

CORPVS
CHRISTIANORVM

SERIES LATINA

LA

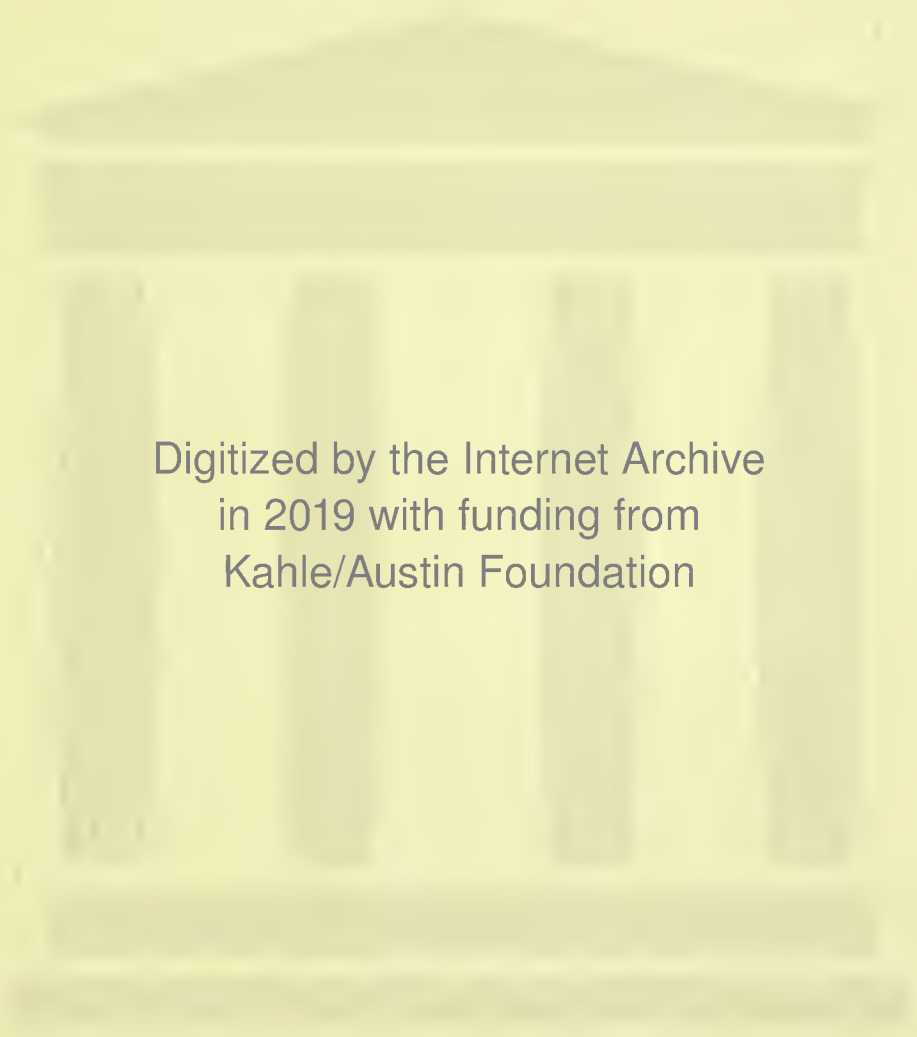
TYPOGRAPHI BREPOLIS

TVRNHOLTI

NUNC COGNOSCO EX PARTE

TRENT UNIVERSITY
LIBRARY

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Kahle/Austin Foundation

CORPVS CHRISTIANORVM

Series Latina

L A

CORPVS CHRISTIANORVM

Series Latina

L A

AVRELII AVGVSTINI
OPERA

PARS XVI, 2

TVRNHOLTI

TYPOGRAPHI BREPOLS EDITORES PONTIFICII

MCMLXVIII

SANCTI
AVRELII AVGVSTINI

DE TRINITATE
LIBRI XV

(LIBRI XIII-XV)

CVRA ET STVDIO
W. J. MOUNTAIN

AVXILIANTE
FR. GLORIE

TVRNHOLTI
TYPOGRAPHI BREPOLS EDITORES PONTIFICII
MCMLXVIII

2560 . C45 0.50 A

SVMPTIBVS SVPPEDITANTE
SVPREMO BELGARVM MAGISTRATV
PVBLICAE INSTITVTIONI
ATQVE OPTIMIS ARTIBVS PRAEPOSITO
EDITVM

DE TRINITATE
LIBRI XIII-XV

SIGLA CODICVM ET EDITIONVM

- A* codex ATREBATENSIS 589, saec. XI.
- B* codex BIGOTIANVS, Parisinus bibl. nat. lat. 2088, saec. XI-XII.
- C* codex CAMERACENSIS 300 (282), saec. VIII.
- E* codex EINSIDLENSIS 145, saec. X.
- F* codex PARISINVS, bibl. armaimentarii, 303 (419 T.L.), saec. XII.
- I* codex EPOREDIENSIS 34 (LXXVII), saec. X.
- J* codex VINDOCINENSIS 37, saec. XI.
- K* codex OXONIENSIS Bodleianus Laud. misc. 126, saec. VIII.
- L* codex LAVDVNENSIS 130, saec. IX.
- M* codex CASINENSIS 19, saec. VIII-IX.
- N* codex NAMVRCENSIS 33, saec. IX.
- O* codex PARISINVS, bibl. nat., nouv. acq. lat. 1445, saec. IX.
- P* codex BEROLINENSIS Phillipps 1681, saec. X.
- R* codex REMENSIS 390, saec. IX.
- S* codex SANGALLENSIS 175, saec. IX.
- T* codex PARISINVS, bibl. nat., nouv. acq. lat. 1446, saec. X-XI.
- V* codex VATICANVS Palatinus lat. 202, saec. VIII-IX.
- Gold.* editio A. GOLDBACHER sancti Augustini Epistulae 174, in CSEL 44 (Vindobonae, 1904), p. 650-651, cuius editionis paginae sub siglo V in margine adnotantur.
- μ editio Benedictinorum e Congregatione sancti MAVRI, t. VIII, Parisiis, 1688. Numeri capituum et sectionum ex hac editione retinentur in textu praesentis editionis uncis quadratis inclusi.
- PL editio J. P. MIGNE, *Patrologia Latina*, t. 42, Parisiis, 1886.
- PLS «*De Trinitate*, Capitula edita e codice Casinensi 18, saec. XII, » *Patrologiae Latinae Supplementum*, II, Parisiis, 1960, col. 1545-1555.

SIGLA TESTIVM

<i>Agob., imagin.</i>	AGOBARDVS episcopus Lugdunensis, <i>Liber de imaginibus sanctorum</i> , PL 104, 199-229.
<i>Alcuin., trin.</i>	Flaccus ALCVINVS abbas Turonensis, <i>De fide sanctae et indiuiduae trinitatis libri iii</i> , PL 101, 13-58.
<i>Amalar., off.</i>	Symphrosius AMALARIVS, <i>Liber officialis</i> , ed. J. M. HANSSSENS, in <i>Studi e testi</i> , CXXXIX, p. 9-543.
<i>Arausic., can. 12</i>	Canon 12 concilii Arausicani II (a. 529), ed. H. DENZINGER - A. SCHÖNMETZER, in <i>Enchiridion Symbolorum</i> , editio XXXIII, p. 134; C. DE CLERCQ, <i>Concilia Galliae a. 511-695</i> , CC 148A, p. 59.
<i>Aug., retract.</i>	AVGVSTINVS, <i>Retractationes</i> , ed. P. KNÖLL, CSEL 36.
<i>Beat., adu. Elipand.</i>	BEATVS abbas Liebanensis, <i>Aduersus Elipandum libri ii</i> , PL 96, 893-1030.
<i>Beda</i>	BEDA uenerabilis, <i>Collectio ex opusculis sancti Augustini in epistulas Pauli apostoli</i> . A cod. AVDOMARENSIS, Bibl. mun., 91, saec. IX. P cod. PARISINVS, Bibl. Nat., lat. 11574, saec. IX.
<i>Beda, in Luc.</i>	BEDA uenerabilis, <i>In Lucae euangelium expositio</i> , ed. D. HURST, CC 120, p. 5-425.
<i>Beda, orat.</i>	BEDA uenerabilis, <i>Oratio tertia ex libello precum</i> , PL 94, 529.
<i>Ben., munim.</i>	BENEDICTVS Anianensis, <i>Munimenta fidei</i> . p cod. PARISINVS, Bibl. Nat., lat. 2390, saec. XI.
<i>Carolus magnus, epist. XIX</i>	CAROLVS magnus, <i>Epistula xix ad Leonem III papam</i> , PL 98, 923-929.
<i>Cassiod., in psalm. LX</i>	Aurelius CASSIODORVS senator, <i>Expositio in psalmum lx</i> , ed. M. ADRIAEN, CC 97, p. 537-542.
<i>Cassiod., in psalm. LXI</i>	Aurelius CASSIODORVS senator, <i>Expositio in psalmum lxi</i> , <i>ibid.</i> , p. 542-549.
<i>coll.</i>	<i>Ex libris beati Augustini de sancta trinitate haec collecta sunt</i> . b cod. BONONIENSIS, Bibl. mun., 51, saec. IX.
<i>Coll. Auell., epist. 196 (Iust.)</i>	<i>Epistula 196</i> (IVSTINIANI imperatoris) <i>ex Collectione Auellana</i> , ed. O. GÜNTHER, CSEL 35-II, p. 655-656.

- Coll. Nou.* *Exempla Sanctorum Patrum ex Collectione Nouariensi*, ed. E. SCHWARTZ, ACO, IV-II, p. 74-96.
N cod. NOVARIENSIS, Bibl. Capitolare, 60 (XXX), saec. IX.
- Dungal., respons.* DVNGALVS reclusus, *Responsa contra peruersas Claudii Taurinensis episcopi sententias*, PL 105, 465-530.
- Elipand., epist. IV* ELIPANDVS episcopus Toletanus, *Epistula iv ad Albinum*, PL 96, 870-880.
- Eug.* EVGIPIVS abbas, *Excerpta ex operibus s. Augustini*, ed. P. KNÖLL, CSEL 9-I.
A cod. AMBROSIVS C. 73, inf., saec. VII.
D cod. DESNOYERS 1720, saec. VIII.
G cod. SANGALLENSIS 176, saec. IX.
M cod. CHELTENHAMENSIS 12263, saec. VIII.
P cod. PARISIVS, Bibl. Nat., lat. 11642, saec. IX.
Q cod. PARISIVS, Bibl. Nat., lat. 11642, folia sex postrema, saec. IX.
T cod. PARISIVS, Bibl. Nat., lat. 2109, saec. IX.
V cod. VATICANVS 3375, saec. VI.
v cod. VERCELLENSIS XXX (94), saec. X.
- Quando codices a KNÖLL adhibiti consentiunt in lectionibus uariantibus, parenthesi includuntur in apparatu critico : ex. gr. *Eug.* (*G P v*).
- excerpt.* *Excerpta.*
p cod. PARISIVS, Bibl. Nat., lat. 9539, saec. IX.
- Facund., defens.* FACVNDVS episcopus Hermianensis, *Pro defensione trium capitulorum concilii Chalcedonensis libri xii ad Iustinianum imperatorem*, PL 67, 527-852.
- Ferrand., epist. VI* Fulgentius FERRANDVS, *Epistula vi ad Pelagium et Anatolium diaconos urbis Romae*, PL 67, 921-928.
- Fulg., ad Monim.* FVLGENTIVS episcopus Ruspensis, *Ad Monimum libri iii*, ed. I. FRAIPONT, CC 91, p. 1-64.

- Fulg., ad Ferrand.* FVLGENTIVS episcopus Ruspensis, *Epistula xiv ad Ferrandum*, *ibid.*, 387-444.
- Fulg., trin.* FVLGENTIVS episcopus Ruspensis, *De trinitate ad Felicem notarium*, ed. I. FRAIPONT, CC 91A, p. 633-646.
- Godesc., diuers.* GODESCALCHVS Orbacensis, *De diuersis*, ed. C. LAMBOT, p. 294-324.
- Godesc., excerpt.* GODESCALCHVS Orbacensis, *Excerpta de trinitate*, *ibid.*, p. 101-130.
- Godesc., opusc. I* GODESCALCHVS Orbacensis, *Opusculum primum de rebus grammaticis*, *ibid.*, p. 353-420.
- Godesc., respons.* GODESCALCHVS Orbacensis, *Responsa de diuersis*, *ibid.*, p. 130-179.
- Godesc., trin.* GODESCALCHVS Orbacensis, *De trinitate*, *ibid.*, p. 259-279.
- Godesc., trina* GODESCALCHVS Orbacensis, *De trina deitate*, *ibid.*, p. 81-99.
- Hadr.* *Hadrianum* siue *Epistula secunda Hadriani I papae*, ed. K. HAMPE, MGH, *Epistulae V* (Aeui Karolini III), p. 5-58.
V cod. VATICANVS lat. 3827, saec. X.
- Hisp.* *Epistula episcoporum Hispaniae ad episcopos Franciae*, ed. A. WERMINGHOFF, MGH, *Legum Sectio III, Concilia II* (Aeui Karolini I-II), p. III-119.
- Ioh.* IOHANNES diaconus, *Expositum in Heptateuchum*.
P cod. PARISINVS, Bibl. Nat., lat. 12309, saec. IX.
- Ioh. papae II epist.* IOHANNES papa II, *Epistula*, ed. E. SCHWARTZ, ACO, IV-II, p. 206-210.
A cod. PARISINVS, Bibl. de l'Arse-
nal, 351, saec. XII.
- Isid., lib. num.* ISIDORVS episcopus Hispalensis, *Liber numerorum*, PL 83, 179-200.
- Isid., orig.* ISIDORVS episcopus Hispalensis, [*Etymologiarum siue*] *Originum libri xx*, ed. W. M. LINDSAY, t. I et II.
- A *Laureshamensis monasterii bibliothecae catalogus*, ed. G. BECKER, in *Catalogi Bibliothecarum Antiqui*, p. 102-105.
- LC *Libri Carolini*, ed. H. BASTGEN, MGH, *Legum Sectio III, Concilia II, Supplementum*, p. 1-228.
V cod. VATICANVS lat. 7207, saec. VIII.

- A* cod. PARISINVS, Bibl. de l'Arse-
nal, 663, saec. IX.
- Licin.* LICINIANVS episcopus Carthaginiensis, *Epis-
tula secunda*, ed. I. MADOZ, p. 123-124.
- E* cod. EL ESCORIAL, Real Bibl.,
&. 14, saec. VIII-IX.
- Maxent.* IOHANNES MAXENTIVS, *Libellus fidei*, ed. E.
SCHWARTZ, ACO, IV-II, p. 2-10.
- Paris.* *Libellus synodalis Parisiensis*, ed. A. WER-
MINGHOFF, MGH, Legum Sectio III, Con-
cilia II (Aevi Karolini I-II), p. 480-532.
- Pelag., defens.* PELAGIVS diaconus ecclesiae Romanae, *In
defensione trium capitulorum*, ed. R. DE-
VREESE, in *Studi e testi*, LVII, p. 1-71.
- process.* PS.-ALCVINVS, *Libellus de processione spiri-
tus sancti*, PL 101, 64-84.
- Prosp., sent.* PROSPER Aquitanus, *Sententiae ex operibus
s. Augustini*, PL 51, 427-496.
- c* cod. TVRONENSIS, Bibl., mun.,
396, saec. XIV.
- j* cod. PARISINVS, Bibl. Nat., Jo-
liensis 17413, saec. XII.
- l* cod. PARISINVS, Bibl. Nat., Col-
bertinus 2041 (393), saec. XV.
- Smar.* SMARAGDVVS abbas, *Libellus de processione
sancti spiritus*, ed. A. WERMINGHOFF,
MGH, Legum Sectio III, Concilia II
(Aevi Karolini I-II), p. 236-239.
- Spal.* *Decretum concilii secundi Spalensis*, ed. I.
VIVES, in *Concilios Visigóticos e Hispano-
Romanos*, I, p. 163-185.
- Theodulf., spir.* THEODVLVVS episcopus Aurelianensis, *De
spiritu sancto*, PL 105, 239-276.
- Tolet. XI* *Symbolum concilii undecimi Toletani*, ed.
I. MADOZ, p. 16-26.
- Tolet. XV* *Decretum concilii quinti decimi Toletani*, ed.
I. VIVES, in *Concilios Visigóticos e Hispa-
no-Romanos*, I, p. 449-474.
- Vinc.* VINCENTIVS Lirinensis, *Excerpta*, ed. W. J.
MOUNTAIN, in *Sacris Erudiri*, XVIII
(1967-1968), p. 385-405.

SIGLA COMMVNIA

<i>A^a</i>	codex <i>A</i> ante correctionem ab alia manu secundum lectionem textus.
<i>A¹</i>	codex <i>A</i> post correctionem ab ipsa prima manu.
<i>A², A³</i>	codex <i>A</i> post correctionem ab altera manu ; post correctionem a tertia manu.
<i>add.</i>	addidit
<i>alt., tert.</i>	alterum, tertium, etc.
<i>cett.</i>	ceteri
<i>codd.</i>	codices
<i>cf.</i>	confer
<i>corr.</i>	correxerit
<i>def.</i>	deficit
<i>del.</i>	deleuit
<i>ed.</i>	editio, editor
<i>eras.</i>	erasit
<i>exp.</i>	expunxit, expunctum
<i>i. mg.</i>	in margine
<i>i. ras.</i>	in rasura
<i>lit(t).</i>	littera, litterae
<i>m.</i>	manus, manu
<i>om.</i>	omisit
<i>pr.</i>	prius, primum
<i>praem.</i>	praemisit
<i>ras.</i>	rasura, rasuram
<i>s. l.</i>	supra lineam, exempli gratia : modo, s. l. est.
<i>superscr.</i>	superscripsit, superscriptum
<i>test.</i>	testes
{ }	his signis inclusa sunt uerba in textu, quae addi ab ipso auctore uisa sunt.
*	asterisco in apparatu primo praenotantur loci sacrae Scripturae, quibus non iuxta Vulgatae uersionem uti uidetur s. Augustinus.
()	codices parenthesi inclusi in apparatu altero non leguntur nisi signum ^o appareat in apparatu critico. parenthesis adhibetur in apparatu critico ad significandum consensum codicum Eugippii adhibitorum a Knöll.
^o	significat lectiones omnium codicum, etiam illorum quorum sigla parenthesi inclusi sunt in apparatu altero, dari in apparatu critico.
[]	lectiones uariantes testium quorum sigla uncis quadratis inclusi sunt in apparatu altero dantur non in apparatu critico sed in appendice D.

LIBER XIII

I. [I 1] In libro superiore huius operis duodecimo satis egimus μ 925
PL 1013
discernere rationalis mentis officium in temporalibus rebus,
ubi non sola cognitio uerum et actio nostra uersatur, ab excel-
lentiore eiusdem mentis officio quod contemplandis aeternis
5 rebus impenditur ac sola cognitione finitur. Commodius autem
fieri puto ut de scripturis sanctis aliquid interseram quo
facilius possit utrumque dinosci.

[2] Euangelium suum Iohannes euangelista sic orsus μ 926
est : *In principio erat uerbum, et uerbum erat apud deum, et*
10 *deus erat uerbum ; hoc erat in principio apud deum. Omnia per*
ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod factum
est in ipso uita erat, et uita erat lux hominum, et lux in tenebris
lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt. Fuit homo missus
a deo cui nomen erat Iohannes ; hic uenit in testimonium ut
15 *testimonium perhiberet de lumine ut omnes crederent per illum.*
Non erat ille lux sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat μ 927
lux uera quae inluminat omnem hominem uenientem in hunc
mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et
mundus eum non cognouit. In propria uenit, et sui eum non
20 *receperunt. Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem*
filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius ; qui non ex san-
guinibus neque ex uoluntate carnis neque ex uoluntate uiri, sed
ex deo nati sunt. Et uerbum caro factum est et habitauit in nobis.
Et uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, ple-
25 *num gratiae et ueritatis.*

Hoc totum quod ex euangelio posui in praecedentibus suis
partibus habet quod immutabile ac sempiternum est, cuius
contemplatio nos beatos facit ; in consequentibus uero per-
mixta cum temporalibus commemorantur aeterna. Ac per
30 hoc aliqua ibi ad scientiam pertinent, aliqua ad sapientiam
sicut in libro duodecimo praecessit nostra distinctio. Nam,

I. 9/25 Ioh. I, 1-14.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

I. 3 cogitatio A^a S uerum] add. etiam T 3/4 excellentiori T 4 quo
P^a 6 quod A^a C^a 8 iohannis K exorsus C μ 12 erat pr.] est S
16 Erat alt.] add. ille K 17 hunc] eras. N 20 receperunt pr.] perceperunt
L 21 his — eius om. A^a C ois μ 22 uoluntate pr.] uoluptate T uolun-
tate alt.] uoluptate O³ T 24 uidimus] i alt. ex e per ras. K gloriam gloriam eius
F 25 gratia J P ueritatis] i alt. ex e per ras. K, ueritate J P 26 ex] de J
suis om. T^a 27 ohabet] add. et T, om. I^a 29 cum om. S temporalibus]
ra s. l. P¹ 30 pertinet S^a 31 o nostra praecessit μ

In principio erat uerbum, et uerbum erat apud deum, et deus erat uerbum ; hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod factum est
 35 *in ipso uita erat, et uita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt, contemplatiuum uitam requirit et intellectuali mente cernendum est. Qua in re* PL 1014
quanto magis quisque profecerit tanto fiet sine dubitatione sapientior. Sed propter id quod ait, lux lucet in tenebris, et tene-
 40 *brae eam non comprehenderunt, fide utique opus erat qua crederetur quod non uidetur. Tenebras quippe intellegi uoluit auersa ab huiusmodi luce eamque minus idonea contueri corda mortalium, propter quod adiungit et dicit : Fuit homo missus a deo cui nomen erat Iohannes ; hic uenit in testimonium*
 45 *ut testimonium perhiberet de lumine ut omnes crederent per illum.*
 Hoc iam temporaliter gestum est et ad scientiam pertinet quae cognitione historica continetur. Hominem autem Iohannem in phantasia cogitamus quae de humanae naturae notitia impressa est nostrae memoriae. Et hoc eodem modo cogitant
 50 siue qui ista non credunt siue qui credunt. Vtrisque enim notum est quid sit homo cuius exteriorem partem, id est corpus, per corporis lumina didicerunt ; interiorem uero, id est animam, in se ipsis quia et ipsi homines sunt et per humanam conuersationem cognitam tenent, ut possint cogitare quod
 55 dicitur, *Fuit homo cui nomen erat Iohannes*, quia et nomina sciunt loquendo et audiendo. Quod autem ibi est, *missus a deo*, fide tenent qui tenent, et qui fide non tenent aut dubitatione ambigunt aut infidelitate derident. Vtrique tamen, si non sunt ex numero nimis insipientium qui dicunt *in corde*
 60 *suo : Non est deus*, haec audientes uerba utrumque cogitant, et quid sit deus et quid sit mitti a deo, et si non sicut res se habent, at certe sicut ualent.

32/36 Ioh. 1, 1-5. 39/40 Ioh. 1, *5. 40/41 Ioh. 20, 29. 43/45 Ioh. 1, 6-7.
 55/57 Ioh. 1, 6. 59/60 Ps. 13, 1 ; 52, 1.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

33 °principio] *add.* a principio V^a 36 ea K 37 Qua in re] quia in se P^a
 38 proficerit S^a K² 41 uidetur B² μ °uoluit *om.* R^a 42 °aduersa (d
exp.) A, auersam S², uersa M^a lucc/ 1 *litt. eras.* K idoneam S² 43
 corda mortalium] recordamur mortalium S 46 sapientiam A^a 47 historica]
c s. l. A¹ 50 °qui *pr. om.* R^a utriusque (u *alt. exp. del.*) A 51 °quod M 52
 lumen addixerunt C 53 animam] *add.* et T 54 cognitum K² possit S
 55 homo] *add.* missus a deo A J^a, *add.* missus P °omnia L^a 56 °est] *praem.*
 dictum V² 57 tenent *pr.*] tent T^a fide *alt.*] fidem K 57/58 dubitationem
 C^a 60 suo *om.* N^a utrique A¹ B^a C K 61 °si *om.* I L^a I^a se res T²
 se] scse F, *om.* T 62 °at] *ita* O I M R μ, aut K P, *om. cett. codd.* °sicut]
 sic ut P, *om.* R^a

[3] Fidem porro ipsam quam uidet quisque in corde suo esse si credit, uel non esse si non credit, aliter nouimus ; non
 65 sicut corpora quae uidemus oculis corporis et per ipsorum
 imagines quas memoria tenemus etiam absentia cogitamus ;
 nec sicut ea quae non uidimus et ex his quae uidimus cogita-
 tione utcumque formamus et memoriae commendamus quo
 70 recurramus cum uoluerimus ut illic ea, uel potius qualescum-
 que imagines eorum quas ibi fiximus, similiter recordatione μ 928
 cernamus ; nec sicut hominem uiuum cuius animam etiamsi
 non uidemus ex nostra conicimus, et ex motibus corporalibus
 hominem uiuum sicut uidendo didicimus intuemur etiam
 cogitando. Non sic uidetur fides in corde in quo est ab eo cuius
 75 est, sed eam tenet certissima scientia clamatque conscientia.
 Cum itaque propterea credere iubeamur quia id quod credere
 iubemur uidere non possumus, ipsam tamen fidem quando PL 1015
 inest in nobis uidemus in nobis quia et rerum absentium
 praesens est fides, et rerum quae foris sunt intus est fides, et
 80 rerum quae non uidentur uidetur fides, et ipsa tamen tempora-
 liter fit in cordibus hominum ; et si ex fidelibus infideles fiunt,
 perit ab eis. Aliquando autem et rebus falsis adcommodatur
 fides ; loquimur enim sic ut dicamus : ‘Habita est ei fides, et
 decipit.’ Qualis fides, si tamen et ipsa dicenda est fides, non
 85 culpabiliter de cordibus perit quando eam inuenta ueritas
 pellit. Optabiliter autem rerum uerarum in easdem res fides
 transit ; non enim dicendum est : ‘Perit,’ quando ea quae
 credebantur uidentur. Numquid enim adhuc fides dicenda
 est cum definita sit in epistula ad hebraeos fides dictumque
 90 sit eam esse *conuictionem rerum quae non uidentur* ?

[4] Deinde quod sequitur, *hic uenit in testimonium ut testi-*
monium perhiberet de lumine ut omnes crederent per illum,
 actio, ut diximus, temporalis est. Temporaliter enim testimo-

81 Ioh. 20, 27. 90 Hebr. 11, *1. 91/92 Ioh. 1, 7.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

63 ^oquisquam L^a 64 si *pr.*] sic S, *om.* P^a credit *pr.*] credent S ^onon *alt.*
om. V^a non *tert.*] *add.* quidem S² 65 corporis] corporeis F T μ 66 absen-
 tiam C^a 67 uidimus *pr.*] uidemus S K ^oet — uidimus *alt.* *om.* R ^oiis μ
 uidimus *alt.*] uidemus S 68 ^omemoria M qua A^a 69 eam O 70 finximus
 N² 72 uidimus J^a nostram C^a 73 ^ouiuendo V² dicimus O^a 75 eam]
 etiam K ^oscientia *om.* R^a ^oclamantque T², clamat quae I 77 iubemur M^a
 78 ^oinest] est R in *pr.* *om.* P quia] qua T et *om.* P 79/80 quae — rerum
om. S^a 80 uidetur] uidentur C^a 81 infideles] in s. l. K¹ 83 sicut C N F K
 dicamur C 84 decipit A^a P, dicamus C 87 ^otransit] nostra fit I 89
 diffinita P ^oad] in I 90 ea S^a ^oconuinctionem S J T V, conec-
 tionem S², confictionem P, coniunctionem L R 92 ^oper illum] de lumine R^a
 93 est *om.* C 93/94 ^otestimonium perhibetur *om.* R^a

nium perhibetur etiam de re sempiterna quod est intellegibile
 95 lumen. De quo *ut testimonium perhiberet uenit* Iohannes qui
non erat lux sed ut testimonium perhiberet de lumine. Adiungit
 enim : *Erat lux uera quae inluminat omnem hominem uenientem*
in hunc mundum. In mundo erat, et mundus per eum factus est,
 100 *et mundus eum non cognouit. In propria uenit, et sui eum non*
receperunt. Haec uerba omnia qui latinam linguam sciunt ex
 rebus intellegunt quas nouerunt. Quarum aliquae nobis in-
 notuerunt per corporis sensus sicut homo, sicut ipse mundus
 cuius tam euidentem magnitudinem cernimus, sicut eorun-
 dem uerborum soni ; nam et auditus sensus est corporis. Ali-
 105 quae autem per animi rationem sicut id quod dictum est,
sui eum non receperunt ; intellegitur enim, ‘non in eum credide-
 runt,’ quod quid sit nullo corporis sensu sed animi ratione
 cognouimus. Ipsorum etiam uerborum non sonos sed significa-
 tiones partim per corporis sensum, partim per animi rationem
 110 didicimus. Nec ea uerba nunc primum audiuius, sed quae
 iam audieramus et non solum ipsa uerum etiam quae significa-
 rent cognita memoria tenebamus et hic agnouimus. Hoc enim
 nomen disyllabum cum dicitur *mundus*, quoniam sonus est,
 res utique corporalis per corpus innotuit, id est per aurem ;
 115 sed etiam quod significat per corpus innotuit, id est per oculos
 carnis. Mundus quippe in quantum notus est uidentibus notus
 est. At hoc uerbum quattuor syllabarum quod est ‘credide-
 runt,’ sono suo quoniam corpus est per aurem carnis inlabitur ;
 quod autem significat nullo corporis sensu sed animi ratione
 120 cognoscitur. *Nisi* enim quid sit ‘crediderunt’ per animum nos-
 semus, non *intellegeremus* quid non fecerint illi de quibus
 dictum est, *et sui eum non receperunt.* Sonus ergo uerbi forin-
 secus instrepat auribus corporis et attingit sensum qui uocatur

μ 929

95 Ioh. 1, 7. 96 Ioh. 1, 8. 97/100 Ioh. 1, *9-11. 106 Ioh. 1, 11. 113
 Ioh. 1, 10. 120/122 Is. 7, *9. 122 Ioh. 1, 11.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

94 °est] s. l. C¹, praem. non I^a 95 quo] q// 2 litt. eras. B^a testimonium C^a
 96 ut om. C^a 98 hunc] eras. N, om. C F eum] ipsum J P μ 100 uerba]
 uera C 101 aliqua S^a T 102 sensum B² S 103 cuius tam] cuiusdam S,
 cuius nam S² tam] tamen C euidentem] uidentem C^a, uidente S, uidentes
 S² 103/104 eorundem] n s. l. T¹ 104 °auditis L^a 104/105 aliqua S² T
 105 °anime (e superscr.) M² 106 °sui] praem. et μ 107 sit om. N^a °nollo
 V^a °sensus R^a 108 °non] add. solum A² L 109 animi] animam C,
 animae C², corporis P^a 110 °uerba om. V^a audimus A^a B^a C F 111
 °iam] etiam B², om. M^a 111/112 significaret S^a 112 condita F P °hic]
 in ea I 114 res] praem. et N 114/115 id — innotuit om. S^a 115 quid J
 oculis C^a 117 At hoc] ad hoc C S^a J K¹ T^a, adhuc K 119 nullo] nolo
 C^a, nollo T^a 120/121 nosceremus T 123 instrepat] praem. et P attingit T^a

auditus. Species quoque hominis et in nobis ipsis nobis nota
 125 est et forinsecus in aliis adest corporis sensibus, oculis cum PL 1016
 uidetur, auribus cum auditur, tactui cum tenetur et tangitur
 Habet etiam in memoria nostra imaginem suam, incorporalem
 quidem sed corpori similem. Mundi denique ipsius mirabilis
 pulchritudo forinsecus praesto est et aspectibus nostris et ei
 130 sensui qui dicitur tactus si quid eius attingimus. Habet etiam
 ipse intus in memoria nostra imaginem suam ad quam recur-
 rimus cum eum uel septi parietibus uel etiam in tenebris
 cogitamus. Sed de his imaginibus rerum corporalium incor-
 poralibus quidem, habentibus tamen similitudines corporum
 135 et ad uitam exterioris hominis pertinentibus, iam satis in
 undecimo libro locuti sumus.

Nunc autem agimus de homine interiore et eius ea scientia,
 quae rerum est temporalium et mutabilium. In cuius inten-
 tionem cum assumitur aliquid etiam de rebus ad exteriorem
 140 hominem pertinentibus, ad hoc assumendum est ut aliquid
 inde doceatur quod rationalem adiuuet scientiam, ac per hoc
 rerum quas communes cum animantibus inrationabilibus habe-
 mus rationalis usus ad interiorem hominem pertinet, nec recte
 dici potest cum inrationabilibus animantibus eum nobis esse
 145 communem.

II. [II 5] Fides uero de qua in hoc libro aliquanto diutius dis-
 putare certa dispositionis nostrae ratione compellimur, quam
 qui habent fideles uocantur, et qui non habent infideles sicut
 hi qui *uenientem in propria* dei filium *non receperunt*, quamuis
 5 ex auditu in nobis facta sit, non tamen ad eum sensum corpo-
 ris pertinet qui appellatur auditus quoniam non est sonus,

II. 4 Ioh. I, 9. II.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

124 nobis *alt. om.* B C S P T 125 cum *om.* S^a 126 tactu K 127 in] iam
del. S 128 corpori] corpori/ 1 *litt. eras.* B ; corporis (s *eras.*) N, T mundum
 (corr. 1 m.) T 130 tactu/ 1 *litt. eras.* T^a °si quid] sicut M attigimus K
 131 suam] *add.* incorporalem quidem sed *i. mg.* T², *add.* corporis (s *eras.*) similem T
 131/132 recurrimus] *re eras.* A 132 uel eum O² eum *om.* O septi uel F^a
 133/134 incorporalibus] in *s. l.* K¹, incorporales C T 136 decimo S 137
 autem *om.* T °scientia ea L μ ea] *s. l.* P¹ 138 immutabilium T 139
 adsummitur C^a 141 °rationem V^a adiubet K^a ac] ad T per *om.* T^a
 142 inrationabilibus] *bi exp.* A², *bi eras.* N, in rationalibus O K 143 usus] *add.*
 rationalis sensus T 144 inrationabilibus A, (*bi eras.*) N, S J °animantibus
om. L.

II. *om.* A B C 2 disputationis K °cum pellimur R 3 habent qui C
 4 hi/ 1 *litt. eras.* B K, ii μ 5 auditu in] auditui N K

nec ad oculos huius carnis quoniam non est color aut corporis
forma, nec ad eum qui dicitur tactus quoniam corpulentiae
nihil habet, nec ad ullum omnino sensum corporis quoniam
10 cordis est res ista non corporis, nec foris est a nobis sed in
intimis nobis, nec eam quisquam hominum uidet in alio sed
unusquisque in semetipso, denique potest et simulatione
confinigi et putari esse in quo non est. Suam quisque igitur
fidem apud se ipsum uidet ; in altero autem credit eam esse,
15 non uidet, et tanto firmitus credit quanto fructus eius magis
nouit quos operari solet *fides per dilectionem*.

Quamobrem omnibus de quibus euangelista subiungit et
dicit : *Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios
dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus*
20 *neque ex uoluntate carnis neque ex uoluntate uiri, sed ex deo*
nati sunt, fides ista communis est, non sicut aliqua corporis
forma communis est ad uidendum omnium oculis quibus
praesto est (ex ipsa quippe una omnium cernentium quodam
modo informatur aspectus), sed sicut dici potest omnibus
25 hominibus esse facies humana communis. Nam hoc ita dicitur
ut tamen singuli suas habeant. Ex una sane doctrina impres-
sam fidem credentium cordibus singulorum qui hoc idem
credunt uerissime dicimus, sed aliud sunt ea quae creduntur, PL 1017
aliud fides qua creduntur. Illa quippe in rebus sunt quae uel
30 esse uel fuisse uel futura esse dicuntur ; haec autem in animo μ 930
credentis est, ei tantum conspicua cuius est, quamuis sit et in
aliis, non ipsa sed similis. Non enim numero est una sed gene-
re ; propter similitudinem tamen et nullam diuersitatem magis
unam dicimus esse quam multas. Nam et duos homines simili-
35 mos cum uidemus, unam faciem dicimus et miramur amborum.
Facilius itaque dicitur multas animas fuisse singulas utique

16 Gal. 5, *6. 18/21 Ioh. 1, 12-13. 38 Act. 4, 32. Eph. 4, 5.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

7 carnis] corporis B² colora ut C 8 corpulentiae C^a 9 sensum omnino
P 10 cordis — corporis] *i. mg. et i. r.* N² °est alt. om. I 11 °nobis]
praem. in L 12 simulationem S^a 13 putare T^a in quo] quod J igitur
quisque A² S μ 14 °semetipsum I, (met *eras.*) L autem] quidem T^a °esse
eam μ esse] *add. et exp.* A^a 15 °maius I 16 °solet] nouit M 17
euangelista (u *pr. exp.*) T 18 °quotquot] quod (?) K^a, quodquod M 19
°is μ 20 uoluntate *pr.*] uoluptate T carnis — uoluntate alt. om. S uolun-
tate alt.] uoluptate O³ T 21 ista] s. l. N¹ 22 est om. P 24 dicitur M^a
24/25 hominibus omnibus S^a 25 hoc om. N 26 °habent M sane] *del.*
S² 27 cordibus singulorum] s. l. B¹ 28 °credunt] creduntur M °alia A²
L I⁷ 29 creditur A^a C T 30 futuras C, futurae C² T μ 31 ei] et S
conspicua] *add.* ei S et] s. l. O¹ 33 et] ex T diuersitate T 34/35
similimos T, similimos T² 35 uiderimus T 36 dicitur] dicimus T, uidimus
T^a

singulorum de quibus legimus in actibus apostolorum quod eis fuerit *anima una*, quam ubi dixit apostolus, *una fides*, tot eas audet quisquam dicere quot fideles. Et tamen qui dicit :
 40 *O mulier, magna est fides tua*, et alteri : *Modicae fidei, quare dubitasti ?*, suam cuique esse significat. Sed ita dicitur eadem credentium *fides una* quemadmodum eadem uolentium uoluntas una cum et in ipsis qui hoc idem uolunt sua uoluntas sit cuique conspicua, alterius autem lateat quamuis idem uelit,
 45 et si aliquibus signis sese indicet, creditur potius quam uideatur. Vnusquisque autem sui animi conscius non credit utique hanc esse suam sed plane peruidet uoluntatem.

III. [III 6] Est quaedam sane eiusdem naturae uiuentis et ratione utentis tanta conspiratio ut cum lateat alterum quid alter uelit, nonnullae sint tamen uoluntates omnium etiam singulis notae, et cum quisque homo nesciat quid homo alius
 5 unus uelit, in quibusdam rebus possit scire quid omnes uelint. Vnde illa cuiusdam mimi facetissima praedicatur urbanitas qui cum se promisisset in theatro quid in animo haberent et quid uellent omnes aliis ludis esse dicturum, atque ad diem constitutum ingenti expectatione maior multitudo confluere suspensis et silentibus omnibus, dixisse perhibetur :
 10

Vili uultis emere et caro uendere.

In quo dicto leuissimi scenici omnes tamen conscientias inuenerunt suas, eique uera ante oculos omnium constituta et tamen improuisa dicenti admirabili fauore plauserunt. Cur
 15 autem tam magna expectatio facta est illo promittente omnium uoluntatem se esse dicturum nisi quia latent hominem aliorum hominum uoluntates ? Sed numquid latuit ista istum ?

40 Matth. 15, 28. 40/41 Matth. 14, 31. 41 Eph. 4, *5. 44 *idem uelit* : Sall., catil., xx, 4. 45/46 Is. 7, *9 ; Ioh. 20, 29.

III. 11 Mim. incert., fragm. 12 (ed. Ribbeck³).

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

39 audeat P² quot] quod C K^a 41 °eadem] ea M^a 43 °in om. R^a
 °idem om. R^a 45 sese] esse K potius] pontius C^a, om. V^a 45/46
 uiditur C^a 46 Vnusquisque] praem. III K 47 °praeuidet A² L, peruidit C^a.
 III.] II A B C, om. K 1 Est] add. plane del. T 3 °tamen sint L μ om-
 nium] hominum T 4 nesciat] sentiat T 6 illa] s. l. A¹ facetissima C^a
 7 promisit T 8 uellint C^a ludum T 9 multitudo maior F 9/10
 conflueret] u s. l. K¹ 11 uile A^a B^a °et om. L 12 leuissimi] i tert. superscr.
 N² 13 °omnium] hominum M^a et] s. l. T¹ 15 autem om. N^a 17
 °ista latuit L V μ

Numquid quemquam latet ? Qua tandem causa nisi quia sunt
 quaedam quae non inconuenienter in aliis de se quisque con-
 20 iciat compatiente uel conspirante uitio seu natura ? Sed aliud
 est uidere uoluntatem suam, aliud quamuis certissima coniec-
 tura conicere alienam. Nam conditam Romam tam certum
 habeo in rebus humanis quam Constantinopolim, cum Romam
 uiderim oculis meis, de illa uero nihil nouerim nisi quod aliis
 25 testibus credidi.

Et mimus quidem ille uel se ipsum intuendo uel alios
 quoque experiendo *uili uelle emere et caro uendere* omnibus
 id creditur esse commune. Sed quoniam reuera uitium est,
 potest quisque adipisci eiusmodi iustitiam uel alicuius alterius
 30 uitii quod huic contrarium est incurrere pestilentiam qua huic
 resistat et uincat. Nam scio ipse hominem cum uenalis codex PL 1018
 ei fuisset oblatum pretiique eius ignarum et ideo quiddam
 exiguum poscentem cerneret uenditorem, iustum pretium
 quod multo amplius erat nec opinanti dedisse. Quid si etiam
 35 sit quisquam tanta nequitia possessus ut uili uendat quae
 dimiserunt parentes et caro emat quae consumant libidines ?
 Non est, ut opinor, incredibilis ista luxuries, et si quaerantur
 tales reperiantur, aut etiam non quaesiti fortassis occurrant
 qui nequitia maiore quam theatra propositioe uel pro-
 40 nuntiationi theatrae insultent magno pretio stupra emendo,
 paruo autem rura uendendo. Largitionis etiam gratia nouimus
 quosdam emisse frumenta carius et uilius uendidisse suis
 ciuibus. Illud etiam quod uetus poeta dixit Ennius :

Omnes mortales sese laudari optant,

27.35/36.42 Mim. incert., fragm. 12 (ed. Ribbeck³). 44 Enn., ann. (apud Aug.,
 trin. XIII, III, 44 ; epist. 231, 3 [CSEL 57, 505, 22/23]), incertae sedis fragm. 10
 (ed. Vahlen, p. 80, 551).

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V').

18 Numquid] non quid F 19 quae] quae/ 1 litt. eras. N se] add. ipso T
 20 quisque om. M^a 20 uitio seu] uitiosa K T M, uitiose R^a Sed] nam
 A² L 21 quauis S² 23 habeo] ab eo L humanis] hominis C^a, om. V^a
 constantinopolem C^a 24 uiderem C 26 minus L M ipsum om. A^a
 B^a C 27 quosque N² uile A^a B uindire C^a 28 esse credidit id P
 id] et A^a credit C^a communem C^a 29 eiusmodi] u s. l. S¹ 30
 quod] quid I^a qua] add. et P 31 codex] codex C^a, quod ex M 33
 uinditorem C 34 Quid] quod A^a 35 nequitia tanta μ uile A^a B, uilius T
 38 reperiuntur K P T¹ occurrant] n s. l. K¹, occurrunt T 39 theatricam S^a
 propositione] e i. r. P² ; propositioni A (i tert. superscr.) B², C, (i tert. i. r.) F² ?
 T μ ; propositionem S^a 39/40 pronuntiatione P² R^a 40 strupa (r pr. eras.)
 S, stupram M² 42 et] eras. B suis om. S 44 se I laudari] ita (er
 eras.) B, (r alt. i. r.) O², P² T R² V² μ ; laudier V^a ; laudari P^a R^a cett. codd. ex-
 optant A² N S F J K

45 profecto et de se ipso et de his quos expertus fuerat coniecit
in aliis, et uidetur pronuntiasse hominum omnium uolunta-
tem. Denique si et mimus ille dixisset : '*Laudari* omnes uul-
tis ; nemo uestrum uult *uituperari*,' similiter quod esset om-
nium uoluntatis dixisse uideretur. Sunt tamen qui uitia sua
50 oderint et in quibus sibi displicent ipsi nec ab aliis se laudari
uelint, gratiasque agant obiurgantium beneuolentiae cum ideo
uituperantur ut corrigantur. At si dixisset : '*Omnes beati esse*
uultis ; *miseri esse non uultis*,' dixisset aliquid quod nullus in
sua non agnosceret uoluntate. Quidquid enim aliud quisquam
55 latenter uelit, ab hac uoluntate quae omnibus et in omnibus
satis nota est non recedit.

IV. [IV 7] Mirum est autem cum capessendae atque retinendae
beatitudinis uoluntas una sit omnium, unde tanta exsistat de
ipsa beatitudine rursus uarietas et diuersitas uoluntatum, non
quod aliquis eam nolit, sed quod non omnes eam norint. Si
5 enim omnes eam nossent, non ab aliis putaretur esse in uirtute
animi, aliis in corporis uoluptate, aliis in utraque, et aliis atque

47/48.49/52 Cic., rep. IV, fragm. x, 12 (apud Aug., ciu. dei II, 9 [CC 47, 42, 29/30]) : *displicuisse romanis uel laudari quemquam in scaena uiuum hominem uel uituperari* ; fin. bon. mal. V, xxii, 61 : *ut se accusari nolunt ! quam cupiunt laudari !* ; cf. supra I, iii, 62/67 ; II, prooem., 24/29 ; Aug., serm. dom. in monte II, 1, 1 : *recte autem uiuere et nolle laudari ...* 52/53 Cic., hort., exord., fragm. 36 (ed. Müller, p. 316 ; cf. Cic., tusc. V, x, 28 ; Aug., c. acad., I, ii, 5 [Strom. patr. et med. II, 15, 39] ; beat. uit., ii, 10 [Strom. patr. et med. II, 80, 36] ; lib. arb. II, 9, 27 sqq. ; mor. eccl. cath. I, iii, 4 ; conf. X, xx, 29 ; xxi, 31 ; ciu. dei X, 1 [CC 47, 271, 1/2] ; retr. I, [xiii] xiv ; c. iul. op. imp. VI, 26 [PL 45, 1566^A] ; epist. 104, iv, 12) ; Epic., epist. ad menoec. (apud Diog. Laërt., uir. ill. X).

IV. - v. cf. XI, vi, 13.

iv. 1/3 Sen., uit. beat., 1, 1 : *Viueri ... omnes beate uolunt, sed ad peruidendum quid sit quod beatam uitam efficiat, caligant.* 2 Epic., epist. ad menoec. (apud Diog. Laërt., uir. ill. X) ; Cic., hort., exord., fragm. 36 (ed. Müller, p. 316 ; cf. Cic., tusc. V, x, 28 ; Aug., c. acad. I, ii, 5 ; beat. uit., ii, 10 ; lib. arb. II, 9, 27 sqq. ; mor. eccl. cath. I, iii, 4 ; conf. X, xx, 29 ; xxi, 31 ; ciu. dei X, 1 ; retr. I, [xiii] xiv ; c. iul. op. imp. VI, 26 ; epist. 104, iv, 12). 5/7 cf. Cic., fin. bon. mal., passim. 6/7 Zeno 6 Epicurus.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

45 et pr. om. K P ^oiis μ quod T 46 omnium hominum F P T 46/47 uoluntates A² O S P μ , uoluntas T 47/48 et — uultis] laudari omnes uultis et mimus ille dixisset S 49 ^ouiderentur R^a tamen] autem J 51 ^oobiurgantis. A², (s i. r.) S¹ ¹, L ^oideo] idem M 52 ^oAt] t i. r. K², ac J, aut R^a si] i ex e per ras. K, add. etiam S² 54 cognosceret T ^oquisquam] quidquam V^a 55 ^oomnibus] add. hominibus μ et om. A B^a S.

iv. om. A B C 1 capessendae A^a C F atque retinendae om. T 2 beatitudines S^a 3 ^oet] atque μ 4 nouerint N K 6 ^ouoluntate S, uolum-tate M utroque T

aliis, alibi atque alibi. Vt enim eos quaeque res maxime delectauit ita in ea constituerunt uitam beatam. Quomodo igitur feruentissime amant omnes quod non omnes sciunt? Quis
 10 potest amare quod nescit, sicut iam de hac re in libris superioribus disputaui? Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus nec tamen scitur ab omnibus? An forte sciunt omnes ipsa quae sit, sed non omnes sciunt ubi sit et inde contentio est? Quasi uero de aliquo mundi huius agatur loco ubi debeat
 15 quisque uelle uiuere qui uult beate uiuere, ac non ita quaeratur ubi sit beatitudo sicut quaeritur quae sit. Nam utique si in corporis uoluptate est, ille beatus est qui fruitur corporis uoluptate; si in uirtute animi, ille qui hac fruitur; si in utraque, ille qui fruitur utraque. Cum itaque alius dicit: 'Beate
 20 uiuere est uoluptate corporis frui,' alius autem: 'Beate uiuere est uirtute animi frui,' nonne aut ambo nesciunt quae sit beata PL 1019 uita aut non ambo sciunt? Quomodo ergo ambo amant eam si nemo potest amare quod nescit? An forte falsum est quod pro uerissimo certissimoque posuimus, *beate uiuere omnes*
 25 *homines uelle*? Si enim beate uiuere est uerbi gratia secundum animi uirtutem uiuere, quomodo beate uiuere uult qui hoc non uult? Nonne uerius dixerimus: 'Homo iste non uult beate uiuere quia non uult secundum uirtutem uiuere, quod solum est beate uiuere'? Non igitur *omnes beate uiuere uo-*
 30 *lunt*, immo pauci hoc uolunt si non est beate uiuere nisi secundum uirtutem animi uiuere, quod multi nolunt.

Itane falsum erit unde nec ipse, cum academicis omnia dubia sint, academicus Cicero dubitauit qui cum uellet in Hortensio dialogo ab aliqua re certa de qua nullus ambigeret μ 932

10 cf. VIII, IV, 6/7; VIII sqq.; IX, III, 1/2; X, I, 2/3; XIII, V, 31/32; XX, 59/60.
 16/19 cf. Cic., fin. bon. mal., passim. 17/18 Epicurus. 18 Zeno. 19/21 cf. Cic., fin. bon. mal., passim. 20/21 Zeno. 24/25 Sen., uit. beat., I, I; Aug., ciu. dei X, I (CC 47, 271, 1/2). 25/26.28/29 cf. Cic., fin. bon. mal., passim. 29/30 Sen., uit. beat., I, I. 30/31 cf. Cic., fin. bon. mal., passim.

Codd.: A B C N O S F J K P T (I L M R V).

7 °alibi pr. et alt.] ibi R °cos om. V^a 8 °eam M 9 amat S^a 11 Cur] praem. III A B C beatitudine C^a 12/13 quae sit ipsa T 12 ipsam C 13 sit pr.] scit B °deinde I^a 15 qui — uiuere om. N^a ita] i s. l. N¹ 16 qua (a superscr.) J² 17 corporis pr.] i ex e per ras. K uoluntate J est pr.] praem. sit F 18 °animi] add. locus ille R 20 °uoluptates C^a, uoluntate M 21 °uirtutes I^a °perfrui R aut] om. C T, autem J ambo] add. sciunt aut ambo S² 22 aut om. S amant ambo F eam amant P 24 uerissimos certissimosque J 27 uirius C 28 °uirtutem] add. animi O³ I², om. V^a 28 29 quia — uiuere pr. om. C 31 animi uirtutem T 32 °cum om. L^a 32/33 omnia — academicus om. T^a 33 °academicus] add. ille μ 34 hortensii C

35 sumere suae disputationis exordium, *Beati certe*, inquit, *omnes esse uolumus* ? Absit ut hoc falsum esse dicamus. Quid igitur ? An dicendum est etiamsi nihil sit aliud beate uiuere quam secundum uirtutem animi uiuere, tamen et qui hoc non uult beate uult uiuere ? Nimis quidem hoc uidetur absurdum. Tale
40 est enim ac si dicamus : 'Et qui non uult beate uiuere beate uult uiuere.' Istam repugnantiam quis audiat, quis ferat ? Et tamen ad hanc contrudit necessitas si et *omnes beate uelle uiuere* uerum est, et non omnes sic uolunt uiuere quomodo solum uiuitur beate.

v. [V 8] An forte illud est quod nos ab his angustiis possit eruere, ut quoniam diximus ibi quosque posuisse beatam uitam quod eos maxime delectauit (ut uoluptas Epicurum, uirtus Zenonem, sic alium aliquid aliud), nihil dicamus esse beate
5 uiuere nisi uiuere secundum delectationem suam, et ideo falsum non esse quod *omnes beate uiuere* uelint quia omnes ita uolunt ut quemque delectat ? Nam et hoc populo si pronuntiatum esset in theatro, omnes id in suis uoluntatibus inuenirent. Sed hoc quoque Cicero cum sibi ex aduerso proposuisset,
10 ita redarguit ut qui hoc sentiunt erubescant. Ait enim : *Ecce autem non philosophi quidem sed prompti tamen ad disputandum omnes aiunt esse beatos qui uiuant ut ipsi uelint* (hoc est quod nos diximus, ut quosque delectat). Sed mox ille subiecit :

35/36 Cic., hort., exord., fragm. 36 (ed. Müller, p. 316 ; cf. Cic., tusc. V, x, 28 ; Aug., c. acad. I, 11, 5 ; beat. uit., 11, 10 ; lib. arb. II, 9, 27 sqq. ; mor. eccl. cath. I, 111, 4 ; conf. X, xx, 29 ; xxi, 31 ; ciu. dei X, 1 ; retr. I, [xiii] xiv ; c. iul. op. imp. VI, 26 ; epist. 104, iv, 12) 37/38 cf. Cic., fin. bon. mal., passim. 42/43 Sen., uit. beat., 1, 1 ; cf. Cic., fin. bon. mal., passim.

v. 3/4 cf. Cic., fin. bon. mal., passim. 3 Epic., epist. ad menoec. (apud Diog. Laërt., uir. ill. X). 3/4 Zeno. 6 Sen., uit. beat., 1, 1 ; cf. Cic., hort., exord., fragm. 36 (ed. Müller, p. 316). 7/9 cf. XIII, 111, 6/28.47/49.52/54. 10/12 Cic., hort., fragm. 39 (ed. Müller, p. 317 ; cf. Aug., beat. uit., 11, 10 [Strom. patr. et med. II, 81, 7/11] ; mor. eccl. cath. I, 111, 4 ; epist. 130, v, 10).

Codd. : 5/6 (fal)sum — VII, 41 offensi(ones) def. A ; B C N O S F J K
P T (I L M R V).

35 °omnes om. M^a 36 °ut om. R^a Quid] add. est T igitur] add. beate uiuere T 37 sit om. T 38 animi] i. mg. J¹ qui et F qui] s. l. T¹ 39 uiuere uult T^a quidem] idem P 41 °audiet L 42 °uelle] uult S V, uolunt S², uellent M² 44 °beate uiuitur μ °beate] add. uerum est A² L.

v. om. A B C 1 An] add. certe S his] illis T 2 °ut om. I 2/3 uitam] bis, alt. del. O 3 °quo M °uoluntas M 4 zenonen C sic] si S, siue S² alium] aliud C^a nihilque N² 5 °uiuere pr.] uere L dilectionem T 6 esse] est T quia] quoniam J ita] ista (s. eras.) C 7 et] s. l. O¹ hoc] s. l. P¹ 10 Ait] at S^a 12 uiuunt J 13 quemque T

Falsum id quidem. Velle enim quod non deceat id est ipsum
 15 *miserrimum, nec tam miserum est non adipisci quod uelis quam*
adipisci uelle quod non oporteat. Praeclarissime omnino atque
 uerissime. Quis namque ita sit mente caecus et ab omni luce
 decoris alienus ac tenebris dedecoris inuolutus ut eum qui
 nequiter uiuit ac turpiter et nullo prohibente, nullo ulciscente,
 20 nullo saltem reprehendere audente, insuper et laudantibus
 plurimis quoniam sicut ait scriptura diuina : *Laudatur peccator*
in desideriis animae suae, et qui iniqua gerit benedicetur, implet
 omnes suas facinorosissimas et flagitiosissimas uoluntates,
 ideo beatum dicat quia uiuit ut uult cum profecto, quamuis
 25 et sic miser esset, minus tamen esset si nihil eorum quae per-
 peram uoluisset habere potuisset ? Etiam mala enim uolun- PL 1020
 tate uel sola quisque miser efficitur, sed miserior potestate qua
 desiderium malae uoluntatis impletur. Quapropter quoniam
 uerum est quod *omnes homines esse beati* uelint idque unum
 30 ardentissimo amore appetant et propter hoc cetera quaecum-
 que appetunt, nec quisquam potest amare quod omnino quid
 uel quale sit nescit, nec potest nescire quid sit quod uelle se
 scit, sequitur ut omnes beatam uitam sciant. Omnes autem
 beati habent quod uolunt, quamuis non omnes qui habent
 35 quod uolunt continuo sint beati ; continuo autem miseri qui

14/16.24 Cic., hort., fragm. 39 (ed. Müller, p. 317; cf. Aug., beat. uit., II, 10 [Strom. patr. et med. II, 81, 7/11]; mor. eccl. cath. I, III, 4; epist. 130, v, 10; supra XIII, v, 12). 21/22 Ps. 10,*3 (hebr.). 29 Epic., epist. ad menoec. (apud Diog. Laërt., uir. ill. X); Cic., hort., exord., fragm. 36 (ed. Müller, p. 316; cf. Cic., tusc. V, x, 28; Aug., c. acad. I, II, 5; beat. uit., II, 10; mor. eccl. cath. I, III, 4; conf. X, xx, 29; xxi, 31; ciu. dei X, 1; retr. I [XIII] xiv; c. iul. op. imp. VI, 26; epist. 104, iv, 12). 31/32 cf. VIII, iv, 6/7; VIII sqq.; IX, III, 1/2; X, I, 2/3; XIII, iv, 10; xx, 59/60. 33/38 Cic., hort., fragm. 39 (ed. Müller, p. 317; cf. Aug., beat. uit., II, 10; mor. eccl. cath. I, III, 4; epist. 130, v, 10; supra XIII, v, 10/12. 14/16).

Codd. : BC; def. A NOS FJKPT (I; 29 homines — xx, 20 quarto def. L; MRV).

Test. : 33 Omnes — 35 qui Prosp., sent. LXII (PL 51, 436).

14 est om. SFP T μ ipsum] praem. id A, add. est SP 15 miserrimum] add. est F μ tam] add. ita C² miserum] miserrimum T^a adipisci] add. uelle S^a 17 mente sit caecus C 18 decoris] ueritatis T ac] a F tenebras R^a 20 nullo] praem. et B² NOS P saltim S, (i i. r.) K² 21 sicut quoniam F sicut] sic J laudator R^a 22 egerit P benedicetur B^a, (i alt. superscr.) N², FJP μ 23 uoluptates SKFJP 24 dicit CJ, dici R 25 sic] si NOJP esset pr.] est NS, est et M 26 habere] agere S², haberi R² etiam potuisset N² Etiam] eras. N, om. F enim] s. l. P¹ 27 miser quisque F 28 impleatur K 29 homines om. S beati esse FK uno M 30 petant R^a 30/31 quaeque T 31 appetant R^a 32 quale] qua P^a quod] quo O^a 32/33 nec — scit om. S 33 autem om. Prosp. 35 autem] add. sunt Prosp. c l

uel non habent quod uolunt uel id habent quod non recte uolunt. Beatus igitur non est nisi qui et habet omnia quae uult et nihil uult male.

VI. [VI 9] Cum ergo ex his duobus beata uita constet atque omnibus nota, omnibus cara sit, quid putamus esse causae cur horum duorum quando utrumque non possunt, magis eligant homines ut omnia quae uolunt habeant quam ut omnia
 5 bene uelint etiamsi non habeant? An ipsa est prauitas generis humani ut cum eos non lateat nec illum beatum esse qui quod uult non habet nec illum qui quod male uult habet, sed illum qui et habet quaecumque uult bona et nulla uult male, ex his duobus quibus beata uita perficitur quando utrumque non da-
 10 tur, id eligatur potius unde magis a beata uita receditur (longius quippe ab illa est quicumque adipiscitur male concupita quam qui non adipiscitur concupita), cum potius eligi debuerit uoluntas bona atque praeponi etiam non adepta quae appetit? Propinquat enim beato qui bene uult quaecumque uult, et
 15 quae adeptus cum fuerit beatus erit. Et utique non mala sed bona beatum faciunt quando faciunt. Quorum bonorum habet aliquid iam idque non parui aestimandum, eam ipsam scilicet uoluntatem bonam, qui de bonis quorum capax est humana natura, non de ullius mali perpetratione uel adeptione gaudere
 20 desiderat, et bona qualia et in hac misera uita esse possunt prudenti, temperanti, forti, et iusta mente sectatur et quantum datur assequitur ut etiam in malis sit bonus, et finitis malis omnibus atque impletis bonis omnibus sit beatus.

VI. 4/5 Cic., hort., fragm. 39 (ed. Müller, p. 317; cf. Aug., beat. uit., 11, 10; mor. eccl. cath. I, 111, 4; epist. 130, v, 10; supra XIII, v, 10/12.14/16). 19/20 Stoic., fragm. 60 (ed. v. Arnim, "Stoic. uet. fragm.").

Codd. : B C ; def. A N O S F J K P T (I M R V ; def. L).

Test. : 36 uel *pr.* — 37 uolunt *Prosp.*, *sent.* LXII (PL 51, 436). 37 Beatus — 38 male [*Isid.*, *orig.* X, 22].

37 et *om.* P habent (n *exp.*) C.

VI. *om.* B C 1 ^oatque] quae I 3 ^oduorum] or *i. r.* O², duū (ū *i. r.*) N², duum R ^onon possunt *om.* V^a 4 elegant C K omnia *alt.*] *add.* quae J 5 ^ohabeat R^a prauitas] breuitas S^a 8 ^omale] e *i. r.* O²; mala (a *alt. i. r.*) N², R V μ 10 ^oid eligatur] deligatur I, eligatur I² ^oreceditur] *praem.* non J, recedatur R 10/11 ^olongus I 12 quam — concupita *om.* S^a elegi C^a 14 beato] beatae uitae T 15 ^oaptus V^a 16 quando faciunt *om.* S faciunt *alt.*] *add.* quicquid faciunt T 16/17 aliquid habet T 17 idque] id quae (a *exp.*) C, (a *eras.*) K; is qui S aestimat S 18 quī] quē S^a 19 illius B^a 20 et *alt. om.* T uita misera J ^oesse *om.* R^a 21 ^osectantur R 22/23 assequitur — beatus] *i. r.* N² 23 omnibus malis N² omnibus bonis N².

VII.

[VII 10] Ac per hoc in ista mortali uita erroribus aerumnisque plenissima praecipue fides est necessaria qua *in deum* creditur. Non enim quaecumque bona maximeque illa quibus quisque fit bonus et illa quibus fiet beatus, unde nisi a deo
 5 in hominem ueniant et homini accedant inueniri potest. Cum autem ex hac uita ab eo qui in his miseriis fidelis et bonus est uentum fuerit ad beatam, tunc erit uere quod nunc esse nullo modo potest ut sic homo uiuat quomodo uult. Non enim
 10 uolet male uiuere in illa felicitate aut uolet aliquid quod deerit aut deerit quod uoluerit. Quidquid amabitur aderit, nec desiderabitur quod non aderit. Omne quod ibi erit bonum erit, et summus deus *summum bonum* erit atque ad fruendum amanti- PL 1021
 bus praesto erit, et quod est omnino beatissimum ita semper fore certum erit.
 15 Nunc uero fecerunt quidem sibi philosophi sicut eorum cuique placuit uitas beatas suas ut quasi propria uirtute possent quod communi mortalium conditione non poterant, sic scilicet uiuere ut uellent. Sentiebant enim aliter beatum esse neminem posse nisi habendo quod uellet et nihil patiendo
 20 quod nollet. Quis autem non qualemcumque uitam qua delectatur et ideo beatam uocat uellet sic esse in sua potestate ut eam posset habere perpetuam? Et tamen quis ita est? Quis uult pati molestias quas fortiter toleret, quamuis eas uelit possitque tolerare si patitur? Quis uelit in tormentis
 25 uiuere etiam qui potest in eis per patientiam tenendo iustitiam laudabiliter uiuere? Transitura cogitauerunt haec mala qui ea pertulerunt uel cupiendo habere uel timendo amittere quod amabant, siue nequiter siue laudabiliter. Nam multi per transitoria mala ad permansura bona fortiter tetenderunt.

VII. 2 Symb. Rom.-Mediol. II, 1; III, 1; Symb. Afric., 1. 8 Cic., hort., fragm. 39 (ed. Müller, p. 317; cf. Aug., beat. uit., II, 10; mor. eccl. cath. I, III, 4; epist. 130, v, 10; supra XIII, v, 12). 12 Aug., c. acad. III, XII, 27 (Strom. patr. et med. II, 61, 15/16); cf. Aug., serm. dom. in monte I, 3, 10; retr. I, 1, 9; Cic., fin. bon. mal. III, 1, 2. 18 Cic., hort., fragm. 39 (ed. Müller, p. 317; cf. Aug., beat. uit., II, 10; mor. eccl. cath. I, III, 4; epist. 130, v, 10; supra XIII, v, 12).

Codd. : BC; def. A NOS FJKPT (IMRV; def. L).

VII. om. BC 5 accidant S, accidere P inuenire K^a 7 ab M quo C^a
 10 aut] ut R^a ambitur I^a M 11 aderit] erit P^a, auderit (u. *eras.*) M 12
 summus deus om. T crit] deus T² atque] *praem.* ipse erit T atque —
 fruendum] et se T 13 praesto] *add.* ibi T 19 nil C 21 uocat] *uoca/t 1 litt.*
eras. K uellet] uel S^a 22 possit J 23 Quis] s. *eras.* V, qui P T uelit T
 molestias om. R quamuis] *add.* molestias R 24 si patitur om. B^a C 25
 quis K possint I 26 transitoria C, transitoriam (in *exp.*) T 26/27 qui
 ea] quae T 27 pertulerint S^a amittere (in *pr. eras.*) V 29 bona per-
 mansura μ

30 Qui profecto spe beati sunt etiam cum sunt in transitoriis malis per quae ad bona non transitura perueniunt.

Sed qui spe beatus est nondum beatus est. Exspectat namque per patientiam beatitudinem quam nondum tenet. Qui uero sine ulla spe tali, sine ulla tali mercede cruciatur
 35 quantamlibet adhibeat tolerantiam, non est beatus ueraciter μ 934
 sed miser fortiter. Neque enim propterea miser non est quia miserior esset si et impatienter miseriam sustineret. Porro si ista non patitur quae nollet pati in suo corpore, ne tunc quidem beatus habendus est quoniam non uiuit ut uult. Vt
 40 enim alia omittam quae corpore inlaeso ad animi pertinent offensiones sine quibus uiuere uellemus et sunt innumerabilia, uellet utique si posset ita saluum atque incolume habere corpus et nullas ex eo pati molestias, ut id haberet in potestate aut in ipsius incorruptione corporis ; quod quia non habet ac
 45 pendet incerto, profecto non uiuit ut uult. Quamuis enim per fortitudinem sit paratus excipere et aequo ferre animo quidquid aduersitatis acciderit, mauult tamen ut non accidat et si possit facit ; atque ita paratus est in utrumque ut quantum in ipso est alterum optet, alterum uitet, et si quod uitat
 50 incurrerit, ideo uolens ferat quia fieri non potuit quod uolebat. Ne opprimatur ergo sustinet, sed premi nollet. Quomodo ergo uiuit ut uult ? An quia uolens fortis est ad ferenda quae nollet inlata ? Ideo igitur id uult quod potest quoniam quod uult non potest. Haec est tota, utrum ridenda an potius miseranda,
 55 superborum beatitudo mortalium gloriantium se uiuere ut uolunt quia uolentes patienter ferunt quae accidere sibi nolunt. Hoc est enim aiunt quod sapienter dixit Terentius :

39.45.52.55/56 Cic., hort., fragm. 39 (ed. Müller, p. 317 ; cf. Aug., beat. uit., II, 10 ; mor. eccl. cath. I, III, 4 ; epist. 130, V, 10 ; supra XIII, V, 12). 50 Terent., andr. II, I, 5. 53/54 Terent., andr. II, I, 6.5.

Codd. : usque ad 41 offensi(ones) def. A ; B C NOS F J K P T (IM R V ; def. L).

30 sunt alt.] sint F 31 transitura] transitor/a 1 litt. eras. B^a, transitoria C S F K P, transitoria (corr. 1 m.) T 33 ^obeatitudinem R 37 et] etiam C N μ 38 ne] nec (ec i. r.) N², T μ tunc] tum C K 39 quidem] idem J 40 ^ocorpore] praem. in I M ^oad om. M^a pertinet S^a 41 uelimus A ^osint (corr. 1 m.) M innumerabilia C^a 42 ^oincolume P I^a ; incolumem M, (m alt. eras.) V 45 incerto] praem. in A S² K T μ 47 accidat] accidunt S 48 possit] s pr. s. l. T¹ 49 ^ouitet] uidet R^a si] s. l. T¹ uitat] uita J 50 incurrit K 51 opprimatur F premi] promi C, oppromi C² nolet C^a 52 ^ofortis est uolens V perferenda T nolet C^a 54 tota om. C triden- da (t eras.) A 56 patienter uolentes l'

*Quoniam non potest id fieri quod uis,
Id uelis quod possis.*

- 60 Commode hoc dictum esse quis negat? Sed consilium est PL 1022
datum misero ne esset miserior. Beato autem quales se esse
omnes uolunt non recte nec uere dicitur, *non potest fieri quod*
uis. Si enim beatus est, quidquid uult fieri potest quia non
uult quod fieri non potest. Sed non est mortalitatis huius haec
65 uita, nec erit nisi quando et immortalitas erit. Quae si nullo
modo dari homini posset, frustra etiam beatitudo quaeretur
quia sine immortalitate non potest esse.

VIII. [VIII 11] Cum ergo *beati esse omnes homines uolunt* si
uerum uolunt, profecto esse et immortales uolunt; aliter enim
beati esse non possunt. Denique et de immortalitate interro-
gati sicut de beatitudine omnes eam se uelle respondent. Sed
5 qualiscumque beatitudo quae potius uocetur quam sit in hac
uita quaeritur, immo uero fingitur, dum immortalitas despera-
tur sine qua uera beatitudo esse non potest. Ille quippe beate
uiuit, quod iam superius diximus et astruendo satis fiximus,
qui uiuit ut uult nec male aliquid uult. Nemo autem male uult
10 immortalitatem si eius humana capax est deo donante natura;
cuius si capax non est, nec beatitudinis capax est. Vt enim
homo beate uiuat oportet ut uiuat. Quem porro morientem
uita ipsa deserit beata uita cum illo manere qui potest? Cum

58/59 Terent., andr. II, 1, 5-6; cf. Aug., beat. uit., iv, 25 (Strom. patr. et med. II, 89, 22); ciu. dei XIV, xxv (CC 48, 488, 16/17). 62/63 Terent., andr. II, 1, 6.

VIII. 1 Epic., epist. ad menoec. (apud Diog. Laërt., uir. ill. X); Cic., hort., exord., fragm. 36 (ed. Müller, p. 316; cf. Cic., tusc. V, x, 28; Aug., c. acad. I, ii, 5; beat. uit., ii, 10; lib. arb. II, 9, 27 sqq.; mor. eccl. cath. I, iii, 4; conf. X, xx, 29; xxi, 31; ciu. dei X, 1; retr. I, [xiii] xiv; c. iul. op. imp. VI, 26; epist. 104, iv, 12). 7/9 Cic., hort., fragm. 39 (ed. Müller, p. 317; cf. Aug., beat. uit., ii, 10; mor. eccl. cath. I, iii, 4; epist. 130, v, 10; supra XIII, v, 10/12.14/16).

Codd. : A B C N O S F J K P T (I M R V; def. L).

59 uellis C^a 60 °commodo M² °dictum] add. esset I 60/61 datum est S
62 non pr.] nec T dicitur] add. uni T 64 quod] add. uult eras. T haec
huius C 66 modo om. J homini dari C P T 67 °quia] quae S T, qua V^a.

VIII. om. A B C 1 °uelint μ 2 uere C² S² μ °uolunt pr.] uolent R^a
°et esse μ et om. P^a 3 possent A^a B C F μ 3/4 interrogatis S^a 4 °sicut]
add. et V² μ sese K 5 qualescumque C^a 8 adstruendos T fecimus O³
F P T 9 Nemo] praem. iiii A B C 10 immortalitatis S °humana] om.
J, magna V^a 11 °non capax μ 12 Quem] cum N² 13 manere/ 1 litt.
eras. N °qui] unde qui (qui eras.) O, N; undecumque N²; quomodo I

- autem deserit, aut nolentem procul dubio deserit aut uolentem aut neutrum. Si nolentem, quomodo est beata uita quae ita est in uoluntate ut non sit in potestate? Cumque beatus nemo sit aliquid uolendo nec habendo, quanto minus beatus est qui non honore, non possessione, non qualibet alia re, sed ipsa beata uita nolens deseritur quando ei nulla uita erit?
- 20 Vnde etsi nullus sensus relinquitur quo sit misera (propterea enim beata uita discedit quoniam tota uita discedit), miser est tamen quamdiu sentit quia scit se nolente consumi propter quod cetera et quod prae ceteris diligit. Non igitur potest uita et beata esse et nolentem deserere quia beatus nemo nolens
- 25 fit, ac per hoc quanto magis nolentem deserendo miserum facit quae si nolenti praesto esset miserum faceret? Si autem uolentem deserit, etiam sic quomodo beata erat quam perire uoluit qui habebat? Restat ut dicant neutrum esse in animo beati, id est eum deseri a beata uita, cum per mortem deserit
- 30 tota uita, nec nolle nec uelle, ad utrumque enim parato et aequo corde consistere. Sed nec ista beata est uita quae talis est ut quem beatum facit amore eius indigna sit. Quomodo enim est beata uita quam non amat beatus? Aut quomodo amatur quod utrum uigeat an pereat indifferenter accipitur?
- 35 Nisi forte uirtutes quas propter solam beatitudinem sic amamus persuadere nobis audent ut ipsam beatitudinem non amemus. Quod si faciunt, etiam ipsas utique amare desistimus quando illam propter quam solam istas amauimus non amamus.
- 40 Deinde quomodo erit uera illa tam perspecta, tam examinata, tam eliquata, tam certa sententia, *beatos esse omnes homines uelle*, si ipsi qui iam beati sunt beati esse nec nolunt

41/42 Epic., epist. ad menoec. (apud Diog. Laërt., uir. ill. X); Cic. hort., exord., fragm. 36 (ed. Müller, p. 316; cf. Cic., tusc. V, x, 28; Aug., c. acad. I, II, 5; beat. uit., II, 10; lib. arb. II, 9, 27 sqq.; mor. eccl. cath. I, III, 4; conf. X, xx, 29; XXI, 3; ciu. dei X, 1; rctr. I, [XIII] XIV; c. iul. op. imp. VI, 26; epist. 104, IV, 12).

Codd. : *ABC NOS FJKPT (IMRV; def. L).*

14 °deserit *pr. om.* V^a °deserit procul dubio V^μ aut *alt. om.* J^a 14/15 uolentem] *add.* descriit V¹⁵ °beata uita est μ 17 °nec habendo *om.* M^a 17/18 °est beatus μ 18 °quolibet V¹⁹ °ipsa] *praem.* ab I beata uita N °ei] et R uita nulla A C K J P T 20 relinquetur K 21 quoniam — discedit *alt. om.* J quoniam] quia A C discedit *alt.*] descedit T^a 22 nolentem A 23 °diligit *om.* R 24 nolens nemo A K T μ 26 quae] quanta A² 27 °beata] *add.* uita B² μ 29 °eum *om.* R^a 30 enim] *eras.* B O, *om.* N 31 est beata T 33 est enim A C F K T est] si S, sit S² 34 quo S 36 audeant S² 38 istas] istam N O P^a 40 °tam illa μ 41 certam (m *eras.*) S sententiam C^a, (m *eras.*) S °esse] sc V^a 42 quae (?) N² 42/43 uolunt nec nolunt O T 42 nolunt] n *pr. superscr.* N²

nec uolunt ? Aut si uolunt ut ueritas clamat, ut natura compellit cui summe bonus et immutabiliter beatus creator hoc
 45 indidit, si uolunt, inquam, beati esse qui beati sunt, beati non esse utique nolunt. Si autem beati non esse nolunt, procul dubio nolunt consumi et perire quod beati sunt. Nec nisi uiuentes beati esse possunt ; nolunt igitur perire quod uiuunt. Immortales ergo esse uolunt quicumque uere beati uel sunt
 50 uel esse cupiunt. Non autem uiuit beate cui non adest quod uult ; nullo modo igitur esse poterit uita ueraciter beata nisi fuerit sempiterna. [12] Hanc utrum capiat humana natura quam tamen desiderabilem confitetur non parua quaestio est. Sed si fides adsit quae inest *eis* quibus *dedit potestatem* Iesus
 55 *filios dei fieri*, nulla quaestio est.

- IX. [IX] Humanis quippe argumentationibus haec inuenire conantes uix pauci magno praediti ingenio *abundantes otio* doctrinisque subtilissimis eruditi ad indagandam solius animae immortalitatem peruenire potuerunt. Cui tamen animae
 5 beatam uitam non inuenerunt stabilem, id est ueram. Ad misérias eam quippe uitae huius etiam post beatitudinem redire dixerunt. Et qui eorum de hac erubuerunt sententia et animam purgatam in sempiterna beatitudine sine corpore conlocandam putarunt talia de mundi retrorsus aeternitate
 10 sentiunt ut hanc de anima sententiam suam ipsi redarguant, quod hic longum est demonstrare sed in libro duodecimo de ciuitate dei satis a nobis est quantum arbitror explicatum. Fides autem ista totum hominem immortalem futurum, qui utique *constat ex anima et corpore*, et ob hoc uere beatus
 15 non argumentatione humana sed diuina auctoritate pro-

μ 936.

54/55 Ioh. 1, *12.

IX. 2/3 Cic., de orat. I, 1, 22. 4 10 Plato, phaedr., 249a ; phaid., 81c ; tim., 42c ; Plot., enn. III, 4, 2 ; IV, 3, 2 ; Porph., regr. anim. (uide J.J. O'Meara, "Porphyry's Philosophy from Oracles in Augustine", Études Augustiniennes, Paris, 1959, p. 151-152). 11/12 Aug., ciu. dei XII, 20 (CC 48, 376). 14 Cic., fin. bon. mal. V, XII, 34 : ... *e corpore animoque constare* ; Sall., iug., II, 1 : ... *compositum est ex corpore et anima* ; Lact., inst. VII, 5, 16 : ... *constat corpore atque anima* ; cf. Cic., fin. bon. mal. IV, VII, 16 ; infra XV, v, 23 ; VII, 6/7.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I M R V' : def. I).

43 nec — si om. N^a 44 bonum S 44/45 °indidit hoc I^a μ 45 46 °non esse om. I^a 46 utique esse F 50 esse] add. possunt del. T adest] ad s. l. K¹, est O, id est S 51 uita esse poterit J 52 utrumque T natura] s. l. B¹ 53 °cst om. M^a 54 si om. R^a °Iesus] his I.

IX. om. A B C 4 °immortalitatem] praem. ad I 6 beatitudinis T² 8 sempiternam beatitudinem A 9 °locandam I putauerunt A² S rursus C², retrorsum P² 10 sentiunt C^a 12 a om. C 13 Fides] praem. v A B C 14 qui/ 1 litt. eras. I ex] ita B N O μ, om. cett. codd. °uere] uerbo M

mittit. Et ideo cum dictum esset in euangelio quod Iesus dederit *potestatem filios dei fieri his qui receperunt eum*, et quid sit recepissee eum breuiter fuisset expositum dicendo *credentibus in nomine eius*, quoque modo filii dei fierent esset
 20 adiunctum, *quia non ex sanguinibus neque ex uoluntate carnis neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt*, ne ista hominum quam uidemus et gestamus infirmitas tantam excellentiam desperaret ilico annexum est, *Et uerbum caro factum est et habitauit in nobis*, ut a contrario suaderetur quod incredibile
 25 uidebatur. Si enim natura *dei filius* propter filios hominum misericordia factus est *hominis filius* (hoc est enim, *uerbum caro factum est et habitauit in hominibus*), quanto est credibilius natura filios hominis gratia dei *fieri dei filios* et habitare in deo in quo solo et de quo solo esse possint beati participes
 30 immortalitatis eius effecti, propter quod persuadendum *dei filius* particeps nostrae mortalitatis effectus est ?

PL 1024

x. [X 13] Eos itaque qui dicunt : 'Itane defuit deo modus alius quo liberaret homines a miseria mortalitatis huius ut unigenitum filium deum sibi coaeternum hominem fieri uellet induendo humanam animam et carnem mortalemque factum
 5 mortem perpeti ?,' parum est sic refellere ut istum modum quo nos per *mediatorem dei et hominum hominem Christum Iesum* deus liberare dignatur asseramus bonum et diuinae congruum dignitati ; uerum etiam ut ostendamus non alium modum possibilem deo defuisse cuius potestati cuncta aequali-
 10 ter subiacerent, sed sanandae nostrae miseriae conuenientior

17 Ioh. 1, *12. 19 Ioh. 1, *12. 20/21 Ioh. 1, *13. 23/24 Ioh. 1, 14.
 25.30/31 11 Cor. 1, 19 ; uide Symb. 'Quicumque,' 28. 26 Dan. 7, *13 ; Matth.
 9, *6 ; 10, *23 ; 16, *27.*28 ; 19, *28 ; 25, *31 ; Marc. 2, *10 ; 8, *38 ; 9, *8 ; Luc.
 5, *24 ; 6, *5 ; 9, *26 ; Ioh. 3, *13-14 ; 5, *27 ; 12, *23.*34 ; 13, *31 ; c.a. 26/27
 Ioh. 1, 14. 28 Ioh. 1, *12.

x. 6/7 1 Tim. 2, 5.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I M R V ; def. L).

17 ois μ °cum receperunt μ °et om. I 18 breuiter] *praem.* cum J 19
 °quoquo $\mathcal{A}^a$, quomodo I 20 °quia] *ita* C N O, (a *eras.*) S, F J M, qui *cett.* codd. μ
 uoluptate T 21 uoluptate (p i. r.) O³, T 24 habitabit K 25 filius]
 filios C^a hominis A J 26 °miseria M^a 27 °habitabit M °homini-
 bus] nobis (no i. r.) B², N O P ; *praem.* nobis I μ 28 hominum F dei *pr.*
eras. B, om. N O S J K filios dei fieri S μ 29 et — solo *alt.* om. S possunt
 B N J K P participes C^a 30 °suadendum P M R 31 °nostrae om. V^a.

x. om. A B C 1 °deo om. M 8 dignitata J °non] *add.* quidem R 9
 modo C^a defuisse] fuisse P T^a 9/10 acquabiliter J² 10 subiaceret S^a
 sanandae] sane//// 4 *litt.* *eras.* S conuenientior P^a

modum alium non fuisse nec esse oportuisse. Quid enim tam
necessarium fuit ad erigendam spem nostram mentesque
mortalium conditione ipsius mortalitatis abiectas ab immor-
talitatis desperatione liberandas quam ut demonstraretur
15 nobis quanti nos penderet deus quantumque diligeret? Quid
uero huius rei tanto isto indicio manifestius atque praeclarius
quam ut *dei filius* immutabiliter bonus in se manens quod erat
et a nobis pro nobis accipiens quod non erat praeter suae na-
turae detrimentum nostrae dignatus inire consortium prius
20 sine ullo malo suo merito mala nostra perferret, ac sic iam
credentibus quantum nos diligat deus et quod desperabamus
iam sperantibus dona in nos sua sine ullis bonis meritis
nostris, immo praecedentibus et malis meritis nostris, indebita
largitate conferret?

25 [14] Quia et ea quae dicuntur merita nostra dona sunt eius.
Vt enim *fides per dilectionem operetur, caritas dei diffusa est
in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.*
Tunc est autem datus quando est Iesus resurrectione clarifica-
tus; tunc enim eum se missurum esse promisit et misit quia
30 tunc sicut de illo scriptum est et ante praedictum: *Ascendit
in altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus.* Haec
dona sunt merita nostra quibus ad *summum bonum* immorta-
lis beatitudinis peruenimus. *Commendat autem, inquit aposto-
lus, caritatem suam deus in nobis quoniam cum adhuc peccatores*
35 *essemus, Christus pro nobis mortuus est. Multo magis iustificati* μ 937
nunc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Adhuc
addit et dicit: *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus
deo per mortem filii eius, multo magis reconciliati salui erimus
in uita ipsius.*

40 Quos peccatores dixit prius, hos posterius inimicos dei; PL 1025

17 II Cor. I, 19; uide Symb. 'Quicumque,' 28. 17/18 *manens quod erat et ...
accipiens quod non erat*: libell. fid. (Clauis 552), 6 (CC 9, 130, 50/54). 26 Gal. 5,
*6. 26/27 Rom. 5, 5. 28 Rom. 5, 5. 28/29 Ioh. 7, 39. 29 Ioh. 14,
26; 15, 26; 16, 7. 30/31 Ps. 67, *19; Eph. 4, *8. 32 Aug., c. acad. III, XII,
27 (Strom. patr. et med. II, 61, 15/16); cf. Aug., serm. dom. in monte I, 3, 10;
retr. I, 1, 9; Cic., fin. bon. mal. III, 1, 2; e.a. 33/36 Rom. 5, *8-9. 37/39 Rom.
5, 10. 40 Rom. 5, 8. Rom. 5, 10.

Codd.: ABC NOS FJKPT (IMRV; def. L).

11 alium modum T 13 °conditiones I^a abiecta N 14 demonstretur T^a
15 quantumcumque C^a 19 nostrum A² S T °dignatus] add. est I M² 20
suo malo T perferet C^a 22 dona] bona S K in] ad K sua] del. S²
23 immo — nostris alt. om. T 25 et] t i. r. O² 26 operatur B² T, operantur
N P 27 nobis om. S 28 autem est T 30 °sicut om. V^a 31 in] ad P
32 sunt] praem. non C² 32/33 immortalitatis J 34 quoniam] add. si P²
°cum om. M^a 35/36 nunc iustificati J 37 addidit O J P dixit P
reconciliati] a s. l. K¹ 38 fili O^a multo] i. mg. K¹

et quos prius *iustificatos in sanguine* Iesu Christi, eos posterius *reconciliatos per mortem filii dei*; et quos prius *saluos ab ira per ipsum*, eos postea *saluos in uita ipsius*. Non ergo ante istam gratiam quoquo modo *peccatores*, sed in talibus peccatis
 45 fuimus ut *inimici essemus* dei. Superius autem idem apostolus nos *peccatores* et *inimicos* dei duobus identidem nominibus appellauit, uno uelut mitissimo, alio plane atrocissimo dicens : *Si enim Christus cum infirmi essemus adhuc iuxta tempus pro impiis mortuus est*. Quos *infirmos* eosdem *impios* nuncupauit.
 50 Leue aliquid uidetur infirmitas, sed aliquando talis est ut impietas nominetur. Nisi tamen infirmitas esset, medicum necessarium non haberet, qui est hebraice Iesus, graece σωτήρ, nostra autem locutione saluator. Quod uerbum latina lingua antea non habebat, sed habere poterat sicut potuit quando
 55 uoluit. Haec autem apostoli sententia praecedens ubi ait : *Adhuc cum infirmi essemus iuxta tempus pro impiis mortuus est*, cohaeret his duabus sequentibus quarum in una dixit *peccatores*, in alia *inimicos* dei, tamquam illis singulis reddiderit singula, *peccatores* ad *infirmos*, *inimicos* dei referens ad
 60 *impios*.

XI. [XI 15] Sed quid est *iustificati in sanguine ipsius* ? Quae uis est huius sanguinis obsecro ut in eo iustificentur credentes ? Et quid est *reconciliati per mortem filii eius* ? Itane uero cum irasceretur nobis deus pater uidit mortem filii sui pro
 5 nobis et placatus est nobis ? Numquid ergo filius eius usque adeo nobis iam placatus erat ut pro nobis etiam dignaretur mori, pater uero usque adeo adhuc irascebatur ut nisi filius

41 Rom. 5, 9. 42 Rom. 5, 10. 42/43 Rom. 5, 9. 43 Rom. 4, 10. 44 Rom. 5, 8. 45 Rom. 5, 10. 46 Rom. 5, 8. Rom. 5, 10. 48/49 Rom. 5, *6. 49 Rom. 5, 6. Rom. 5, 6. 56/57 Rom. 5, *6. 58 Rom. 5, 8. Rom. 5, 10. 59 Rom. 5, 8. Rom. 5, 6. Rom. 5, 10. 60 Rom. 5, 6.

XI. 1 Rom. 5, 9 3 Rom. 5, 10.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I M R V ; def. L).

Test. : 52 hebraice — 55 uoluit [Isid., orig. VII, 11, 7-9].

41 posterius C^a 42 dei] eius J 43 istam] ipsam S 44 quoquo] i. r. N²
 45 °dei] deo I, om. M^a 48 °adhuc om. M^a 49 eodem J pios R^a 50
 uideatur J 51 °esset] add. et M 52 quae K, quid (d exp.) T soter A N O
 J T, soter A² O³ F K P, soter B C 53 locutionem C^a 55 sententiam C^a
 ubi] qui A 57 °est om. M^a 58 tamquam] ita A² O S P μ, add. in A^a cett. codd.
 xi. om. A B C 2 °sanguinis huius μ °iustificetur V^a 4 °cum om. R^a
 irascetur S^a pater deus F 5 eius om. S 6 iam om. T 7 °filius
 om. V^a

pro nobis moreretur non placaretur ? Et quid est quod alio loco idem ipse doctor gentium : *Quid ergo, inquit, dicemus ad*
 10 *haec ? Si deus pro nobis, quis contra nos ? Qui filio proprio non*
pepercit sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non et
cum illo omnia nobis donauit ? Numquid nisi iam placatus esset
 pater proprio filio non parcens pro nobis eum traderet ? Nonne
 uidetur haec illi uelut aduersa esse sententia ? In illa moritur
 15 pro nobis filius, et reconciliatur nobis pater per eius mortem ;
 in hac autem tamquam *prior nos dilexerit* pater, ipse propter
 nos filio non parcit, ipse pro nobis eum tradit ad mortem. Sed
 uideo quod et antea pater dilexit nos non solum antequam
 pro nobis filius moreretur, sed antequam conderet mundum
 20 ipso teste apostolo qui dicit : *Sicut elegit nos in ipso ante*
constitutionem mundi. Nec filius patre sibi non parcente pro
 nobis uelut inuitus est traditus quia et de ipso dictum est :
Qui me dilexit et tradidit se ipsum pro me. Omnia ergo simul et
 pater et filius et amborum spiritus pariter et concorditer ope-
 25 rantur. Tamen *iustificati sumus in Christi sanguine et recon-*
ciliati sumus deo per mortem filii eius, et quomodo id factum
 sit ut potero etiam hic quantum satis uidebitur explicabo.

XII. [XII 16] Quadam iustitia dei in potestatem diaboli tra- PL 1026
 ditum est genus humanum peccato primi hominis in omnes μ 938
 utriusque sexus commixtione nascentes originaliter trans-
 eunte et parentum primorum debito uniuersos posteros
 5 obligante. Haec traditio prius in genesi significata est ubi cum
 serpenti dictum esset : *Terram manducabis*, homini dictum

9/12 Rom. 8, *31-32. 14/15 Rom. 5, 6-10. 16/17 Rom. 8, 32. 16 1 Ioh.
 4, 10. 19 1 Petr. 1, 20. 20/21 Eph. 1, *4. 23 Gal. 2, *20. 25 Rom.
 5, 9. 25/26 Rom. 5, 10.

XII. 6 Gen. 3, *14.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I M R V ; def. L).

9 °inquit ergo μ dicimus A^a C^a K T 10 Qui] si deus R °proprio filio
 suo μ filio] add. suo B² N O S J 11 omnibus om. T eum] illum K μ
 et] etiam F μ 12 donabit A^a B^a O^a, (b superscr.) J², T Numquid] non
 quid S^a nisi] s. l. C¹ °fulsset V^a 14 auersa T sententiae T 14/15
 pro nobis moritur N 15 et] om. C, ut S² reconcilietur S °mortem eius μ
 17 filio] add. suo F parcat K^a, parcens T °tradit eum M tradidit J T
 18 et] s. l. K¹ dilexerit J 19 filius pro nobis J 20 °ipse V^a testante
 T qui om. B^a 21 mundi constitutionem T μ 22 ipsum C^a 23 semet-
 ipsum P T μ 27 etiam] et tamen id S hic] id B² N O P.

XII. om. A B C 1 potestate N 3 °commixtionem (m tert. eras.) V 3/4
 °transeuntes I^a 5 tradio C^a 6 dictum pr.] add. et exp. C esset] est S 6/7
 est dictum (?) A

est : *Terra es et in terram ibis*. Eo quod dictum est *in terram ibis*, mors corporis praenuntiata est quia nec ipsam fuerat experturus si permansisset ut factus est rectus ; quod uero uiuenti ait,
 10 *Terra es*, ostendit totum hominem in deterius commutatum. Tale est enim, *Terra es*, quale illud, *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis quoniam caro sunt*. Tunc ergo demonstrauit ei traditum cui dictum fuerat : *Terram manducabis*. Apostolus autem apertius hoc praedicat ubi dicit : *Et uos cum*
 15 *essetis mortui delictis et peccatis uestris in quibus aliquando ambulastis secundum saeculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris, spiritus eius qui nunc operatur in filiis diffidentiae in quibus et nos omnes aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostrae facientes uoluntates carnis et af-*
 20 *fectionum, et eramus natura filii irae sicut et ceteri*.

Filii diffidentiae sunt infideles, et quis hoc non est antequam fidelis fiat ? Quocirca omnes homines ab origine sub principe sunt potestatis aeris *qui operatur in filiis diffidentiae*. Et quod dixi, 'ab origine,' hoc est quod dicit apostolus,
 25 *natura*, et se fuisse sicut et ceteros, natura scilicet ut est deprauata peccato non ut recta creata est ab initio. Modus autem iste quo traditus est homo in diaboli potestatem non ita debet intellegi tamquam hoc deus fecerit aut fieri iusserit, sed quod tantum permiserit, iuste tamen. Illo enim deserente
 30 peccantem peccati auctor ilico inuasit. Nec ita sane deus deseruit creaturam suam ut non se illi exhiberet deum creantem et uiuificantem et inter poenalia mala etiam bona malis multa praestantem ; non enim *continuit in ira sua miserationes suas*. Nec hominem a lege suae potestatis amisit quando in

7 Gen. 3, *19.	Gen. 3, *19.	10 Gen. 3, *19.	11 Gen. 3, *19.	11/12
Gen. 6, *3.	13 Gen. 3, *14.	14/20 Eph. 2, *1-3.	21 Eph. 2, 2.	22/23
Eph. 2, *2.	25 Eph. 2, 3.	33/34 Ps. 76, *10.		

Codd. : *ABC NOS FJKPT (IMRV ; def. L).*

7 es] *s. l. C*¹ terram *pr.*] terra *K* ibis *pr.*] ubi *C*, ibis ubi *C*² Eo — ibis
alt. om. T^a °quo *V*^a 8 quia] quam *S*² 8/9 experturus] *ur s. l. T*¹ 9 per-
 mansisset (*s pr. exp.*) *F* 11 °quale] *add. est B*² *F J R*, *add. et M*² °istud *μ*
 12/13 °demonstrauit] *add. eum μ* 13 ei] *e K*, eum *K*² traditum] dictum *A*^a,
*add. ei K*² 15 delectis *S*^a 17 °potestates *R*, potestatem *R*² aeris] aeris
 huius *i. r. N*², *add. huius A F P* spiritus eius *om. A* °cius] *om. T M*, huius *μ*
 °filios *I*^a 18 omnes *om. S* 19 desideriis] deriis *S*^a uoluntatis *C*^a,
 uoluptates *N O*, uoluntatem *S T* 20 °et *alt. om. I M* 23 operatur] opera/tur
1 litt. eras. N °filios *M* 24 °dixi/ *1 litt. eras. C*, dixit *M* 25 °et se] esse *C*,
 se sic *K*, filios irae *T*, et sic *M*² et *alt. om. N*^a *O S K μ* 26 est *om. A*^a 27
 °potestate *I* 28 deus hoc *T* 31 se *om. K* 32 °et *alt. om. V*^a poena *T*^a
 33 sua *om. N O S*

35 diaboli potestate esse permisit quia nec ipse diabolus a potestate omnipotentis alienus est sicut neque a bonitate. Nam et maligni angeli unde qualicumque subsisterent uita nisi per eum *qui uiuificat omnia* ? Si ergo commissio peccatorum per iram dei iustam hominem subdidit diabolo, profecto remissio
40 peccatorum per reconciliationem dei benignam eruit hominem a diabolo.

XIII. [XIII 17] Non autem diabolus potentia dei sed iustitia superandus fuit. Nam quid omnipotente potentius, aut cuius creaturae potestas potestati creatoris comparari potest ? Sed cum diabolus uitio peruersitatis suae factus sit amator potentiae et desertor oppugnatorque iustitiae (sic enim et homines
5 eum tanto magis imitantur quanto magis neglecta uel etiam perosa iustitia potentiae student eiusque uel adeptione laetantur uel inflammantur cupiditate), placuit deo ut propter PL 1027 eruendum hominem de diaboli potestate non potentia diabolus
10 sed iustitia uinceretur, atque ita et homines imitantes Christum iustitia quaererent diabolum uincere non potentia. Non quod potentia quasi mali aliquid fugienda sit, sed ordo seruandus est quo prior est iustitia. Nam quanta potentia potest esse mortalium ? Teneant ergo mortales iustitiam ;
15 potentia immortalibus dabitur. Cui comparata quantalibet eorum hominum qui potentes uocantur in terra ridicula infirmitas inuenitur, et ibi *foeditur peccatori fovea* ubi uidentur mali plurimum posse. Cantat autem iustus et dicit : *Beatus homo quem tu erudieris, domine, et ex lege tua docueris eum ut*
20 *mitiges eum a diebus malignis donec foediatur peccatori fovea. Quoniam non repellet dominus plebem suam et haereditatem*

μ 939

38 1 Tim. 6, 13.

XIII. 17 Ps. 93, 13. 18/23 Ps. 93, *12-15.

Codd. : ABC NOS FJKPT (IMRV; def. L).

35 diaboli potestate] *ita* NOSJP μ, potestate diaboli *cett. codd.* 37 unde] *add.* et F substituerent T^a 38 °qui *om.* R^a uiuicat S^a 39 °subdidit C^a, subdidit I 40 dei] *s. l. J¹.*

XIII. *om.* ABC 2 °potentius] omnipotentius M 4 diabolos C^a 5 iustitiae S^a 7 °perosa] pero/sa 1 *litt. eras. V* 7 °potentiae *om.* M^a 11 non potentiae uincere A uincire C^a 12 quod] qua A, quia A², quo B quasi] tamquam P 13/14 potest potentia S 15 immortalitatibus (*tati exp. del.*) A quantalibet] quantumlibet A², *add.* potestas F, *add.* potentia K² 16 hominum] *om.* A^a B^a C, hominem (*corr. 1 m.*) K in terra] inter K radica C^a 16/17 inuenitur infirmitas F 19 ex] de A J μ °ut] et V 20 eum] *ita* JKT, *ei cett. codd.* μ malignis] malis PT fodeatur C 21 repellit C, pellet S^a

suam non derelinquet quoadusque iustitia conuertatur in iudicium, et qui habent eam omnes recto sunt corde. Hoc igitur tempore quo differtur potentia populi dei non repellat dominus
 25 plebem suam et haereditatem suam non derelinquet quantalibet acerba et indigna ipsa humilis atque infirma patiatur quoadusque iustitia quam nunc habet infirmitas piorum conuertatur in iudicium, hoc est iudicandi accipiat potestatem, quod iustis in finem seruatur cum praecedentem iustitiam ordine suo fuerit
 30 potentia subsecuta. Potentia quippe adiuncta iustitiae uel iustitia accedente potentiae iudiciariam potestatem facit. Pertinet autem iustitia ad uoluntatem bonam, unde dictum est ab angelis nato Christo : *Gloria in excelsis deo et in terra pax hominibus bonae uoluntatis*. Potentia uero sequi debet
 35 iustitiam non praeire, ideo et in rebus secundis ponitur, id est prosperis ; 'secundae' autem a 'sequendo' sunt dictae. Cum enim beatum faciant sicut superius disputauimus duae res, bene uelle et posse quod uelis, non debet esse illa peruersitas quae in eadem disputatione notata est ut ex duabus rebus
 40 quae faciunt beatum posse quod uelit homo eligat et uelle quod oportet negligat cum prius debeat habere uoluntatem bonam, magnam uero postea potestatem. Bona porro uoluntas purganda est a uitiiis a quibus si uincitur homo, ad hoc uincitur ut male uelit, et bona iam uoluntas eius quomodo erit ?
 45 Optandum est itaque ut potestas nunc detur sed contra uitia propter quae uincenda potentes esse nolunt homines et uolunt propter uincendos homines. Vtquid hoc nisi ut uere uicti falso uincant, nec sint ueritate sed opinione uictores ? Velit homo prudens esse, uelit fortis, uelit temperans, uelit iustus, atque
 50 ut haec ueraciter possit potentiam plane optet, atque appetat ut potens sit in se ipso et miro modo aduersum se ipsum pro

24/25 Ps. 93, 14.
 IV - VI.

26/28 Ps. 93, 15.

33/34 Luc. 2, *14.

37/42 cf. XIII,

Codd. : ABC NOS FJKPT (IMRV ; def. L).

23 omnes] *add.* qui K recti T igitur] ergo μ 24 tempore] tp̄ P
 differetur (e *alt. exp.*) K potentia] *add.* d̄s eras. N 25/26 quantalibet —
 indigna *om.* T^a 26 acerua M R infirma] in s. l. K¹ patitur A^a 28
 quo A^a 29 finem] ita B N O S M, fine *cett. codd.* μ praecedente iustitia
 N O S P T 30 uelut I 31 accedente] ac s. l. K¹, accedens O³ μ poten-
 tia] *bis, alt. exp.* C, potentia S J 32 iustia C^a 33 prae irae C^a et ideo J
 38 illa esse C 40 beatum] *add.* ne N² elegat C^a 41 habere] adhibere P
 42 potestatem postea F^a Bona] bonam (m *eras.*) C 43 pugnanda A^a a
pr. om. C 45 Optandum] *praem.* vi A B C 46 nolunt esse A S J P μ 46/
 47 et — homines *om.* K 49 fortes C^a 50 appetat] petat M^a 51 aduersus
 S μ

se ipso. Cetera uero quae bene uult et tamen non potest sicuti est immortalitas et uera ac plena felicitas desiderare non cesset et patienter expectet.

- XIV. [XIV 18] Quae est igitur iustitia qua uictus est diabolus ? PL 1028
 Quae nisi iustitia Iesu Christi ? Et quomodo uictus est ? Quia cum in eo nihil morte dignum inueniret, occidit eum tamen. Et utique iustum est ut debitores quos tenebat liberi dimit-
 5 tantur in eum credentes quem sine ullo debito occidit. Hoc est quod iustificari dicimur *in Christi sanguine*. Sic quippe *in remissionem peccatorum* nostrorum innocens ille sanguis effusus est. Vnde se dicit in psalmis *in mortuis liberum* ; solus enim a debito mortis liber est mortuus. Hinc et in alio
 10 psalmo dicit : *Quae non rapui tunc exsoluebam*, rapinam uolens intellegi peccatum quia usurpatum est contra licitum. Vnde per os etiam carnis suae sicut in euangelio legitur dicit : *Ecce uenit princeps huius mundi et in me nihil inuenit*, id est μ 940
 15 *patris mei facio, surgite, eamus hinc*. Et pergit inde ad passionem ut pro debitoribus nobis quod ipse non debebat exsolueret.

Numquid isto iure aequissimo diabolus uinceretur si potentia Christus cum illo agere non iustitia uoluisset ? Sed
 20 postposuit quod potuit ut prius ageret quod oportuit ; ideo autem illum esse opus erat et hominem et deum. Nisi enim homo esset, non posset occidi ; nisi et deus esset, non crederetur noluisse quod potuit sed non potuisse quod uoluit, nec
 25 ab eo potentiae praelatam fuisse iustitiam sed ei defuisse potentiam putaremus. Nunc uero humana pro nobis passus est quia homo erat ; sed si noluisset, etiam hoc non pati

XIV. 6 Rom. 5, *9. 6/8 Matth. 26, 28 ; Col. 1, *14. 8 Ps. 87, *6. 10 Ps. 68, 5. 13 Ioh. 14, *30. 14/15 Ioh. 14, *31. 21/27 uide Symb. 'Quicumque,' 28-35.

Codd. : ABC NOS FJKPT (IMRV ; def. L).

52 sicuti] *ita* ABNO, sicut *cett. codd.* μ 53 et] eius T.

XIV. *om.* ABC 1 est] sit T qua uictus] quam eius S^a 2 Iesu *om.* J 3 dignum morte ABC morti T 3/4 °occidit — utique *om.* V^a 7 remissione F K °sanguis ille μ illi C 9 a *om.* C mortis debito T °in *om.* M^a 10 °rapinam] *add.* uero M 12 °os] hos IM 13 huius mundi] *ita* P, mundi huius *cett. codd.* μ °inueniet ABCS FJK² I, inuenet V^r 15 Et *om.* K^a 22 °nisi] *add.* enim I °et *om.* μ 23 noluisse] *se s. l.* T¹ 24 °iustitiam potentiae praelatam fuisse μ iustitiam — defuisse *om.* S 25 potentiam] *praem.* humanam S² passus] factus S 26 hoc *om.* T pati non F

potuisset quia et deus erat. Ideo gratior facta est in humilitate iustitia quia posset si noluisset humilitatem non perpeti tanta in diuinitate potentia, ac sic a moriente tam potente nobis
 30 mortalibus impotentibus et commendata est iustitia et promissa potentia. Horum enim duorum unum fecit moriendo, alterum resurgendo. Quid enim iustius quam *usque ad mortem crucis* pro iustitia peruenire? Et quid potentius quam resurgere a mortuis et in caelum cum ipsa carne in qua est occisus
 35 ascendere? Et iustitia ergo prius et potentia postea diabolum uicit, iustitia scilicet quia *nullum peccatum habuit* et ab illo est iniustissime occisus, potentia uero quia *reuixit mortuus numquam postea moriturus*. Sed potentia diabolum uicisset etiamsi ab illo non potuisset occidi, quamuis maioris sit
 40 potentiae etiam ipsam mortem uincere resurgendo quam uitare uiuendo. Sed aliud est propter quod iustificamur *in Christi sanguine* cum per remissionem peccatorum eruimur de diaboli potestate; hoc ad id pertinet quod a Christo iustitia diabolus uincitur non potentia. Ex infirmitate quippe quam suscepit
 45 in carne mortali non ex immortalis potentia crucifixus est Christus, de qua tamen infirmitate ait apostolus: *Quod infirmum est dei fortius est hominibus*.

xv. [XV 19] Non est itaque difficile uidere diabolum uictum quando qui ab illo occisus est resurrexit. Illud est maius et ad intellegendum profundius, uidere diabolum uictum quando sibi uicisse uidebatur, id est quando Christus occisus est. Tunc PL 1029
 5 enim sanguis ille, quoniam eius erat *qui nullum habuit* omnino *peccatum, ad remissionem* nostrorum fusus est *peccatorum*

32/33 Phil. 2, *8. 33/35 Symb. Rom.-Mediol. III, 5-6. 36 II Cor. 5, *21; I Petr. 2, *22. 37/38 Rom. 6, *9. 41/42 Rom. 5, *9. 44/45 Matth. 8, 17; I Petr. 2, 24. 46/47 I Cor. 1, 25.

xv. 5/6 II Cor. 5, *21; I Petr. 2, *22. 6 Matth. 26, *28; Col. 1, *14.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I M R V; def. L).

28 possit K si] *praem.* et C^a humilitate K 29 diuinitate] ni s. l. S¹
 potentia] iustitia T °ac] hac M moriente tam] morientatem C^a 30
 mortalibus] *add.* et J et *pr. om.* S 31 °duorum] du//ū 2 *litt. eras.* B, om. I^a
 °facit M 34 est] s. l. T¹ 35 Et *pr. om.* F K P T 37 °iniustissime est μ
 quia] i *eras.* B, qua O^a resurrexit P mortuus] mortuos C^a, a mortuis F
 38 numquam] non quam J °Sed] *add.* se M² °potentiam I^a deuicet T
 39 °maior I 40 °potentia I °surgendo M^a 42 eruamur T^a °de] a μ
 44 uincetur K °quippe *om.* V^a 45 potentiam C^a 47 est *alt. om.* C.

xv. *om.* A B C 1 defecile C^a uinctum (n *exp.*) A 2 °quando *om.* V^a
 5/6 peccatum omnino habuit P 6 effusus A, (ef *eras.*) B, C F

ut quia eos diabolus merito tenebat quos peccati reos conditione mortis obstrinxit, hos per eum merito dimitteret quem nullius peccati reum immerito poena mortis affecit. Hac
 10 iustitia uictus et hoc uinculo uinctus est fortis ut uasa eius eriperentur quae apud eum cum ipso et angelis eius fuerant *uasa irae* et in *uasa misericordiae* uerterentur.

Haec quippe uerba ipsius domini Iesu Christi de caelo ad se facta cum primum uocatus est, narrat apostolus Paulus. Nam
 15 inter cetera quae audiuit etiam hoc sibi dictum sic loquitur : *Ad hoc enim tibi apparui ut constituam te ministrum et testem eorum quae a me uides, quibus etiam praeceo tibi liberans te de populo et de gentibus in quas ego mitto te aperire oculos caecorum ut auertantur a tenebris et potestate satanae ad deum ut accipiant*
 20 *remissionem peccatorum et sortem quae in sanctis et fidem quae in me est.* Vnde et exhortans idem apostolus credentes ad gratiarum actionem deo patri : *Qui eruit nos, inquit, de potestate tenebrarum et transtulit in regnum filii caritatis suae, in quo habemus redemptionem in remissionem peccatorum.* In
 25 hac redemptione tamquam pretium pro nobis datus est sanguis Christi, quo accepto diabolus non ditatus est sed ligatus, ut nos ab eius nexibus solueremur, nec quemquam secum eorum quos Christus ab omni debito liber indebite fuso suo sanguine redemisset peccatorum retibus inuolutum traheret ad secundae ac sempiternae mortis exitium, sed hactenus morerentur
 30 ad Christi gratiam pertinentes, *praecogniti* et praedestinati et electi *ante constitutionem mundi* quatenus pro illis ipse mortuus est Christus carnis tantum morte non spiritus.

μ 941

10/11 Matth. 12, 29; Marc. 3, 27. 12 Rom. 9, 22-23. 13/14 Act. 26, 13-14. 16/21 Act. 26, *16-18. 22/24 Col. 1, *13-14. 29/30 Apoc. 21, 8. 31/32 1 Petr. 1, *20; Eph. 1, *4; cf. Aug., spir. et litt., xxiv, 40 (PL 44, 225). 31 *praecogniti* : 1 Petr. 1, 20. *praedestinati* : Eph. 1, 5. 32 *electi* : Eph. 1, 4.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I M R V ; def. L).

7 ut om. C merito om. J^a 7/8 conditioni P 8 °dimittere V^a 9 nullis N merito S^a effecit J^a Hac] h s. l. K¹, add. ius del. O 10 uinctus] /uinctus 1 litt. eras. S^a 11 angeli T^a fuerunt P 13 domini] add. nostri T μ °a I 14 narrat] naturat C^a °Nam om. M^a 15 inter] n s. l. C¹ 17 quibus] quae (ae i. r.) N² praeceo] praecipio (cipio i. r.) N², S 18 populis T de om. J P °gentibus] add. etiam I te mitto S² te om. S 19 a] add. te C, add. te de C² et] add. a N S F T μ ut alt.] om. S, et S² 20 quae pr.] quam K 21 et om. P 22 eripuit P °inquit nos I^a °inquit om. R^a 23 tenebrarum J caritatis] dilectionis A B C 24 in alt.] add. sanguine eius T remissione A K 25 hanc (n i. r.) O² °redemptionem (m alt. i. r.) O², V 26 dilatatus P^a ligatus] necatus C T 27 nec quemquam] nequaquam A^a nec] c eras. N, ne B J secum] fetum A 28 quos] s s. l. S¹ 29 obuolutum T ad] a S^a 30 exitio S^a morentur T^a 31/32 et electi om. A^a B^a C 32 quatinus A B F.

XVI. [XVI 20] Quamuis enim et ipsa mors carnis de peccato primi hominis originaliter uenerit, tamen bonus eius usus gloriosissimos martyres fecit. Et ideo non solum ipsa sed omnia saeculi huius mala, dolores laboresque hominum, quamquam
 5 de peccatorum et maxime de peccati originalis meritis ueniant unde facta est et ipsa uita uinculo mortis obstricta, tamen et remissis peccatis remanere debuerunt cum quibus homo pro ueritate certaret et unde exerceretur uirtus fidelium ut nouus homo per testamentum nouum inter mala huius saeculi nouo
 10 saeculo praepararetur, miseriam quam meruit uita ista damnata sapienter tolerans, et quia finietur prudenter gratulans, beatitudinem uero quam liberata uita futura sine fine habitura est fideliter et patienter exspectans. Diabolus enim a dominatu et a cordibus fidelium foras missus in quorum damnatione
 15 atque infidelitate licet damnatus etiam ipse regnabat, tantum pro conditione mortalitatis huius aduersari sinitur quantum eis expedire nouit de quo sacrae litterae personant per os PL 1030 apostolicum : *Fidelis deus qui non permittat uos temptari supra id quod potestis, sed faciet cum temptatione etiam exitum ut*
 20 *possitis sustinere.* Prosunt autem ista mala quae fideles pie perferunt uel ad emendanda peccata uel ad exercendam probandamque iustitiam uel ad demonstrandam uitae huius miseriam ut illa ubi erit beatitudo uera atque perpetua et desideretur ardentius et instantius inquiratur. Sed circa eos
 25 ista seruantur de quibus apostolus dicit : *Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperatur in bonum, his qui secundum propositum uocati sunt. Quoniam quos ante praesciuit, et praedestinauit conformes imaginis filii eius ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem praedestinauit, illos et uocauit ;*

XVI. 1/2 Rom. 5, 12. 18/20 I Cor. 10, *13. 25/31 Rom. 8, *28-30.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I M R V ; def. L).

XVI. om. A B C 1 enim] etiam A² 2 °hominis om. I^a 2/3 gloriosissimus S^a 3 °sed] add. et I² 4 labores doloresque T 5 meris T^a 8 °et om. R 9 nouum om. S^a 10 praepararetur A C N P^a 12 °liberata] liberatus S, om. T, liberat I^a °habitus S² R^a 13 enim] uero T 14 damnationem S 15 infidelitate] in s. l. K¹, infidelitatem S 17 nouit] add. ille S² litterae] scripturae J 18 apostoli T permittit A B ; permittet (e alt. superscr.) O³, F T μ temptari uos J² uos om. J super C, sup N T 19 con A^a etiam] add. prouentum K² 20 possetis A^a C^a N O^a K Prosunt] praem. VII A B C male ista F 21 perferunt] per eras. B ad alt. om. J 23 erit] i ex a per ras. K, erat A^a 25 Scimus] add. enim F 26 °cooperatur] ita I, cooperantur cett. codd. μ °iis μ 27 sunt] add. sancti B C J P T μ Quoniam] nam T 28 conformes] add. fieri A² N² S F J P T imagines C^a eius] sui A² O S μ ipse] ita F J P μ, om. cett. codd. 29.30 °uocabit M

30 *et quos uocauit, ipsos et iustificauit; quos autem iustificauit, ipsos et glorificauit.* Horum praedestinatorum nemo cum diabolo perit; nemo usque ad mortem sub diaboli potestate remanebit. Deinde sequitur quod iam supra commemorauimus: *Quid ergo dicemus ad haec? Si deus pro nobis, quis contra nos?*
 35 *Qui filio proprio non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non et cum illo omnia nobis donauit?*

μ 942

[21] Cur ergo non fieret mors Christi? Immo cur non praetermissis aliis innumerabilibus modis quibus ad nos liberandos uti posset omnipotens ipsa potissimum eligeretur ut fieret
 40 ubi nec de diuinitate eius aliquid imminutum est aut mutatum, et de humanitate suscepta tantum beneficii conlatum est hominibus ut a dei filio sempiterno eodemque hominis filio mors temporalis indebita redderetur qua eos a sempiterna morte debita liberaret? Peccata nostra diabolus tenebat et per illa
 45 nos merito figebat in morte. Dimisit ea ille qui sua non habebat, et ab illo immerito est perductus ad mortem. Tanti ualuit sanguis ille ut neminem Christo indutum in aeterna morte debita detinere debuerit qui Christum morte indebita uel ad tempus occidit. *Commendat ergo caritatem suam deus in nobis*
 50 *quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Multo magis iustificati nunc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Iustificati, inquit, in sanguine ipsius, iustificati plane in eo quod a peccatis omnibus liberati, liberati autem a peccatis omnibus quoniam pro nobis est dei*
 55 *filius qui nullum habebat occisus. Salui ergo erimus ab ira per ipsum, ab ira utique dei quae nihil est aliud quam iusta uin-*

33 *supra*: XIII, xi, 9/12. 34/36 Rom. 8, *31-32. 40 Mal. 3, 6; libell. fid. (Claui 552), 6 (CC 9, 130, 52/53). 41 uide Symb. 'Quicumque,' 33. 49/52 Rom. 5, *8-9. 52/53 Rom. 5, 9. 54/55 Rom. 5, 9. 55 II Cor. 5, *21; I Petr. 2, *22. 55/56 Rom. 5, 9. 56/57 Apoc. 16, *7; 19, *2.

Codd.: ABC NOS FJKPT (IMRV; def. L).

Test.: 52 Iustificati — 56/57 uindicta Beda, f. 9v.

30 [ipsos] illos T M μ, om. V^a °iustificauit pr. et alt.] iustificabit M 31 [illos T glorificabit T praedestinatorum S 32 peribit A² S² μ 33 sequitur] se s. l. T¹ memorauimus S^a 34 dicimus C^a T 35 proprio filio J² filio] add. suo A² 36 °eum] illum μ et] etiam T °donauit] u i. r. N², donabit C^a O^a, om. V^a 38 [innumerabilibus] bi eras. I¹, innumerabus T^a 39 [uti posset] ut ipsos sit (s pr. eras.) C possit A elegretur C^a ut fieret om. B^a 40 de om. K^a °diuinitati I imminutum — mutatum] inmutatum est A^a B^a C 41 [humanitate] te s. l. O¹, add. eius O³ 43 temporales C^a °qua] praem. a M eos] nos P 45 figebat] adigebat T, pgebat i. mg. T² mortem F T 46 illo] eo T °ductus I tantum A² 47 aeternum S mortem C^a 48 qui] praem. is K² 49 occiderit A^a, (er eras.) B, C F °ergo] autem I deus caritatem suam P 50 quoniam] add. si O³ P² 51 nunc in] in hunc C^a 55 °ergo om. I 56 dei om. S Beda quae] qui Beda

dicta. Non enim sicut hominis animi perturbatio est ira dei, sed illius ira est cui dicit alio loco sancta scriptura : Tu autem dominus uirtutum cum tranquillitate iudicas. Si ergo iusta
 60 *diuina uindicta tale nomen accepit, etiam reconciliatio dei quae recte intellegitur nisi cum talis ira finitur ? Nec inimici eramus deo nisi quemadmodum iustitiae sunt inimica peccata, quibus remissis tales inimicitiae finiuntur et reconciliantur* PL 1031
 65 *iusto quos ipse iustificat. Quos tamen etiam inimicos utique dilexit quandoquidem filio proprio non pepercit sed pro nobis omnibus, cum adhuc inimici essemus, tradidit eum. Recte ergo apostolus secutus adiunxit : Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filii eius, per quam facta est illa remissio peccatorum, multo magis reconciliati salui erimus*
 70 *in uita ipsius, in uita salui qui per mortem reconciliati. Quis enim dubitet daturum amicis uitam suam pro quibus inimicis dedit mortem suam ? Non solum autem, inquit, sed et gloriamur in deo per dominum nostrum Iesum Christum per quem nunc reconciliationem accepimus. Non solum, ait, salui erimus,*
 75 *sed et gloriamur ; nec in nobis sed in deo ; nec per nos sed per dominum nostrum Iesum Christum per quem nunc reconciliationem accepimus secundum ea quae superius disputata sunt. Deinde subiungit apostolus : Propter hoc sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit et per peccatum*
 80 *mors, et ita in omnes homines pertransiit in quo omnes peccauerunt, et cetera, in quibus prolixius de duobus hominibus disputat ; uno eodemque primo Adam per cuius peccatum et mortem tamquam haereditariis malis posterius eius obligati sumus ; altero autem secundo Adam qui non homo tantum*

58/59 Sap. 12, *18. 59/60 Apoc. 16, *7 ; 19, *2. 60/61 Eccli. 44, 17 ; Rom. 5, 9-10. 61/64 Rom. 5, 10. 65/66 Rom. 8, *32. 66 Rom. 5, 8.10 ; cf. XIII, x, 40. 67/70 Rom. 5, 10. 72/74 Rom. 5, 11. 74/77 Rom. 5, 11. 74 Rom. 5, 10. 78/81 Rom. 5, *12. 81 sqq. 1 Cor. 15, 45 sqq.

Codd. : ABC NOS FJKPT (IMRV ; def. L).

Test. : 57 Non — 84 tantum Beda, f. 9^v-10^v.

57 enim] ergo T perturbatio] add. ita T 59 dominus] domine A, (e superscr.) O³, F J Beda A^a μ ; deus B 60 accipit Beda A 61 intellegitur] praem. non C² tales C^a, tale (?) Beda A 62 sunt iustitiae P 64 iusto] deo A², iusti S² 65 proprio filio μ 66 cum — eum] tradidit eum cum adhuc inimici essemus P 67 adiungit T 68 quem N S J P 70 ipsius] add. ut J 71 dibitet S^a amicis] add. suis K 72 mortem] uitam C inquit om. T 72/73 gloriamur] add. inquit T 74 nunc om. Beda accipimus C 74/77 Non — ea om. M^a 76 quem om. R^a nunc om. Beda 77 accipimus C Beda 80 et] est (s. eras.) C, om. M pertransiit] praem. mors A μ 80/81 et — peccauerunt om. Beda 81 proliux Beda 82 disputant (n exp.) C uno om. Beda 83 hereditariis] heredet/ans 1 litt. eras. C, heredetantis C² posterius] praem. nos C², praem. et T oblegati C 84 summus C alteri S^a

85 sed etiam deus est quo pro nobis solvente quod non debebat
 a debitis et paternis et propriis liberati sumus. Proinde
 quoniam propter unum illum tenebat diabolus omnes per eius μ 943
 uitiatam carnalem concupiscentiam generatos, iustum est ut
 propter hunc unum dimittat omnes per ipsius immaculatam
 90 gratiam spiritalem regeneratos.

xvii. [XVII 22] Sunt et alia multa quae in Christi incarnatione,
 quae superbis displicet, salubriter intuenda atque cogitanda
 sunt. Quorum est unum quod demonstratum est homini quem
 locum haberet in rebus quas deus condidit quandoquidem sic
 5 deo coniungi potuit humana natura ut ex duabus substantiis
 fieret una persona ac per hoc iam ex tribus, deo, anima et car-
 ne, ut superbi illi maligni spiritus qui se ad decipiendum quasi
 ad adiuuandum medios interponunt non ideo se audeant ho-
 mini praeponere quia non habent carnem maxime quia et mori
 10 in eadem carne dignatus est ne ideo illi tamquam deos se coli
 persuadeant quia uidentur esse immortales. Deinde ut gratia
 dei nobis sine ullis praecedentibus meritis in homine Christo
 commendaretur quia nec ipse ut tanta unitate uero deo con-
 iunctus una cum illo persona filius dei fieret ullis est praece-
 15 dentibus meritis assecutus, sed ex quo esse homo coepit, ex
 illo est et deus, unde dictum est : *Verbum caro factum est*. Est
 etiam illud ut superbia hominis quae maximo impedimento
 est ne inhaereatur deo per tantam dei humilitatem redargui PL 1032

xvii. 12 1 Tim. 2, 5. 16 Ioh. 1, 14. 18 Phil. 2, 8.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I M R V ; def. L).

Test. : 85 sed — 90 regeneratos Beda, f. 10^v.

xvii. 4 sic — 6/7 carne Tolet. XV p. 460.

85 sed] est *superscr.* C² 87 unum] *s. l.* Beda A¹ 88 carnem T concupis-
 centialiter T 89 °dimittat V^a 90 °spiralem] spiritaliter T, om. Beda
 generatos S.

xvii.] vii A B C, xvi S 1 °Sunt] *add.* enim R Christi] *add.* gratiam
 spiritalem regenerata sunt et alia multa quae in Christi P incarnationem K 2
 °intenda V^a 3 °sunt om. M^a quem] qui S^a 4 °condidit deus μ 5
 potuit coniungi T 6 °deus M 6/7 carne] *add.* carne et anima C^a 8 °ad om.
 I^a 9 carnem non habent S °quia *pr.*] qui V^a maxime] *ita* B N O,
praem. et B² O³ *cett. codd.* μ 10 °est] *add.* dei filius A², *add.* filius dei μ Ne]
 ne se *i. r.* N², nec S² J ideo] *add.* se C² se coli] seii C, seculo S, se seculo
 S² 12 precentibus S^a 13 deo uero N S P² μ uero om. P 14 persona]
add. id est ipse homo assumptus mox ut homo et iam deus A^a P °nullis M¹
 14/15 precentibus S^a 15 assecutus] *add.* idem ipse homo assumptus mox ut homo
 etiam deus C T °homo esse μ 16 Est *quart. om.* K 16/17 °etiam illud
 est μ 17 etiam] *add.* et T maximo] o *i. r.* B¹ ¹, maxime C S K P T μ 18
 redargui] regui N^a

posset atque sanari. Discit quoque homo quam longe recesserit
 20 a deo, quod illi ualeat ad medicinalem dolorem, quando per
 talem mediatorem redit qui hominibus et deus diuinitate sub-
 uenit et homo infirmitate conuenit. Quod autem maius obe-
 dientiae nobis praeberetur exemplum qui per inobedientiam
 perieramus quam deo patri deus filius *obediens usque ad*
 25 *mortem crucis* ? Quid praemium ipsius obedientiae ubi osten-
 deretur melius quam in carne tanti mediatoris quae ad uitam
 resurrexit aeternam ? Pertinebat etiam ad iustitiam bonita-
 temque creatoris ut per eandem rationalem creaturam supera-
 retur diabolus quam se superasse gaudebat, et de ipso genere
 30 uenientem quod genus origine uitata per unum tenebat uni-
 uersum.

XVIII. [XVIII 23] Poterat enim utique deus hominem aliunde
 suscipere in quo esset *mediator dei et hominum*, non de genere
 illius Adam qui peccato suo genus obligauit humanum, sicut
 ipsum quem primum creauit non de genere creauit alicuius.
 5 Poterat ergo uel sic uel alio quo uellet modo creare unum
 alium de quo uinceretur uictor prioris, sed melius iudicauit
 et de ipso quod uictum fuerat genere assumere hominem deus
 per quem generis humani uinceret inimicum, et tamen *ex uir-*
gine cuius conceptum spiritus non caro, fides non libido prae-
 10 uenit. Nec interfuit carnis concupiscentia per quam seminan-
 tur et concipiuntur ceteri qui trahunt originale peccatum, sed
 ea penitus remotissima credendo non concumbendo sancta est
 fecundata uirginitas ut illud quod nascebatur ex propagine
 primi hominis tantummodo generis non et criminis originem

21 1 Tim. 2, 5. 24/25 Phil. 2, *8.

XVIII. 2 1 Tim. 2, 5. 3 Rom. 5, 12. 8/9 Symb. Rom.-Mediol. II, 33.
 9/10 Luc. 1, 26-38.

Codd. : *ABC NOS FJKPT (IMRV; def. L).*

19 possit *T* Discit quoque] discatque *A*² Discit] didicit *P* recessit *T*^a
 20 a] ab eo *S* deo] *del. S*² quod] et quid *A*² *μ*, quid *K* ille *A*^a 21
 redit] uelit *C* °homines *M*² diuinitatem (*m eras.*) *A* 22 infirmitati
 (*i quart ex e per ras.*) *P* 23 °per] in *S*, *om. V*^a inobedientiae *C*^a, inobedientia
S 24 pergeramus *C*^a quam deo] quādo (*n eras.*) *A* deus] dei *F* 25
 °Quid] et *i. r.* *N*², quod *O I*, qui *M* proemium *C*² ipsius] tantae *A*², *om. T*
 26 °tanti *om. R* 30 ueniente *S*^a uiciata origine *P* tenebatur *P* 30/31
 uniuersum] *add.* mundum *S*.

XVIII. *om. A B C* 1 utique] *exp. A*² 2 °de genere] degere *I* 5 quo
 uellet] quolibet *T* 6 alium de] aliunde *T* 7 et] ut *J T* quo *O*^a ad-
 summere *C*^a, assumeret *J* 9 °conceptus *I* 11 concipiuntur] *add.* et *N P*
 13 fecunda *I*^a 14 et non *T* et] etiam *A B C μ*

15 duceret. Nascebatur namque non transgressionis contagione
 uitata natura sed omnium talium uitiorum sola medicina. μ 944
 Nascebatur, inquam, homo nullum habens, nullum habiturus
 omnino peccatum, per quem renascerentur liberandi a peccato
 qui nasci non possent sine peccato. Quamuis enim carnali
 20 concupiscentia quae inest genitalibus membris bene utatur
 castitas coniugalis, habet tamen motus non uoluntarios quibus
 ostendit uel nullam se in paradiso ante peccatum esse potuisse
 uel non talem fuisse si fuit ut aliquando resisteret uoluntati.
 Nunc autem illam talem esse sentimus ut repugnans legi
 25 mentis etiam si nulla est causa generandi stimulos ingerat
 coeundi, ubi si ei ceditur, peccando satietur; si non ceditur,
 dissentiendo frenetur, quae duo aliena fuisse a paradiso ante
 peccatum, dubitare quis possit? Nam neque illa honestas
 faciebat aliquid indecorum neque illa felicitas patiebatur ali-
 30 quid impacatum. Oportebat itaque ut ista carnalis concupis-
 centia nulla ibi esset omnino quando concipiebatur uirginis
 partus in quo nihil morte dignum fuerat inuenturus, et eum
 tamen occisurus auctor mortis auctoris uitae morte uincendus.
 Victor primi Adam et tenens genus humanum uictus a secundo PL 1033
 35 Adam et amittens genus christianum liberatum ex humano
 genere ab humano crimine per eum qui non erat in crimine,
 quamuis esset ex genere, ut deceptor ille ab eo uinceretur
 genere quod uicerat crimine. Et hoc ita gestum est ut homo
 non extollatur, sed *qui gloriatur in domino gloriatur*. Qui enim
 40 uictus est homo tantum erat, et ideo uictus est quia superbe
 deus esse cupiebat; qui autem uicit et homo et deus erat, et
 ideo sic uicit *natus ex uirgine* quia deus humiliter, non quo-
 modo alios sanctos regebat illum hominem, sed gerebat. Haec
 tanta dei dona et si qua alia sunt quae de hac re nobis et
 45 quaerere nunc et disserere longum est nisi *uerbum caro* fieret,
 nulla essent.

39 II Cor. 10, 17. 41 uide Symb. 'Quicumque,' 28-35. 42 Symb. Rom.-
 Mediol. II, 3. 45 Ioh. 1, 14.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I M R V; def. L).

17 °homo, inquam μ 19 possent] *ita* O J P T μ, possunt *cett. codd.* 22
 ostenditur C, (ur *eras.*) P uel] et C, *om.* C² se] concupiscentiam C² 24
 talem illam N S lgcg K^a 25 ingeret A^a C² 26 °si *pr. om.* M^a peccato
 A^a 28 honestitas S^a 29 °neque] nec V μ 30 impacatum] in peccatum K
 °carnis V^a 31 uirginitatis T 32 °dignum morte μ 34 uictus] uictos
 C^a ad (d *exp.*) C 35 et] est S² 37 quamuis] quieom C, qui eodem C²
 38 °uicerat] huic erat M 39 extolleretur P 41 °deus et homo I^a °erat et
 deus μ 42 sic] si S, sicut R quia — humiliter] humiliter quia deus T 43
 alio C^a Haec] *praem.* XVIII F K 44 °re *om.* I^a.

XIX.

[XIX 24] Haec autem omnia quae pro nobis *uerbum caro factum* temporaliter et localiter fecit et pertulit secundum distinctionem quam demonstrare suscepimus ad scientiam pertinent non ad sapientiam. Quod autem uerbum est sine
 5 tempore et *sine loco* est patri coaeternum et *ubique totum*, de quo si quisquam potest quantum potest ueracem proferre sermonem, *sermo* erit ille *sapientiae*; ac per hoc *uerbum caro factum, quod est Christus Iesus et sapientiae thesauros habet et scientiae*. Nam scribens apostolus ad colossenses: *Volo*
 10 *enim uos scire*, inquit, *quantum certamen habeam pro uobis et pro his qui Laodiciae sunt et quicumque non uiderunt faciem meam in carne ut consolentur corda eorum copulati in caritate et in omnibus diuinitis plenitudinis intellectus ad cognoscendum*
 15 *mysterium dei quod est Christus in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi*. Quatenus nouerat apostolus thesauros istos, quantum eorum penetrauerat et in eis ad quanta peruenerat, quis potest nosse? Ego tamen secundum id quod scriptum est: *Vnicuique autem nostrum datur mani-*
 20 *festatio spiritus ad utilitatem; alii quidem datur per spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae secundum eundem spiritum*, si ita inter se distant haec duo ut sapientia diuinis, scientia humanis attributa sit rebus, utrumque agnosco in Christo et mecum omnis eius fidelis. Et cum lego *uerbum caro factum*
 25 *est et habitauit in nobis*, in uerbo intellego uerum dei filium, in carne agnosco uerum hominis filium, et utrumque simul in unam personam dei et hominis ineffabili gratiae largitate

μ 945

XIX. 1/2 Ioh. 1, 14. 3/4 I Cor. 12, 8; Col. 2, 3. 4/49 cf. Porph., regr. anim. (uide J. J. O'Meara, a.c., p. 152). 5 Ambr., fid. I, 16, 106; Hieron., ephes., I, 11, 13-14; cf. Plot., enn. VI, 4, inscr.; 5, inscr.; Orig., princ. IV, 3, 30; Basil., spir. sanct., 9, 22; spir., 2; Ioh. Chrys., de incompr. dei nat., 1, 3; in ps. 138, 2; Hil., trin. II, 6; in ps. 118, 8; in ps. 129, 3, 5; in ps. 144, 21; Aug., conf. I, 3, 3; lib. arb. II, 14, 37-38; mor. eccl. cath. I, 11, 19; in ioh. euang., tract. I, 8, 30-33; XXXIV, 6, 16; c. epist. fund., 15, 20 sqq.; e.a.; supra V, 1, 42; infra XIV, xv, 28. 7 I Cor. 12, 8. 7/8 Ioh. 1, 14. 8/9 Col. 2, *2-3. 9/15 Col. 2, *1-3. 18/21 I Cor. 12, *7-8. 23/24 Ioh. 1, 14. 24 II Cor. 1, 19; uide Symb. 'Quicumque,' 28. 25 Dan. 7, *13; Matth. 9, *6; 10, *23; 16, *27.*28; 19, *28; 25, *31; Marc. 2, *10; 8, *38; 9, *8; Luc. 5, *24; 6, *5; 9, *26; Ioh. 3, *13-14; 5, *27; 12, *23.*34; 13, *31; e.a.

Codd. : ABC NOS FJKPT (IMRV; def. L).

Test. : XIX. 15 Quatenus — 26 largitate Beda, f. 106v.

XIX. om. A B C F K 3 suscipiamus C^a, suscipimus K 4 pertinet S^a P 5 est om. S coaeternam C 7 ille erit μ erat K^a 9 scientiae] scienti-
 ti/ae 2 litt. eras. C 10 apostolus] apostholos K^a, add. paulus R 10 habeant
 (nt exp.) K 11 iis μ Laodiciae sunt] ita A C F J K T, sunt laodiciae cett.
 codd. μ 12 copulati C^a 13 intellectos C^a 14 Christus] add. iesus F μ
 17 tamen] add. autem T 19 spiritum] add. sanctum Beda 21 haec om. T^a
 22 christum M R 23 omnes C N² S F K T fideles C² N² S F K T 24
 habitabit O^a K 25 intellego in uerbo Beda 26 uerbo] uerbum M uerum]
 om. B^a, uerbum C 25 carnem M uerum om. A^a B^a C 26 in om. P T
 una persona A S deum T hominem T ineffabile C^a

coniunctum. Propter quod sequitur ac dicit : *Et uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratiae et ueritatis*. Si gratiam referamus ad scientiam, ueritatem ad
 30 sapientiam, puto nos ab illa duarum istarum rerum distinctione quam commendauimus non abhorrire.

In rebus enim per tempus ortis illa summa gratia est quod homo in unitatem personae coniunctus est deo ; in rebus uero aeternis summa ueritas recte tribuitur dei uerbo. Quod uero
 35 idem ipse est *unigenitus a patre plenus gratiae et ueritatis*, id PL 1034 actum est ut idem ipse sit in rebus pro nobis temporaliter gestis cui per eandem fidem mundamur ut eum stabiliter contemplemur in rebus aeternis. Illi autem praecipui gentium philosophi qui *inuisibilia dei per ea quae facta sunt intellecta*
 40 *conspicere potuerunt*, tamen quia sine mediatore, id est sine homine Christo philosophati sunt, quem nec uenturum prophetis nec uenisse apostolis crediderunt, *ueritatem detinuerunt* sicut de illis dictum est *in iniquitate*. Non potuerunt enim in his rebus infimis constituti nisi quaerere aliqua media per
 45 quae ad illa quae intellexerant sublimia peruenirent, atque ita in deceptores daemones inciderunt per quos factum est *ut immutarent gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et uolucrum et quadrupedum et serpentium*. In talibus enim formis etiam idola instituerunt siue
 50 coluerunt. Scientia ergo nostra Christus est, sapientia quoque nostra idem Christus est. Ipse nobis fidem de rebus temporalibus

27/29 Ioh. 1, 14. 29/30 1 Cor. 12, 8 ; Col. 2, 3. 32/34, 36/38 Plato, tim., 29c ; cf. IV, xviii, 13/14. 41/42. 35 Ioh. 1, 14. 38/39 praecipui gentium philosophi : Porphyrius (uide J. J. O'Meara, a.c., p. 152). 39/40 Rom. 1, *20. 40/41 1 Tim. 2, 5. 42/43 Rom. 1, *18. 46/49 Rom. 1, *23. 49/50 Rom. 1, 25. 50/60 1 Cor. 12, 8 ; Col. 2, 3.

Codd. : 43 potuerunt — xx, 69 hic def. A ; B C N O S F J K P T (I M R V ; def. L).

Test. : 27 coniunctum, 50 Scientia — 51/52 temporalibus Beda, f. 106v-107.

27 °coniunctum Beda ac dicit] accidit K °ac] et μ 28 unigeniti] ti s. l. T¹ gratia T 29 ueritates K², ueritate T 30 poto C^a rerum istarum K 32 illam (m eras.) C 33 °unitatem] ita B C O J, (m eras.) K, M ; unitate cett. codd. μ deo est F °deo om. R rerum O³ μ 34 deo P uero] uerbum C T 35 gratia T ueritate T 36 ut] s. l. S¹ 38 Illi] praem. viii A B C 41 philophati S^a 42 detinuerunt] mutauerunt K² 43 in pr. om. C^a J iniquitatem K in alt. om. S^a 44 rerum C S J K infirmis K aliqua] praem. re K^a rmedia B² N, (re exp.) O 45 intellexerunt T 46 ita om. P^a cceptores N^a 48 quadrupedum C^a 50 collocunt C^a cst] add. et K 50/51 sapientia — est om. T^a 50 °sapientia quoque] sapientiaque I °quoque om. R 51 °fide Beda

bus inserit ; ipse de sempiternis exhibet ueritatem. Per ipsum
 pergimus ad ipsum, tendimus per scientiam ad sapientiam ;
 ab uno tamen eodemque Christo non recedimus *in quo sunt*
 55 *omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi*. Sed nunc de
 scientia loquimur, post de sapientia quantum ipse donauerit
 locuturi. Nec ista duo sic accipiamus quasi non liceat dicere
 uel istam sapientiam quae in rebus humanis est uel illam
 scientiam quae in diuinis. Loquendi enim latiore consuetu-
 60 dine utraque sapientia, utraque scientia dici potest. Nullo
 modo tamen scriptum esset apud apostolum, *alii datur sermo*
sapientiae, alii sermo scientiae, nisi et proprie singulis nomi-
 nibus haec singula uocarentur, de quorum distinctione nunc
 agimus. [XX 25] Iam itaque uideamus quid sermo iste prolixus
 65 effecerit, quid collegerit, quo peruenerit.

xx. *Beatos esse se uelle* omnium hominum est, nec tamen om-
 nium est fides qua cor mundante ad beatitudinem peruenerit.
 Ita fit ut per istam quam non omnes uolunt ad illam tenden-
 dum sit quam nemo potest esse qui nolit. *Beatos esse se uelle*
 5 *omnes* in corde suo uident, tantaque est in hac re naturae
 humanae conspiratio ut non fallatur homo qui hoc ex animo
 suo de animo conicit alieno ; denique omnes id uelle nos
 nouimus. Multi uero immortales se esse posse desperant, cum
 id quod omnes uolunt, id est beatus, nullus esse aliter possit ;
 10 uolunt tamen etiam immortales esse si possint, sed non cre-
 dendo quod possint non ita uiuunt ut possint. Necessaria est
 ergo fides ut beatitudinem consequamur omnibus humanae
 naturae bonis, id est et animi et corporis. Hanc autem fidem

54/55 Col. 2, 3. 61/62 I Cor. 12, 8.

xx. 1.4/5.7 Epic., epist ad menoec. (apud Diog. Laërt., uir. ill. X) ; Cic.,
 hort., exord., fragm. 36 (ed. Müller, p. 316 ; cf. Cic., tusc. V, x, 28 ; Aug., c.
 acad. I, 11, 5 ; beat. uit. 11, 10 ; lib. arb. II, 9, 27 sqq. ; mor. eccl. cath. I, 111, 4 ;
 conf. X, xx, 29 ; xxi, 31 ; ciu. dei X, 1 ; retr. I, [xiii] xiv ; c. iul. op. imp. VI, 26 ;
 epist. 104, 14, 12).

Codd. : B C ; def. A N O S F J K P T (I M R V ; def. L).

Test. : 52 inserit — 55 absconditi Beda, f. 107.

55 et scientiae] s. l. Beda A¹ °nunc om. R^a 56 sapientiae (e alt. exp.) C 57
 °accipimus R 59 latiori O³ 60 utraque pr.] utrumque T utraque alt.]
 utra N^a, utrumque T 62 propria P 64 iam] praem. x B C, praem. xx J
 uideamus] a s. l. K¹ °qui V^a prolexus C, prolixius T 65 °efficerit I^a
 quo] quod (d exp.) C.

xx. om. B C F J 1 °esse om. I^a se om. C T °hominum om. M^a 1/2
 omnium] add. hominum J 2 qua] qu/a 1 litt. eras. K 4 possit C nolit]
 add. beatum del. S Beatos] praem. xx F, add. autem S² se esse T uelle]
 uel C^a 6 flagellatur J °ex hoc I hoc] //hoc 2 litt. eras. P ex om. P^a
 7 coniciat C² °nos om. M 8 °esse se M desperant C^a 9 est om. T
 beatus] beatos B^a C J K, add. esse S² esse] del. S² 10 etiam om. P
 °possent μ 11 possint pr. et alt.] possunt S 11/12 °ergo est μ 13
 anime C^a

in Christo esse definitam qui in carne *resurrexit a mortuis non*
 15 *moriturus ulterius*, nec nisi per illum quemquam liberari a PL 1035
 diaboli dominatu per remissionem peccatorum, in cuius diabo-
 li partibus necesse est esse miseram uitam eandemque perpe-
 tuam, quae mors potius est dicenda quam uita, eadem fides
 20 disputaui, cum iam et in quarto libro huius operis multa de
 hac dixerim, sed ibi propter aliud, hic propter aliud; ibi
 scilicet ut ostenderem cur et quomodo Christus in plenitudine
 temporis a patre sit missus propter eos qui dicunt eum qui
 misit et eum qui missus est aequales natura esse non posse;
 25 hic autem ad distinguendam actiuam scientiam a contemplati-
 ua sapientia.

[26] Placuit quippe uelut gradatim ascendentibus in utra-
 que requirere apud interiorem hominem quandam sui cuius-
 que generis trinitatem sicut prius apud exteriorem quaesiui-
 30 mus ut ad illam trinitatem quae deus est pro nostro modulo,
 si tamen uel hoc possumus, saltem *in aenigmate* et *per specu-
 lum* contuendam exercitatiore in his inferioribus rebus mente
 ueniamus. Huius igitur uerba fidei quisquis in solis uocibus
 memoriae commendauerit nesciens quid significant (sicut
 35 solent qui graece nesciunt uerba graeca tenere memoriter, uel
 latina similiter uel cuiusque alterius linguae, qui eius ignari
 sunt), nonne habent quandam in suo animo trinitatem quia
 et in memoria sunt illi uerborum soni etiam quando inde non
 cogitat, et inde formatur acies recordationis eius quando de
 40 his cogitat, et uoluntas recordantis atque cogitantis utrumque
 coniungit? Nullo modo tamen dixerimus istum cum hoc agit
 secundum trinitatem interioris hominis agere sed potius ex-
 terioris quia id solum meminit et quando uult quantum uult

14/15 Rom. 6, *9. 20 *in quarto libro*: cf. IV, XIX sqq. 22/23 Gal. 4, 4.
 23/24 cf. IV, XX, 1/4. 25/26 I Cor. 12, 8; Col. 2, 3. 31/32 I Cor. 13, 12.

Codd.: BC; def. A NOS FJKPT (I; usque ad 20 quarto def. L;
 MRV).

14 esse] *add.* credimus K² diffinitam S P 15 ^onisi] si R^a 16/17 diaboli
om. J 17 ^omiseram esse μ 18 est potius S μ eademque J, eandem K,
 eandem K² 19 ^ospatio M 20 ^oin] n s. l. C¹, *om.* V^a 21 hac] *add.* re
 N² P T 21/22 scilicet ibi T 22 plenitudinem C^a 24 ^oaequalis R
^onaturae I² non posse esse T 25 a] ad (d *eras.*) J 25/26 contemplatiuam
 (m *alt. exp.*) C 28 requirere C 29 sicuti sicut C 30 ad] s. l. P¹ modolo
 C 31 si] sic (c *exp.*) C saltim O³ S K² T 32 ^ocontuendam] intuendam
 et R in — inferioribus] *bis, pr. del.* S rebus *om.* F P 33 uerba] r s. l. S¹
 35 ^oqui] quia I^a ^ograece *om.* L ^ograecca uerba μ 36 signari (s *eras.*) C
 37 habet S T μ quia] cui T 38 in] s. l. T¹ 39 ^ounde I 40 his] eis J
^ocogitantis atque recordantis L V^a cogitatis C^a ^outrum I^a 42
 hominis interioris T 43 quantum] *praem.* et N² F J P

intuetur quod ad sensum corporis pertinet qui uocatur audi-
 45 tus, nec aliud quam corporalium rerum, id est sonorum, tali
 cogitatione imagines uersat. Si autem quod uerba illa signi- PL 1036
 fificant teneat et recolat, iam quidem aliquid interioris hominis
 agit, sed nondum dicendus uel putandus est uiuere secundum
 interioris hominis trinitatem si ea non diligit quae ibi prae-
 50 dicantur, praecipiantur, promittuntur. Potest enim etiam ad
 hoc tenere atque cogitare ut falsa esse existimans conetur
 etiam redarguere. Voluntas ergo illa quae ibi coniungit ea
 quae memoria tenebantur et ea quae inde in acie cogitationis
 impressa sunt implet quidem aliquam trinitatem cum ipsa sit
 55 tertia, sed non secundum eam uiuitur quando illa quae cogi-
 tantur uelut falsa non placent. Cum autem uera esse credun-
 tur et quae ibi diligenda sunt diliguntur, iam secundum trini-
 tatem interioris hominis uiuitur; secundum hoc enim uiuit
 quisque quod diligit. Quomodo autem diligantur quae nesciun-
 60 tur sed tantum creduntur? Iam quaestio ista tractata est in
 superioribus libris, et inuentum neminem diligere quod peni- μ 947
 tus ignorat; ex his autem quae nota sunt diligi quando diligi
 dicuntur ignota.

Nunc librum istum ita claudimus ut admoneamus quod
 65 *iustus ex fide uiuit, quae fides per dilectionem operatur* ita ut
 uirtutes quoque ipsae quibus prudenter, fortiter, temperanter,
 iusteque uiuitur omnes ad eandem referantur fidem; non enim
 aliter uerae poterunt esse uirtutes. Quae tamen in hac uita non
 ualent tantum ut aliquando non sit hic necessaria qualium-
 70 cumque remissio peccatorum, quae non fit nisi per eum qui μ 948
 sanguine suo uicit principem peccatorum. Ex hac fide et tali

59/60.61/62 cf. VIII, IV, 6/7; VIII sqq.; IX, III, 1/2; X, I, 2/3; XIII, IV, 10; V,
 31/32. 65 Hab. 2, *4; Rom. I, 17; Gal. 3, 11; Hebr. 10, 38. Gal. 5, *6.

Codd. : usque ad 69 hic def. A; BC NOS FJKPT (ILMRV).

45 °aliud] *praem.* ad I 46 imaginis C² 47 tencat] *praem.* et S 48 °ait L
 dicendus] *add.* est K est *om.* K 49 °diligat μ 51 °falsas I °existi-
 mantes conemur I °existimas V^a 52/53 eaque C 53 tenebantur] *an s. l.* B¹
 in *om.* T °aciei T, acies I^a 54 sit] fit K 55 °non *om.* V^a ea S 56 pla-
 ceant C 57 quae] *praem.* ea T 58 uiuit enim S 59 °diligatur V^a 60 tan-
 tum] tamen P tractata est *om.* S 61 libris] *om.* N, *add.* tractata est S²
 °diligere R² 62 °ignorat *om.* V^a °iis μ autem] tamen B² N O P 62/
 63 diligi dicuntur] diliguntur J 63 ignota] *ig/nota 1 litt. eras.* C 64 ita] sic
 V^a 65 °per dilectionem *om.* R 66 °ipse L 67 enim *om.* J 68 °pote-
 runt uerae μ °potuerunt I R² 69 tantum ualent T 71 Ex] et B C

uita quaecumque notiones sunt in animo fidelis hominis cum memoria continentur et recordatione inspiciuntur et uoluntati placent, reddunt quandam sui generis trinitatem. Sed imago
 75 dei de qua in eius adiutorio post loquemur nondum in ipsa est, quod tunc melius apparebit cum demonstratum fuerit ubi sit, quod in futuro uolumine lector exspectet.

Codd. : *ABC NOS FJKPT (ILMRV)*.

72 fideles *K*^a 73 uoluntate *O*³ 77 lector *om. T* ^oexspectet] expectat *K*,
add. amen J L V, add. contuli R.

LIBER XIV

I. [I 1] Nunc de sapientia nobis est disserendum, non illa dei μ 947
 quae procul dubio deus est (nam sapientia dei filius eius PL 1035
 unigenitus dicitur), sed loquemur de hominis sapientia, uera
 tamen quae secundum deum est et uerus ac praecipuus cultus
 5 eius est, quae uno nomine *θεοσέβεια* graece appellatur. Quod
 nomen nostri sicut iam commemorauimus uolentes et ipsi
 uno nomine interpretari 'pietatem' dixerunt, cum pietas apud
 graecos *εὐσέβεια* usitatus nuncupetur, *θεοσέβεια* uero quia PL 1036
 uno uerbo perfecte non potest, melius interpretatur duobus ut
 10 dicatur potius 'dei cultus.'

Hanc esse hominis sapientiam, quod et in duodecimo huius
 operis uolumine iam posuimus, scripturae sanctae auctoritate
 monstratur in libro serui dei Iob ubi legitur dei sapientiam
 dixisse homini : *Ecce pietas est sapientia ; abstinere autem a*
 15 *malis scientia* (siue etiam ut nonnulli de graeco *ἐπιστήμην*
 interpretati sunt, *disciplina*, quae utique a discendo nomen
 accepit, unde et scientia dici potest ; ad hoc enim quaeque
 res discitur ut sciatur, quamuis alia notione in his quae

I. 2 I Cor. I, 24.21 ; Eccli. I, 3-4. 2/3 Symb. Rom.-Mediol. I, 2. 3
 Iob 28, *12. 4/5 cf. XII, XIV, 22/23. 5 *θεοσέβεια* : Iob 28, 28 (LXX).
 6/7 cf. XII, XIV, 22. 8/10 cf. XII, XIV, 22/23 ; XIV, XII, 9/10. 10 Iob 28,
 *28. 11/12 in duodecimo ... uolumine : XII, XIV. 14/15 Iob 28, *28. 15
ἐπιστήμην : Iob 28, 28 (LXX) ; uetus stoica definitio (infra XIV, I, 49). 15/16
nonnulli de graeco ἐπιστήμην interpretati sunt 'disciplina' : Iob 28, *28 (?) ; potius Hie-
 ron., interpr. Orig., in ierem. hom. VIII [V], 2 (PG 13, 337° ; 338° ; cf. infra ad
 XIV, I, 49.51.54/56). 16/18 *disciplina ... sciatur* : cf. Aug., solil. II, 11, 20 (PL
 32, 894).

Codd. : *ABC NOS FJKPT (ILMRV).*

Test. : I. 16 disciplina — 17 potest [*Isid., orig. I, I, 1*].

I.] PROOEM. B 1 disserendum est J oilla] *praem.* de μ o dei om. I
 2 o sapientia] *praem.* de R^a 2/3 unigenitus filius eius T 3 loquimur C J T
 homini T^a 4 o tamen om. M^a 5 est eius P nomine] *add.* id est F
 theosebia A C O S F J K, theosebia B N T, oeocebia P appellantur J^a
 5/7 o Quod—dixerunt om. I^a 6 commemorabimus K^a 7 intepraetari K^a
 8 eusebia A C O S F J K, eusebia B N T, eucebia P onuncupatur L^a theose-
 bia A C O S F J K, theosebia B N T, oeocebia P 9 perfecto K, proferri T
 o duobus interpretatur μ 11 o et om. M 13 demonstratur A B C F
 dei serui N O S μ sapientia A² N J T 14 est] s.l. T¹ o a om. M^a
 15 malis] *add.* est C scientiam (m exp.) C o siue] sicut I de] ex T
 grego C^a epistetemen (te alt. exp.) A, epistcmen B N, om. C, epistemen
 O S F J K T, epictemen P 16 disciplina] *add.* est A C S J K T ; disciplinam
 F P ad (d exp.) C 17 accipit C o unde om. V^a 18 dicitur T
 notitione (ti alt. del.) A o iis μ

pro peccatis suis mala quisque patitur ut corrigatur dici so- PL 1037
 20 leat *disciplina*. Vnde illud est in epistula ad hebraeos : *Quis*
enim est filius cui non det disciplinam pater eius ?, et illud
 euidentiùs in eadem : *Omnis uero disciplina ad tempus non*
gaudii uidetur esse sed tristitiae ; postea uero fructum pacificum
his qui per eam certarunt reddet iustitiae). Deus ergo ipse sum-
 25 ma sapientia ; cultus autem dei sapientia est hominis de qua
 nunc loquimur. Nam *sapientia huius mundi stultitia est apud*
deum. Secundum hanc itaque sapientiam quae dei cultus est
 ait sancta scriptura : *Multitudo sapientium sanitas est orbis*
terrarum.

30 [2] Sed si de sapientia disputare sapientium est, quid age-
 mus ? Numquidnam profiteri audebimus sapientiam ne sit
 nostra de illa impudens disputatio ? Nonne terrebimur exem-
 plo Pythagorae qui cum ausus non fuisset sapientem profiteri,
 philosophum potius, id est amatorem sapientiae, se esse res-
 35 pondit, a quo id nomen exortum ita deinceps posteris placuit
 ut quantalibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina
 quisque uel sibi uel aliis uideretur excellere non nisi philo-
 sophus uocaretur ? An ideo sapientem profiteri talium homi-
 num nullus audebat quia sine ullo peccato putabant esse
 40 sapientem ? Hoc autem nostra scriptura non dicit quae dicit :
Argue sapientem, et amabit te ; profecto enim iudicat habere
 peccatum quem censet arguendum. Sed ego nec sic quidem

μ 948

19/20 Hebr. 12, 7.11. 20/21 Hebr. 12, *7. 22/24 Hebr. 12, *11. 25
 Iob 28, *28.12. 26/27 I Cor. 3, 19. 27 Iob 28, *28.12. 28/29 Sap. 6, 26.
 30.45 *de sapientia disputare sapientium est* : cf. Cic., hort., fragm. 100 (ed. Müller,
 p. 326 ; Aug., c. acad. III, xiv, 31 [Strom. patr. et med. II, 64, 12/13]).
 33/38.42/43.46/47 Heraclid. (apud Cic., tusc. V, iii, 8, et Diog. Laërt., uir. ill. I,
 12) ; sed uide Ritter-Preller, "Hist. philos. graec.", 3 : « In Pythagoram transtulit
 Heraclides quod erat Socraticae modestiae proprium. » 41 Prou. 9, *8.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test. : 35 ita — 38 uocaretur [Isid., orig. VIII, vi, 3].

19 unusquisque A^a B C F T 21 est enim T °est om. R^a filius est S
 det] debet T 22 omnes C^a °uero] enim μ °ad tempus disciplina μ
 disciplina/ (1 lit. eras.) C 23 pacificum] pacatissimum P 24 °is T, iis μ
 certauerunt A² J K 26 °huius mundi] huiusmodi L^a 27 °hanc om. M
 28 sancta] praem. et C est om. A^a B^a 30/31 agimus C S K T 31 aude-
 bimur] aut debimus (t eras.) J 32 °nostra om. R^a 33 pythagorae B K ;
 phythagorae C T ; phitagore N ; phitagorae (h eras.) O, S ; pythagore F sa-
 pientiam A C S^a J K T profiteri] praem. se N² 35 poteris T^a 36
 °quantumlibet I 37/38 philophus S^a 38 sapientem] praem. se S² profiteri
 talium] profiteri alium C, profiteri aliorum C² profiteri] add. se J² 40
 °quae dicit om. M^a 41 °Argue sapientem om. R^a amauit K^a indicat T
 42 nec] ne C O^a T

sapientem me audeo profiteri. Satis est mihi quod etiam ipsi
negare non possunt, esse etiam philosophi, id est amatoris
45 sapientiae, de sapientia disputare. Non enim hoc illi facere
destiterunt qui se amatores sapientiae potius quam sapientes
esse professi sunt.

[3] Disputantes autem de sapientia definierunt eam dicen-
tes : *Sapientia est rerum humanarum diuinarumque scientia.*
50 Vnde ego quoque in libro superiore utrarumque rerum cogni-
tionem, id est diuinarum atque humanarum, et sapientiam et
scientiam dici posse non tacui. Verum secundum hanc dis-
tinctionem qua dixit apostolus : *Alii datur sermo sapientiae,*
alii sermo scientiae, ista definitio diuidenda est ut rerum diui-
55 narum scientia sapientia proprie nuncupetur, humanarum

49.51.54/56 uetus stoica definitio ; cf. Chrysipp., fragm. 35 (ed. v. Arnim, "Stoic. uet. fragm.") ; Cic., fin. bon. mal. II, XII, 37 : *diuinarum humanarumque rerum scientia quae potest appellari rite sapientia* ; off. I, XLIII, 153 : *sapientia ... rerum est diuinarum et humanarum scientia* ; II, II, 5 : *sapientia autem est, ut a ueteribus philosophis definitum est, rerum diuinarum et humanarum causarumque ... scientia* ; tusc. IV, XXVI, 57 : *sapientiam esse rerum diuinarum et humanarum scientiam* ; V, III, 7 : *sapientiam ... quae diuinarum humanarumque rerum ... cognitione hoc ... nomen ... adsequatur* ; de or. I, XLIX, 212 ; Philo, congr. erud. grat. (14), 79 ; Sen., epist. 89, 4 : *sapientiam ... diuinarum et humanarum scientiam* ; Ps.-Plut., Aet., plac. phil. I, prooem., 2 (ed. Diels, "Doxogr. graec.", p. 273, 12) ; Galen., hist. phil., 5 (ed. Diels, "Doxogr. graec.", p. 603, 2) ; Sext. Emp., c. mathem. IX, 13.125 ; Orig., c. cels. III, 72 ; in ierem. hom. VIII [V], 2 (PG 13, 337^c) : *Ὅτε μὲν γὰρ σοφίαν τὴν «ἐπιστήμην» λαμβάνεις τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων* = interprete Hieronymo (PG 13, 338^c) : *Quando enim sapientia dicitur «disciplina» ista diuinarum rerum humanarumque institutio* (cf. supra ad XIV, 1, 15/16 ; Clem. Alex., paedag. II, II, 25, 3 (GCS, Clem. I, 171, 16/17) ; Strom. I, v, 30, 1 ; VI, 35, 3 ; IV, XXVI, 163, 4 ; VI, XVI, 133, 5 ; XVII, 160, 2 ; VII, XII, 70, 5 (GCS, Clem. II, 19, 15/16 ; 23, 11 ; 321, 2/3 ; 499, 25/26 ; 514, 17/18 ; Clem. III, 50, 29 sq.) ; Lact., diu. inst. III, 13, 10 [ex Cic., off. II, II, 5] (CSEL 19, 214, 2/3) ; epit., [26] 31, 2 (CSEL 19, 700, 14/15) ; Hieron., ephes., I, 1, 9 (PL 26, 452^A) : *Stoici quoque ... dicentes : «Sapientia est rerum diuinarum humana- rumque cognitio, prudentia uero tantum mortalium»* ; Aug., c. acad. I, VI, 16.18 ; VIII, 23 (Strom. patr. et med. II, 23, 3/4 ; 24, 4 ; 26, 24). 50/52 cf. XII, XIV, 44/45 ; XIII, I, 29/30 ; XIX, 58/59. 51/52.55/56 1 Cor. 12, 8 ; Col. 2, 3. 53/54 1 Cor. 12, 8. 54 ista definitio : XIV, 1, 49.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

43 me om. A B^a C S K T 44 esse] exp. C² K² phylosophorum T amatores
C J, amatorum T 45 disputare] praem. se K² illi hoc J facere illi P
ofacere] praem. disputare V^a 48 diffinierunt A P 49 Sapientia] scientia
N scientia] sapientia N 50 ego] e/go 1 lit. eras. C J, ergo R^a superiori
O² utrumque F 53 oquam I 54 difinitio J^a, diffinitio P ut om. K^a
55/56 sapientia—autem om. B^a 55 proprie sapientia A C F μ 55/56 nun-
cupetur—proprie om. T^a

autem proprie scientiae nomen obtineat, de qua uolumine
 tertio decimo disputaui, non utique quidquid sciri ab homine
 potest in rebus humanis ubi plurimum superuacaneae uanita-
 tis et noxae curiositatis est huic scientiae tribuens, sed illud
 60 tantummodo quo fides saluberrima quae ad ueram beatitudi-
 nem ducit gignitur, nutritur, defenditur, roboratur. Qua
 scientia non pollent fideles plurimi, quamuis polleant ipsa fide
 plurimum. Aliud est enim scire tantummodo quid homo cre-
 dere debeat propter adipiscendam uitam beatam quae non
 65 nisi aeterna est, aliud autem scire quemadmodum hoc ipsum
 et piis opituletur et contra impios defendatur, quam proprio
 appellare uocabulo scientiam uidetur apostolus. De qua prius
 cum loquerer ipsam praecipue fidem commendare curauī, a
 temporalibus aeterna breuiter ante distinguens atque ibi de μ 949
 70 temporalibus disserens, aeterna uero in hunc librum differens, PL 1038
 etiam de rebus aeternis fidem temporalem quidem et tempora-
 liter in credentium cordibus habitare, necessariam tamen
 propter adipiscenda ipsa aeterna esse monstraui. Fidem quo-
 que de temporalibus rebus quas pro nobis aeternus fecit et
 75 passus est in homine quem temporaliter gessit atque ad aeter-
 na peruenit ad eandem aeternorum adeptionem prodesse
 disserui, uirtutesque ipsas quibus in hac temporali mortalitate
 prudenter, fortiter, temperanter et iuste uiuitur, nisi ad ean-
 dem licet temporalem fidem quae tamen ad aeterna perducit
 80 referantur, ueras non esse uirtutes.

57/66 cf. Clem. Alex., strom. VI, xviii, 162, 2-4 (GCS, Clem. II, 515, 2/31).
 67 I Cor. 12, 8; Col. 2, 3. 70 aeterna ... differens: cf. XIII, xix, 56/57. 73
 monstraui: XIII, vii. 73/80 cf. XIII, xx, 64/68. 78 cf. XIII, xx, 65/66.

Codd.: ABC NOS FJKPT (ILMRV).

56 uolumine] *praem.* in N² O² F K 57 scire C^a K^a 58 plurimum] *add.* est L
 superuacuae A² 59 est] *add.* quid sit sapientia uera et quid sit scientia K
 60 quo] quod T 61 oducit *om.* R^a defenditur nutritur J^a Qua] quia
 (i *eras.*) T 62 pollent] pollet S^a 64 non *om.* S^a 67 uidetur scientiam F^a
 prius] proprius N 67/68 prius cum] priusquam T 68 ipsa J 69
 distingues K^a 70 aeterna] *praem.* ad L 72 necessarium A² 73 adipiscen-
 dam (m *exp.*) C, (m *eras.*) J; adispiscenda (s *pr. eras.*) T oipsa *om.* R^a 75 est
om. S^a 75/76 aeternam I 76 oprouexit T μ, perrexit L^a adoptionem
 A^a J 77 odisseruit (t *eras.*) T, deserui R quibus *om.* T 78 fortiter *om.* J^a
 otemperanter *om.* R^a 79 ad *om.* T o aeternam K^a I 80 referantur] n
 s.l. T¹.

II. [II 4] Quapropter, quoniam sicut scriptum est : *Quamdiu sumus in corpore peregrinamur a domino ; per fidem enim ambulamus non per speciem*, profecto quamdiu iustus ex fide uiuit, quamuis secundum interiorem hominem uiuat, licet
 5 per eandem temporalem fidem ad ueritatem nitatur et tendat aeternam, tamen in eiusdem fidei temporalis retentione, contemplatione, dilectione nondum talis est trinitas ut dei iam imago dicenda sit ne in rebus temporalibus constituta uideatur quae constituenda est in aeternis. Mens quippe hu-
 10 mana cum fidem suam uidet qua credit quod non uidet non aliquid sempiternum uidet. Non enim semper hoc erit, quod utique non erit quando ista peregrinatione finita qua peregrinamur a domino ut per fidem ambulare necesse sit species illa succedet per quam uidebimus *facie ad faciem*, sicut modo non
 15 uidentes, tamen quia credimus, uidere merebimur atque ad speciem nos per fidem perductos esse gaudebimus. Neque enim iam fides erit qua credantur quae non uidentur, sed species qua uideantur quae credebantur. Tunc ergo etsi uitae huius mortalis transactae meminerimus et credidisse nos aliquando
 20 quae non uidebamus memoriter recoluerimus, in praeteritis atque transactis deputabitur fides ista non in praesentibus rebus semperque manentibus, ac per hoc etiam trinitas ista quae nunc in eiusdem fidei praesentis ac manentis memoria, contuitu, dilectione consistit tunc transacta et praeterita
 25 reperietur esse, non permanens. Ex quo colligitur ut si iam imago dei est ista trinitas, etiam ipsa non in eis quae semper sunt sed in rebus sit habenda transeuntibus.

II. 1/3 II Cor. 5, *6-7. 3/4 Hab. 2, *4 ; Rom. 1, 17 ; Gal. 3, 11 ; Hebr. 10, 38. 4 Rom. 7, 22. 7/8 I Cor. 11, *7. 12/13 II Cor. 5, 6-7. 14 I Cor. 13, *12. 15/16 II Cor. 5, 7.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

II. om. A B C 1 °sicut om. M 2 °in corpore om. R 3 °tamdiu M 4 °quamuis] quamdiu M °hominem interiorem μ 5 °fidem temporalem F, fidem temporalem fidem M^a 6 aeternam] praem. ad F K μ ; aeterna J μ °eadem S², eisdem R^a °retentionem M 7 °contemplationem M °dilectionem M, dilectione R² 8 iam om. T °ne] nec I 9 Mens] praem. II A C, praem. I B 10 °cum] quam M suam fidem P qua — uidet alt. om. S credet C^a 11 °Non] add. erit L °erit om. L semper] sempiternum P 13 °ut] et V² 14 °accedit L^a, succedit R °uidimus C^a, uidemus M^a °facie] faciem (m. eras.) A, R 15 quia] i s. l. T¹ 16 °perdoctos R^a 17 creantur S^a 18 °uideatur S^a, uidentur M^a 19 °mortales V^a credidisse C 20 °uideramus I M recolerimus N^a 21 °in om. M °praeteritis M 23 ac] °hac C^a M², a J, om. M 24 et om. S 25 collegitur K^a ut om. T °iam om. M 26 in om. T eis] add. que in eis S^a.

III. [III] Absit autem ut cum animae natura sit immortalis nec ab initio quo creata est umquam deinceps esse desitat, id quo nihil melius habet non cum eius immortalitate perduret. Quid uero melius in eius natura creatum est quam quod *ad* 5 sui creatoris *imaginem* facta est? Non igitur in fidei retentione, contemplatione, dilectione, quae non erit semper, sed in eo quod semper erit inuenienda est quam dici oporteat imaginem dei.

[5] An adhuc utrum ita se res habeat aliquanto diligentius 10 atque abstrusius perscrutabimur? Dicitur enim potest non perire PL 1039 istam trinitatem etiam cum fides ipsa transierit quia sicut nunc eam et memoria tenemus et cogitatione cernimus et uoluntate diligimus, ita etiam tunc cum eam nos habuisse memoria tenebimus et recolemus et hoc utrumque tertia uo- 15 luntate iungemus, eadem trinitas permanebit (quoniam si nullum in nobis quasi uestigium transiens reliquerit, profecto nec in memoria nostra eius aliquid habebimus quo recurramus eam praeteritam recordantes atque id utrumque intentione tertia copulantes, et quod erat scilicet in memoria non inde 20 cogitantibus nobis et quod inde cogitatione formatur).

Sed qui hoc dicit non discernit aliam nunc esse trinitatem quando praesentem fidem tenemus, uidemus, amamus in nobis; aliam tunc futuram quando non ipsam sed eius uelut imaginarium uestigium in memoria reconditum recordatione 25 contuebimur, et duo haec, id est quod erat in memoria retinentis et quod inde imprimitur in acie recordantis, tertia uoluntate iungemus. Quod ut possit intellegi, sumamus exemplum de corporalibus rebus de quibus in libro undecimo satis locuti sumus, nempe ab inferioribus ad superiora ascendentes uel 30 ab exterioribus ad interiora ingredienti primam reperimus

III. 4/5 Gen. 1, 26.27; 5, *1; 9, 6; cf. Orig., in gen. hom. I, 3; XIII, 4 (GCS 29, 15-18; 119-121); Ambr., hexaem. VI, 7, 40 - 8, 45 (CSEL 32, 231-236). 28 in libro undecimo: XI, 11.

Codd.: ABC NOS FJKPT (ILMRI⁷).

III. om. ABC 1 cum] *praem.* que *exp.* C 3 °quo] o *s.l.* K², quod IM °habeat M² ea S 4 quam quod ad] numquid S^a 5 Non] num S 6 °contemplationem, dilectionem M 7 °eo quod] ea quae M quam] aliquam S² 9 An] *praem.* III A C, *praem.* II B adhuc] *praem.* et F °se om. V habeant (n *eras.*) O °aliquando R 10 perscrutabitur P 11 °quia] qui V^a 13 uoluntate C^a diligimus C^a °ea I 14/15 uoluntatem (m *alt. exp.*) C 17 °habemus M^a 18 eam] *praem.* ad C² 19 et] ei S 20 °formetur R^a 22 °quando] qua R^a °fide M 23 ipsa P 24 °memoriam I M 25/26 retinentes A^a J^a, recipientis T 26 et] *s.l.* C¹ premittitur S recordantes A^a C^a K^a 27 Quod] *praem.* III A C, *praem.* III B 29 nempe] ne quippe (ne *exp.*) C, ut S °ab om. V^a 29/30 uel — ingredienti om. S^a 30 °reperiamus S, reperiebamur T, reperiemus M

trinitatem in corpore quod uidetur et acie uidentis quae cum uidet inde formatur et in uoluntatis intentione quae utrumque coniungit. Huic trinitati similem constituamus cum fides quae nunc inest nobis tamquam corpus illud in loco ita in
 35 nostra memoria constituta est, de qua informatur cogitatio recordantis sicut ex illo corpore acies intuentis, quibus duobus ut trinitas impleatur adnumeratur tertia uoluntas quae fidem in memoria constitutam et quandam eius effigiem in contuitu recordationis impressam conecit et iungit sicut in illa cor-
 40 poralis trinitate uisionis formam corporis quod uidetur et conformationem quae fit in cernentis aspectu coniungit intentio uoluntatis. Faciamus ergo corpus illud quod cernebatur inter-isse dilapsum nec eius remansisse aliquid in ullo loco ad quod uidendum recurat aspectus. Numquid quia imago rei cor-
 45 poralis iam transactae atque praeteritae remanet in memoria unde informetur cogitantis obtutus atque id utrumque tertia uoluntate iungatur, eadem trinitas esse dicenda est quae fuerat quando species in loco positi corporis uidebatur? Non utique, sed prorsus alia. Nam praeter quod illa erat extrinsecus, haec
 50 intrinsecus, illam profecto faciebat species praesentis corporis, hanc imago praeteriti. Sic et in hac re de qua nunc agimus et propter quam putauimus adhibendum illud exemplum, fides quae nunc in animo nostro est uelut illud corpus in loco dum tenetur, aspicitur, amatur quandam efficit trinitatem; sed non
 55 ipsa erit quando fides haec in animo sicut corpus illud in loco iam non erit. Quae uero tunc erit quando eam recordabimur in nobis fuisse, non esse, alia profecto erit. Hanc enim quae nunc est facit res ipsa praesens et animo credentis affixa, at illam quae tunc erit faciet rei praeteritae imaginatio in recor- PL 1040
 60 dantis memoria derelicta. [6] Nec illa igitur trinitas quae nunc

Codd. : *ABC NOS FJKPT (ILMRV).*

31 aciem (m *del., exp.*) *A* uidentes *C^a* 32 uidetur *J* inde] in fide *A^a*
 33 coniugit *S^a* 34 quae nunc *om. V^a* 35/36 recordatio cogitantis *T* 36
 °recordationis *i. r. M³* 37 °ut] et *V^a* °adnumeratur *om. R^a* 38 °memo-
 riam (m *tert. eras.*) *S, M R* constitam *K^a* 39 coniungit *J μ* 39/40 cor-
 poralis *P^a*, corporis *T* 40 trinitatis *T* quod] quae *J* 41 fit] fecit *A^a* 42
 cernebatur] uidebatur *J* 43 delapsum *A^a* *S*, dilabsum *C* remanse *T^a*
 44 °currat *I* 46 cogitantis] recordantis *A^a B^a C² μ*, recordantes *C* optutus
N O K T id *om. T* 47 cst *om. P^a* 48 quando] *add. e C, add. ei C²* °in
om. I utique] *add. ipsa S²* 49 °haec] *praem. sed I* 50 °corporis *om. L*
 51 °hanc] hinc *R^a* Sic] sicut *T* 52 quod *A^a C* putabimus *K^a* °illud
om. V^a 52/53 exemplum — illud *om. C* 53 °illud *om. V^a* 54 tenetur]
add. et S² aspecitur *K^a* 55 °fides] *add. habet R* 56 ea *S* 57 fuisse] fuis
T^a °Hanc] hacc *R^a* 58 °nunc] nun *T^a, om. V^a* et *om. S* °at] ad *K L R*
 59 illa *J K* in *om. P* 60 °derelictam *S*, rclicta *M*, delicta *R^a* °Nec] ne *R^a*

non est imago dei erit, nec ista imago dei est quae tunc non erit, sed ea est inuenienda in anima hominis, id est rationali siue intellectuali, imago creatoris quae immortaliter immortalitati eius est insita.

- IV. [IV] Nam sicut ipsa immortalitas animae secundum quendam modum dicitur (habet quippe et anima mortem suam cum uita beata caret quae uere animae uita dicenda est, sed immortalis ideo nuncupatur quoniam qualicumque uita etiam
 5 cum miserrima est numquam desinit uiuere), ita quamuis ratio uel intellectus nunc in ea sit sopitus, nunc paruus, nunc magnus appareat, numquam nisi rationalis et intellectualis est anima humana; ac per hoc si secundum hoc facta est *ad imaginem dei* quod uti ratione atque intellectu ad intellegendum et conspiciendum deum potest, profecto ab initio quo
 10 esse coepit ista tam magna et mira natura, siue ita obsoleta sit haec imago ut pene nulla sit siue obscura atque deformis siue clara et pulchra sit, semper est. Denique deformitatem dignitatis eius miserans diuina scriptura: *Quamquam*, inquit,
 15 *in imagine ambulat homo, tamen uane conturbatur; thesaurizat et nescit cui congregabit ea*. Non itaque uanitatem imagini dei tribueret nisi deformem cerneret factam. Nec tantum ualere illam deformitatem ut auferat quod imago est satis ostendit dicendo: *Quamquam in imagine ambulat homo*. Quapropter ex
 20 utraque parte ueraciter pronuntiari potest ista sententia, ut quemadmodum dictum est: *Quamquam in imagine ambulat*

IV. 8/9 Gen. 1, 27; 5, *1; 9, 6; cf. Orig., in gen. hom. I, 3; XIII, 4 (GCS 29, 15-18; 119-121); Ambr., hexaem. VI, 7, 40-8, 45 (CSEL 32, 231-236). 14/16 Ps. 38, *7. 19 Ps. 38, *7. 20/21 Ps. 38, *7.

Codd.: ABC NOS FJKPT (ILMRV).

61 °non pr. om. R 61/62 nec — erit om. S 62/63 °id — siue om. M 62 rationalis S J 63 intellectualis S immortaliter om. T^a 63/64 immortalitate T est om. T.

iv. om. ABC 1 ipsa om. A^a 2 modum] mo C^a °et om. I °mortem suam anima V^a 3 uera B P T μ uita animae F 5 desensent C, desinit C² 6 uel] uellen C^a °sopitus] positus J, sipotus R 7 °nisi] si R^a, om. V^a 9 rationem C^a atque] et A B^a C °intellectum M 11 °natura om. V^a obsolita K² P^a 13 sit] add. exemplum fides quae nunc in anima nostra est uelud illud (XIV, III, 52/53) del. C semper] praem. tamen N² 14 miserans] memorans S iniqui C^a 15 in om. A^a °imagine] imaginem K^a I, (m alt. eras.) V; add. dei K P I L V °ambulet K P, perambulat T M uane om. P^a 16 °ne sit L^a °congregabit] gre s.l. N¹, congregat T, congregauit V 17 deformen C^a °ualeret M 19 °in om. R^a °imagine] imaginem I R^a; add. dei A² S P L V °ambulet P L, perambulat T M 19/22 Quapropter — homo om. N 21 °in om. C^a R^a °imagine] imaginem K^a, (m alt. eras.) V; add. dei A² S P L V °ambulet P L, perambulat T M

homo, tamen uane conturbatur, ita dicatur : 'Quamquam uane conturbatur homo, tamen in imagine ambulat.' Quamquam enim magna natura sit, tamen uitari potuit quia summa non
 25 est ; et quamquam uitari potuerit quia summa non est, tamen quia summae naturae capax est et esse particeps potest, magna natura est.

Quaeramus igitur in hac imagine dei quandam sui generis trinitatem adiuuante ipso qui nos fecit *ad imaginem* suam.
 30 Non enim aliter possumus haec salubriter uestigare et secundum sapientiam quae ab illo est aliquid inuenire, sed ea quae in superioribus libris et maxime in decimo de anima humana uel mente diximus si lectoris uel memoria teneantur atque
 35 sunt recenseantur, non hic desiderabit prolixiorum de rei tantae inquisitione sermonem. [7] Inter cetera ergo in libro decimo diximus hominis mentem nosse semetipsam. Nihil enim tam nouit mens quam id quod sibi praesto est, nec menti magis quidquam praesto est quam ipsa sibi. Et alia quantum
 40 satis uisum est adhibuimus documenta quibus hoc certissime probaretur.

v. [V] Quid itaque dicendum est de infantis mente ita adhuc paruuli et in tam magna demersi rerum ignorantia ut illius PL 1041 mentis tenebras mens hominis quae aliquid nouit exhorreat ? An etiam ipsa se nosse credenda est, sed intenta nimis in eas
 5 res quas per corporis sensus tanto maiore quanto nouiore coepit delectatione sentire, non ignorare se potest sed cogitare se non potest ? Quanta porro intentione in ista quae foris sunt

28 Gen. 1, 27 ; 5, *1 ; 9, 6. 29 Eccli. 17, *1 ; Gen. 1, 27. 36/37 in libro decimo : X, VII, 34 sqq.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

22 ita] ac si N 23 conturbetur P °in om. R^a °imagine] imaginem I V^a ;
 add. dei A² S L V 24 potuerit S, poterit S² 25 et — est alt. om. A^a °et
 om. M potuit T 26 °summa natura R^a 28 Quaeramus] praem. v A C,
 praem. III B 30 inuestigare T μ 31 inuenere T^a 32 superioribus (r
 pr. exp.) C °decimo] add. libro T M² humana anima V^a 33 lectores K^a
 memoriae K °teneatur I 34 °recolatur I in pr. om. T 35
 recenseatur T °hic] praem. id M °desiderauit K^a I 36 inquisitione C,
 inquisitione C² 38 °mens om. R 39 alia] a alt. eras. B 40 adhibuimus
 (i pr. exp.) T 41 probaremus A C F.

v. om. ABC 1 itaque] igitur T 2 paruoli C^a magnam F ignoran-
 tiam F 4 °intenta] in tanta L^a 6 °ceperit M^a potest] praem. non A² L
 7 °porro] potest K, add. ut potestis I

sensibilia feratur uel hinc solum conici potest quod lucis huius
 hauriendae sic auida est ut si quisquam minus cautus aut ne-
 10 sciens quid inde possit accidere nocturnum lumen posuerit
 ubi iacet infans, in ea parte ad quam iacentis oculi possint
 retorqueri nec ceruix possit inflecti, sic eius inde non remo-
 uetur aspectus ut nonnullos ex hoc etiam strabones fieri
 nouerimus eam formam tenentibus oculis quam teneris et
 15 mollibus consuetudo quodam modo infixit. Ita et in alios
 corporis sensus quantum sinit illa aetas intentione se quasi μ 952
 coartant animae paruulorum ut quidquid per carnem offendit
 aut allicit hoc solum abhorreant uehementer aut appetant ;
 sua uero interiora non cogitent nec possint admoneri ut hoc
 20 faciant quia nondum admonentis signa nouerunt ubi praeci-
 puum locum uerba obtinent quae sicut alia prorsus nesciunt.
 Quod autem aliud sit non se nosse, aliud non se cogitare iam
 in eodem uolumine ostendimus.

[8] Sed hanc aetatem omittamus quae nec interrogari potest
 25 quid in se agatur et nos ipsi eius ualde obliti sumus. Hinc
 tantum certos nos esse suffecerit quod cum homo de animi
 sui natura cogitare potuerit atque inuenire quod uerum est,
 alibi non inueniet quam penes se ipsum. Inueniet autem non
 quod nesciebat sed unde non cogitabat. Quid enim scimus si
 30 quod est in nostra mente nescimus cum omnia quae scimus
 non nisi mente scire possimus ?

VI. [VI] Tanta est tamen cogitationis uis ut nec ipsa mens quo-
 dam modo se in conspectu suo ponat nisi quando se cogitat,
 ac per hoc ita nihil in conspectu mentis est nisi unde cogita-

v. 22 cf. X, v, 20 ; XIV, vii, 2/3. 28/29 sqq. *inueniet non quod nesciebat
 sed unde cogitabat* : Plato (?) ; cf. XIV, vii, 22/24 sqq.

Codd. : *ABC NOS FJKPT (ILMRV)*.

8 °concupi R, connici R² 11 oculi/ 1 lit. eras. J °possint] possunt C, possit
 N^a ; om. I^a 12 °ceruis L posit C^a inde eius P °non om. M^a 12/13
 mouetur P, remouetur T μ 13 etiam ex hoc P 14 °nouimus M^a 15
 quodam modo] quod ad modo C^a aliis P 16 sensibus P sinit] sit S
 intentione se] intentiosa (sa i. r.) S² quasi] add. enim S² 17 paruulorum
 C^a ut] ad C °quid V^a 18 solum] add. aut T 19 cogitant F pos-
 sint] possit F admoueri T 20 °admonendis V °nouerint V^a 21
 °locam L^a °obtenent C^a, retinent I^a 24 °quae] quia V nec om. S
 potest] praem. non S² 26 nos certos T °sufficerit F^a K I M, sufficeret R
 28 inueniet pr.] inuenit M Inueniet alt.] inuenit T 29 °simus L^a 30
 mente nostra T 31 °possemus N O^a ; possumus (u pr. ad i per ras.) J P, I R.

vi. om. *ABC* 1 tamen] enim J, autem P cogitaonis C^a, cogitationes K^a

tur ut nec ipsa mens qua cogitatur quidquid cogitatur aliter
 5 possit esse in conspectu suo nisi se ipsam cogitando. Quomodo
 autem quando se non cogitat in conspectu suo non sit cum
 sine se ipsa numquam esse possit quasi aliud sit ipsa, aliud
 conspectus eius, inuenire non possum. Hoc quippe de oculo
 corporis non absurde dicitur. Ipse quippe oculus loco suo est
 10 fixus in corpore; aspectus autem eius in ea quae extra sunt
 tenditur et usque in sidera extenditur. Nec est oculus in
 conspectu suo quandoquidem non conspicit se ipsum nisi
 speculo obiecto unde iam locuti sumus. Quod non fit utique
 quando se mens in suo conspectu sui cogitatione constituit.
 15 Numquid ergo alia sua parte aliam suam partem uidet cum
 se conspicit cogitando sicut aliis membris nostris qui sunt
 oculi alia nostra membra conspiciamus quae in nostro possunt
 esse conspectu? Quid dici absurdius uel sentiri potest? Vnde
 20 igitur aufertur mens nisi a se ipsa, et ubi ponitur in conspectu
 suo nisi ante se ipsam? Non ergo ibi erit ubi erat quando in PL. 1042
 conspectu suo non erat quia hic posita, inde sublata est. Sed si
 conspicienda migravit, conspectura ubi manebit? An quasi
 geminatur ut et illic sit et hic, id est et ubi conspiciere et ubi
 conspici possit, ut in se sit conspiciens ante se conspiciua?
 25 Nihil horum nobis ueritas consulta respondet quoniam quando
 isto modo cogitamus non nisi corporum fictas imagines cogita-
 mus, quod mentem non esse paucis certissimum est mentibus
 a quibus potest de hac re ueritas consuli.
 Proinde restat ut aliquid pertinens ad eius naturam sit
 30 conspectus eius, et in eam quando se cogitat non quasi per
 loci spatium sed incorporea conuersione reuocetur. Cum uero
 non se cogitat, non sit quidem in conspectu suo nec de illa

VI. 11/13 cf. IX, III, 6/7; X, III, 13/16. 29/31 cf. Porph., sent., 40, 5-6
 (uide J. Pépin, "Une nouvelle source de Saint Augustin : Le ζήτημα de Porphyre
 sur l'union de l'âme et du corps", Revue des Études Anciennes, LXVI, 1-2, 1964,
 p. 103-104).

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

4 °qua] quae (e *eras.*) V 5 °ipsum L 7 °se *om.* R^a 8 possumus T 9
 °oculus] *om.* B^a, os C^a L 9/10 °fixus est μ 11 in *pr.*] ad P extenditur]
 tenditur S 12 nisi] in C 14 constituat S² 15 °sua] sui T M °parte —
 suam *om.* M °partem suam μ 16 aliis] illis S² 17 membra nostra N P
 T μ possunt] *praem.* sunt uel P 18 Quid] quod S J, quo quid S² 20/21
 nisi — suo *om.* S^a 20 erat] erit K 22 migrabit A B^a C 23 et *tert. om.* A^a B^a C
 24 conspice C^a potest C ut] et J se ante F 25 nobis *om.* P^a res-
 pondit (*corr. 1 m.*) B, S^a 26 imagine T^a 30 et in eam] etiam N O^a eam
om. P^a 31 locis C^a incorpoream conuersionem S °conuersione (at
eras.) T, R^a

suus formetur obtutus, sed tamen nouerit se tamquam ipsa
 sibi sit memoria sui. Sicut multarum disciplinarum peritus
 35 ea quae nouit eius memoria continentur, nec est inde aliquid
 in conspectu mentis eius nisi unde cogitat; cetera in arcana
 quadam notitia sunt recondita quae memoria nuncupatur.
 Ideo trinitatem sic commendabamus ut illud unde formatur
 cogitantis obtutus in memoria poneremus, ipsam uero con-
 40 formationem tamquam imaginem quae inde imprimitur, at
 illud quo utrumque coniungitur amorem seu uoluntatem.
 Mens igitur quando cogitatione se conspicit, intellegit se et
 recognoscit; gignit ergo hunc intellectum et cognitionem
 suam. Res quippe incorporea intellecta conspicitur et intelle-
 45 gendo cognoscitur. Nec ita sane gignit istam notitiam suam
 mens quando cogitando intellectam se conspicit tamquam
 sibi ante incognita fuerit, sed ita sibi nota erat quemadmodum
 notae sunt res quae memoria continentur etiamsi non cogiten-
 tur (quoniam dicimus hominem nosse litteras etiam cum de
 50 aliis rebus, non de litteris cogitat). Haec autem duo, gignens
 et genitum, dilectione tertia copulantur quae nihil est aliud
 quam uoluntas fruendum aliquid appetens uel tenens. Ideoque
 etiam illis tribus nominibus insinuandam mentis putauimus
 trinitatem, memoria, intellegentia, uoluntate.
 55 [9] Sed quoniam mentem semper sui meminisse semperque
 se ipsam intellegere et amare, quamuis non semper se cogitare
 discretam ab eis quae non sunt quod ipsa est, circa eiusdem
 libri decimi finem diximus, quaerendum est quonam modo ad
 cogitationem pertineat intellectus, notitia uero cuiusque rei
 60 quae inest menti etiam quando non de ipsa cogitatur ad solam
 dicatur memoriam pertinere. Si enim hoc ita est, non habebat
 haec tria ut et sui meminisset et se intellegeret et amaret, sed

μ 953

52/54 cf. Cic., inu. II, LIII, 160; Aug., diu. quaest., xxxi, 1; epist. 169, II, 6;
 supra X, XI, 3.17/18.29; infra XIV, VII, 51/52; XI, 4/7; XV, VII, 25.87/113.
 55/57 X, XII, 9/12; cf. XIV, VII, 16.22/23.44/45; VIII, 14/16.

Codd.: ABC NOS FJKPT (ILMRV).

33 obtutus] aspectus J ipsam (m *eras.*) S 34 °sit sibi μ memoriae suae
 C^a sui *om.* T^a 35 °continentur I^a 37 °condita M °nuncupatur *om.* R^a
 38 °sic] *praem.* sit L^a formator C^a 39 memoriam (m *tert. eras.*) S 40
 imprimetur K at] ad ACFK, ac (c *i. r.*) P, et A² S μ 41 °quod M con-
 gungitur C^a °amore S M seuolontatem C^a °uoluntate S M 42 se
 cogitatione A 43 °hinc N² P, hanc M 45 °ita] ista (s *eras.*) R 47 °antea I
 ignota J nota *om.* J 48 memoriae (e *alt. eras.*) C, K 51 gignitum K
 52 Ideoque] de coque C 53 insinuandum N 56 °se *alt. om.* I 57 est ipsa
 F °circa *om.* V^a 58 °finem *om.* V^a 59 cogitationem] ta *s. l.* P¹, cogni-
 tionem T notitiam A^a C^a uero *om.* P^a 60 ipsa] *praem.* se A², *praem.* re T
 62 °ut *om.* T L^a M R meminisse T intellegere C N T et *tert.*] *add.* se T
 amare C N T

meminerat sui tantum, et postea cum cogitare se coepit tunc se intellexit atque dilexit.

VII. [VII] Quapropter diligentius illud consideremus exemplum quod adhibuimus ubi ostenderetur aliud esse rem quamque non nosse, aliud non cogitare, fierique posse ut nouerit homo PL 1043 aliquid quod non cogitat quando aliunde, non inde cogitat. 5 Duarum ergo uel plurium disciplinarum peritus quando unam cogitat, aliam uel alias etiam si non cogitat nouit tamen. Sed numquid recte possumus dicere : 'Iste musicus nouit quidem musicam sed nunc eam non intellegit quia non eam cogitat ; intellegit autem nunc geometricam, hanc enim nunc cogitat' ? 10 Absurda est quantum apparet ista sententia. Quid etiam illa si dicamus : 'Iste musicus nouit quidem musicam sed nunc eam non amat quando non eam cogitat ; amat autem nunc geometricam quoniam nunc ipsam cogitat' ? Nonne similiter absurda est ? Rectissime uero dicimus : 'Iste quem perspicis 15 de geometrica disputantem etiam perfectus est musicus. Nam et meminit eius disciplinae et intellegit et diligit eam, sed quamuis eam nouerit et amet, nunc illam non cogitat quoniam geometricam de qua disputat cogitat.'

Hinc admonemur esse nobis in abdito mentis quarundam 20 rerum quasdam notitias, et tunc quodam modo procedere in medium atque in conspectu mentis uelut apertius constitui quando cogitantur ; tunc enim se ipsa mens et meminisse et intellegere et amare inuenit etiam unde non cogitabat quando

VII. 2/3 cf. X, v, 20 ; XIV, v, 22. 16.22/23 cf. X, xii, 9/12 ; XIV, vi, 55/57 ; vii, 44/45 ; viii, 14/16. 23/24 Plato (?) ; cf. XIV, v, 28/29.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMR ; vii, 18 (dispu)tat — xvii, 7 est def. V ; legitur E).

63 tantum sui μ .

vii.] om. A B, vi C 2 habuimus A quamque] quamquam i. r. N²,
quoniam P 3 non pr.] nos (s i. r.) C² nosse] esse T °posse] praem.
non R^a 4 inde om. S 5 °plurimarum F ; plurimum (m pr. exp.) K, L M
disciplinarum om. P^a 8 quia] qui C^a °non eam] eam non μ 9 autem]
uero F nunc pr.] eras. A °hanc] haec R^a °nunc alt.] non (eras.) S, V^a
11 quidam C^a 12 °non eam] eam non μ non alt. om. S^a nunc om.
A B^a C S F 13 geometricam om. A^a C^a 14 absurdum O J T uero
om. P^a istum S^a, (ū i. r.) P² 15 perfecte S micus C^a T 16 °disci-
plinæ eius μ °disciplinam I^a °eam et diligit μ 17 eam] om. J, eandem T
et amet] et tamen N, attamen N² ; add. tamen i. mg. B², J ; add. et R 21
atque] ad quæ C^a adpertius (d eras.) C 22 se om. T ipsam C F P
23 amare] add. se T non] nunc S^a

aliunde cogitabat. Sed unde diu non cogitauerimus et unde
 25 cogitare nisi commoniti non ualemus, id nos nescio quo eodem-
 que miro modo si potest dici scire nescimus. Denique recte ab
 eo qui commemorat ei quem commemorat dicitur : 'Scis hoc
 sed scire te nescis ; commemorabo et inuenies te scientem μ²954
 30 rebus conscriptae sunt, quas res duce ratione ueras esse inuenit
 lector, non quas ueras esse credit ei qui scripsit sicut legitur
 historia, sed quas ueras esse etiam ipse inuenit siue apud se
 siue in ipsa mentis duce ueritate. Qui uero nec admonitus ualet
 35 ista contueri magna caecitate cordis tenebris ignorantiae de-
 mersus est altius, et mirabiliore diuina ope indiget ut possit
 ad ueram sapientiam peruenire.

[10] Propter hoc itaque uolui de cogitatione adhibere
 quaecumque documentum quo posset ostendi quomodo ex
 his quae memoria continentur recordantis acies informetur et
 40 tale aliquid gignatur ubi homo cogitat quale in illo erat ubi
 ante cogitationem meminerat, quia facilius dinoscitur quod
 tempore accedit et ubi parens prolem spatio temporis ante-
 cedit. Nam si nos referamus ad interiorē mentis memori-
 am qua sui meminit et interiorē intellegentiam qua se intel-
 45 legit et interiorē uoluntatem qua se diligit, ubi haec tria
 simul sunt et simul semper fuerunt ex quo esse coeperunt
 siue cogitarentur siue non cogitarentur, uidebitur quidem
 imago illius trinitatis et ad solam memoriam pertinere. Sed
 quia ibi uerbum esse sine cogitatione non potest (cogitamus
 50 enim omne quod dicimus etiam illo interiorē uerbo quod ad
 nullius gentis pertinet linguam), in tribus potius illis imago

26 sqq. cf. Socrat., ignot. loc. (an Plato ?) ; Hieron., in hiez. XIII, XLII, 1/12 ;
 epist. 53, 9, 2 ; epist. 57, 12, 4 ; Cic., acad. II, XXIII, 74. 44/45 cf. X, XII, 9/12 ;
 XIV, VI, 55/57 ; VII, 16.22/23 ; VIII, 14/16. 51/52 cf. Cic., inu. II, LIII, 160 ;
 Aug., diu. quaest., XXXI, 1 ; epist. 169, II, 6 ; supra X, XI, 3.17/18.29 ; XIV, VI,
 52/54 ; infra XIV, XI, 4/7 ; XV, VII, 25.87/113.

Codd. : *ABC NOS FJKPT (EILMR ; def. V).*

24 aliunde] aliud *N O S μ* cogitauirimus *C^a* 25 ualeamus *B² N O^a* 26
 miro] *praem. modo del. B* dicis *C²* scire] sci *eras., re exp. C²* 27 ei —
 commemorat *om. T* °ci] et *R* °quem] cui *A² L* 28 °inuenies] scies *M*
 scientem] scire *S³* 31 credit J scribit *B²* 33 duce] lucc *A C S*
F P T ueritate] *praem. ct C²* 34 cordis] *add. ct T* 34/35 dimersus *I¹ J*
 35 altiore *P* mirabiliore] meliore *P* indiget *K^a* 38 possit *F P T*, posit *K*
 39 °is *M R*, iis *μ* 40 in *om. C* 42 accidit *K T* 44 sui] se (*c i. r.*) *B²* 45
 uolomtatē *C^a* 46 sunt] *praem. scmpcr B² N O S F μ* °scmpcr simul *μ*
 48 trinitatis illius *F* 50 enim *om. B^a C K* omnes *S* illo] *praem. in J*
 51 gentis] generis *T* lingua *J*

ista cognoscitur, memoria scilicet, intellegentia, uoluntate. PL 1044

Hanc autem nunc dico intellegentiam qua intellegimus cogitantes, id est quando eis repertis quae memoriae praesto
 55 fuerant sed non cogitabantur cogitatio nostra formatur, et eam uoluntatem siue amorem uel dilectionem quae istam prolem parentemque coniungit, et quodam modo utrisque communis est. Hinc factum est ut etiam per exteriora sensibilia quae per oculos carnis uidentur legentium ducerem tardita-
 60 tem, in undecimo scilicet libro, atque inde cum eis ingrederer ad hominis interioris eam potentiam qua ratiocinatur de temporalibus rebus differens illam principaliter dominantem qua contemplatur aeterna. Atque id duobus uoluminibus egi, duodecimo utrumque discernens quorum unum est superius,
 65 alterum inferius quod superiori esse subditum debet; tertio decimo autem de munere inferioris quo humanarum rerum scientia salubris continetur ut in hac temporali uita id agamus quo consequamur aeternam quanta potui ueritate ac breuitate disserui, quandoquidem rem tam multiplicem atque copiosam,
 70 multorum atque magnorum disputationibus multis magnisque celebratam uno strictim uolumine inclusi, ostendens etiam in ipsa trinitatem sed nondum quae dei sit imago dicenda.

VIII. [VIII 11] Nunc uero ad eam iam peruenimus disputationem ubi principale mentis humanae quo nouit deum uel potest

60 in undecimo ... libro : XI, II. 66/67 cf. Chrysipp., fragm. 35; Cic., fin. bon. mal. II, XII, 37; off. I, XLIII, 153; II, II, 5; tusc. IV, XXVI, 57; V, III, 7; de or. I, XLIX, 212; Philo, congr. erud. grat. (14), 79; Sen., epist. 89, 4; Ps.-Plut., Aet., plac. phil. I, prooem., 2; Galen., hist. phil., 5; Sext. Emp., c. mathem. IX, 13.125; Orig., c. cels. III, 72; in ierem. hom. VIII [V interpr. Hieron.], 2; Clem. Alex., paedag. II, II, 25, 3; strom. I, v, 30, 1; VI, 35, 3; IV, XXVI, 163, 4; VI, xvi, 133, 5; xvii, 160, 2; VII, XII, 70, 5; Lact., diu. inst. III, 13, 10 [ex Cic., off. II, II, 5]; epit., [26] 31, 2; Hieron., ephes., I, I, 9; Aug., c. acad. I, VI, 16.18; VIII, 23; supra XIV, I, 48 sqq.

Codd. : ABC NOS FJKPT (EILMR; def. V).

53 dico nunc S °nunc] non R 55 fuerunt OS 56 uolomtatem C 57 °parentem quae C^a, partemque L^a coniungit C^a utrique T 59 ducerent J 59/60 tardetatem C^a 60 scilicet C^a 61 °rationatur I 63 contem-
 ratur i. mg. T² aeternas ACµ, aeternis T Atque] ad quae C^a °id] add. in LM °duabus M 65 °subditum esse µ 66 °infioris R^a quod CJK
 67 scientia om. T^a salubri C, salubriter P continentur S^a T in om. C hanc temporalem uitam C id] ad C, ad id C² 68 aeterna S ac] hac T^a 69 tam] tantam T 70 magnis quae C^a 71 strictam AC F^a in] eras. (?) K 72 sit dei F.

VIII. om. ABC 1 iam om. P 2 principali K 2/3 nosse potest P

nosse considerandum suscepimus ut in eo reperiamus imaginem dei. Quamuis enim mens humana non sit eius naturae
 5 cuius est deus, imago tamen naturae illius qua natura melior nulla est ibi quaerenda et inuenienda est in nobis quo etiam natura nostra nihil habet melius. Sed prius mens in se ipsa consideranda est antequam sit particeps dei et in ea reperienda
 10 est imago eius. Diximus enim eam etsi amissa dei participatione obsoletam atque deformem dei tamen imaginem permanere. Eo quippe ipso imago eius est quo eius capax est eiusque esse particeps potest, quod tam magnum bonum nisi per hoc quod imago eius est non potest.

Ecce ergo mens meminit sui, intellegit se, diligit se. Hoc si
 15 cernimus, cernimus trinitatem, nondum quidem deum sed iam imaginem dei. Non forinsecus accepit memoria quod teneret, nec foris inuenit quod aspiceret intellectus sicut corporis oculus, nec ista duo uelut formam corporis et eam quae inde facta est in acie contuentis uoluntas foris iunxit. Nec
 20 imaginem rei quae foris uisa est quodam modo raptam et in memoria reconditam cogitatio cum ad eam conuerteretur inuenit, et inde informatus est recordantis obtutus iungente utrumque tertia uoluntate, sicut in eis ostendebamus trinitatibus fieri quae in rebus corporalibus reperiiebantur uel ex
 25 corporibus per sensum corporis introrsus quodam modo trahebantur, de quibus omnibus in libro undecimo disseruimus. PL 1045
 Nec sicut fiebat uel apparebat quando de illa scientia disserebamus iam in hominis interioris opibus constituta, quae

VIII. 3/4 Gen. 1, 27; 5, *1; 9, 6. 9 diximus: XIV, IV. 10 Gen. 1, *27; 5, *1; 9, *6. 14/16 cf. X, XII, 9/12; XIV, VI, 55/57; VII, 16.22/23.44/45; X, 23/24. 16 Gen. 1, 27; 5, *1; 9, 6. 26 in libro undecimo: XI, II - IV. 27/29 cf. XII, XIV.

Codd.: ABC NOS FJKPT (EILMR; def. V).

5 est deus] imago est T oillus] eius μ qua] quia (i eras.) S 6 est et inuenienda K et inuenienda] bis S^a 7 ipsa in se T 8 considerandae C^a 9 etsi] et A^a B^a C, etiam si T admissa C 10 obsoletam (ta pr. exp.) A, obsoletam P^a at quae C^a deform] 1 lit. eras. A^a dei tamen] deitate A^a 11 oipsa M imago om. B^a eius pr. om. T 12 oparticeps esse μ 13 eius om. T non] praem. ei inesse S² posset T 14 Ecce] praem. VI A, praem. V B, praem. VIII C 15 cernimus alt. om. O^a dei A^a C 16 imaginem] in imagine K Non] praem. nam S² forinsecus] praem. iam T accipit O 18 oculis A^a, oculos C^a S^a 19 acta A 21 memoriam C S K redactam A^a C oeuem L 22 formatus A² B P μ recordantes C^a iungente] i s.l. T¹ 23 utrum quae C^a otertia om. M 24 reperiiebatur J^a 25 sensus J ointrorsum L 25/26 trahebatur S^a 27/28 desserebamus K^a 28 opibus] ita N O S K P T, operibus cett. codd. μ constita S^a

distinguenda fuit a sapientia, unde quae sciuntur uelut aduen-
 30 ticia sunt in animo, siue cognitione historica inlata ut sunt
 facta et dicta quae tempore peraguntur et transeunt uel in
 natura rerum suis locis et regionibus constituta sunt, siue in
 ipso homine quae non erant oriuntur aut aliis docentibus aut
 cogitationibus propriis sicut fides quam plurimum in libro
 35 tertio decimo commendauimus, sicut uirtutes quibus si uerae
 sunt in hac mortalitate ideo bene uiuitur ut beate in illa quae
 diuinitus promittitur immortalitate uiuatur.

Haec atque huiusmodi habent in tempore ordinem suum,
 in quo nobis trinitas memoriae, uisionis et amoris facilius
 40 apparebat. Nam quaedam eorum praeueniunt cognitionem
 discentium ; sunt enim cognoscibilia et antequam cognoscan-
 tur suique cognitionem in discentibus gignant. Sunt autem
 uel in locis suis uel quae tempore praeterierunt, quamuis quae
 praeterierunt non ipsa sint sed eorum quaedam signa praeteri-
 45 torum quibus uisis uel auditis cognoscantur fuisse atque
 transisse. Quae signa uel in locis sita sunt sicut monumenta
 mortuorum et quaecumque similia, uel in litteris fide dignis
 sicut est omnis grauis et approbandae auctoritatis histo-
 ria, uel in animis eorum qui ea iam nouerunt (eis quippe iam
 50 nota, et aliis utique sunt noscibilia quorum scientiam praeue-
 nerunt et qui ea nosse illis quibus nota sunt docentibus pos-
 sunt). Quae omnia et quando discuntur quandam faciunt tri-
 nitatem specie sua quae noscibilis fuit etiam antequam nosce-
 retur eique adiuncta cognitione discentis quae tunc esse
 55 incipit quando discitur ac tertia uoluntate quae utrumque
 coniungit. Et cum cognita fuerint, alia trinitas dum recolun-
 tur fit iam interius in ipso animo ex his imaginibus quae cum

34/35 in libro tertio decimo : XIII, I - II.

Codd. : ABC NOS FJKPT (EILMR ; def. V).

29 distinguenda T^a a om. S 29/30 aduentia S^a 30 cogitatione A^a his-
 toria T^a 32 constita S^a 33 °aut pr.] ut K I 35 °sicut] quibus M 38
 °atque] at quae C^a, autem I 39 uicionis C^a 41/42 agnoscantur T 42 sui
 quae C^a K^a gignunt A O³ S T μ 44 ipsa] praem. in J sint] om. A^a B^a,
 sunt C T 45 at quae C^a 46 °sita] ita A² M, ista S^a E sicut] uelut F K
 48 probandae A^a B^a C 49 °ea] eam O I nouerunt — iam om. K noue-
 rant O P iam] praem. comperta uel P 50 et] exp. C² alia C² utique
 sunt] sunt i quae (i exp. 2 m.) C sunt om. J nascibilia K quorum] praem.
 his C² 52 et] exp., del. C² dicuntur J faciunt C^a 53 °fuit] fit I, om. R^a
 antequam etiam F^a 53/54 noscerentur K 54 eique] ei quae C^a, et quidem
 S³ 56 fuerit J 57 animo om. S ex] ea C^a °his] ipsis J, is M, iis μ

discerentur sunt impressae in memoria et informatione cogitationis ad ea conuerso recordantis aspectu et ex uoluntate quae μ 956
60 tertia duo ista coniungit.

Ea uero quae oriuntur in animo ubi non fuerunt sicut fides et cetera huiusmodi, etsi aduenticia uidentur cum doctrina inseruntur, non tamen foris posita uel foris peracta sunt sicut illa quae creduntur, sed intus omnino in ipso animo esse
65 coeperunt. Fides enim non est quod creditur, sed qua creditur, et illud creditur, illa conspicitur. Tamen quia esse coepit in animo qui iam erat animus antequam in illo ista esse coepisset, aduenticium quiddam uidetur et in praeteritis habebitur quando succedente specie iam esse destiterit, aliamque nunc
70 trinitatem facit per suam praesentiam, retenta, conspecta, dilecta; aliam tunc faciet per quoddam sui uestigium quod in memoria praeteriens dereliquerit sicut iam supra dictum est.

IX. [IX 12] Vtrum autem etiam tunc uirtutes quibus in hac mortalitate bene uiuitur quia et ipsae incipiunt esse in animo qui cum sine illis prius esset, tamen animus erat, desinant esse cum ad aeterna perduxerint nonnulla quaestio est. Quibusdam
5 enim uisum est desituras, et de tribus quidem, prudentia, PL 1046
fortitudine, temperantia cum hoc dicitur non nihil dici uideatur. Iustitia uero immortalis est et magis tunc perficietur in nobis quam esse cessabit. De omnibus tamen quattuor *magnus auctor eloquentiae Tullius* in Hortensio dialogo disputans:
10 *Si nobis, inquit, cum ex hac uita migrauerimus, in beatorum insulis immortale aeuum, ut fabulae ferunt, degere liceret, quid opus esset eloquentia, cum iudicia nulla fierent; aut ipsis etiam*

71/72 cf. XIV, IX, 46/47. 72 *supra*: XIII, XX.

IX. 5/8 cf. Cic., inu. II, LIII, 160; Aug., diu. quaest., xxxi, 1; epist. 169, II, 6. 8/9 Lucan., phars., VII, 62-63; cf. Aug., ciu. dei X, 1 (CC 47, 272, 58); XIV, XVIII (CC 48, 441, 18/19); doct. christ. IV, 3, 4; 17, 34; epist. 143, 3; 258, 1. 10/20 Cic., hort., fragm. 50 (ed. Müller, p. 318-319).

Codd.: ABC NOS FJKPT (EILMR; def. V).

Test.: IX. 1 Vtrum — 5 et *Eng.*, p. 51, 20-24.

58 informatione] *praem.* ex C² 59 ^oeo M 61 Ea] *praem.* VII A, *praem.* VI B fuerint T^a 63 inferuntur A^a 66 et — conspicitur om. S et om. O illud] *add.* que O² 67 animus] animos C^a ^oin illo om. L ^oista] ita I 68 ^oquidam C M, quidem C², quoddam I ^ouidebitur M 69 ^oaliam quae I 70 praesententiam C^a ^oretenta] re tanta L 71 quiddam C² 72 memoriam C^a ^odereliquirit C^a, dereliquierat S³, derelinquerit I sicuti T.

IX. om. A B C 1 etiam tunc] ita S L *Eng.* (D G P T V v), tunc etiam *cett. codd.* μ etiam] autem (*exp.* 2 m.) C hanc C^a 2 mortalitatem (in *alt. eras.*) C uiuetur C ^oipsi R^a 4 aeternam K 5 ^ode om. M^a 6 dicatur C^a 7 ^operficitur N^a, perficitur M 8 quam] cum N O K P T cessauit K^a, cessauerit T 9 auctor] u s.l. T¹ hortensiu C, hortensii C² 10 migrassemus A S J K, emigrassemus C, migramus P, migraremus P², emigrauerimus μ 11 aeuum C^a degere] de re C^a

uirtutibus? Nec enim fortitudine egeremus, nullo proposito aut labore aut periculo; nec iustitia, cum esset nihil quod appeteretur
 15 *alieni; nec temperantia, quae regeret eas quae nullae essent libidines; nec prudentia quidem egeremus, nullo delectu proposito bonorum et malorum. Vna igitur essemus beati cognitione naturae et scientia, qua sola etiam deorum est uita laudanda. Ex quo intellegi potest, cetera necessitatis esse, unum hoc uolun-*
 20 *tatis.*

Ita ille tantus orator cum philosophiam praedicaret recolens ea quae a philosophis acceperat et praeclare ac suauiter explicans in hac tantum uita quam uidemus aerumnis et erroribus plenam omnes quattuor necessarias dixit esse uirtu-
 25 tes, nullam uero earum cum ex hac uita emigrabimus si liceat ibi uiuere ubi uiuitur beate, sed bonos animos sola beatos esse cognitione et scientia, hoc est contemplatione naturae in qua nihil est melius et amabilius ea natura quae creauit omnes ceteras instituitque naturas. Cui regenti esse subditum si
 30 iustitiae est, immortalis est omnino iustitia nec in illa esse beatitudine desinet sed talis ac tanta erit ut perfectior et maior esse non possit.

Fortassis et aliae tres uirtutes, prudentia sine ullo iam periculo erroris, fortitudo sine molestia tolerandorum ma-
 35 lorum, temperantia sine repugnatione libidinum erunt in illa felicitate ut prudentiae sit nullum bonum deo praeponere uel aequare, fortitudinis ei firmissime cohaerere, temperantiae nullo defectu noxio delectari. Nunc autem quod agit iustitia in subueniendo miseris, quod prudentia in praecauendis
 40 insidiis, quod fortitudo in perferendis molestiis, quod temperantia in coercendis delectationibus prauis non ibi erit ubi

μ 957

23/29 Cic., hort., fragm. 50 (ed. Müller, p. 318-319).

Codd. : *ABC NOS FJKPT* (EILMR; def. V).

Test. : 26 bonos — 41 ubi *Eng.*, p. 51, 24-52, 10.

14 laborare (ra *eras.*) T appateretur T^a 15 eas] *praem.* eos J ^onulla I
 16 libidinis K^a ^odilecto A^a C, delicto S P^a E, delictu R, dilectu R² 17 ^oesse
 R, esset R² ^ocognitio R² 18 naturae] na/turae I *lit. eras.* C ^oquae L^a,
 queque M deorum etiam S J P, eorum etiam K 19 ^ocetera] *praem.* ne I^a
 unum] *praem.* hoc S^a 21 Ita *om.* C oratur K^a philosopham C^a
 praediceret C^a ^orecolens] *praem.* et L^a 22 praeclare] praedicare T sua-
 uiter] subiter K 23 uitam R 24 ^oerroribus] laboribus E ^oplena M
 25 emigrauimus C^a K^a, migrabimus O S P, emigrauerimus T μ 26 uiuetur
 C^a boni animi A^a 27 naturae] paturae T^a in *om.* A^a B^a P^a μ 28 nil
 A ^oea] *add.* est μ 29 si *om.* T 30 iustitia A, i. r. N², S F *Eng.* (D G P T V v)
 immortalis] *praem.* et N² ^oin *om.* M 31 desinit K 34 molestia] *praem.*
 ulla T 36 prudentia C sit] est S^a 38 ait A^a 40 praeferendis K 41
 coherendis K^a dilectationibus C non *om.* C erit] *ita* A B C F J K P T
Eng. (D G P T V v) μ, *add.* omnino N O S

nihil omnino mali erit. Ac per hoc ista uirtutum opera quae huic mortali uitae sunt necessaria sicut fides ad quam referenda sunt in praeteritis habebuntur, et aliam nunc faciunt trinitatem, cum ea praesentia tenemus, aspicimus, amamus; aliam tunc factura sunt cum ea non esse sed fuisse per quaedam eorum uestigia quae praetereundo in memoria derelinquent reperiemus, quia et tunc trinitas erit cum illud quaecumque uestigium et memoriter retinebitur et agnoscetur ueraciter et hoc utrumque tertia uoluntate iungetur.

- x. [X 13] In omnium istarum quas commemorauimus temporalium rerum scientia quaedam cognoscibilia cognitionem interpositione temporis antecedunt sicut sunt ea sensibilia quae iam erant in rebus antequam cognoscerentur uel ea omnia quae per historiam cognoscuntur; quaedam uero simul esse incipiunt uelut si aliquid uisibile quod omnino non erat ante nostros oculos oriatur, cognitionem nostram utique non praecedit, aut si aliquid sonet ubi adest auditor, simul profecto incipiunt esse simulque desinunt et sonus et eius auditus. Verumtamen siue tempore praecedentia siue simul esse incipientia cognoscibilia cognitionem gignunt, non cognitione gignuntur. Cognitione uero facta cum ea quae cognouimus posita in memoria recordatione reuisuntur, quis non uideat priorem esse tempore in memoria retentionem

46/47 cf. XIV, VIII, 71/72.

x. 1/2 cf. Chrysipp., fragm. 35; Cic., fin. bon. mal. II, XII, 37; off. I, XLIII, 153; II, II, 5; tusc. IV, XXVI, 57; V, III, 7; de or. I, XLIX, 212; Philo, congr. erud. grat. (14), 79; Sen., epist. 89, 4; Ps.-Plut., Aet., plac. phil. I, prooem., 2; Galen., hist. phil., 5; Sext. Emp., c. mathem. IX, 13.125; Orig., c. cels. III, 72; in ierem. hom. VIII [V interpr. Hieron.], 2; Clem. Alex., paedag. II, II, 25, 3; strom. I, v, 30, 1; VI, 35, 3; IV, XXVI, 163, 4; VI, XVI, 133, 5; XVII, 160, 2; VII, XII, 70, 5; Lact., diu. inst. III, 13, 10 [ex Cic., off. II, II, 5]; epit., [26] 31, 2; Hieron., ephes., I, 1, 9; Aug., c. acad. I, VI, 16.18; VIII, 23; supra IV, prooem., 1; XIV, I, 48 sqq.

Codd.: ABC NOS FJKPT (EILMR: def. V').

Test.: 42 nihil — 50 iungetur Eng., p. 52, 10-19.

42 °omnino nihil Eng. V 43 ad quam] aquam K^a 45 alia J 46 °futura R^a °per] semper I 47 praetendo S, praetendendo (corr. 3 m.) S², praeterendo K^a, praeteriendo T derelinguente K 48 reperrimus C^a T Eng. V °et] ut Eng. V 49 et pr. — ueraciter om. C °agnoscitur K, cognoscetur R^a.

x.] VIII A C, VII B 1 omnium] omni uero T quas om. A^a commemorabimus K^a 2 cognitione N 4 cognosceretur S^a uel ea] ualea T^a 7 °oculos nostros R °oculos] praem. sicut fulgur C³ 9 simul quae C^a 13 cognoscimus A C °reuisuntur L^a R 14 tempore] add. tam T in memoria om. B^a memoriam (in tert. eras.) S

15 quam in recordatione uisionem et huius utriusque tertia uoluntate iunctionem ? Porro autem in mente non sic est ; neque enim aduenticia sibi ipsa est quasi ad se ipsam quae iam erat uenerit aliunde eadem ipsa quae non erat, aut non aliunde uenerit sed in se ipsa quae iam erat nata sit ea ipsa quae non
 20 erat sicut in mente quae iam erat oritur fides quae non erat, aut post cognitionem sui recordando se ipsam uelut in memoria sua constitutam uidet quasi non ibi fuerit antequam se ipsam cognosceret, cum profecto ex quo esse coepit, numquam sui meminisse, numquam se intellegere, numquam se amare
 25 destiterit sicut iam ostendimus. Ac per hoc quando ad se ipsam cogitatione conuertitur fit trinitas in qua iam et uerbum possit intellegi. Formatur quippe ex ipsa cogitatione, uoluntate utrumque iungente. Ibi ergo magis agnoscenda est imago quam quaerimus.

XI. [XI 14] Sed dicet aliquis : 'Non est ista memoria qua mens sui meminisse perhibetur quae sibi semper est praesens ; memoria enim praeteritorum est non praesentium.' Nam quidam cum de uirtutibus agerent in quibus est etiam Tullius in
 5 tria ista prudentiam diuiserunt, memoriam, intellegentiam, prouidentiam, memoriam scilicet praeteritis, intellegentiam praesentibus, prouidentiam rebus tribuentes futuris quam non

23/24 cf. X, XII, 9/12 ; XIV, VI, 55/57 ; VII, 16.22/23.44/45 ; VIII, 14/16 ; XII, 1/4.

XI. 3.15 *memoria ... praeteritorum est, non praesentium* : cf. XIV, XI, 15. 4/7.12/13 cf. Cic., inu. II, LIII, 160 ; Aug., diu. quaest., xxxi, 1 ; epist. 169, II, 6 ; supra X, XI, 3.17/18.29 ; XIV, VI, 52/54 ; VII, 51/52 ; infra XV, VII, 25.87/113.

Codd. : A B C N O S F J K P T (E I L M R ; def. V).

15 utrius quae C^a 16 iunctionem T^a 17 °est] *add.* et R °ipsam] ipsa E M °iam] non I 18 uenerit] *praem.* aut P eandem T^a ipsa om. J^a non *pr.*] iam B aliunde] alia alibi T 20 °sicut] *add.* in ipso homine quae non erant oriuntur aut aliis docentibus aut cogitationibus propriis sicut fides sicut uirtutes sicut *i. mg.* A², L °mente] men T^a, mentem M 21 aut] a *eras.* C ipsam] *add.* cognitionem sui T uelut] uel P 22 uideat S³ °fuit M ipsa C S T 23 quo esse] coesse C^a coepit] accepit A^a nonquam F 24 *sc alt. om.* J 25 sicuti T per] pr C^a 26 cognitione A B^a P^a T conuertitur] *add.* hoc quando K 27 posset O K^a intelligit (*t alt. exp.*) T cogitatione] ne *eras.* N, cognitio A B, cognitione B² T, cogitatio C F J 28 Ibi] *praem.* et S cognoscenda P.

XI.] VIII A C, VIII B 1 dicis C, dicit C² T 2 perhibetur C^a °est] esse R^a 3 memoria — praesentium] *s.l. et i. mg.* A¹ memoria enim] memoriae (*corr. 2 m.*) nisi C presensium C^a 3/4 °quidem L^a 4 agirint C^a in quibus est om. J 5 deuiserunt C

habent certam nisi praescii futurorum, quod non est munus
hominum nisi detur desuper, ut prophetis. Vnde scriptura sa-
10 pientiae de hominibus agens : *Cogitationes*, inquit, *mortalium*
timidae, et incertae providentiae nostrae.

μ 958

Memoria uero de praeteritis et intellegentia de praesentibus
certa est (sed praesentibus utique incorporalibus rebus, nam
corporales corporalium praesentes sunt aspectibus oculorum).
15 Sed qui dicit memoriam non esse praesentium attendat
quemadmodum dictum sit in ipsis saecularibus litteris ubi
maioris curae fuit uerborum integritas quam ueritas rerum :

*nec talia passus Vlixes,
Oblitusue sui est Ithacus discrimine tanto.*

20 Vergilius enim cum sui non oblitum diceret Vlixem, quid PL 1048
aliud intellegi uoluit nisi quod meminerit sui ? Cum sibi ergo
praesens esset, nullo modo sui meminisset nisi et ad res
praesentes memoria pertineret. Quapropter sicut in rebus
praeteritis ea memoria dicitur qua fit ut ualeant recoli et
25 recordari, sic in re praesenti quod sibi est mens memoria sine
absurditate dicenda est qua sibi praesto est ut sua cogitatione
possit intellegi et utrumque sui amore coniungi.

XII. [XII 15] Haec igitur trinitas mentis non propterea dei est
imago quia sui meminit mens et intellegit ac diligit se, sed
quia potest etiam meminisse et intellegere et amare a quo

10/11 Sap. 9, 14. 12/13 uide ad XIV, XI, 4/7. 15 uide ad XIV, XI, 3.
18/19 Verg., aen. III, 628-629.

XII. 1/4 cf. X, XII, 9/12 ; XIV, VI, 55/57 ; VII, 16.22/23.44/45 ; VIII, 14/16 ;
x, 23/24 ; XII, 43/44 ; XIV, 6/7.44.53/54.

Codd. : A B C N O S F J K P T (E I L M R ; def. V).

8 °praescii] praesentii R °quo R 9 hominis J^a desuper detur J^a 9/10
sapientiae] *praem.* sapientia *del.* J 10 aiens A² B μ cogitationis C^a 11
°nostrae *om.* R^a 12 memoriae C^a et *om.* C 13 praesentibus] *praem.* in T
utiquae C^a corporalibus A B 14 praesente C^a T^a adspectibus K
15 quid C^a 16 saecularibus C^a 17 °fuit curae μ ueritas C^a 18 °Vlys-
ses μ 19 °oblitus R Ithacus] *itacu/s 2 litt. eras.* C, itacus N^a, tactur S,
tactus S², itachus F K descrimine K 20 non] *s.l.* P¹ °dicere R^a
°ulixen J K, Vlysem μ quidquid J 21 quo S^a memineri C^a, memine-
rat F J K P T °ergo sibi μ 22 esse K et *om.* P μ 23 °pertineat M
24 °quae I^a M °fuit R^a ualeant] *n s.l.* P¹ 25 *re om.* A^a B^a C N T me-
moriā (*m tert. eras.*) S °sine] absque E 26 quae K 26/27 °possit
cogitatione L 27 coniungit B C J.

XII.] x A C, ix B 1/2 imago dei est N O S imago est T 2 quia] qua O
3 etiam] *add.* eius N² et *pr. om.* K a] *s.l.* C¹

facta est. Quod cum facit sapiens ipsa fit. Si autem non facit,
 5 etiam cum sui meminit seque intellegit ac diligit, stulta est.
 Meminerit itaque dei sui *ad* cuius *imaginem* facta est eumque
 intellegat atque diligit. Quod ut breuius dicam, colat deum
 non factum cuius ab eo capax facta est et cuius esse particeps
 potest ; propter quod scriptum est : *Ecce dei cultus est sapien-*
 10 *tia*, et non sua luce sed summae illius lucis participatione
 sapiens erit, atque ubi aeterna, ibi beata regnabit. Sic enim
 dicitur ista hominis sapientia ut etiam dei sit. Tunc enim
 uera est ; nam si humana est, uana est. Verum non ita dei
 qua sapiens est deus ; neque enim participatione sui sapiens est
 15 sicut mens participatione dei. Sed quemadmodum dicitur
 etiam iustitia dei non solum illa qua ipse iustus est sed quam
 dat homini cum iustificat impium, quam commendans aposto-
 lus ait de quibusdam : *Ignorantes enim dei iustitiam et suam*
iustitiam uolentes constituere iustitiae dei non sunt subiecti, sic
 20 enim dici etiam de quibusdam potest : 'Ignorantes dei sapien-
 tiam et suam uolentes constituere sapientiae dei non sunt
 subiecti.'

[16] Est igitur natura non facta quae fecit omnes ceteras
 magnas paruasque naturas eis quas fecit sine dubitatione
 25 praestantior, ac per hoc hac etiam de qua loquimur rationali
 et intellectuali quae hominis mens est ad eius qui eam fecit
 imaginem facta. Illa autem ceteris natura praestantior deus
 est, et quidem *non longe positus ab unoquoque nostrum* sicut
 apostolus dicit adiungens : *In illo enim uiuimus et mouemur et*
 30 *sumus*. Quod si secundum corpus diceret, etiam de isto cor-

6 Gen. 1, 26.27 ; 5, *1 ; 9, 6 ; Sap. 2, 23 ; Eccli. 17, *1. 9/10 Iob 28, *28.
 17 Rom. 4, 5. 18/19.20/22 Rom. 10, *3. 28 Act. 17, *27. 29/30 Act.
 17, *28.

Codd. : ABC NOS FJKPT (EILMR ; def. V).

4 facit] fit T 5 °seque L μ ac diligit om. S est] erit T 7 atque]
 ac S 8 factum] facturam S^a °est facta μ cuius alt.] uius C^a particeps
 esse T μ 11 °ubi om. M^a °beata om. M 12 dicitur] praem. sic T °ista]
 ita R enim] add. etiam C^a 13 est pr.] sit C uana] uere C, una P^a 14
 sapiens est] sapientia C² deus est P est pr. om. J 15 mentis T par-
 ticipatione] participationem C^a, praem. participatio T 16 quam] quem T^a 17
 mendans K^a 18 °enim] autem L 19 iustitiam om. A J 19/22 sic — sub-
 iecti om. S 20 °enim] eras. N, om. μ °etiam dici potest de quibusdam μ
 dico (o i. r.) T Ignorantes] add. enim J 24 paruas quae C^a 25
 hac om. S^a J °de qua] unde I 26 mens hominis P eam] eum S K T
 fecit om. A 27 °factam I^a ceteris] praem. prae J natura] maturis T
 27/28 est deus F^a 28 et quidem] t eras. B, equidem N O J positus] po/situs
 1 lit. eras. A, posita T °nostro A² L^a, nostrorum R 29 apostolos C^a
 30 °si] sic R

poreo mundo posset intellegi. Nam et in illo secundum corpus uiuimus et mouemur et sumus. Vnde secundum mentem quae facta est ad eius imaginem debet hoc accipi excellentiore quodam eodemque non uisibili sed intellegibili modo. Nam
 35 quid non est in ipso de quo diuine scriptum est : *Quoniam* μ 959
ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia ? Proinde si in ipso sunt omnia, in quo tandem possunt uiuere quae uiuunt et moueri quae mouentur nisi in quo sunt ? Non tamen omnes cum illo sunt eo modo quo ei dictum est : *Ego semper tecum*, nec PL 1049
 40 ipse cum omnibus eo modo quo dicimus : 'Dominus uobiscum.' Magna itaque hominis miseria est cum illo non esse sine quo non potest esse. In quo enim est procul dubio sine illo non est, et tamen si eius non meminit eumque non intellegit neque diligit, cum illo non est. Quod autem quisque penitus obliuiscitur
 45 nec commoneri eius utique potest.

XIII. [XIII 17] De uisibilibus rebus ad hanc rem sumamus exemplum. Dicit tibi quispiam quem non recognoscis : 'Nosti me,' et ut commoneat dicit ubi, quando, quomodo tibi innotuerit. Omnibusque adhibitis signis quibus in memoriam reuocaris
 5 si non recognoscis, ita iam oblitus es ut omnis illa notitia penitus deleta sit animo, nihilque aliud restet nisi aut credas ei qui tibi hoc dicit quod aliquando eum noueras, aut ne hoc quidem si fide dignus tibi esse qui loquitur non uidetur. Si autem reminisceris, profecto redis in memoriam tuam et in
 10 ea inuenis quod non fuerat penitus obliuione deletum.

Redeamus ad illud propter quod adhibuimus humanae

31/32 Act. 17, *28. 33/36 Rom. 11, 36. 36/37 Rom. 11, 36. 37/38 Act. 17, 28. 39 Ps. 72, 23. 40 ordo missae ; Ruth 2, 4. 43/44 cf. XIV, XII, 1/4.

Codd. : ABC NOS FJKPT (EILMR ; def. V).

Test. : 41 Magna — 44 est *Prosp.*, sent. LXIII (PL 51, 436).

31 °possit R °in om. I 32 et pr. om. C μ mouimur C^a 33 °imaginem eius L °accepi R 34 eodem quae C^a °inuisibili L 36 in ipso et per ipso (ipsum 2 m.) K ipso sunt] ipsunt T^a 36/37 Proinde — omnia om. T^a 38 °moueri] mori R^a °mouentur] moriuntur R °in om. M^a 39 quod C^a ei] ita A² O J K T μ, om. *tett. codd.* 40 ipsa A^a nobiscum T 41 °itaque] ita quae C^a, om. *Prosp.* 42 °procul] sine *Prosp.* 43 °non pr. om. M^a °eumque om. I °neque] nec μ 44 °illo] eo *Prosp. ed.* autem] enim T 45 commemorari T.

XIII.] xi A C, x B 1 °inuisibilibus (*del. 2 m.*) A, L^a °rebus om. I sumamus C^a 3 °aliquando L 4 omnibus quae C^a °signis om. I^a 5 ita// 2 *litt. eras. T* 6 penetus (*e alt. ad i per ras.*) K delita C^a restat B² P μ aut] ut S T μ 7 dicit tibi hoc F K hoc tibi P² tibi om. P 8 tibi dignus N O P 11 quod] *add.* hoc J

conuersationis exemplum. Inter cetera psalmus nonus : *Conuertantur*, inquit, *peccatores in infernum, omnes gentes quae obliuiscuntur deum*. Porro autem uicesimus primus : *Commemorabuntur*, inquit, *et conuertentur ad dominum uniuersi fines terrae*. Non igitur sic erant oblitaе istae gentes deum ut eius nec commemoratae recordarentur. Obliuiscendo autem deum tamquam obliuiscendo uitam suam conuersae fuerant in mortem, hoc est in infernum. Commemoratae uero conuertuntur ad dominum tamquam reuiuiscences reminiscendo uitam cuius eas habebat obliuio. Item legitur in nonagesimo tertio : *Intellegite nunc qui insipientes estis in populo, et stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem non audiet?*, et cetera. Eis enim dictum est qui deum non intellegendo de illo uana dixerunt.

XIV. [XIV 18] De dilectione autem dei plura reperiuntur in diuinis eloquiis testimonia. Ibi enim et illa duo consequenter intelleguntur quia nemo diligit cuius non meminit et quod penitus nescit. Vnde illud est notissimum praecipuumque praeceptum : *Diliges dominum deum tuum*. Sic itaque condita est mens humana ut numquam sui non meminerit, numquam se non intellegat, numquam se non diligat. Sed quoniam qui odit aliquem nocere illi studet, non immerito et mens hominis quando sibi nocet odisse se dicitur. Nesciens enim sibi uult male dum non putat sibi obesse quod uult, sed tamen male sibi uult quando id uult quod obsit sibi, unde illud scriptum PL 1050 est : *Qui diligit iniquitatem odit animam suam*. Qui ergo se diligere nouit deum diligit ; qui uero non diligit deum etiam

XIII. 12/14 Ps. 9, 18. 14/16 Ps. 21, *28. 21/23 Ps. 93, *8-9.

XIV. 4/5 Matth. 22, *38. 5 Deut. 6, 5 ; Matth. 22, 37 ; Marc. 12, 30 ; Luc. 10, 27. 6/7 cf. XIV, XII, 1/4. 12 Ps. 10, 6. 12/13 cf. Porph., sent., 40, 5-6 (uide J. Pépin, a.c., p. 103-104).

Codd. : ABC NOS FJKPT (EILMR ; def. V).

12 Inter] s.l. A¹ cetera] *praem.* et J nouus T 13/14 omnes — deum] et cetera P 14 °deum] dominum M uicemus S^a, uicensimus K primus] ita O μ, *praem.* et *cett. codd.* 15 finis C^a 20 dominum] deum J P uitam] add. suam F J μ 21 nonagesimo K tertio] ita B P μ, *praem.* et *cett. codd.*, add. psalmo J 22 qui om. T estis om. T 24 deum] dominum K dixerunt] *bis, pr. exp. J.*

XIV. om. ABC 1 dilectionem C^a 3 non om. T^a °quod om. R 4 est illud P praecipuum A^a 5 °diligis M R 6 humana mens S 7 se non pr.] non se K se non alt.] non se O K 8 studet C^a 10 obesse] hodisse C^a 10/11 uult male sibi N 12/13 diligere se NO 13 diligere] dilige S^a deum pr.] dominum T

si se diligit, quod ei naturaliter inditum est, tamen non in-
 15 conuenienter odisse se dicitur cum id agit quod sibi aduersatur
 et se ipsum tamquam suus inimicus insequitur. Qui profecto
 est error horrendus ut cum sibi omnes prodesse uelint, multi
 non faciant nisi quod eis perniciosissimum sit. Similem mor- μ 960
 bum mutorum animalium cum poeta describeret :

20 *Dii, inquit, meliora piis, erroremque hostibus illum !*
Discissos nudis laniabant dentibus artus.

Cum morbus ille corporis fuerit, cur dixit errorem nisi quia
 omne animal cum sibi natura conciliatum sit ut se custodiat
 quantum potest, talis ille erat morbus ut ea quorum salutem
 25 appetebant sua membra laniarent ?

Cum autem deum diligit mens et sicut dictum est con-
 sequenter eius meminit eumque intellegit, recte illi de proximo
 suo praecipitur ut eum sicut se diligit. Iam enim se non per-
 uerse sed recte diligit cum deum diligit cuius participatione
 30 imago illa non solum est, uerum etiam ex uetustate renouatur,
 ex deformitate reformatur, ex infelicitate beatificatur. Quam-
 uis enim se ita diligit ut si alterutrum proponatur, malit
 omnia quae infra se diligit perdere quam perire, tamen su-
 periorem deserendo ad quem solum posset custodire fortitu-
 35 dinem suam eoque frui lumine suo, cui canitur in psalmo :
Fortitudinem meam ad te custodiam, et in alio : *Accedite ad*
eum et inluminamini, sic infirma et tenebrosa facta est ut a se
 quoque ipsa in ea quae non sunt quod ipsa et quibus superior
 est ipsa infelicius laberetur per amores quos non ualeat uincere
 40 et errores a quibus non uidet qua redire. Vnde iam deo mise-

20/21 Verg., georg. III, 513-514. 22/25 Cic., fin. bon. mal. III, v, 16 ; cf. Cic.,
 fin. bon. mal. III, XIX, 63-64. 36 Ps. 58, 10. 36/37 Ps. 33, 6.

Codd. : ABC NOS FJKPT (EILMR ; def. V').

14 indictum J 15 se om. S 16 ait La quo A² C 16 et se] esse R 17
 est om. N 18 uellent R 18 faciunt M perniciocissimum C² 19 poeta
 describeret] poet/ ad scriberet 1 lit. eras. C^a 20 Dii] di L, si M, de R, da R²
 errorem quae C^a ostibus C P 21 dicissos C^a nudi N O^a K 23
 costodiat C^a K^a 24 oilli R, illis R² 26 diligit mens deum F, diligit deum
 mens K est om. P 28 osicuti L 28/29 odiligit peruerse sed recte μ 30
 solum] add. illa C 31 reformatore C^a infidelitate T 32 ita om. C si]
 se K praeponatur S^a mallit C^a 34 solom (corr. 1 m.) T possit A^a J
 35 eo quae C^a 36 in om. I 37 illimini J^a 38 quibus] praem. in A, eras.
 B, C P 40 oterrores R uidit C^a rediret S odeo om. I^a

rante poenitens clamat in psalmis : *Deseruit me fortitudo mea et lumen oculorum meorum non est mecum.*

[19] Non tamen in his tantis infirmitatis et erroris malis amittere potuit naturalem memoriam, intellectum et amorem
 45 sui. Propter quod merito dici potuit quod supra commemoravi : *Quamquam in imagine ambulat homo, tamen uane conturbatur. Thesaurizat et nescit cui congregabit ea.* Cur enim *thesaurizat* nisi quia fortitudo eius deseruit eum per quam deum habens rei nullius indigeret ? Et cur *nescit cui congregabit ea* nisi quia
 50 lumen oculorum eius non est cum eo ? Et ideo non uidet quod ueritas ait : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt abs te. Haec quae praeparasti cuius erunt ?* Verumtamen quia etiam talis in imagine ambulat homo, et habet memoriam et intellectum et amorem sui hominis mens, si ei manifestaretur quod utrum-
 55 que habere non posset et unum e duobus permetteretur eligere alterum perditurus, aut thesauros quos congregauit aut mentem, quis usque adeo non habet mentem ut thesauros mallet habere quam mentem ? Thesauri enim possunt mentem plerumque subuere, et mens quae thesauris non subuertitur PL 1051
 60 sine ullis thesauris facilius et expeditius potest uiuere. Quis uero ullos thesauros nisi per mentem poterit possidere ? Si enim puer infans quamuis ditissimus natus, cum sit dominus omnium quae iure sunt eius, nihil possidet mente sopita, quonam tandem modo quisquam quidquam mente possidebit
 65 amissa ? Sed de thesauris quid loquor quod eius quilibet homi-

41/42 Ps. 37, *11. 44.53/54 cf. XIV, XII, 1/4. 45 supra : XIV, IV, 14/16.
 46/47 Ps. 38, *7. 47 Ps. 38, 7. 48 Ps. 37, 11. 49 Ps. 38, *7. 50 Ps.
 37, 11. 51/52 Luc. 12, *20.

Codd. : A B C N O S F J K P T (E I L M R ; def. V).

41 penitus S^a 42 o meorum om. R 43 tamen] sane A C S F² J P T, sane
 tamen F infirmitatibus A^a S erroribus S 44 o amoris I 45 o supra]
 superius O E L 46 imagine] imaginem (m alt.eras.) S, K ; add. dei A² N O S P
 o ambulet A² P, perambulet T, perambulat M 47 nescit] ignorat S
 congregabit] bi eras. B, congregat N O P, congregauit K, congregat T
 enim] ergo J 48 deserit K^a quam] quem J 49 o congregabat C^a,
 congregat P, congregat T, congregauit L 50 o eius om. L^a 51 stultae C^a
 ac F J K repetunt animam tuam T petunt O^a S Haec om. K 52
 parasti N O Verumtamen] praem. XII A C, praem. XI B 53 imagine] imagi-
 nem (m alt.eras.) dei S et alt. om. T 55 e] ex S permittetur C^a
 elegere K^a 56 haesauros N o congregabit I M 57 o haberet S³ I
 o mallit R, malit R² 58 enim] autem K mentem possunt A μ 59
 o et] at μ o non thesauris μ 60 theauris S^a expertius S uidere E 61
 o illos L M² poteret C^a o possideri R 62 diuitissimus K 63 homnum
 C^a o quae] add. in R iurae C^a o sopita mente L 64 quonam] quo A S
 tandem] tanto C quidquam om. K 65 o loquar S P², loquitur M eius]
 cis O S μ quilibet C^a

num si talis optio proponatur mauult carere quam mente cum
eos nemo praeponat, nemo comparet luminibus corporis qui-
bus non aurum rarus quisque homo sed omnis homo possidet
caelum ? Per lumina enim corporis quisque possidet quidquid
70 libenter uidet. Quis ergo si tenere utrumque non possit et
alterutrum cogatur amittere, non thesauros quam oculos
malit ? Et tamen si ab eo simili conditione quaeratur utrum
oculos malit amittere an mentem, quis mente non uideat eum
oculos malle quam mentem ? Mens quippe sine oculis carnis
75 humana est ; oculi autem carnis sine mente belluini sunt. Quis
porro non hominem se malit esse etiam carne caecum quam
belluam uidentem ?

[20] Haec dixi ut etiam tardiores quamuis breuiter com-
monerentur a me in quorum oculos uel aures hae litterae
80 uenerint quantum mens diligat se ipsam etiam infirma et er-
rans male diligendo atque sectando quae sunt infra ipsam.
Diligere porro se ipsam non posset si se omnino nesciret, id est
si sui non meminisset nec se intellexeret. Qua in se imagine
dei tam potens est ut ei cuius imago est ualeat inhaerere. Sic
85 enim ordinata est naturarum ordine non locorum ut supra
illam non sit nisi ille. Denique cum illi penitus adhaeserit, unus
erit spiritus, cui rei attestatur apostolus dicens : *Qui autem
adhaeret domino unus spiritus est*, accedente quidem ista ad
participationem naturae, ueritatis et beatitudinis illius, non
90 tamen crescente illo in natura, ueritate et beatitudine sua.
In illa itaque natura cum feliciter adhaeserit immutabile

87/88 I Cor. 6, 17.

Codd. : ABC NOS FJKPT (EILMR ; def. V).

Test. : 84 Sic — 91 immutabile Beda, f. 50-50v.

66 proponatur C carere] add. thesauris K ; perdere T 68 °non] add. ut μ
aurum rarus] auarus T aurum] add. nisi C² rarus] om. S, rarum S³
69 lumen T 70 libenter C uidit S^a 71 alterum T cogitatur C^a
oculos] add. perdere N² 72 simile C^a 74 oculos] oculus K^a malle]
uelle T ; add. amittere A³ oculis] oculis K^a T^a 75 belluini] luminis S 77
belluam] b superscr. K² 78 Haec] praem. XIII A C, praem. XII B tardioris C^a
78/79 commemorantur P 79 auris K^a 80 peruenerint A C F P quan-
tum] praem. quantumuis infirma S ipsa S K infirmam S^a 81 ipsa S^a
82 diligeret S^a ipsa S 83 si om. J T ose pr. om. R Qua in] quam
S, quia in S², qua (in om.) T^a imaginem S^a 85 enim om. Beda est] add.
mens Beda super Beda 86 illam] illa O nise C^a °ille] deus Beda
illi] illae C^a inhaeserit J 86/87 unus erit om. S^a 87 spiritus erit I²
rei attestatur] regatur testatur C apostolos C^a 88 deo P ista] ipsa
I² P 89 et] om. B^a J K P T Beda ; hac C, ac C² 90 illa A^a B °ueritatis I²
°et om. Beda 91 itaque] ita quae C^a, utique J cum] cui S F Beda immuta-
bile] praem. immutabiliter uiuit et J, praem. immutabiliter uiuet et μ

uidebit omne quod uiderit. Tunc sicut ei diuina scriptura promittit satiabitur in bonis desiderium eius, bonis immutabilibus, ipsa trinitate deo suo cuius imago est, et ne uspiam
 95 deinceps uioletur erit in abscondito uultus eius tanta ubertate eius impleta ut eam numquam peccare delectet.

xv. Se ipsam uero nunc quando uidet non aliquid immutabile uidet. [XV 21] Quod ideo certe non dubitat quoniam misera est et beata esse desiderat, nec ob aliud fieri sperat hoc posse nisi quia est mutabilis. Nam si mutabilis non esset, sicut ex
 5 beata misera sic ex misera beata esse non posset. Et quid eam fecisset miseram sub omnipotente et bono domino nisi peccatum suum et iustitia domini sui? Et quid eam faciet beatam nisi meritum suum et praemium domini sui? Sed et meritum PL 1052 eius gratia est illius cuius praemium erit beatitudo eius.
 10 Iustitiam quippe sibi dare non potest quam perditam non habet. Hanc enim cum homo conderetur accepit et peccando utique perdidit. Accipit ergo iustitiam propter quam beatitudinem accipere mereatur. Vnde ueraciter ei dicitur ab apostolo quasi de suo bono superbire incipienti: *Quid enim habes*
 15 *quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?*

Quando autem bene recordatur domini sui spiritu eius accepto, sentit omnino quia hoc discit intimo magisterio, non nisi eius gratuito effectum posse se surgere, non nisi suo
 20 uoluntario defectu cadere potuisse. Non sane reminiscitur beatitudinis suae. Fuit quippe illa et non est, eiusque ista penitus oblita est, ideoque nec commemorari potest. Credit

93 Ps. 102, 5. 95 Ps. 30, *21.

xv. 8/9 cf. Aug., spir. et litt., xxiv, 39 (PL 44, 223); Rom. 3, 23-24. 14/16
 1 Cor. 4, *7.

Codd.: ABC NOS FJKPT (EILMR; def. V).

Test.: 92 uidebit — 96 delectet Beda, f. 50v.

92 uiderit] add. immutabile J ei] eis A^a, et Beda deuina C^a 94 suo] sub C cuius] add. naturae C² immago C^a et] praem. xv S P 95 abscondito] abdito A C 96 delectet] derelictet C^a, delectetur N, dilectat K, delectat K².

xv. om. ABCSP 2 °dubitet I 4 quia] qui K^a 5 possit K 6 domino] deo J K 8 et alt. om. S 9 °cius om. R 10 dare sibi ABC μ quam] cum T °non alt.] exp. C², praem. iam S³, om. E 11 peccando S^a, peccato K^a 12 perdidit C^a accepit S F K P T 13 mereretur S, meratur J^a uerater C^a 15 autem] add. et N O, eras. S, P² T quasi] quia si C^a 18 quia] qui T °dicit M^a 19 effectum] effecto A^a, affectu B F μ se om. T urgere S^a suo om. A^a B^a C J 21 eius quae C^a 22 °commemorare R °potest om. I^a

autem de illa fide dignis litteris dei sui per eius prophetas
 conscriptis narrantibus de felicitate paradisi atque illud pri-
 25 mum et bonum hominis et malum historica traditione indican-
 tibus. Domini autem dei sui reminiscitur. Ille quippe semper
 est, nec fuit et non est, nec est et non fuit, sed sicut numquam μ 962
 non erit ita numquam non erat. Et ubique totus est, propter
 quod ista in illo et uiuit et mouetur et est, et ideo eius reminisci
 30 potest.

Non quia hoc recordatur quod eum nouerat in Adam aut
 alibi alicubi ante huius corporis uitam aut cum primum facta
 est ut insereretur huic corpori; nihil enim horum omnino
 reminiscitur; quidquid horum est obliuione deletum est.
 35 Sed commemoratur ut conuertatur ad dominum, tamquam
 ad eam lucem qua etiam cum ab illo auerteretur quodam
 modo tangebatur. Nam hinc est quod etiam impii cogitant
 aeternitatem et multa recte reprehendunt recteque laudant in
 hominum moribus.

40 Quibus ea tandem regulis iudicant nisi in quibus uident
 quemadmodum quisque uiuere debeat etiamsi nec ipsi eodem
 modo uiuant? Vbi eas uident? Neque enim in sua natura,
 cum procul dubio mente ista uideantur, eorumque mentes
 constet esse mutabiles, has uero regulas immutabiles uideat
 45 quisquis in eis et hoc uidere potuerit; nec in habitu suae men-

26 Deut. 8, 14. 27 Ex. 3, 14. 28 Ambr., fid. I, 16, 106; Hieron., ephes., I, 11, 13-14; cf. Plot., enn. VI, 4, inscr.; 5, inscr.; Orig., princ. IV, 3, 30; Basil., spir. sanct., 9, 22; spir., 2; Ioh. Chrys., de incompr. dei nat., I, 3; in ps. 138, 2; Hil., trin. II, 6; in ps. 118, 8; in ps. 129, 3, 5; in ps. 144, 21; Aug., conf. I, 3, 3; lib. arb. II, 14, 37-38; mor. eccl. cath. I, 11, 19; in ioh. euang., tract. I, 8, 30-33; XXXIV, 6, 16; c. epist. fund., 15, 20 sqq.; e.a.; supra V, 1, 42; XIII, XIX, 5. 28/30 cf. XIV, XI. 29 Act. 17, 28. 35 Ps. 21, 28. 37/39 sqq. cf. Aug., spir. et litt., xxvii, 48 (PL 44, 229-230); en. in ps. 57, 1 (CC 39, 708, 9 sqq.). 38/39 Enn., ann. (apud Aug., trin. XIII, III, 43; epist. 231, 3), incertae sedis fragm. 10; Cic., rep. IV, fragm. x, 12 (apud Aug., ciu. dei II, 9); fin. bon. mal. V, xxii, 61; supra I, III, 62/67; II, prooem., 24/29; XIII, III, 42/51; cf. Aug., serm. dom. in monte II, 1, 1: *recte autem uiuere et nolle laudari ... recte laudantibus ...*

Codd.: 38 aeternitatem — xvii, 6 infixum *def.* A; B C N O S F J K P T
 (E I L M R; *def.* V).

23 °fides R prophetam A B C K μ 25 °et *pr. om.* R^a male A^{1a} hystoria
 A^a °traditione] narratione T M 26 sui dei F^a illac C^a °semper *om.*
 M^a 28 °erat] est R est] erat S 29 °reminisci eius μ eius *om.* A^{1a} 31
 hoc] *add.* ueritate qui uero *exp.* T 32 alicui C^a 33 inseretur J^a corporis C^a
 enim *om.* T omnino horum T 34 horum] eorum S 36 qua/ 1 *lit.*
eras. S etiam] iam A B 37 cogitant] cogit tanta C, cogittant C^a 38 recte
 quae C^a 39 °moribus] rebus R 40 °ea tandem] sectanda R eam N O^a
 S^a P indicant J °uideant R 41 eo T^a 42 uiuunt T 43 cum *om.*
 (*add.* 1 m.) K 44 constet esse] constetisse C^a 45 habitu] abdito P

tis cum illae regulae sint iustitiae, mentes uero eorum esse constet iniustas. Vbinam sunt istae regulae scriptae, ubi quid sit iustum et iniustus agnoscit, ubi cernit habendum esse quod ipse non habet? Vbi ergo scriptae sunt, nisi in libro
 50 lucis illius quae ueritas dicitur unde omnis lex iusta describitur et in cor hominis qui operatur iustitiam non migrando sed tamquam imprimendo transfertur, sicut imago ex anulo et in ceram transit et anulum non relinquit? Qui uero non operatur et tamen uidet quid operandum sit, ipse est qui ab illa luce
 55 auertitur, a qua tamen tangitur. Qui autem nec uidet quemadmodum sit uiuendum excusabilius quidem peccat quia non est transgressor legis incognitae, sed etiam ipse splendore aliquoties ubique praesentis ueritatis attingitur quando admonitus confitetur.

XVI. [XVI 22] Qui uero commemorati conuertuntur ad domi- PL 1053
 num ab ea deformitate qua per cupiditates saeculares conformabantur huic saeculo reformantur ex illo audientes apostolum dicentem : *Nolite conformari huic saeculo sed reformamini*
 5 *in nouitate mentis uestrae*, ut incipiat illa imago ab illo reformari a quo formata est; non enim reformare se ipsam potest sicut potuit deformare. Dicit etiam alibi : *Renouamini spiritu mentis uestrae et induite nouum hominem qui secundum deum creatus est in iustitia et sanctitate ueritatis*. Quod ait, *secundum*

52/53 cf. XI, II, 76/80. 55/59 cf. Aug., spir. et litt., xxvii, 48 (PL 44, 229-230); en. in ps. 57, I (CC 39, 708, 9 sqq.); Rom. 2, 1-29; 4, 5; 5, 13. 57 Iac. 2, 11. 58 sqq. Leu. 4, 2. 13-14. 22-23. 27-28; Num. 15, 22-29; cf. Rom. 2, 13; 1 Tim. 1, 13; Hieron., in hiez. IX, xxix, 17/21 (CC 75, 417, 997/999).

xvi. 1/2 Ps. 21, 28. 2/3 Rom. 12, 2. 4/5 Rom. 12, *2. 7/9 Eph. 4, 23-24. 9/10 Eph. 4, 24.

Codd. : BC; def. A NOS FJKPT (EILMR; def. V).

Test. : xvi. 1 Qui — 7 deformare Beda, f. 36-36v. 7 Renouamini — 9 secundum Beda, f. 96.

46 ille T sint regulae S iustiae C, iustae C² 46/47 constet esse C² μ, constetisse C 47 quid] aliquid T 48 iniustus] iniustum N O S 49 °non] nec M 50 lcx] lux S 50/51 describetur K^a 51 emigrando S 52 transfertor C^a 53 cera T anullum C^a reliquit N^a 54 quid] quod C 56 sit] si C^a uidendum B^a C S P T 57 °legis incognitae] cognitae legis μ incognitae] in eras. C; cognitae T 58 aliquoties C N °utique M 58/59 quando — confitetur om. T^a 59 amonitus T².

xvi. om. BC T^a 1 Qui] quia (a eras.) B °conuertentur L^a 3 reformatur C^a, reformar T^a ex] ab T 5 mentis] mentes C^a, sensus J illa incipiat S 6 ipsa S 7 etiam] enim F alibi] b exp. C² °Renouamini] add. autem Beda spiritu] praem. in N O J K 8 mentes C^a induete C^a hominem] add. eum C N O S J¹ K P T Beda μ 9 et om. Beda A^a Quod] add. autem P

10 *deum* creatum, hoc alio loco dicitur, *ad imaginem dei*. Sed peccando iustitiam et sanctitatem ueritatis amisit, propter quod haec imago deformis et decolor facta est ; hanc recipit cum reformatur atque renouatur.

Quod autem ait, *spiritu mentis uestrae*, non ibi duas res
15 intellegi uoluit quasi aliud sit mens, aliud spiritus mentis, sed quia omnis mens spiritus est, non autem omnis spiritus mens est. Est enim spiritus et deus qui renouari non potest quia nec ueterescere potest. Dicitur etiam spiritus in homine qui mens non sit, ad quem pertinent imaginationes similes
20 corporum, de quo dicit ad corinthios ubi dicit : *Si autem orauero lingua, spiritus meus orat ; mens autem mea infructuosa est*. Hoc enim ait quando id quod dicitur non intellegitur quia
nec dici potest nisi corporalium uocum imagines sonum oris in spiritus cogitatione praeueniant. Dicitur et hominis anima
25 spiritus, unde est in euangelio : *Et inclinato capite tradidit spiritum*, quo significata est mors corporis anima exeunte. Dicitur spiritus etiam pecoris, quod in ecclesiaste libro Salomonis apertissime scriptum est ubi ait : *Quis scit spiritus filiorum hominis si ascendet ipse sursum et spiritus pecoris si*
30 *descendet ipse deorsum in terram ?* Scriptum est etiam in genesi ubi dicit diluuio mortuam uniuersam carnem *quae habebat in se spiritum uitae*. Dicitur spiritus etiam uentus, res apertissime corporalis, unde illud est in psalmis: *Ignis, grando, nix, glacies*,

μ 963

10 Gen. 1, 27 ; 5, *1 ; 9, 6. 14/17 cf. Aug., gen. ad litt. XII, 24 (CSEL 28-1, 417, 10/16). 14 Eph. 4, 23. 17/46 cf. Aug., gen. ad litt. XII, 7 (CSEL 28-1, 389, 10/29). 17 Ioh. 3, *6 (in quibusdam codd.) ; 4, *24. 20/22 1 Cor. 14, *14. 25/26 Ioh. 19, 30. 28/30 Eccle. 3, *21. 31/32 Gen. 7, *22. 33/34 Ps. 148, *8.

Codd. : B C ; def. A N O S F J K P T (E I L M R ; def. V).

Test. : 10 *deum* — 26 exeunte Beda, f. 96.

11 iustitiam] *bis*, pr. del. K et] est C^a 12 haec om. K recepit K 13
°atque] et μ 14 Quod] *praem.* XIII B, *praem.* XIII C ait] *add.* in K spiri-
tum S mentes C^a 15 spiritu O^a 16 °est spiritus L 16/17 spiritus pr.
— est pr. om. T^a 17 °deus] dicitur Beda 18 ueterascere B² N² P² μ, ue-
teriscere K 19 pertinent] n *alt. s.l.* T¹ imagines T^a 20 °ubi dicit om. I
21 °lingua om. M^a infructuosa] sine fructu K 22 agit C² quod] *bis*, pr.
exp. J intellegitur] intellegit ut C 23 °imagines] *bis* Beda °sonos T,
sonus M in om. N F K μ, *eras.* O 24 spiritu S J °cogitationes I^a prae-
ueniat S^a praeueniunt Beda °anima hominis L 25 tradedit C^a, reddidit P
26 significatae C^a exeunte] *add.* de corpore J 27 etiam spiritus T ec-
clesiasten S F J K 28 qui C^a O^a S^a K 29 hominum B² N O² K ascenderit
B² N O S F P, ascendit T^a °si *alt. om.* L^a 30 descendat O³ etiam om. N^a
31 mortuam] *add.* fuisse N² F P 32 °spiritum] spiritu C^a, spiritus R^a uitae]
add. dicitur spiritus uitae S 33 corporalis] *add.* corporis J est illud P
°est om. μ

spiritus tempestatis. Quia ergo tot modis dicitur spiritus,
 35 spiritum mentis dicere uoluit eum spiritum quae mens uoca-
 tur. Sicut ait etiam idem apostolus : *In exspoliatione corporis*
carnis. Non duas utique res intellegi uoluit quasi aliud sit
 caro, aliud corpus carnis, sed quia corpus multarum rerum
 40 nomen est quarum nulla caro est (nam multa sunt excepta
 carne corpora caelestia et corpora terrestria), corpus carnis
 dixit, corpus quae caro est. Sic itaque spiritum mentis eum
 spiritum quae mens est. Alibi quoque apertius etiam imaginem
 nominauit, scilicet aliis uerbis idipsum praecipiens : *Exspolian-*
tes uos, inquit, *ueterem hominem cum actibus eius induite*
 45 *nouum hominem qui renouatur in agnitione dei secundum*
imaginem eius qui creauit eum. Quod ergo ibi legitur : *Induite* PL 1054
nouum hominem qui secundum deum creatus est, hoc isto loco :
Induite nouum hominem qui renouatur secundum imaginem
eius qui creauit eum. Ibi autem ait, *secundum deum* ; hic uero,
 50 *secundum imaginem eius qui creauit eum*. Pro eo uero quod
 ibi posuit, *in iustitia et sanctitate ueritatis*, hoc posuit hic, *in*
agnitione dei. Fit ergo ista renouatio reformatioque mentis se-
 cundum deum uel secundum imaginem dei. Sed ideo dicitur
secundum deum ne secundum aliam creaturam fieri putetur ;
 55 ideo autem *secundum imaginem* dei ut in ea re intellegatur
 fieri haec renouatio ubi est imago dei, id est in mente, quemad-
 modum dicimus secundum corpus mortuum, non secundum
 spiritum, eum qui de corpore fidelis et iustus abscedit. Quid
 enim dicimus 'secundum corpus mortuum' nisi corpore uel in
 60 corpore, non anima uel in anima mortuum ? Aut si dicamus :

36/37 Col. 2, 11. 43/46 Col. 3, *9-10. 46/47 Eph. 4, 24. 48/49 Col. 3,
 *10. 49 Eph. 4, 24. 50 Col. 3, *10. 51 Eph. 4, 24. 51/52 Col. 3,
 *10. 52/53 Eph. 4, 24. 53 Col. 3, 10. 54 Eph. 4, 24. 55 Col. 3, 10.

Codd. : B C ; def. A N O S F J K P T (E I L M R ; def. V).

Test. : 34 Quia — 36 apostolus Beda, f. 96. 36 In — 39 est alt. Beda, f. 96 et
 107. 39 nam — 42 est Beda, f. 107. 52 ista — 56 mente Beda, f. 109v.

34 tempestatis] add. quae faciunt uerbum eius T spiritus dicitur F 35
 spiritum alt. om. J^a qui T 36 Sicut] add. enim K etiam om. K ex-
 poliationem K 36/37 carnis corporis S 37 res utique P 38 quia] que M
 °multarum] mortalium L^a 39 nulla] nomen una C, nomen unum C²
 40 corpus] corpus C^a 41 °corpus quae] corpus quod L, quod corpus R
 spiritu C^a 42 qui T 44 eius] suis F J T 45 hominem] ita F μ, om.
 cett. codd. agnitionem S K P T dei om. T 46 imaginem C^a 47 deum
 om. J^a 50 secundum om. T 51 iustitiam J 51/52 in agnitione] imagine
 T^a 52 agnitionem K °Fit] fecit R^a reformatio quae (a alt. eras.) K
 53/54 uel — deum om. T 53 °dei] eius M 54 aliam] aliquam O³ potetur
 C^a 55 autem om. B^a 57 mortuum] add. esse T 58 eum om. B^a C 60
 °uel in anima om. L dicimus N

'Secundum corpus est pulcher,' aut : 'Secundum corpus fortis, non secundum animum,' quid est aliud quam, 'Corpore non animo pulcher aut fortis est' ? Et innumerabiliter ita loquimur. Non itaque sic intellegamus *secundum imaginem eius qui*
 65 *creavit eum* quasi alia sit imago secundum quam renouatur, non ipsa qua renouatur.

- xvii. [XVII 23] Sane ista renouatio non momento uno fit ipsius conuersionis sicut momento uno fit illa in baptismo renouatio remissione omnium peccatorum ; neque enim uel unum quantulumcumque remanet quod non remittatur. Sed quemadmo-
 5 dum aliud est carere febribus, aliud ab infirmitate quae febribus facta est reualescere, itemque aliud est infixum telum de corpore demere, aliud uulnus quod eo factum est secunda curatione sanare. Ita prima curatio est causam remouere languoris, quod per omnium fit indulgentiam peccatorum ;
 10 secunda ipsum sanare languorem, quod fit paulatim proficendo in renouatione huius imaginis. Quae duo demonstrantur in psalmo ubi legitur : *Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis*, quod fit in baptismo ; deinde sequitur : *Qui sanat omnes languores tuos*, quod fit cotidianis accessibus cum haec imago
 15 renouatur. De qua re apostolus apertissime locutus est dicens : *Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Renouatur autem in agnitione dei*, hoc est *in iustitia et sanctitate ueritatis*, sicut sese habent apostolica testimonia quae paulo ante memoraui.
 20 In agnitione igitur dei iustitiaque et sanctitate ueritatis

64/65 Col. 3, *10.

xvii. 2/3 Marc. 1, 4 ; Luc. 3, 3 ; Act. 2, 38. 12/13 Ps. 102, *3. 13/14 Ps. 102, *3. 16/18 II Cor. 4, *16. 17 Col. 3, *10. 17/18 Eph. 4, 24. 20 Col. 3, *10. Eph. 4, 24.

Codd. : usque ad xvii, 6 infixum def. A ; B C N O S F J K P T (I L M R ; usque ad xvii, 7 est def. V ; legitur E).

Test. : 64 Non — 66 renouatur Beda, f. 109v.

xvii. 1 Sane — 15 renouatur, 20 In — ueritatis Beda, f. 72v.

61 aut] a/ut (1 lit. eras.) C fortis corpus J^a corpus alt.] add. est S² 63 est om. T innumerabiliter C loquitur T^a 64 Non] praem. xvii N O 66 quae C O² S K P² Beda μ.

xvii. om. B C N O 3 remissionem I 4 remaneret Beda remittatur C 7 demere] redemmere C^a secundum A^a B 8 curationem A B 9 omnia K °fit] sit Beda indulgentiam] exp. his K 10 sanare ipsum P °quo M R 11 renouationem P 12 quid C^a °fit] sit Beda 14 tuo (corr. 1 m.) K qui A^a 15 apostolis S^a °est om. L V °dicit L V 17 renouamus A^a C² N F K P T, renouamor C agnitionem S K P in tert. om. T^a 18 sese] se C J P^a T, om. O^a, de se S 19 commemoraui A B C N O² K P μ 20 dei] add. in S iustitiaque] a s.l. T¹, iustitia quae A C^a et] ex A

qui de die in diem proficiendo renouatur transfert amorem a temporalibus ad aeterna, a uisibilibus ad intellegibilia, a carnalibus ad spiritalia, atque ab istis cupiditatem frenare atque minuere illisque se caritate alligare diligenter insistit. Tantum
 25 autem facit quantum diuinitus adiuuatur. Dei quippe sententia est : *Sine me nihil potestis facere*. In quo prouectu et accessu tenentem mediatoris fidem cum dies uitae huius ultimus quemque compererit, perducendus ad deum quem coluit et PL 1055
 ab eo perficiendus excipietur ab angelis sanctis, incorruptibile
 30 corpus in fine saeculi non ad poenam sed ad gloriam recepturus. In hac quippe imagine tunc perfecta erit dei similitudo quando dei perfecta erit uisio. De qua dicit apostolus Paulus : *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem*. Item dicit : *Nos autem reuelata facie gloriam domini*
 35 *speculantes in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam tamquam a domini spiritu* ; hoc est quod fit de die in diem bene proficientibus. [24] Apostolus autem Iohannes : *Dilectissimi, inquit, nunc filii dei sumus, et nondum apparuit quod erimus. Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus*
 40 *quoniam uidebimus eum sicuti est*.

XVIII. Hinc apparet tunc in ista imagine dei fieri eius plenam similitudinem quando eius plenam perceperit uisionem, [XVIII] quamquam possit hoc a Iohanne apostolo etiam de immortalitate corporis dictum uideri. Et in hac quippe similes
 5 erimus deo sed tantummodo filio quia solus in trinitate corpus

21 II Cor. 4, 16. 26 Ioh. 15, 5. 31 Gen. 5, 1 ; Iac. 3, 9. 33/34 I Cor. 13, 12. 34/36 II Cor. 3, *18. 36/37 II Cor. 4, 16. 38/40 I Ioh. 3, *2.

XVIII. 1/4 I Ioh. 3, 2. 4/5 I Ioh. 3, 2.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test. : 21 qui — 24 insistit Beda, f. 72v.

XVIII. 3 quamquam — 5 corpus Coll. Nou., p. 76, 27-29.

21 renouatur proficiendo P 22 °aeternam I 22/23 intellegibilia — ad om. S 23 atque alt.] uel T 24 °minuere] intueri R illiusque N O^a, illis T se om. S^a °caritate] per caritatem P, caritatem R 26 est om. J^a profectu C P T μ 27 medicatoris (c eras.) A 28 unumquemque B °comperit C^a, reperit R, reppererit R² 30 finem N O 31/32 dei — erit om. S^a P T^a 31 dei om. J^a 32 apostolos C °Paulus om. I 34 °Nos] non R^a 35 speculantes] contemplantes B, specolantes C^a °eadem K^a I M R^a °imagine I M 36 in om. T^a 37 iohannis K 38 fili C 39 quid B O^a S² J T μ Scimus] add. autem J μ quia] quoniam N S similis C^a ei om. C^a 40 sicuti] sic S.

XVIII. om. ABC F J K T 1 °hic V^a °in om. R^a istam imaginem (m pr. et tert. eras.) O, imaginem istam S 2 perciperit C^a 3 quamquam] praem. XVIII F J K T 4 mortalitate K^a similis C^a 5 quia] qui T

accepit in quo mortuus resurrexit atque id ad superna per-
 uexit. Nam dicitur etiam ista imago filii dei in qua sicut ille
 immortale corpus habebimus conformes facti in hac parte
 non patris imaginis aut spiritus sancti sed tantummodo filii
 10 quia de hoc solo legitur et fide sanissima accipitur : *Verbum*
caro factum est. Propter quod apostolus : *Quos ante, inquit,*
praesciuit et praedestinavit conformes imaginis filii sui ut sit
ipse primogenitus in multis fratribus. Primogenitus utique a
mortuis secundum eundem apostolum ; qua morte seminata
 15 est caro eius in contumelia, resurrexit in gloria. Secundum
 hanc imaginem filii cui per immortalitatem conformamur in
 corpore etiam illud agimus quod item dicit idem apostolus :
Sicut portauimus imaginem terreni portemus et imaginem eius
qui de caelo est, ut scilicet qui secundum Adam mortales
 20 fuimus secundum Christum immortales nos futuros esse fide
 uera et spe certa firmaque teneamus. Sic enim nunc eandem
 imaginem portare possumus, nondum in uisione sed in fide, μ 965
 nondum in re sed in spe. De corporis quippe resurrectione
 tunc loquebatur apostolus cum haec diceret.

XIX. [XIX 25] At uero illa imago de qua dictum est : *Faciamus*
hominem ad imaginem et similitudinem nostram, quia non
 dictum est, ad 'meam' uel 'tuam,' ad imaginem trinitatis
 factum hominem credimus, et quanta potuimus inuestiga-
 5 tione comprehendimus. Et ideo secundum hanc potius et illud
 intellegendum est quod ait apostolus Iohannes : *Similes ei*

6 Symb. Rom.-Mediol. II, 4-5 ; Rom. 14, 9 ; 1 Thess. 4, 13. 8/9 Rom. 8, 29.
 10/11 Ioh. 1, 14. 11/13 Rom. 8, *29. 13/14 Col. 1, *18. 16 Rom. 8, 29.
 18/19 1 Cor. 15, *49. 19/20 1 Cor. 15, 45 sqq.

XIX. 1/2 Gen. 1, 26. 6/7 1 Ioh. 3, 2.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

Test. : 6 accepit — 6/7 peruexit Coll. Nou., p. 76, 29. 12 ut — 23 spe Beda, f. 28.

6 °accipit V^a °mortuos R^a superiora J 6/7 °perduxit Coll. Nou. 9
 °tantummodo C^a, tantummodo R^a 10 accepitur C 11 porofter (o pr. exp.) J
 apostolos C^a ante] autem A inquit om. P^a 12 spresciuit (s pr. exp.)
 J praedestinavit K conformes] add. fieri F P μ °filii om. I 13 °ipsi
 R^a °a om. L^a 14 °qua] quia B² Beda 15 contumeliam (m alt. eras.) O
 surrexit F Beda A^a gloriam (m eras.) O 16 imaginem hanc F^a filii] add.
 sui T immortalatem K^a 17 °item] om. C μ ; idem M 18 °et] etiam T, praem.
 etiam M eius om. J^a 20 esse om. A C S K P T Beda μ 21 °spe] per S^a,
 spes Beda °firmaque] firma quae C^a, firmati Beda teneamus] praem. caritate
 P^a eadem (corr. 1 m.) K 22 possemus S^a 23 re] resurrectione C 24
 dicerit C^a.

XIX. om. A B C 1 ad T^a 2 quia] praem. et T 3 uel] add. ad A, eras. B,
 C T μ 6 apostolos C^a similis C^a

erimus quoniam uidebimus eum sicuti est, quia et de illo dixit
de quo dixerat : *Filii dei sumus*. Et immortalitas carnis illo PL 1056
perficietur momento resurrectionis de quo ait apostolus Pau-
10 lus : *In ictu oculi, in nouissima tuba et mortui resurgent incor-*
rupti et nos immutabimur. In ipso namque ictu oculi ante
iudicium resurget in uirtute, in incorruptione, in gloria corpus
spiritalis quod nunc seminatur in infirmitate, corruptione,
contumelia corpus animale. Imago uero quae renouatur in
15 *spiritu mentis in agnitione dei non exterius sed interius de die*
in diem, ipsa perficietur uisione quae tunc erit post iudicium
facie ad faciem, nunc autem proficit per speculum in aenigmate.
Propter cuius perfectionem dictum intellegendum est : *Si-*
miles ei erimus quoniam uidebimus eum sicuti est. Hoc enim
20 donum tunc nobis dabitur cum dictum fuerit : *Venite, be-*
nediti patris mei, possidete paratum uobis regnum. Tunc
quippe tolletur impius ut non uideat claritatem domini
quando ibunt sinistri in supplicium aeternum euntibus dex-
tris in uitam aeternam. *Haec est autem, sicut ait ueritas, uita*
25 *aeterna ut cognoscant te, inquit, unum uerum deum et quem*
misisti Iesum Christum.

[26] Hanc contemplatiuam sapientiam, quam proprie puto
in litteris sanctis ab scientia distinctam sapientiam nuncupari
dumtaxat hominis, quae quidem illi non est nisi ab illo cuius
30 participatione uere sapiens fieri mens rationalis et intellectualis
potest, Cicero commendans in fine dialogi Hortensii : *Quae*
nobis, inquit, dies noctesque considerantibus ac uentibusque in-
tellegentiam quae est mentis acies cauentibusque ne quando illa μ 966

8 1 Ioh. 3, 2. 10/11 1 Cor. 15, *52. 11 1 Cor. 15, *52. 12 1 Cor. 15, *43.
1 Cor. 15, 42. 1 Cor. 15, 43. 12/13 1 Cor. 15, 44. 13 1 Cor. 15, 43.
1 Cor. 15, 42. 14 1 Cor. 15, *43. 1 Cor. 15, 44. 14/55 Eph. 4, *23.
15 Col. 3, *10. 15/16 11 Cor. 4, 16. 16/17 1 Cor. 13, 12. 18/19 1 Ioh. 3, 2.
20/21 Matth. 25, 34. 22 Is. 26, *10. 23/24 Matth. 25, 46. 24/26 Ioh.
17, *3. 27/28 cf. XII, xiv, 7/10. 28 Iob 28, 28; Eccli. 1, 24; 1 Cor. 12, 8;
Col. 2, 3. 31/43 Cic., hort., fragm. 97 (ed. Müller, p. 325).

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test. : 14 Imago — 17 aenigmate Beda, f. 72v-73.

7 uidimus C^a 8 immortales T^a 9 resurctionis C^a 10 tuba] *add.* canet
enim tuba P 11 °oculi] *exp.* A², *om.* L 12 corruptione K^a 13 spiretalis
C^a, spiritali K^a corruptione] *praem.* in T 14 contumelia] *praem.* in T
in *om.* NOS J P Beda 15 spiritum C^a mentes C^a 16 perficitur C^a 17
prospicit A^a in] ign C^a 19 Hoc] *add.* est *eras.* C 21 patris] patres C,
i ex e per ras. K possidite K^a 22 ut non] ne T claritatem] maiestatem T
27 Hanc] *praem.* xv A C, *praem.* XIII B 28 °a μ 30 participatione uere]
participatio nouere C^a participatione T^a ouera I 31 °finem M 32/33
intelligentia J

hebescat, id est in philosophia uiuentibus, magna spes est, aut
 35 si hoc quod sentimus et sapimus mortale et caducum est, iucun-
 dum nobis perfunctis muneribus humanis occasum neque moles-
 tam extinctionem et quasi quietem uitae fore ; aut si ut antiquis
 philosophis hisque maximis longeque clarissimis placuit aeter-
 nos animos ac diuinos habemus sic existimandum est, quo magis
 40 hi fuerint semper in suo cursu, id est in ratione et inuestigandi
 cupiditate, et quo minus se admiscuerint atque implicauerint
 hominum uitis et erroribus, hoc his faciliorem ascensum et redi-
 tum in caelum fore. Deinde addens hanc ipsam clausulam
 repetendoque sermonem finiens : Quapropter, inquit, ut ali-
 45 quando terminetur oratio, si aut exstingui tranquille uolumus
 cum in his artibus uixerimus, aut si ex hac in aliam haud paulo
 meliorem domum sine mora demigrare, in his studiis nobis omnis
 opera et cura ponenda est.

Hic miror hominem tanti ingenii perfunctis muneribus
 50 humanis hominibus in philosophia uiuentibus quae contem-
 platione ueritatis beatos facit iucundum promittere occasum
 si hoc quod sentimus et sapimus mortale et caducum est, quasi
 hoc moriatur et intercitat quod non diligebamus uel potius
 quod atrociter oderamus ut iucundus nobis sit eius occasus.
 55 Verum hoc non didicerat a philosophis quos magnis laudibus
 praedicat, sed ex illa noua academia ubi ei dubitare etiam de PL 1057
 rebus manifestissimis placuit ista sententia redolebat. A philo-
 sopheris autem sicut ipse confitetur, maximis longeque clarissi-

44/48 Cic., hort., fragm. 97 (ed. Müller, p. 325). 49/54 Cic., hort., fragm. 97
 (ed. Müller, p. 325). 57/64 Cic., hort., fragm. 97 (ed. Müller, p. 325).

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

34 philosophiam A uiuentibus T^a 35/36 iucundum] ita O S² K T, iocun-
 dum O³ S^a cett. codd. μ 36 perfructis A^a ne quae C^a 36/37 molestem J
 37 extinctionem] excessionem T antiquis] add. mutantis C^a 38 philophis
 S^a hisque] quae A^a C, que C² ; e superscr. K² ; om. T maximes K^a °lon-
 geque clarissimis om. I^a 39 sic] add. ut B² extimandum K 40 hii J P
 fuerit T^a 41 cupiditate] pi s.l. T¹ °quo] praem. in M se] eam K
 ad quae C^a implicuerint T^a 42 erroribus] terrobus C, errobus C²
 44 repetendoque sermonem] ita A B C O μ, repetendo sermonemque A² cett. codd.
 45 aut] autem N extinguere S^a 46 °in pr. om. R °haud] aud C^a, aut M R
 49 hinc N P perfructis A^a 50 hominibus om. T °philophiam R,
 philosophiam R² quae] add. in S 51 iucundum] ita O K P T, iocundus C,
 iocundum C² O³ cett. codd. μ ocasum T^a 53 °intercedat R 54 iucundus]
 ita O K P T, iocundus O³ cett. codd. μ 55 dedicerat C^a a om. T^a quod S^a
 56 praedicabat T °illa] alia I achademica P 57/58 philophis S^a 58
 °ipse] ille I

mis, aeternos esse animos acceperat. Aeterni quippe animi
 60 non inconuenienter hac exhortatione excitantur ut in suo
 cursu reperiantur cum uenerit uitae huius extremum, id est
 in ratione et inuestigandi cupiditate, minusque se admisceant
 atque implicent hominum uitiiis et erroribus ut eis facilius sit PL 1058
 regressus ad deum. Sed iste cursus qui constituitur in amore
 65 atque inuestigatione ueritatis non sufficit miseris, id est omni-
 bus cum ista sola ratione mortalibus sine fide mediatoris, quod
 in libris superioribus huius operis, maxime in quarto et tertio
 decimo quantum potui demonstrare curauit.

59 *aeternos esse animos* : Plato, tim., 42 ; 43 ; phaedr., 24 ; rep., 611^{A-B}.

Codd. : *ABC NOS FJKPT (ILMRV)*.

59 °animos esse μ 60 in *om.* A^a 62 °rationem V^a cupiditatem C^a
 minusque] nec C admiscant A , misceant K 64 constituetur C^a 65
 at quae C^a °inuestigatio I miseris id] miseri sed C , miseris et C^2 65/66
 id est omnibus *om.* S^a 66 °fide] fine R .

LIBER XV

- I. [I 1] Volentes in rebus quae factae sunt ad cognoscendum μ 965
eum a quo factae sunt exercere lectorem iam peruenimus ad PL 1057
eius imaginem quod est homo in eo quo ceteris animalibus μ 966
antecellit, id est ratione uel intelligentia, et quidquid aliud
5 de anima rationali uel intellectuali dici potest quod pertineat
ad eam rem quae mens uocatur uel animus. Quo nomine non- μ 967
nulli auctores linguae latinae id quod excellit in homine et non
est in pecore ab anima quae inest et pecori suo quodam loquen-
di more distinguunt. Supra hanc ergo naturam si quaerimus
10 aliquid et uerum quaerimus, deus est, natura scilicet non
creata, sed creatrix. Quae utrum sit trinitas non solum cre-
dentibus diuinae scripturae auctoritate, uerum etiam intel-
legendis aliqua si possumus ratione iam demonstrare debe-
mus. Cur autem 'si possumus' dixerim res ipsa cum quaeri
15 disputando coeperit melius indicabit.
- II. [II 2] Deus quippe ipse quem quaerimus adiuuabit, ut
spero, ne sit infructuosus labor noster et intellegamus quemad-
modum dictum sit in psalmo sancto : *Laetetur cor quaerentium*

I. 1/2 Rom. 1, 20; Sap. 13, 1-5. 3/4 Varro, antiqu. (apud Aug., ciu. dei VII, 23 [CC 47, 204, 20/22] : ... *animus, in quo intelligentia praeminet ; hoc praeter hominem omnes carere mortales*) ; supra IV, 1, 59/60. 6 Varro, antiqu. (apud Aug., ciu. dei VII, 23 [CC 47, 204, 20] : ... *quod uocatur animus*) ; Cic., fin. bon. mal. V, XIII, 36 : ... *quaeque mens nominatur* ; cf. infra XV, xvii, 13. 6/9 nonnulli auctores ... *suo quodam loquendi more distinguunt* : cf. Cic., de or. III, xviii, 67 ; fin. bon. mal. v, xii, 34 ; xiii, 36 ; rep. VI, ix (= somn. scip.), 9 ; Caes., bell. gall. III, xix, 6 ; VI, v, 1 ; Lucret., nat. rer., III, 94 ; Catull., poes., 65, 4 ; Sall., iug., xi, 8 ; Sen., uit. beat., xv, 5 ; Quint., inst. I, 9, 13 ; e.a. 7 Cic., fin. bon. mal. V, xiii, 36 : ... *excellens in animorum* ... ; cf. infra XV, vii, 13.

II. 1 Act. 17, 27. 3/5 Ps. 104, 3-4.

Codd. : *ABC NOS FJKPT (ILMRV)*.

I.] Prohemium T 2 peruenimus] uenimus A^a C 3 quo] quod T 3/4 antecellit animalibus P 5 pertinet K 6 quae] qua C^a 7 auctores C^a 8 pecore] petori A, pecori A² 9 inest] est I^a 10 scilicet C^a 11 9utrum] uerum S, uero S², utrumque M 12 auctoritati C² N O^a F K² P^a 13 possumus A iam ratione F^a iam] etiam C 14 Cur autem] *bis, pr. eras*, T 9pos-
simus M dixerem T^a cum quaeri] coquaeri A^a 15 indicauit S^a.

II. om. A B C S F J K P 1 ipse quippe F^a K 2 laboris C^a et] ut O³ T 3 sit] est T psalmis C sancto : Laetetur] anctolletur laetetur C² 9sacro
μ Laetetur] *praem.* II F K P quaerentium] inuenientium S^a

dominum. Quaerite dominum et confirmamini ; quaerite faciem
 5 eius semper. Videtur enim quod semper quaeritur numquam
 inueniri, et quomodo iam laetabitur et non potius contristabitur
 cor quaerentium si non potuerint inuenire quod quaerunt ?
 Non enim ait : *Laetetur cor* 'inuenientium' sed *quaerentium*
 dominum. Et tamen deum dominum inueniri posse dum
 10 quaeritur testatur Esaias propheta cum dicit : *Quaerite domi-*
num et mox ut inueneritis inuocate eum, et cum appropinquaue-
rit uobis derelinquat impius uias suas et uir iniquus cogitationes
suas. Si ergo quaesitus inueniri potest, cur dictum est :
Quaerite faciem eius semper ? An et inuentus forte quaerendus
 15 est ? Sic enim sunt incomprehensibilia requirenda ne se
 existimet nihil inuenisse qui quam sit incomprehensibile quod
 quaerebat potuerit inuenire. Cur ergo sic quaerit si incompre-
 hensibile comprehendit esse quod quaerit nisi quia cessandum
 non est quamdiu in ipsa incomprehensibilium rerum inqui- PL 1058
 20 sitione proficitur, et melior meliorque fit quaerens tam mag-
 num bonum quod et inueniendum quaeritur et quaerendum
 inuenitur ? Nam et quaeritur ut inueniatur dulcius et inueni-
 tur ut quaeratur audius. Secundum hoc accipi potest quod
 dictum est in libro ecclesiastico dicere sapientiam : *Qui me*
 25 *manducant adhuc esurient et qui bibunt me adhuc sitient.*
 Manducant enim et bibunt quia inueniunt, et quia esuriunt
 ac sitiunt adhuc quaerunt. Fides quaerit, intellectus inuenit ;
 propter quod ait propheta : *Nisi credideritis, non intellegitis.*
 Et rursus intellectus eum quem inuenit adhuc quaerit : *Deus*
 30 *enim respexit super filios hominum,* sicut in psalmo sacro

5 Ps. 104, 4. 6/7 Ps. 104, 3. 8/9 Ps. 104, 3 ; 1 Par. 16, 10. 9/10 Is. 55, 6.
 10/13 Is. 55, *6-7. 14 Ps. 104, 4 ; 1 Par. 16, 11. 21/22 1 Par. 16, 11 ; Ps. 68,
 33 ; 104, 4 ; Is. 55, 6 ; Act. 17, 27. 24 dicere sapientiam : Eccli. 24, 1-4 : *Sapientia*
... dicens. 24/25 Eccli. 24, *29. 28 Is. 7, *9. 29/31 Ps. 13, *2 ; 52, *3.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

4 Quaerite dominum om. T 5 Videtur] praem. 11 S J enim om. S^a quod]
 praem. id F numquam] praem. et C^a 6 ueniri A^a 6/7 con/tristabitur
 l lit. eras A, tristabitur T 7 °poterit M 8 °cor om. M sed] add. laetetur
 cor J 9 dominum deum B J P μ inuenire C^a S^a 10 cum] dum A T μ
 10/11 deum C N O K 11 inueneritis] inueniretis C J^a ; add. eum A B C F J K
 P T cum] illum A B C F J K P T 12 uiam suam T 13 inuenire C^a K^a
 15 ne] nec N, c eras. O, J K 16 extimet A, estimet A², exaestimet C^a qui
 quam] quicquam J 17 °potuit P, poterit I sic om. P^a 20 meliorque]
 melior S^a fit om. S^a 21 °inueniendo I °quaerendo I R^a 25 °esuriunt
 M me bibunt J bibent A^a C^a 26 manduca S^a bibent C^a quia
 alt.] qui N^a 27 ac] et I °adhunc (n eras.) R 28 credederitis C in-
 tellegitis C, i alt. i. r. K² 30 sacro psalmo T °sancto R^a

canitur, *ut uideret si est intellegens aut requirens deum*. Ad hoc ergo debet esse homo intellegens ut requirat deum.

[3] Satis itaque remorati fuerimus in his quae deus fecit ut per ea cognosceretur ipse qui fecit : *Inuisibilia enim eius*
 35 *a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur*. Vnde arguuntur in libro sapientiae qui *de his quae uidentur*
bona non potuerunt scire eum qui est neque operibus attendentes
agnouerunt artificem, sed aut ignem aut spiritum aut citatum
 40 *aerem aut gyrum stellarum aut uiolentiam aquarum aut lumina-*
ria caeli rectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum quidem
si specie delectati haec deos putauerunt, sciant quanto dominator
eorum melior est ; speciei enim generator creauit ea. Aut si
uirtutem et operationem eorum mirati sunt, intellegant ab his μ 968
 45 *et creaturae cognoscibiliter poterit horum creator uideri*. Haec
 de libro sapientiae propterea posui ne me fidelium quispiam
 frustra et inaniter existimet in creatura prius per quasdam sui
 generis trinitates quodam modo gradatim donec ad mentem
 hominis peruenirem quaesisse indicia summae illius trinitatis
 50 quam quaerimus cum deum quaerimus.

III. [III 4] Sed quoniam disserendi et ratiocinandi necessitas PL 1059
 per quattuordecim libros multa nos compulit dicere quae
 cuncta simul aspicere non ualemus ut ad id quod apprehendere
 uolumus ea celeri cogitatione referamus, faciam quantum
 5 domino adiuuante potuero ut quidquid in singulis uolumini-

33/34 Sap. 13, 5. 34/35 Rom. 1, *20. 36/45 Sap. 13, *1-5. 50 Act. 17,
 27 ; 1 Par. 16, 11 ; Ps. 68, 33 ; 104, 4 ; Is. 55, 6.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

Test. : III. 1 Sed — 5 6 uoluminibus Eng., p. 774, 25-775, 3.

31 uiderit C^a aut om. A^a C K T °huc V^a 32 homo esse F^a J μ 33 ita
 quae C^a remorati fuerimus] remorauerimus A^a °iis μ 34 ut — fecit om.
 T^a 35 a — mundi om. A^a B^a C J K P T 36 °Vnde arguuntur om. M ar-
 guantur C^a °iis μ 37 bonos C, bonis C² adtentes (corr. 1 m.) K 38 agno-
 uerunt] congouerunt F ; praem. inquit T arteficem C^a aut tert.] exp. A²
 39 aerem] praem. aut A² aut alt.] ait A^a uiolentam aquam S J K P T 41
 si om. K^a °speciem K, species M 42 melio T^a °specie R^a generato
 T^a °ea creauit μ °eam I^a 44 quanto] quando C^a qui] quia C^a
 °specie R 45 °et] eras. R °creatorae V^a poterat C μ horum
 om. C uidet P 48 generes C trinitatis C^a quodadmodo K do-
 nec] do/ce (1 lit. eras.) C 49 perueniretur S, perueniret K 50 quem C^a
 cum] quam C, quando C².

III. om. A B C 2 quattuordicim K^a °dicere compulit μ compolit C^a
 3 comprehendere S 4 cogitatione celeri F^a K °refemus (corr. 1 m.) K, per-
 feremus M 5 in om. P^a

bus ad cognitionem disputatione perduxī remota disputatione
breuiter congeram, et tamquam sub uno mentis aspectu non
quemadmodum res quaeque persuasit sed ipsa quae persuasa
sunt ponam ne tam longe sint a praecedentibus consequentia
10 ut obliuionem praecedentium faciat inspectio consequentium,
aut certe si fecerit, cito possit quod exciderit relegendo recol-
ligi.

[5] In primo libro secundum scripturas sanctas unitas et
aequalitas summae illius trinitatis ostenditur. In secundo et
15 tertio et quarto eadem, sed de filii missione et spiritus sancti
diligenter quaestio pertractata tres libros fecit, demonstratum-
que est non ideo minorem mittente qui missus est quia ille
misit, hic missus est cum trinitas quae per omnia aequalis est
pariter quoque in sua natura immutabilis et inuisibilis et
20 ubique praesens inseparabiliter operetur.

In quinto propter eos quibus ideo uidetur non eandem
patris et filii esse substantiam quia omne quod de deo dici-
tur secundum substantiam dici putant, et propterea gignere
et gigni uel genitum esse et ingenitum quoniam diuersa sunt
25 contendunt substantias esse diuersas, demonstratur non omne
quod de deo dicitur secundum substantiam dici sicut secun-
dum substantiam dicitur bonus et magnus et si quid aliud ad

III. 13/14 cf. I, IV, 3/11. 14/16 cf. II - IV. 15 Is. 48, 16; Ioh. 3, 17;
5, 23.24; 7, 16; 10, 36; 16, 28; Gal. 4, 4. Ioh. 14, 26; 15, 26; 16, 7. 17 sqq.
cf. II, v sqq. 17/18 cf. III, prooem., 50/51 sqq. 17 uide Symb. 'Quicumque,'
31; Ioh. 14, 28. 17/18 Ioh. 3, 17; 5, 23.24; 7, 16; 10, 36; Gal. 4, 4; Is. 48, 16.
19 cf. III, x, 1/5. 20 cf. IV, XXI, 8/10 sqq. Ambr., fid. IV, 6, 68 (CSEL 78,
180, 32/35); 1 Cor. 12, 4-6; 1 Ioh. 5, 7; cf. Aug., praed. sanct., 8, 13 (PL 44, 970).
21 eos : arianos. 21/25 cf. Ambr., incarn., 8, 79 (CSEL 79, 264, 1/11); supra V,
III, 6/7.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test. : 6 ad — 27 ad Eug., p. 775, 3-24.

6 cogitationem A^a disputatione pr.] disputationem C K, disputationum C²
perduxī — disputatione om. S^a perduxerim T 7 breuiter K^a Eug. V^a
congregam C, congregem C² aspectu S 8 persuasit — quae om. T^a
persuasit] peruasit A^a, persuasa sit P² peruasa A^a 9 nec K sint]
sinit (i alt. exp.) J 10 °facit S^a, faciant Eug. V 11 excederit K 11/12
colligi A F Eug. V, recoli P 13 In] praem. II A B C °sacras μ 16 per-
tracta J^a feci K 16/17 demonstratum quae C^a 18 °misit] om. A^a; missit
L aequali A^a 19 et inuisibilis om. P T^a 20 praesens] add. et F J^a K
21 °uidetur om. Eug. V °eadem (corr. 1 m.) K, μ; eādem (- eras.) R 22
°filii] add. uidetur Eug. V °substantia C², substantiā (- eras.) R 23 gignere]
praem. et A; gignire C^a 24 gigni uel genitum] gignitum uel gigni K gigni]
gigni] 3 litt. eras. C genitum] gegnitum (g alt. eras.) C °et alt.] uel Eug. V
diuersa] praem. a exp., eras. J 25 °demonstrantur Eug. V

se dicitur, sed dici etiam relatiue, id est non ad se sed ad aliquid quod ipse non est, sicut pater ad filium dicitur uel dominus ad creaturam sibi seruientem ; ubi si quid relatiue, id est ad aliquid quod ipse non est, etiam ex tempore dicitur sicuti est : *Domine, refugium factus es nobis*, nihil ei accidere quod mutetur sed omnino ipsum in natura uel essentia sua immutabilem permanere.

In sexto quomodo dictus sit Christus ore apostolico dei uirtus et dei sapientia sic disputatur ut differatur eadem quaestio diligentius retractanda, utrum a quo est genitus Christus non sit ipse sapientia sed tantum sapientiae suae pater, an sapientia sapientiam genuerit. Sed quodlibet horum esset etiam in hoc libro apparuit trinitatis aequalitas, et non deus triplex sed trinitas ; nec quasi aliquid duplum esse patrem et filium ad simplum spiritum sanctum ubi nec tria plus aliquid sunt quam unum horum. Disputatum est etiam quomodo possit intellegi quod ait Hilarius episcopus : *Aeternitas in patre, species in imagine, usus in munere*.

μ 969

In septimo quaestio quae dilata fuerat explicatur ita ut deus qui genuit filium non solum sit pater uirtutis et sapientiae suae sed etiam ipse uirtus atque sapientia, sic et spiritus sanctus ; nec tamen simul tres sint uirtutes aut tres sapientiae sed una uirtus et una sapientia sicut unus deus et una essentia.

28/29 cf. V, v, 3/4. 28/29.31 ad aliquid : πρὸς τι ; cf. Arist., catg., VII, 6a, 36 - 8b, 24 ; Ps.-Aug., catg. x ex Arist., XI (PL 32, 1430). 30/34 cf. V, XVI, 53/64. 30 Sap. 16, *24 ; Rom. 1, 25. 32 Ps. 89, 1. 35/36 1 Cor. 1, 24. 37/39 cf. VI, 1, 26/31. 40/43 cf. VI, III - IX. 43/44 cf. VI, x. 44/45 *Aeternitas in patre, species ...* : Hil., trin. II, 1, 1 (PL 10, 51A) : *infinitas in aeterno, species ...* (notandum apud Ps.-Ambr., trin. scu tract. in symb. apost., 1 [PL 17, 538A] : *Aeternitas in patre, species ...*, forsan ex Augustino sumpta). 46/50 cf. VII, 1 - III.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test. : 28 se pr. — 50 essentia *Eug.*, p. 775, 24-776, 19. 40 ctiam — 43 horum *Coll. Nou.*, p. 76, 31-77, 2.

28 °dici etiam] dicet iam *Eug. V* se *alt.*] esse C^a ad *alt. om.* N^a 29 °pater *om. R^a* °uel] dicitur I 30 °sibi] siue V 31 ad *om. J Eug. V* sicut C 32 °cs] est V accedere B^a C K *Eug. (G V v)* 33 omnino] omni non (n *tert. eras.*) C essentiam suam (m *pr. et alt. eras.*) S 35 quomodo] quoniam A², qm̄ L dictum C^a N^a sit] est K Christus *om P^a* 36 sic] sicut A^a eadem] eam C, ea C² 38 ipse sit K suae *om. C* 39 genuerit (e *alt. eras.*) C °quolibet R^a 40 esse J trinitas K 40/41 et — trinitas *om. Coll. Nou.* 42 ad] ac J K °sanctum spiritum V^a 43 horum unum *Coll. Nou.* Disputatum] *praem.* quod S est] esset A^a 44 °agit M episcopus] *add.* sanctus A² N O S °aeternitatis *Eug. V* 44/45 patris T^a 46 fuerit C^a 47 °sit] misit (mi *del.*) L 48 sic] simul J K 49 sanctus] *add.* sit S nec — sint *om. S* sint trcs F K °sunt A², s̄ L aut] *add.* non S² trcs] *add.* aut S 50 essentia (ten. *del.*) K

Deinde quaesitum est quomodo dicantur una essentia, tres PL 1060
personae, uel ut a quibusdam graecis, una essentia, tres sub-
stantiae; et inuentum est elocutionis necessitate dici ut aliquo
uno nomine enuntiaretur cum quaeritur quid tres sint, quos
55 tres esse ueraciter confitemur, patrem scilicet et filium et
spiritum sanctum.

In octauo ratione etiam reddita intellegendibus clarum est
in substantia ueritatis non solum patrem filio non esse maio-
rem, sed nec ambos simul aliquid maius esse quam solum
60 spiritum sanctum, aut quoslibet duos in eadem trinitate maius
esse aliquid quam unum, aut omnes simul tres maius aliquid
esse quam singulos. Deinde per ueritatem quae intellecta
conspicitur et per bonum summum a quo est omne bonum
et per iustitiam propter quam diligitur animus iustus ab
65 animo etiam nondum iusto ut natura non solum incorporalis
uerum etiam immutabilis quod est deus quantum fieri potest
intellegeretur admonui, et per caritatem quae in scripturis
sanctis deus dicta est, per quam coepit utcumque etiam trini-
tas intellegendibus apparere sicut sunt amans et quod amatur
70 et amor.

In nono ad imaginem dei quod est homo secundum mentem
peruenit disputatio, et in ea quaedam trinitas inuenitur, id est
mens et notitia qua se nouit et amor quo se notitiamque suam
diligit, et haec tria aequalia inter se et unius ostenduntur esse

51/53 cf. VII, iv, 1/36. una essentia, tres personae ... una essentia, tres substantiae :
μία οὐσία, τρεῖς ὑποστάσεις : cf. Plato, apud Porph., phil. hist. IV, uit. plat. (apud
Did., trin. II, xxvi [PG 39, 759] et apud Cyr. Alex. [iuxta Did.], iul. I et VIII) ;
Basil., epist. 38 ; epist. 236 ; Tert., apol., 21 ; adu. prax., 2 ; 26 ; Hieron., epist. 15,
3-5 (uide Aug., ciu. dei XII, 2) ; supra VII, iv, 3/4. 53/56 cf. VII, iv, 37 sqq.
55/56 Symb. Nicaen., 2.5.18. 58/62 cf. VIII, prooem., 19/22 ; I, 18/23. uide
Symb. 'Quicumque,' 24. 62/68 cf. VIII, III sqq. 62/63 Rom. I, 20. 67/
68 I Ioh. 4, 8.16 ; cf. XV, vi, 44/45. 68/70 cf. VIII, x. 72/75 cf. IX, XII,
75/78. 72/74 cf. IX, iv, 1/5. 74/75 cf. IX, iv, 83/87.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

Test. : 51 Deinde — 74 esse *Eug.*, p. 776, 19-777, 12. 57 ratione — 62 singulos
Coll. Nou., p. 77, 4-7 ; *Cassiod.*, in *psalm.* LXI, 3 (CC 97, 543, 60-65) ; *Ioh. papae II*
epist., p. 207, 18-22. 57 clarum — 62 singulos [*Facund.*, *defens.* I, III (PL 67, 538)].

51 dicatur C O³ T *Eug.* (G P V v) una essentia] unes sentia C^a 52 ut om. A^a
C T *Eug.* V μ 53 °elocutionis] locutionis C, a loquutionis T², ex locutionis R
aliquo] *praem.* in A^a 54 uno om. B^a enuntiarentur A C O³ F J K
cum quaeritur om. P^a °tres quid *Eug.* V quos] quod T 55 ueraciter]
uerater C^a, cueraciter (c *pr. exp.*) J et *pr. om.* P 57 etiam ratione J K
°clarum] parum *Ioh.* 58 in substantia] *bis*, *alt. exp.* C 59 nec om. *Ioh.*
ambo C^a O^a *Ioh.* A^a °maius aliquid *Eug.* V °esse maius *Cassiod. Coll.*
Nou. Ioh. °solum om. *Ioh.* 61 essem C^a tres simul S 61/62 esse aliqui J
62 dende (*corr. I m.*) K 63 omnem C^a 66 incommutabilis A² S μ 67 ad-
monui et] ammonuet C^a 68 dictus A² L V² 69 °appareret I 72 per-
uenit] uenit A^a 73 °mentis M notitia] *bis* S °notitiamque *Eug.* V 74
°aequalia] *add.* sunt *Eug.* V esse om. A B^a C S J K P T

- 75 essentiae. In decimo hoc idem diligentius subtiliusque tractatum est atque ad id perductum ut inueniretur in mente euidentialior trinitas eius, in memoria scilicet et intelligentia et uoluntate. Sed quoniam et hoc compertum est quod mens numquam esse ita potuerit ut non sui meminisset, non se intellegeret et diligeret, quamuis non semper se cogitaret, cum autem
80 cogitaret non se a corporalibus rebus eadem cogitatione discerneret, dilata est de trinitate cuius haec imago est disputatio ut in ipsis etiam corporalibus uisis inueniretur trinitas et distinctius in ea lectoris exerceretur intentio.
- 85 In undecimo ergo electus est sensus oculorum in quo id quod inuentum esset etiam in ceteris quattuor sensibus corporis et non dictum posset agnosci, atque ita exterioris hominis trinitas primo in his quae cernuntur extrinsecus, ex corpore scilicet quod uidetur et forma quae inde in acie cernentis imprimitur et utrumque copulantis intentione uoluntatis, apparuit. Sed haec tria non inter se aequalia nec unius
90 esse substantiae claruerunt. Deinde in ipso animo ab his quae extrinsecus sensa sunt uelut introducta inuenta est altera trinitas ubi apparerent eadem tria unius esse substantiae, imaginatio corporis quae in memoria est et inde informatio cum ad eam conuertitur acies cogitantis et utrumque coniungens intentio uoluntatis. Sed ideo et ista trinitas ad exteriorem hominem reperta est pertinere quia de corporibus inlata
95 est quae sentiuntur extrinsecus. μ 970
- 100 In duodecimo discernenda uisa est sapientia ab scientia, et in ea quae proprie scientia nuncupatur quia inferior est

75/78 cf. X, XI, 1/3. 77/78 cf. Cic., inu. II, LIII, 160; Aug., diu. quaest., xxxi, 1; epist. 169, II, 6. 78/82 cf. X, XII, 6/12. 91/97 cf. XI, IV, 39/51. 94 cf. Symb. Nicaen., 10. 100 cf. XII, XIV, 44/45; XV, 41/44. Iob 28, 28; 1 Cor. 12, 8; uetus stoica definitio (supra XIV, 1, 49.51.54/56).

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test. : 75 essentiae — 101 est Eug., p. 777, 12-778, 7.

75 essentiae] essententiac K 75/76 tractatus C^a 76 atque] utique A^a, ad quae C^a 77 memoriam C^a scilicet C^a et pr. om. P 77/78 uoluntate C^a 80 diligiret C^a se semper C 81 °cogitatione] cogitat C, cogitatio C², cognitio I 82 discerneret] praem. tunc C 83 °etiam om. M 84 distinctius C^a °ca lectoris] electores R^a lectores K^a exercitur (i ex e per ras.) K 85 ergo om. S °quo id] quid L^a V^a id om. S^a 86 est A C °ceteris om. I^a 87 et] etiam S² 88 in his primo K °iis μ ex] in P 89 corporei K °format Eug. V °in om. L^a 90 °copulans intentio A² L copulantes C^a 91 Sed om. C^a °non om. V^a 92 °iis μ 93 uelut] ucl S Eug. (G P V v) 94 °apparet Eug. C^a P V v 95 formatio N O P Eug. V 96 ad cam] eadem A^a Eug. V 96 97 °iungens I, coniugis V^a 97 et om. A B C F P μ 98 °corporibus] cordibus Eug. V 100 °undecimo Eug. V a S 101 propriac C^a N T

prius quaedam sui generis trinitas inquirenda, quae licet ad
interiorem hominem iam pertineat, nondum tamen imago dei
uel appellanda sit uel putanda. Et hoc agitur in tertio decimo PL 1061
105 per commendationem fidei christianae. In quarto decimo
autem de sapientia hominis uera, id est dei munere in eius
ipsius dei participatione donata, quae ab scientia distincta est
disputatur, et eo peruenit disputatio ut trinitas appareat in
110 imagine dei quod est homo secundum mentem quae *renouatur*
in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit hominem
ad imaginem suam et sic percipit sapientiam ubi contemplatio
est aeternorum.

IV. [IV 6] Iam ergo in ipsis rebus aeternis, incorporalibus et
immutabilibus in quarum perfecta contemplatione nobis
beata quae non nisi aeterna est uita promittitur trinitatem
quae deus est inquiramus. Neque enim diuinorum librorum
5 tantummodo auctoritas esse deum praedicat, sed omnis quae
nos circumstat, ad quam nos etiam pertinemus, uniuersa ipsa
rerum natura proclamat habere se praestantissimum condito-
rem qui nobis mentem rationemque naturalem dedit qua
uiuentia non uiuentibus, sensu praedita non sentientibus, in-
10 tellegentia non intellegendis, immortalia mortalibus, im-
potentibus potentia, iniustus iustus, speciosa deformibus, bona
malis, incorruptibilia corruptibilibus, immutabilia mutabili-

104/105 cf. XIII, 1, 137 sqq.; II, 1 sqq.; XIX, 55/64. 106 sqq. cf. XIV, 1,
1/3 sqq. 106/107 cf. XIV, XIX, 27/28. 106 Iob 28, *12. 107 Iob 28, 28;
Eccli. 1, 24; 1 Cor. 12, 8; Col. 2, 3. 109 Eph. 4, 23. 109/110 Col. 3, *10.
110/111 Gen. 1, 27.*26; Eccli. 17, *1.

IV. 2/3 Tit. 1, 2; 1 Ioh. 2, 25. 5/8 Rom. 1, 20; Sap. 13, 5.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test. : 102 prius — 112 aeternorum *Eug.*, p. 778, 7-17.

IV. 1 Iam — 12/13 mutabilibus [*Ben., numim. IX, f. 16v-17*].

102 prius *om.* A^a B^a C quidam K generis] *add.* est S 103 nudum J^a
104 putenda P^a in] ut T °decimo] *add.* libro μ 105 christiani K² In]
praem. hominis K 106 hominis *om.* K 107 °dei] *s. l.* K¹, *om.* R^a partici-
pationem S °donata *om.* *Eug.* V a S distincta (*corr. 1 m.*) K 109/110
quod — dei] *bis, alt.* K 109 quae] qua T 110 agnitionem S 111 °sic]
si R °percepit I, praecepit R^a °sapientiam *om.* R^a.

IV.] III ABC 1 °incomparabilibus I 1/2 et immutabilibus *om.* S^a 2
immutabilibus] *im eras.* B, incommutabilibus A C F J P μ 4 ne quae C^a
librorum] *praem.* in C^a 5 auctoritas C sed] *add.* et T 6 nos *pr. om.* K^a
°circumadstat R ipsa *om.* T 6/7 °ipsa rerum] ipsarum I^a 7 °se
om. M 8 rationemque] e *alt. superscr.* K², rationem quae C^a qua] qui A^a
9 sensu praedita] sentientia S 10 °mortalibus] immortalibus V 11 in-
iustus A^a

bus, inuisibilia uisibilibus, incorporalia corporalibus, beata miseris praeferenda uideamus. Ac per hoc quoniam rebus
 15 creatis creatorem sine dubitatione praeponimus, oportet ut eum et summe uiuere et cuncta sentire atque intellegere, et mori, corrumpi mutarique non posse; nec corpus esse sed spiritum omnium potentissimum, iustissimum, speciosissimum, optimum beatissimumque fateamur.

v. [V 7] Sed haec omnia quae dixi et quaecumque alia simili more locutionis humanae digne de deo dici uidentur et uniuersae trinitati qui est unus deus et personis singulis in eadem trinitate conueniunt. Quis enim uel unum deum, quod est
 5 ipsa trinitas, uel patrem uel filium uel spiritum sanctum audeat dicere aut non uiuentem aut nihil sentientem uel intellegentem, aut in ea natura qua inter se praedicantur aequales quemquam eorum esse mortalem siue corruptibilem siue mutabilem siue corporeum? Aut quisquam ibi neget
 10 aliquem potentissimum, iustissimum, speciosissimum, optimum, beatissimum? Si ergo haec atque huiusmodi omnia et ipsa trinitas et in ea singuli dici possunt, ubi aut quomodo trinitas apparebit?

Redigamus itaque prius haec plurima ad aliquam paucitatem. Quae uita enim dicitur in deo ipsa est essentia eius atque natura. Non itaque deus uiuit nisi uita quod ipse sibi est. Haec autem uita non talis est qualis inest arbori ubi nullus intellectus, nullus est sensus. Nec talis qualis inest pecori;

v. 3 uide Symb. 'Quieumque,' 16; libell. fid. (Clauis 552), 1 (CC 9, 129, 2/6); Euseb. Vercell., trin. I, 1 (CC 9, 3, 6). 4/5 libell. fid. (Clauis 552), 1 (CC 9, 129, 2/6); Euseb. Vercell., trin. I, 1 (CC 9, 3, 6); uide Symb. 'Quieumque,' 16. 6/8 cf. tom. Dam., anath. 21. 8/9 Symb. Nicaen., 19e (anath.). 9/11 ef. tom. Dam., anath. 20.

Codd. : A B C N O S F J K P T (I L M R V).

Test. : 13 inuisibilia — 14 uideamus [Ben., munim. IX, f. 17].

v. 4 Quis — 9 corporeum, 15 Quae — 18 pecori [coll., f. 41v-42].

13 ineorporalia corporalibus inuisibilibus uisibilibus J °inuisibilia uisibilibus om. M R 14 rebus] praem. in T 16 summae C^a 17 mutari quae A^a C^a posset A^a 18 iustissimum A^a 18/19 speciosissimum T^a 19 °beatissimum quae C^a, beatissimum μ.

v. om. A B C 1 similia (a eras.) T 2 dici de deo F^a °de om. I uidebitur B², uidentur C^a et] eras. N 3 quae A^a S J K μ 4 °trinitate] eternitate R 6 sentientem (en alt. del.) T 6/7 intellegentem] praem. non C² T 7/8 aequales (e alt. eras.) C 8 °esse eorum μ 9 corporeum C^a neget ibi J 10 aliquo C^a 11 beatissimumque P °Si om. M^a 12 °posset R^a aut] u superscr. K² 15 aque (corr. 1 m.) K 16 uita] uita C^a 17 °nullus] add. est μ 18 sensus est F °Nee talis om. R talis] add. inest A^a °inest qualis L V °pecoribus R

habet enim uita pecoris sensum quinquepertitum sed intel-
 20 lectum habet nullum, at illa uita quae deus est sentit atque μ 971
PL 1062
 intellegit omnia, et sentit mente, non corpore quia spiritus
 est deus. Non autem sicut animalia quae habent corpora per
 corpus sentit deus; non enim ex anima constat et corpore, ac
 per hoc simplex illa natura sicut intellegit sentit, sicut sentit
 25 intellegit, idemque sensus qui intellectus est illi. Nec ita ut
 aliquando esse desistat aut coeperit; immortalis est enim.
 Nec frustra de illo dictum est quod solus habeat immortalita-
 tem. Nam immortalitas eius uere immortalitas est in cuius
 natura nulla est commutatio. Ipsa est etiam uera aeternitas
 30 qua est immutabilis deus sine initio, sine fine, consequenter et
 incorruptibilis. Vna ergo eademque res dicitur siue dicatur
 aeternus deus siue immortalis siue incorruptibilis siue im-
 mutabilis, itemque cum dicitur uiuens et intellegens quod est
 utique sapiens, hoc idem dicitur. Non enim percepit sapien-
 35 tiam qua esset sapiens, sed ipse sapientia est. Et haec uita
 eademque uirtus siue potentia, eademque species qua potens
 atque speciosius dicitur. Quid enim potentius et speciosius
 sapientia quae *attingit a fine usque in finem fortiter et disponit*
omnia suauiter? Bonitas etiam atque iustitia numquid inter
 40 se in dei natura sicut in eius operibus distant tamquam duae
 diuersae sint qualitates dei, una bonitas, alia iustitia? Non
 utique. Sed quae iustitia ipsa bonitas, et quae bonitas ipsa

21/22 Ioh. 4, 24; 3, *6 (in quibusdam codd.). 23 Cic., fin. bon. mal. V, XII,
 34: ... *e corpore animoque constare*; Sall., iug., II, 1: ... *compositum est ex corpore et*
anima; Lact., inst. VII, 5, 16: ... *constat corpore et anima*; cf. Cic., fin. bon. mal. IV,
 VII, 16. 27/28 1 Tim. 6, 16. 38/39 Sap. 8, *1.

Codd.: ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test.: 19 habet — 22 deus, 23 ac — 42 ipsa [coll., f. 42-43].

19 uitam T pecoris] po/////oris 4 litt. eras. C^a, corporis T quinquipertitum
 C^a 20 ad illam uitam S at] t superscr. K², ad C^a est] add. qui i. mg. S²
 ad quae C^a 21/22 deus spiritus est F P 23 sentit] add. et A 24
 °simplex om. I^a 25 qui] qui/ 1 lit. eras. C intellectus] praem. et C² °ita]
 ista R 26 ceperit C^a 27 illo] eo K °solus om. L^a habeat] abit C,
 habet C² T 28 °in om. L^a 29 etiam] enim K, om. P 30 quae A^a C J
 incommutabilis T consequenter] add. etiam O³ et] etiam F K 31
 ergo om. P^a eadem quae C^a 33 item quae C^a quod] praem. et S 34
 idem dicitur] idem idicitur K percipit A^a C^a F, praecedat T 35 esset] sit
 A^a F °haec om. R uitae C^a 36 eademque pr.] eadem quae quae (quae
 alt. eras.) C^a uirtutis J potentiae C^a eademque alt.] eadem quae C^a
 qua] qua/ 1 lit. eras. P, quare A^a C J, quae B 37 °atque] aut L et]
 atque F J speciosius pr.] speciosus A^a 38 in] ita A B C, ad cett. codd. μ 40
 °natura dei μ distant tamquam] distantia quam K 41 °sunt R

beatitudo. Incorporalis autem uel incorporeus ideo dicitur deus ut spiritus credatur uel intellegatur esse, non corpus.

45 [8] Proinde si dicamus : 'Aeternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, uiuus, sapiens, potens, speciosus, iustus, bonus, beatus, spiritus,' horum omnium nouissimum quod posui quasi tantummodo uidetur significare substantiam, cetera uero huius substantiae qualitates ; sed non ita est in illa
50 ineffabili simpliciue natura. Quidquid enim secundum qualitates illic dici uidetur secundum substantiam uel essentiam est intellegendum. Absit enim ut spiritus secundum substantiam dicatur deus et bonus secundum qualitatem, sed utrumque secundum substantiam. Sic omnia cetera quae commemo-
55 rauimus unde in superioribus libris multa iam diximus. De quattuor igitur primis quae modo a nobis enumerata atque digesta sunt id est aeternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, unum aliquid eligamus quia unum quattuor ista significant sicut iam disserui, ne per multa distendatur intentio, et illud potius quod positum est prius, id est aeternus.
60 Hoc faciamus et de quattuor secundis quae sunt uiuus, sapiens, potens, speciosus. Et quoniam uita qualiscumque inest et pecori cui sapientia non inest, duo uero ista, sapientia scilicet atque potentia, ita sunt inter se in homine comparata ut
65 sancta scriptura diceret : *Melior est sapiens quam fortis*, speciosa porro etiam corpora dici solent ; unum ex his quattuor quod eligimus sapiens eligatur, quamuis haec quattuor PL 1063 in deo non aequalia dicenda sint ; nomina enim quattuor, res autem una est. De tertiis uero ultimis quattuor, quamuis in
70 deo idem sit iustum esse quod bonum, quod beatum, idemque spiritum esse quod iustum et bonum et beatum esse, tamen quia in hominibus potest esse spiritus non beatus, potest et iustus et bonus nondum beatus, qui uero beatus est profecto

μ 972

44 credatur uel intellegatur : Is. 7, *9. 65 Sap. 6, *1.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test. : 43 beatitudo — 47 spiritus, 55 De — 62 speciosus, 66 unum — 73 profecto [coll. f. 43-43v]. 43 Incorporalis — 44 corpus, 45 Aeternus — 47 spiritus [Godesc., trin. (p. 268, 29-269, 3)].

43 incorpolis C^a 45 dicam S 47 nouissimum om. I^a 48 tantum O^a
49 ita] itaquae C^a 50 effabili-(corr. 1 m.) K °simplici quae C^a, simplici R
50/51 qualitas J^a 51/54 uel — substantiam om. S^a 52 ut] et K^a 53/54
sed utrumque] sed uerum (sed eras.) S² 56 primis] prius K 57 aeternis C^a
58 elegamus K ista] ita S^a 59 significat C^a multa] cuncta O S 60
°quod] quam I 61 secundis C^a 63 et om. K °pecore R^a duo] dum T
63/64 scilicet C^a 64 ita om. S in om. S^a 65 °sapientia L^a 67 quod]
quae (ae i. r.) S², T eligimus] elegimus C O² S J K P², digessimus T sapiens
eligatur om. K elegatur C^a 68 non] exp. S² inaequalia A J T μ 70
°deo idem] eodem R 71 bonum et iustum T °et pr.] quod R^a °et alt.
om. V 72 hominibus C^a non] add. autem S

et iustus et bonus et spiritus est ; hoc potius eligamus quod
75 nec in hominibus esse sine illis tribus potest, quod est beatus.

VI. [VI 9] Num igitur cum dicimus : 'Aeternus, sapiens, beatus,' haec tria sunt trinitas quae appellatur deus ? Redigimus quidem illa duodecim in istam paucitatem trium, sed eo modo forsitan possumus et haec tria in unum aliquid horum. Nam
5 si una eademque res in dei natura potest esse sapientia et potentia aut uita et sapientia, cur non una eademque res esse possit in dei natura aeternitas et sapientia aut beatitudo et sapientia ? Ac per hoc sicut nihil intererat utrum illa duodecim an ista tria diceremus quando illa multa in istam redegimus paucitatem, ita nihil interest utrum tria ista dicamus
10 an illud unum in cuius singularitate duo cetera similiter redigi posse monstrauiamus.

Quis itaque disputandi modus, quaenam tandem uis intellegendi atque potentia, quae uiuacitas rationis, quae acies
15 cogitationis ostendet, ut alia iam taceam, hoc unum quod sapientia dicitur deus quomodo sit trinitas ? Neque enim sicut nos de illo percipimus sapientiam ita deus de aliquo, sed sua est ipse sapientia quia non est aliud sapientia eius, aliud essentia cui hoc est esse quod sapientem esse. Dicitur
20 quidem in scripturis sanctis Christus dei uirtus, et dei sapientia, sed quemadmodum sit intellegendum ne patrem filius uideatur facere sapientem in libro septimo disputatum est, et ad hoc ratio peruenit ut sic sit filius sapientia de sapientia quemadmodum *lumen de lumine, deus de deo*. Nec aliud

VI. 20 I Cor. I, 24. 21/22 cf. VII, I - III. 23/24 cf. VII, III, 40/41. 23 Eccli. I, 3,4 ; I Cor. I, 21.24.30. 24 Symb. Nicaen., 8. Symb. Nicaen., 8.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test. : 74 et pr. — 75 beatus [coll., f. 43v].

VI. 2 Redigimus — 4 horum, 15 ut — 20/21 sapientia, 23 sic — 24 aliud [coll., f. 43v-44].

74 et tert. om. J hoc] praem. et K elegamus C^a K 75 hominibus] omnibus C^a.

VI. om. A B C 1 Num] nunc A 1/2 beatus, sapiens, aeternus A^a 2 redigimus C, redegimus C² N² O³ P T 4 possumus forsitan S aliquid A² C μ 5 unum C eadem quae C^a, eadem N^a 6 aut — sapientia om. V^a 7 aut] ut I 7/8 aut — sapientia om. J 8/9 duodecim C^a 9 tria ista F trea C^a 9/10 redigimus A B^a C^a J K², redigimus K 10 trea C^a 11 singularitatem C F K T μ redigo C^a 12 monstrauiamus] memorauimus (or i. r.) B² 13 disputandi O^a 14 quim M 13/14 intellegi O^a R^a 14 atque] aut quae C² potentiam C^a 15 ostendetur C, ostendit O³, ostende (corr. 1 m.) K ut om. C 16 sapientiam C^a sit] si C^a 17 sapientia J 18 est pr.] et S^a ipsa A^a 19 aliud om. R^a 20 in om. R^a 23 ad] a V^a 24 sapientia pr.] sapienti R^a, sapientiam V^a

25 potuimus inuenire spiritum sanctum nisi et ipsum esse
sapientiam, et simul omnes unam sapientiam sicut unum
deum, unam essentiam. Hanc ergo sapientiam quod est deus,
quomodo intellegimus esse trinitatem? Non dixi: 'Quomodo
credimus?' (nam hoc inter fideles non debet habere quaestio-
nem), sed si aliquo modo per intellegentiam possumus uidere
30 quod credimus, quis iste erit modus?

[10] Si enim recolamus ubi nostro intellectui coeperit in his
libris trinitas apparere, octauus occurrit. Ibi quippe ut
potuimus disputando erigere temptauimus mentis intentionem
35 ad intellegendam illam praestantissimam immutabilemque
naturam quod nostra mens non est. Quam tamen sic intue-
bamur ut nec longe a nobis esset et supra nos esset, non loco
sed ipsa sui uenerabili mirabilique praestantia ita ut apud PL 1064
nos esse suo praesenti lumine uideretur. In qua tamen nobis
40 adhuc nulla trinitas apparebat quia non ad eam quaerendam
in fulgore illo firmam mentis aciem tenebamus; tantum quia
non erat aliqua moles ubi credi oporteret magnitudinem
duorum uel trium plus esse quam unius cernebamur utcum-
que. Sed ubi uentum est ad caritatem quae in sancta scriptura
45 deus dicta est eluxit paululum trinitas, id est amans et quod
amatur et amor. Sed quia lux illa ineffabilis nostrum reuerbe-
rabat obtutum et ei nondum posse contemperari nostrae
mentis quodam modo conuincebatur infirmitas, ad ipsius
nostrae mentis secundum quam factus est homo *ad imaginem* μ 973
50 *dei* uelut familiarior considerationem reficiendae laborantis

25/27 cf. VII, III, 104/106. 26/27 libell. fid. (Clauis 552), 1 (CC 9, 129, 2/6);
Euseb. Verceil., trin. I, 1 (CC 9, 3, 6); uide Symb. 'Quicumque,' 16. 44/46
cf. VIII, x. 44/45 1 Ioh. 4, 8.16; cf. XV, III, 67/68. 49/50 Gen. 1, 27;
5, *1; 9, 6.

Codd.: ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test.: 25 potuimus — 27 essentiam [coll., f. 4°].

26 unam] *add.* esse K 27 unum K^a deus est A 29 inter] *bis* S^a 30/31
°sed — modus *om.* M^a 30 °aliquo] quo R 31 quis iste erit] quistae herit C^a
erat K 33 libris] *add.* disput T hoccurrit C^a, oecurit K, occurret P
Ibi] ubi S 34 erigere] hereregere C^a intentionem] intellegtionem C,
intellegentiam C² 36 tamen] amen C^a 36/37 intubamur C^a 37 et —
esset *alt. om.* J^a supra] sup A 38 °sed] est V^a mirabili quae C^a, mirabile-
que S^a praestantia] praesentia *i. mg.* T² 39 quo NOS J P 40 °apparebit
M 41 °fulgure I menti S tenebamus] tendebamus O, figebamus T
42 molis A^a credere J oportoret C^a magnitudinem] *praem.* et C^a
44 Sed *om.* T scitura A 45 paulolum S 46/47 reuerberabat] b *pr.*
superscr. K² 47 posset K comparari J^a 48/49 quodam — mentis *om.* T^a
48 quodadmodo K 49 °mentis nostrae L 50 consideratione T refi-
cienda A, perficiendae O^a elaborantis A

intentionis causa inter coeptum dispositumque refleximus, et inde in creatura quod nos sumus ut inuisibilia dei per ea quae facta sunt conspiciere intellecta possemus immorati sumus a nono usque ad quartum decimum librum.

- 55 Et ecce iam quantum necesse fuerat aut forte plus quam necesse fuerat exercitata in inferioribus intellegentia ad summam trinitatem quae deus est conspiciendam nos erigere uolumus nec ualemus. Num enim sicut certissimas uidemus trinitates, siue quae forinsecus de rebus corporalibus fiunt, 60 siue cum ea ipsa quae forinsecus sensa sunt cogitantur; siue cum illa quae oriuntur in animo nec pertinent ad corporis sensus sicut fides, sicut uirtutes quae sunt artes agendaе uitae manifesta ratione cernuntur et scientia continentur; siue cum mens ipsa qua nouimus quidquid nosse nos ueraciter 65 dicimus sibi cognita est uel se cogitat; siue cum aliquid quod ipsa non est, aeternum atque incommutabile conspicit; num ergo sicut in his omnibus certissimas uidemus trinitates quia in nobis fiunt uel in nobis sunt, cum ista meminimus, aspiciamus, uolumus ita uidemus etiam trinitatem deum quia et illic 70 intellegendo conspiciamus tamquam dicentem et uerbum eius, id est patrem et filium, atque inde procedentem caritatem utrique communem, sanctum scilicet spiritum? An trinitates istas ad sensus nostros uel animum pertinentes uidemus potius quam credimus, deum uero esse trinitatem credimus potius 75 quam uidemus? Quod si ita est, profecto aut inuisibilia eius per ea quae facta sunt nulla intellecta conspiciamus, aut si ulla conspiciamus, non in eis conspiciamus trinitatem, et est illic

52/53 Sap. 13, 5. Rom. 1, *20. 70 Rom. 1, 20. 75/76 Rom. 1, *20.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

51 inter] iter B C O S ceptum C K dispositumque N^a 52 °in om. V^a
 creaturam (m *eras.*) S sumus om. S^a °ut om. M 53 possimus S
 immorati] iam morati C 55 iam om. S^a 55/56 aut — fuerat om. B^a
 56 excitata C in om. T inferioribus J^a, ferioribus (*corr. 1 m.*) K °intelle-
 gentiae M 56/57 summamus (us *exp.*) T 57 °est deus I^a est om. T
 erigere C^a 58 uolumus] uolumus K nec ualemus om. K uidemus]
 ita N O μ, uidimus O³ *cett. codd.* 60 quae forinsecus om. A^a sensa sunt]
 sensas A^a 61 ad] a A^a 63 manifesta] *praem.* quae T 65 °sibi] siue M V^a
 66 incommutabile] inmortale A C, immutabile A² O^a P T 67 uidimus A B J
 K T 68/69 inspicimus T 69/70 uolumus — conspiciamus om. S^a 69 ita]
 ista A^a etiam uidemus F^a T deum] dominum A^a °illic] illis M 71
 inde om. P^a 72 utriusque B N O³ K P T, utrisque J °scilicet spiritum
 sanctum μ 73 °uel] *add.* ad μ animo C, animos C² J per tenentes C
 °uidimus R 74 °uero esse] uerosse C^a, uere esse M trinitatem esse P
 75 °uidimus R^a °si] *praem.* et M 76 °sunt om. V^a ulla] illa A B O J K
 77 conspiciamus A

quod conspiciamus, est quod etiam non conspectum credere
 debeamus. Conspicere autem nos immutabile bonum quod nos
 80 non sumus liber octauus ostendit, et quartus decimus cum de
 sapientia quae homini ex deo est loqueremur admonuit. Cur
 itaque ibi non agnoscimus trinitatem? An haec sapientia quae
 deus dicitur non se intellegit, non se diligit? Quis hoc dixerit?
 Aut quis est qui non uideat ubi nulla scientia est nullo modo
 85 esse sapientiam? Aut uero putandum est sapientiam quae
 deus est scire alia et nescire se ipsam, uel diligere alia nec
 diligere se ipsam? Quae siue dici siue credi stultum et impium PL 1065
 est. Ecce ergo trinitas, sapientia scilicet et notitia sui et
 dilectio sui. Sic enim et in homine inuenimus trinitatem, id est
 90 mentem et notitiam qua se nouit et dilectionem qua se diligit.

VII. [VII 11] Sed haec tria ita sunt in homine ut non ipsa sint
 homo. *Homo est* enim sicut ueteres definierunt *animal ra-*
tionale, mortale. Illa ergo excellunt in homine, non ipsa sunt
 homo. Et una persona, id est singulus quisque homo, habet
 5 illa tria in mente uel mentem. Quod si etiam sic definiamus
 hominem, ut dicamus: 'Homo est substantia rationalis cons-
 tans ex anima et corpore,' non est dubium hominem habere
 animam quae non est corpus, habere corpus quod non est
 anima. Ac per hoc illa tria non homo sunt sed hominis sunt

80 *liber octauus*: VIII, III. *quartus decimus*: XIV, XIX. 88 sqq. cf. XIV, VIII.

VII. 2/3 Quint., inst. VII, III, 15; cf. Cic., acad. II, VII, 21; Plut., eth., 450^D; Aug., ord. II, XI, 31; supra VII, IV, 21/22. 3 cf. Cic., fin. bon. mal. V, XIII, 36. 6/7 Cic., fin. bon. mal. V, XII, 34: ... *e corpore animoque constare*; Sall., iug., II, 1: ... *compositum est ex corpore et anima*; Lact., inst. VII, 5, 16. ... *constat corpore atque anima*; cf. Cic., fin. bon. mal. IV, VII, 16; supra XIII, IX, 14; XV, V, 23.

Codd.: *ABC NOS FJKPT (ILMRV)*.

Test.: 82 non — 90 diligit [Ben., munim. X, f. 20].

VII. 1 Sed — 9 sunt alt. [Ben., munim. X, f. 20].

78 conspiciamus *K* est] *praem.* et *A² S* etiam quod *T* °credere] *praem.*
 sed *M* 79 °nos *pr. om.* *R^a* °incommutabile *R²* 80 octauus *C^a* quatus *A^a*
 81 loqueremur *C^a* 82 °ibi *om.* *C^a R^a* cognoscimus *P* °haec] ex *M*
 86 alia *pr. et alt.*] aliam *J* °ipsa *M* 86.87 dilegere *C^a* 87 Quae] quod *C^a*
 siue *pr.*] ita *AB NOS T*, se^(exp. 2 m.) *C*, si *FKILRVμ*, sic *JP* dicit
 (t *exp.*) *J* stultum] *add.* est *eras.* *J* 88 Ecce] *praem.* VII *NO JP* 88/89
 trinitas — inuenimus] trinam agnoscimus *A^a* 88 et *pr. om.* *K^a* notitia]
 scientia *T^a* 89 dilectio sui] dilectione *T^a* dilectio] *add.* est *N* °homi-
 nem *M*.

VII. *om.* *ABCNOJP* 1 trea *C^a* ita *om.* *C* sint] sit *A^a* 2 °est
om. *L^a* diffinierunt *P* 4 singulos *C^a* 5 trea *C^a* °uel mentem] *del.* *O³*,
om. *μ* diffiniamus *P* 8 quae] qua *R^a* 9 anima] *praem.* corpus *eras.* *T*
 trea *C^a* sunt *pr.*] *add.* sed homo sunt *del.* *T*

10 uel in homine sunt. Detracto etiam corpore si sola anima cogi-
tetur, aliquid eius est mens tamquam caput eius uel oculus uel
facies, sed non haec ut corpora cogitanda sunt. Non igitur
anima sed quod excellit in anima mens uocatur. Numquid
autem possumus dicere trinitatem sic esse in deo ut aliquid
15 dei sit nec ipsa sit deus? Quapropter singulus quisque homo
qui non secundum omnia quae ad naturam pertinent eius sed
secundum solam mentem imago dei dicitur una persona est
et imago est trinitatis in mente. Trinitas uero illa cuius imago
est nihil aliud est tota quam deus, nihil aliud est tota quam
20 trinitas. Nec aliquid ad naturam dei pertinet quod ad illam
non pertineat trinitatem, et tres personae sunt unius essentiae
non sicut singulus quisque homo una persona.

[12] Itemque in hoc magna distantia est quod siue mentem
dicamus in homine eiusque notitiam et dilectionem, siue
25 memoriam, intellegentiam, uoluntatem, nihil mentis memini-
mus nisi per memoriam nec intellegimus nisi per intellegen-
tiam nec amamus nisi per uoluntatem. At uero in illa trinitate
quis audeat dicere patrem nec se ipsum nec filium nec spiritum
sanctum intellegere nisi per filium, uel diligere nisi per spiri-
30 tum sanctum, per se autem meminisse tantummodo uel sui
uel filii uel spiritus sancti; eodemque modo filium nec sui nec
patris meminisse nisi per patrem, nec diligere nisi per spiritum
sanctum, per se autem non nisi intellegere et patrem et se

13 Cic., fin. bon. mal. V, XIII, 36 : ... *excellens in animorum* ... ; cf. supra XV, 1, 7.

Cic., fin. bon. mal. V, XIII, 36 : *quaeque mens nominatur* ; cf. Varro, antiqu.
(apud Aug., ciu. dei VII, 23 [CC 47, 204, 20/22]) ; supra XV, 1, 6. 21 *tres*
personae unius essentiae : *μία οὐσία, τρεῖς ὑποστάσεις* ; cf. supra VII, IV, 3/4. 23/24
cf. IX, XII, 76/77. 25 *memoria, intellegentia, uoluntas* : cf. Cic., inu. II, LIII, 160 :
partes eius (scil. *prudētia*) : *memoria, intellegen tia, prouidentia* ; Aug., diu. quaest.,
XXXI, 1 ; epist. 169, II, 6 ; supra X, XI, 3.17/18.29 ; XIV, VI, 52/54 ; VII, 51/52 ;
XI, 4/7 ; infra XV, VII, 87/113 ; XX, 51. 25/27 cf. XIV, VII, 43/45.

Codd. : ABC NOS FJKPT (ILMRV).

Test. : 10 uel — 33 se *alt.* [Ben., munim. X, f. 20]. 11 tamquam — oculus, 12
Non *alt.* — 13 uocatur, 17 secundum — dicitur [Isid., orig. XI, 1, 12]. 13 Num-
quid — 15 deus, 18 Trinitas — 21 essentiae [coll., f. 44-44v].

10 sunt] si uiat est C, si aut est C² corpore] *add.* non homo sunt A 11
mens est T oculus C^a R^a O^a 12 facias C^a ut *om.* A^a 13 Numquid] nuncquid
C^a 15 singulos C^a quisque *om.* T^a o homo *om.* I 18 trinitatis] trinitas S^a
Trinitas] trinitatis R^a 19 aliud est *alt.*] est aliud μ tota *alt om.* T 20
aliquid] aliud R ad *pr.*] in R^a naturam] a *pr. s. l.* K¹ 21 et tres] res (et
om.) C, et res (*corr. 1 m.*) K 22 singulas (*corr. 1 m.*) A o una persona *om.* L^a
23 item quae C^a 24 eius quae C^a R 25 mentes C^a 25/26 meminemus C^a
27 o At] ad C^a, aut M 28 se *om.* R S^a 29 sanctum *om.* T diligere C 30
meminisset C^a 31 uel filii *om.* S^a 33 autem *om.* J^a intellegere] *praem.*
dile C^a et *alt. om.* R^a

ipsum et spiritum sanctum ; similiter et spiritum sanctum per
 35 patrem meminisse et patris et filii et sui, et per filium intel-
 legere et patrem et filium et se ipsum, per se autem non nisi
 diligere et se et patrem et filium, tamquam memoria sit pater
 et sua et filii et spiritus sancti, filius autem intelligentia et sua
 et patris et spiritus sancti, spiritus uero sanctus caritas et sua
 40 et patris et filii ?

Quis haec in illa trinitate opinari uel affirmare praesumat ?
 Si enim solus ibi filius intellegit et sibi et patri et spiritui
 sancto, ad illam reditur absurditatem ut pater non sit sapiens PL 1066
 de se ipso sed de filio, nec sapientia sapientiam genuerit sed
 45 ea sapientia pater dicatur sapiens esse quam genuit. Vbi enim
 non est intelligentia nec sapientia potest esse, ac per hoc si
 pater non intellegit ipse sibi sed filius intellegit patri, profecto
 filius patrem sapientem facit. Et si hoc est deo esse quod
 sapere et ea illi essentia est quae sapientia, non filius a patre,
 50 quod uerum est, sed a filio potius habet pater essentiam, quod
 absurdissimum atque falsissimum est. Hanc absurditatem
 nos in libro septimo discussisse, conuicisse, abiecisse certissi-
 mum est. Est ergo deus pater sapiens ea qua ipse sua est sa-
 pientia, et filius sapientia patris de sapientia quod est pater
 55 de quo est genitus filius. Quocirca consequenter est et intel-
 lens pater ea qua ipse sua est intelligentia ; neque enim esset
 sapiens qui non esset intellegens. Filius autem intelligentia
 patris de intelligentia genitus quod est pater. Hoc et de me-
 moria non inconuenienter dici potest. Quomodo est enim
 60 sapiens qui nihil meminit, uel sui non meminit ? Proinde quia
 sapientia pater, sapientia filius, sicut sibi meminit pater ita et

52 in libro septimo : VII, 1, 56 - III. 61 Eccli. 1, 3.4 ; 1 Cor. 1, 21.24.30.

Codd. : AB ; 52 septimo usque ad finem operis def. C ; legitur R NOS
 F J K P T (I L M V).

Test. : 34 ipsum — 51 est, 53 Est alt. — 61 et [Ben., munim. X, f. 20-20v]. 53
 ergo — 61 et [coll., f. 44v-45].

35 et alt. om. C et tert.] s. l. B¹ 36 et tert.] uel T 38 et pr. om. S 41
 °qui L^a illi R^a affirmare C^a 42 °ibi solus M ibi] sibi R K intel-
 git] add. ut intelligentia sit A² B^a S F P 43 adsurditatem R^a 44 sapientia
 om. K^a 45 ea] a S 46 intellegentia] add. quae pater dicatur A^a 48 patrem
 sapientem facit] sapientem facit esse patrem F, sapientem facit patrem K sa-
 pientem] add. esse A 49 ea] praem. in R^a 50 °potius] praem. pater S², om.
 M^a pater habet T pater essentiam] patressentiam K^a pater om. S 51
 absurdissimum] um s. l. K¹ adquae C^a R^a 52 descussisse R^a conuicisse]
 conui/cisse 1 lit. eras. O 53 Est] eras. B, om. O^a S deus om. R °qua om.
 M^a est sua T 54 et — sapientia alt. om. R^a patris] patres R² 55
 °genitus est μ et om. K 56 °ipsa M^a est sua S 59 inconuenienter]
 con s. l. T¹ °est om. L 60 qui] quia (a eras.) S meminit pr.] nouit J
 non om. T^a 61 °sibi] sui μ et om. A R S K T

filius ; et sicut sui et filii meminit pater memoria non filii sed sua, ita sui et patris meminit filius memoria non patris sed sua. Dilectio quoque ubi nulla est quis ullam dicat esse sapientiam ?
 65 Ex quo colligitur ita esse patrem dilectionem suam ut intellegentiam et memoriam suam. Ecce ergo tria illa, id est memoria, intellegentia, dilectio seu uoluntas in illa summa et immutabili essentia quod est deus, non pater et filius et spiritus sanctus sunt, sed pater solus. Et quia filius quoque sapientia est genita de sapientia, sicut nec pater ei nec spiritus sanctus intellegit sed ipse sibi, ita nec pater ei meminit nec spiritus sanctus ei diligit sed ipse sibi ; sua enim est et ipse memoria, sua intellegentia, sua dilectio, sed ita se habere de patre illi est de quo natus est. Spiritus etiam sanctus quia
 70 sapientia est procedens de sapientia non patrem habet memoriam et filium intellegentiam et se dilectionem ; neque enim sapientia esset si alius ei meminisset eique alius intellegeret ac tantummodo sibi ipse diligeret ; sed ipse habet haec tria et ea sic habet ut haec ipsa ipse sit. Verumtamen ut ita sit inde
 75 illi est unde procedit.

[13] Quis ergo hominum potest istam sapientiam qua nouit deus omnia ita ut nec ea quae dicuntur praeterita ibi praetereant, nec ea quae dicuntur futura quasi desint expectentur ut ueniant, sed et praeterita et futura cum praesentibus sint
 85 cuncta praesentia ; nec singula cogitentur et ab aliis ad alia cogitando transeatur, sed in uno conspectu simul praesto sint

69/70 Eccli. 1, *4.9 ; 24, 5.14. 73/74 Symb. Nicaen., 6 ; Symb. Rom.-Mediol. 1, 2a. 74/75 Ioh. 15, 26.

Codd. : A B R ; def. C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 62 filius — 86 sint [Ben., *minim.* X, f. 20^v-21] ; [coll., f. 45-45^v].

62 sicuti S sui om. S 63 patris pr.] patres R^a 66 °suam om. I 67 intellegentia] add. seu P 67/68 °dilectio — essentia om. M^a 67 °seu] uel P, siue μ °illam summam V^a 68 °immutabili] incommutabili J, ineffabili I est om. R et filius] bis J 69 sanctus om. S^a sunt om. A^a 70/77 genita — esset om. M^a 70 °genitus O³ I 71 °sanctus] add. ei μ ipsa J 71/72 ita — sibi om. T 72 sanctus om. S sua] praem. sic T 73 ita] ista T 74 qua R^a etiam] autem K 75 praecedens R^a 76 et pr. om. S se om. S^a enim om. T 77 °eique alius] aliusque ei L V² eique] ei s. l. K¹ ; om. S 78 ac] et R tanto modo R^a et om. R^a 79 ea om. R haec] ea T sit ipse J °ita om. M^a 81 Quis] praem. IIII A B potest] add. comprehendere S² °istam] ipsam L qua] quia T 82/83 praereant A^a, praetereat K 83 factura T expectetur R 84 ueniat R^a sed] add. expectent del. T futura] add. p exp. J 85 et] uel ut O³ ad] s. l. K¹ 86 cogitatio T transeantur R^a, transferatur T °in] exp. V²

uniuersa ; quis, inquam, hominum comprehendit istam sapientiam eandemque prudentiam eandemque scientiam quandoquidem a nobis nec nostra comprehenditur ? Ea quippe quae
 90 uel sensibus uel intellegentiae nostrae adsunt possumus ut- PL 1067
 cumque conspicerere ; ea uero quae absunt et tamen adfuerunt per memoriam nouimus, quae obliti non sumus. Nec ex futuris praeterita sed futura ex praeteritis non tamen firma cognitione conicimus. Nam quasdam cogitationes nostras quas
 95 futuras uelut manifestius atque certius proximas quasque prospicimus memoria faciente id agimus cum agere ualemus quantum ualemus, quae uidetur non ad ea quae futura sunt sed ad praeterita pertinere. Quod licet experiri in eis dictis uel canticis quorum seriem memoriter reddimus ; nisi enim
 100 praeuideremus cogitatione quod sequitur non utique dicemus. Et tamen ut praeuideamus non prouidentia nos instruit sed memoria. Nam donec finiatur omne quod dicimus siue canimus nihil est quod non prouisum prospectumque proferatur. Et tamen cum id agimus non dicimur prouidenter sed
 105 memoriter canere uel dicere, et qui hoc in multis ita proferendis ualent plurimum, non solet eorum prouidentia sed memoria praedicari.

Fieri ista in animo uel ab animo nostro nouimus et certissimi sumus. Quomodo autem fiant quanto attentius uoluerimus
 110 aduertere tanto magis noster et sermo succumbit et ipsa non perdurat intentio ut ad liquidum aliquid nostra intellegentia etsi non lingua perueniat. Et putamus nos utrum dei prouidentia eadem sit quae memoria et intellegentia qui non singula cogitando aspicit sed una, aeterna et immutabili atque ineffabili uisione complectitur cuncta quae nouit, tanta mentis
 115 infirmitate posse comprehendere ? In hac igitur difficultate et μ 976

87/113 *memoria ... intellegentia ... prouidentia* : cf. Cic., inu. II, LIII, 160 ; Aug., diu. quaeſt., xxxi, 1 ; epist. 169, II, 6 ; supra X, XI, 3.17/18.29 ; XIV, VI, 52/54 ; VII, 51/52 ; XI, 4/7 ; XV, VII, 25.

Codd. : 91 adfuerunt — IX, 26 allego(ria) *def.* A ; B R ; *def.* C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 87 uniuersa — 116 et [Ben., *munim.* X, f. 21]. 87 uniuersa, 113 qui — 115 nouit [*coll.*, f. 45v-46].

87 hominum] *add.* potest S² comprehendat A, comprehendere (ere i. r.) S²
 88 eandemque *pr.*] eandem R N² O^a J T °prudentiam] praesentiam L 89
 ecomprehenduntur A² 93/94 cogitatione J 94 cognoscimus R °quas
 om. M^a 95 °quasque] quasi μ 96 prospicimus] conspiciamus K ualemus]
 a *superscr.* K², ualimus R^a 97 uidentur T 98 uel] *add.* dictis *del.* T 99
 reddidimus O 100 praeuiderimus S cogitationem K^a 102 siue] si esse
 (?) S² 103 non] *add.* in K 104 dicimus O^a K sed] s. l. K¹ 105 qui]
 quia N P 106 ualet (t i. r.) N², P solent S, sola (a i. r.) T² 108 uel ab
 animo] s. l. K¹ 108/109 certi T 109 ualuerimus K 111 °ad liquidum]
 aliqui dum R^a M ad] s. l. K¹ 112 perueniant (n *alt. exp.*) T °Et om. M^a
 potamus R^a 114 aeterna] *praem.* et K

angustiis libet exclamare ad deum uiuum : *Mirificata est scientia tua ex me ; inualuit, et non potero ad illam.* Ex me quippe intellego quam sit mirabilis et incomprehensibilis scientia tua
 120 qua me fecisti quando nec me ipsum comprehendere ualeo quem fecisti, et tamen *in meditatione mea exardescit ignis* ut quaeram faciem tuam semper.

VIII. [VIII 14] Incorporalem substantiam scio esse sapientiam et lumen esse in quo uidentur quae oculis carnalibus non uidentur, et tamen uir tantus tamque spiritalis : *Videmus nunc,* inquit, *per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem.*
 5 Quale sit et quod sit hoc speculum si quaeramus, profecto illud occurrit quod in speculo nisi imago non cernitur. Hoc ergo facere conati sumus ut per hanc imaginem quod nos sumus uideremus utcumque a quo facti sumus tamquam *per speculum.* Hoc significat etiam illud quod ait idem apostolus :
 10 *Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam tamquam a domini spiritu.*

Speculantes dixit, *per speculum* uidentes, non de specula PL 1068
 prospicientes. Quod in graeca lingua non est ambiguum unde
 15 in latinam translatae sunt apostolicae litterae. Ibi quippe speculum ubi apparent imagines rerum ab specula de cuius altitudine longius aliquid intuemur etiam sono uerbi distat omnino. Satisque apparet apostolum ab speculo, non ab specula dixisse *gloriam domini speculantes.* Quod uero ait, *in eandem*

117/118 Ps. 138, *6. 119 Rom. 11, 33. 121 Ps. 38, *4. 122 I Par. 16, 11 ; Ps. 104, 4.

VIII. 3/4.8/9 I Cor. 13, 12. 10/12 II Cor. 3, *18. 13 II Cor. 3, 18. I Cor. 13, 12. 19.19/20 II Cor. 3, 18.

Codd. : BR ; def. AC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 117 angustiis — 122 semper [Ben., *munim.* X, f. 21-21v]. 117 Mirificata — 122 semper Beda, f. 60.

VIII. 1 Incorporalem — 19 eandem [Ben., *munim.* XI, f. 21v]. 1 Incorporalem — 3 spiritalis Beda, f. 60. 3 Videmus — 9 speculum Beda, f. 60 et 70v-71. 9 Hoc — 19 eandem Beda, f. 71.

118 °tua] om. L^a, sua V^a °conualuit Beda et non] nec T et om. R O S^a J K Beda quippe] inquit N K 120 °qua me fecisti] quam efecisti K P², quam fecisti I ipsum om. J^a 121 °quem] quae R^a L², quam L meditatione J^a exardescet N F J Beda, exardiscit K.

VIII. om. BR 1 incorporali substantia S 3 °tamquam Beda 4 faciem O^a Beda 6 °in om. Beda °speculo nisi] speculonis Beda 7 °imaginem hanc μ 8 sumus pr.] add. quereremus et B uiderimus R^a 9 °agit M idem om. R^a 10 °faciem I^a domini] dei S 11 de] a P T 13 uidentis R^a de specula] dispicula R^a °de] per I speculo K 15 latinam] latina B N O^a, add. linguam T Beda translatae] n s. l. K¹ 16 °ab] om. N P^a, a μ specula] specola R^a 17 °sonum I distant K 18 °omnino] praem. ut Beda °appareat Beda ab speculo] i. mg. K¹ °ab pr. et alt.] a μ

20 *imaginem transformamur*, utique imaginem dei uult intellegi
eandem dicens, istam ipsam scilicet id est quam speculamur,
quia eadem imago est et gloria dei sicut alibi dicit : *Vir quidem*
non debet uelare caput cum sit imago et gloria dei, de quibus
uerbis iam in libro duodecimo disseruimus. *Transformamur*
25 ergo dixit, de forma in formam mutamur atque transimus de
forma obscura in formam lucidam, quia et ipsa obscura imago
dei est, et si imago, profecto etiam et gloria in qua homines
creati sumus praestantes ceteris animalibus. De ipsa quippe
natura humana dictum est : *Vir quidem non debet uelare caput*
30 *cum sit imago et gloria dei*. Quae natura in rebus creatis excel-
lentissima cum a suo creatore ab impietate iustificatur a de-
formi forma formosam transformatur in formam. Est quippe
et in ipsa impietate quanto magis damnabile uitium tanto
certius natura laudabilis. Et propter hoc addidit *de gloria in*
35 *gloriam*, de gloria creationis in gloriam iustificationis. Quamuis
possit hoc et aliis modis intellegi quod dictum est *de gloria in*
gloriam : de gloria fidei in gloriam speciei, de gloria qua filii dei
sumus in gloriam qua *similes ei erimus quoniam uidebimus*
eum sicuti est. Quod uero adiunxit, *tamquam a domini spiritu*,
40 ostendit gratia dei nobis conferri tam optabilis transformatio-
nis bonum.

IX. [IX 15] Haec dicta sunt propter quod ait apostolus *nunc*
per speculum nos uidere. Quia uero addidit *in aenigmate*,

20 Gen. 1, 27; 5, *1; 9, 6. 21 II Cor. 3, 18. 22.22/23 I Cor. 11, *7. 24 in
libro duodecimo : XII, VII. II Cor. 3, 18. 26/27 I Cor. 11, 7. 28 Sall., catil.,
1, 1. 29/30 I Cor. 11, *7. 34/35.36/37 II Cor. 3, *18. 37/38 I Ioh. 3, 2.
38/39 I Ioh. 3, 2. 39 II Cor. 3, 18.

IX. 1/2.2 I Cor. 13, 12.

Codd. : BR ; def. AC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 20 imaginem — 41 bonum [Ben., munim. XI, f. 21v]. 20 imaginem —
23 dei, 24 Transformamur — 41 bonum Beda, f. 71.

IX. 1 Haec — 2 aenigmate [Ben., munim. XI, f. 21v]. 2 Quia — aenigmate
Beda, f. 60.

21 °eandemque L id est] imaginem i. r. S² speculatur R 22 sicuti T
°dicitur O³ I 23 caput] add. suum J μ °imago] add. dei Beda 24
deseruimus K 25 ergo] igitur S formam] forma R 26/27 imago dei
obscura est S² 27 et alt. om. R S J T Beda μ 28 praestantia (?) O^a, praestantio-
res F P 29 humana natura T 31 a alt. om. K 32 forma] add. ad P °for-
mosa I transfertur B² R μ in om. P 33 quanto] tanto (t pr. i. r.) S²
tanto] quanto S 34 propter] ob T 35/37 °de — gloriam pr. om. Beda
36 et hoc N quod — est om. B^a 38 °similis Beda °ci om. M^a uideui-
mus K 39 cum om. R a om. T 40 °confert Beda optabile (e i. r.) N²,
P 41 °bonum] praem. in M.

IX. om. B R^a S 1 sint R N S ait apostolus] itapostolus K^a apostolus
om. B^a 2 °addit K^a, ait I

multis hoc incognitum est qui eas litteras nesciunt in quibus
est doctrina quaedam de locutionum modis quos graeci
5 'tropos' uocant eoque graeco uocabulo etiam nos utimur pro μ 977
latino. Sicut enim 'schemata' usitatus dicimus quam 'figuras'
ita usitatus 'tropos' quam 'modos.' Singulorum autem mo-
dorum siue troporum nomina ut singulis singula referantur
difficillimum est et insolentissimum latine enuntiare. Vnde
10 quidam interpretes nostri quod ait apostolus, *quae sunt in*
allegoria, nolentes graecum uocabulum ponere circumloquendo
interpretati sunt dicentes, 'quae sunt *aliud ex alio* significan-
tia.'

Huius autem tropi, id est allegoriae, plures sunt species in
15 quibus est etiam quod dicitur aenigma. Definitio autem ipsius
nominis generalis omnes etiam species complectatur necesse
est. Ac per hoc sicut omnis equus animal est, non omne
animal equus est, ita omne aenigma allegoria est, non omnis
allegoria aenigma est. Quid est ergo allegoria nisi tropus ubi
20 ex alio aliud intellegitur, quale illud est ad thessalonicenses :
Itaque non dormiamus sicut et ceteri sed uigilemus et sobrii PL 1069
simus. Nam qui dormiunt nocte dormiunt, et qui inebriantur
nocte ebrii sunt ; nos autem qui diei sumus sobrii simus ?
Sed haec allegoria non est aenigma. Nam nisi multum tardis
25 iste sensus in promptu est. Aenigma est autem ut breuiter
explicem obscura allegoria sicuti est : *Sanguisugae tres erant*

10/11 Gal. 4, *24. 12/13 Ambrosiast., comm. in epist. b. Pauli, ad gal., iv, (4, 24) (PL 17, 384^A). 21/23 1 Thess. 5, *6-8. 25/26 *Aenigma est ... obscura allegoria* : Quint., inst. VIII, 6, 52 : *Allegoria, quae est obscurior, aenigma dicitur.* 26/27 Prou. 30, *15.

Codd. : usque ad 26 allego(ria) def. A ; B R ; def. C NOS F J K P T (I L M V).

Test. : 3 multis — 26 erant [Ben., munim. XI, f. 21^v-22]. 3 multis — 5 uocant, 7 Singulorum — 15 aenigma, 19 Quid — 26 erant Beda, f. 60-60^v.

3 °hoc om. L^a °qui eas] quietas Beda qui] quia S litterat R^a 4 °de locutionum] eloquutionum M 5 uocabulo R^a 6 schismata R 7 °usita-
tius] add. dicimus μ autem] enim P 8 nomina R^a °ut — referantur
om. Beda singula singulas R, singula singulis R² μ 9 et insolentissimum
est P 10 °quidem M °quae] quia Beda 11 alegoria R^a, allegoriam S
nolentes] praem. dicta S² graecum] eum graece T 14 id est om. T
allegoriae R^a, allegoria K^a 15 °est] sunt M °etiam] et Beda °dicit
Beda aenigma] in enigmate R difinitio K², diffinitio P 16 etiam] enim
P^a °complectitur S^a, complectetur V^a 17 omnis] om̄s R aequos R^a
18 omnis] om̄s R, omnes T^a 19 °ergo est μ 20 °aliud ex alio Beda °alio]
aliquo V^a °quale] praem. illud quale Beda illud] praem. et F ad] d
s. l. R¹ 21 °et pr. om. I^a L 22 sumus R 23 °sobri Beda simus] sumus
O^a 24 haec om. N^a tardis multum S, (tardes 1 m.) Beda 25 est alt. om. J
breuius T 26 obscura] c s. l. P¹, add. est J allegoria om. R^a °est]
sunt I Beda sanguiae R^a, sanguissugae J T^a erant tres A B μ tres]
praem. duae exp. T

filiae, et quaecumque similia. Sed ubi allegoriam nominavit apostolus non in uerbis eam reperit sed in facto cum ex duobus filiis Abrahae, uno de ancilla, altero de libera, quod non
 30 dictum sed etiam factum fuit duo testamenta intellegenda monstra-
 uit. Quod antequam exponeret obscurum fuit. Proinde allegoria talis, quod est generale nomen, posset specialiter aenigma nominari.

[16] Sed quia non soli qui eas litteras nesciunt quibus
 35 discuntur tropi quaerunt quid dixerit apostolus *nunc in aenigmate* nos uidere, uerum etiam qui sciunt, tamen quod sit illud aenigma ubi nunc uidemus, nosse desiderant; ex utroque una est inuenienda sententia, et ex illo scilicet quod ait, *uidemus nunc per speculum*, et ex isto quod addidit, *in*
 40 *aenigmate*. Una est enim cum tota sic dicitur: *Videmus nunc per speculum in aenigmate*. Proinde quantum mihi uidetur sicut nomine speculi imaginem uoluit intellegi, ita nomine aenigmatis quamuis similitudinem tamen obscuram et ad perspicendum difficilem. Cum igitur speculi et aenigmatis
 45 nomine quaecumque similitudines ab apostolo significatae intellegi possint quae accommodatae sunt ad intellegendum deum eo modo quo potest, nihil tamen est adcommodatius quam id quod imago eius non frustra dicitur.

Nemo itaque miretur etiam in isto uidendi modo qui con-
 50 cessus est huic uitae, *per speculum* scilicet *in aenigmate*, laborare nos ut quomodocumque uideamus. Nomen quippe hic non sonaret aenigmatis si esset facilitas uisionis. Et hoc est grandius aenigma ut non uideamus quod non uidere non possumus. Quis enim non uidet cogitationem suam? Et quis

27/28 Gal. 4, 24. 28/29 Gal. 4, 22. 30/31 Gal. 4, 24. 35/36 I Cor. 13, 12. 39/40.40/41 I Cor. 13, 12. 50 I Cor. 13, 12.

Codd. : A B R ; def. C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 27 filiae — 54 quis *alt.* [Ben., *munim.* XI, f. 22-22v]. 27 filiae — 33 nominari, 41 Proinde — 52 uisionis Beda, f. 60v.

28 uerbis] *add.* solum S² sed] *add.* et S² ex] c A μ 29 ancilla] *add.* et P non] *add.* solum S², *add.* tantum T 30 dictum] *add.* est A^a 31 monstra- bit K^a 32 allegoria] *praem.* in O^a tale N, tali O^a est] cs//t 2 litt. eras. B 33 nominare R^a, nominaris Beda A^a 34 soli] aliqui R nesciunt] nec sciunt S^a 35 dicuntur J R trophi R ^odixit V^a 36 quod] quid A P 37 aenigma] *praem.* in R 38 ^oinuenienda una est μ scientia R et *om.* P scilicet] uidelicet F 39 et *om.* K^a isto] illo A R ^oaddit M^a 40 ^osicut M 42 nomine] nom R speculi R^a 43 similitudine S², similitudadi- nem (da *exp.*) J 44 prespicendum R specoli R^a enigmata R^a 45 signi- ficante A^a P, significat K Beda 46 ^oaccommodatae Beda 47 quo] qui J potest] *praem.* qui S, *praem.* quis S² est] potest R 49 ^omodo uidendi μ uiuendi A^a 50 scilicet] *add.* et A^a S² 51 ut] *bis, pr. del.* R 52 aenig- matis] *praem.* in R 53 non *alt. om.* K^a 54 possimus R uideat T 54/55 Et — suam *om.* A^a R

55 uidet cogitationem suam (non oculis carnalibus dico sed ipso
interiore conspectu) ? Quis non eam uidet, et quis eam uidet ?
Quandoquidem cogitatio uisio est animi quaedam siue adsint
ea quae oculis quoque corporalibus uideantur uel ceteris
sentiantur sensibus, siue non adsint et eorum similitudines μ 978
60 cogitatione cernantur ; siue nihil eorum sed ea cogitentur quae
nec corporalia sunt nec corporalium similitudines sicut uirtutes
et uitia, sicut ipsa denique cogitatio cogitatur ; siue illa quae
per disciplinas traduntur liberalesque doctrinas ; siue omnium
istorum causae superiores atque rationes in natura immutabili
65 cogitentur ; siue etiam mala et uana ac falsa cogitemus uel
non consentiente sensu uel errante consensu.

x. [X 17] Sed nunc de his loquamur quae nota cogitamus et
habemus in notitia etiam si non cogitemus, siue ad contem- PL 1070
platiuam scientiam pertineant quam proprie sapientiam, siue
ad actiuam quam proprie scientiam nuncupandam esse dis-
serui. Simul enim utrumque mentis est unius et imago dei
una. Cum uero de inferiore distinctius et seorsus agitur tunc
non est uocanda imago dei, quamuis et tunc in ea nonnulla
reperiatur similitudo illius trinitatis, quod in tertio decimo
uolumine ostendimus. Nunc ergo simul de uniuerſa scientia
10 hominis loquimur in qua nobis nota sunt quaecumque sunt
nota, quae utique uera sunt alioquin nota non essent. Nemo
enim falsa nouit nisi cum falsa esse nouit. Quod si nouit,
uerum nouit ; uerum est enim quod illa falsa sint. De his ergo
nunc disserimus quae nota cogitamus et nota sunt nobis etiam
15 si non cogitentur a nobis. Sed certe si ea dicere uelimus, nisi

x. 8/9 in tertio decimo uolumine : XIII, 1 ; xx.

Codd. : ABR ; def. C NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 55 uidet — 66 consensu [Ben., munim. XI, f. 22v].

x. 1 Sed — 15 nisi [Ben., munim. XI, f. 22v].

55 uideat T 56 eam non A quis eam uidet om. S^a 58 quoque om. T
59 similitudinis S 60 °cogitationes M 62 cogitatione R² cogitantur C
63/64 °istorum omnium μ 64 superioris R^a 65 et] ac J uana] bona K,
bona uera T ac] et P cogitentur J 66 consentientes J R.

x.] v AB, vi R 1 °iis μ loquimur R T cotamus J^a 2 °notitiam M
°cogitamus L^a 3/4 quam — actiuam om. J^a T 4 propriae T 5 enim]
etiam T^a 6 inferiora A^a °seorsus i. r. O³, T ; seorsum μ 7 nonnulla in
ea T 8 reperiuntur R trinitatis om. R^a 9 ergo] uero P °scientia]
om. R^a, sapientia M 10 °qua] quacumque M sunt nota T 12 enim]
nam A^a nouit pr.] nobis K^a 13 nouit] i. mg. K¹ sunt J T 13/14
°nunc ergo V^a 14 qui K^a

cogitata non possumus. Nam etsi uerba non sonent, in corde suo dicit utique qui cogitat.

Vnde illud est in libro sapientiae : *Dixerunt apud se cogitantes non recte*. Exposuit enim quid sit, *dixerunt apud se*, cum
 20 addidit *cogitantes*. Huic simile est in euangelio quod quidam scribae cum audissent a domino dictum paralytico : *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua*. *Dixerunt intra se* : *Hic blasphemat*. Quid est enim, *Dixerunt intra se*, nisi cogitando ? Denique sequitur : *Et cum uidisset Iesus cogitationes eorum dixit* : *Vt*
 25 *quid cogitatis mala in cordibus uestris* ? Sic Matthaeus. Lucas autem hoc idem ita narrat : *Coeperunt cogitare scribae et pharisaei dicentes* : *Quis est hic qui loquitur blasphemias ? Quis potest dimittere peccata nisi solus deus ? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum respondens dixit ad illos* : *Quid cogitatis in*
 30 *cordibus uestris* ? Quale est in libro sapientiae, *dixerunt cogitantes*, tale hic est, *cogitauerunt dicentes*. Et illic enim et hic ostenditur intra se atque in corde suo dicere id esse cogitando dicere. *Dixerunt quippe intra se*, et dictum est eis : *Quid cogitatis* ? Et de illo diuite cuius uberes fructus ager attulit ait ipse
 35 dominus : *Et cogitabat intra se dicens*.

[18] Quaedam ergo cogitationes locutiones sunt cordis ubi et os esse dominus ostendit cum ait : *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem*. Vna sententia duo quaedam hominis ora complexus
 40 est, unum corporis, alterum cordis. Nam utique unde illi hominem putauerant inquinari in os intrat corporis ; unde autem dominus dixit inquinari hominem de cordis ore proce-

18/19.19/20 Sap. 2, *1. 21/22 Matth. 9, 2. 22/23.23 Matth. 9, 3. 24/25
 Matth. 9, 4. 26/30 Luc. 5, 21-22. 30/31 Sap. 2, 1. 31 Luc. 5, *21.
 32 Matth. 9, 3. Matth. 9, 4 ; Marc. 2, 6.8 ; Luc. 5, 22. 32/33 Sap. 2, 1.
 33 Matth. 9, 3. 33/34 Matth. 9, 4 ; Marc. 2, 8 ; Luc. 5, 22. 34 Luc. 12, 16.
 35 Luc. 12, 17. 37/39 Matth. 15, 11. 41 Matth. 15, *11.17. 42/43
 Matth. 15, *11.18.

Codd. : A B R ; def. C NOS F J K P T (I L M V).

Test. : 16 cogitata — 42/43 procedit [Ben., munim. XI, f. 22v-23].

16 etsi] si T^a in] praem. qui NOS J K P 17 qui] quid A, om. NOS J K P
 18/19 non recte cogitantes L V 19 quod S^a sit] si R 20 est om. M
 21 dictum a domino T 22 dimituntur NOS 23 Denique] deinde P 28
 autem] ergo J^a 28/29 cogitationes eorum Iesus μ 29 eorum om. R 30
 dixerint R^a 31 est hic P enim om. M 32 esse] ita B O J K, est cett.
 codd. μ 33 est] e/st 1 lit. eras. T, om. R^a 34 diuite] uite K^a fructus
 om. V^a tulit A^a 35 infra O 36 locutionis R^a 37 os pr. om. A^a
 os alt.] hos (h eras.) R 38/39 sed — hominem om. S^a 38 coinquinat
 pr. et alt.] quo inquinat R T 39 hominis] homines A^a T^a 41 putauerant] a
 alt i. r. O², putauerūt F, putauerūt P, putauerunt R J K T inquinari] i tert. s. l. K¹
 unde] et inde M

dit. Ita quippe exposuit ipse quod dixerat. Nam paulo post de hac re discipulis suis : *Adhuc et uos, inquit, sine intellectu estis ?*
 45 *Non intellegitis quia omne quod in os intrat in uentrem uadit et in secessum emittitur ?* Hic certe apertissime demonstraui os corporis. At in eo quod sequitur os cordis ostendens : *Quae autem procedunt, inquit, de ore de corde exeunt et ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malae, et cetera.*
 50 Quid hac expositione lucidius ? Nec tamen quia dicimus locutiones cordis esse cogitationes ideo non sunt etiam uisiones exortae de notitiae uisionibus quando uerae sunt. Foris enim cum per corpus haec fiunt aliud est locutio, aliud uisio ; intus PL 1071
 55 uisio duo quaedam sunt inter se distantia in sensibus corporis, in animo autem non est aliud atque aliud uidere et audire. Ac per hoc cum locutio foris non uideatur sed potius audiatur, locutiones tamen interiores, hoc est cogitationes, uisas dixit a domino sanctum euangelium, non auditas. *Dixerunt, inquit, intra se : Hic blasphematur, deinde subiunxit : Et cum uidisset Iesus cogitationes eorum.* Vidit ergo quod dixerunt. Vidit enim cogitatione sua cogitationes eorum quas illi soli se putabant uidere.

[19] Quisquis igitur potest intellegere uerbum non solum
 65 antequam sonet, uerum etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione uoluantur (hoc est enim quod ad nullam pertinet linguam, earum scilicet quae linguae appellantur gentium quarum nostra latina est), quisquis, inquam, hoc intellegere potest iam potest uidere *per hoc speculum* atque in
 70 hoc *aenigmate* aliquam uerbi illius similitudinem de quo dictum est : *In principio erat uerbum, et uerbum erat apud deum, et deus erat uerbum.*

44/46 Matth. 15, 16-17. 47/49 Matth. 15, 18-19. 59/60 Matth. 9, 3. 60/
 61.62 Matth. 9, 4. 69/70 1 Cor. 13, 12. 71/72 Ioh. 1, 1.

Codd. : A B R ; def. C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 43 Ita — 72 uerbum [Ben., *munim.* XI, f. 23].

44 inquit et uos A et om. S^a 46 in om. R^a secessu S mittitur R^a
 certe om. A 48 °inquit procedunt μ °procedant V^a °inquit om. M
 et om. K °ea] haec T, eo L^a quo inquinant R T 50 Quid — lucidius
 om. T hac] ha/c 1 lit. eras. K, haec R^a quia] quid T 50/51 locutionis
 A^a 51 cordis — cogitationes] bis, alt. eras. R uisionis A^a 53 locutionis
 J uisio] praem. est (?) eras. A 55 sunt om. P 56 anima T et] atque P
 58 tamen] autem R 59 a om. S °sanctum] secundum L euangelio R^a
 60 subiunxit K 61 °quae μ enim] ergo S 62 cogitatione sua] eras. S
 cogitatione] uel cognitione A² soli] solos A², om. R^a 65 °antequam]
 add. sonorum eius V^a 66 °enim est μ est] s. l. T¹ enim] add. tunc S²
 °quod] praem. uerbum i. mg. V² °nullam] illam I 67 linguam] lingua-
 rum F appellatur T^a

Necesse est enim cum uerum loquimur, id est quod scimus loquimur, ex ipsa scientia quam memoria tenemus nascatur
 75 uerbum quod eiusmodi sit omnino cuiusmodi est illa scientia de qua nascitur. Formata quippe cogitatio ab ea re quam scimus uerbum est quod in corde dicimus, quod nec graecum est nec latinum nec linguae alicuius alterius, sed cum id opus est in eorum quibus loquimur perferre notitiam aliquod signum
 80 quo significetur assumitur. Et plerumque sonus, aliquando etiam nutus, ille auribus, ille oculis exhibetur ut per signa corporalia etiam corporis sensibus uerbum quod mente gerimus innotescat. Nam et innuere quid est nisi quodam modo uisibiliter dicere? Est in scripturis sanctis huius sententiae
 85 testimonium. Nam in euangelio secundum Iohannem ita legitur: *Amen, amen dico uobis quia unus ex uobis tradet me. Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli haesitantes de quo diceret. Erat ergo unus ex discipulis eius in sinu Iesu quem diligebat Iesus. Innuuit ergo huic Simon Petrus et dicit ei: Quis est de*
 90 *quo dicit?* Ecce innuendo dixit quod sonando dicere non audebat. Sed haec atque huiusmodi signa corporalia siue auribus siue oculis praesentibus quibus loquimur exhibemus. Inuentae sunt etiam litterae per quas possemus et cum absentibus conloqui, sed ista signa sunt uocum, cum ipsae uoces
 95 in sermone nostro earum quas cogitamus signa sint rerum.

XI. [XI 20] Proinde uerbum quod foris sonat signum est uerbi quod intus lucet cui magis uerbi competit nomen. Nam illud quod profertur carnis ore uox uerbi est, uerbumque et ipsum

86/90 Ioh. 13, *21-24. 93/95 cf. Arist., interpr., 1: "Ἔστι μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα καὶ τὰ γεαφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ.

Codd. : A B R ; def. C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 73 Necesse — 95 rerum [Ben., *munim.* XI, f. 23-23v].

xi. 1 Proinde — 3 ipsum [Ben., *munim.* XI, f. 23v].

73 uerum] uerbum R N K P 74 ex] *praem.* et T nascatur] nam satur S
 77 °didicimus V² 78 lingua R^a °alicuius] alius M alterius] al/terius
 1 lit. *eras.* R 79 signo S^a 81 etiam *om.* A^a notus K P^a ut] *add.* et P
 signa] singula P, *add.* singula A² 82 etiam] *add.* singulis A² 83 in-
 uenire R quodad modo K 84 discere R² Est] et R sententiae] sen-
 tentia et R^a 85 ita] sic T 86 quia] quod T me tradet K tradit R^a
 87 accipiebant T^a 88 °ergo] autem L eius] *add.* in conuiuio S in] *praem.*
 recumbens N² O³ S² F μ quem] quaē K 89 huic *om.* T 90 innuendo]
 in/nuendo 1 lit. *eras.* R sanando T^a 93 etiam] autem B² μ, *praem.* autem
 T per quas *om.* K^a possumus A^a, possumus R F P °et cum] etiam P,
 etiam cum I 94 conloqui] loqui A^a P istae A² ipsa uoce R^a.

xi. *om.* A B R 1 quo R^a 2 quod — uerbi *om.* T^a uerbo J 3 uer-
 bum quae R^a

dicitur propter illud a quo ut foris appareret assumptum est. μ 980
PL 1072
 5 Ita enim uerbum nostrum uox quodam modo corporis fit assumendo eam in qua manifestetur sensibus hominum sicut *uerbum dei caro factum est* assumendo eam in qua et ipsum manifestaretur sensibus hominum. Et sicut uerbum nostrum fit uox nec mutatur in uocem, ita *uerbum dei caro* quidem
 10 *factum est*, sed absit ut mutaretur in carnem. Assumendo quippe illam, non in eam se consumendo, et hoc nostrum uox fit et illud caro factum est.

Quapropter qui cupit ad qualemcumque similitudinem dei uerbi quamuis per multa dissimilem peruenire non intueatur
 15 uerbum nostrum quod sonat in auribus nec quando uoce profertur nec quando silentio cogitatur. Omnium namque sonantium uerba linguarum etiam in silentio cogitantur, et carmina percurruntur animo tacente ore corporis, nec solum numeri syllabarum uerum etiam modi cantilenarum cum sint corporales et ad eum qui uocatur auditus sensum corporis pertinentes per incorporeas quasdam imagines suas praesto sunt cogitantibus et tacite cuncta ista uoluentibus. Sed transeunda sunt haec ut ad illud perueniatur hominis uerbum per cuius qualemcumque similitudinem sicut *in aenigmate* uideatur ut
 25 cumque dei uerbum. Non illud quod factum est ad illum uel illum prophetam (et de quo dictum est : *Verbum autem dei crescebat et multiplicabatur*, et de quo iterum dictum est : *Igitur fides ex auditu, auditus autem per uerbum Christi*, et iterum : *Cum accepissetis a nobis uerbum auditus dei, accepistis*
 30 *non ut uerbum hominum sed sicuti est uere uerbum dei*. Et innumerabilia similiter in scripturis dicuntur de dei uerbo quod in sonis multarum diuersarumque linguarum per corda et ora

XI. 6.8 1 Tim. 3, 16. 7.9/10.12 Ioh. 1, 14. 24 1 Cor. 13, 12. 25 Eccli. 1, *5 ; Ioh. 1, 1.14 ; Apoc. 19, *13. 26/27 Act. 6, *7. 28 Rom. 10, *17. 29/30 1 Thess. 2, 13.

Codd. : A B R ; def. C N O S F J ; 28 (aud)itu — XII, 40 innumerabilem def. K ; P T (I L M V).

Test. : 4 dicitur — 32 ora [Ben., munim. XI, f. 23^v-24].

4 dicitur] i pr. ex u per ras. R 6/7 manifestetur — qua om. A^a 6 hominum om. K^a 6/8 sicut — hominum om. R^a 7 et ipsum om. T 9 fit] fix T^a 11 se] add. ipsum S et] ut i. r. N² nostrum] add. uerbum S² 11/12 fit uox P 13 qui] quicumque A² S μ 13/14 uerbi dei μ 14 uerbi] i ex ū per ras. T multo T^a 15 auribus] au T, aure T² 15.16 nec] ne R^a 16 silendo J nam quae K^a 18 percuruntur T^a soli A^a B^a R F T 22 et] ei A^a cuncta T^a uolentibus M transeunda] n pr. s. l. K¹ 23 sunt om. B^a ad] a/ 1 lit. eras. R^a 24 qualiscumque R, qualemcumque K^a 25.26 illam M 26 dei] domini J 28 Igitur om. I Christi] dei S J 29 accepissetis] accepisset R 30 hominum om. M^a sicut A B R J T 31 in] praem. et A^a uerbum R^a

disseminatur humana. Ideo autem uerbum dei dicitur quia doctrina diuina traditur, non humana). Sed illud uerbum dei
 35 quaerimus qualitercumque per hanc similitudinem nunc uidere de quo dictum est : *Deus erat uerbum* ; de quo dictum est : *Omnia per ipsum facta sunt* ; de quo dictum est : *Et uerbum caro factum est* ; de quo dictum est : *Fons sapientiae uerbum dei in excelsis*.
 40 Perueniendum est ergo ad illud uerbum hominis, ad uerbum rationalis animantis, ad uerbum non de deo natae sed a deo factae imaginis dei, quod neque prolatium est in sono neque cogitatum in similitudine soni quod alicuius linguae esse necesse sit, sed quod omnia quibus significatur signa
 45 praecedit et gignitur de scientia quae manet in animo quando eadem scientia intus dicitur sicuti est. Simillima est enim uisio cogitationis uisioni scientiae. Nam quando per sonum dicitur uel per aliquod corporale signum, non dicitur sicuti est sed sicut potest uideri audiriue per corpus. Quando ergo quod
 50 est in notitia hoc est in uerbo, tunc est uerum uerbum et ueritas qualis exspectatur ab homine ut quod est in ista, hoc sit et in illo ; quod non est in ista, non sit et in illo. Hic agnoscitur : *Est, est ; non, non*. Sic accedit quantum potest ista similitudo imaginis factae ad illam similitudinem imaginis
 55 natae qua deus filius patri per omnia substantialiter similis praedicatur.

33 Act. 6, 7 ; 1 Thess. 2, 13. 34 Eccli. 1, 5 ; Ioh. 1, 1. 14 ; Apoc. 19, 13. 36 Ioh. 1, 1. 37 Ioh. 1, 3. 37/38 Ioh. 1, 14. 38/39 Eccli. 1, 5. 40 1 Thess. 2, *13. 41 *rationalis animantis* : Quint., inst. VII, III, 15 ; cf. Cic., acad. II, VII, 21 ; Plut., eth., 450^D ; Aug., ord. II, XI, 31. Symb. Nicaen., 6.8. 42 Gen. 1, 27 ; 5, *1 ; 9, 6. 53 Matth. 5, 37 ; Iac. 5, 12. 54 Gen. 1, 27 ; 5, *1 ; 9, 6. 54/55 Symb. Nicaen., 6.8. 55 Marcell. Ancy. : ὁμοιος κατὰ πάντα τῷ πατρί ; Germin. Sirm., symb. (apud Hil. Pict., fragm. ex op. hist. ; PL 10 - ed. Hahn, § 192) : *patri per omnia similem*.

Codd. : A B R ; def. C N O S F J P T ; def. K (I L M V).

Test. : 33 disseminatur — 56 praedicatur [Ben., munim. XI, f. 24].

33 dissiminator R^a 34 °traditur] *praem.* dici L^a illu P^a dei uerbum T
 37/38 de — est *pr. om.* T 37 Et *om.* A^a B R μ 40 Perueniendum] *praem.* vi
 A B, *praem.* vii R °ergo est L V illum R^a 42 a] a/ 1 *lit. eras.* A, ad
 (d *eras.*) R 43 quod] *praem.* non S² 44 esse] *praem.* non N² 45 °prac-
 cidit R^a, procedit V^a 46 sicut J enim est T 47 °uisioni] uisione R^a,
 uisionis L °somnum I^a 48 aliquod] aliquando A^a 49 uidere R^a
 audireue] audiri// 2 *lit. eras.* R 50 °in notitia est μ °uerbum uerum
 I L uere J 51 °spectatur M 52 quod] *praem.* et T in *alt.*] s. l. B¹
 53 accidit R^a 54 illas R^a 55 qua] quia T °dei M patris (s *exp.*) J

Animaduertenda est in hoc aenigmate etiam ista uerbi dei PL 1073
 similitudo quod sicut de illo uerbo dictum est : *Omnia per*
ipsum facta sunt, ubi deus per unigenitum uerbum suum μ 981
 60 praedicatur uniuersa fecisse, ita hominis opera nulla sunt
 quae non prius dicantur in corde. Vnde scriptum est : *Initium*
omnis operis uerbum. Sed etiam hic cum uerum uerbum est,
 tunc est initium boni operis. Verum autem uerbum est cum
 de scientia bene operandi gignitur ut etiam ibi seruetur : *Est*,
 65 *est ; non, non*, ut si est in ea scientia qua uiuendum est, sit
 et in uerbo per quod operandum est ; si non, non ; alioquin
 mendacium erit uerbum tale, non ueritas, et inde peccatum,
 non opus rectum. Est et haec in ista similitudine uerbi nostri
 similitudo uerbi dei quia potest esse uerbum nostrum quod non
 70 sequatur opus ; opus autem esse non potest nisi praecedat
 uerbum sicut uerbum dei potuit esse nulla existente creatura ;
 creatura uero nulla esse posset nisi per ipsum per quod facta
 sunt omnia. Ideoque non deus pater, non spiritus sanctus,
 non ipsa trinitas, sed solus filius quod est *uerbum dei caro fac-*
 75 *tum est* quamuis trinitate faciente, ut sequente atque imitante
 uerbo nostro eius exemplum recte uiueremus, hoc est nullum
 habentes in uerbi nostri uel contemplatione uel operatione
 mendacium. Verum haec huius imaginis est quandoque futura
 perfectio. Ad hanc consequendam nos erudit magister bonus
 80 fide christiana pietatisque doctrina ut *reuelata facie* a legis
 uelamine quod est umbra futurorum *gloriam domini specu-*
lantes, per speculum scilicet intuentes, *in eandem imaginem*
transformemur de gloria in gloriam tamquam a domini spiritu
secundum superiorem de his uerbis disputationem.

58/59 Ioh. 1, 14. 59 Symb. Nicaen., 6 ; Symb. Rom.-Mediol. I, 2. Ioh. 1,
 1.14. 61/62 Eccli. 37, *20. 64/65.66 Matth. 5, 37 ; Iac. 5, 12. 71
 Eccli. 1, 5. Eccli. 24, 5. 72 Ioh. 1, 3. 72/73 Symb. Nicaen., 11 ; Symb.
 Rom.-Mediol. I, 2d. 74/75 Ioh. 1, 14. 80/84 II Cor. 3, *18. 80/81
 II Cor. 3, 13-15. 81 Col. 2, 17 ; Hebr. 10, 1. 82 I Cor. 13, 12. 84
superiorem ... disputationem : XIV, xvii.

Codd. : A B R ; def. C N O S F J P T ; def. K (I L M V).

Test. : 57 Animaduertenda — 84 disputationem [Ben., *munim.* XI, f. 24-24^v].
 78 Verum — 83 spiritu Beda, f. 71-71^v.

57 °animaduertendum I, anima aduertenda (a *alt. eras.*) V uerba A^a 59
 per deus F 61 dicantur] a i. r. O², dicuntur A^a R S J 62 hic om. T cum]
 add. id T uerbum uerum T 63 bonis T^a uerbum autem uerum P
 autem] tamen A² 64 operantis T 65 scientia in ea S uiuendum S
 est *tert.*] add. est R² 66 in om. P^a per om. R si] sit S non *alt.*
 om. J 67 tale uerbum T 68 Est om. S^a haec in ista] *eras.* R 69 uerbi
 om. R^a °quia] qua M 70 praedicat R^a 72 esse nulla P potest R T
 74 caro] add. sed *eras.* J 76 uiuemus A^a, uideremus S² 78 °haec] add. est
 Beda A^a °huius] cuius I quando A B^a 80 pietatis quae R^a 82 °per
 — intuentes om. Beda eadem R 83 °transformamur I a om. R^a 84
 disputationem R^a

- 85 [21] Cum ergo hac transformatione ad perfectum fuerit
haec imago renouata *similes deo erimus quoniam uidebimus*
eum non per speculum sed *sicuti est*, quod dicit Paulus apostolus,
facie ad faciem. Nunc uero in hoc speculo, in hoc aenig-
mate, in hac qualicumque similitudine quanta sit etiam dis-
90 similitudo quis potest explicare? Attingam tamen aliqua ut
ualeo quibus id possit aduerti.

XII. [XII] Primo ipsa scientia de qua ueraciter cogitatio nostra
formatur quando quae scimus loquimur, qualis aut quanta
potest homini prouenire quamlibet peritissimo atque doctis-
simo? Exceptis enim quae in animum ueniunt a sensibus
5 corporis in quibus tam multa aliter sunt quam uidentur ut
eorum uerisimilitudine nimium constipatus sanus sibi uideatur
esse qui insanit (unde academica philosophia sic inualuit ut
de omnibus dubitans multo miserius insaniret), his ergo excep-
tis quae a corporis sensibus in animum ueniunt, quantum re-
10 rum remanet quod ita sciamus sicut nos uiuere scimus? In
quo prorsus non metuimus ne aliqua uerisimilitudine forte
fallamur quoniam certum est etiam eum qui fallitur uiuere,
nec in eis uisis habetur hoc quae obiciuntur extrinsecus ut in
eo sic fallatur oculus quemadmodum fallitur cum in aqua PL 1074

85 Hebr. 7, 19. 86/87 I Ioh. 3, 2. 87 I Cor. 13, 12. 88 I Cor. 13, 12.
88/89 I Cor. 13, *12.

XII. 7/8 cf. Cic., acad. II, vi, 18; e.a.; Aug., c. acad. II, v, 11 (Strom. patr.
et med. II, 34, 24/25 sqq.). 11/12 non metuimus ne ... fallamur: cf. Aug., ciu.
dei XI, 26 (CC 48, 345, 17/18): *nulla ... formido ... : ... si falleris.* 13/17 cf. Cic.,
acad. II, xxv, 79-80; Aug., c. acad. III, xi, 26; xii, 27 (Strom. patr. et med. II,
60, 7 sqq.; 61, 8 sqq.). 14/15 in aqua remus ... infractus: Cic., acad. II, vii, 19;
xxv, 79; cf. Aug., c. acad. III, xi, 26 (Strom. patr. et med. II, 60, 11/14); uera
rel., 29, 53.

Codd.: A B R; def. C NOS F J P T; def. K (I L M V).

Test.: 85 Cum — 91 aduerti [Ben., munim. XI, f. 24v].

85 ergo] *add.* per F P² hanc R F P transformationem F P 86 hac S^a
reformata A^a similis R^a o^odeo] ei I^a 87/88 apostolus paulus P μ
88 facie] faciem (m *eras*.) N O Nunc] *praem.* xii T speculo] *add.* et A^a
90 attinguam (u *exp.*) T aliquam A.

xii. om. A B R T 3/4 atque doctissimo om. R 4 enim] *add.* his R² ani-
mo P, animom T^a ueniunt] *add.* in R^a 6 uerisimilitudinem I 6/7 esse
uideatur A B μ 7/8 out de] unde M 8 his] *praem.* vii A B 9 a om. S
oin] ad V^a 9/10 rerum om. A^a 10 sicuti T 11 uerisimilitudine]
uerbi similitudine S, similitudine R 12 qui] qua A 13 hoc habetur μ
habentur O³ F P haec O³ F P T o^oquod I extrinsecu J² in om. R
14 eo sic] eos hic R fallatur] fallitur A^a, fallat R² oculus om. B^a

15 remus uidetur infractus et nauigantibus turreis moueri et alia sexcenta quae aliter sunt quam uidentur, quia nec per oculum carnis hoc cernitur.

Intima scientia est qua nos uiuere scimus ubi ne illud quidem academicus dicere potest : 'Fortasse dormis et nescis
20 et in somnis uides.' Visa quippe somniantium simillima esse uisis uigilantium quis ignorat? Sed qui certus est de suae uitae scientia non in ea dicit : 'Scio me uigilare,' sed : 'Scio me uiuere.' Siue ergo dormiat siue uigilet, uiuit. Nec in ea scientia per somnia falli potest quia et dormire et in somnis
25 uidere uiuentis est. Nec illud potest academicus aduersus istam scientiam dicere : 'Furis fortassis et nescis quia sanorum uisis simillima sunt etiam uisa furentium, sed qui furit uiuit.' Nec contra academicos dicit : 'Scio me non furere,' sed : 'Scio me uiuere.' Numquam ergo falli nec mentiri potest qui se
30 uiuere dixerit scire. Mille itaque fallacium uisorum genera obiciantur ei qui dicit : 'Scio me uiuere.' Nihil horum timebit quando et qui fallitur uiuit.

Sed si talia sola pertinent ad humanam scientiam, per pauca sunt nisi quia in unoquoque genere ita multiplicantur
35 ut non solum pauca non sint, uerum etiam reperiuntur per infinitum numerum tendere. Qui enim dicit : 'Scio me uiuere,' unum aliquid scire se dicit. Proinde si dicat : 'Scio me scire me uiuere,' duo sunt. Iam hoc uero quod scit haec duo ter-

μ 982

15 *turreis moueri* : cf. Aug., c. acad. III, XI, 26 (Strom. patr. et med. II, 60, 15/16).
15/16 *et alia sexcenta* : cf. Aug., c. acad. III, XII, 27 (Strom. patr. et med. II, 61, 12).
20/21 Cic., acad. II, XVII, 52 : *dum uidentur eadem est in somniis species eorumque quae uigilantes uidemus* ; cf. Cic., acad. II, XXVII, 88 sqq. 21/27 cf. Cic., acad. II, XVI, 49 - XVII, 53 ; Aug., c. acad. III, XI, 25 ; XII, 28 (Strom. patr. et med. II, 59, 18 sqq. ; 61, 26 sqq.). 36/37 cf. Aug., beat. uit., II, 7 (Strom. patr. et med. II, 78, 38/39).

Codd. : A B R ; def. C N O S F J P T ; def. K (I L M V).

15 ramus R² infactus A^a, infractus R turreis] i i. r. B², turreis A^a R N² F J P T 16 alia sexcenta quae] alias esse itaque R alia] illae J sescenta B F T^a, essentiae J 17 haec J 18 oqua] quia (i. eras.) L ne] nec F J 19 academicis R^a dormisset R nescisset R 20 et om. R uidet om. R 21 oqui] quia I^a 21/22 certus — uitae] certa se dicit uiuere T uitae suae μ 22 Scio alt.] scire R 23 uigilet siue dormiat F dormitat P uigilat A^a 23/25 Nec — est om. P 24 somnia] omnia T^a in om. A^a 26 Furis] foris R T^a sonorum A^a 27 etiam om. A^a B^a R oqui] quia M 28 Nec] ne P^a academicus A R S T² odicam L 29 oergo] praem. enim I^a nec] uel R potest om. N^a 30 genera] add. si F 31 obiciuntur A^a 32 qui] quia P 33 si talia] et alia R 35 reppereantur R 38 ome om. I hoc om. B^a 38/39 tertio R

tium scire est. Sic potest addere et quartum et quintum et in-
 40 numerabilia si sufficiat. Sed quia innumerabilem numerum
 uel comprehendere singula addendo uel dicere innumerabiliter
 non potest, hoc ipsum certissime comprehendit ac dicit, et
 uerum hoc esse et tam innumerabile ut uerbi eius infinitum
 numerum non possit comprehendere ac dicere.

45 Hoc et in uoluntate certa similiter aduerti potest. Quis est
 enim cui non impudenter respondeatur, 'forte falleris,' dicen-
 ti : 'Volo beatus esse'? Et si dicat : 'Scio me hoc uelle et hoc
 me scire scio,' iam his duobus et tertium potest addere quod
 haec duo sciat ; et quartum quod haec duo scire se sciat, et
 50 similiter in infinitum numerum pergere. Item si quispiam
 dicat : 'Errare nolo,' nonne siue erret siue non erret, errare
 tamen eum nolle uerum erit ? Quis est qui huic non impuden-
 tissime dicat : 'Forsitan falleris,' cum profecto ubicumque
 fallatur, falli se tamen nolle non fallitur. Et si hoc scire se
 55 dicat, addit quantum uult rerum numerum cognitarum et
 numerum esse perspicit infinitum. Qui enim dicit : 'Nolo me
 falli et hoc me nolle scio et hoc me scire scio,' iam etsi non
 commoda elocutione potest hinc infinitum numerum osten-
 dere. Et alia reperiuntur quae aduersus academicos ualeant
 60 qui nihil ab homine sciri posse contendunt.

Sed modus adhibendus est praesertim quia opere isto non
 hoc suscepimus. Sunt inde libri tres nostri primo nostrae
 conuersionis tempore scripti, quos qui potuerit et uoluerit
 legere lectosque intellexerit, nihil eum profecto quae ab eis

45 sqq. cf. Aug., c. acad. I, III, 9 - IV (Strom. patr. et med. II, 18, 13 sqq.). 60
 cf. Cic., acad. II, passim. 62 libri tres nostri : Aug., c. acad. I - III.

Codd. : A B R ; def. C N O S F J ; usque ad 40 innumerabilem def. K :
 P T (I L M V).

39 adere R^a 40 numerum om. S^a 41 °adtendo L^a uel alt. om. R^a 42
 et om. F^a K 43 uerum] praem. cum S² et tam] etiam K ut] et P °uerbi]
 ueri A^a B^a R² F K T, uiri R, uere μ °infinitum] bis L^a 45 certa] praem. certe
 del. J 45/46 enim est A 46 °imprudenter L 47 et alt. om. R 48 quo T
 49 quartum] add. et similiter T quo T se om. A^a 49/50 et similiter om. T
 50 °in om. V^a 51 siue erret om. P 52 erit] erat A^a est] haec R non
 huic S² 52/53 impudentissimo S 54 °tamen se L fallitur R 55
 addidit R T 55/56 cognitarum et numerum om. R 56 °esse om. I^a °prae-
 spicit R, prospicit I^a 57 fallit (t eras.) T me alt.] bis F iam om. P etsi]
 om. J, si J² 58 commoda] a i. r. S², commedae R, commodae R² P, commode O
 locutione R N O S F P hic B R 59 reperiuntur T^a ualeant] bis R^a
 60 scire A^a 61 est adhibendus T °exhibendus M est om. J^a °opere]
 praem. in A² L μ 62 suscipimus R Sunt] praem. et T 63 conuersionis
 K °conscripti μ

65 contra perceptionem ueritatis argumenta multa inuenta sunt PL 1075
 permouebunt. Cum enim duo sint genera rerum quae sciuntur,
 unum earum quae per sensum corporis percipit animus, alte-
 rum earum quae per se ipsum, multa illi philosophi garrierunt
 contra corporis sensus; animi autem quasdam firmissimas
 70 per se ipsum perceptiones rerum uerarum, quale illud est quod
 dixi: 'Scio me uiuere,' nequaquam in dubium uocare potue-
 runt. Sed absit a nobis ut ea quae per sensus corporis didi-
 cimus uera esse dubitemus. Per eos quippe didicimus caelum
 et terram et ea quae in eis nota sunt nobis quantum ille qui μ 983
 75 et nos et ipsa condidit innotescere nobis uoluit. Absit etiam
 ut scire nos negemus quae testimonio didicimus aliorum;
 alioquin esse nescimus oceanum; nescimus esse terras atque
 urbes quas celeberrima fama commendat; nescimus fuisse
 homines et opera eorum quae historica lectione didicimus;
 80 nescimus quae quotidie undecumque nuntiantur et indiciis
 consonis constantibusque firmantur; postremo nescimus in
 quibus locis uel ex quibus hominibus fuerimus exorti, quia
 haec omnia testimoniis credidimus aliorum. Quod si absurdis-
 simum est dicere, non solum nostrorum uerum etiam et
 85 alienorum corporum sensus plurimum addidisse nostrae scien-
 tiaē confitendum est.

[22] Haec igitur omnia, et quae per se ipsum et quae per
 sensus sui corporis et quae testimoniis aliorum percepta scit
 animus humanus, thesauro memoriae condita tenet. Ex
 90 quibus gignitur uerbum uerum quando quod scimus loquimur,
 sed uerbum ante omnem sonum, ante omnem cogitationem
 soni. Tunc enim est uerbum simillimum rei notae, de qua
 gignitur et imago eius quoniam de uisione scientiae uisio

73/74 II Mach. 7, *28; Act. 14, *14.

Codd. : 73 dubitemus — xvi, 23 illi *def.* A; B R; *def.* C NOS F J K P T
 (I L M V).

Test. : 87 omnia — 93 uisio [Ben., *munim.* XI, f. 24v].

65 °perceptionis A, perceptiones A², praeceptionem R, preceptionem I 66
 permouerint (ri i. r.) S² duo om. R^a °sint] s̄ L genera rerum] generarum
 R, genera eorum R² 67 eorum R² corporis sensum P sensus R J K
 T μ 68 eorum R² multi P 71 dubio N uocare] e i. r. T² 72
 quae om. T^a 74 ea] omnia J illa R K 75 ipsa] illa F 77 esse *alt.*] *add.*
 et B² O S 78 °celeberrima R^a, celeberrimas I 80 nescimus quae] nescimusque
 P 81 constantibus quae R^a, contestantibusque F K μ, contestantibus P
 firmatur T 82 °exhorti K I, orti M 83 credimus S 84 etiam om. R
 J K T et] s. l. B¹ 85 °aliorum M 87 Haec] *praem.* XIII P et *pr.*
 om. S F 88 sensum N T corporis sui J^a °sui] cui *eras.* S, V^a; *add.*
 cuique M scit] sit R 89 thesaurum R, thensauro K cognita S 90
 quod] *bis* N^a 91 sed] *exp.* R¹ uerbum] uer R^a ante omnem *alt.* om. R
 93 de uisione] diuisione R^a

cogitationis exoritur, quod est uerbum linguae nullius, uer-
 95 bum uerum de re uera, nihil de suo habens sed totum de illa
 scientia de qua nascitur. Nec interest quando id didicerit qui
 quod scit loquitur (aliquando enim statim ut discit hoc dicit),
 dum tamen uerbum sit uerum, id est de notis rebus exortum.

XIII. [XIII] Sed numquid deus pater de quo natum est uerbum
 de deo deus, numquid ergo deus pater in ea sapientia quod
 est ipse sibi alia didicit per sensum corporis sui, alia per se
 ipsum? Quis hoc dicat qui non animal rationale sed supra
 5 animam rationalem deum cogitat quantum ab eis cogitari
 potest qui eum omnibus animalibus et omnibus animis prae-
 ferunt, quamuis *per speculum* et *in aenigmate* coniciendo
 uideant, nondum *facie ad faciem sicuti est*? Numquid deus
 pater ea ipsa quae non per corpus quod ei nullum est sed per
 10 se ipsum scit aliunde ab aliquo didicit aut nuntiis uel testibus
 ut ea sciret indigni? Non utique. Ad omnia quippe scienda
 quae scit sufficit sibi illa perfectio. Habet quidem nuntios, id
 est angelos, non tamen qui ei quae nescit annuntient (non
 enim sunt ulla quae nesciat), sed bonum eorum est de operibus PL 1076
 15 suis eius consulere ueritatem, et hoc est quod ei dicuntur non-
 nulla nuntiare, non ut ipse ab eis discat sed ut ab illo ipsi per
 uerbum eius sine corporali sono. Nuntiant etiam quod uoluerit
 ab eo missi ad quos uoluerit totum ab illo per illud uerbum
 eius audientes, id est in eius ueritate inuenientes quid sibi
 20 faciendum, quid, quibus, quando nuntiandum sit.

Nam et nos oramus eum, nec tamen necessitates nostras
 docemus eum. *Novit enim*, ait uerbum eius, *pater uester quid*

XIII. 1 Symb. Nicaen., 6; Symb. Rom.-Mediol. I, 2a. 2 Symb. Nicaen.,
 8. 4 Quint., inst. VII, III, 15; cf. Cic., acad. II, VII, 21; Plut., eth., 450^D; Aug.,
 ord. II, XI, 31. 7/8 1 Cor. 13, 12. 8 1 Ioh. 3, 2. 22/23 Matth. 6, *8.

Codd. : B R ; def. A C NOS F J K P T (I L M V).

Test. : 94 cogitationis — 98 exortum [Ben. *munim.* XI, f. 24^v].

XIII. 1 Sed — 22 quid [Ben., *munim.* XI, f. 24^v-25].

94 cogitationes R^a 95 uerum] uero R re om. T^a toto R 96 nascitur
 om. R qui] quia R^a, quid T^a 97 aliquando] *praem.* XIII S discit] dicit R
 98 °rebus] uerbis I exhortum K.

XIII.] VIII B R, om. S P 2 deus om. R °pater om. I °ea] ipsa J, illa μ
 3 sc om. R^a 5 animal rationale R cogitare R^a 7 in om. B^a P 8 non-
 dum] add. que N² facie] faciem (m *eras.*) O 9 per pr. om. K^a P^a °est ei
 nullum μ 13 qui] aliquid B² O, aliqua (ua *i. r.*) N², quid S^a quae] qui S^a
 annuntiant B² N, nuntiant F 14 °ulla] illa L V 15 consolere R^a
 ei om. T 16 ipsi] hi T 17 nuntiat R^a; nuntient (e *i. r.*) N², O³ S² J T
 19 inuenientis R^a °quod B² M 20 quid] qui T^a °quibus] add. et L μ
 22 quod K

vobis necessarium sit priusquam petatis ab eo. Nec ista ex aliquo tempore cognouit ut nosset, sed futura omnia temporalia atque in eis etiam quid et quando ab illo petaturi fuera-
 25 mus et quos et de quibus rebus uel exauditus uel non exauditus esset sine initio ante praesciuit. Vniuersas autem creaturas suas et spiritales et corporales non quia sunt ideo nouit, sed ideo sunt quia nouit. Non enim nesciuit quae fuerat
 30 creatus. Quia ergo sciuit creauit, non quia creauit sciuit. Nec aliter ea sciuit creata quam creanda; non enim eius sapientiae aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus sicut oportebat et quando oportebat illa mansit ut erat. Ita et scriptum est in libro ecclesiastico: *Antequam crearentur omnia*
 35 *nota sunt illi, sic et postquam consummata sunt.* Sic, inquit, non aliter; et *antequam crearentur et postquam consummata sunt sic ei nota sunt.* μ 984

Longe est igitur huic scientiae scientia nostra dissimilis. Quae autem scientia dei est ipsa et sapientia, et quae sapientia
 40 ipsa essentia siue substantia quia in illius naturae simplicitate mirabili non est aliud sapere, aliud esse, sed quod est sapere hoc est et esse sicut et in superioribus libris saepe iam diximus. Nostra uero scientia in rebus plurimis propterea et amissibilis est et receptibilis quia non hoc est nobis esse quod scire
 45 uel sapere, quoniam esse possumus etiam si nesciamus neque sapiamus ea quae aliunde didicimus. Propter hoc sicut nostra scientia illi scientiae dei, sic et nostrum uerbum quod nascitur de nostra scientia dissimile est illi uerbo dei quod natum est de patris essentia. (Tale est autem ac si dicerem, 'de patris
 50 scientia, de patris sapientia'; uel quod est expressius, 'de patre scientia, de patre sapientia.')

34/35.35.36/37 Eccli. 23, *29. 42 in superioribus libris: ex. gr. VII, 1, 165/167.
 48/49 Symb. Nicaen., 6-7.

Codd.: B R; def. A C NOS F J K P T (I L M V).

Test.: 23 uobis — 51 sapientia [Ben., munim. XI, f. 25].

26 uel exauditus] del. J² exauditus] ex s. l. K¹ 26/27 uel alt. — exauditus om. R 26 non om. J 30 creaturas K^a 31 enim om. N 33 ille T ansit R^a °erat] est I °et alt.] s. l. K¹, ut I 34 est om. J^a 35 illi] ei T sic pr. om. P inquam S² 35/37 Sic alt. — sunt pr. om. J^a 36 et pr. om. R antequam crearentur om. R^a creantur S et alt. om. K 38 °igitur] ergo μ 39 autem] add. dei exp. J et pr.] est T 42 et pr. om. S et alt. om. B^a R J K P T 43 rebus] add. est S² °et om. L 44 °est pr. om. L est hoc P 45 possumus esse S nesciamus] nec sciamus T °neque] nec M 46 ea quae] eaque R^a 47 uerbum nostrum P 48 deo T quo S^a 49/50 Tale — scientia om. S^a 49 °patris alt.] patri V^a 50 de patris sapientia om. S.

XIV. [XIV 23] Verbum ergo dei patris unigenitus filius per omnia patri similis et aequalis, deus de deo, lumen de lumine, sapientia de sapientia, essentia de essentia, est hoc omnino quod pater, non tamen pater quia iste filius, ille pater. Ac
 5 per hoc nouit omnia quae nouit pater, sed ei nosse de patre est sicut esse. Nosse enim et esse ibi unum est. Et ideo patri sicut esse non est a filio ita nec nosse. Proinde tamquam se ipsum dicens pater genuit uerbum sibi aequale per omnia. Non enim se ipsum integre perfecteque dixisset si aliquid
 10 minus aut amplius esset in eius uerbo quam in ipso. Ibi summe illud agnoscitur, *est, est ; non, non*. Et ideo uerbum hoc uere ueritas est quoniam quidquid est in ea scientia de qua est genitum et in ipso est ; quod autem in ea non est nec in ipso PL 1077 est. Et falsum habere aliquid hoc uerbum numquam potest
 15 quia immutabiliter sic se habet ut se habet de quo est. *Non enim potest filius a se facere quidquam nisi quod uiderit patrem facientem*. Potenter hoc non potest, nec est infirmitas ista sed firmitas quia falsa esse non potest ueritas. Nouit itaque omnia deus pater in se ipso, nouit in filio, sed in se ipso tamquam se
 20 ipsum, in filio tamquam uerbum suum quod est de his omnibus quae sunt in se ipso. Omnia similiter nouit et filius, in se scilicet tamquam ea quae nata sunt de his quae pater nouit in se ipso, in patre autem tamquam ea de quibus nata sunt quae ipse filius nouit in se ipso. Sciunt ergo inuicem pater et
 25 filius, sed ille gignendo, ille nascendo. Et omnia quae sunt in eorum scientia, in eorum sapientia, in eorum essentia unusquisque eorum simul uidet, non particulatim aut singillatim

XIV. 1 Eccli. 1, 5 ; Ioh. 1, 1.14 ; Apoc. 19, 13. Symb. Rom.-Mediol. I, 2. 1/2 Marcell. Ancyr. : ὁμοιος κατὰ πάντα τῷ πατρί ; Germin. Sirm., symb. (apud Hil. Pict., fragm. ex op. hist. ; PL 10 - ed. Hahn, § 192) : *patri per omnia similem*. 2 uide Symb. 'Quicumque,' 31 ; Phil. 2, *6. Symb. Nicaen., 8. 8 Marcell. Ancyr. ; Germin. Sirm., symb. (apud Hil. Pict., fragm. ex op. hist.). 11 Matth. 5, 37 ; Iac. 5, 12. 15/17 Ioh. 5, 19.

Codd. : BR ; def. AC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : XIV. 1 Verbum — 27 singillatim [Ben., munim. XI, f. 25-25v] ; [coll., f. 46-47]. 24 Sciunt — 27 singillatim Coll. Nou., p. 77, 9-11.

XIV. om. BR 1 dei om. Pa filius om. Ra 2 deus] add. scilicet J, om. Ka
 de pr. om. Sa 3 de essentia] dessentia Ta 5 hoc om. Ra nosse]
 nonsse (n alt. eras.) T 6 patris S 7 sicuti T non esse T 10 eis Ka
 Ibi] ubi J 10/11 illud summe T 12 scientia] add. est S 12/13
 ogenitum est μ 14 est om. J 15 se pr. om. Sa 17 est om. Sa 18 oquia]
 qua L V μ esse om. R 18/19 deus pater omnia J 19 se ipso alt.]
 semetipso P 21 similiter] add. in se ipso N² O³ filius] add. omnia T 22
 nota Ba N Oa S P sunt om. Oa ois μ 23 nota B² N O S P 24 onouit]
 bis M 25 oille alt.] iste μ 26 oin pr. — sapientia om. Coll. Nou. essentia]
 scientia R 27 particulatim R, particula/tim 1 lit. eras. T

uelut alternante conspectu hinc illuc et inde huc et rursus inde
uel inde in aliud atque aliud ut aliqua uidere non possit nisi
30 non uidens alia, sed ut dixi simul omnia uidet quorum nullum
est quod non semper uidet.

[24] Verbum autem nostrum, illud quod non habet sonum μ 985
neque cogitationem soni, sed eius rei quam uidendo intus
dicimus, et ideo nullius linguae est atque inde utcumque
35 simile est in hoc aenigmate illi uerbo dei quod etiam deus est
quoniam sic et hoc de nostra nascitur quemadmodum et illud
de scientia patris natum est. Nostrum ergo tale uerbum quod
inuenimus esse utcumque illi simile, quantum sit etiam dissi-
mille sicut a nobis dici potuerit non pigeat intueri.

xv. [XV] Numquid uerbum nostrum de sola scientia nostra
nascitur? Nonne multa dicimus etiam quae nescimus? Nec
dubitantes ea dicimus sed uera esse arbitantes. Quae si
forte uera sunt, in ipsis rebus de quibus loquimur non in
5 uerbo nostro uera sunt quia uerbum uerum non est nisi quod
de re quae scitur gignitur. Falsum est ergo isto modo uerbum
nostrum non cum mentimur sed cum fallimur. Cum autem
dubitamus nondum est uerbum de re de qua dubitamus, sed
de ipsa dubitatione uerbum est. Quamuis enim non nouerimus
10 an uerum sit unde dubitamus, tamen dubitare nos nouimus,
ac per hoc cum hoc dicimus uerum uerbum est quoniam quod
nouimus dicimus. Quid quod etiam mentiri possumus? Quod
cum facimus utique uolentes et scientes falsum uerbum habemus
ubi uerum uerbum est mentiri nos; hoc enim scimus.

35 Ioh. 1, 1.

xv. 12/16 cf. Cic., acad. II, xxix, 95 - xxx, 96; Gell., noct. att. XVIII,
2, 10.

Codd. : BR; def. AC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 28 uelut — 39 intueri [Ben., munim. XI, f. 25v]. 28 uelut — 31 uidet
[coll. f. 47].

xv. 1 Numquid — 14 scimus [Ben., munim. XI, f. 25v].

28 illuc] illud J^a inde] in s. l. K¹ 29 in om. R atque] add. in F 30
uidet] uiderit T 31 uident T 33 rei] add. quod (quae N² P²) intus lucet cui
magis uerbi competit nomen B N, i. mg. O³, K P 34 lingua R^a 36 nostra]
a i. r. P² nascitur om. R 37 de scientia] essentia J^a de] s. l. K¹ est
natum P 38 illi] om. R, ille T^a 38/39 desimile R, disimile R² 39 osicut]
sic L pigiat R.

xv. om. B R 2 Nonne — nescimus om. S^a 3 si] se R^a 3/4 o forte si μ
5 uerbum om. J^a 6 re quae] reliqua R, re aliqua R² gignitur om. R est
om. R^a 7 cum pr.] com K^a 8 de alt. om. J T 11 uerbum uerum F^a J
uerbum] uerum K^a 12 Quid] qui R^a quod pr.] quid N O^a 14 ubi]
praem. et T scimus] nouimus F

15 Et cum mentitos nos esse confitemur uerum dicimus ; quod
scimus enim dicimus. Scimus namque nos esse mentitos.
Verbum autem illud quod est deus et potentius est nobis hoc
non potest. *Non enim potest facere quidquam nisi quod uiderit*
patrem facientem. Et non a se ipso loquitur sed a patre illi
20 est omne quod loquitur cum ipsum pater unice loquitur. Et PL 1078
magna illius uerbi potentia est non posse mentiri quia non
potest esse illic *est et non sed est, est ; non, non.*

‘At enim nec uerbum dicendum est quod uerum non est.’

Sic ita libens assentior. Quid cum uerum est uerbum nostrum
25 et ideo recte uerbum uocatur, numquid sicut dici potest uel
uisio de uisione uel scientia de scientia, ita dici potest essentia
de essentia sicut illud dei uerbum maxime dicitur maximeque
dicendum est ? Quid ita ? Quia non hoc est nobis esse quod
nosse. Multa quippe nouimus quae per memoriam quodam
30 modo uiuunt, ita et obliuione quodam modo moriuntur,
atque ideo cum illa iam non sint in notitia nostra, nos tamen
sumus, et cum scientia nostra animo lapsa perierit a nobis,
nos tamen uiuimus.

[25] Illa etiam quae ita sciuntur ut numquam excidere
35 possint quoniam praesentia sunt et ad ipsius animi na-
turam pertinent ut est illud quod nos uiuere scimus ; manet
enim hoc quamdiu animus manet, et quia semper manet ani-
mus et hoc semper manet ; id ergo et si qua reperiuntur si-
milis in quibus imago dei potius intuenda est, etiamsi semper
40 sciuntur, tamen quia non semper etiam cogitantur, quomodo
de his dicatur uerbum sempiternum, cum uerbum nostrum
nostra cogitatione dicatur, inuenire difficile est. Sempiternum

17 Ioh. 1, 1. 18/19 Ioh. 5, 19. 19/20 Ioh. 7, 17 ; 8, 26.28.38 ; 12, 49-50 ;
14, 10. 22 II Cor. 1, 18.19. Matth. 5, 37 ; Iac. 5, 12. 27 I Thess. 2,
*13.

Codd. : BR ; def. AC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 15 Et — 42 Sempiternum [Ben., munim. XI, f. 25v-26].

17 est alt. om. R 18 potest alt.] potes K^a uiderat R^a 19/20 est illi F K P
19 illic R^a 20 cum — loquitur alt. om. R °patrem I 21 uerbi illius P
22 illic esse J T illic] c eras. N, illi K^a P non alt.] praem. ct N O S 23
At] ad R^a dicendum uerbum F^a 24 °Sic] sicuti S², sit L M μ itaque
R Quid] quod R² O³ T cum om. R 25 uerbum recte J^a 26/27
scientia alt. — de om. R 27 de essentia] dessentia T^a maxime dicitur om. K
maximeque] maxime quae R, maxime dicitur que K² 28 ita] add. que O³
F K non om. R^a °quod] add. cst V μ 29 quae] add. ut N² O³ S, add.
sicut F 30 °obliuionem M 31 °sit I^a notitiam nostram R °notitia]
memoria I 32 cum scientia] conscientia J^a perierit] fuerit J^a °nobis]
add. labsa M 34 °ita om. O^a M ut om. R 35 °praesentia] per substantiam
O³ F T, presunt ita M 38 semper manet] permanet R 40 sciantur P
quomo S^a 41 dicantur R

est enim animo uiuere, sempiternum est scire quod uiuit, nec
 tamen sempiternum est cogitare uitam suam uel cogitare
 45 scientiam uitae suae quoniam cum aliud atque aliud coeperit, μ 986
 hoc desinet cogitare quamuis non desinat scire. Ex quo fit ut
 si potest esse in animo aliqua scientia sempiterna, et sempi-
 terna esse non potest eiusdem scientiae cogitatio, et uerbum
 uerum nostrum intimum nisi nostra cogitatione non dicitur,
 50 solus deus intellegatur habere uerbum sempiternum sibi que
 coaeternum. Nisi forte dicendum est ipsam possibilitatem
 cogitationis, quoniam id quod scitur etiam quando non cogita-
 tur potest tamen ueraciter cogitari, uerbum esse tam perpe-
 tuum quam scientia ipsa perpetua est. Sed quomodo est uer-
 55 bum quod nondum in cogitationis uisione formatum est?
 Quomodo erit simile scientiae de qua nascitur si eius non
 habet formam et ideo iam uocatur uerbum quia potest habe-
 re? Tale est enim ac si dicatur ideo iam uocandum esse uer-
 bum quia potest esse uerbum.
 60 Sed quid est quod potest esse uerbum et ideo iam dignum
 est uerbi nomine? Quid est, inquam, hoc formabile nondum-
 que formatum nisi quiddam mentis nostrae quod hac atque
 hac uolubili quadam motione iactamus cum a nobis nunc hoc,
 nunc illud sicut inuentum fuerit uel occurrerit cogitatur? Et
 65 tunc fit uerum uerbum quando illud quod nos dixi uolubili
 motione iactare ad id quod scimus peruenit atque inde forma-
 tur eius omnimodam similitudinem capiens ut quomodo res
 quaeque scitur sic etiam cogitetur, id est sine uoce, sine cogi-
 tatione uocis quae profecto alicuius linguae est sic in corde PL 1079
 70 dicatur. Ac per hoc etiam si concedamus, ne de controuersia
 uocabuli laborare uideamur, iam uocandum esse uerbum quid-
 dam illud mentis nostrae quod de nostra scientia formari pot-
 est etiam priusquam formatum sit quia iam ut ita dicam
 formabile est, quis non uideat quanta hic sit dissimilitudo ab

Codd. : B R ; def. A C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 43 est pr. — 74 ab [Ben., munim. XI, f. 26-26v].

43 enim om. R 46 desinet] desinit R S^a P °desinat] desinet (e i. r.) B², M
 47 sempiterna et om. K 49 cogitatione nostra P nostra om. K^a °cogi-
 tatio M °dicamus K, dicimus I 53 cogitare R^a 54 est pr. om. K 55
 cogitatione uisionis J 56 similis R 58 esse] est F 60 Sed — uerbum
 om. S^a quod] quomodo B^a 62 quoddam R 63 uolubili R^a quidam
 R^a, quandam (n eras.) S iactamus] faciamus S 63/64 hoc nunc om. R^a 64
 cogitator R^a 65 °nos om. I^a diximus F J 66 iactare] i s. l. K¹ ad]
 d i. r. O² 66/67 °formatam L 67 omnimoda similitudine S capiens]
 i s. l. T¹ 68/69 sine alt. — uocis om. K^a °uocis cogitatione μ 69 est]
 add. et O³ sic] si B^a R F P, etsi T 70 etiam om. P^a si] sic K con-
 cidamus R^a ne] nec R °de om. I 72 °illud om. I^a

75 illo dei uerbo quod in forma dei sic est ut non ante fuerit formabile postque formatum, nec aliquando esse possit informe, sed sit forma simplex et simpliciter aequalis ei de quo est et cui mirabiliter coaeterna est ?

xvi. [XVI] Quapropter ita dicitur illud dei uerbum ut dei cogitatio non dicatur ne aliquid esse quasi uolubile credatur in deo, quod nunc accipiat, nunc recipiat formam ut uerbum sit eamque possit amittere atque informiter quodam modo uolutari. Bene quippe nouerat uerba et uim cogitationis inspexerat locutor egregius qui dixit in carmine :

*secumque uolutat
Euentus belli uarios ;*

id est, cogitat. Non ergo ille dei filius cogitatio dei sed uerbum
10 dei dicitur. Cogitatio quippe nostra perueniens ad id quod scimus atque inde formata uerbum nostrum uerum est. Et ideo uerbum dei sine cogitatione dei debet intellegi ut forma ipsa simplex intellegatur, non aliquid habens formabile quod esse etiam possit informe. Dicuntur quidem etiam in scripturis
15 sanctis *cogitationes dei* sed eo locutionis modo quo ibi et obliuio dei dicitur, quae utique ad proprietatem in deo nulla est.

[26] Quamobrem cum tanta sit nunc in isto aenigmate dissimilitudo dei et uerbi dei in qua tamen nonnulla similitudo
20 comperta est, illud quoque fatendum est quod etiam cum *similes ei erimus* quando *eum uidebimus sicuti est* (quod utique qui dixit hanc procul dubio quae nunc est dissimilitudinem

μ 987

75 Phil. 2, 6. 77 Phil. 2, 6 ; uide Symb. 'Quicumque,' 31.

xvi. 1 I Thess. 2, *13. 7/8 Verg., aen. X, 159-160. 9 II Cor. 1, 19 ; uide Symb. 'Quicumque,' 28. 9/10.12 Eccli. 1, 5 ; Ioh. 1, 1.14 ; Apoc. 19, 13. 15 Mich. 4, *12. 18 I Cor. 13, 12. 21 I Ioh. 3, *2.

Codd. : BR ; def. AC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 75 illo — 78 est [Ben., munim. XI, f. 26v].

xvi. 1 Quapropter — 22 dissimilitudinem [Ben., munim. XI, f. 26v]. 1 ita — 4/5 uolutari, 11 Et — 17 est [coll., f. 47-47v].

75 °antea I 76 °postque] t^r. I. K¹, priusquam μ possit esse P T informac J, (a eras.) T.

xvi. om. BR 1/5 °Quapropter — uolutari om. M^a 1 dicatur T 2 °ne] nec L 3 recipiet R^a, reiciat S² forma K 4 camue NOS mittere R^a informit J 7 °secum L^a uolutat] uoluntat/ 1 lit. eras. R^a 8 Euentus] uestes R^a 9 illi R^a 12 °dei pr. om. V^a 13 °habens aliquid μ 14 °posset I °informi I 15 modo locutionis P °quod μ ibo R^a 19 dei pr.] nostri S² et — dei alt. om. T dei alt. om. P 20 est alt. om. R cum] tunc S² 21 erimus] fuerimus B °uidebimus eum μ

attendit), nec tunc natura illi erimus aequales. Semper enim
 natura minor est faciente quae facta est. Et tunc quidem
 25 uerbum nostrum non erit falsum quia neque mentiemur neque
 falleremur. Fortassis etiam non erunt uolubiles nostrae cogita-
 tiones ab aliis in alia euntes atque redeuntes, sed omnem
 scientiam nostram uno simul conspectu uidebimus. Tamen
 cum et hoc fuerit, si et hoc fuerit, formata erit creatura quae
 30 formabilis fuit ut nihil iam desit eius formae ad quam per-
 uenire deberet ; sed tamen coaequanda non erit illi simplicitati
 ubi non formabile aliquid formatum uel reformatum est sed
 forma. Neque informis neque formata ipsa ibi aeterna est
 immutabilisque substantia. [XVII 27] Satis de patre et filio
 35 quantum *per* hoc *speculum* atque *in* hoc *aenigmate* uidere PL 1080
 potuimus locuti sumus.

XVII. Nunc de spiritu sancto quantum deo donante uidere conce-
 ditur disserendum est. Qui spiritus sanctus secundum scriptu-
 ras sanctas nec patris est solius nec filii solius sed amborum,
 et ideo communem qua inuicem se diligunt pater et filius nobis
 5 insinuat caritatem. Vt autem nos exerceret sermo diuinus non
 res in promptu sitas sed in abdito scrutandas et ex abdito

23/24 axioma philosophicum ? cf. Porph., sent., 13 : *πάν τὸ γεννῶν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ
 χεῖρον αὐτοῦ γεννᾷ* ; Aug., uera rel., 18, 35 : *inferiora sunt eo a quo facta sunt* ; imm.
 an., 8, 14 : *oportet enim facientem melius aliquid habere ad faciendum, quam est id quod
 facit.* 26/27 uolubiles ... redeuntes : Ez. 10, 13 sqq. ; 1, 15 - 2, 1. 35 1 Cor.
 13, 12.

XVII. 3 Matth. 10, 20. Gal. 4, 6. libell. fid. (Clauis 552), 3 (CC 9,
 129, 25).

Codd. : usque ad 23 illi def. A ; B R ; def. C NOS F J K P T (I L M V).

Test. : 23 attendit — 34 substantia [Ben., *munim.* XI, f. 26^v-27]. 34 Satis —
 36 sumus [Ben., *munim.* XII, f. 27].

XVII. 1 Nunc — 6 abdito Eug., p. 778, 23-779, 2 ; [Ben., *munim.* XII, f. 27].
 1 Nunc — 5 caritatem Coll. Nou., p. 77, 13-16. 2 spiritus — 3 amborum
 Cassiod., in *psalm.* LX, 11 (CC 97, 514, 230-231).

23 nec] neque S naturae F K oillus L aequalis K^a 26 uolubiles non
 erunt μ 26/27 ocogitationis K^a, cogitatione V^a 27 alia] alias A² L², aliis L
 reddeuntes (d *pr. eras.*) R 29 et *alt. om.* K^a 33 oformata] *praem.* in A² L
 ibi] sibi R S T, *om.* P 34 imutabilisque K Satis] *praem.* ix A B R,
praem. xvii F J K.

xvii. *om.* A B R F J K T^a 1 odeo] *praem.* de L 1/2 oconcidetur R, con-
 cedetur R², conciditur K^a, conceditor V^a, concedimur Eug. V 2 quid (d *eras.*)
 R 2/3 oscripturus (?) Coll. Nou. 3 o sanctas] *om.* Eug. V, diuinas Cassiod.
 osolius est μ nec filii solius *om.* R^a o sed] *add.* esse constat Cassiod.
 4 qua] quia (i *eras.*) O, P Eug. (G P V v) Coll. Nou. sese S² 5 oinsinuant K¹
 I^a V Coll. Nou. caritatem] trinitatem A^a Vt autem] uerum cum T 6
 oprompto I, promptui Eug. V abdito *pr.*] abditu K^a, abscondito T scrutan-
 tas A^a et *om.* R Eug. V abdito *alt.*] abditu K^a, abditis T

erundas maiore studio fecit inquiri. Non itaque dixit scriptura : 'Spiritus sanctus caritas est,' quod si dixisset non paruum partem quaestionis istius abstulisset, sed dixit : *Deus caritas*
 10 *est*, ut incertum sit et ideo requirendum utrum deus pater sit caritas, an deus filius, an deus spiritus sanctus, an deus ipsa trinitas. Neque enim dicturi sumus non propterea deum dictam esse caritatem quod ipsa caritas sit ulla substantia quae dei digna sit nomine, sed quod donum sit dei sicut dictum est
 15 deo : *Quoniam tu es patientia mea*. Non utique propterea dictum est quia dei substantia est nostra patientia, sed quod ab ipso nobis est sicut alibi legitur : *Quoniam ab ipso est patientia mea*. Hunc quippe sensum facile refellit scripturarum ipsa locutio. Tale est enim *tu es patientia mea* quale est *domine*,
 20 *spes mea* et *deus meus misericordia mea* et multa similia. Non est autem dictum 'domine, caritas mea' aut 'tu es caritas mea' aut 'deus, caritas mea,' sed ita dictum est : *Deus caritas est* sicut dictum est : *Deus spiritus est*. Hoc qui non discernit intellectum a domino, non expositionem quaerat a nobis ; non
 25 enim apertius quidquam possumus dicere.

[28] *Deus ergo caritas est*. Vtrum autem pater an filius an spiritus sanctus an ipsa trinitas quia et ipsa non tres dii sed deus est unus, hoc quaeritur. Sed iam in hoc libro superius disputaui non sic accipiendam esse trinitatem quae deus est
 30 ex illis tribus quae in trinitate nostrae mentis ostendimus ut tamquam memoria sit omnium trium pater et intelligentia omnium trium filius et caritas omnium trium spiritus sanctus, quasi pater non intellegat sibi nec diligat, sed ei filius intellegat et spiritus sanctus ei diligat, ipse autem et sibi et illis

8,9/10,12/13 1 Ioh. 4, 8.16. 15 Ps. 70, 5. 17/18 Ps. 61, *6. 19 Ps. 70, 5. 19/20 Ps. 70, 5 ; 90, 9. 20 Ps. 58, 18. 22 1 Ioh. 4, 8.16. 23 Ioh. 3, *6 (in quibusdam eodd.) ; 4, *24. 26 1 Ioh. 4, 8.16. 27/28 uide Symb. 'Quicumque,' 16. 28 in hoc libro superius : XV, vii, 23 sqq.

Codd. : A ; 29 disputaui usque ad finem operis def. B ; R ; def. C NOS F J K P T (I L M V).

Test. : 7 eruendas — 34 illis *Eng.*, p. 779, 2-780, 4 ; [Ben., *munim.* XII, f. 27].

7 maiori T oita *Eng.* V 7/8 scriptura om. K^a 8 si om. N^a dixit R^a
 9 istius] ipsius A 10 o pater] pariter *Eng.* V 11/12 o trinitas ipsa V^a 11 ipse P 12 non om. F P^a dictam] dictum T *Eng.* (F P V v) 13 dei om. R^a
 14 seicut R^a dictum] scriptum P est om. R^a O^a S^a 15 deo] praem. de S²
 oNon utique] neque enim μ 16 o deus *Eng.* V patientia nostra I⁷ 17 o ipso pr.] ipsa L legitur] dicit T est alt. om. F 19 mea om. S^a est alt.]
 add. tu es N² P μ 21/22 aut — mea om. J^a 21 aut — mea alt. om. R^a 22 o aut] add. tu A², del. B, L deus pr. — mea om. A^a P Deus alt. om. R 24 o expositionem *Eng.* V 26 o ergo] om. A^a R^a, autem M 27 et om. T o ipsa] praem. in L di R^a *Eng.* V^a 28 o unus est deus M μ unus om. T 29 o accipienda *Eng.* V 31 o memoriam M intelligentiam (m eras.) R 32 o trium pr. om. *Eng.* V 33 non] nec A F J μ o ei] et *Eng.* V 33, 34 sed — diligat om. J^a 34 sanctus ei spiritus R F^a, i. mg. J² ei sanctus K ei] eras. N ipsi R^a o et alt. om. μ illis et sibi I^a

35 tantum meminerit ; et filius nec meminerit nec diligat sibi,
sed meminerit ei pater et diligat ei spiritus sanctus, ipse au-
tem et sibi et illis tantummodo intellegat ; itemque spiritus sanc-
tus nec meminerit nec intellegat sibi, sed meminerit ei pater
et intellegat ei filius, ipse autem et sibi et illis non nisi dili- μ 988
40 gat ; sed sic potius ut omnia tria et omnes et singuli habeant
in sua quisque natura. Nec distent in eis ista, sicut in nobis
aliud est memoria, aliud intellegentia, aliud dilectio siue
caritas ; sed unum aliquid sit quod omnia ualeat sicut ipsa
sapientia, et sic habetur in uniuscuiusque natura ut qui
45 habet hoc sit quod habet sicut immutabilis simplexque sub-
stantia. Si ergo haec intellecta sunt et quantum nobis in rebus PL 1081
tantis uidere uel coniectare concessum est uera esse cla-
ruerunt, nescio cur non sicut sapientia et pater dicitur et
filius et spiritus sanctus, et simul omnes non tres sed una
50 sapientia, ita et caritas et pater dicatur et filius et spiritus
sanctus, et simul omnes una caritas. Sic enim et pater deus
et filius deus et spiritus sanctus deus, et simul omnes unus
deus.

[29] Et tamen non frustra in hac trinitate non dicitur uer-
bum dei nisi filius, nec donum dei nisi spiritus sanctus, nec de
quo genitum est uerbum et de quo procedit principaliter
spiritus sanctus nisi deus pater. Ideo autem addidi, principaliter,
quia et de filio spiritus sanctus procedere reperitur. Sed

51/53 uide Symb. 'Quicumque,' 15-16. 54/55 Eccli. 1, 5 ; Ioh. 1, 1.14 ; Apoc.
19, 13. 55 Act. 8, 20 ; Ioh. 4, 10. 56 libell. fid. (Clauis 552), 2 (CC 9, 129,
18) ; uide Symb. 'Quicumque,' 21 ; Symb. Nicaen., 10. 56/57 Ioh. 15, 26 ;
uide Symb. 'Quicumque,' 22. 57 Ioh. 5, 18 ; 6, 27 ; e.a. ; libell. fid. (Clauis
552), 1 (CC 9, 129, 2) ; Symb. Nicae 1., 1-2 ; Symb. Rom.-Mediol., 1 ; Symb.
Afric., 1. 57/58 principaliter ... procedere reperitur : cf. IV, xx, 95 sqq. ; V, xiv ;
XV, xxvi, 76 - xxvii, 37.

Codd. : A R ; def. B C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 35 tantum — 58 Sed *Eug.*, p. 780, 4-27 ; [*Ben.*, *munim.* XII, f. 27-27v].
48 nescio — 58 Sed [*Theodulf.*, *spir.* (PL 105, 260-261)]. 48 sicut — 58 Sed
[*coll.*, f. 47v-48].

35 nec *pr. om.* R^a K^a 36/38 et — pater *om.* A^a 36/37 autem] enim P 37
et *pr. om.* T itemque] itaque (*corr.* 3 m.) A² 38 nec *alt.* — meminerit *om.* S^a
ei] et S^a 39 et *pr.*] nec S² ei] et S^a 40 °sic] *om.* R, sit *Eug.* V et
alt. om. R habent R^a 41 natura] persona N O^a sicuti A 42 °est *om.* M^a
°aliud *alt.*] *add.* est *Eug.* V μ °aliud *tert.*] *add.* est *Eug.* V 43 sint A² L
ipsa *om.* A R F J K T 44 et *om.* N O habetur] ita N O *Eug.* (G P V v),
habeatur *cett. codd.* μ qu] quia S^a 46 °Si] sic I hac K^a 48 nescio]
nec scio S^a °sapientia et] sapientiae *Eug.* V 48/49 et filius *om.* A^a R 50/
51 caritas — sanctus] pater caritas et filius caritas et spiritus sanctus caritas T 51
et *pr. om.* P 52 deus *alt. om.* K 53 deus] *add.* est N 55/56 de — et
om. T^a 56 principaliter procedit P 57/58 spiritus — principaliter *om.* A^a
57 °deus *om.* I^a

hoc quoque illi pater dedit (non iam existenti et nondum ha-
 60 benti), sed quidquid unigenito uerbo dedit gignendo dedit.
 Sic ergo eum genuit ut etiam de illo donum commune proce-
 deret et spiritus sanctus spiritus esset amborum. Non est
 igitur accipienda transeunter sed diligenter intuenda in-
 separabilis trinitatis ista distinctio. Hinc enim factum est ut
 65 proprie dei uerbum etiam dei sapientia diceretur, cum sit
 sapientia et pater et spiritus sanctus. Si ergo proprie aliquid
 horum trium caritas nuncupanda est, quid aptius quam
 ut hoc sit spiritus sanctus? Vt scilicet in illa simplici sum-
 maque natura non sit aliud substantia et aliud caritas, sed
 70 substantia ipsa sit caritas et caritas ipsa substantia siue in
 patre siue in filio siue in spiritu sancto, et tamen proprie spi-
 ritus sanctus caritas nuncupetur.

[30] Sicut legis nomine aliquando simul omnia ueteris
 instrumenti sanctarum scripturarum significantur eloquia.
 75 Nam ex propheta Esaia testimonium ponens apostolus ubi
 ait: *In aliis linguis et in aliis labiis loquar populo huic*, prae-
 misit tamen: *In lege scriptum est*. Et ipse dominus: *In lege*,
 inquit, *eorum scriptum est quia oderunt me gratis*, cum hoc
 legatur in psalmo. Aliquando autem proprie uocatur lex quae
 80 data est per Moysen, secundum quod dictum est: *Lex et*
prophetae usque ad Iohannem, et: *In his duobus praeceptis tota*
lex pendet et prophetae. Hic utique proprie lex appellata est
 de monte Sina. Prophetarum autem nomine etiam psalmi
 significati sunt, et tamen alio loco ipse saluator: *Oportebat*,
 85 inquit, *impleri omnia quae scripta sunt in lege et in prophetis*

61 libell. fid. (Clauiis 552), 2 (CC 9, 129, 13). Act. 8, 20; Ioh. 4, 10; e.a. 62
 libell. fid. (Clauiis 552), 3 (CC 9, 129, 25). 65 Eccli. 1, *5; Ioh. 1, 1.14; Apoc.
 19, *13. Eccli. 1, *3; 1 Cor. 1, 21.*24. 76 1 Cor. 14, *21; Is. 28, *11.
 77 1 Cor. 14, 21. 77/78 Ioh. 15, *25. 78 Ps. 34, 19; 68, 5. 79/80 Ioh. 1,
 *17. 80/81 Matth. 11, *13. 81/82 Matth. 22, *40. 84/86 Luc. 24, *44.

Codd.: AR; def. BC NOS FJKPT (ILMV).

Test.: 59 hoc — 85 prophetis Eug., p. 780, 27-781, 26; [Ben., munim. XII, f. 27v].
 59 hoc — 72 nuncupetur [coll., f. 48-48v]. 59 hoc — 64 distinctio [Theodulf.,
 spir. (PL 105, 261)]. 79 autem — 80 Moysen [Isid., orig. VI, 1, 5].

59 ^oiam] *praem.* dum M^a extenti K^a 61 Sic] si R^a donum] *add.* dei P
 61/62 procideret R^a 62 spiritus *alt. om.* R K^a T Non] *praem.* xviii P 64
 trinitas S^a Hinc] hin T^a est *om.* (add. 1 m.) A 66 pater] *add.* et filius N
 68 ^out *pr. om.* V ^oscilicet *om.* Eug. V simpli R^a 69 aliud *pr.* — et *om.* K^a
 70 et caritas *om.* K^a ipsa *alt.*] *add.* sit F P ^osiue] *praem.* ita Eug. V 72
 noncupetur J^a, nuncupatur P Eug. V 73 Sicut] *add.* in T 74 instrumentis
 (s *alt. exp.*) J ^osignificantur *om.* M 75 ex] et R, et de P prophetae R
 aesaiae R^a 76 populo] *praem.* pro *eras.* T 77 dominus ipse P 78
 quia] qui T 79 ^olegamus L psalmis F 80 dictum] *praem.* iam P 82
 huic K lex proprie P 83 ^opsalmis (s *alt. eras.*) V 85 in *alt. om.* A R S J
 K P T Eug. (G P V ^o) ^o

et in psalmis de me. Hic rursus prophetarum nomen exceptis
psalmis intellegi uoluit. Dicitur ergo lex uniuersaliter cum
prophetis et psalmis, dicitur et proprie quae per Moysen data
est. Item dicuntur communiter prophetae simul cum psalmis,
90 dicuntur et proprie praeter psalmos. Et multis aliis exemplis
doceri potest multa rerum uocabula et uniuersaliter poni et
proprie quibusdam rebus adhiberi nisi in re aperta uitanda sit μ 989
longitudo sermonis. Hoc ideo dixi ne quisquam propterea nos
inconuenienter existimet caritatem appellare spiritum sanc-
95 tum quia et deus pater et deus filius potest caritas nuncupari. PL 1082

[31] Sicut ergo unicum dei uerbum proprie uocamus
nomine sapientiae, cum sit uniuersaliter et spiritus sanctus
et pater ipse sapientia, ita spiritus proprie nuncupatur
uocabulo caritatis, cum sit et pater et filius uniuersaliter
100 caritas. Sed dei uerbum, id est unigenitus dei filius, aperte dic-
tus est dei sapientia ore apostolico ubi ait : *Christum dei uirtu-
tem et dei sapientiam*. Spiritus autem sanctus ubi sit dictus
caritas inuenimus si diligenter Iohannis apostoli scrutemur
eloquium, qui cum dixisset : *Dilectissimi, diligamus inuicem*
105 *quia dilectio ex deo est*, secutus adiunxit : *Et omnis qui diligit
ex deo natus est. Qui non diligit non cognouit deum quia deus
dilectio est*. Hic manifestauit eam se dixisse dilectionem deum
quam dixit ex deo. Deus ergo ex deo est dilectio. Sed quia et
filius ex deo patre natus est et spiritus sanctus ex deo patre

88/89 Ioh. 1, 17. 96 Symb. Rom.-Mediol. II, 2; III, 2; Symb. Afric., 2.
Ioh. 1, 1.14; Apoc. 19, *13. 96/97 Eccli. 1, *5. 100 Eccli. 1, *5;
Ioh. 1, 1.14; Apoc. 19, *13. Symb. Nicaen., 5-6; Symb. Rom. Mediol., 2
101 1 Cor. 1, 21.24; Eccli. 1, *3. 101/102 1 Cor. 1, 24. 104/105 1 Ioh. 4, *7.
105/107 1 Ioh. 4, *7-8. 108 1 Ioh. 4, 7. 1 Ioh. 4, *8. 109 Symb. Nicaen.,
6; Symb. Rom.-Mediol. I, 2a. 109/110 Ioh. 15, *26.

Codd. : AR; def. BC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 86 et — 109 patre alt. Eng., p. 781, 26-782, 23; [Ben., munim. XII, f. 27v-28].
96 Sicut — 110 procedit [coll., f. 48v-49].

86 in om. ARSJPTEug. (GPVv) μ °nomine TEug. V °excerptis
Eug. V 87 intcllegi] praem. in lege NOP, praem. et lege S uoluit] add. ut
NO dicatur N cum om. R^a 88 °et alt. om. Eug. V 89 dicitur O^a
90 °praeter] propter L 91 docere R^a multarum T 92 adhibere R^a
93 °uos Eug. V 95 quia] qui J^a potest] praem. et P 96 Sicut] praem. x A
97 et om. TEug. V 97/98 pater ipse et spiritus sanctus F 98 °ipse] ipsa P
Eug. GPV, om. Eug. V spiritus] ita ARNOSKEug. (GPVv), add. sanctus
A² cett. codd. μ proprio P 99 uocabulo R^a, uocabula T^a 99/100 °uni-
uersaliter caritas et pater et filius μ 100 dei alt. om. R 101 ore] more S^a
103 iohannes apostolus R^a scutemur T^a 104 °eloquia I, eloquio L^a 105
adiuncsit T^a 106 est natus J Qui] quia R °quia] qui V^a 107 hinc K
se om. A^a dilectionem dixisse K dixisse A 108 quam dixit] quam
diuxit (u alt. eras.) R 109 °filius] praem. dei I² (GPVv)

110 procedit, quem potius eorum hic debeamus accipere dictum
 esse dilectionem deum merito quaeritur. Pater enim solus ita
 deus est ut non sit ex deo, ac per hoc dilectio quae ita deus
 est ut ex deo sit aut filius est aut spiritus sanctus. Sed in
 consequentibus cum dei dilectionem commemorasset, non
 115 qua nos eum sed qua nos ipse dilexit et misit filium suum
 litatorem pro peccatis nostris, et hinc exhortatus esset ut et nos
 inuicem diligamus atque ita deus in nobis maneat quia utique
 dilectionem deum dixerat, statim uolens de hac re apertius
 aliquid eloqui : *In hoc, inquit, cognoscimus quia in ipso mane-*
 120 *mus et ipse in nobis quia de spiritu suo dedit nobis.* Sanctus
 itaque spiritus de quo dedit nobis facit nos in deo manere et
 ipsum in nobis. Hoc autem facit dilectio. Ipse est igitur deus
 dilectio. Denique paulo post cum hoc ipsum repetisset atque
 dixisset : *Deus dilectio est*, continuo subiecit : *Et qui manet in*
 125 *dilectione in deo manet, et deus in eo manet*, unde supra dixerat :
In hoc cognoscimus quia in ipso manemus et ipse in nobis quia
de spiritu suo dedit nobis. Ipse ergo significatur ubi legitur :
Deus dilectio est. Deus igitur spiritus sanctus qui procedit ex
 deo cum datus fuerit homini accendit eum in dilectionem dei
 130 et proximi, et ipse dilectio est. Non enim habet homo unde
 deum diligit nisi ex deo. Propter quod paulo post dicit : *Nos*
diligamus quia ipse prior dilexit nos. Apostolus quoque Pau-

111 I Ioh. 4, *8. 112/113 I Ioh. 4, *8. 113 I Ioh. 4, 7. 114 I Ioh. 4, 9.
 115/116 I Ioh. 4, *10. 116/117 I Ioh. 4, 11. 117 I Ioh. 4, 12. 118 I Ioh.
 4, *8. 119/120.121/122 I Ioh. 4, *13. 122/123 I Ioh. 4, *8. 124 I Ioh. 4,
 *16. 124/125 I Ioh. 4, *16. 126/127 I Ioh. 4, *13. 128 I Ioh. 4, *8.*16.
 128/129 Ioh. 15, *26. 129/130 Rom. 5, 5. 131 I Ioh. 4, 7. 131/132
 I Ioh. 4, *7. 132 I Ioh. 4, 10.

Codd. : AR ; def. BC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 110 procedit — 132/133 Paulus *Eug.*, p. 782, 23-783, 19 ; [Ben., *munim.* XII, f. 28-28v]. 111 Pater — 113 sanctus, 118 uolens — 123 dilectio, 128 igitur — 131 deo, 132 Apostolus — 132/133 Paulus [*coll.*, f. 49-49v].

110 debemus *Eug. V* 111 solus *om. S^a* 112 °est] solus *M* 114 dilectio-
 nem dei *T* °dei *om. M* °cum memorasset *L* 115 °qua *alt.] om. L^a*, quia
M ipse dilexit nos *AR F J K P T μ* °nos *alt. om. M* 116 liberatorem *K³*
Eug. V, littatorem *T* exortus *P*, exortatus *A^a P²* 117 in nobis deus *N O S*
Eug. (G P V v) manet *S^a* 118 hac] *h s. l. K¹* 119 °loqui *Eug. V* 120
 °suo] sancto (*corr. 1 m.*) *L* nobis] *add. ihesus S^a* 120/121 Sanctus — nobis]
bis T °spiritus itaque sanctus *μ* 121 dedit *om. R* in deo *om. P* °deum
Eug. V 122 dilectio] dilec *R* 122/123 °Ipse — dilectio *om. Eug. V* 122 Ipse]
 ipsa *F* igitur *om. K^a* 123 hoc] *id T* 124 Et *om. N O* 125 °in eo manet]
 manet in eo *μ* manet *alt. om. T^a* 126 °cognouimus *R P*, cognoscamus *N*,
 agnoscimus *L* quia *alt.] quoniam N O S T Eug. (G P V v)* 129 homine *R^a*
 accedit *K^a* °in dilectionem] in dilectione *N Eug. V*, dilectio *Eug. G v*
 131 diligit deum *J T* 132 diligamus] *a i. r. O²*, diligimus *AR S^a K T Eug.*
 (*G P V v*) °quia] *praem. deum J, praem. eum μ* prius *S T*

lus : *Dilectio*, inquit, *dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.*

- XVIII. [XVIII 32] Nullum est isto dei dono excellentius. Solum est quod diuidit inter filios regni aeterni et filios perditionis aeternae. Dantur et alia per spiritum munera, sed sine caritate nihil prosunt. Nisi ergo tantum impertiatur cuique spiritus
 5 sanctus ut eum dei et proximi faciat amatorem, a sinistra non transfertur ad dextram. Nec spiritus proprie dicitur donum nisi propter dilectionem quam qui non habuerit si
 10 omnia sacramenta et omnem scientiam et habuerit omnem fidem ita ut montes transferat, nihil est ; et si distribuerit omnem substantiam suam et si tradiderit corpus suum ut ardeat, nihil ei prodest. Quantum ergo bonum est sine quo ad aeternam uitam neminem bona tanta perducunt ? Ipsa uero dilectio
 15 siue caritas (nam unius rei est nomen utrumque), si habeat eam qui non loquitur linguis nec habet prophetiam nec omnia scit sacramenta omnemque scientiam nec distribuit omnia sua pauperibus uel non habendo quod distribuatur uel aliqua necessitate prohibitus, nec tradit corpus suum ut ardeat si
 20 talis passionis nulla temptatio est, perducit ad regnum ita ut ipsam fidem non faciat utilem nisi caritas. Sine caritate quippe fides potest quidem esse sed non et prodesse. Propter quod et apostolus Paulus : *In Christo*, inquit, *Iesu neque circumcisio aliquid ualet neque praeputium, sed fides quae per*

133/134 Rom. 5, *5.

XVIII. 1 Act. 8, 20 ; Ioh. 4, 10. 2 Matth. 13, 38. Ioh. 17, *12. 3
 1 Cor. 12, 8 sqq. 3/4 1 Cor. 13, 3. 4/6 Ioh. 3, 5. 7/13.14/22 1 Cor. 13,
 *1-3. 23/25 Gal. 5, *6.

Codd. : A R ; def. B C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 133 Dilectio — 134 nobis *Eug.*, p. 783, 19-21 ; [Ben., *munim.* XII, f. 28v] ;
 [coll., f. 49v].

XVIII. 1 Nullum — 24 per *Eug.*, p. 783, 22-784, 18 ; [Ben., *munim.* XII, f. 28v].
 3 Dantur — 7 dilectionem [coll., f. 49v-50].

134 sanctum spiritum K °sanctum om. I^a L^a.

XVIII. om. A R P *Eug.* (G P V v) 1 °nullo *Eug.* V est om. R istud R
 donum R 3 datur K^a spiritum] add. sanctum A² P μ 4 tanto R
 impertiantur (n exp.) R 5 eum] eundem F 6 °transferuntur *Eug.* V
 dextram A R O³ S F J P T μ 7 propter] per T^a 9 °prophetia *Eug.* V
 10 °habuerit] *praem.* si I μ 13 °ei om. V *Eug.* (G P V v) bonum] donum
 A^a R J quo om. N^a 13/14 uitam aeternam J 14 °neminem] nem *Eug.*
 V, nemo *Eug.* V² tanta bona J tanta om. R Ipsa] *praem.* ea S² 15
 °nam] quae I utrumque nomen A R F μ °habeat] *praem.* non I^a 19
 °tradiderit M 21 ut] add. aut R 22 potest om. R esse] add. potest R²
 et] om. A^a F T, ei S^a 23 et om. A^a R K^a inquit om. S Iesu om. A^a
 24 °neque praeputium aliquid ualet μ

25 *dilectionem operatur*, sic eam discernens ab ea fide qua et daemones credunt et contremescunt. Dilectio igitur quae ex deo est et deus est proprie spiritus sanctus est per quem diffunditur in cordibus nostris dei caritas per quam nos tota inhabitet trinitas. Quocirca rectissime spiritus sanctus, cum
30 sit deus, uocatur etiam donum dei. Quod donum proprie quid nisi caritas intellegenda est quae perducit ad deum et sine qua quodlibet aliud dei donum non perducit ad deum?

XIX. [XIX 33] An et hoc probandum est donum dei dictum esse in sacris litteris spiritum sanctum? Si et hoc exspectatur, habemus in euangelio secundum Iohannem domini Christi uerba dicentis: *Si quis sitit, ueniat ad me et bibat. Qui credit*
5 *in me sicut dicit scriptura flumina de uentre eius fluent aquae uiuae*. Porro euangelista secutus adiunxit: *Hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum*. Vnde dicit etiam Paulus apostolus: *Et omnes unum spiritum potauimus*. Vtrum autem donum dei sit appellata aqua ista quod est
10 spiritus sanctus hoc quaeritur. Sed sicut hic inuenimus hanc aquam spiritum sanctum esse, ita inuenimus alibi in ipso euangelio hanc aquam dei donum appellatam. Nam dominus idem quando cum samaritana muliere ad puteum loquebatur cui dixerat: *Da mihi bibere*, cum illa respondisset quod iudaei
15 non couterentur samaritanis, *respondit Iesus et dixit ei: Si*

25/26 Iac. 2, 19. 26/27 1 Ioh. 4, *7. 27 1 Ioh. 4, *8.*16. 29/30 uide Symb. 'Quicumque,' 15; Ioh. 3, *6 (in quibusdam codd.); 4, *24. 30 Act. 8, 20; Ioh. 4, 10.

XIX. 1 Act. 8, 20; Ioh. 4, 10. 4/6 Ioh. 7, 37-38. 6/7 Ioh. 7, 39. 8 1 Cor. 12, *13. 9 Act. 8, 20; Ioh. 4, 10. 11 Ioh. 7, 38-39. 12 Ioh. 4, 10-14. 14 Ioh. 4, 7. 14/19 Ioh. 4, *9-11.

Codd.: AR; def. BC NOS FJKPT (ILMV).

Test.: 25 dilectionem — 32 deum *Eng.*, p. 784, 18-26; [*Ben.*, *munim.* XII, f. 28v]. 27 per — 32 deum [*Alcuin.*, *trin.* II, 19 (PL 101, 36)]. 29 Quocirca — 32 deum [*coll.*, f. 50].

XIX. 1 An — 15 Si *Eng.*, p. 784, 27-785, 15; [*Ben.*, *munim.* XII, f. 28v-29]. 1 donum — 2 spiritum, 3 in — Iohannem, 12 dominus — 15 Si [*coll.*, f. 50].

26 contremescunt A² R² T μ 27 °proprie] *praem.* et P, propria L 28 deus R quem P 29 inhabitat A² O³ K *Eng.* V μ sanctus om. A^a 30 etiam om. A^a °de] donum *Eng.* V Quod] *praem.* XIX F propriae T 31 ducit P 31/32 et — deum om. A^a 32 qua] om. R^a, quo T donum dei P μ.

XIX. om. A R F *Eng.* V v, XVIII *Eng.* G P 1 dei donum A μ dictum om. A R 2 sanetum spiritum N O F exspectetur R 3 domini] *add.* iesu P μ °Christi om. L 4 dicentes R^a ad om. R^a 5 °in me om. I^a dixit R 6 Porro — adiunxit om. T 7 spiritu] *add.* saneto P *Eng.* V 8 uno spiritu P °portauimus (r *eras.*) J, potati sumus *Eng.* V 9 sit donum dei F °aqua] qua V^a 10 hic om. A^a 11 in ipso alibi J^a 12 donum dei J T μ 12/13 idem dominus F P 13 quando om. J^a °muliere samaritana μ samarita R^a poteum R^a 14 dixit J °iudaei] dei L^a 15 °quouterentur R, conterentur *Eng.* (G P V v)

- scires donum dei et quis est qui dicit tibi : Da mihi bibere, tu
 forsitan petisses ab eo et dedisset tibi aquam uiuam. Dicit ei
 mulier : Domine, neque in quo haurias habes et puteus altus
 est. Vnde ergo habes aquam uiuam ? et cetera. Respondit Iesus
 20 et dixit ei : Omnis qui biberit ex aqua hac sitiet iterum ; qui PL 1084
 autem biberit ex aqua quam ego dabo ei non sitiet in aeternum,
 sed aqua quam dabo ei fiet in eo fons aquae salientis in uitam
 aeternam. Quia ergo haec aqua uiua sicut euangelista exposuit
 spiritus sanctus est, procul dubio spiritus donum dei est de
 25 quo hic dominus ait : Si scires donum dei et quis est qui dicit
 tibi : Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo et dedisset tibi
 aquam uiuam. Nam quod ibi ait : Flumina de uentre eius fluent
 aquae uiuae, hoc in isto loco : Fiet, inquit, in eo fons aquae
 salientis in uitam aeternam.
- 30 [34] Paulus quoque apostolus : Vnicuique, inquit, nostrum μ 991
 datur gratia secundum mensuram donationis Christi, atque ut
 donationem Christi sanctum spiritum ostenderet secutus
 adiunxit : Propter quod dicit : Ascendit in altum, captiuauit
 captiuitatem, dedit dona hominibus. Notissimum est autem
 35 dominum Iesum cum post resurrectionem a mortuis ascen-
 disset in caelum dedisse spiritum sanctum quo impleti qui
 crediderant linguis omnium gentium loquebantur. Nec moueat
 quod ait dona, non donum ; id enim testimonium de psalmo
 posuit. Hoc autem in psalmo ita legitur : Ascendisti in altum,
 40 captiuasti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Sic enim
 plures codices habent et maxime graeci, et ex hebraeo sic

19/23 Ioh. 4, *13-14. 23 Ioh. 4, 10-11. 24 Act. 8, 20 ; Ioh. 4, 10. 25/27
 Ioh. 4, 10. 27/28 Ioh. 7, 38. 28/29 Ioh. 4, 14. 30/31 Eph. 4, *7. 33/
 34 Eph. 4, *8. 35/36 Symb. Rom.-Mediol. III, 5-6. 36/37 Act. 2, 2-4.
 38 Eph. 4, 8 ; Ps. 67, 19. 39/40 Ps. 67, *19.

Codd. : AR ; def. BC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 16 scires — 41 sic Eng., p. 785, 15-786, 15 ; [Ben., munim. XII, f. 29].
 16 scires — uiuam [coll., f. 50]. 30 Vnicuique — 41 sic Beda, f. 94v.

16 °dixit P, dicet L^a M 18 in quo neque F^a neque] add. hoc A^a aureas
 R^a, harias J^a, haureas K^a, hauries P^a 19 °habens (n eras.) V Respondit] add.
 ei J 20 biberit] ita J K² T Eng. G P v μ, eibierit K^a, bibit cett. codd. Eng. V
 °hac aqua Eng. V μ qui alt.] cum T 21 autem om. A^a K P 21/22 non —
 ei om. Eng. V 22 dabo] praem. ego R P μ °aquae om. M 24 est sanctus O³
 T μ 25 Si] scie R^a dixit P 27 °uiuam] bibam Eng. V^a ibi] ubi S²
 28 in pr. om. R S F J K T μ in eo inquit A R μ 29 °salutis Eng. V uita
 aeterna Eng. V 30 °quoque] uero Eng. V °inquit] autem Beda °nostrum
 om. L 31 °datur] data est V², data Beda at quae K^a 32 spiritum sanctum A
 R J Eng. (G P V v) Beda μ 33 dicit] adicit R^a, dixit P °Ascendit om. Eng. V
 captiuauit] captiuam duxit R T, captiuit J^a 34 autem est Beda 37 °credide-
 runt Eng. V omnium] hominum R^a 38/39 posuit de psalmo F 39 au-
 tem] enim A 40 °dona om. L^a 41 °et pr. om. Eng. V °sic] ita J, hic M

interpretatum habemus. *Dona* itaque dixit apostolus quemadmodum propheta, non donum ; sed cum propheta dixerit, *accepisti in hominibus*, apostolus maluit dicere, *dedit hominibus*, ut ex utroque scilicet uerbo, uno prophetico, apostolico
 45 *bus*, quia in utroque est diuini sermonis auctoritas, sensus plenissimus redderetur. Vtrumque enim uerum est, et quia dedit hominibus et quia accepit in hominibus. Dedit hominibus tamquam caput membris suis ; accepit in hominibus idem
 50 ipse utique in membris suis, propter quae membra sua clama-uit de caelo : *Saule, Saule, quid me persequeris ?*, et de quibus membris suis ait : *Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*. Ipse ergo Christus et dedit de caelo et accepit in terra. Porro autem dona ob hoc ambo dixerunt et propheta et
 55 apostolus quia per donum quod est spiritus sanctus in comune omnibus membris Christi multa dona quae sint quibusque propria diuiduntur. Non enim singuli quique habent omnia, sed hi illa, alii alia, quamuis ipsum donum a quo cuique propria diuiduntur omnes habeant, id est spiritum sanctum.
 60 Nam et alibi cum multa dona commemorasset : *Omnia*, inquit, *haec operatur unus atque idem spiritus diuidens propria unicuique prout uult*. Quod uerbum et in epistula quae ad hebraeos est inuenitur ubi scriptum est : *Attestante deo signis et ostentis et uariis uirtutibus et spiritus sancti diuisionibus*.
 65 Et hic cum dixisset, *ascendit in altum, captiuauit captiuitatem*,

42 Eph. 4, 8 ; Ps. 67, 19. 44 Ps. 67, 19. 44/45 Eph. 4, 8. 48 Eph. 4, 8.
 Ps. 67, *19. 48/49 Eph. 4, 8. 49 Ps. 67, *19. 51 Act. 9, 4. 52/53
 Matth. 25, *40. 53 Eph. 4, 8. Ps. 67, *19. 54 Ps. 67, 19 ; Eph. 4, 8.
 55 Act. 8, 20 ; Ioh. 4, 10 ; e.a. 56/60 I Cor. 12, 7-12. 60/62 I Cor. 12, *11.
 63/64 Hebr. 2, *4. 65/66 Eph. 4, *8.

Codd. : A R ; def. B C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 42 interpretatum — 65 captiuitatem *Eug.*, p. 786, 15-787, 15 ; [*Ben.*, *munim.* XII, f. 29-29v]. 42 interpretatum — 57 diuiduntur *Beda*, f. 94v-95.

42 °interpretantum *Beda* 43 non donum] nondum R^a 44 accepisti] *add.*
 dona A P μ, accepistis J °dedit] *add.* dona A² L V² 45/46 altero apostolico
 S 46 °diuini] diui *Beda* sensus] *praem.* ut *eras*. N, O^a *Eug.* G^a V v 47
 °reddetur *Beda* enim om. A^a °quia] quod *Beda* 48 accepit in hominibus
 et quia dedit hominibus F °quia] quod *Beda* 48/49 et — hominibus om. R
 49 idem] id est S 49/50 accepit — suis] om. A^a R ; i. *mg.* *Beda* A¹ 50 °ipse
 om. M utique om. *Beda* 52 °Quando uni] quandiu *Beda* 53 °fecistis om.
Beda 54 °ab *Eug.* V °et *pr.*] ut *Eug.* V propheta et] prophetae R^a 55
 sanctus spiritus S 56 °sunt *Eug.* V μ 58 hi] hii R, om. S, alii S² °illa]
 illi V^a, *add.* et *Eug.* (G V v) °alii] om. A^a, *praem.* hii M alia] om. A, illa A² J
Eug. V 58/59 °cumque M 59 °habent *Eug.* V 59/60 spiritus sancti R
 60 dona om. A^a 61 haec inquit J °operatur haec L propria om. J 62
 unicuique] singulis J °prout] ut M et om. R^a T 63 atestante A 64
 diuisionibus] distributionibus J μ

dedit dona hominibus : Quod autem ascendit, ait, quid est nisi PL 1085
quia et descendit in inferiores partes terrae ? Qui descendit ipse
est et qui ascendit super omnes caelos ut adimpleret omnia. Et
ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas,
70 *quosdam uero euangelistas, quosdam autem pastores et doctores.*
 Ecce quare dicta sunt dona. Quia sicut alibi dicit : *Numquid*
omnes apostoli, numquid omnes prophetae ?, et cetera ; hic
 autem adiunxit : *Ad consummationem sanctorum in opus*
ministerii, in aedificationem corporis Christi. Haec est domus
75 *quae sicut psalmus canit aedificatur post captiuitatem quo-*
niam qui sunt a diabolo eruti a quo captiui tenebantur, de
his aedificatur corpus Christi, quae domus appellatur ecclesia.
 Hanc autem *captiuitatem* ipse *captiuauit* qui diabolum uicit.
 Et ne illa quae futura erant sancti capitis membra in aeter-
80 num supplicium secum traheret, eum iustitiae prius deinde
 potentiae uinculis alligauit. Ipse itaque diabolus est appellata
 captiuitas quam captiuauit qui *ascendit in altum et dedit dona*
hominibus uel accepit in hominibus.

μ 992

[35] Petrus autem apostolus sicut in eo libro canonico
85 legitur ubi scripti sunt actus apostolorum, loquens de Chris-
 to commotis corde iudaeis et dicentibus : *Quid ergo faciemus,*
fratres ? Monstrate nobis, dixit ad eos : *Agite poenitentiam et*
baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi in
remissionem peccatorum, et accipietis donum spiritus sancti.
90 Itemque in eodem libro legitur Simonem magum apostolis
 dare uoluisse pecuniam ut ab eis acciperet potestatem qua
 per impositionem manus eius daretur spiritus sanctus. Cui

66/70 Eph. 4, *9-11. 71 Ps. 67, 19 ; Eph. 4, 8. 71/72 I Cor. 12, 29. 73/74
 Eph. 4, 12. 74/75 Ps. 95, *1. 76 Col. 1, 13. 11 Tim. 2, *26. 77 Col.
 1, 24. 78 Eph. 4, *8. 82/83 Eph. 4, *8. 84 Ps. 67, *19. 85/87 Act. 2,
 *37. 87/89 Act. 2, *38. 90/92 Act. 8, 18-19.

Codd. : AR ; def. BC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 66 dedit — 92 Cui *Eug.*, p. 787, 15-788, 16 ; [Ben., *munim.* XII, f. 29v].
 68 Et *alt.* — 83 hominibus *alt.* Beda, f. 95-95v. 81 diabolus — 82 captiuitas
 [Godesc., *trina*, III (p. 97, 24-25)]. 84 Petrus — 89 sancti [coll., f. 50-50v].

66 ait *om.* A^a 67 descendit *pr.*] descendit R K descendit *alt.*] descendit K
 68 ^ocst *om.* I^a et *pr.* *om.* A^a 69/70 quosdam *alt.* — euangelistas *om.* A^a
 69 quosdam autem prophetas] quos autem (*del.* 2 m.) R autem] quidem A² N
 O^a S *Eug.* (G V v) 70 ^ouero] autem *Eug.* (G V v) 71 ^odicat] dicitur (?) Beda
 72 nonquid F omnes *alt.* *om.* A 73 adiunxit A^a, adiunxit K in] ad J
 74 aedificationem] *m eras.* N 75 sicuti O psalmus] in psalmo S canitur
 S 76 eruditi Beda A^a 77 ^ocorpus] domus μ aeclesia O 78 ^ohinc Beda
 autem] enim A^a captiuabit Beda ^oqui] quia *Eug.* V 79 ne *om.* K^a
 erunt R^a 80 cum] cum S 83 uel — hominibus *om.* K^a ^oaccepit] *add.*
 dona Beda 84 eo] eodem R² J *Eug.* V 84/85 legitur canonico F 84 canico
 A^a 88 ^ouestrum *om.* M nomine] *add.* domini P μ 89 ^oremissione *Eug.*
 V peccatorum] *praem.* omnium J 91 acceperit R^a quam (*m eras.*) S
 92 ^ocuius *om.* *Eug.* V

Petrus idem : *Pecunia, inquit, tua tecum sit in perditionem quia donum dei aestimasti te per pecuniam possidere.* Et alio
 95 eiusdem libri loco cum Petrus Cornelio et eis qui cum illo fuerant loqueretur annuntians et praedicans Christum ait scriptura : *Adhuc loquente Petro uerba haec cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant uerbum, et obstupuerunt qui ex circumcisione fideles simul cum Petro uenerant quia et in*
 100 *nationes donum spiritus sancti effusum est. Audiebant enim illos loquentes linguis et magnificantes deum.* De quo facto suo quod incircumcisos baptizauerat quia priusquam baptizarentur ut nodum quaestionis huius auferret in eos uenerat spiritus sanctus, cum Petrus postea redderet rationem fratribus qui
 105 erant Hierosolymis et hac re audita mouebantur ait post cetera : *Cum coepissem autem loqui ad illos, cecidit spiritus sanctus in illos sicut et in nos in initio, memoratusque sum uerbi domini sicut dicebat : Quia Iohannes quidem baptizauit aqua, uos uero baptizabimini spiritu sancto. Si igitur aequale donum*
 110 *dedit illis sicut et nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram qui possem prohibere deum non dare illis spiritum sanctum ?* Et multa alia sunt testimonia scripturarum quae concorditer attestantur donum dei esse spiritum sanctum in quantum datur eis qui per eum diligunt deum. PL 1086
 115 Sed nimis longum est cuncta colligere. Et quid eis satis est quibus haec quae diximus satis non sunt ?

[36] Sane admonendi sunt quandoquidem donum dei iam uident dictum spiritum sanctum ut cum audiunt *donum spiri-*

93/94 Act. 8, *20. 95/96 Act. 10, 24 sqq. 97/101 Act. 10, *44-46. 102/
 105 Act. 11, 1 sqq. 106/112 Act. 11, *15-17. 113 Act. 8, 20 ; Ioh. 4, 10 ; e.a.
 117 Act. 8, 20 ; Ioh. 4, 10. 118/119 Act. 2, 38 ; 10, *45.

Codd. : AR ; def. BC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 93 Petrus — 118/119 spiritus *Eug.*, p. 788, 16-789, 16 ; [Ben., *munim.* XII, f. 29v-30]. 117 Sane — 118/119 spiritus [*coll.*, f. 50v].

93 tua inquit AT °perditione K² M *Eug.* V 94 dei om. A te om. AR
Eug. V per om. F *Eug.* (GVv) pecunias A^a R K μ, pecunia NF *Eug.* (GVv)
 possidere] om. R, possidendum R² 95 libro R^a loco cum] locum R^a
 cornilio R et om. R eis] eisque R² qui om. S^a illo] eo P μ
 97 at huc K^a °caecidit *Eug.* V 98 °supra L obstupuerunt A^a R K *Eug.*
 (GVv) 99 qui] del. S² fideles] add. qui S² cum] praem. qui T 101
 °deum] edñ (corr. 1 m.) *Eug.* V 103 nodum] no/dum (1 lit. eras.) S, nondum
 R^a quaestiones R^a °auferet V^a 104 cum] add. que S² redemeret R
 fratribus rationem J 105 °erant] add. in M hierosolymis K °audita
 re L °moucantur L^a 106 °caecidit *Eug.* V 107 °in alt. om. M^a nobis
 K^a in tert. om. A^a R O^a S K^a *Eug.* V memoratus quae R^a 108 °iohannis
Eug. V 109 °uero] autem μ baptizamini R spiritus K^a 110 credi-
 mus A °in om. *Eug.* V 111 Christum om. J qui possem om. AR
 °possim V 115 colligere cuncta F 116 haec] e exp. bis K, ea T 117
 °Sane] praem. quandoquidem M amonendi R 118 °spiritum] add. dei
Eug. V °ut] et *Eug.* (GV)

tus sancti, illud genus locutionis agnoscant quod dictum est
 120 *in exspoliatione corporis carnis*. Sicut enim corpus carnis nihil
 aliud est quam caro, sic donum spiritus sancti nihil aliud est
 quam spiritus sanctus. In tantum ergo donum dei est in
 quantum datur eis quibus datur. Apud se autem deus est
 125 antequam cuiquam daretur. Nec quia illi dant, ipse datur,
 ideo minor est illis. Ita enim datur sicut dei donum ut etiam
 se ipsum det sicut deus. Non enim dici potest non esse suae
 potestatis de quo dictum est : *Spiritus ubi vult spirat*, et apud
 apostolum quod iam supra commemoraui : *Omnia autem haec*
 130 *operatur unus atque idem spiritus diuidens propria unicuique*
prout vult. Non est illic conditio dati et dominatio dantium sed
 concordia dati et dantium.

[37] Quapropter sicut sancta scriptura proclamat : *Deus*
caritas est, illaque ex deo est et in nobis id agit ut in deo
 135 maneamus et ipse in nobis, et hoc inde cognoscimus quia de
 spiritu suo dedit nobis, ipse spiritus eius est deus caritas.
 Deinde si in donis dei nihil maius est caritate et nullum est
 maius donum dei quam spiritus sanctus, quid consequentius
 quam ut ipse sit caritas quae dicitur et deus et ex deo ? Et
 140 si caritas qua pater diligit filium et patrem diligit filius in-
 effabiliter communionem demonstrat amborum, quid con-
 uenientius quam ut ille proprie dicatur caritas qui spiritus est
 communis ambobus ? Hoc enim sanius creditur uel intellegitur
 ut non solus spiritus sanctus caritas sit in illa trinitate, sed

μ 993

120 Col. 2, 11. 121 Act. 2, 38 ; 10, *45. 122 Act. 8, 20 ; Ioh. 4, 10. 128
 Ioh. 3, 8. 129 *supra* : XV, XIX, 60/62. 129/131 I Cor. 12, *11. 133/134
 I Ioh. 4, 8.16. 134 I Ioh. 4, 7. 134/136 I Ioh. 4, *13. 139 I Ioh. 4, 8.16.
 I Ioh. 4, 7.

Codd. : *A R* ; *def. B C* *N O S* *F J K P T* (*I L M V*).

Test. : 119 sancti — 144 sed *Eug.*, p. 789, 16-790, 14 ; [Ben., *munim.* XII, f. 30].
 119 sancti — 126 donum, 131 Non — 135 nobis, 137 Deinde — 143 ambobus
 [coll., f. 50^v-51].

119 quo *A R P* est *om.* *K^a* 120 expoliationem *S* corpori *K^a* 121
 °aliud est *pr. et alt.*] est aliud μ sic] ita *T* 122 °ergo] enim *I^a* 124 patri]
praem. et A² P 125 daretur] *praem. iam T* 126 °ideo *om.* *I^a* est] *t s. l. K¹*
 °donum dei μ 127 °det] donet *M* dici] *praem. rite S³* 128 °uult] *t*
s. l. K¹, om. L^a 129 °autem *om.* μ 130 diuidens] *add. singuli del. J* 131
 °illi *R S J*, illis *Eug. V* °condicione *M* dominatio] *mi eras T^a, dñatio F*
 °dantium] *dominantium M* 132 et *om.* *K^a* dantium] *donantium S*
 133 °sicut] siue *T*, si μ 134 illa quae *R O S K P T Eug. (G V v)*, illa quidem
 quae *S²* 136 °eius *om. Eug. V μ* deus] *s i. r. O² ; dei S, i. mg. J², P* 137
 est maius *A* 139 caritas *om. R^a* quae] qui *T μ* et *pr. om. P* et *alt.*
om. A^a S K^a deo] *add. et si caritas quae dicitur deus et ex deo del. K* 140
 °si *om. Eug. V* 141 °demonstret *L* 142 °dicatur caritas proprie μ est
om. K^a 144 solum *A^a J Eug. (G V v)* sit] *s. l. A¹*

145 non frustra proprie caritas nuncupetur propter illa quae dicta
sunt. Sicut non solus est in illa trinitate uel spiritus uel sanctus
quia et pater spiritus et filius spiritus, et pater sanctus et
filius sanctus, quod non ambigit pietas; et tamen ipse non
frustra proprie dicitur spiritus sanctus. Quia enim est com-
150 munis ambobus, id uocatur ipse proprie quod ambo commu-
niter. Alioquin si in illa trinitate solus spiritus sanctus est
caritas, profecto et filius non solius patris uerum etiam spiritus
sancti filius inuenitur. Ita enim locis innumerabilibus dicitur
et legitur filius unigenitus dei patris ut tamen et illud uerum
155 sit quod apostolus ait de deo patre : *Qui eruit nos de potestate
tenebrarum et transtulit in regnum filii caritatis suae*. Non dixit,
'filii sui,' quod si diceret, uerissime diceret quemadmodum
quia saepe dixit uerissime dixit; sed ait, *filii caritatis suae*.
Filius ergo est etiam spiritus sancti si non est in illa trinitate
160 caritas dei nisi spiritus sanctus. Quod si absurdissimum est,
restat ut non solus ibi sit caritas spiritus sanctus, sed propter
illa de quibus satis disserui proprie sic uocetur. Quod autem PL 1087
dictum est, *filii caritatis suae*, nihil aliud intellegatur quam
filii sui dilecti, quam filii postremo substantiae suae. Caritas
165 quippe patris quae in natura eius est ineffabiliter simplici
nihil est aliud quam eius ipsa natura atque substantia ut
saepe iam diximus et saepe iterare non piget. Ac per hoc filius
caritatis eius nullus est alius quam qui de substantia eius est
genitus.

147/148 cf. V, XI, 15/16.32/33. 147 Euseb. Vercell., trin. I, 23 (CC 9, 8, 195).
154 Symb. Rom.-Mediol. I, 2. 155/156 Col. I, *13. 158.163 Col. I, *13.
164 Matth. 3, 17; Marc. I, 11; Luc. 3, 22. 167/168 Col. I, *13. 168/169
Symb. Nicaen., 6-7.

Codd. : 150 (pro)prae — XXI, 18 cogitati(one) def. A; R; def. B C N O S
F J K P T (I L M V).

Test. : 145 non — 169 genitus Eng., p. 790, 14-791, 9; [Ben., munim. XII, f. 30-
30v]. 150 id — 150/151 communiter [coll., f. 51]. 162 Quod — 169 genitus
Beda, f. 105.

145 propter] per T 146 est] praem. dictus S T 147/149 quia — sanctus om.
A^a 148 °non ambigit] ambigit non quod J, ambigit nequaquam Eng. V
ipse] iste R F K P μ 151 °si om. Eng. V 152 solius] i s. l. T¹ 153/154
°dicitur et legitur] legitur dicitur et S V, legitur et dicitur L 154 et alt. om. R^a
158 dixit saepe F uerissime] praem. et P caritas K^a 159 est ergo P
est pr. om. K^a sanctus S si om. K 160 °dei om. L 161 sanctus
spiritus R 162 propriae R, propie T °autem om. Beda 164 dilecti —
filii om. R °quam] quia Beda 165 °eius om. Beda 166/167 °atque — piget
om. Beda 167 pigit K^a °hos Beda 168 °qui de] quid e Beda.

xx.

[XX 38] Quocirca ridenda est dialectica Eunomii a quo eunomiani haeretici exorti sunt. Qui cum non potuisset intellegere nec credere uoluisset unigenitum dei uerbum per quod facta sunt omnia filium dei esse natura, hoc est de substantia
 5 patris genitum, non naturae uel substantiae siue essentiae dixit esse filium sed filium uoluntatis dei, accidentem scilicet deo, uolens asserere uoluntatem qua gigneret filium; uidelicet ideo quia nos aliquid aliquando uolumus quod antea non uolebamus, quasi non propter ista mutabilis intellegatur
 10 nostra natura, quod absit ut in deo esse credamus. Neque enim ob aliud scriptum est: *Multae cogitationes in corde uiri; consilium autem domini manet in aeternum*, nisi ut intellegamus siue credamus sicut aeternum deum, ita aeternum eius esse consilium, ac per hoc immutabile sicut ipse est. Quod
 15 autem de cogitationibus, hoc etiam de uoluntatibus uerissime dici potest: 'Multae uoluntates in corde uiri; uoluntas autem domini manet in aeternum.' Quidam ne filium consilii uel uoluntatis dei dicerent unigenitum uerbum, ipsum consilium
 seu uoluntatem patris idem uerbum esse dixerunt. Sed melius
 20 quantum existimo dicitur consilium de consilio et uoluntas de uoluntate sicut substantia de substantia, sapientia de sapientia, ne absurditate illa quam iam refellimus filius patrem dicatur facere sapientem uel uolentem si non habet pater in substantia sua consilium uel uoluntatem.

μ 994

xx. 2/3 *intellegere nec credere*: Is. 7, *9. 3 Symb. Nicaen., 6; Symb. Rom.-Mediol. I, 2. Eccli. 1, *5; Ioh. 1, 1.14; Apoc. 19, *13. 3/4 Symb. Nicaen., 11; Symb. Rom.-Mediol. I, 2d; Ioh. 1, 3. 4 Symb. Nicaen., 5. 4/6 cf. Greg. Naz., or. XXIX, vi (PG 36, 80-81). 4/5 Symb. Nicaen., 6-7. 5/7 expos. fid. cath. (Ps.-Euseb. Vercell., trin. X [IX]), 11 (CC 9, 136 sq., 75/83). 5/6 cf. V, vi, 25/30. 11/12 Prou. 19, *21. 12/13 *nisi ... credamus*: Is. 7, *9. 16/17 Prou. 19, *21.

Codd.: R; def. ABC NOS FJKPT (ILMV).

Test.: xx. 1 Quocirca — 24 uoluntatem [Ben., munim. XII, f. 30v]. 19 melius — 21/22 sapientia Tolet. XV, p. 455.

xx. om. R 1 Quocirca] quapropter J dialectica Eunomii a] dialecticae unomia R 2 exhorti J °potuissent Eug. V 4 sunt] t s. l. K¹ 5 patris] praem. dei T substantiae siue essentiae] essentiae siue substantiae T °substantiae] add. suae μ siue essentiae om. P 6 uoluntates J^a, uoluntas T^a accedentem K 7 essere R^a °gignerit V^a 9 °propterea I istam S K 10 ut om. P 11 ob aliud] hoc alium R cogitationes] cognationes R in] praem. ascendunt P 12 autem om. N 13 deo R ita om. S 13/14 esse eius F J² P 13 eius om. J 15 cogitatione T 16 dicit T 18 uoluntas T^a dei] om. uel eras. K, om. T 19 °seu] sed R, et R², siue P, se V^a uoluntatem] ta s. l. K¹ °patris] add. uerbum M idem] id est P 20 °de consilio] consilii M 22 iam om. R 22/23 °dicatur patrem μ 23 uolentem] uoluntatem R^a

- 25 Acute sane quidam respondit haeretico uersutissime interroganti utrum deus filium uolens an nolens genuerit, ut si diceretur, 'nolens,' absurdissima dei miseria sequeretur; si autem, 'uolens,' continuo quod intendebat uelut inuicta ratione concluderet non naturae esse filium sed uoluntatis.
- 30 At ille uigilantissime uicissim quaesiuit ab eo utrum deus pater uolens an nolens sit deus, ut si responderet, 'nolens,' sequeretur illa miseria quam de deo credere magna insania est; si autem diceret, 'uolens,' responderetur ei: 'Ergo et ipse uoluntate sua deus est non natura.' Quid ergo restabat
- 35 nisi ut obmutesceret et sua interrogatione obligatum insolubili uinculo se uideret? Sed uoluntas dei si et proprie dicenda est aliqua in trinitate persona, magis hoc nomen spiritui sancto competit sicut caritas. Nam quid est aliud caritas quam uoluntas?
- 40 [39] Video me de spiritu sancto in isto libro secundum PL 1088 scripturas sanctas hoc disputasse quod fidelibus sufficit iam scientibus deum esse spiritum sanctum nec alterius substantiae nec minorem quam est pater et filius, quod in superioribus libris secundum easdem scripturas uerum esse docuimus. De creatura etiam quam fecit deus quantum ualui-
- 45 mus admonuimus eos qui rationem de rebus talibus poscunt ut inuisibilia eius per ea quae facta sunt sicut possent intellecta conspicerent, et maxime per rationalem uel intellectua-lem creaturam quae facta est *ad imaginem dei*, per quod uelut

25/34 Greg. Naz., or. XXIX, vi (PG 36, 80-81) (uide B. Altaner, "Augustinus, Gregor von Nazianz und Gregor von Nyssa", Revue bénédictine LXI [1951], p. 57-61); cf. Aug., c. serm. arian., I, 2 - II, 3 (PL 42, 684-685) (uide A.-M. La Bonnardière, "Recherches de chronologie Augustinienne", p. 166-167). 40 in isto libro: XV, xvii sqq. 42 Ioh. 3, *6 (in quibusdam codd.); 4, *24; uide Symb. 'Quicumque,' 15. 43 uide Symb. 'Quicumque,' 24. 43/44 in superioribus libris: I, iv - v; viii, 28 sqq.; xii, 53 sqq.; II, iii - iv; III, ix, 75 sqq.; IV, xx, 95 sqq.; xxi, 73 sqq.; V, xi; xiv - xv; VI, v; VIII, passim. 47/48 Rom. I, *20. 49 Gen. I, 27; 5, *1; 9, 6. 49/50 I Cor. 13, 12.

Codd.: R; def. ABC NOS FJKPT (ILMV).

Test.: 25 Acute — 49 uelut *Eug.*, p. 791, 14-792, 10. 25 Acute — 39 uoluntas [*Ben.*, *munim.* XII, f. 30v-31]. 36 Sed — 38 caritas *Coll.*, *Nou.*, p. 77, 17-19. 36 uoluntas — 39 uoluntas [*coll.*, f. 51-51v]. 45 De — 49 uelut [*Ben.*, *munim.* XXV, f. 42].

25 quidam sane FK quidem R 26 nollens R^a 27 diceretur] ita R S F K
T *Eug.* (G V v), diceret *ceft.* codd. μ 28 °contendebat *Eug.* V 29 filium om. R
uoluntis T^a 30 At] t *superscr.* K² 31 an nolens om. R si] sis (s *alt.*
eras.) T °responderetur I^a 34 °deus est sua uoluntate μ est om. K 35
obmutisceret R, onmutesceret T *Eug.* V 36 se] sed T Sed] *add.* et S² °si
et] ē si *Coll.* *Nou.* °si om. *Eug.* V et] *del.* S² °proprie T, propria M
Eug. V 37 persona magis] persomagis R^a nomine T spiritu R^a 38
sicuti O³ 40 de om. N^a 41 hoc] ho T^a sufficiat T 41/42 °scientibus
iam μ 43 nec] ne N^a 43/44 superiobus O^a 44 scripturas] *add.* sanctas
S F P T 45 De] *praem.* xxi T² quam] quae (*corr.* 1 m.) J 47/48 intellecta
sicut possent P 49 ueluti F

50 speculum quantum possent, si possent, cernerent trinitatem
 deum in nostra memoria, intelligentia, uoluntate. Quae tria
 in sua mente naturaliter diuinitus instituta quisquis uiuaciter
 perspicit et quam magnum sit in ea unde potest etiam sempi-
 55 miniscitur per memoriam, intuetur per intelligentiam, am-
 plectitur per dilectionem), profecto reperit illius summae
 trinitatis imaginem. Ad quam summam trinitatem reminis-
 cendam, uidendam, diligendam ut eam recordetur, eam con-
 templetur, ea delectetur totum debet referre quod uiuit.
 60 Verum ne hanc imaginem ab eadem trinitate factam, et suo
 uitio in deterius commutatam ita eidem comparet trinitati
 ut omni modo existimet similem, sed potius in qualicumque
 ista similitudine magnam quoque dissimilitudinem cernat
 quantum satis esse uidebatur admonui.

XXI. [XXI 40] Sane deum patrem et deum filium, id est deum
 genitorem qui omnia quae substantialiter habet in coaeterno
 sibi uerbo suo dixit quodam modo, et ipsum uerbum eius
 deum qui nec plus nec minus aliquid habet etiam ipse sub-
 5 stantialiter quam quod est in illo qui uerbum non mendaciter
 sed ueraciter genuit, quemadmodum potui, non ut illud iam
facie ad faciem, sed per hanc similitudinem *in aenigmate* μ 995
 quantulumcumque coniciendo uideretur in memoria et in-
 tellegentia mentis nostrae significare curauī, memoriae tri-
 10 buens omne quod scimus etiamsi non inde cogitemus, intel-

51 cf. Cic., inu. II, LIII, 160; Aug., diu. quaest., xxxi, 1; epist. 169, II, 6; supra X,
 XI, 3.17/18.29; XIV, VI, 52/54; VII, 51/52; XI, 4/7; XV, VII, 25.87/113.

XXI. 7 I Cor. 13, 12.

Codd. : R; def. A B C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 50 speculum — 64 admonui *Eug.*, p. 792, 10-25; [*Ben.*, *munim.* XXV, f. 42].

XXI. 1 Sane — 10/11 intellegentiae [*Ben.*, *munim.* XXV, f. 42-42v].

50 °si possent *om.* M possent *alt.*] possint J 53 perspicit *om.* R postest
 (s *pr. eras.*) J 54 °immutabilisque] immobilisque M, immutabilis V^a °con-
 spici] *add.* amplecti L 54/55 reminiscitur] *praem.* dum *i. r.* N², reminiscetur J^a
 56 summe J 57/58 reminiscendam] resipiscendam S^a K 58 uidendam] in-
 uendam R, intuendam R² recordaretur (?) R^a 59 ea delectetur] *om.* R,
 eam diligat R² ea] *ea/ 1 lit. eras.* O, eam J uiuet R^a 60 °trinitatem I^a
 61 competeret R^a 63 °similitudine] dissimilitudine I desimilitudinem K,
 disimilitudinem K² 64 quantum] *praem.* XXI K P °esse satis μ.

XXI. *om.* R K P T 1 id est *om.* K 2 in *om.* K °coaeternum I^a 3
 °eius uerbum M 4 deum *om.* R 6 °ut *om.* M °illam M iam *om.* S
 7 facie] faciem (m *eras.*) O 8 memoriam S 8/9 intellegentia et F^a in-
 tellegentiam S 9 significare] insinuare T °memoria M

legentiae uero proprio modo quandam cogitationis informa-
 tionem. Cogitando enim quod uerum inuenerimus, hoc maxi-
 me intellegere dicimur et hoc quidem in memoria rursus relin-
 quimus. Sed illa est abstrusior profunditas nostrae memoriae
 15 ubi hoc etiam primum cum cogitaremus inuenimus et gignitur
 intimum uerbum quod nullius linguae sit tamquam scientia
 de scientia et uisio de uisione et intellegentia quae apparet in
 cogitatione de intellegentia quae in memoria iam fuerat sed
 latebat, quamquam et ipsa cogitatio quandam suam memo-
 20 riam nisi haberet, non reuerteretur ad ea quae in memoria PL 1089
 reliquerat cum alia cogitaret.

[41] De spiritu autem sancto nihil *in hoc aenigmate* quod
 ei simile uideretur ostendi nisi uoluntatem nostram, uel
 amorem seu dilectionem quae ualentior est uoluntas, quoniam
 25 uoluntas nostra quae nobis naturaliter inest sicut ei res
 adiacuerint uel occurrerint quibus allicimur aut offendimur ita
 uarias affectiones habet. Quid ergo est? Numquid dicturi
 sumus uoluntatem nostram quando recta est nescire quid
 appetat, quid deuitet? Porro si scit profecto inest ei sua quae-
 30 dam scientia, quae sine memoria et intellegentia esse non
 possit. An uero audiendus est quispiam dicens caritatem
 nescire quid agat quae non agit perperam? Sicut ergo inest
 intellegentia, inest dilectio illi memoriae principali in qua in-
 uenimus paratum et reconditum ad quod cogitando possumus
 35 peruenire quia et duo ista inuenimus ibi quando nos cogitando
 inuenimus et intellegere aliquid et amare quae ibi erant et
 quando inde non cogitabamus. Et sicut inest memoria, inest
 dilectio huic intellegentiae quae cogitatione formatur, quod
 uerbum uerum sine ullius gentis lingua intus dicimus quando
 40 quod nouimus dicimus. Nam nisi reminiscendo non redit ad
 aliquid, et nisi amando redire non curat nostrae cogitationis

22 I Cor. 13, 12.

Codd. : usque ad 18 cogitati(one) def. A ; R ; def. B C NOS F J K P T
 (I L M V).

Test. : 11 uero — 24 uoluntas [Ben., munim. XXV, f. 42v]. 21 De — 41 cogi-
 tationis [Ben., munim. XII, f. 31].

11 °propriae M °quandam] quodam μ 12 inuenimus P °hoc om. L
 13 °memoriam S^a 14 °abstrusior] absordior R profunditas J^a 15 cum]
 add. eo K cogitamus J^a 17 apperet R^a in] praem. eidem T 18 iam
 om. S K 19/20 quandam suam memoriam] quando sua memoria R 24 quae]
 qua (a i. r.) N², S ; qua et F P 26 adiacuerint P occurrerint] cucurrerint
 A^a aut] uel N O S 27 affectiones T^a 29 deuitet] euitet A² O S J μ °si
 om. I^a sua] om. A R, sui F P 31 °possit] i ex e per ras. K, potest A² N O S
 J P L V, posset I 33 delectio R^a principale R^a 34 ad quod] aliquod A^a
 35 duo] de suo T ibi] ubi S^a °cogitamus A² L 36 quae ibi] quae bi R^a
 39 ulius J^a lingua] lingua/ 1 lit. eras. S °dicitur V² 40 Nam] non R
 nisi om. T 41 curet R

intuitus. Ita dilectio quae uisionem in memoria constitutam
et uisionem cogitationis inde formatam quasi parentem pro-
lemque coniungit, nisi haberet appetendi scientiam quae sine
45 memoria et intellegentia non potest esse, quid recte diligeret
ignoraret.

XXII. [XXII 42] Verum haec quando in una sunt persona sicut
est homo potest nobis quispiam dicere : 'Tria ista, memoria,
intellectus et amor mea sunt, non sua ; nec sibi sed mihi agunt
quod agunt, immo ego per illa. Ego enim memini per memo-
5 riam, intellego per intellegentiam, amo per amorem. Et quan-
do ad memoriam meam aciem cogitationis aduerto ac sic in
corde meo dico quod scio uerbumque uerum de scientia mea
gignitur, utrumque meum est et scientia utique et uerbum.
Ego enim scio, ego dico in meo corde quod scio. Et quando in
10 memoria mea cogitando inuenio iam me intellegere, iam me
amare aliquid, qui intellectus et amor ibi erant et antequam
inde cogitarem, intellectum meum et amorem meum inuenio
in memoria mea quo ego intellego, ego amo, non ipsa. Item μ 996
quando cogitatio mea memor est et uult redire ad ea quae in
15 memoria reliquerat eaque intellecta conspiciere atque intus
dicere, mea memoria memor est et mea uult uoluntate, non
sua. Ipse quoque amor meus cum meminit atque intellegit
quid appetere debeat, quid uitare, per meam, non per suam
memoriam meminit. Et per intellegentiam meam, non suam,
20 quidquid intellegenter amat intellegit.' PL 1090

Quod breuiter dici potest : 'Ego per omnia illa tria memini,
ego intellego, ego diligo, qui nec memoria sum nec intellegen-
tia nec dilectio, sed haec habeo.' Ista ergo dici possunt ab una
persona quae habet haec tria, non ipsa est haec tria. In illius
25 uero summae simplicitate naturae quae deus est, quamuis

XXII. 15 Rom. I, 20.

Codd. : AR ; def. BC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 42 intuitus — 46 ignoraret [Ben., *munim.* XII, f. 31].

XXII. 1 Verum — 25 quamuis *Eug.*, p. 793, 5-794, 2 ; [Ben., *munim.* XII, f. 31v].

42 °uisione M 44 nisi] *praem.* et P appetit R 45 quod J.

XXII.] XII AR 1 sunt *om.* K^a 2 nobis] uobis S^a 4 ego *pr.*] ergo (r
eras.) N 5 intellego] *praem.* et P amorem] *m pr. s. l.* K¹ 6 sic] si J 7
uerbumque uerum] uerbum quod uere P 8 scientia utique] scientiaque R
utique *om.* A^a 9 corde meo J *Eug.* (G P v) 11 qui] quia (a *eras.*) A, N²
S² F P 13 quo] quod R S, quia T intellego] *add.* et J 14 °mea *om.* μ
memor] memoria (ia *eras.*) T 15 redigerat A^a conspiceret K 16
uoluntate uult P 19 °non] *add.* per I² μ 20 amat] *add.* et P 21 Quod]
praem. et S³ Ego] ergo (r *eras.*) R tria illa A N F T 23 sed] se R^a
25 simplicitatis S °natura V²

unus sit deus, tres tamen personae sunt, pater et filius et spiritus sanctus. [43] Aliud est itaque trinitas res ipsa, aliud imago trinitatis in re alia. Propter quam imaginem simul et illud in quo sunt haec tria imago dicitur, sicut imago dicitur
 30 simul et tabula et quod in ea pictum est, sed propter picturam quae in ea est simul et tabula nomine imaginis appellatur.

XXIII. [XXIII] Verum in illa summa trinitate quae incomparabiliter rebus omnibus antecellit tanta est inseparabilitas ut cum trinitas hominum non possit dici unus homo, illa unus deus et dicatur et sit, nec in uno deo sit illa trinitas, sed unus deus.
 5 Nec rursus quemadmodum ista imago quod est homo habens illa tria una persona est ita est illa trinitas, sed tres personae sunt, pater filii et filius patris et spiritus patris et filii. Quamuis enim memoria hominis et maxime illa quam pecora non habent, id est qua res intellegibiles ita continentur ut non in
 10 eam per sensus corporis uenerint, habeat pro modulo suo in hac imagine trinitatis incomparabiliter quidem imparem sed tamen qualemcumque similitudinem patris, itemque intelligentia hominis quae per intentionem cogitationis inde formatur quando quod scitur dicitur et nullius linguae cordis uer-
 15 bum est habeat in sua magna disparilitate nonnullam similitudinem filii, et amor hominis de scientia procedens et memoriam intellegentiamque coniungens tamquam parenti prolique

26/27 Euseb. Vercell., trin. I, 11 (CC 9, 6, 98). 26 *tres personae* : τρεῖς ὑποστάσεις ; uide Symb. 'Quicumque,' 24.

XXIII. 3.4 Euseb. Vercell., trin. I, 11 (CC 9, 6, 98) ; uide Symb. 'Quicumque,' 16. 6 *tres personae* : τρεῖς ὑποστάσεις ; uide Symb. 'Quicumque,' 24. 7 libell. fid. (Clauius 552), 3 (CC 9, 129, 25) ; Matth. 10, 20 ; Gal. 4, 6.

Codd. : AR ; def. BC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 26 unus — 31 appellatur *Eug.*, p. 794, 2-8 ; [Ben., *munim.* XII, f. 31v]. 27 Aliud *pr.* — 28 alia [*coll.*, f. 51v].

XXIII. 1 Verum — 17 prolique *Eug.*, p. 794, 12-795, 1 ; [Ben., *munim.* XII, f. 31v]. 1 Verum — 7 filii *alt.* *Fulg.*, ad *Ferrand.*, 13 (CC 91, 400-401, 477-484). 4 nec — deus *Tolet.* XI, p. 18, 17-18.

26 et *pr. om.* J^a et *alt. om.* J 28 ^a alia] aliqua *Eug.* P 29 sicut — dicitur *alt. om.* T sicut] *add.* et A^a 30 tabula] t s. l. K¹ sed] *add.* et A².

XXIII. *om.* AR 2 inseparabilitas] inseparabili// 2 *litt. eras.* S^a 3 hominis T dicit (t *eras.*) T illa] *praem.* in A μ 4 et *pr. om.* K et *alt. om.* A^a nec] *add.* recte dici potest *Tolet.* XI deus] *add.* trinitas *Tolet.* XI 5 ^a ista] ita V^a homo est A 6 est *alt.*] *add.* et N² F P *Fulg.* A F *ed.* 7 pater] *add.* et *eras.* A filii *pr. om.* T^a ^a spiritus] *add.* sanctus *Eug.* (G P r) 8 et *om.* J^a 9 qua res] quales S^a quam (m *exp. bis*) K res] s. i. r. O² 10 ea N O^a K P uenerit K ^a habeant M modolo J^a 11 ^a hanc imaginem V^a 12 item A^a 12/13 intellegentiae S 13 hominis quae] hominisque K 14 cordis] *praem.* sed N² P 15 magna *om.* P ^a nonnulla M 17 intellegentiam quae (a *alt. eras.*) R

communis, unde nec parens intellegitur esse nec proles, habeat
in hac imagine aliquam licet ualde imparem similitudinem
20 spiritus sancti ; non tamen sicut in ista imagine trinitatis non
haec tria unus homo sed unius hominis sunt, ita in ipsa summa
trinitate cuius haec imago est unius dei sunt illa tria, sed unus
deus est et tres sunt illae, non una persona.

Quod sane mirabiliter ineffabile est uel ineffabiliter mira-
25 bile, cum sit una persona haec imago trinitatis, ipsa uero sum-
ma trinitas tres personae sint, inseparabilior est illa trinitas
personarum trium quam haec unius. Illa quippe in natura
diuinitatis, siue id melius dicitur deitatis, quod est hoc est,
30 aliquando non fuit aut aliter fuit, nec aliquando non erit aut
aliter erit.

Ista uero tria quae sunt in impari imagine, etsi non locis
quoniam non sunt corpora, tamen inter se nunc in ista uita PL 1091
magnitudinibus separantur. Neque enim quia moles nullae μ 997
35 ibi sunt ideo non uidemus in alio maiorem esse memoriam
quam intellegentiam, in alio contra ; in alio duo haec amoris
magnitudine superari siue sint ipsa duo inter se aequalia siue
non sint. Atque ita a singulis bina et a binis singula et a
singulis singula maioribus minora uincuntur. Et quando inter
40 se aequalia fuerint ab omni languore sanata, nec tunc aequabi-
tur rei natura immutabili ea res quae per gratiam non muta-
tur quia non aequatur creatura creatori, et quando ab omni
languore sanabitur mutabitur.

22/23 Euseb. Vercell., trin. I, 11 (CC 9, 6, 98) ; uide Symb. 'Quicumque,' 16.
23.26 tres personae : τρεῖς ὑποστάσεις ; uide Symb. 'Quicumque,' 24. 30 Symb.
Nicaen., 19a (anath.).

Codd. : 37 (magnitu)dine — xxvi, 28 in(sufflasset) def. A ; R ; def. B C N O S
F J K P T (I L M V).

Test. : 18 communis — 43 mutabitur Eng., p. 795, 1-26 ; [Ben., munim. XII, f. 31v-
32]. 20 non — 23 persona Fulg., ad Ferrand., 13 (CC 91, 401, 484-488). 24
Quod — 27 unius Fulg., ad Ferrand., 13 (CC 91, 401, 491-494).

18 esse intelligitur T °esse om. M prolis K^a 19 °imaginem V 20
non alt.] del. S² 22 haec om. S unius] praem. non N O J P unus] unius
(i eras.) N 23 sunt om. T 25 cum] praem. quia N² 26 inseparabilior] or
i. r. S², inseparabiliorque S³ 28 id] ut K² °dicatur μ 29 ac] hac R^a
34/35 ibi nullae P 35 sunt ibi J uidimus A^a in om. R^a 36 °alio pr.]
add. autem A², add. autem e L contra] loco tria S^a °in alio alt. om. L 37
ista P duo om. S 38 sint] add. aequalia N O Eng. (G P v) ita] add. et
S F J K P Eng. (G P v) 39 °maioribus] praem. a μ 39/43 quia non aequatur
creatura creatori et quando ab omni languore sanabitur, et quando inter se aequalia
fuerint ab omni languore sanata, nec tunc aequabitur ei natura immutabili ea res
quae per gratiam non mutabitur K 40 langore R^a °nec] ne L^a 41 °rei]
r eras. R, ei T M °naturae I R² immutabili ea] immutabiliae (ae eras.) R °in-
commutabili M non] praem. iam N² 41/42 mutabitur R F P T Eng. (G P v)
μ 42/43 quia — mutabitur om. R P 42 aequabitur T 43 sanabitur] add.
et F

[44] Sed hanc non solum incorporalem uerum etiam summe
 45 inseparabilem uereque immutabilem trinitatem cum uenerit
 uisio quae *facie ad faciem* nobis promittitur, multo clarius
 certiusque uidebimus quam nunc eius imaginem quod nos
 sumus. *Per* quod tamen *speculum* et *in* quo *aenigmate* qui
 uident sicut in hac uita uidere concessum est non illi sunt qui
 50 ea quae digessimus et commendauimus in sua mente conspi-
 ciunt, sed illi qui eam tamquam imaginem uident ut possint
 ad eum cuius imago est quomodocumque referre quod uident
 et *per imaginem* quam conspiciendo uident etiam illud uidere
 coniciendo quoniam nondum possunt *facie ad faciem*. Non
 55 enim ait apostolus : '*Videmus nunc* speculum,' sed : '*Vi-*
demus per speculum.'

XXIV. [XXIV] Qui ergo uident suam mentem quomodo uideri
 potest et in ea trinitatem istam de qua multis modis ut potui
 disputaui, nec tamen eam credunt uel intellegunt esse imagi-
 nem dei. Speculum quidem uident, sed usque adeo non uident
 5 per speculum qui est *per speculum nunc* uidendus ut nec ipsum
 speculum quod uident sciant esse speculum, id est imaginem.
 Quod si scirent, fortassis et eum cuius est hoc speculum per
 hoc quaerendum et per hoc utcumque interim uidendum esse
 sentirent *fide non ficta* corda mundante ut *facie ad faciem* possit
 10 uideri qui *per speculum nunc* uidetur. Qua fide cordium mun-
 datrice contempta quid agunt intellegendo quae de natura

46/48 I Cor. 13, 12. 54/56 I Cor. 13, 12.

xxiv. 3 credunt uel intellegunt : Is. 7, *9. 5 I Cor. 13, 12. 9 I Tim. 1, 5.
 9/10 I Cor. 13, 12.

Codd. : R ; def. A B C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 44 Sed — 56 speculum *Eug.*, p. 795, 26-796, 9 ; [*Ben.*, *munim.* XII, f. 32].

xxiv. 1 Qui — 11 natura [*Ben.*, *munim.* XII, f. 32-32v].

45 uere quae R^a °cum uenerit] conuenerit V^a 46 facie] faciem R O^a
 °nobis promittitur] repromittitur nobis μ 46/47 certius clariusque J
 47 quam nunc] bis S^a nunc] add. in K imagine K 48 Per] *praem.* XXIII
 T² 49 °uidet] uidens V concessum] conces// 2 litt. eras. S^a 50/51
 conspiciant S² 51 °possit V⁻ 52 perferre J^a 53 et om. K °uidet]
 uiderint I 54 facie] faciem R, (m eras.) N, O^a 55 Videmus] mus i. r. N²,
 uidebimus O K nunc] tunc N O³ °speculum] *praem.* per eras. N, O S V K,
praem. in I *Eug.* (G P v) 55/56 Videmus] add. nunc N O S *Eug.* (G P v) μ.

xxiv. om. R T 1 °sua mente I °uidet] uidere R^a, om. V 2 ea om. T^a
 °trinitate I V °ista I 3 ea R 5 qui] *praem.* eum S 6 scient K
 7 °scient M^a 9 °corda] om. R, corde V facie] faciem R, (m eras.) N, O^a
 posset P² 10 uidere R^a K^a °uidetur] uideretur I^a °Qua] quia R,
 quam I °fidem I 10/11 °mundatricem I °cum tempta L

mentis humanae subtilissime disputantur nisi ut ipsa quoque
 intelligentia sua teste damnentur ? In qua utique non labora-
 rent et uix ad certum aliquid peruenirent nisi poenalibus
 15 tenebris inuoluti et onerati corpore corruptibili quod aggrauat
 animam. Quo tandem merito inflicto malo isto nisi peccati ?
 Vnde tanti mali magnitudine admoniti sequi deberent agnum
qui tollit peccatum mundi.

xxv. [XXV] Ad eum namque pertinentes etiam longe istis inge-
 nio tardiores quando fine uitae huius resoluuntur a corpore ius
 in eis retinendis non habent inuidae potestates. Quas ille agnus PL 1092
 sine ullo ab eis peccati debito occisus non potentia potestatis
 5 priusquam iustitia sanguinis uicit. Proinde liberi a diaboli
 potestate suscipiuntur ab angelis sanctis a malis omnibus
 liberati per mediatorem dei et hominum hominem Christum
 Iesum, quoniam consonantibus diuinis scripturis et ueteribus
 et nouis et per quas praenuntiatus et per quas annuntiatus est
 10 Christus, *non est aliud nomen sub caelo in quo oportet homines*
saluos fieri. Constituuntur autem purgati ab omni contagione
 corruptionis in placidis sedibus donec recipiant corpora sua,
 sed iam incorruptibilia quae ornent non onerent. Hoc enim
 placuit optimo et sapientissimo creatori ut spiritus hominis
 15 deo pie subditus habeat feliciter subditum corpus et sine fine
 permaneat ipsa felicitas. μ 998

[45] Ibi ueritatem sine ulla difficultate uidebimus eaque
 clarissima et certissima perfruemur. Nec aliquid quaeremus

13/15 Matth. 11, 28. 15 Iob 37, 19. 15/16 Sap. 9, *15. 17 Apoc. 14, 4.
 18 Ioh. 1, 29.

xxv. 3/4 Apoc. 5, 12. 5/6 Col. 1, 13. 6 off. defunct., oratio : ... a
sanctis angelis suscipi. 7/8 1 Tim. 2, 5. 10/11 Act. 4, *12.

Codd. : R ; def. A B C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 12 mentis — 18 mundi [Ben., *munim.*, XII, f. 32v].

xxv. 1 Ad — 18 quaeremus [Ben., *munim.* XII, f. 32v].

12 ipsam (in *eras.*) S quaeque P^a 13 damnetur S^a 15 honerati R^a J K
 corpore] *praem.* essent P² 16 inflicto] affliguntur i. r. N² 17 Vnde]
 ut de S³, *praem.* xxv T² deliberent T 18 peccata N K P.

xxv. om. R T 2 °huius uitae μ a om. R corporae (e *eras.*) R ius]
 uis R² P 3 °habentis I °inuide L, inuident V^a 5 iustia K^a 5/6
 °potestate diaboli L, potestate (postate I m.) diabuli V² 6 °omnibus]
 hominibus V 7/8 °iesum christum I μ 10 est om. R^a °oportet] o *pr.*
s. l. K¹, oporteat S³ L hominis R^a 11 °constituentur L °omnem conta-
 gionem V^a contagione] cogitatione P 13 corruptibilia S^a ornent]
del. S² onerent] honorent R^a 15 pie deo T °subditus pie M pieae R
 abeat T et om. K^a 16 ipsa] ista J μ 17 Ibi] ubi T ea S^a J^a 18
 °perfrui[mur] S^a, perfrui[mur] M quaerimus R^a S^a

mente ratiocinante, sed contemplante cernemus quare non
 20 sit filius spiritus sanctus, cum de patre procedat. In illa luce
 nulla erit quaestio. Hic uero ipsa experientia tam mihi appa-
 ruit esse difficilis, quod et illis qui haec diligenter atque
 intellegenter legent procul dubio similiter apparebit, ut cum
 me in secundo huius operis libro alio loco inde dicturum esse
 25 promiserim, quotienscumque in ea creatura quae nos sumus
 aliquid illi rei simile ostendere uolui, qualemcumque intel-
 lectum meum sufficiens elocutio mea secuta non fuerit, quam-
 uis et in ipso intellectu conatum me senserim magis habuisse
 quam effectum, et in una quidem persona quod est homo in-
 30 uenisse imaginem summae illius trinitatis, et in re mutabili
 tria illa ut facilius intellegi possint etiam per temporalia inter-
 ualla maxime in libro nono monstrare uoluisse. Sed tria unius
 personae non sicut humana poscit intentio tribus illis personis
 conuenire potuerunt sicut in hoc libro quinto decimo de-
 35 monstrauius.

XXVI. [XXVI] Deinde in illa summa trinitate quae deus est inter-
 ualla temporum nulla sunt per quae possit ostendi aut saltem
 requiri utrum prius de patre natus sit filius et postea de ambo-
 bus processerit spiritus sanctus quoniam scriptura sancta
 5 spiritum eum dicit amborum. Ipse est enim de quo dicit
 apostolus : *Quoniam autem estis filii, misit deus spiritum filii*

24/25 in secundo ... libro ... promiserim : II, III, 33/34. 32 in libro nono : IX, VII ; IX - X.

XXVI. 3 Symb. Nicaen., 6. 4/5 Matth. 10, 20 ; Gal. 4, 6 ; libell. fid. (Clauius 552), 3 (CC 9, 129, 25). 6/7 Gal. 4, 6.

Codd. : R ; def. A B C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 19 mente — 21 quaestio [Ben., munim. XII, f. 32v].

XXVI. 1 Deinde — 6 filii alt. [Theodulf., spir. (PL 105, 261)] ; [coll., f. 51v].
 1 in — 6 filii alt. [process. (PL 101, 69)].

19 rationante R T^a, ratiocinantes S contemplantes S cernimus R^a K 20
 °spiritus] bis M 21 ipsa om. J^a 21/22 esse apparuit N O 22 hac R^a
 23 legant R, legunt T 24 me om. P dicturum] dicturum// (2 litt. eras.) O,
 add. me P 25 quotiescumque N S^a 26 illi om. R rei] r eras. R, re K^a
 °qualecumque I 27 meum] praem. quo natum R^a mea om. F K T 29
 °affectum J, effectum I homo] praem. et R^a 30 illius om. R 31/32 inter
 nulla S 32 unius] huius R 33 possit P.

XXVI. om. R 1 est om. J^a 2 posset J saltem] saltem S J, (i ex c per ras.)
 K 3 °filius om. V 5 spiritum] spm (m i. r.) O² enim est S K 6/9
 apostolus — uobis] idem filius non enim uos estis qui loquimini sed spiritus patris
 uestri qui loquitur in uobis. Et ipse est de quo dicit apostolus quoniam estis filii,
 misit deus spiritum filii in corda uestra P 6 °autem] enim L filii pr.] add.
 dei S³ J K²

sui in corda nostra, et ipse est de quo dicit idem filius : *Non enim nos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis*. Et multis aliis diuinorum eloquiorum testimoniis
 10 comprobatur patris et filii esse spiritum qui proprie dicitur in trinitate spiritus sanctus, de quo item dicit ipse filius : *Quem ego mitto uobis a patre*, et alio loco : *Quem mittet pater in nomine meo*. De utroque autem procedere sic docetur quia PL 1093
 ipse filius ait : *De patre procedit*, et cum resurrexisset a mortuis
 15 et apparuisset discipulis suis, insufflauit et ait : *Accipite spiritum sanctum*, ut eum etiam de se procedere ostenderet, et ipsa est *uirtus* quae *de illo exibat* sicut legitur in euangelio, *et sanabat omnes*.

[46] Quid uero fuerit causae ut post resurrectionem suam
 20 et in terra prius daret et de caelo postea mitteret spiritum sanctum, hoc ego existimo quia per ipsum donum diffunditur caritas in cordibus nostris qua diligamus deum et proximum secundum duo illa praecepta *in* quibus *tota lex pendet et prophetae*. Hoc significans dominus Iesus bis dedit spiritum
 25 sanctum, semel in terra propter dilectionem proximi et iterum de caelo propter dilectionem dei. Et si forte alia ratio reddatur de bis dato spiritu sancto, eundem tamen spiritum datum cum insufflasset Iesus de quo mox ait : *Ite, baptizate gentes in nomine patris et filii et spiritus sancti*, ubi maxime commen-

7/9 Matth. 10, 20. 10 libell. fid. (Claui 552), 3 (CC 9, 129, 25). 12 Ioh. 15, *26. 12/13 Ioh. 14, 26. 14 Ioh. 15, *26. 15/16 Ioh. 20, *22. 17/18 Luc. 6, 19. 19/20 Ioh. 20, 22. 20/21 Act. 2, 4; Ioh. 15, 26. 21/22 Rom. 5, *5. 22/24 Matth. 22, 38.39-*40. 24/25 Ioh. 20, 22. 25/26 Act. 2, 4; Ioh. 15, 26. 27/28 Ioh. 20, 22. 28/30 cf. Greg. Illib., fid. orth., prol. (PL 17, 581^c). 28/29 Matth. 28, *19.

Codd. : usque ad 28 in(sufflasset) def. A; R; def. B C NOS F J K P T (I L M V).

Test. : 7 sui — 26 dei [Theodulf., spir. (PL 105, 261)]. 7 sui — 18 omnes [process. (PL 101, 69)]. 7 sui — 9 uobis [coll. f. 51^v-52]. 13 De — 18 omnes Hadr., p. 9, 33-37. 19 Quid — 29/30 commendatur Eug., p. 796, 13-24. 23 secundum — 29/30 commendatur [Beat., adu. Elipand. I, x-xi (PL 96, 900)]. 24 Hoc — 26 dei Hadr., p. 9, 37-38.

7 ^onostra] uestra μ et] praem. clamantem R 8 uestri] add. est R J 10 comprobatur] quo probatur S^a spiritus i. r. N² 11 sanctus om. R idem R S^a 12 mitto] mittam P μ mittet] mittit R^a S^a K ^opater om. M 13 utrumque R ^odicitur Hadr. V quia] qua N^a 14 De] praem. hic S 15 suis om. R P insufflauit] ffi r O² 16 ipse F 17 ^oest om. Hadr. exiebat R S K T, (e alt. eras.) N O ^osicut] ut Hadr. eugelio T^a 19 resurrectionem T 20 ^oet pr om Eug. V 21 ego] ergo R, (r eras.) S, J Eug. (G^a M P V v) 22 qua] quia R, (i eras.) S diligamus] ita R S J K T Eug. (G M P V v), diligimus cett. codd. μ 24 ^odedit] dedisse Eug. V 25 ^oterram I 27 ^ospiritu sancto bis dato μ ^ospiritu sancto dato L V datum tamen spiritum F spiritum] add. sanctum J Eug. V μ 28 insufflasset O^a Eug. V ^ogentes] praem. omnes μ 29 spiritu T^a

30 datur haec trinitas, ambigere non debemus. Ipse est igitur qui etiam de caelo datus est die pentecostes, id est post dies decem quam dominus ascendit in caelum.

Quomodo ergo deus non est qui dat spiritum sanctum? μ 999

Immo quantus deus est qui dat deum? Neque enim aliquis
35 discipulorum eius dedit spiritum sanctum. Orabant quippe ut ueniret in eos quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morem in suis praepositis etiam nunc seruat ecclesia. Denique et Simon magus offerens apostolis pecuniam, non ait : *Date et mihi hanc potestatem ut 'dem spiritum sanc-*
40 *tum,'* sed : *cuicumque*, inquit, *imposuero manus accipiat spiri-*
tum sanctum, quia neque scriptura superius dixerat : 'Videns autem Simon quod apostoli darent spiritum sanctum,' sed dixerat : *Videns autem Simon quod per impositionem manuum*
apostolorum datur spiritus sanctus.

45 Propter hoc et dominus ipse Iesus spiritum sanctum non solum dedit ut deus sed etiam accepit ut homo, propterea dictus est plenus gratia. Et manifestius de illo scriptum est in actibus apostolorum : *Quoniam unxit eum deus spiritu*
santo, non utique oleo uisibili sed dono gratiae quod uisibili
50 significatur unguento quo baptizatos ungit ecclesia. Nec sane tunc unctus est Christus spiritu sancto quando super eum baptizatum uelut columba descendit ; tunc enim corpus suum, id est ecclesiam suam, praefigurare dignatus est in qua praeci-
pue baptizati accipiunt spiritum sanctum. Sed ista mystica
55 et inuisibili unctione tunc intellegendus est unctus quando *uerbum dei caro factum est*, id est quando humana natura sine ullis praecedentibus bonorum operum meritis deo uerbo est PL 1094

31/32 Act. 2, *4. 35/36 Act. 8, 15-17. 38 Act. 8, 18. 39/41 Act. 8, 19.
41/44 Act. 8, *18. 46 Eph. 4, 8. Ps. 67, *19. 47 Ioh. 1, *14. 48/49.
51 Act. 10, *38. 51/52 Matth. 3, 16 ; Marc. 1, 10 ; Luc. 3, 22 ; Ioh. 1, 32-33.
51 Ioh. 1, 32-33. 52 Luc. 3, *22. 52/53 Col. 1, 24. 56 Ioh. 1, 14.

Codd. : A R ; def. B C N O S F J K P T (I L M V).

Test. : 30 haec — 57 est [Beat., adu. Elipand. I, xi-xii (PL 96, 900-901)]. 30 haec — 38 ecclesia Eug., p. 796, 24-797, 9. 34 Neque — 38 ecclesia [Amalar., off. I, xxvii, 26 (p. 148)].

31° de caelo etiam μ pentecosten K 31/32° diem decimum Eug. V 32° quam]
quando M ^ocaelum] add. quomodo ergo deus non est qui dominus ascendit in
caelum Eug. V 34 quantum R ^oest om. M^a 35 ^oeiusdem V^a 36 in]
s. l. T¹ 36/37 dant R 37 seruant R 38 ^oofferens] add. a mortuis V^a
40 cuique R^a 41 dixerat] praem. hoc K² 42 quod] quia N 43 Simon
om. N P per om. S impositionem] m alt. eras. S 44 ^odabatur P, daretur
M μ 45 dominus] deus J^a 46 ^odedit solum L 47 ^oest pr.] et μ gratia]
add. et spiritu sancto i. mg. O³, N μ 48 unxit K deus] dñs (s. i. r.) N² O²,
dominus S spiritu] praem. de R 49 utique] itaque T 50 ungento R O^a
quod R baptizat R^a ungit N² O³ S³ P T μ sane] tamen K 51
unctus] c. s. l. K¹ ^oChristus om. V ^ospiritus sanctus V^a 55 unctione T^a
56 dei om. J^a T humana] huma S^a 57 meritis bonorum operum F est]
add. unita K²

in utero uirginis copulata ita ut cum illo fieret una persona. Ob hoc eum confitemur natum de spiritu sancto et uirgine
 60 Maria. Absurdissimum est enim ut credamus eum cum iam triginta esset annorum (eius enim aetatis a Iohanne baptizatus est) accepisse spiritum sanctum, sed uenisse ad illud baptisma sicut sine ullo omnino peccato ita non sine spiritu sancto. Si enim de famulo eius et praecursore ipso Iohanne scriptum
 65 est : *Spiritu sancto replebitur iam inde ab utero matris suae*, quoniam quamuis seminatus a patre, tamen spiritum sanctum in utero formatus accepit, quid de homine Christo intellegendum est uel credendum cuius carnis ipsa conceptio non carnalis sed spiritalis fuit ? In eo etiam quod de illo scriptum est,
 70 quod acceperit a patre promissionem spiritus sancti et effuderit utraque natura monstrata est, et humana scilicet et diuina. Accepit quippe ut homo, effudit ut deus. Nos autem accipere quidem hoc donum possumus pro modulo nostro ; effundere autem super alios non utique possumus, sed ut hoc fiat deum
 75 super eos a quo id efficitur inuocamus.

[47] Numquid ergo possumus quaerere utrum iam processerat de patre spiritus sanctus quando natus est filius, an nondum processerat et illo nato de utroque processit ubi nulla sunt tempora sicut potuimus quaerere ubi inuenimus
 80 tempora uoluntatem prius de humana mente procedere ut quaeratur quod inuentum proles uocetur, quia iam parta seu genita uoluntas illa perficitur eo fine requiescens ut qui fuerat appetitus quaerentis sit amor fruientis qui iam de utroque, id est de gignente mente et de genita notione, tamquam de pa-
 85 rente ac prole procedat ? Non possunt prorsus ista ibi quaeri ubi nihil ex tempore inchoatur ut consequenti perficiatur in

μ 1000

59/60 Symb. Afric., 3. 61/62 Luc. 3, 21-23 65 Luc. 1, *15. 66/69 cf. XIII, xviii. 70/71 Act. 2, 33. 76/77 Ioh. 15, *26. 77 Symb. Rom.-Mediol. III, 3. 78 uide Symb. 'Quicumque,' 22.

Codd. : *AR* ; *def. BC* *NOS* *FJ* ; 58 copulata — xxvii, 24 patris *def. K* ; *PT* (*ILMV*).

Test. : 58 in — 69 fuit [*Beat., adu. Elipand. I, xii (PL 96, 901)*]. 76 Numquid — 85 in [*Theodulf., spir. (PL 105, 261-262)*].

58 in] *praem.* et *K* ut] aut (*a eras.*) *N* 59 confitemur eum *P* 59/60 maria uirgine *A^a S* 61 esset triginta *N* esset *om. J^a* enim *om. J^a* 62 °ad illud] illum ad μ °uenisset *M* 64 famulo] familo (*i ex u per ras.*) *O* °ipso *om. M^a* 66 °spiritu sancto *M²* 67 accipit *R^a* qui *R^a* Christo] *add.* homine *J* 69 fuit *om. R* eo] hoc *R* 70/71 effude *S^a* 71 °naturam *V^a* humana] huma *A^a* 72 ut *alt. om. S^a* 73 pro modulo nostro possumus *S* °effundere *V^a* 74 °hoc *om. M* 75 id] hoc *AR P* 76 possumus] debemus *O^a* 76/77 de patre spiritus sanetus processerat *J* 79 ubi *om. S^a* 80 tempore *S^a* °uoluntate *I* de *om. S^a* ut] *add.* id *S²* 81 °prolis *M* quia] qui *R^a*, qua *AS F J P T μ* 83 fruientis *om. T* 84 notione] motione *A^a*, cogitatione *R* 85 ac] et *F* procedatur *A^a*

tempore. Quapropter qui potest intellegere sine tempore generationem filii de patre intellegat sine tempore processio-
 spiritus santi de utroque. Et qui potest intellegere in eo quod
 90 ait filius : *Sicut habet pater uitam in semetipso sic dedit filio
 uitam habere in semetipso*, non sine uita existenti iam filio
 uitam patrem dedisse sed ita eum sine tempore genuisse ut
 uita quam pater filio gignendo dedit coaeterna sit uitae patris
 qui dedit, intellegat sicut habet pater in semetipso ut et de
 95 illo procedat spiritus sanctus sic dedisse filio ut de illo procedat
 idem spiritus sanctus et utrumque sine tempore, atque ita
 dictum spiritum sanctum de patre procedere ut intellegatur
 quod etiam procedit de filio, de patre esse filio. Si enim quid-
 quid habet de patre habet filius, de patre habet utique ut et de
 100 illo procedat spiritus sanctus. Sed nulla ibi tempora cogiten-
 tur quae habent prius et posterius quia ibi omnino nulla sunt.

Quomodo ergo non absurdissime filius diceretur amborum
 cum sicut filio praestat essentiam sine initio temporis, sine
 ulla mutabilitate naturae de patre generatio, ita spiritui PL 1095
 105 sancto praestet essentiam sine ullo initio temporis, sine ulla
 mutabilitate naturae de utroque processio ? Ideo enim cum
 spiritum sanctum genitum non dicamus, dicere tamen non
 audemus ingenitum ne in hoc uocabulo uel duos patres in illa
 trinitate uel duos qui non sunt de alio quispiam suspicetur.
 110 Pater enim solus non est de alio, ideo solus appellatur in-
 genitus, non quidem in scripturis sed in consuetudine dispu-
 tantium et de re tanta sermonem qualem ualuerint proferen-

88 Symb. Nicaen., 6 ; Ioh. 1, *14 ; 8, *42 ; 16, *28 ; uide Symb. 'Quicumque,' 21.
 88/89 uide Symb. 'Quicumque,' 22. 90/91.94/95 Ioh. 5, *26. 94/95.97
 Ioh. 15, *26. 95/96 uide Symb. 'Quicumque,' 22. 98 uide Symb. 'Qui-
 cumque,' 22. 99/100 Ioh. 15, *26. 107 uide Symb. 'Quicumque,' 22.
 111/113 cf. Ambr., incarn., 8, 80 (CSEL 79, 264-265, 13/19).

Codd. : *AR* ; def. *BC NOS FJPT* ; def. *K (ILMV)*.

Test. : 87 tempore — 112/113 proferendum [*Theodulf., spir. (PL 105, 262)*]. 87
 Quapropter — 112/113 proferendum [*coll., f. 52-53*]. 87 qui — 101 sunt,
 103 sicut — 112/113 proferendum [*process. (PL 101, 75)*]. 110 Pater — 112/113
 proferendum [*LC III, 11 (p. 112, 30-31)*].

87 intellere *S^a* 89 Et] ut *S* 90 pater habet *S* °pater om. *V* 90/91
 sic — semetipso] exp. *A²*, om. *R* 90 dedit om. *J^a* filio] praem. et *F* 91
 habere om. *S^a* uita] ita *S^a* existendi *R^a* 92 °temporis *L^a* 93 uita]
 uitā (= eras.) *N*, uitam *T* 94 et om. *N O S F P T μ* 95 de] praem. et *O S F P*
 96 °idem om. *V^a* °temporis *L^a* 97 °spiritum] praem. ante *I* ut] add. et *O*
 98 etiam quod *P* essc] add. et *A² S F J* Si] sic (= eras.) *R* 99 habet utique]
 utique (habet om.) *P*, utique habet *P²* °et om. *I* 101 °habet *I^a* °omnino
 nulla ibi *μ* omnino ibi *A S F J T* ibi om. *R* 102 ergo om. *S^a* 104
 °spiritu *I* 107 non tamen *T* 109 sint *S²* 110 solus alt. om. *A^a* *R*
 112 re om. *A^a* °sermone *M* °qualem] add. ut *S³*, qualc *M* uoluerint *J^a*

tium. Filius autem de patre natus est, et spiritus sanctus de patre principaliter, et ipso sine ullo interuallo temporis dante, communiter de utroque procedit. Diceretur autem filius patris et filii si, quod abhorret ab omnium sanorum sensibus, eum ambo genuissent. Non igitur ab utroque est genitus sed procedit ab utroque amborum spiritus.

xxvii. [XXVII 48] Verum quia in illa coaeterna et aequali et incorporali et ineffabiliter immutabili atque inseparabili trinitate difficillimum est generationem a processione distinguere, sufficiat interim eis qui extendi non ualent amplius id quod
 5 de hac re in sermone quodam proferendo ad aures populi christiani diximus dictumque conscripsimus. Inter cetera enim cum per scripturarum sanctarum testimonia docuissem de utroque procedere spiritum sanctum : *Si ergo, inquam, et de patre et de filio procedit spiritus sanctus, cur filius dixit :
 10 De patre procedit ? Cur, putas, nisi quemadmodum solet ad eum referre et quod ipsius est de quo et ipse est ? Vnde illud est quod ait : Mea doctrina non est mea sed eius qui me misit. Si igitur hic intellegitur eius doctrina quam tamen dixit non suam sed patris, quanto magis illic intellegendus est et de ipso procedere
 15 spiritus sanctus ubi sic ait : De patre procedit, ut non diceret : 'De me non procedit' ? A quo autem habet filius ut sit deus (est enim de deo deus), ab illo habet utique ut etiam de illo procedat*

113 Symb. Nicaen., 6. 113/115 Ioh. 15, *26. 115 uide Symb. 'Quicumque,' 22. 117/118 uide Symb. 'Quicumque,' 22.

xxvii. 8/36 Aug., in ioh. euang., tract. XCIX, 8-9 (CC 36, 587, 1/18). 10 Ioh. 15, *26. 12 Ioh. 7, *16. 15 Ioh. 15, *26. 17 Symb. Nicaen., 8.

Codd. : xxvii, 8 inquam — 99 duo *def. A* ; R ; *def. B C* NOS F J P T ; *def. K* (I L M V).

Test. : 113 Filius — 118 spiritus [*Theodulf., spir. (PL 105, 262)*]. 115 Diceretur — 118 spiritus [*LC III, 11 (p. 112, 31-32, 35-37)*]. 113 Filius — 115 procedit [*coll., f. 53*] ; [*process. (PL 101, 75)*].

xxvii. 1 Verum — 17 procedat *Eug., p. 799, 11-800, 1* ; [*Theodulf., spir. (PL 105, 262-263)*] ; [*process. (PL 101, 76-77)*]. 7 cum — 17 procedat [*Smar., p. 239, 7-15*] ; [*Carolus magnus, epist. XIX (PL 98, 929)*]. 16 A — 17 procedat [*process. (PL 101, 75)*].

113/114 principaliter de patre R 114 °temporis interuallo μ 114/115 °dant L^a 116 si quod] sicut R 117 ambo eum S eum] *praem.* si R² 118 spiritus] *add.* sanctus A² S.

xxvii. *om.* A R P 1 coaequali T 1/2 incorporali] incomparabili T 2 ineffabiliter] ineffabili et P immutali J inserabili S^a 3 a] ac S processionem S 4 amplius] *praem.* in i. *mg.* A² °id] hic I 5 °quaedam V 6 Inter] in R, *praem.* xxviii P 9 °cur] quod M 11 referre] referret R et *pr.*] id R, *om.* F P de] *praem.* et S² et *alt.*] *del.* S², *om.* *Eug.* V °illud] *praem.* et M μ 11/12 quod ait *om.* R 12 misit me R^a P 13 intellegitur hic P tamen *om.* S dicit T 14 procidere R^a 16 non *om.* P °autem] ut praediximus *Alc.* sit] si R^a T^a 17 ut *om.* R °de illo etiam μ 17/18 de *alt.* — etiam *om.* S^a

spiritus sanctus, ac per hoc spiritus sanctus ut etiam de filio μ 1001
 procedat sicut procedit de patre ab ipso habet patre. Hic utcumque
 20 etiam illud intellegitur quantum a talibus quales nos sumus in-
 tellegi potest cur non dicatur natus esse sed potius procedere spiri-
 tus sanctus quoniam si et ipse filius diceretur, amborum utique
 filius diceretur, quod absurdissimum est. Filius quippe nullus
 est duorum nisi patris et matris. Absit autem ut inter deum pa-
 25 trem et deum filium tale aliquid suspicemur quia nec filius
 hominum simul et ex patre et ex matre procedit, sed cum in ma-
 trem procedit ex patre non tunc procedit ex matre, et cum in hanc
 lucem procedit ex matre non tunc procedit ex patre. Spiritus
 autem sanctus non de patre procedit in filium et de filio procedit
 30 ad sanctificandam creaturam, sed simul de utroque procedit,
 quamvis hoc filio pater dederit ut quemadmodum de se ita de PL 1096
 illo quoque procedat. Neque enim possumus dicere quod non
 sit uita spiritus sanctus cum uita pater, uita sit filius. Ac per
 hoc sicut pater cum habeat uitam in semetipso dedit et filio habere
 35 uitam in semetipso, sic ei dedit uitam procedere de illo sicut
 procedit et de ipso. Haec de illo sermone in hunc librum
 transtuli sed fidelibus non infidelibus loquens.

[49] Verum si ad hanc imaginem contuendam et ad uidenda
 ista quam uera sint quae in eorum mente sunt nec tria sic
 40 sunt ut tres personae sint sed omnia tria hominis sunt quae
 una persona est minus idonei sunt, cur non de illa summa
 trinitate quae deus est credunt potius quod in sacris litteris
 inuenitur quam poscunt liquidissimam reddi sibi rationem
 quae ab humana mente tarda scilicet infirmaque non capitur ?
 45 Et certe cum inconcusse crediderint scripturis sanctis tam-

19 Ioh. 15, *26. 21/22.30 uide Symb. 'Quicumque,' 22. 34/35 Ioh. 5, 26.

Codd. : R ; def. A B C N O S F J ; usque ad 24 patris def. K ; P T
 (J L M V).

Test. : 18 spiritus pr. — 45/46 tamquam Eug., p. 800, 1-801, 3 ; [Theodulf., spir. (PL 105, 263)]. 18 spiritus pr. — 19 patre alt. [Smar., p. 239, 15-16] ; [Carolus magnus, epist. XIX (PL 98, 929)] ; [process. (PL 101, 75 et 77)]. 28 Spiritus — 32 procedat [Smar., p. 239, 17-19] ; [Carolus magnus, epist. XIX (PL 98, 929)]. 29 non — 32 procedat [Alcuin., trin. I, xiv (PL 101, 22)].

18 ac — sanctus alt. om. R °filio] illo Eug. G^a M P V v 19 °patre alt.] patrem V^a 21 °dicat M 22 °amborum] bis L^a utique] itaque S 24 durorum] quorum R 25 °dei Eug. M V^c aliquid tale F μ 26 hominis S T °et pr. om. Eug. M V 26/27 matre T Eug. I^c 27 °non tunc] nondum Eug. (G M P V v) 27/28 hac luce R^a J 29 °filium] filio (o i. r.) N², filiam (corr. 1 m.) Eug. V procedit alt.] praem. non S² 30 °sanctificandum V^a 31 °pater filio μ dederit pater S 32 °quoque om. M °procedet M 33 pater] praem. sit S² 34 dedit] praem. sic J 34/35 uitam habere T μ 35 uitam pr. om. J ei] et S² 36 °et procedit μ et om. T Haec] add. et R 37 °sed] add. sicut M 38 ad hanc] adhuc T^a 41 cur] qui N^a O S P 42 quod] quo R^a 43 possunt K sibi om. N^a 44 infirmaque] infirma quae R^a, et infirma S, infirmitate K 45 cum] et K, et si K³ incusse N, inconcuse K

quam ueracissimis testibus, agant orando et quaerendo et bene uiuendo ut intellegant, id est ut quantum uideri potest uideatur mente quod tenetur fide. Quis hoc prohibeat ? Immo uero ad hoc quis non hortetur ? Si autem propterea negandum
 50 putant ista esse quia ea non ualent caecis mentibus cernere, debent et illi qui ex natiuitate sua caeci sunt esse solem negare. *Lux ergo lucet in tenebris*, quod si eam tenebrae non comprehendunt, inluminentur dei dono prius ut sint fideles et incipiant esse lux in comparatione infidelium, atque hoc prae-
 55 misso fundamento aedificentur ad uidenda quae credunt ut aliquando possint uidere. Sunt enim quae ita creduntur ut uideri iam omnino non possint. Non enim Christus iterum in cruce uidendus est, sed nisi hoc credatur quod ita factum atque uisum est ut futurum ac uidendum iam non speretur, non
 60 peruenitur ad Christum qualis sine fine uidendus est. Quantum uero attinet ad illam summam, ineffabilem, incorporalem immutabilemque naturam per intellegentiam utcumque cernendam, nusquam se melius regente dumtaxat fidei regula acies humanae mentis exerceat quam in eo quod ipse homo
 65 in sua natura melius ceteris animalibus, melius etiam ceteris animae suae partibus habet, quod est ipsa mens cui quidam rerum inuisibilium tributus est uisus, et cui tamquam in loco superiore atque interiore honorabiliter praesidenti iudicanda omnia nuntiant etiam corporis sensus, et qua non est superior
 70 cui subdita regenda est nisi deus.

μ 1002

[50] Verum inter haec quae multa iam dixi et nihil illius summae trinitatis ineffabilitate dignum me dixisse audeo profiteri, sed confiteri potius mirificatam scientiam eius ex me inualuisse nec potuisse me ad illam. O tu, anima mea, ubi
 75 te esse sentis, ubi iaces aut ubi stas donec ab eo qui propitius

52/53 Ioh. 1, *5. 58 nisi ... credatur : Is. 7, *9. 73/74 Ps. 138, *6. 75/77 Ps. 102, *3.

Codd. : R ; def. ABC NOS FJKPT (ILMV).

Test. : 46 ueracissimis — 75 propitius *Eug.*, p. 801, 4-802, 5. 46 ueracissimis — 48 fide [*Theodulf.*, *spir.* (PL 105, 263)].

47 uidere K^a 48 uidetur S^a 49 negando K 50 ista] ist *i. r.* O³, *om.* S, ita T^a °quia] qui M 52 °tenebrae eam *Eug.* (G P v) 53 dono] *add.* deo R O S P T 54 incipiat K comparationem (m *alt. eras.*) S hoc *om.* N 55 ut] et R K, et quae T 56 possunt R K uideri R 58/59 est atque uisum T 59 uisum] usum S^a ac] ad N^a K 61 incorporalem] non corporalem T 62 °incommutabilemque *Eug.* (G P v) 62/63 cernendam J^a, cernendum T^a 64 accies (c *pr. eras.*) T exerceat] *ita* (a *eras.*) O, S J *Eug.* (G P v), exercit K, exercet K² *cett. codd.* μ 65 melius *om.* S^a 66/68 quod — interiore *om.* P 66 quod] quid S² 67 attributus K³ T 68 °praesidente L, praesidendi V^a iudicando J K 69 qua] quia P 71 et] *del.* S² illius *om.* J^a 73 prophiteri R 74 potuisse me] possem K, posse K², posse me R S T μ O tu] ut S^a 75 iaces] *praem.* te *exp.* J, iacis K^a °aut *om.* μ

factus est omnibus iniquitatibus tuis sanentur omnes languores tui? Agnoscis te certe in illo esse stabulo quo samaritanus ille perduxit eum quem reperit multis a latronibus inflictis uulneribus semiuuium. Et tamen multa uera uidisti, PL 1097
 80 non his oculis quibus uidentur corpora colorata, sed eis pro quibus orabat qui dicebat : *Oculi mei uideant aequitatem*. Nempe ergo multa uera uidisti eaque discreuisti ab illa luce qua tibi lucente uidisti. Attolle oculos in ipsam lucem et eos in ea fige si potes. Sic enim uidebis quid distet natiuitas uerbi
 85 dei a processione doni dei propter quod filius unigenitus non de patre genitum, alioquin frater eius esset, sed procedere dixit spiritum sanctum. Vnde cum sit communio quaedam consubstantialis patris et filii amborum spiritus, non amborum, quod absit, dictus est filius. Sed ad hoc dilucide perspicueque cernendum non potes ibi aciem figere. Scio, non potes. Verum dico, mihi dico, quid non possim scio. Ipsa tibi tamen ostendit in te tria illa in quibus te summae ipsius quam fixis oculis contemplari nondum uales imaginem trinitatis agnosceres. Ipsa ostendit tibi uerbum uerum esse in te quando de
 95 scientia tua gignitur, id est quando quod scimus dicimus, etsi nullius gentis lingua significantem uocem uel proferamus uel cogitemus; sed ex illo quod nouimus cogitatio nostra formetur, sitque in acie cogitantis imago simillima cognitionis eius quam memoria continebat, ista duo scilicet uelut parentem ac prolem
 100 tertiam uoluntate siue dilectione iungente. Quam quidem uoluntatem de cognitione procedere (nemo enim uult quod omnino quid uel quale sit nescit), non tamen esse cognitionis

77/79 Luc. 10, 30-34. 81 Ps. 16, *2. 86/87 Ioh. 15, *26. 88 libell. fid. (Claui 552), 3 (CC 9, 129, 25); Matth. 10, 20; Gal. 4, 6.

Codd. : usque ad 99 duo def. A ; R ; def. B C NOS F J K P T (I L M V).

Test. : 76 factus — 102 cognitionis Eug., p. 802, 5-803, 5. 101 nemo — 102 nescit [Amalar., off. 1, praef., 2 (p. 25)].

76/77 languores J^a 77 °agnoscis te] agnosce te (e pr. i. r.) N², P ; agnoscite L^a, agnoscas te M tabulo T^a 79 semiuuium] add. relictum J 80 °eis] his P, eius L^a 82 nemphe R ea quae P 83 °quae I^a in] ad N O Eug. (G P v) ipsam] illam F 84 °ea] et R, eam μ °quod M distat R 86 genitus N^a 89 ad om. S^a °delucede R^a, lucide I^a Eug. (G P v) 89/90 perspecuae quae R 90 cenendum J^a potes pr. et alt.] potest (t alt. eras.) R ibi] tibi P Scio] add. quia J 91 possum R^a tamen tibi S μ 92 in te] interim K illa tria K °te alt.] tu μ summe K T ipsius] illis S, illius S² P 93 94 °agnosceris R, agnoscis R², agnoscas S L I^r, agnoscere M 94 quando] quod R 95 tua om. R K gignitur] praem. per K °etsi] quamuis si L, quamuis μ 96 significante R 97 quod] d superscr. N², quo K 98 °sicque N² M °cognitionis] cogitationis μ 99 uelut om. R 100 dilectio T^a °iungente L 101 °cogitatione μ procedere] add. nullus ambigit T 102 °cogitationis μ

imaginem, et ideo quandam in hac re intellegibili natiuitatis
et processione insinuari distantiam quoniam non hoc est
105 cogitatione conspiciere quod appetere uel etiam perfrui uo-
luntate, cernit discernitque qui potest. Potuisti et tu quamuis
non potueris neque possis explicare sufficienti eloquio quod
inter nubila similitudinum corporalium quae cogitationibus
humanis occurrere non desinunt uix uidisti.

110 Sed illa lux quae non est quod tu et hoc tibi ostendit aliud
esse illas incorporeas similitudines corporum et aliud esse
uerum quod eis reprobatis intellegentia contuemur. Haec et alia
similiter certa oculis tuis interioribus lux illa monstrauit. Quae
igitur causa est cur acie fixa ipsam uidere non possis nisi utique
115 infirmitas, et quis eam tibi fecit nisi utique iniquitas? Quis
ergo sanat omnes languores tuos nisi qui propitius fit omni-
bus iniquitatibus tuis? Librum itaque istum iam tandem μ 1003
aliquando precatione melius quam disputatione concludam.

ORATIO. [XXVIII 51] Domine deus noster, credimus in te patrem
et filium et spiritum sanctum. Neque enim diceret ueritas:
Ite, baptizate gentes in nomine patris et filii et spiritus sancti
nisi trinitas esses. Nec baptizari nos iuberes, domine deus, in
5 eius nomine qui non est dominus deus. Nec diceretur uoce PL 1098
diuina: *Audi, Israhel: Dominus deus tuus deus unus est* nisi
trinitas ita esses ut unus dominus deus esses. Et si tu deus
pater ipse esses et filius uerbum tuum Iesus Christus ipse

116/117 Ps. 102, *3.

ORATIO. 1/2 Symb. Afric., 1.2.9; Symb. Nicaen., 1.2.4-5.18. 3 Matth.
28, *19. 5 Deut. 6, 4. 6.7 Deut. 6, *4. 7/8 Symb. Nicaen., 1-2. 8
Symb. Nicaen., 4-5; Eccli. 1, 5; Ioh. 1, 1.14; Apoc. 19, 13.

Codd.: AR; def. BC NOS FJKPT (ILMV).

Test.: 103 imaginem — 117 tuis *Eng.*, p. 803, 5-19.

ORATIO. 1 Domine — 8 ipse *alt. Beda, orat.* (PL 94, 529).

103 intelligibilem T 104 insinuare R N² K °distantia M 105/106 uo-
luntatē (= *eras.*) R 106 °cernat discernatque A² S² L, cernitque (*discernit om.*)
O 107 °potueris] poteris M sufficiente R, sufficiens A^a 108 nubila]
nulla R similitudinem S^a 109 °desinent R, desinant M °uix] mox M
110 et hoc] *del.* S² °alias I 111 illas] *praem.* in K 112 uerum] uerbum R
°ei M 113 lux] *praem.* est A^a illa] ista A² 114 ipsa S non *om.*
J^a utique] forte J 115 quis *pr.*] qui A, quid A² O³ S^a J K μ °tibi eam μ
utique *om.* R K μ iniquitates R 118 melius precatione J.

ORATIO.] *ita* NOS J, oratio sancti augustini F, *om. cett. codd.* 3 gentes]
praem. omnes S² F J μ 4 baptizare R iuberet T 5 qui non est] nisi
fuisses S domine N^a K °Nec] non K, neque μ 6 deus *alt.*] *om.* A μ;
dominus A² N, *corr. per ras.* O T, S^a J Beda 7 ut *om.* A^a 7/8 Et — esses *om.*
R^a 7 si] nisi (*ni eras.*) A, F Beda tu *om.* N^a

esses et donum uestrum spiritus sanctus, non legeremus in
 10 litteris ueritatis: *Misit deus filium suum*, nec tu, unigenite,
 diceres de spiritu sancto: *Quem mittet pater in nomine meo*, et: *Quem ego mittam uobis a patre*. Ad hanc regulam fidei dirigens
 intentionem meam quantum potui, quantum me posse fecisti,
 quaesiui te et desiderauit intellectu uidere quod credidi et
 15 multum disputaui et laboraui. Domine deus meus, una spes
 mea, exaudi me ne fatigatus nolim te quaerere, sed quaeram
 faciem tuam semper ardentem. Tu da quaerendi uires, qui in-
 ueniri te fecisti et magis magisque inueniendi te spem dedisti.
 Coram te est firmitas et infirmitas mea; illam serua, istam
 20 sana. Coram te est scientia et ignorantia mea; ubi mihi aperuis-
 ti suscipe intrantem; ubi clausisti aperi pulsanti. Meminerim
 tui; intellegam te; diligam te. Auge in me ista donec me re-
 formes ad integrum.

Scio scriptum esse: *In multiloquio non effugies peccatum*.
 25 Sed utinam praedicando uerbum tuum et laudando te tantum-
 modo loquerer. Non solum fugerem peccatum sed meritum
 bonum acquirerem quamlibet multum sic loquerer. Neque
 enim homo de te beatus peccatum praeciperet germano in fide
 filio suo cui scripsit dicens: *Praedica uerbum; insta opportune*,
 30 *importune*. Numquid dicendum est istum non multum locu-
 tum qui non solum opportune uerum etiam importune uerbum
 tuum, domine, non tacebat? Sed ideo non erat multum quia
 tantum erat necessarium. Libera me, deus meus, a multiloquio
 quod patior intus in anima mea misera in conspectu tuo et

μ 1004

9 Act. 8, 20; Ioh. 4, 10; e.a. Symb. Nicaen., 18. 10 Ioh. 3, 17; Gal. 4, 4.
 11 Ioh. 14, 26. 12 Ioh. 15, 26. 14.16 1 Par. 16, 11; Ps. 68, 33; 104, 4;
 Is. 55, 6; Act. 17, 27. 15/16 Ps. 70, 5; 90, 9; e.a. 16/17 1 Par. 16, 11; Ps.
 104, 4. 24.26 Prou. 10, *19. 29/30.31/32 11 Tim. 4, 2. 33/34 Prou.
 10, 19.

Codd.: AR; def. BC NOS F; 32 Sed usque ad finem operis def. J;
 KPT (ILMV).

Test.: 9 esses — 13 meam Beda, orat. (PL 94, 529) [uide etiam append. D]. 21
 Meminerim — 22 te alt. Fulg., trin., vii, 1 (CC 91A, 641, 332-333).

9 esset F 10 unigenite] praem. o μ 11 mittit R N^a O^a S^a K Beda 13 ofe-
 cisse V^a 14 quod credidi om. R 15 multum] uultum R una] unica S³ 16
 exaudi me om. T quaeram] querere A^a 17 semper] add. et S² qui]
 praem. illi A² 17/18 inueniri te] in ueritate (exp. 2 m.) A, illuminare me L
 inueniri] ita NOS F J K T, inuenire cett. codd. μ 18 fecisti] exp. A² 19
 est firmitas et] scientia mittet R, est usua mittet R² 20 est om. AR ignorant-
 tia mea et scientia K 22 tui] te Fulg. diligam te om. S te alt.] tu R 24
 multiloquio non] multiloquio R 25/26 tantu modo R, tanto modo R² 26
 loquaerer R fugirem R merito T^a 29 dicent R^a oportune AR N
 31 oportune AR NO³ 32 tuum, domine] eras. R^a non erat om. K 33
 necessarium K^a meus om. A J μ a om. F^a 34 et] exp. del. O³; add.
 suscipe N²

35 confugiente ad misericordiam tuam. Non enim cogitationibus
taceo etiam tacens uocibus. Et si quidem non cogitarem nisi
quod placeret tibi, non utique rogarem ut me ab hoc multilo-
quio liberares. Sed multae sunt cogitationes meae tales quales
nosti *cogitationes hominum quoniam uanae sunt*. Dona mihi
40 non eis consentire, et si quando me delectant, eas nihilominus
improbare nec in eis uelut dormitando immorari. Nec in tan-
tum ualeant apud me ut aliquid in opera mea procedat ex
illis, sed ab eis mea saltem sit tuta sententia, tuta conscientia
te tuente. Sapiens quidam cum de te loqueretur in libro suo
45 qui ecclesiasticus proprio nomine iam uocatur : *Multa*, inquit,
dicimus et non peruenimus, et consummatio sermonum uniuersa
est ipse. Cum ergo peruenerimus ad te, cessabunt *multa* ista
quae *dicimus et non peruenimus*, et manebis unus *omnia in*
omnibus, et sine fine dicemus unum laudantes te in unum et
50 in te facti etiam nos unum. Domine deus une, deus trinitas,
quaecumque dixi in his libris de tuo agnoscant et tui ; si qua
de meo, et tu ignosce et tui. Amen.

37/38 Prou. 10, 19. 39 Ps. 93, *11. 45/47 Eccli. 43, *29. 47/48 Eccli.
43, *29. 48/49 1 Cor. 15, 28. 49 ordo missae, praefatio. 50 Ioh. 17, 21.

Codd. : *A R* ; *def. B C* *N O S* *F K P T* ; *def. J* (*I L M V*).

35 confugientem *A O K T* 36 uocibus] *praem. a eras. A, R F^a* 37 placeret
tibi] *placere* *R^a* °ab *om. V^a* 40 delectent *S* nihil hominis *R* 41
dormiendo *T^a* °morari *V* 42 °ualeat *μ* aliqua *S* procedant *S* 43
saltem] *eras. S*, quidem *S²*, saltim *K* tuta *pr. et alt.*] tota *R^a* °sentia *L* 44
te tuente] ut te *S*, ut et *S²* 45 ecclesiastes *S* uocatur] dicitur *S* °inquit]
t *s. l. T¹*, quidem *M* 46 praeuenimus *R^a* 47 est] es *N²* 48 °non] cum *P*,
om. M et *alt. om. P* manebunt *K* unus *om. K* 49 dicimus *A^a R K*
°in *om. M* unum *om. K* 51 dixi *om. R* 52 et *pr. om. T* tu] tui *R*
cognosce *R* Amen] *praem. contuli cui est honor et gloria in secula seculo-*
rum *R, om. N O K P*.

EXPLICIT XV LIBRI SANCTI AVGVSTINI EPISCOPI DE TRINITATE *A*, EXPLICIT
LIBER TRINITATIS XV BEATI AVGVSTINI *N*, EXPLICIT LIBRI TRINITATIS Ñ XV BEATI
AVGVSTINI DEO GRATIAS AMEN *O*, EXPLICIT DE (SANCTA *add. 2 m.*) TRINITATE LIBRI
(LIBERI 2 *m.*) Ñ XV (QVINTVS DECIMVS 2 *m.*) AVRELII AVGVSTINI EPISCOPI *S*, EMEN-
DAVI VT POTVI IMPERATORE IVSTINIANO ANNO TRICESIMO TERTIO INDITIONE SEPTIMA
SEXTO KALENDAS IVNIAS IN PROVINCIA CAMPANIA TERRITORIO CVMANO IN POSSES-
SIONE NOSTRA ACHERVSI *F*, EXPLICIT LIBER XV *K I*, EXPLICIT LIBER XV AVRELII
AVGVSTINI DE SANCTA TRINITATE *P*, CONTVLI IN CHRISTI NOMINE *T*, FINIT FELICI-
TER AMEN *M*, EXPLICIT QVINDECIM LIBRI DE TRINITATE SANCTI AVGVSTINI *V*
om. R L.

APPENDICES

A

BREVICVLVS ALTER

B

*PS.-AVGVSTINI ORATIO
IN LIBROS DE TRINITATE*

C

SYMBOLA

D

LECTIONES VARIANTES ALIAE

E

CONSPECTVS TESTIVM

APPENDIX A
(*BREVICVLVS ALTER*)

APPENDIX A

〈BREVICVLVS ALTER〉

LIBER I

	Proemium.
I.	Comparatio.
II.	Comparatio altera et pars proemii.
III.	De trinitate expositio.
5 IV.	Item de trinitate.
V.	De aequalitate patris et filii.
VI.	De sententia apostolica.
VII.	De uisione dei.
VIII.	De sententia euangelii.
10 IX.	De sententia apostolica.
X.	De incarnatione et deitate.
XI.	De missione spiritus sancti.
XII.	De filio hominis iudicatur.
XIII.	De uisione dei.

LIBER II

	Proemium.
I.	De praesumptione.

LIBER I

Codd. : *A*² *B* *C* ; *def.* *R*.

LIBER II

Codd. : *A*, non ante *Librum II* sed tantum ante singula eius capita *C* ; *def.* *B* *R*.

〈BREVICVLVS ALTER〉] INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI PRIMI SANCTI AVGVSTINI
A, CAPITVLA LIBRI PRIMI *B*, IN NOMINE DOMINI INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI PRIMI *C*.

LIBER I 1 Proemium] I. de tribus generibus hominum qui male de deo
sentiant *i. r.* *A*² 2 I. Comparatio] II. Propositio totius operis *i. r.* *A*² 3 II.
— proemii] III. Quid priores de trinitate senserint *i. r.* *A*² 4 III. — expositio]
III. Collectio diuinorum testimoniorum quod christus cum deo patre deus unus
est *i. r.* *A*² 5 IV. — trinitate] V. Testimonia quod spiritus sanctus uerus sit
deus patri et filio coeternus *i. r.* *A*² 6 V. — filii] VI. Quod christus secundum
humanitatem etiam se ipso minor est *i. r.* *A*² 7 VI. — apostolica] VII. Quomodo
sit intelligendum : cum autem ei subiecta omnia fuerint, tunc ipse filius subiectus
erit ei qui illi subiecit omnia, et quid sit : cum tradidit regnum deo patri *i. r.* *A*²
8 VII. — dei] VIII. Cur aliquando sufficienter nominatur una persona trinitatis ad
beatificandum nos *i. r.* *A*² 9 VIII. — euangelii] IX. Item de filio dei quid in
scripturis secundum formam dei, quid secundum formam serui dicatur pluri
testimoniis asseritur *i. r.* *A*² 10/14 IX. — dei *om.* *A*.

LIBER II 1 Proemium] *scripsi*, I. De proemio *A*, *om.* *C*
2 I.] II. *A*, et sic de numeris sequentibus

- II. Comparatio.
- III. De ambiguis testimoniis et comparatione.
- 5 IV. De ambiguis testimoniis.
- V. De missione spiritus sancti.
- VI. De uisionibus patrum.
- VII. De uisione dei ad Adam.
- VIII. De uisione dei ad Abraham.
- 10 IX. De uisione dei ad Moysen.
- X. De monte Syna.
- XI. Item de uisione dei ad Moysen.
- XII. De uisione dei ad Danihel.

LIBER III

- Proemium.
- I. De missione filii et spiritus sancti.
- II. De angelis.
- III. Item de angelis.
- 5 IV. Comparatio siue exemplum.
- V. De mirabilibus.
- VI. De magis pharaonis et angelis malis.
- VII. De angelis malis.
- VIII. De angelis bonis.
- 10 IX. De mirabilibus.
- X. De angelis bonis.

LIBER IV

- Proemium.
- I. De immutabilitate et incarnatione domini.

Codd. : *A*, non ante Librum II sed tantum ante singula eius capita *C* ; def. *B R*.

LIBRI III-IV

Codd. : *A B C* ; def. *R*.

4 comparationibus *C* 13 XII. — Danihel *om. C*.

LIBER III 1 Proemium] *praem.* 1. *A C*, proemii *C* 2 1.] II. *A C* 3
 II. — angelis *om. C* II.] III. *A*, et sic de numeris sequentibus 9 De — bonis]
 Item de angelis malis *C* 10 De] *praem.* Item *C*.

LIBER IV 1 Proemium] *praem.* 1. *A*, et sic de numeris sequentibus 2 im-
 mutabilitate] *add.* ueritatis *A*²

- II. De eo quod dictum est : *Quod factum est in ipso uita erat et lux hominum.*
 5 III. De renouatione animae et sacramento incarnationis.
 IV. De senario numero.
 V. De simplō domini quod sustinuit pro duplo nostro.
 VI. De spiritibus malis et incarnatione domini.
 VII. De mediatore.
 10 VIII. De damnatione diaboli et impiorum.
 IX. De spiritibus malis et incarnatione domini.
 X. De sensibili demonstratione spiritus sancti.

LIBER V

- Proemium.
 I. De magnitudine unita diuinitatis.
 II. Comparationes contra arrianos.
 III. Argumentum contra arrianos.
 5 IV. Exempla contra arrianos.
 V. De magnitudine, omnipotentia, bonitate patris et filii et spiritus sancti.
 VI. Situs et loca et habitus non esse in deo.
 VII. De magnitudine trinitatis.
 10 VIII. De spiritu sancto.
 IX. De principio.
 X. De dono spiritus sancti et comparationibus.

LIBER IV 3/4 Ioh. 1, * 3/4.

Codd. : A B C ; def. R.

LIBER V

Codd. : A B C R.

4 et] *add.* uita erat A 5 incarnationis *om.* C 6 senario numero] incarnationis C 7 quod] quam C pro duplo nostro *om.* C 11 De] *praem.* Item C.

LIBER V 1 Proemium] *add.* capitula C ; haec (et *add.* 2 m.) sequentia capitula praetermittantur quia ea quae in capite huius uoluminis posita sunt melius sunt ordinata R 2 I.] II A, et sic de numeris sequentibus unita] unitate A, *om.* R diuinitatis C 3 comparationis R arrianos] amanos A^a, arianos C^a 4 arrianos] amanos A^a 6 omnipotentiae A R 6/7 bonitate — sancti *om.* R 6 bonitate] *add.* rationibus C 8 Situs et] sensit R 9 magnitudine] e *superscr.* R² 12 comparationibus] compa. C.

LIBER VI

- Proemium.
 I. De aequalitate patris et filii et spiritus sancti et
 comparatione.
 II. Item de aequalitate et testimonio apostoli.
 5 III. De spiritu sancto et anima.
 IV. De uno et uero deo.
 V. De sententia sancti Hilarii.

LIBER VII

- I. Proemium.
 II. De sapientia et ueritate et magnitudine.
 III. De uerbo.
 IV. De essentia.
 5 V. De comparationibus.
 VI. De sapientia et lumine.
 VII. De comparationibus.
 VIII. De personis.
 IX. De comparationibus.

LIBER VIII

- I. Non esse maiores tres personas quam unam earum.
 II. De comparationibus et luce diuinitatis.
 III. De bonitate et uoluntate hominis.
 IV. De figuris et formis.

LIBER VI

Codd. : *A B C R*.

LIBER VII

Codd. : *B C R* ; *def. A*.

LIBER VIII

Codd. : *A B C R*.

LIBER VI 1 Proemium *om. A C R* 2 aequalitate] qualitate *R* 7
 hylarii *B*, elari *C*, helari *R*.

LIBER VII 1 i.] *om. R, et sic etiam numeros sequentes* 2 ueritate] uirtute
C R et *alt. om. C* 5 comparationibus] compara rationibus *C* 7 com-
 paratitionibus *C* 9 ix. — comparationibus *om. R*.

LIBER VIII 1 personas tres *R* 3 et uoluntate hominis] dei ac boni-
 tate *R* 4 formis] *add. dei et uoluntate hominis R*

- 5 V. De iusto animo amando.
 VI. De figuris uel formis.
 VII. De iusto animo.
 VIII. De angelis malis.
 IX. De sententia Pauli apostoli.

LIBER IX

- I. De quaerendo deo.
 II. De amore et quod amatur.
 III. De mente et notitia eius et uoluntate.
 IV. De iusto amore mentis et comparationibus.
 5 V. De comparationibus.
 VI. De comparationibus aliis.
 VII. De figuris et uiro bono.
 VIII. De similitudinibus et uerbo.
 IX. De mentis notitia.

LIBER X

- I. De amore ueri boni et doctrinae.
 II. De signo et omni lingua.
 III. De temeto.
 IV. De mentis amore et comparatione.
 5 V. Expositio de mente.
 VI. Item expositio de mente.
 VII. De intelligentia, memoria et uoluntate.

LIBER XI

Proemium quo etiam ut non ea quae mundi sunt diligamus.

LIBRI VIII-XV
 Codd. : A B C R.

6 uel] et B.

LIBER IX 4 mentes C^a 5 comparationibus] comtarationibus (corr. 1 m.) C.

LIBER X 1 ueri] uerbi C, uiri R 2 signum C omni lingua] sono i. r. R² 3 temeto] te s. l. C¹ 4 amore] amo R 6 Item] te R de mente] demet R 7 et om. R.

LIBER XI 1 Proemium] praem. I. A C R, et sic de numeris sequentibus, de premio (o i. r. 2 m.) R quo etiam om. R quo] quod A, praem. in C non om. R ea om. C

- I. De uisione oculorum et figuris et uoluntate.
- II. De comparationibus.
- 5 III. De Iacob et uirgarum ouiumque diuersis coloribus.
- IV. De metu et cupiditate.
- V. Non terrena cogitandum.
- VI. De uisionibus et uoluntatibus.
- VII. Item non terrena cogitanda.
- 10 VIII. De sensibus et uoluntatibus.
- IX. De uoluntatibus ambulantium.
- X. De comparationibus.

LIBER XII

- I. De sensu hominis et pecoris.
- II. De Adam et Eua et filio eorum.
- III. De imagine dei, id est homine.
- IV. De renouatione hominis.
- 5 V. Comparatio de Adam et Eua.
- VI. Non cogitanda terrena.
- VII. De neglegentia.
- VIII. De mentis instabilitate.
- IX. Contra philosophos.

LIBER XIII

- I. De sapientia et scientia.
- II. Contra philosophos.
- III. Quia amatur ut beate uiuatur.
- IV. Contra philosophos.
- 5 V. De fide et incarnatione.
- VI. De passione.
- VII. De temptationibus fidelium.
- VIII. Vt non gloriatur diabolus quia non habet carnem.
- IX. De philosophis.
- 10 X. De fide.

Codd. : A B C R.

3 figuris] securis R 5 et — coloribus] uir et uisiones R diuersos colores
B C 6 meto R 7 cogitanda R 8 et uoluntatibus om. R 9 Item
om. R 10 sensibus] uisionibus R.

LIBER XII 4 renouationis C^a 5 de] et B 9 filaosophos (a eras.) C,
pholosophus R.

LIBER XIII 1 I. — scientia om. A 2 II.] I. A, et sic de numeris sequentibus
philosophus C, filophus R 3 Quia] qui R, quid R² 4 Contra] praem.
Item C philosophus C R 8 diabolus] zabolus R quia — carnem om. R
9 philosophis] add. quia non habet carnem R.

LIBER XIV

- Proemium.
 I. De fide.
 II. Item de fide.
 III. De uisionibus.
 5 IV. De uisionibus et figuris.
 V. De mente quia meminit sui et diligit et intellegit.
 VI. De fortitudine, iustitia et temperantia.
 VII. De sapientia.
 VIII. Quia mens diligit se.
 10 IX. Quia mens mutabilis est.
 X. De comparatione.
 XI. De spiritu mentis.
 XII. De sapientia.
 XIII. Item de spiritu mentis.
 15 XIV. Item de sapientia.

LIBER XV

- I. De quaerendo deo.
 II. De proemiis.
 III. De trinitate.
 IV. De sapientia.
 5 V. De : *Videmus nunc in speculum in aenigmate.*
 VI. Item de uerbo interiore.
 VII. De perfectione interioris uerbi.
 VIII. De scientia hominis.
 IX. De spiritu sancto.
 10 X. Contra hereses.
 XI. De tribus personis.
 XII. Excusatio.
 XIII. De spiritu sancto.
 XIV. De humiliatione cum oratione.

LIBER XV 5 I Cor. 13, *12.

Codd. : A B C R.

LIBER XIV 1 Proemium] *praem.* primo A, *praem.* 1. C R, premium R^a
 2 I.] II. A C R 3 II. — fide *om.* R II.] III. A C, et sic de numeris sequentibus
 6 et *pr. om.* A C 7 iustia R^a 9 Quia — se] *bis* R^a 10 mutabilis] ///les
 3 *litt. eras.* C 11 conparationibus R 14 et 15 Item *om.* R.

LIBER XV 4 De] *bis* R 5 De — aenigmate] De uerbo R nunc
om. C in *pr.*] *praem.* et B in *alt.*] *praem.* et A 6 Item *om.* C R uerbo]
 tebo R interiore *om.* R 7 perfectione — uerbi] trinitate R 8 scientia
 hominis] perfectione R 10 hereticos R 12 excussatio (*s pr. eras.*) R 14
 humiliatione (*t pr. eras.*) R cum] et R.

APPENDIX B
(*PS.-AVGVSTINI ORATIO*)

APPENDIX B (PS.-AVGVSTINI ORATIO)

MONITVM

Quamuis de eius genuinitate ualde dubitemus (uideas, quaeso, prolegomena, tom. L, p. LXXVIII sqq.), orationis quae inuenitur in codicibus pluribus librorum s. Augustini *De trinitate* editionem nouam hac in appendice proponimus.

*
* *

SIGLA CODICVM, TESTIVM, EDITIONVM

- O* codex PARISINVS, Bibliothèque Nationale, Nouv. acq. lat. 1445, saec. IX, fol. 1^v-2^v (manu saec. XI scriptis).
- T* codex PARISINVS, Bibliothèque Nationale, Nouv. acq. lat. 1446, saec. X/XI, fol. 1-2^v.
- W* codex VATICANVS, Ottobonianus lat. 63, saec. XII, fol. 1^v-2^v.
- X* codex OLISIPONENSIS, Biblioteca Nacional, 331 (Alcobaça 17), saec. XII, ante libros *De trinitate* foliis non numeratis.
- Y* codex PARISINVS, Bibliothèque Nationale, Lat. 2086, saec. XII, fol. 4-4^v.
- Z* codex PARISINVS, Bibliothèque Nationale, Lat. 2087, saec. XII, fol. 1-2.
- c* codex CARLOPOLITANVS, Bibliothèque municipale, 202 (vol. 12), saec. XII, fol. 2-2^v.
- e* codex CANTABRIGIENSIS, Pembroke College, 108 (A. I. 13), saec. IX/X, fol. 54^v-58 (qui codex non continet libros *De trinitate*).
- p* codex CANTABRIGIENSIS, Pembroke College, 135 (D. 112), saec. XIV, in fine codicis foliis non numeratis.
- w* codex WORCESTER, Cathedral Library, F. 149, saec. XIV, fol. 5-5^v.
- conf.* PS.-ALCVINI (= Iohannis Fiscamnensis) *Confessio fidei*, PL 101, 1027-1098 (cuius loci secundum librum, caput, et lineas in eo capite citantur).
- spec.* PS.-AVGVSTINI *Speculum*, PL 40, 967-984 (cuius loci secundum caput et lineas in eo capite citantur).
- ed. m* D. Germain MORIN, "Une prière inédite attribuée à saint Augustin," *Revue bénédictine* 21 (1904), 124-132 (ex qua editione lectiones uariantes codicum *e*, *p*, *w* sumpsimus; codicem autem *c* ipsi relegimus).
- PLS "Oratio sancti Augustini in librum de Trinitate," *Patrologiae Latinae Supplementum*, II, 1543-1545.

APPENDIX B

ORATIO IN LIBROS DE TRINITATE

PLS

1543

Da nobis, domine, in uia hac qua te duce ingredimur, intellectum, atque in te inspira inreprehensibiliter quemadmodum sit credendum ut te *unum deum* essentialiter et incomprehensibiliter trinum personaliter capiamus : patrem ingenitum, de
5 patre unigenitum, de utroque procedentem et in utroque permanentem spiritum sanctum ; nullum tribus anticipationis uel posteritatis interuenire momentum, nec habere dispertitum imperium, non in creandis consilium, regendis perficiendisque
10 creaturis auxilium opusque diuisum. Quidquid illic naturale est indisruptum ; quod personale est inconfusum. Placuisse filium hominis fieri ; neutram in alteram substantiam commutari ; trinitatis mysterio quartam non addi personam ; uniri non confundi uerbi dei hominisque substantiam, ut in
15 deum quod ex nobis susceptum fuerat perueniret et illud quod numquam non fuerat idem semper quod fuerat permaneret.

1/2 *Da nobis, ... in uia hac qua...ingredimur, intellectum* : Ps. 31, 8. *Da nobis... intellectum* : Ps. 118, 34.73.125.144.169. 1 *in uia hac te duce* : Ps. 79, 10. 1/2 *te duce... intellectum* : Sap. 7, 15. 2/4 *inspira... ut... capiamus* : Iob 32, 8. 3/4 *credendum ut...capiamus* : Is. 7, 9 (LXX).

Codd. : O T W X Y Z e c p w.

Test. : 1 Da — 10 inconfusum *conf.* I, 17, 20-32 ; *spec.* 19, 8-20.

ORATIO — TRINITATE] INCIPIT ORATIO CATHOLICAE FIDEI ET BONORVM OPERVM SVBSEQUENTIVM (PRECEDENTIVM Z) LIBRORVM (*add.* DE TRINITATE W) O T W X Z, *om.* Y, ORATIO c, BEATVS VT FERTVR AGVSTINVS IN EXTREMO AETATIS SVAE IIAEC VERBA DE FIDE CATHOLICA DIXIT e, ORATIO AVGVSTINI IN LIBRVM DE TRINITATE p, ORATIO SANCTI AVGVSTINI w, ORATIO S. AVGVSTINI IN LIBRVM DE TRINITATE ed. m.

1 nobis] mihi *conf. spec.* domine *om. conf. spec.* quam Z c p w ingredimur] gradior *conf. spec.* 2 in te *om. conf. spec.* inreprehensibiliter quemadmodum] mihi et semper doce per gratiam tuam qualiter in te irreprehensibiliter *conf. spec.* irreprehensibiliter W c 3 te] et Z e unum *om. w* essentialiter] *add.* sapiam *conf. spec.* 3/4 incomprehensibilem e 4 capiam *conf. spec.* patrem ingenitum *om.* Z^a e 5 unigenitum] *praem.* filium Y² 5/6 manentem *conf. spec.* 7 dispertitum habere *spec.* indisruptum *conf.* 8 imperium O T 9 opibusque e diuisum] diuinum *conf.* 10 indisruptum X c p *spec. ed. m* quod] quidquid *conf. spec.* inconfusum] *add.* O mysterium ineffabile et prae caeteris intellectu difficile *conf. spec.* 11 filio Z w², dei filio filius e hominis] *add.* filium c w *ed. m* neutram] *praem.* et e 13 uniri] *praem.* uel e² 15 numquam non] sine initio e

Deinde ex nihilo domum sibi non factus faceret ipse non consilio sed tempore nouam, in illo permanentem deinceps nec ullo tempore finiendam fieri gratuito non nasci felicem. Hanc extra saluari neminem posse, sed saluari *perditionis filios*
 20 non debere; illud praedestinati debita misericordia impertiri, hoc incomprehensibili atque inreprehensibili iustitia obstinatis contineri.

Da, domine, sic credentibus affectum actumque tibi placendi consimilem atque in te perseuerandi destinationem
 25 irreuocabilem et nullam *cum infidelibus portionem*; legis tuae geminum instrumentum *duobus praeceptis* fideliter implere, figuris reuelatae ueritatis nullatenus inhaerere, legem euangelis, euangelia legi et prophetis nullis controuersiis dissidere sed temporibus congruentia ministrasse.

30 Da, domine, *non plus* minusue *sapere* uelle *quam sat est*, non inludere nescientibus nec sapientioribus inuidere; tua tibi dona referre, nostra nobis errata flebiliter increpare; *quae odis* odire semper, amare *toto corde* quae diligis. Ex fide iussa complere opera sed fidei non praeferre; omnium quae creasti non te
 35 indiguissse sed etiam futuris semper dominum exstitisse. Boni PLS
 malie recipientia accessus decessusue non magnopere postulan- 1544
 tes sed arbitrio omnipotentis ut dari non dariue debeant

18/19 Rom. 10, 10; Eph. 2, 8; Act. 4, 12. 19/20 Ioh. 17, 12. 25 Luc. 12, 46.
 25/26 Matth. 22, 40. 30 Rom. 12, 3; Eccle. 7, 17. 32/33 Ps. 138, 21-22; Eccli.
 15, 11. 33 Marc. 12, 33; Ioh. 13, 34.

Codd. : 19/20 extra saluari neminem, (per)ditiōis filios *def.* O; T W X Y
 Z e c p w.

16 nihilo] nichilo W X Y c p w, om. e ipsam Z 17 nouam] *add.* uel p²
 in illo] nullo W X Y Z, illa e permanente O^a W X Y Z e 18 non nasci
 felicem] per hanc redimi felices e felicem] *add.* propter persecuciones quas
 patitur sequenter X, *add.* s. hominis w² hac O T W^a Y 19 sed] *add.* et
 c ed. m 20 debere e praedestinati e 20/21 impertire O^a, impartiri w
 21 irreprehensibili X c 22 contineri] non teneri e 23 effectum W 25
 irreuocabilem X c 26 fideliter om. e 27 reuelata ueritate e relatae W
 28 legem] *praem.* intellegere c² w ed. m legi] legibus Z et] *praem.* necnon X
 28/29 contrauersis desiderare e 29 ministrare w 30 uelle om. p 31 illudere
 X Y Z c tibi] *add.* domine p² 32 nobis om. p odis] oderis O T W Y Z e
 33 iussa] iusta (uel iusia) W 33/34 implere c w ed. m 34 sed opera e que
 X 35 dominum] deum Z 36 recipientia] euenientes e, recipiendi ed. m
 36/37 postulare c ed. m, postulans w 37 ut] utrum c² ed. m debeant om. X

relinquentes ; bona adipiscentibus *congaudere* et *fle*re cum *flentibus* mala. *Patientiam* habere, non *duritiam* simulatione patientiae palliare ; fortitudinem temperanter non crudeliter exercere ; astutum esse, non fieri fraudulentum. Oboedientem exsistere, non praecipientem uelle ; perseuerantem in bonis, non irreuocabilem a delictis ; simplicitati animum non hebetudini accomodare. Numquam superbis cedere, semper
 45 propter deum *humilibus consentire* ; innocentem fieri non amentem ; pium exsistere non iniustum. Numquam amare suum, alienum non arroganter arguere malum ; semetipsum magis in delictis despiciere quam propinquum ; suorum curam gerere uulnerum, non alienorum nequiter fieri curiosum.
 50 Nec suspicionibus quemquam iudicare sed rebus ; sinceram seruare pacificis pacem, numquam uel fingere malis. Amare cunctos aequali genere, praeferre fidei domesticos cunctis ; malos non homines odire sed malum, nec interire uelle homines sed hominum necatores, nec amputare carnalia membra
 55 sed crimina. Non malo a peccatis cohibenti resistere sed *radicem malorum omnium* amputare, nec flagello resultare sed probro, nec retributionem dolere iustitiae sed causam offensae.

Fac nos, domine, sine elatione ueraces, sine finctione humiles, sine dissolutione hilares, sine deiectione tristes, sine errore
 60 iustos, sine impietate rigidos, sine crudelitate districtos, sine

38/39 Rom. 12, 15. 39 Rom. 2, 4-5. 43/44 simplicitati... accomodare : Eccle. 7, 22 ; Eccli. 6, 33 ; 38, 39. 45 Rom. 12, 16. 46/47 amare suum... malum : Sap 15, 6. 48/49 suorum curam gerere : Tob. 14, 15. 49 non alienorum... curiosum : Eccli. 3, 22.24. 54 hominum necatores : Sap. 12, 5. 54/55 nec amputare carnalia membra sed crimina : Marc. 9, 42-46 ; Matth. 5, 29-30 ; 18, 8-9. 55/56 1 Tim. 6, 10.

Codd. : O T W X Y Z e c p w.

38 relinquere c ed. m, relinquens w cangaudere Y et om. e 39 simulationem Z e p 39/40 patientia W Z 40 palliare] superare e 42 praecipientem] en eras. e 43 irreuocabilem X c 44 hebitudini O² Z c^a e w ed. m, ebitudine Y, haebitudini p 44/46 superbis — Numquam om. Z 45 deum om. Y^a 46 amentem] n s. l. T¹ iustum O^a T 48 in delictis magis c e p w ed. m dispicere T^a, displicere e 48 quam — suorum] et propriorum e propinquum] propinquum/ 1 lit. eras. c 49 alienorum] aliorum Y p 50 suspicionibus c 51 numquam] nequequam p 53 homines non W Y nec] non p interiri Z 55 mala e a] pro e peccato p cohibente O T W X Y, cohibenter Z e 57 iniustitiae e 58 domine nos X fictione O² c p w ed. m 59 desolutione e deiectione W X e errore] terrore Z e 60 iustos] uictos X rigidos] add. sine cupiditate libidos e² districtos] add. sine libidinibus blandos e²

hebetudine bonos, sine effusione *miseriordes*, sine iactantia
mītes, sine similitate *pacīficos*, absque insania uigilantes, sine
stupore sanos, sine amentia securos, sine penuria *pauperes*,
sine auaritia *diuites* et absque suspitione *prudentes*. Doctos
65 studere fieri, non arroganter uelle uideri; dociles, non *num-*
quam ad scientiam peruenientes; humanos, non tamen bestiali
uoracitate confusos; *hospitales* sed sobrios; *operantes manibus*
nostris sed non confidere in ipsis. Habere si necessarium iudi-
caueris impendendos *pauperibus nummulos*, non *amare*;
70 dispensare mox ut opportunitas arriserit, non dissipandos
posteris reseruare. *Deum* te *uerum* omnibus quae fecisti nobis-
que ipsis tinendum, colendum amandumque praeponere; non
ad iracundiam murmuratione *prouocare*. Et ut ipse tibi tuo
munere in nobis complaceas, uel etiam hominibus in quibus
75 tibi bene placuerit complacere; et ubi non est timor causa tui
nominis non timere. Paenitentiam efficaciter gerere pro com-
missis, non uelle permitti umquam uel impunitè committen-
dis; abundare dispensatio religiosa si attulerit familiis et famu-
lantium obsequiis, non inflari; prouisores substantiis paupe-

PLS
1545

61 Matth. 5, 7. 62 Matth. 5, 4. Matth. 5, 9. 63 Matth. 5, 3. 64 I Cor.
4, 8. I Cor. 4, 10; I Petr. 4, 7. 65/66 II Tim. 3, 7. 67 I Petr. 4, 9. 67/
68 I Cor. 4, 12. 69 Esth. 9, 22. Eccli. 10, 10. 71 Ioh. 17, 3; Sap. 12, 27.
73 Deut. 4, 25; 9, 7. 18; III Reg. 14, 9; 21, 22; II Par. 28, 25; 34, 25; Esdr. 5, 12;
Neh. 9, 26; Is. 1, 20; 30, 9; 63, 10; 65, 3; Ier. 4, 17; 7, 18. 19; 25, 6. 7; 32, 32;
44, 3; Zach. 8, 14; e.a. 74/75 I Cor. 10, 5.

Codd. : O T W X Y Z e c p w.

61 hebitudini O T² Z c w ed. m, ebitudine Y, seuitudine (s eras.) e, ebitudine p
61/62 sine alt. — pacīficos om. e 62 mittes Y 62/64 sine alt. — diuites]
sine penuria pauperes, sine auaritia diuites, sine stupore sanos, sine amentia
securos p 63 amentia] amantia X^a, am̃tia Z pennuria e 64 ct — pru-
dentes om. e 65 arrogantes W Z non alt.] sed quasi e 65/66 unquam Y
66 homanos e tamen om. e 67 uoracitate] uelocitate Y 68 si] se T^a
69 impendo W, impendendo W² Z e numulos T 70 ut om. O^a T W Y Z
opportunitas] o pr. s. l. Z¹, opportunita/s 1 lit. eras. Y adriserit Z, ad-
fuerit e 71 te uerum] tenere ut Z, timere pro e 72 amandamque Z pro-
ponere O T p 73 murmuratio X, murmurationis Z e tuo] bis, pr. del. W
74 in pr. om. w^a compleas Z e 75 bene tibi Y c e p w bene om. (uel. eras.) W
placuerit complacere] complacere placuerit X, complacuerit cumplacere e
timor om. c w 75/76 tui nominis causa c w ed. m 76 gerere efficaciter
c e p w ed. m 77/78 uelle — si] in ipsis perseuerare uelle. de futuris cum ingenti
cautela cauere. dispensatio sit religiosa sicut abundantia e 77 umquam permitti
c e p w ed. m impunitatem p 77/78 committendis] t alt. s. l. T¹ 78 ha-
bundare X c w famulis Z e 79 prouisoris O^a substantiae e ed. m

80 rum, non prodigos approbari. Praeesse prorogandis si placatus annuas copiis, non *desideriis uoluptatum inseruire*. Pulchris in rebus laudandis *creatorem bonorum omnium* admirari et amandis numquam talibus implicari; uniuersa in praesentibus mutabilia corrumpentia corruptibiliaque uelut peritura
 85 despiciere, futurae beatitudinis uitae perennibus bonis infatigabiliter inhiare; uelle mori animam salubriter et uiuere tibi *ne in aeternum moriatur*, numquam uelle uel uiuere sibi. Sufficere scientia sed et continentia non inflari; *omnia in caritate* facienda perficere et totum quod expletur tibi *operatori*
 90 *bonorum omnium* domino *sine quo nihil facere possumus* reputare.

Deus trine et *une*, scientiae lumen accende in me per quod te intellegere et uidere merear trinum et *unum deum* sicut es trinus et unus deus, et ignorantiae tenebras remoue a me *qui*
 95 *uiuis et regnas per omnia saecula saeculorum. Amen.*

81 Tit. 3, 3. 82 Sap. 13, 5. 86/87 Ioh. 11, 26. 88/89 I Cor. 16, 14.
 89/90 Sap. 13, 5. 90 Ioh. 15, 5. 92 *Deus... une* : Aug., trin. XV, orat., 50.

Codd. : O T W X Y Z e c p w.

Test. : 92 *Deus* — 94 *me conf. I, 17, 14-20 ; spec. 19, 3-8.*

80 adprobari Z *ed. m* praerogandis e 81 copiis] corpus e uoluntatem X, uoluntatum e pulchra Z, pulcris c^a w 82 laudando e omnium bonorum W omnium] *add. et e²* ammirari X Y Z 84 corruptibiliaque Z uelud p 85 despiciere e beatitudinis] *add. et c² ed. m* uitae om. e perennibus O X Z p w 85/86 infatigabiliter om. e 86 iniare Y 87 numquam] nulquam (*corr. I m.*) T 88 Sufficere] *praem.* uel e inflare T^a 88/89 karitate Z 89 expletur] placet Z, ex fide placet e 90 domine W nichil W X Y c 90/91 reputare] *add. p* Z 92/95 *Deus* — Amen om. e 92 quod] s. l. W¹ 93 te] s. l. Y¹ trium X^a 94 me] *add.* quantum possibile est humanae fragilitati ^{+ s f} *conf. spec.* 94/95 qui — Amen] P N Q' *fort.* « crucis signum facit : pater noster qui... ») O T W, om. Y Z p 95 regnas] *add.* deus X per — Amen] p n q X.

APPENDIX C
(*SYMBOLA*)

APPENDIX C (SYMBOLA)

MONITVM

Hac in appendice collegimus textus symbolorum ad quos refertur in apparatu ad libros s. Augustini *de trinitate*.

* * *

I. SYMBOLVM ROMANO-MEDIOLANENSE

(a) Symb. Rom.-Mediol. I.

In prima hac subdiviisione textum reddimus 'confessionis' ⁽¹⁾ AVXENTII episcopi Mediolanensis, ex eius *epistula ad imperatores Valentinianum et Valentium augustos* (a. 364) ⁽²⁾.

(b) Symb. Rom.-Mediol. II.

Secunda in subdiviisione textum reddimus 'symboli romanae ecclesiae' ⁽³⁾ s. AMBROSII ⁽⁴⁾. Vincinis acutis inclusa est reconstructio deficientiarum codicum ⁽⁵⁾.

(c) Symb. Rom.-Mediol. III.

Nouissima in subdiviisione praebemus textum 'symboli romano-mediolanensis' ⁽⁶⁾ s. AVGVSTINI, e uariis eius sermonibus ⁽⁷⁾ reconstructi ⁽⁸⁾.

* * *

2. SYMBOLVM AFRICANVM

(d) Symb. Afric.

Quarto loco praebemus textum 'symboli formae africanae' ⁽⁹⁾ s. AVGVSTINI ⁽¹⁰⁾.

* * *

3. SYMBOLVM NICAENVM

(e) Imprimis praebemus textum graecum ⁽¹¹⁾.

(f) Symb. Nicaen.

Textum latinum reddimus e praecipuis latinis interpretationibus ⁽¹²⁾.

Interpretationes pre-augustinianas quas adhibuimus sunt hae :

— interpretatio CAECILIANI episcopi Carthaginensis (a. 313 - post 345), Carthagine in actione prima concilii a. 419 habiti prolata, Alexandriae ut uidetur eodem anno recensita ⁽¹³⁾;

(1) Iuxta editionem A. HAHN-G.L. HAHN, *Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche* (Hildesheim, 1962³), § 134, p. 148-149.

(2) Apud HILARIUM, *contra Arianos* seu *contra Auxentium* 14 (PL 10, 617-618).

(3) AMBROSIVS, *explanatio symboli* 4-5 : '... symbolum romanae ecclesiae teneamus... Hinc symbolum : Credo...'.
(4) Iuxta editionem B. BORRE, *Ambroise de Milan. Des Sacrements. Des Mystères. Explication du Symbole* (SC, n° 25bis, Paris, 1961), p. 46-48.

(5) B. BORRE, *o.c.*, p. 198 (post O. FALLER).

(6) G. MORIN, *Sancti Augustini sermones post Maurinos reperti* (Roma, 1930), 441 : '... quod textus symboli a Romano-Mediolanensi, qualis ab Augustino solet exponi, ... discreparet'.

(7) Praecipue e *sermonibus in traditione symboli* 212, 213 et 214.

(8) Iuxta editiones A. HAHN - G.L. HAHN, *o.c.*, § 32, p. 38-39, et C. EICHENSEER, *Das Symbolum Apostolicum beim heiligen Augustinus* (*Kirchengeschichtliche Quellen und Studien* 4, Erzabtei St.-Ottilien, 1960), p. 473.

(9) E *sermone in redditione symboli* 215 (PL 38, 1072-1076).

(10) Iuxta editiones A. HAHN - G.L. HAHN, *o.c.*, § 47, p. 58-59, et C. EICHENSEER, *o.c.*, p. 474.

(11) Ex editione A. HAHN - G.L. HAHN, *o.c.*, § 142, p. 160-161.

(12) Edidit C.H. TURNER, *Ecclesiae occidentalis monumenta iuris antiquissima. Canonum et conciliorum graecorum interpretationes Latinae* I (Oxonii, 1899-1913).

(13) C.H. TURNER, *o.c.*, p. 106-108.

- interpretatio codicis INGILRAMI originis uel romanae uel saltem italicae, saeculo ut uidetur IV confecta ⁽¹⁴⁾;
- interpretatio quae dicitur 'GALLICA', saeculo ut uidetur IV confecta ⁽¹⁵⁾;
- interpretatio (siue paraphrasis abbreviata) RVFINI presbyteris Aquileiensis, *historia ecclesiastica* X, 6, saeculo V incunte conscripta ⁽¹⁶⁾;
- secundum HILARIUM episcopum Pictaviensem, *ex opere historico fragmentum* 2, 27 (a. 356 ?) ⁽¹⁷⁾;
- secundum HILARIUM episcopum Pictaviensem, *de synodis* 84 (a. 359) ⁽¹⁸⁾;
- secundum LVCIFERUM episcopum Calaritanum, *de non parcendo in deum delinquentibus* 18 (a. 355-360), passim aliis adhibitis locis, praesertim *de s. Athanasio* II, 11 et *de non parcendo in deum delinquentibus* 24 et *moriendum esse pro dei filio* 4 ⁽¹⁹⁾;
- secundum GREGORIUM episcopum Illiberitanum, *de fide orthodoxa* 1 (a. 360-370) ⁽²⁰⁾;
- secundum 'tomum DAMASI' (a. $\pm$ 379) ⁽²¹⁾;
- c. *commentario anonymo* (a. 375-380 ?) cod. Vat. Regin. lat. 1997, f° 137^a, s. IX : 'Incipit fides Nicaena' ⁽²²⁾;
- secundum NICETAM episcopum Remesianensem, *competentibus ad baptismum instructio* 3 (*de ratione fidei* 3 ; *de spiritus sancti potentia* 2.4) (a. 380-400 ?) ⁽²³⁾;
- secundum concilium HIPPONIENSE anni 393, Carthagine anno 397 recognitum ⁽²⁴⁾;
- secundum 'professionem' EUTYCHETIS, ex actis Latrocinii in actione concilii Chalcedonensis prima recitatis, testibus actis Chalcedonensibus ⁽²⁵⁾.

* * *

4. 'TOMVS DAMASI'

(g) Tom. Dam. anath.

Subiungimus *anathemata 'tomi Damasi'* ⁽²⁶⁾ post textum symboli Nicaeni sequentia. Inclinatorum exprimus litteris ea quae e symbolo sumptae sunt.

* * *

5. SYMBOLVM 'QVICVMQVE'

(b) Symb. 'Quicumque'.

Denique textum reddimus *symboli 'Quicumque'* Ps.-ATHANASII ⁽²⁷⁾. Litteris inclinatorum ea ponimus quae e symbolo sumptae sunt.

⁽¹⁴⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 107-109.

⁽¹⁵⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 174-176.

⁽¹⁶⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 175-177.

⁽¹⁷⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 299.

⁽¹⁸⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 299.

⁽¹⁹⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 298.

⁽²⁰⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 300.

⁽²¹⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 283.

⁽²²⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 298.

⁽²³⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 306.

⁽²⁴⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 302-304.

⁽²⁵⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 314.

⁽²⁶⁾ C.H. TURNER, *o.c.*, p. 284-294.

⁽²⁷⁾ Iuxta editionem A. HAHN - G.L. HAHN, *o.c.*, § 150, p. 174-177, paucis in textu uariantibus lectionibus indicatis.

SYMBOLVM ROMANO-MEDIOLANENSE

	<i>I</i> (a)	<i>II</i> (b)	<i>III</i> (c)
5	1. Credo in unum solum uerum deum. Patrem omnipotentem,	1. Credo <in deum. Patrem omnipoten- tem.>	1. Credo in deum. Patrem omnipotentem.
10	inuisibilem, impassibi- lem, immortalem.		
15	2. Et in filium eius unigenitum, dominum nostrum Iesum Christum ;	2. Et in <Iesum Christum,> filium eius unicum, dominum nostrum ;	2. Et in Iesum Christum, filium eius unicum, dominum nostrum ;
20	a. ante omnia saecula et ante omne prin- cipium natum ex patre ;		
25			
30	b. deum uerum, filium, ex uero dco, patre		
35			
40	c. — secundum quod scriptum est in euan- gelio : „Haec est autem uita aeterna. ut cognoscant te solum uerum deum et quem misisti Ie- sum Christum” — :		
45	d. per ipsum enim omnia facta sunt, uisibilia et inuisibilia ;		
50	e. qui descendit de caelis, uoluntate patris,		
55	f. propter nostram salutem ;		
60	3. natus de spiritu sancto et Maria uirgine — secundum carnem, sicut scriptum est — ;	3. qui, natus <de spiritu sancto ex Maria> uirgine,	3. qui natus est de spiritu sancto et uirgine Maria;
65			

SYMBOLVM
AFRICANVM
(d)

1. Credimus (Credo?) in
deum.
(Patrem) omnipoten-
tem, uni-
uersorum creatorem,
regem saeculorum,
immortalem et
inuisibilem.

2. Credimus (Credo?) et in
filium eius
(unicum)
Iesum Christum,
dominum nostrum ;

3. natum
de spiritu sancto
et uirgine
Maria ;

SYMBOLVM NICAENVM
Graece
(e)
Latina interpretatio
(f)

1. Πιστεύομεν εἰς
ἓνα
θεόν
2. πατέρα παντοκράτορα,

3. πάντων ὁρατῶν τε καὶ
ἀοράτων ποιητήν.

4. Καὶ εἰς
ἓνα
κύριον
Ἰησοῦν Χριστὸν
5. τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ,

6. γεννηθέντα
ἐκ τοῦ πατρὸς
μονογενῆ,
7. τοῦτέστιν ἐκ
τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς,
8. θεὸν ἐκ θεοῦ,
φῶς ἐκ φωτός,

9. θεὸν ἀληθινὸν
ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ,
10. γεννηθέντα, οὐ ποιη-
θέντα,
ὁμοούσιον τῷ πατρί,

11. δι' οὗ
τὰ πάντα ἐγένετο,
12. τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ
καὶ τὰ ἐν
τῇ γῇ (uel ἐπὶ τῆς γῆς).
13. τὸν

δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους
14. καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν
σωτηρίαν
κατελθόντα
[ἐκ τῶν οὐρανῶν]
15. καὶ σαρκωθέντα,
[ἐκ πνεύματος ἁγίου
καὶ Μαρίας
τῆς παρθένου]
ἐνανθρωπήσαντα,

1. Credimus in
(unum)
deum.
2. Patrem omnipotentem,

3. (omnium) uisibilium et
inuisibilium creatorem
(uel factorem).

4. Et (in)
unum
dominum (nostrum)
Iesum Christum,
5. (filium dei)

6. natum
de (uel ex) patre
unicum(uel unigenitum)

7. hoc est : de (uel ex)
substantia patris ;
8. deum de (uel ex) deo,
lumen de (uel ex) lu-
mine,

9. deum uerum
de (uel ex) deo uero ;
10. natum, non factum
(uel non creatum)
(homousion patri,
hoc est) :
unius (uel eiusdem)
cum patre substantiae
(quod graeci dicunt
homousion) :

11. per quem (omnia f. s.
uel) facta sunt omnia,
12. (siue) quae in caelo
(siue uel) et quae in
terra ;
13. qui

propter nos (homines)
14. et propter nostram
salutem,
descendit ;

15. et incarnatus est,

(et) homo factus
(per uirginem
Mariam),

5

10

15

20

25

30

35

40

45

50

55

60

65

SYMBOLVM ROMANO-MEDIOLANENSE

	<i>I</i> (a)	<i>II</i> (b)	<i>III</i> (c)
	4. et, crucifixum		4. sub Pontio Pilato
	sub Pontio Pilato,	4. sub <Pontio Pilato passus, mortuus> et sepultus,	crucifixus
70	sepultum,	5. tertia die <resurrexit> a mortuis ;	et sepultus,
	5. tertia die resurrexisse ;	6. ascendit <ad caelos>;	5. tertia die resurrexit a mortuis ;
75	6. ascendisse in caelis ;	7. sedet ad dexteram patris :	6. ascendit in caelum ;
	7. sedere ad dexteram patris :	8. unde <uenturus est iudicare uiuos> et mortuos.	7. sedet ad dexteram patris :
80	8. uenturum iudicare uiuos et mortuos.		8. inde uenturus (est) iudicaturus uiuos et mortuos.
85	9. Et in spiritum sanctum — paracletum quem misit dominus et deus noster saluator Iesus Christus discipulis, spi- ritum ueritatis — .	9. Et in spiritum sanctum ;	9. Et in spiritum sanctum ;
90		10. (in) ecclesiam sanctam ;	10. (in) sanctam ecclesiam ;
95		11. (in) remissionem peccato- rum ;	11. (in) remissionem peccato- rum ;
100		12. (in) carnis resurrectionem.	12. (in) carnis resurrectionem.
105			
110			
115			
120			
125			
130			

SYMBOLVM AFRICANVM (d)	SYMBOLVM NICAENVM Graece (e)	Latina interpretatio (f)	
4. crueifixum sub Pontio Pilato et sepultum, 5. (qui) tertio die a mortuis resurrexit ; 6. ascendit in caelos ; 7. sedet ad dexteram patris : 8. inde uenturus est iudicare uiuos et mortuos.	[σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ] παθόντα [καὶ ταφέντα,] 16. καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ [κατὰ τὰς γραφάς], 17. ἀνελθόντα εἰς (τοὺς) οὐρανοὺς [καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς], καὶ [πάλιν] ἐρχόμενον [μετὰ δόξης] κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς [οὐ της βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος]. 18. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον [αὐτοῦ] πνεῦμα [τὸ κύριον, το ζωοποιόν].	(ct) passus (est), 16. (et) resurrexit tertia die ; 17. (et) ascendit in (uel ad) caelos : inde (uel unde) uenturus (est) iudicare uiuos et mortuos. 18. Et (in) spiritum sanctum (add. 'omnis ⁊ amasi': neque facturam neque creaturam sed de sub- stantia deitatis).	70 75 80 85 90 95
10. remissionem peccato- rum ; 11. resurrectionem carnis ; (et) uitam aeternam ; 12. per sanctam ecclesiam.	(Anathemata) 19. Τοὺς δὲ λέγοντας· a. ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ (uel ἦ) b. πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν (uel οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι), καὶ (uel ἦ) c. (ὅτι) ἐξ οὐκ όντων ἐγένετο, ἦ d. ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἦ (uel ἄλλης) οὐσίας φάσκοντας εἶναι [ἢ κτιστὸν], ἦ e. τρεπτὸν ἦ ἀλλοιωτὸν τον υἱὸν τοῦ θεοῦ, f. τούτους (uel τοὺς τοιούτους) ἀναθεματίζει ἢ [ἀγία] καθολικὴ [καὶ ἀποστολική] ἐκκλησία.	(Anathemata) 19. Eos(autem) quidicunt: a. „Erat (aliquando) quando non erat”, et b. „antequam (uel priusquam) nasce- retur non erat”, et c. quia (uel quod) „ex (nihilo uel nullis (uel non) exstantibus (uel existentibus) factus est”, aut (uel uel) d. „ex alia subsistentia (uel ma- teria uel substantia) uel substantia (uel essentia)”, dicunt (uel dicentes) esse aut e. „conuertibilem uel mutabilem filium dei” ; f. (hos) anathematizat catholica (et apostolica) ecclesia.	100 105 110 115 120 125 130

'TOMVS DAMASI'

(Anathemata)

(g)

1. Et — quia postea hic error inoleuit ut quidam ore sacrilego auderent dicere spiritum sanctum factum esse per filium — anathematizamus eos qui non tota libertate proclamant eum cum patre et filio unius potestatis esse atque substantiae.
- 5 2. Anathematizamus quoque eos qui Sabellii sequuntur errorem, eundem dicentes (esse) patrem quem et filium.
3. Anathematizamus Arrium atque Eunomium qui, pari impietate licet sermone dissimili, filium et spiritum sanctum adserunt creaturas.
- 10 4. Anathematizamus Macedonianos qui, de Arrii stirpe uenientes, non perfidiam mutauerunt sed nomen.
5. Anathematizamus Photinum qui, Ebionis heresim instaurans, *dominum Iesum Christum* tantum *ex Maria* confitetur.
6. Anathematizamus eos qui duos adserunt filios: unum ante
15 saecula et alterum post assumptionem carnis ex uirgine.
7. Anathematizamus eos qui pro hominis anima rationabili et intellegibili dicunt dei uerbum in humana carne uersatum, cum ipse filius et uerbum dei non pro anima rationabili et intellegibili in suo corpore fuerit, sed nostram — id est rationabilem et intellegibilem
20 — sine peccato animam suscepit atque saluauerit.
8. Anathematizamus eos qui uerbum filium dei extensionem aut collectionem et a patre separatum, insubstantium et finem habiturum esse contendunt.
9. Eos quoque sui de ecclesiis ad ecclesias migrauerunt, tamdiu
25 a communione nostra habemus alienos quamdiu ad eas redierint ciuitates in quibus primum sunt constituti. Quod si alius, alio transmigrante, in loco uiuentis est ordinatus, tamdiu uacet sacerdotii dignitate, qui suam deseruit ciuitatem, quamdiu successor eius quiescat in domino.
- 30 10. Si quis non dixerit semper patrem, semper filium, semper spiritum sanctum esse, hereticus est.
11. Si quis non dixerit *filium natum de patre* id est de substantia diuina ipsius, hereticus est.
12. Si quis non dixerit *uerum deum filium dei* sicut uerum deum
35 patrem (eius, et) omnia posse (et) omnia nosse et patri aequalem, hereticus est.
13. Si quis dixerit quod in carne constitutus cum esset in terra, in caelis cum patre non erat, hereticus est.
14. Si quis dixerit quod in passione crucis dolorem sentiebat
40 deus et non caro cum anima quam induerat — forma serui quam sibi acceperat, sicut ait scriptura — filius dei Christus, non recte sentit.

'TOMVS DAMASI'

*(Anathemata)**(g)*

15. Si quis non dixerit quod in carne *sedet in dextera patris*, in qua *uenturus est iudicare uiuos et mortuos*, hereticus est.

45 16. Si quis non dixerit spiritum sanctum de patre esse uere ac proprie sicut filium, de diuina substantia et deum uerum, hereticus est.

17. Si quis non dixerit omnia posse spiritum sanctum et omnia nosse et ubique esse sicut filium et patrem, hereticus est.

50 18. Si quis dixerit spiritum sanctum facturam aut per filium factum, hereticus est.

19. Si quis non dixerit omnia per filium et spiritum (suum) sanctum patrem fecisse, id est *uisibilia et inuisibilia*, hereticus est.

20. Si quis non dixerit patris et filii et spiritus sancti unam diuinitatem, potestatem, maiestatem, potentiam, unam gloriam, dominationem, unum regnum atque unam uoluntatem ac ueritatem, hereticus est.

21. Si quis tres personas non dixerit ueras patris et filii et spiritus sancti, aequales, semper uiuentes, omnia continentes uisibilia
60 et inuisibilia, omnia potentes, omnia iudicantes, omnia uiuificantes, omnia facientes, omnia saluantes, hereticus est.

22. Si quis non dixerit adorandum sanctum spiritum ab omni creatura sicut filium et patrem, hereticus est.

23. Si quis de patre et filio bene senserit, de spiritu sancto autem
65 non recte habuerit, hereticus est ; quod omnes heretici de filio (dei) et spiritu (sancto) male sentientes in perfidia iudaeorum et paganorum inueniuntur.

24. Quod si quis putat, (Christi) *patrem deum* dicens et *deum filium eius* et deum sanctum spiritum, deos dicere, et non propter
70 unam diuinitatem et potentiam quam credimus et scimus patris et filii et spiritus sancti, ita dicit deum ;

25. subtrahens autem filium aut spiritum sanctum, ita solum aestimet *deum patrem* dici aut ita credit *unum deum*, hereticus est in omnibus immo iudaeus ;

75 26. quod nomen deorum in angelis et sanctis omnibus a deo est positum et donatum, de patre autem et filio et spiritu sancto propter unam et aequalem diuinitatem non nomen deorum sed ei nobis ostenditur atque indicitur ut credamus,

27. quia in patre et filio et spiritu sancto solum baptizamur, et
80 non in archangelorum nominibus aut angelorum quomodo heretici aut iudaei aut etiam pagani dementes.

28. Haec est ergo salus christianorum : ut, credentes trinitati id est patri et filio et spiritui sancto (et) baptizati in ea, ueram solam unam diuinitatem et potentiam, maiestatem et substantiam eius-
85 dem esse sine dubio credamus.

SYMBOLVM 'QVICVMQVE'

(h)

1. Quicumque uult saluus esse, ante omnia opus habet (*al.* est) ut teneat catholicam fidem ;
2. quam nisi quisque integram inuiolatamque seruauerit, absque dubio in aeternum peribit.
- 5 3. Fides autem catholica haec est : ut *unum deum* in trinitate et trinitatem in unitate ueneremur ;
4. neque confundentes personas neque substantiam separantes :
5. alia est enim persona patris, alia filii, alia spiritus sancti,
6. sed patris et filii et spiritus sancti una est diuinitas, aequalis
- 10 gloria, coaeterna (*al.* aequalis) maiestas.
7. Qualis pater, talis filius, talis <et> spiritus sanctus.
8. Increatus pater, increatus filius, increatus <et> spiritus sanctus ;
9. immensus pater, immensus filius, immensus <et> spiritus
- 15 sanctus ;
10. aeternus pater, aeternus filius, aeternus <et> spiritus sanctus :
11. et tamen non tres aeterni sed unus aeternus,
12. sicut non tres increati nec (*al.* et) tres immensi sed unus increatus et unus immensus.
- 20 13. Similiter omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens <et> spiritus sanctus :
14. et tamen non tres omnipotentes sed unus omnipotens.
15. Ita deus pater, deus filius, deus <et> spiritus sanctus :
16. et tamen non tres dii sed unus est deus ;
- 25 17. ita dominus pater, dominus filius, dominus <et> spiritus sanctus :
18. et tamen non tres domini sed unus est dominus ;
19. quia sicut singillatim unamquamque personam <et> deum et (*al.* ac ; *al.* aut) dominum confiteri christiana ueritate compellimur,
- 30 ita tres deos aut [tres] dominos dicere catholica religione prohibemur.
20. *Pater* a nullo est factus nec creatus *nec genitus* ;
21. *filius a patre* solo est non factus, non (*al.* nec) creatus, sed *genitus* ;
- 35 22. *spiritus sanctus a patre et filio* non factus nec creatus nec genitus <est>, sed *procedens*.
23. Vnus ergo pater, non tres patres ; unus filius, non tres filii ; unus spiritus sanctus, non tres spiritus sancti.
24. Et in hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut
- 40 minus, sed totae tres personae coaeternae sibi sunt et coaequales ;
25. ita ut per omnia — sicut iam supra dictum est — et unitas in trinitate et trinitas in unitate (*al.* et trinitas in unitate et unitas in trinitate *o*) ueneranda sit.
26. Qui uult ergo saluus esse, ita de trinitate sentiat.
- 45 27. Sed necessarium est ad aeternam salutem, ut incarnationem quoque domini nostri Iesu Christi fideliter credat.

SYMBOLVM 'QVICVMQVE'

(h)

28. Est ergo fides recta : ut *credamus* et confiteamur quia *dominus noster Iesus* [*Christus*], *dei filius*, deus <pariter> et homo est :

29. *deus* est *ex substantia patris ante saecula genitus*, [et] *homo*
50 [est] *ex substantia matris in saeculo natus* ;

30. perfectus deus, perfectus homo ex anima rationali et humana subsistens ;

31. aequalis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem.

55 32. Qui licet deus sit et homo, non duo tamen sed unus est Christus :

33. unus autem non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in deum ;

34. unus omnino non confusione substantiae, sed unitate per-
60 sonae ;

35. nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita <et> deus et homo unus est Christus.

36. *Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, <tertia die> resurrexit a mortuis,*

65 37. *ascendit in* (al. *ad*) *caelos, sedet ad dexteram* [*dei*] *patris* [omnipotentis], [— sicut uobis in symbolo traditum est, —] *inde uenturus* [*est*] *iudicare uiuos et mortuos* ;

38. ad cuius aduentum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem :

70 39. et qui bona egerunt ibunt in *uitam aeternam*, qui uero mala in ignem aeternum.

40. Haec est fides catholica ; quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit.

APPENDIX D
(*LECTIONES VARIANTES ALIAE*)

APPENDIX D (LECTIONES VARIANTES ALIAE) ⁽¹⁾

LIBER I

I. 3 contemnentes] contemnendo *Ben.* 4 rationis] narrationis *Ben.* 6
humani ingenii] ingenii humani *Ben.* diligentiae] diligencia *Ben.* uiuacitate]
uiuacitatis *Ben.* 8 illas] illa *Ben.* 9 humani] *s. l. Ben. p¹* 12 figunt] fingunt
Ben. 14 incommutabilem] commutabilem *Ben.* 22 eorum scilicet *om. Ben.*
23 eorum] *add. scilicet Ben.* 26 quo] quod *Ben.* quod *om. Ben.* 31 huius-
modi] eiusmodi *Ben.* 32 putant] putat *Ben.* 33 potentiae] potentia *Ben.*
errant] errat *Ben.* 39 quibus] cuius *Ben.* 45 zelans] *s. l. Ben. p¹* 46 quae]
qui *Ben.* 48 sirparet] spirasset *Ben.* 51 in *om. Ben.* 59 uellet] uellit *Ben.*
62 non] *add. autem Ben.* 66 commutatio] transmutatio *Ben.* 71 plene] plana
Ben.

II. 24 autem *om. Ferrand.* 25 sicubi] si *Ferrand.* discere] dicere
Ferrand.

III. 2 ubi pariter haesitat, quaerat mecum *om. Facund.* 3 cognoscit]
agnoscit *Ferrand.* 6 tutum] iustum *Ferrand.* 9 neque] nec *Facund.* 49/50
Arbitror sane nonnullos tardiores in quibusdam locis librorum meorum] in
exordio librorum meorum *Facund.* 50 opinaturos] opinaturus *Facund.* 51
aut non sensisse quod sensi *om. Facund.* 52 neque] nec *excerpt.* 61 idipsum
falsum] de ipso falso *Pelag.* 62 alteri placet *om. Facund.* 64 ipse *om. Facund.*
65 existimor] estimor *Pelag.*

IV. 1/3 quos legere potui qui ante me scripserunt de trinitate quae deus est,
diuinorum librorum ueterum et nouorum *om. coll.* 4 quod] *praem.* omnis itaque
scriptura ueteris ac noui testamenti diuinitus inspirata, si catholice intelligitur, hoc
insinuat *Alcuin.* 5 unius] unus sit deus eiusdem *Alcuin* ; *add. eiusdemque Theodulf.*
substantiae] *add. uniusque essentiae Alcuin.* 5/6 inseparabili aequali-
tate diuinam insinuent unitatem] atque inseparabilis in diuinitate unitatis *Alcuin.*
6 sint] sunt *Alcuin.* deus] *add. pater et filius et spiritus sanctus Alcuin.* 9
spiritusque] spiritus *Alcuin. Theodulf.*

VI. 7 enim] est tamen *coll.* 8 post dicit] dicit euangelista *coll.* est] *add.*
et habitabit in nobis *coll.* 15 liquido] liquide *Godesc.* 21 si *om. coll.* 28
dixisse apostolum Paulum] apostolum Paulum dixisse *Godesc.* 36 uiuimus]
uiuimus *Godesc.* 43 filium] *add. uel spiritum sanctum Alcuin.* 44 Qui *om.*
Alcuin. immortalitatem] *add. et lucem habitat inaccessibilem Alcuin.* 48
qui] *praem.* quod autem apostolus ait de uno deo *coll.* 49/50 quem nemo
hominum uidit nec uidere potest ; cui est honor et gloria in saecula saeculorum
om. coll. cui est honor in saecula saeculorum *om. Alcuin.* 52/53 beatus et
solus potens, rex regum et dominus dominantium, quod est *om. coll.* 52 beatus]
praem. absolute Alcuin. 53 et *pr. om. Alcuin.* solus] *add. beatus, potens,*
inuisibilis *Alcuin.* et *alt. om. Alcuin. coll.* trinitas] *add. intellegenda est coll.*
78 Quoniam] *praem. item apostolus coll. ; add. inquit coll.* 129 seruimus] *add.*
nam latria grece, latine seruitus dicitur quae quantum ad ueram religionem attinet
non nisi et soli deo debetur *Paris.*

VII. 16 enim *om. coll.* 17 factus] *praem. filius coll.* 25 itaque *om. Alcuin.*
28 confusione] personae discretionem (*al. naturali confusione*) *Alcuin.* 32 rapi-
nam] rapina *coll.* 41 dei] quae aequalis est patri *Alcuin.* serui] qua minor

(¹) Eorum scilicet testium quorum loci intra uncus quadratos [] citantur in
apparatu secundo.

est pater *Alcuin.* 45 sed *om. Godesc.* 46 utrumque autem] et (*om. diuers., 1; opusc. I*) utrumque *Godesc.* 47 Neque enim] non tamen *Alcuin.*

VIII. 59 ergo *om. coll. excerpt.* tradiderit] *add. filius coll.* 61 uiuentibus] uiuentes *excerpt.* 63 dictum] dicit *excerpt.* 64 est] esse (*del. 2 m.*) *excerpt.* 105/106 bene intellexerat Philippus ut diceret] autem in euangelio philippus ait ad iesum *coll.* 106 nobis *alt.] add. ita soluitur coll.* 124 ait] *praem. ipse coll.* 128 utriusque] *praem. uel coll.* 133/137 spiritu sancto tamquam solus ipse sufficiat ad beatitudinem nostram; et ideo solus sufficit quia separari a patre et filio non potest, sicut pater solus sufficit quia separari a filio et spiritu sancto non potest, et filius ideo sufficit solus quia separari a patre et spiritu sancto non potest, et ideo solus pater sufficit ad beatitudinem nostram quia separari a filio et spiritu sancto non potest, et filius ideo solus sufficit quia separari a patre et spiritu sancto non potest, sic etiam et spiritus sanctus quia separari a patre et filio non potest *coll.* 134 quia *om. Theodulf.*

IX. 1 eorum] discipulorum *coll.* forma] *praem. christi coll.* 10 enim] *del. excerpt. p²* finem] finis *excerpt. p²* facit *om. excerpt.* 11 eo] hoc (*o i. r.*) *excerpt.* 15 dilectionis] delectationis *coll.* 17 diligetur] diligitur *coll.* 22/23 et cum filius ostenditur, etiam pater ostenditur qui in illo est *om. coll.* 26 Quoniam] quia *coll.* 47 Et] *praem. et ne uideatur ab hac mansione spiritus sanctus separari dicit idem filius de eo coll.* 48 discedet] discedit *coll.*

X. 25 inquit] *add. psalmista coll.* 54 Exiui] *add. inquit filius coll.* 56 exiui] exiui *excerpt.* non *om. excerpt.* 57 sed aliter, id est in assumpta creatura *om. excerpt.* 58 Et *om. excerpt.* est] *add. enim excerpt. p^a* ueni in hunc mundum] in hunc mundum ueni *excerpt.* 63 sic] sicut *excerpt. p^a* 65 uisionem] *add. dei coll.* 68 illic] illicque *coll.* 79 sed] et *coll.* 80 Quales] tales *coll.* tales] quales *coll.* conseruat] conseruet *coll.*

XI. 2 distinguamus] distinguendum est itaque *coll.* eis] diuinis libris *coll.* 3 est et *om. coll.* 11 exinaniuit] *add. formam serui accipiens coll.* est] *add. et coll.* 12 remittetur] dimittetur *coll.* 17 Spiritus] *praem. et in isaia coll.* 23 formam] *add. enim Elipand.* 24 formam] *add. autem Elipand.* 24/25 sed uoluntatem eius qui misit eum *om. coll.* 25/26 habet pater] pater habet *Elipand.* 26/27 sic dedit et filio uitam habere in semetipso *om. Elipand.* 28 et: Pater, inquit, si fieri potest, transeat hic calix *om. coll.* 31 mortem autem crucis *om. coll.* 32/33 Et omnia tua mea sunt, inquit, et mea tua *om. coll.* 34 eum misit] misit eum *coll.*

XII. 1 De] *praem. quomodo intellegendus sit quod saluator ait coll.* 14 iudicaui me, inquit] inquit iudicaui me *coll.* 14/15 in uobis] inter uos *coll.* 17/18 Quibus etiam paulo post dicit: Non potui loqui uobis quasi spiritalibus sed quasi carnalibus *om. coll.* 19 se scire] scire se *coll.* 28 et *om. excerpt.* 40 creaturae] *add. primogenitus dictus est non primocreatus ut et genitus pro natura et primo propter perpetuitatem credatur excerpt.* 49/50 satagentibus discipulis] dicit et saluator discipulis satagentibus *coll.* 50 respondit *om. coll.* Sedere] *add. autem coll.* meam *om. coll.* 102 uerbum patris] patris uerbum *excerpt.* 106 est] esse *excerpt.* 111 habet] *add. inquit coll.* ita] sic *coll.* 112 habere uitam] uitam habere *coll.* 114 sit] *praem. aeterna coll.* 114/115 habere uitam] uitam habere *coll.* 123 Ego] *praem. item idem dicit coll.* 129 Ego] *praem. ideo ac si diceret coll.* 142 Qui] *praem. similiter intellegendum est quod ait coll. in alt. om. coll. b^a* 146 non] *praem. id est coll.* 148 appareret] apparuit *coll.*

XIII. 3 diceret] loquitur *coll.* Paulus *om. coll.* 4 saeculi] mundi *coll.* Si] *praem. dicens coll.* 6 enim *om. Alcuin.* 12 quia] proinde *coll.* et *om. coll.* 21 persecuerantes] *add. erant coll. b³* 26 in qua] *del. coll. b³* 31 ipsa] *add. subiectio coll.* 76 dictum] *praem. non secundum hanc regulam coll.* 147 inquit *om. excerpt.* 150 haec forma accepta est *om. excerpt.* 153 non rapinam] rapinam non *excerpt.* 160 solus *om. excerpt.* quia] quia *excerpt.* 164 et] ex *excerpt.* 164/165 eis erit] erit eis *excerpt.*

LIBER II

PROOEM. 9 sunt quae] quaedam sunt *Godesc.* 9/10 tolerantur] toleranda *Godesc.* 10 cum iam] postquam *Godesc.* 25 adulate] adolante *excerpt.* 26/27 reprehensurus est] est reprehensor *excerpt.* 28 docet] doceat *excerpt.* 29 adulans] adolans *Godesc.*

I. 11 tamen *om. coll.* 12/13 ad quam potius regulam] quonam *coll.* 13 referantur] referenda sint *coll.* eam] *add.* formam *coll.* 16 Filium] *praem.* nam *coll.* 17 quippe *om. coll.* deo] *add.* lumen de lumine *coll.* 32 et *alt. om. coll.* 35/36 uitam habere] habere uitam *coll.* 36 filius a se facere] facere filius a se *coll.* 49 illi est] est illi *coll.* 51 sed] et *coll.* 55 Quaecumque] *praem.* item *coll.* 58 filio *alt.]* filii (*i tert. ex o per ras.) coll. b.*

II. 7 sicut] ut *coll.* quod] *praem.* illud *coll.* 8 et *om. coll.* 9 in libro superiore *om. coll.* tractauimus] diximus *coll.*

III. 4 Non] *praem.* nec ideo spiritum sanctum esse minorem patre et filio quia scriptum est de eo *coll.* 6 Ille me clarificabit quia de meo accipiet et annuntiabit uobis *om. coll. b^a* 18 diximus] dixi *coll.* 19 paracletus] *add.* spiritus ueritatis *coll.* 19/20 spiritum ueritatis *om. coll.* 23 filius a se] a se filius *process.* nisi] sed *process.* 24/25 sicut iam ostendimus *om. coll.* 25 non] *praem.* sicut *coll. b³* 33 alio] *praem.* quod in *coll.* loco] *add.* hoc est in libro quintodecimo plenius disputatum repperitur *coll.*

IV. 2 patrem] *praem.* nec ideo *coll.* 3 filio] *add.* esse *coll.* 12 aequales] *praem.* ideo *coll.* sint] sunt *coll.* 13 glorificant] clarificant *coll.*

V. 2 maior *alt.]* *praem.* nec inde *coll.* 3 se missum] missum se *coll. b^a* 4 maior] *praem.* nec etiam *coll.* 5 et] nec *coll.* 6 est *om. coll.* sicut commemorauimus *om. coll.* 7 filius] *add.* ut est quem mittet pater in nomine meo *coll.* cum dicit] et iterum *coll.* autem] ego *coll.* abiero] *add.* inquit *coll.* 8 unde] *praem.* sed *coll.* et] aut *coll.* 9 exii] exiui *coll.* 11 ipse *om. coll.* 12 ipsum] eum *coll.* 18 si de filio dictum est *om. coll.* enim *om. coll.* 22 pertendit] attingit *coll.* 23 neque] nec *coll.* 24 usquam] s i. r. *coll. b²* 32 ista *om. Alcuin.* 33 siue filii siue spiritus sancti] filii *Alcuin.* 34 Et *om. Alcuin.* 40 itaque] autem *Alcuin.* Misit] *add.* inquit apostolus *coll.* 42 est] *add.* dei filius *Alcuin.* erat] *add.* sicut euangelista ait : in mundo erat et mundus per ipsum factus est *Alcuin.* 43 Maria] *add.* uirgine *Alcuin.* 68 quia] *praem.* qui filius secundum diuinitatem non solum a patre sed etiam a se ipso missus esse intellegitur *coll.* 69 Sic ergo intellegat] nam *coll.* 69/70 illam incarnationem et ex uirgine natiuitatem] illa incarnatio et natiuitas ex uirgine *coll.* 79 eius] patris *coll.* 82 putet] non tamen putandum est *coll.* 85 erat] *add.* uerbum *coll.* 97 ea *pr. om. Alcuin.* 100 porro] igitur *Alcuin.* 108 uero sic] ita uero *Alcuin.* 111 filius uisibilis] uisibilis filius *coll.* 120 super] in *coll.* 120/121 dominum] *add.* baptizatum *Alcuin.* 121 uelut *om. Alcuin.* 124 et *alt. om. Alcuin.* 126 spiritus sancti] sancti spiritus *Alcuin.* 129 comota a] commouerentur *Alcuin.* 130/131 conuerterentur] conuertere *Alcuin.*

VI. 3/4 sic est assumpta creatura in qua appareret spiritus sanctus] est ita a spiritu sancto columba in qua apparuit assumpta *Alcuin.* 5 uerbi dei] dei uerbi *coll.* non ut] ut non *coll.* 6 dei *om. coll.* 9 aliud *alt.]* *add.* est *Alcuin.* caro] *add.* factum *Alcuin.* id est *om. Alcuin.* 10 uerbum *pr. et alt.]* deus *Alcuin.* homine] *add.* sicuti sancti sapientes uerbum dei habent *excerpt.* aliud *alt.]* *add.* est *Alcuin.* homo] *add.* ut christus *excerpt.* 12 et *pr. om. coll.* caro] *add.* pariter *coll.* 23/24 incommutabiliter] *praem.* qui *Alcuin.* 24 permanentis] permanet *Alcuin.* 31/32 tamen ita possumus] possumus tamen *Alcuin.* 32 dicere] *add.* una persona *coll.* et *pr. om. Alcuin.* 33 et *pr. om. Alcuin.* et *tert. om. Alcuin.* 50 uere] uero *excerpt.* 67 ergo] igitur *Alcuin.*

67/69 quae ad eum significandum et sicut humanis sensibus oportebat demonstrandum temporaliter exstiterunt] in quibus apparuit spiritus sanctus *Alcuin.* 69 missus] *add.* quoque *coll.* etiam spiritus sanctus *om.* *Alcuin.* etiam *om.* *coll.* tamen] propter eas *Alcuin.* 70 dictus est] dici potest *Alcuin.* 71 inhaesit] *add.* illi *Alcuin.* personae] *add.* perpetualiter *Alcuin.* 72 corporales] *add.* id est columba et ignis *Alcuin.*

IX. 29 quia ipsa] nam omnis *Isid.* 33 ac] aut *Isid.* 34 mortale] mortalis utique *Isid.*

LIBER III

PROOEM. 37 fidem] ueritatem *Facund.* 41 firme] firmiter *Facund.* 42 meas litteras] in meis litteris *Facund.*

VII. 6 enim *om.* *Isid.* 6/7 musculae] muscae *Isid.* 7 sunt breuissimae] minutissimae sunt *Isid.* qua] *praem.* aculeis permolestae *Isid.* aegyptius] aegyptiorum *Isid.* 8 caedebatur] cactus est *Isid.* 89 Sicut] sic *excerpt.* 91 ipsae] ipse *excerpt.* pecudes] pecodes *excerpt.* 93 phantasia] fantasiae *excerpt.* 93/94 imprcssa] impressae *excerpt.* 96 aspergeretur] aspargeretur *excerpt.* 98 congruentiae rationis] congrue rationes *excerpt.* incommutabiliter] incommotabiliter (*et sic semper mo loco mu*) *excerpt.* 99 summa *om.* *excerpt.*

VIII. 18 exemplo] exemplum *excerpt.* docui] docuit *excerpt.*

X. 8 facta esse] esse facta *coll.* 9 facta] *add.* iuxta apostolum credimus *coll.* 23 omnes] *add.* inquit *coll.* 128 dicitur *om.* *Isid.* frigus pigrum] pigrum frigus *Isid.* 129 pigros] *add.* homines *Isid.* facit] fecit *Isid.*

LIBER IV

PROOEM. 6 qua] *add.* uia *excerpt.*

IV. 3 enim *om.* *Isid.* 4 fiunt] faciunt *Isid.* Qui] senarius *Isid.* propterea *om.* *Isid.* perfectus] *praem.* primus et *Isid.* 5 quia] et *Isid.* suis] *add.* primus *Isid.* completur] impletur *Isid.* 7/8 Sexta ergo eius unum est, tertia duo, dimidia tria] nam sextam sui intra continet, quod unus; tertiam, quod duo; et dimidium, quod tres *Isid.* 10 deus sex diebus perfecit] sex enim diebus perfecit deus *Isid.* 16 aetas *om.* *Isid.* inueniatur] est *Isid.* 17 inde secunda] secunda hinc *Isid.* 17/18 et deinceps] tertia *Isid.* 18 sicut Matthaeus euangelista distinxit ab Abraham *om.* *Isid.* 19 a David *om.* *Isid.* usque *alt.*] *praem.* quarta *Isid.* 19/20 in Babyloniam *om.* *Isid.* 20 atque inde usque ad uirginis partum] quinta usque ad aduentum Christi *Isid.* 22 sextam] sexta *Isid.* inchoauit natiuitas domini *om.* *Isid.* nunc] *add.* aetas *Isid.* agitur] est *Isid.* 23 ad] in *Isid.* occultum temporis *om.* *Isid.* finem] *add.* mundi *Isid.* 50 ergo] enim *Isid.* 51 Proinde] cuius summa *Isid.* 51/52 multiplicatur] multiplicata *Isid.* 52 tamquam senarius secundi uersus *om.* *Isid.* et fiunt] id est *Isid.* 53 sexageni] sexaginta *Isid.* trecenti et sexaginta] CCCLX *Isid.* dies *om.* *Isid.*

V. 2 figura] figuram *Isid.* 2/3 se resuscitaturum] citaturum se *Isid.* 3 numerus] *add.* enim *Isid.* 4 enim] *add.* ei *Isid.* 5 aedificatum] *add.* est *Isid.* 6 nouem] octo *Isid.* 12 aprilis] aprilis *Isid.* conceptus creditur] praedicatur esse conceptus *Isid.* 15/16 Natus autem traditur octauo kalendas ianuarias] et octauo kalendas ianuarii natus esse probatur *Isid.* 17 computationi *om.* *Isid.* septuaginta] *add.* et *Isid.* reperiuntur dies] dies inueniuntur *Isid.* 17/18 qui

senarium numerum quadragies sexies habet] quibus computatis per senarium numerum quadragies sexies adimpletur *Isid.* 18/21 annorum templum aedificatum est quia eo numero senariorum corpus domini perfectum est quod mortis passione destructum triduo resuscitauit. Dicebat enim hoc de templo corporis sui] et aedificatio templi et perfectio corporis declaratur, de quo specialiter dixerat : Et in triduo suscitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis sui quod mortis passione deuicta post triduum suscitaretur *Isid.*

ix. 1 Non] nec etiam *Alcuin.* 7 uult] *add. ergo Alcuin.*

x. 4 diabolus] *add. mediator est ad mortem qui Alcuin.* hominem superbientem] superbientem hominem *Alcuin.* 5 Christus] *add. mediator ad uitam Alcuin.*

xiii. 88 excelsissima] *add. autem excerpt.* 90 pertendens] pertendit *excerpt.* disponens] disponit *excerpt.*

xiv. 1 id *om. Beat.* posse] potest *Beat.* rite] hoc sacrificium *Beat.* nisi] *praem.* per quemlibet sacerdotem *Beat.* 2 nec nisi ab eis accipiat quod offertur] neque potest hoc sacrificium quod offertur a quibuscumque comedere et bibere nisi tantum ab ipsis *Beat.* 3 atque id] ut et sacerdos qui offert. *Beat.* ut] *praem.* et *Beat.* 4 cupiunt] *praem.* desiderant et *Beat.* 7 dei *om. Beat.* 7/8 haberet per sacrificium sua purgare peccata nec originalia nex ex humana *om. Beat.* 8 quae *om. Beat.* adduntur] adducuntur *Beat.* 9 congruenter] amabiliter et acceptabiliter *Beat.* hominibus] omnibus *Beat.* sumeretur] sumetur *Beat.* 10 offerretur] offertur *Beat.* humana] *praem.* Christi *Beat.* aptum] *praem.* acceptum et *Beat.* huic *om. Beat.* 11 caro] *add. Christi Beat.* 12 uitis] *add. et peccatis Beat.* 13 et *om. Beat.* 14 posset] possit *Beat.* 15 corpus] *add. Christi Beat.* effectum] perfectum *Beat.* Vt] et *Beat.* 16 eui] *praem.* id est *Beat.* 17 idem] hoc totum *Beat.* 18 mediator] *add. Christus Beat.* 19 unum *pr.] praem.* et fecit *Beat.* maneret] manere *Beat.* faceret] facere *Beat.*

xviii. 6/7 Sanitas enim a morbo plurimum distat, sed media curatio] inter sanitatem autem et morbum media est curatio quae *Isid.*

xx. 1,11 missus] misus *coll. b^a* 20 substantiae] substantia *coll.* 25 autem] enim *excerpt.* 27 ista] s *eras. coll. b* 32 ista] illa *excerpt.* 68 uniuersae] cuique *coll.,* cuiquam *excerpt.* 78 manifestatus] manifestus *coll. b^a* 93 prodiui] prodii *coll. Theodulf.* 94 sancto] *add. dicitur Theodulf.* 95 ergo *om. process.* 98 etiam] *add. et process.* 99 haec tres] hi tres *process.* 105 sufflans] *add. in faciem discipulorum Theodulf.* 110 sanctum] *add. certa est process.* 111 spiritum] *add. sanctum coll. process.* sufflans] *add. in faciem discipulorum Theodulf.* 115 certe] certae *coll.* 123 et filio *om. process.* 125 fuerat] erat *coll.* clarificatus] glorificatus *coll.* 138 clarificatus] glorificatus *coll.* 142/143 aduentum] aduentu *coll.*

xxi. 8 patrem] *praem.* porro *coll.* 19 aeternitatem] aeternitate *coll.* 23 quemadmodum] qu/emadmodum 1 *lit. eras. coll. b* 47 purgetur] purgatur *excerpt.* 55 rationali] rationabili *coll.* uel] et *coll.* 55/56 hoc enim quibusdam placuit appellare quod graeci dicunt *νοερόν om. coll.*

LIBER V

i. 20 summeque] summoque *Agob.* ac] et *Agob.* 21 ex] esse *Agob.* 22 esse *om. Agob.* cum] etiam *Agob.* 24 comprehendendis] comprehendere *Agob.* 29 eum] cum *Agob.* 31 ibi uideat] uideat ibi *Agob.* 33 distensionem] distensionum *Ben.,* distinctionem *Agob.* 34 35 certe istorum inueni-

mus *om. Ben.* 35/36 inuenimus] *add. certe istorum inuenimus Ben.* 37 quantae] quantum *Agob.* 40 sine *pr.] praem. credamus ergo deum Godesc.* sine qualitate bonum *om. Agob.* 44/45 nondum] non deum *Godesc.* 45 omni modo *om. Godesc.* cauet] caucat *Godesc.* 46 sit] *add. deus summus Godesc.*

II. 2 ουσίαν] *usian Ben. coll. excerpt.* 4 scire dicta est *om. Ben.* dicta est *pr. om. coll. excerpt.* 5 suo] *add. moysi excerpt.* 7 essentiae siue substantiae] substantiae uel essentiae *excerpt.* 8 accidentias] accidentia *Ben. coll. excerpt.* eis] eius *Ben.* 9 autem *om. Ben.* accidere] accedere (*et sic semper e loco i*) *excerpt.* 10/11 incommutabilis substantia uel essentia *om. Ben.* 12 ac] hac *Ben.* 15 tantum non *om. Ben.*

IV. 4 ἀχόριστα] *achorista excerpt.* corui] corbi *excerpt.* 11.14 nigrigritudo] nigretudo *excerpt.* 15 ibi] ubi *excerpt.* 16 quia] quā *excerpt.* aut] uel *excerpt.* 17/18 et illud dici accidens placet quod licet non amittatur, minuitur tamen uel *om. excerpt.* 19 quia] quā *excerpt. p.* quamdiu *excerpt. p²* 20 quia] quam *excerpt.* 21 desipit] dissipit *excerpt. p^a* 24 dicitur *om. excerpt.* 26 enim] autem *coll.* 32 passiones] *add. in deo uero nihil tale omnino reperitur coll.*

V. 1 autem *om. coll.* 2 eo mutabile] commotabile *excerpt.* quod] *add. de deo Alcuin.* 3 dicitur *pr.] add. ut in superioribus diximus. Quamuis enim Alcuin. Dicitur alt.] dicatur Alcuin.* 3/4 ad aliquid sicut pater ad filium et filius ad patrem] pater ad filium et filius ad patrem secundum ad aliquid *Alcuin.* 4 quod *om. Alcuin.* non est accidens] accedens (*corr. 2 m.*) non est *excerpt.* est] *add. tamen Alcuin.* accidens] *add. patri patrem esse uel filio filium esse Alcuin.* 8 esse] *praem. pater esse pater nec filius Alcuin.* 9 coepisset] *add. pater pater esse uel filius filius esse Alcuin.* aut aliquando esse desineret] uel desineret esse quod erat *Alcuin.* esse desincret] desineret esse *excerpt.* filius *om. Alcuin.* 10 diceretur] *add. pater uel filius Alcuin.* 13 quia et *om. Alcuin.* 14 ei] eius *excerpt.* 15 haec dicuntur] ut dictum est in prioribus *Alcuin.* 16 ad *alt. om. Alcuin.* ad *tert. om. excerpt.* 19 Quamobrem *om. Alcuin.* 19/20 diuersum sit patrem esse et filium esse] alius sit pater et alius filius *Alcuin.* 20 substantia] *add. patris et filii Alcuin.* hoc] haec *excerpt.*

VI. 5 quia] quā *excerpt.* 5/6 dicere eum] eum dicere *excerpt.* 6 ipse] quisque *excerpt.* 8 Pater ad filium dicitur] dicitur pater ad filium *excerpt.*

VII. 18 illa] ulla *excerpt.* 22 aliud] aliquod *excerpt.* 25/26.26 quadripedalis] quadrupedalis *excerpt.* 33 armatus est] est armatus *excerpt.* 34 tantumdem autem ualet si dicam : 'Inermis est' *om. excerpt.* 36.38 Romae] roma *excerpt.*

VIII. 1 illud] *add. uero coll.* teneamus] tenendum est *coll.* quidquid] *praem. quod coll.* 12 illi] heretici *coll.* 13 filio] *praem. de coll.* 23 Situs uero] nam et situs *Isid.* loca] locus *Isid.* tempora] tempus *Isid., add. et patri Alcuin.* non] *praem. in deum Isid.* 24 translate ac per similitudines] per similitudinem translate *Isid.* translate] translatiue *Alcuin.* ac *om. Alcuin.* in deo *om. Isid.* Nam et] quippe *Isid.* 25 cherubim] cherubin *Isid. Alcuin. coll.* ad situm dicitur] est ad situm *Isid.* dicitur *alt. om. Alcuin.* abyssus] abyssum *Isid. Alcuin. coll.* 26 ipsius *om. Isid. Alcuin. coll.* quod] *add. est Isid.* 27 tempus] *add. pertinet Isid.* 28 locum] *add. pertinet Alcuin.* 35 ergo] ego *coll. b^a* 36 ter] similiter *coll.* dicitur] *add. id est coll.* 41 essentiam et unam magnitudinem] magnitudinem et unam essentiam *coll.* 41/42 ουσία graece] grece usia *coll.* 42 quam usitatus] uel *coll.*

IX. 1 personas] *add. confitemur coll.*

X. 16 autem *om. coll.* 21 participatione] participationem (*m eras. et exp.*)

coll. b 22 ipso] ipsum *coll. b^a* 23 de *alt. om. coll.* 24 omnibusque] omnibus
coll. b^a 26/27 ore hominis dici] dici ore hominis *Alcuin.*

xI. 4 Sicut] *praem. nam coll. enim om. coll.* 9 enim *om. Godesc.* 10 dominus *alt.] deus Godesc.* 13 Trinitas autem filius nullo modo dici potest] nec filius ullo modo dici potest trinitas *coll.* 14/15 deus spiritus est] spiritus est deus *Godesc.* 29 Ergo] *praem. est coll., add. hoc donum dei id est Alcuin. sanctus] add. qui de patre et filio aequaliter procedit Alcuin. ineffabilis] add. est excerpt.* 29/30 communio] *add. est Alcuin.* 30 et ideo fortasse sic appellatur *om. coll.* 32 communiter] *add. dicuntur Alcuin.* 33 sanctus *alt.] add. recte dicitur Alcuin. utrique] utrisque coll. excerpt.* 35 unus] *add. est Alcuin.* 37 aeternitas *om. Alcuin. omnipotentia] add. et quidquid ad se substantialiter dicitur Alcuin.*

xII. 1 relatiue] *praem. et quamvis coll.* 1/2 dici spiritum sanctum] spiritum sanctum dici *excerpt.* 4 ad quem] atque *excerpt.* 5 et *pr. om. excerpt.* 7 patris] *praem. spiritum Alcuin.* 9 filii] *praem. spiritum Alcuin.* 10 In] *praem. quod coll.* 11 enim *om. coll. hoc om. coll.* 15 Num] nunc *excerpt.* pignus patris et filii] patris et filii pignus *excerpt.* 16 pignoris *pr. et alt.] pigneris excerpt.* 17 dicimus] *praem. item coll.*

xIII. 1 Dicitur ergo relatiue pater] pater relatiue dicitur *coll.* 1/2 relatiue dicitur principium] principium relatiue dicitur *coll.* 2 et si quid forte aliud *om. coll. sed] ipse LC* 3 sunt] *add. dicitur coll.* 3/4 Item dicitur *om. coll.* 4 relatiue dicitur *om. coll.* 6 dicitur filius] filius dicitur *LC* 6/7 cum enim diceretur ei : Tu quis es ?, respondit] ut ipse in euangelio inquit *coll.* 7 Principium] *praem. ego coll. quia] qui coll.* 8 Creatorem] creaturę *LC* 12 cum] *praem. sed coll.* 21 ipse] *add. deus coll. b²* 22/23 autem, inquit] ait apostolus *LC* 23 Alii] *praem. sed iuxta apostolum coll. quidem om. coll.* 24 per spiritum *om. coll. scientiae] add. et reliqua coll.* 28 autem] *add. inquit coll.* 33 et *pr.] add. ideo coll.*

xIV. 3 Vtrum autem *om. coll.* 3/4 principium sit pater] pater principium est *coll.* 4 quoniam] quia *coll. dictum est om. coll.* 7 ut potest] utpote *LC* cur] *praem. et coll.* 11 adoptionem] *m eras. coll. b* 16/17 accepimus] accipimus *coll.* 17 sicut] sicuti *excerpt.* 18 accepimus] accipimus *coll. excerpt. LC* 19 dei] *add. est excerpt. qui pr.] praem. est excerpt. accipimus] accipimus excerpt.* 37 dominus] dñs (ns i. r.) *coll. b².*

xV. 9 sicut] *praem. et coll.* 11 An semper procedit] sic et *coll. semper] add. ergo excerpt. et om. Alcuin. coll.* 14 intellegitur cum] cum intellegitur *excerpt.* 16 nisi] *add. cuilibet Alcuin.*

xVI. 3 sempiternę] *praem. et ideo coll.* 4 Nam] *praem. hic queritur quomodo deus cum dicitur dominus relatiue nihil ei accedat excerpt. et si] si et excerpt.* 13 Sicut] sicuti *excerpt.* 14 habet] habeat *excerpt.* 29 quam] quia *excerpt.* 32 accidit] accedit deo *excerpt. quac modo] quomodo excerpt. p^a* 39 deum] dominum *excerpt. ipsius] ipsi excerpt. quo mutetur] comotetur excerpt.* 41 dicuntur] dicitur *excerpt.* 43 ut] *add. cum excerpt.* 45 coepit] coeperit *excerpt.* 47 totiens] multotiens *excerpt.* 49 de] *praem. porro coll.* 51 dici] *add. dominus eiusdem creaturę coll.* 57 fit *om. excerpt.* 58/59 refugeremus] fugeremus *excerpt.* 59 refugiendo] fugiendo *excerpt.* 62 filii] *praem. et coll.* 64 ergo] autem *coll.* 65 antea] ante *excerpt.* 66 secundum *om. coll. b^a* dei] dicitur *excerpt. ei aliquid] aliquid ei coll. acciderit] add. quoniam ei nihil accidere potest coll.* 68 Et quod] quod enim *excerpt.* 70 quem] que *excerpt.*

LIBER VI

II. 37/38 sit generator magnitudinis, hoc est generator uirtutis uel generator sapientiae suae *om. excerpt.* 38 filius autem] et filius *excerpt.* 38/39 magni-

tudo, uirtus et sapientia *om. excerpt.* 39 uero *om. excerpt.* 43 patre] pater *excerpt.* Nisi] *praem. non excerpt.*

iv. 24 haereat] cohereat *coll.* 25 inseparabilis] incommutabilis *coll.*

v. 7 sua] sui *Ben.* 33 Si] *praem. et Ben.*

vi. 20 sicut] sicuti *excerpt.* 22 est *om. excerpt.* 23 diffunditur] defunditur *excerpt.* 25 quamuis] *excerpt.* 29 aliud acutum, aliud memorem, aliud cupiditas *om. excerpt.* 31 magis] maius *excerpt.* 33 enim *om. coll.*

vii. 6 et *alt. om. excerpt.* 8 est] *add. deus coll. b³* 13 in *om. coll. excerpt.* *Godesc.* 15 animabus] animis *Godesc.* 17 sunt] sed *excerpt.* separatur] separatus *excerpt.* 18 est] sunt *Godesc.*

viii. 7 adhaeret] adherescit *excerpt.* 9 fit autem] autem fit *excerpt.* 11 quia] quā *excerpt.*

ix. 7 eum *om. Godesc.*

x. 1 Quidam] *praem. cuius trinitatis Ben.* 1/2 in trinitate *om. Ben.* 7 intellegentiam] telli *s. l. Ben. p¹* 8 secutum] conscutum *Ben.* 12 imagini] imaginis *Ben.* 27 ac] hac *Ben.* 29 Ille] illi *Ben.* 30 perfruitione] perfuntione *Ben.* 31 si] *praem. ita Theodulf.* 35 teneant *om. Ben.* 39, 41, 43 sicut] sicuti *excerpt.* 42 petit aut] petita ut *Ben.* 44 delectationes] dilectiones *excerpt.* 45/46 intellecta] intellectum *Ben.* 50/54 Sed hic in rebus corporeis non tantum est una quantum tres simul, et plus aliquid sunt duae quam una res; ceterum in summa trinitate tantum est una quantum tres simul, nec plus aliquid sunt duae quam una, et in se infinita sunt *om. Ben.* 50 et in se infinita sunt *om. Godesc.* 51/52 non tantum est una quantum tres simul, et plus aliquid sunt duae quam una res *om. Godesc.* 52 in] *praem. et coll.* 52/53 summa trinitate tantum est una] incorporeis non tantum est nam *Godesc.* 52 summa trinitate] incorporeis autem rebus *excerpt.* summa] *praem. illa coll.* 53 una] *add. persona coll.* tres simul] simul tres *coll.* nec] et non *excerpt.* 54 una] *add. res excerpt. Godesc.* et in se infinita sunt *om. coll.* 61 quem *alt.] quo Ben. Godesc.* 62 saecula saeculorum] saeculorum saecula *Godesc.*

LIBER VII

i. 8 Christum] *praem. dicit apostolus coll.* utrum] *praem. quaeritur coll. ita om. coll.* 144 et *om. coll.* 156 genitricem] genetricem *coll. b^a* 164 iustam] am *i. r. coll. b³*

iii. 31 apud te, inquit] inquit apud te *coll.* fons] *praem. est coll.* in] *praem. et coll.* 42 ut et] et ut *coll.* singulus pr.] singulis *coll. b^a* singulus filius] filius singulus *coll.* 46 iustitia] iustificatio *coll.* 50 cum] *praem. et ideo coll.* pronuntiatur] *add. aliquid coll.* 51 aliquid *om. coll.* 83 sequimur] sequi *coll.* sapienter] *add. debemus coll.* 83/84 quamuis et] et quamuis *coll.* 88 ipse] ipsa *coll. b^a.*

iv. 57 quid tres sint quacramus] quacramus quid sunt tres *excerpt.* 58 illis est] est illis *excerpt.* 62 Nec *alt.] non excerpt.* 70 olea] oliua *excerpt.* equus] aequus *excerpt.* 71 aut] *praem. aut istae excerpt.* 73 et *om. excerpt.* 81/82 persona] *add. est excerpt.* 82 persona] *add. est excerpt.* 83 et pr. et *alt. om. excerpt.* 92 personam scriptura] scriptura personam *excerpt.* 95 contradicit] eius dicit *excerpt.* 97 deus unus] unus deus *excerpt.* 99 contradicit] eiusdem dicit *excerpt.* essentia si] si essentia *excerpt.* 100 sicut] sicuti *excerpt.* 101 Abraham] *add. et excerpt.* 105 sicut] sicuti *excerpt.* equi]

aequi *excerpt.* 108 non *pr. et alt. om. excerpt.* 110 Quam] quia *excerpt.*
 112 enim] autem *excerpt.* 114 ea quae *om. excerpt.* diximus] dicimus *excerpt.*
 119 parta] parata *excerpt.* 123 per] propter *excerpt.* 125 non] *praem.* quia
excerpt. 126 haeresim] errorem *excerpt.* 128/129 et aspectu mentis indubi-
 tata perceptione perstringitur *om. excerpt.* 129 esse *alt. om. excerpt.* 130
 filius csse] esse filius *excerpt.* 133 singularitatem] singularitate *excerpt.* no-
 luit] n *superscr. excerpt. p²* 134 et *om. excerpt.* 135 dicuntur] dicitur
excerpt. 141 autem aliud] aliud autem *excerpt.* sicut] sicuti *excerpt.* 147
 ita] *add. etiam excerpt.* 148 Absurdum] absordum *excerpt.*

v. 1 subiectis] subiecti *excerpt.* 4 uero] *add.* accidentia quae *Isid.* in
alt. om. Isid. quae *om. Isid.* 4/5 non substantiae] substantiae non *Isid.*
 12 sicut] sicuti *excerpt.* 13 est *om. excerpt.* 17 est] *add.* ergo *coll.* 19 for-
 tasse] fortassis *coll.* dici] dicamus *excerpt.*

vi. 1 Fortassis igitur] et idcirco *coll.* igitur *om. excerpt.* 4 τρεῖς] tres
excerpt. ὑποστάσεις] ὑποτάσεις *excerpt.* 5 τρία] tria *excerpt.* πρόσωπα]
 ποσά *coll. excerpt.* 7 in personis] impersonis *excerpt.* 8 si *om. coll.* 20 ut]
 et sicut *coll.* 23 uel] *add.* ad *coll.* 29 unam] unum *excerpt.* 31 aliquod]
 aliquot *coll.* seruire] seruare *excerpt.* 32 qua] qu/a 1 *lit. eras. coll. b* 33
 esse *om. coll.* 53 si] *praem.* igitur *coll.* 54 sicut quia genus est] quia sicut est
 genus *coll.* 55 species *pr.]* speciem *coll.* 57 illae] ille *excerpt.* 60 non] *add.*
enim excerpt. subdiuiditur] sudiuiditur *excerpt. p^a* 61 Abraham] *add.* et
excerpt. aliquos] alios *excerpt.* 68 etiam *om. excerpt.* 74 pro his] prius
excerpt. 76 materiem] materiam *excerpt.* Sicut] sicuti *excerpt.* ex eodem
 anno si] si ex eodem anno *excerpt.* 77/78 genus diceremus] diceremus genus
excerpt. 81 definiero] diffiniero *excerpt. et sic semper* 82 dcfinitione] diffini-
 tione *excerpt. et sic semper* 84 solae] solum *excerpt.* aureae] auratae *excerpt.*
 89 equus *pr. et alt.]* aequus *excerpt.* 101 enim est] est enim *excerpt.* 105/107
 in illa uero essentia trinitatis nullo modo alia quaelibet persona ex eadem essentia
 potest exsistere *om. excerpt.* 111 non ita est] *bis excerpt.* non enim] nec *coll.*
 116 phantasmatis] fantasmatis *excerpt.* 122 audierit] *praem.* quislibet *coll.*
 127 aliud] illud *coll.* 129 ad] *i. r. coll. b³.*

LIBER VIII

PROOEM. 24 et *om. Ben.* 28 itaque] autem *Ben.* 29 interiore] interiori
 id est spiritali *Ben.* 29/30 superiore] superiori id est corporali *Ben.* 30 tracta-
 uimus] tractabimus *Ben.* sint] sit *Ben.* seruata] seruanda *Ben.*

i. 1 non] *praem.* credendum est *coll.* hac] sancta *coll.* 2 earum] *add.*
 sicut iam dictum est quia non maius *coll.* 3 nisi *om. Ben.* 21 uerius] *i. s. l.*
Ben. p¹ 26 ibi *om. Ben.* 27 ueritas] ueritatis *coll. b³.*

ii. 5 trinitas] *praem.* et ideo *coll.* 7 complexus] amplexus *Ben.* 10
 maius] magis *Ben.* 16 possumus] possimus *Ben.* 20 quo] quod *Ben.* 21
 quo] quod *Ben.* millies] milias *Ben.* 24 neque] nec *Ben.* 25 conlati] col-
 lecti *Ben.* 30 uide] *praem.* et idco *coll.* 33 opponent] apponent *Ben.* 34
 phantasmatum] fantasma cum *Ben.* 37 ueritas mane] mane ueritas *Ben.*

iii. 3 planitie] planitia *Ben.* camporum] corporum *Ben.* 6/7 ualetudini]
 ualitudini *Ben.* 7 ualetudo] ualitudo *Ben.* 17 enim *om. Ben.* quae *om. Ben.*
 21 est *om. Ben.* 26 uelim] uellim *Ben.* 29 Et quidem] equidem *Ben.* 30 qui
 ageret] quia gcret *Ben.* 52 Pudeat] pudeant *Ben.* 58 intellegimus] intelligi
Ben. 60 factus] *add.* est *Ben.* Haec] *praem.* et *Ben.* 73 conuerti] conuertit
Ben. ad id] adit *Ben.* 73/74 antequam esset *om. Ben.* 75 utrum] uerum
Ben. 76 ubi] hubi *Ben.* 78 non *om. Ben.*

iv. 1 illud] illum *Ben.* 3 possemus] possumus *Ben.* 4 idem] apostolus *Ben.* 6 uidebimus] uidemus *Ben.* 9 deum] *praem.* quia non est aliud *coll.* scire] uidere *coll.* eum *om. coll.* mente] *praem.* pura *coll.* 9/10 firmeque percipere *om. coll.* 10 percipere] perspicere *Ben.* 12 priusquam ualeamus] prius conualeamus *Ben.* percipere] perspicere *Ben.* 13 percipi] perspicere *Ben.* 17 diuinorum] diuinarum *Ben.*

v. 38 cupimus] querimus *Ben.*

vii. 3 nisi *om. Ben.* Ea] *add.* uero *Ben.* 10 exemplo suo dominus Iesus Christus] dominus iesus christus exemplo suo *Ben.* 19 quod] quae *Ben.* 21 quia] qui *Ben.* 26 haec *om. Ben.* 28 reperimus] reperiuntur *Ben.* 35 istas] ipsas *Ben.* 38 ire *om. Ben.* 60 ima] ymma *Ben.*

viii. 1 quod] quid *Ben.* 7 bonos] *s. l. Ben. p¹* 11 est *pr. om. Ben.* 12 uideo] *add.* inquis *Ben.* eam] ea *Ben.* 13 credo] coedo *Ben.* 14 eam] illam *Ben.* 15 in *om. Ben.* ea] eam *Ben.* 22 caritate] caritatem *Ben.* 25 nisi se] nise *Ben. p^a* caritate] caritatem *Ben.* 31 dilectione] dilectionem *Ben.* 32/33 dilectionem] de dilectione *Ben.* 37 non diligit] diligit non *Ben.* 40 non] *praem.* et quod *Ben.* 41 tanta] *add.* uidemus *Ben.* 43 qua] quia *Ben.* 44 illa praecepta] praecepta illa *Ben.* posse] *add.* esse *Ben.* 48 quem] que *Ben.* 54 quia] qui *Ben.* 57 interiore] interiori *Ben.*

ix. 36 sereniusque] securiusque *Ben.* quia] quae *Ben.* 38/39 ad cognitionem et ad dilectionem] et ab dilectione ad cognitionem *Ben.*

x. 5 duo] *add.* uita *eras. Ben. p* copulari] copulare *Ben.* 6 amantem scilicet] scilicet amantem *Ben.* 7 ut *om. Ben. p^a* 8 hauriamus] auriamus *Ben.* calcata] *praem.* ut *Ben.* 12 datur] dicatur *Ben. p^a* hic] hinc *Ben.* 14 quaerendum] *praem.* iam *Ben.* 15 est, sed iam inuentum est *om. Ben.* 16 suffecerit] sufficerit *Ben.*

LIBER IX

i. 1 quamlibet] qualibet *Ben.* 2 uerusque] uerus *Ben.* 5 difficillimum] difficillimam *Ben.* 7 dominum] deum *Ben.* 9 inquit *om. Ben.* 17 ea] a *Ben. p^a* 20 ea quae] quae ea *Ben.* 21 ante] an *Ben. p^a* 21/22 Tutissima] cutissima *Ben.* 24 quae] qua *Ben.* proficiscitur] ficimur *Ben.* 30 incipit] incipiet *Ben.* 35 conditorem] cognitorem *Ben.* 44 proprie *om. Ben.* 45 et] aut *Ben.* 46 proprie] proprio *Ben.* saltem] saltim *Ben.* spiritui] spū *Ben.* 48 spiritus] spū *Ben.* 50 proprie] propria *Ben.* 52 aut] *add.* spiritus sanctus *Ben.* 57 cum *om. Ben. p^a*.

ii. 7 cum se *om. Ben. p^a* 28 unum] una *Ben.* 30 amorem] amorem (t exp.) *Ben. p* 34 alicuius hominis est] est alicuius hominis *Ben.* 42 ut] et *Ben.*

iii. 6 si se non nouit *om. Ben.* 9 radios] radius *Ben.* emicant] emicat *Ben.* 13 quoquo] quo *Ben.* 16 ergo] enim *Ben.* 18 incorporearum] *add.* rerum *Ben.*

iv. 1/2 mens et amor eius, cum se amat; ita quaedam duo sunt *om. Ben.* 8 Item] ita *Ben.* 11 Maiore] maiori *Ben.* 14 est illud] illud est *Ben.* 20 ipsa] ipsam *Ben.* 23 ipsa] ipsum *Ben.* 25 haec] et *Ben.* 27 possumus] possimus *Ben.* 28 inuoluta euolui] in uoluntate uolui *Ben.* 29/30 uel, ut ita dicam, essentialiter *om. Ben.* 34 aliud] *add.* amare *Ben.* 35 et] *s. l. Ben. p¹*.

v. 1 At] et ideo *Ben.* illis] his *Ben.* 28 itaque] si quidem *Ben.*

xii. 78 tantam] tantum *Ben.*

LIBER X

I. 1 explicanda] explicando *Ben.*

VIII. 5 assuefacta] assueto facta *Ben.* 6 ei] ti (?) *Ben.* oboritur] aboritur *Ben.* 7 sccernere] r *pr. s. l. Ben. p¹* 9 glutino] gluttino *Ben.* amoris] amore *Ben.* eis] eius *Ben.* 12/13 detracta sit quaerat, sed id quod sibi addidit *om. Ben.* 17 exit] exiit *Ben.* 23 alia] alias *Ben.* 26 eo] cos *Ben.* 27 quae] quod *Ben.* 28 diuersa sunt] diuersum fit *Ben.*

IX. 2 se *pr. om. Ben.* 3 ab] hab *Ben.* 5 quid *pr. et alt.] qui Ben.* 7 te ipsam] temetipsam *Ben.* cherubim] cherubin *Ben.* 9 caelestes] celestis *Ben.* 15 quo] quod *Ben.* 16 dirigi] diligi *Ben.* potest] *praem. non s. l. Ben. p¹* 18 quod *pr.] quo ipsa Ben.* 21 adiungat] n *s. l. Ben. p¹* 24 pecus] pectus *Ben.*

X. 1/2 intellegere] intelligi *Ben.* 5 Neque] nec *Ben.* 7/8 sicut supra commemorauit *om. Ben.* 9 quod] *praem. id Ben.* 14 sed] *add. sicut Ben.* praestantiore] praestantiori *Ben.* 15 neque] *praem. sed Ben.* 16 sit] scit *Ben.* 19 et *om. Ben.* 23 Fruimur] fruamur (*corr. 1 m.) Ben.* 24 uero] ergo *Ben.* 25 est *alt.] s. l. Ben. p¹* 40 meminit] *praem. et Ben.* 43 alicunde] aliunde *Ben.* 64 dum] cum *Ben.* 75 uel] *bis Ben.* 79 scilicet] se dicit *Ben.* imaginale] imaginalem *Ben.* 82/83 praesentius] praestantius *Ben.*

XI. 39 singula] singulariter *Ben.* 47 meam memoriam et intellegentiam] et intelligentiam meam memoriam *Ben.* 48 memoriae meae] memoria mea *Ben.* 58 enim] etiam *Ben.*

LIBER XI

II. 144 corpusculum chamaeleontis] huius chamaeleontis corpusculum *Isid.* 145 uariari] uariatur *Isid.* Aliorum autem] quod aliorum *Isid.* 146 quia *om. Isid.* est] *add. ita Isid.*

LIBER XII

VII. 75 idem *om. Ben.* 75/76 apostolus] *add. paulus Ben.* 78 Exuentes] exsuente *Ben.* 79.81 agnitionem] agnitione *Ben.* 84 esse agnitio dei] agnitio dei esse *Ben.* 102 corporis distat a uiro] distat a uisu corporis *Amalar. rite] praem. quin mulier Amalar.*

LIBER XIII

V. 37 Beatus igitur non est nisi] Ille autem uere beatus est *Isid.* 38 uult *pr.] add. bona Isid.*

X. 52 hebraice Iesus] Iesus hebraice *Isid.* 53 nostra autem locutione saluator] latine autem salutaris siue saluator interpretatur *Isid.*

LIBER XIV

I. 16 quae utique *om. Isid.*

LIBER XV

- III. 61 esse aliquid] aliquid esse *Facund.*
- IV. 2 immutabilibus] incommutabilibus *Ben.* 7/8 conditorem] cognitorem *Ben.*
- V. 5 uel *alt.*] et *coll.* 15 Quae uita enim] quoniam uita quae *coll.* 23 Nec frustra] et ideo *coll.* 36 qua] *add. re i. r. coll. b³* 36/37 potens atque] *i. r. coll. b³* 38 in] ad *coll.* 39 iustitia] iustia *coll. b^a* 43 autem *om. Godesc.* 45 dicamus] dicam *coll.* 56 enumerata] dinumerata *coll.* 58 quia] quod (*d eras. coll. b* unum *om. coll.* quatuor ista] ista quattuor *coll.* 59 significant] significantur *coll.* 59/60 sicut iam disserui, ne per multa distendatur intentio, et illud potius quod positum est prius *om. coll.* 66 unum] *praem. et coll.* 67 eligimus] elegimus *coll. b^a* 69 quattuor] *add. quae sunt iustus, bonus, spiritus sed coll.* 74 iustus] *add. est coll.*
- VI. 2 Redigimus] redacta sunt *coll.* 3 trium] *add. quae sunt aeternus, sapiens, beatus coll.* 4 horum] *add. redigere quod est sapientia coll.* 15 ut] *praem. quia coll.* taceam] taceamus *coll.* 23 sic] *praem. et coll.* sit] est *coll. filius om. coll.* 87 siue *pr.] si Ben.* 90 dilectionem] *add. suam Ben.*
- VII. 2 definierunt] diffinierunt *Ben.* 4 una] huna *Ben.* 5 definiamus] diffiniamus *Ben.* 8 quae] et *Ben.* 12 Non igitur] quapropter non *Isid.* 14 autem *om. coll.* 17 solam *om. Isid.* 18 trinitatis] trinitas *Ben.* Trinitas] *praem. sed coll.* uero *om. coll.* 18/19 cuius imago est *om. coll.* 21 tres] *add. illae coll.* essentiae] *praem. substantiae unius sunt coll.* 25 mentis] menti *Ben.* 31 spiritus] spū *Ben.* 43 sit] se *Ben.* 53 ea qua] eaque *Ben.* 55 est genitus] genitus est *coll. et om. coll.* 58 Hoc et] et hoc *coll.* 63 memoria non] non memoria *Ben.* 67 dilectio *om. Ben.* 71 sed] et *Ben.* 72 ipse *alt.] ipsa Ben.* 78 ac] hac *Ben.* 83 //expectentur 2 *litt. eras. coll. b* 85 aliis] alius (?) *Ben.* 94 quasdam] quosdam *Ben.* 95 certius *om. Ben. p^a* 96 prospicimus] conspiciamus *Ben.* 113 qui] *praem. et coll.* 114 aeterna] *praem. et Ben.* immutabili] incommutabili *coll.* 115 complectitur cuncta] cuncta complectitur *coll.*
- VIII. 3 spiritalis] spiritali *Ben.* Videmus] *praem. quantus uas electionis extitit paulus Ben.* 10 eandem] eadem *Ben.* 11 imaginem] imagine *Ben.* 17 intuemur] intuetur *Ben.* 17 speculo] speculum *Ben.* 19 eandem] eadem *Ben. p^a* 22 gloria] gloriam *Ben.* quidem] quidam *Ben.* 23/24 de quibus uerbis iam in libro duodecimo disseruimus *om. Ben.* 25 formam] forma *Ben.* 26 in formam lucidam, quia et ipsa obscura *om. Ben.* 27 et *alt. om. Ben.* gloria] gloriam *Ben.* qua] quo *Ben.* 36 hoc] haec *Ben.*
- IX. 1 sunt] sint *Ben.* 12 alio] alia *Ben.* 19 ergo] autem *Ben.* 22 simus] sumus *Ben.* 24 tardis] tardius *Ben.* 25 est autem] autem est *Ben.* 26 sanguisugae] sanguissugiae (*i alt. eras.) Ben.* 35 discuntur] dicuntur *Ben.* 36 qui] quid *Ben.* 38 inuenienda] inueniendo *Ben.* 39 et ex isto quod addidit *om. Ben.* 40/41 Vna est enim cum tota sic dicitur : Videmus nunc per speculum in aenigmate *om. Ben.* 53 grandius] grandis *Ben.* non *alt. om. Ben.* 56 interiore] interiori *Ben.* eam uidet *pr.] uidet eam Ben.* 62 ipsa] ipse *Ben.* 65 ac] hac *Ben.*
- X. 4 proprie scientiam nuncupandum esse disserui] etiam scientiam nuncupamus *Ben.* 6 inferiore] inferiori *Ben.* 8/9 quod in tertio decimo uolumine ostendimus *om. Ben.* 13 illa falsa sint] falsa sint illa *Ben. p^a* 15 cogitentur] cogitantur *Ben.* 16 in] *praem. qui Ben.* 17 qui *om. Ben.* 19 cum] dum *Ben.* 31 hic] non *Ben.* 37 ait] dicit *Ben.* quod] quid *Ben.* 45 os] hos (*h exp.) Ben.* 52 notitiae uisionibus] noticia uisionum *Ben.* 54 cum *om. Ben. p^a* 66 cogitatione] cogitationum *Ben.* 73 uerum] uerbum *Ben.* 74 nasca-

tur] noscatur *Ben.* 79 perferre] proferre *Ben.* 83 innuere] inueterare *Ben. p.*
innueterare *Ben. p¹* 89 Quis] quid *Ben.* 93 Inuentae] inuentes *Ben.* per *om.*
Ben. possemus] possumus *Ben.*

XI. 6/7 manifestetur sensibus hominum sicut uerbum dei caro factum est
assumendo eam in qua *om. Ben.* 9 uocem] uoce *Ben.* 15/16 uoce profertur
nec quando *om. Ben.* 16 silentio] silendo *Ben.* 18 numeri] numeris *Ben.*
26 dei] domini *Ben.* 28 Christi] dei *Ben.* 30 sicuti] sicut *Ben.* 40 Per-
ueniendum] permendum *Ben.* 45/46 quae manet in animo quando eadem
scientia *om. Ben.* 52 quod] *praem.* et *Ben.* 55 natae] *praem.* facte *Ben.* 57
Animaduertenda] animaduertendum *Ben.* 65 sit] sic *Ben.* 75 imitante]
imitande *Ben. p^a* 85 hac] ac *Ben.* 90 aliqua] *praem.* de *Ben.*

XII. 87 omnia] *praem.* secundum quod *Ben.* 90 quando] *add.* loqui *Ben.*

XIII. 2 ea] ipsa *Ben.* 10 aut] a *exp. Ben. p* 13 ei] aei *Ben.* 17 Nuntiant]
nuntiant *Ben.* 18 ab] *praem.* ita *Ben.* 26 uel exauditus *om. Ben.* 33 illa]
ille *Ben.* 35 sunt *alt.] add.* sic ei nota sunt *Ben.* 42/43 sicut et superioribus
libris saepe iam diximus *om. Ben.* 45 essc *om. Ben.* 47 dei] *add.* dissimilis est
Ben. 49 ac] hac *Ben.* 49/50 patris scientia] scientia patris *Ben.*

XIV. 6 sicut] *add.* et *Ben.* 7 a] de *Ben.* 14 est *om. Ben.* 17 Potenter
hoc non potest *om. coll.* 18/19 omnia deus pater] deus pater omnia *Ben.* 22.
23 nata] nota *coll.* 29 aliud *pr.] alia Ben.* 34 utcumque] utrumque *Ben.*
38 esse utcumque] utcumque esse *Ben.*

XV. 3 uera esse] ueresse *Ben. p^a* 8 de *alt. om. Ben.* 15 confitemur]
confiteamur *Ben.* 22 esse illic] illic essc *Ben.* 27 maxime dicitur *om. Ben.*
30 uiuunt, ita et obliuione quodam modo *om. Ben.* 32 sumus] *add.* uiuimus
Ben. pcrierit] fuerit *Ben.* 40 quia] etiamsi *Ben.* etiam *om. Ben.* 43
scire] *praem.* et *Ben.* 44 est *om. Ben.* 49 dicitur] dicimus *Ben.* 53 tamen]
etiam *Ben.* ueraciter *om. Ben.* 60 Sed] si *Ben.* 66 perucnit] peruenerit
Ben. 72 illud] illum *Ben.* 75 ante] antea *Ben.*

XVI. 1 ita] *praem.* porro *coll.* 4 eamque] eamue *coll.* 5 et uim] etenim
Ben. 12 ideo] illud *coll.* 13 ipsa] illa *coll.* 17 est] *add.* apud quem non
est transmutatio nec uicissitudinis obumbratio *Ben.* 19 dei *pr. om. Ben.* 21
eum uidebimus] uidebimus eum *Ben.* 23 nec] ne *Ben.* 27 omnem] omnia
est *Ben.* 33 ibi] sibi *Ben.*

XVII. 2 spiritus] *add.* quoque *coll.* 3 patris] patri *Ben.* 11 ipsa] ipse
Ben. 26 Vtrum] uerum *Ben.* 28 in hoc libro *om. Ben.* 29 disputaui]
disputatum est *Ben.* 33 non] nec *Ben.* 34 spiritus sanctus ei] sanctus ei spi-
ritus *Ben.* 39 et *tert.] s. l. Ben. p¹* illis] illius (u *del. Ben. p* 44 habetur]
habeatur *Ben.* 48 sicut] *praem.* et *coll.* dicitur *om. coll.* 49 sanctus] *add.*
dicitur *coll.* 51 et *alt. om. coll.* 55 dei *pr. om. Ben.* 62 et *om. Ben.* sanc-
tus] *add.* et *Ben.* 65 proprie] propria *Ben.* 72 nuncupetur] nuncupatur
Ben. 76 aliis labiis] labiis aliis *Ben.* 79 autem proprie] proprie autem *Isid.*
uocatur lex] lex appellatur *Isid.* 80 data est per Moysen] per moysen data
est *Isid.* 82 proprie] propria *Ben.* 85 in *alt. om. Ben.* 86 in *om. Ben.*
94 appellare] appellari *Ben.* 96 Sicut] *praem.* et *coll.* ergo *om. coll.* 98
sapientia] sapientiae *Ben. p^a* 102/104 ubi sit dictus caritas inuenimus si dili-
genter Iohannis apostoli scrutemur eloquium, qui cum dixisset] similiter in
scripturis legitur caritas nuncupari iohanne apostolo teste qui ait *coll.* 104 in-
uicem] *praem.* nos *coll.* 111 Pater] *praem.* sed *coll.* enim *om. coll.* 112/113
non sit ex deo, ac per hoc dilectio quae ita deus est ut *om. Ben.* 115 nos ipse
dilexit] ipse dilexit nos *Ben.* 116 exhortatus] exortatus *Ben.* 118 uolens de
hac re] sed idem apostolus de hac re uolens *coll.* 118/119 apertius aliquid]
aliquid apertius *coll.* 122 Hoc autem] et hoc *coll.* 123 ipsum] ipsud *Ben.*

125 manet *alt. om. Ben.* 126 manemus] manebimus *Ben.* 132/133 Apostolus quoque Paulus] paulus apostolus confirmans *coll.* 133 Dilectio] caritas *coll.*

xviii. 3 spiritum] *add. sanctum coll.* 4 cuique] *i i. r. coll. b³* 6 dextram] dexteram *Ben. coll.* 10 habuerit] *praem. si Ben.* 13 bonum] donum *Ben.* 18 distribuatur] tribuat *Ben.* 22 et *om. Ben.* 27 proprie] propria *Ben.* qucum] quam *Alcuin.* 29 inhabitet] inhabitat *Alcuin. Ben.* rectissime] certissime *Ben.* 31 intellegenda est] intellegitur *Alcuin.* 32 quodlibet aliud dei donum] quaelibet alia uirtus operis boni *Alcuin.* dei donum] donum dei *coll.*

xix. 1 donum] *praem. sed hoc coll.* 2 spiritum sanctum] sanctum spiritum exemplis confirmetur *coll.* 3 in] *praem. ut coll.* 8 Paulus apostolus] apostolus paulus *Ben.* unum spiritum] uno spiritu *Ben.* potauimus] potati sumus *Ben.* 12/15 dominus idem quando cum samaritana muliere ad putcum loquebatur cui dixerat : Da mihi bibere, cum illa respondisset quod iudaei non couterentur samaritanis, respondit Iesus et dixit ei] domino mulieri samaritanae dicente *coll.* 15 couterentur] conuterentur *Ben.* 16 scires] *add. inquit coll.* 17 uiuam] *add. quae aqua utique spiritus sanctus in hoc loco significat coll.* 18 haurias] aurias *Ben.* 21 autem *om. Ben.* 22 salientis] sallientis *Ben.* 32 sanctum spiritum] spiritum sanctum *Ben.* 33 captiuauit] captiua *Ben.* 35 Iesum] *add. Christum Ben.* 41 sic] ita *Ben.* 43 propheta] *praem. et Ben.* 44 apostolus] *praem. et Ben.* 57 quique] quicque *Ben.* 58/59 cuique propria] propria cuique *Ben.* 64 spiritus] spū *Ben.* 68 adimpleret] impletet *Ben.* 72 omnes apostoli, numquid *om. Ben.* 73 adiunxit] adiuxit *Ben.* 84/86 Pctrus autem apostolus sicut in eo libro canonico legitur ubi scripti sunt actus apostolorum, loquens de Christo] item in actibus apostolorum beatus petrus *coll.* 84 canonico] canonico *Ben.* 86/87 et dicentibus : Quid ergo faciemus, fratres ? Monstrate nobis *om. coll.* 88 nomine] *add. domini Ben.* 89 remissionem] remissione *coll.* 93 inquit, tua] tua inquit *Ben.* perditionem] perditione *Ben.* 94 per pecuniam] pecunia *Ben.* 95 eis] his *Ben.* 98 obstupuerunt] obstipuerunt *Ben.* 100 spiritus] spū *Ben.* 104 rationem fratribus] fratribus rationem *Ben.* 111 Christum *om. Ben.* non dare] ne daret *Ben.* 113 esse] ē *Ben.* eis] ei *Ben.* 117/119 Sane admonendi sunt quandoquidem donum dei iam uidetur dictum spiritum sanctum ut cum audiunt donum spiritus sancti] sed sciendum est quando donum dei inueniter scriptum spiritum sanctum sicut dixit (t *eras.*) intellegendum esse iuxta *coll. b* 119 agnoscant *om. coll.* 121 spiritus] spū *Ben.* 131 Non] *praem. igitur coll.* illic] illi *Ben.* dominatio] dñatio *Ben.* 133 Quapropter sicut sancta scriptura proclamat] et ideo *coll.* 134 illaque] illa quae *coll.* 136 suo] sancto *Ben.* 137 Deinde] uerum *coll.* 138 quid] quis *Ben. p^a* 139 et *alt. om. Ben.* 144 solum] solus *Ben.* 148 ipse] ista *Ben.* 150 id] *praem. et coll.* 151 sanctus *om. Ben.* 152 spiritus] spū *Ben.* 166 nihil est aliud] aliud nihil est *Ben.*

xx. 1 ridenda] irridenda *Ben.* 10 esse *om. Ben.* 13 sicut] siue (*corr. 1 m.*) *Ben. p* 13/14 eius esse] esse eius *Ben.* 26/27 an nolens genuerit, ut si diceretur, 'nolens' *om. Ben.* 29 naturae] natura *Ben. p^a* 34 Quid] quis *Ben.* 35 obmutesceret] obmutisceret *Ben.* 36 uoluntas dei et proprie] nam et si proprie uoluntas *coll.* 45 Dc] *praem. ac per hoc Ben.* fecit deus] deus fecit *Ben.* 46 rebus talibus] talibus rebus *Ben.* 53 perspicit] prospici *Ben.* 59 ea] eam *Ben.* 61 comparet trinitati] trinitati comparare *Ben.*

xxi. 3 ipsum] *add. eius Ben.* 6 ut *om. Ben.* 10/11 intellegentiae] intelligentia *Ben.* 11 quandam] quodam *Ben.* 18 iam *om. Ben.* 20 memoria] memoriam *Ben.* 21 cogitaret] cogitatione *Ben.* 22 autem *om. Ben.* nihil] *add. aptius Ben.* hoc *om. Ben.* 23 ei *om. Ben.* simile] dissimile *Ben. p²* uideretur] uideatur *Ben.* ostendi] ostenditur *Ben.* 23/24 uoluntatem nostram, uel amorem seu dilectionem] uoluntas nostra uel amor seu dilectio *Ben.* 38 cogitatione] cogita *Ben.*

xxii. 7 scientia] tia *s. l. Ben. p²* 17/19 atque intellegit quid appetere

debeat, quid uitare, per meam, non per suam memoriam meminit *om. Ben.* 23
ergo *om. Ben. p^a* 29 sicut imago dicitur *om. Ben.*

xxiii. 2 tanta] *add. enim coll.* est] *add. in ea coll.* 2/3 cum trinitas
hominum non possit dici unus homo *om. coll.* 9/10 in eam] *meam Ben.* 10
uenerint] inuenerint *Ben.* 12 qualemcumque] *qualecumque Ben.* 15 habeat]
habet *Ben.* 20 spiritus] *spū Ben.* 21 unius] *unus Ben.* 28 dicitur] *dicatur*
Ben. 29 ac] *hac Ben.* 36 in *alt. om. Ben.* 41/43 non mutatur quia non ae-
quatur creatura creatori, et quando ab omni languore sanabitur *om. Ben.* 48 Per]
propter *Ben.* 55 speculum] *praem. per Ben.*

xxiv. 3 disputaui] *disputaui Ben. p^a* 9 sentirent] *sciret Ben.* 10 Qua]
qui *Ben.* 15 onerati] *honerati Ben.* 17 magnitudine] *magitudine Ben. p^a*
18 peccatum] *peccata Ben.*

xxv. 3 retinendis] *retinendi Ben.* 4 ullo] *nullo Ben.* 5 diaboli] *diabolo*
Ben. 9 praenuntiatus] *add. et per quas praenunciat Ben.* 13 incorruptibilia]
li s. l. Ben. p¹ onerent] *honerent Ben.* 16 ipsa] *ista Ben.*

xxvi. 1 Deinde] *et coll.* 2 saltem] *saltem coll.* 4/6 quoniam scriptura
sancta spiritum eum dicit amborum. Ipse est enim de quo dicit apostolus : Quo-
niam autem] *uerissime tamen cum sacra scriptura adfirmat esse spiritum amborum*
quoniam inquit apostolus coll. 7/8 et ipse est de quo dicit idem filius : Non
enim uos estis] *et in euangelio non enim inquit ihesus coll.* 16 ipsa] *ipse Theo-*
dulf. 17 euangelio] *add. secundum lucam process.* 22 diligamus] *diligimus*
Theodulf. 23 duo *om. Beat.* 24 Hoc significans dominus Iesus bis *om. Beat.*
24/25 dedit spiritum sanctum, semel in terra] *semel in terra dedit spiritum sanctum*
Beat. 25 iterum] *secundo Beat.* 26 de caelo] *praem. dedit Beat.* 26/28 Et
si forte alia ratio reddatur de bis dato spiritu sancto, eundem tamen spiritum
datum cum insufflasset Iesus de quo mox ait] *nam cum insufflauit et illi accepissent*
spiritum sanctum dixit eis Beat. 28 gentes] *praem. omnes Beat.* 30 ambigere]
dubitare *Beat.* igitur] *add. a spiritus sanctus Beat.* 31 id est *om. Beat.* 32
quam] *quandam Beat.* 33 ergo deus *om. Beat.* est] *add. Iesus Christus deus*
dei filius qui de uirgine natus est deus uerus Beat. 34 Neque] *nullus Amalar.*
36 manum] *manus Amalar. Beat.* 37 Quem morem] *quam consuetudinem Beat.*
suis praepositis] episcopis Beat. 40 inquit *om. Beat.* 44 datur] *daretur Beat.*
45 et *om. Beat.* 46 etiam] *et Beat.* 47 dictus] *dictum Beat.* 48 Quoniam]
quia *Beat.* 49 quod] *quos Beat.* 62 uelut] *ut Beat.* 53 qua] *quo Beat.*
54 accipiunt] *accipimus Beat.* 61 eius enim *om. Beat.* a] *praem. et Beat.*
62 uenisse] *uenit Beat.* illud *om. Beat.* baptisma] *add. Iohannis Beat.* 63
ullo omnino *om. Beat.* non sine] *plenus Beat.* 64 famulo eius] *seruo suo Beat.*
ipso] *ipsius Beat.* 65 iam inde] *adhuc Beat.* ab] *in Beat.* 66 quo-
niam] *quamuis Beat.* 90 filio] *praem. et coll.* 92 uitam *om. process.* 94 et
om. coll. Theodulf. process. 98 quod] *d i. r. coll. b³* esse] *add. et coll. b³ Theodulf.*
99 et *om. Theodulf.* 101 et] *aut coll. Theodulf.* ibi omnino] *omnino ibi*
Theodulf. 103 sicut] *add. enim process.* initio] *praem. ullo process.* 105
praestet] *praestat process.* 108 duos] *duo coll.* 112 ualuerint] *uoluerint*
process., add. ad praesentium siue futurorum perfectum LC 116 sanorum]
fideliū LC A, i. r. LC V.

xxvii. 4 amplius] *praem. in Theodulf.* 9 de *alt. om. process.* dixit] *dicat*
process. 11 et *alt. om. Smar. Carolus* 12 me misit] *misit me Smar. Carolus*
13 non] *add. esse Smar.* 16 autem] *enim ut praediximus process.* cst] *si*
Smar. Carolus 17 utique *om. process.* etiam de illo] *de illo etiam Theodulf.*
17/18 de illo procedat spiritus sanctus, ac per hoc spiritus sanctus ut etiam *om.*
process. 18 filio] *illo Smar. Carolus* 19 patre *alt.] add. item ipse spiritus*
sanctus Carolus 26 ex *alt. om. Theodulf.* 29 autem] *uero Smar. Carolus*
non] praem. qui tamen Alcuin., add. dum Smar. Carolus 30 creaturam] *add.*
sicut quidam male intellegentes credendum esse putabant Alcuin. 31 quamuis
hoc filio pater dederit] *quia pater talem genuit filium Alcuin.* filio pater] *patet*

filio *Theodulf.* 31/32 de illo quoque] quoque de illo *Smar. Carolus* 32 procedat] *add.* spiritus sanctus *Alcuin.* 33 filius] *praem.* et *Theodulf.* 34/35 habere uitam] uitam habere *Theodulf.*

ORATIO. 13 meam] *add.* summa origo rerum et perfectissima pulchritudo et beatissima delectatio *Beda.*

APPENDIX E
(*CONSPECTVS TESTIVM*)

APPENDIX E
(CONSPECTVS TESTIVM) ⁽¹⁾

AGOBARDVS, *Liber de imaginibus sanctorum*, in PL 104, col. 199-229 :
XIV, col. 211 (V, i, 19/46).

ALCVINVS, *De fide sanctae et indiuiduae trinitatis libri iii*, in PL 101, col. 13-58 :

I, II, col. 14 (I, iv, 4/11) ; I, v, col. 16 (V, xii, 6/10) ; I, v, col. 16-17 (V, xi, 29/33) ; I, v, col. 17 (V, xi, 35/37) ; I, IX, col. 19 (V, v, 1/5) ; I, IX, col. 19 (V, v, 8/22) ; I, XIV, col. 22 (XV, xxvii, 29/32) ; I, XV, col. 23 (V, viii, 23/28) ; I, XV, col. 23 (V, x, 17/18) ; I, XV, col. 23 (V, x, 26/27) ; II, I, col. 24 (IV, ix, 1/5) ; II, I, col. 24 (IV, ix, 7/8) ; II, x, col. 29-30 (I, vii, 44/50) ; II, x, col. 30 (I, xiii, 6/7) ; II, XVIII, col. 35 (I, vi, 40/44) ; XX, XVIII, col. 35 (I, vi, 47/53) ; II, XIX, col. 36 (XV, xviii, 27/32) ; II, XX, col. 36 (V, xv, 11/16) ; III, IV, col. 40 (II, v, 32/36) ; III, IV, col. 40 (II, v, 40/43) ; III, v, col. 40-41 (II, v, 118/121) ; III, v, col. 41 (II, v, 125/131) ; III, VI, col. 41 (II, v, 96/98) ; III, VI, col. 41 (II, v, 100/103) ; III, VI, col. 41 (II, v, 108/109) ; III, VII, col. 42 (I, vii, 25/28) ; III, VII, col. 42 (I, vii, 40/41) ; III, VIII, col. 42 (II, vi, 1/4) ; III, VIII, col. 42-43 (II, vi, 17/19) ; III, VIII, col. 43 (II, vi, 9/10) ; III, VIII, col. 43 (II, vi, 22/26) ; III, VIII, col. 43 (II, vi, 31/33) ; III, VIII, col. 43 (II, vi, 66/73) ; III, XII, col. 45 (IV, x, 4/7).

PS.-ALCVINVS, uide *Libellus de processione spiritus sancti*.

AMALARIVS, *Liber officialis*, ed. J. M. HANSENS, in *Studi e testi*, CXXXIX, p. 9-543 :

I, PRAEF., 2, p. 25 (XV, xxvii, 101/102) ; I, XXVII, 26, p. 148 (XV, xxvi, 34/38) ; II, v, 2, p. 210 (XII, vii, 101/106).

Arausicanum concilium secundum (3. VII. 529), ed. C. DE CLERCQ, *Concilia Galliae a. 511-695*, in CC 148A, p. 53-76 ; (H. DENZINGER — A. SCHÖNMETZER, in *Enchiridion Symbolorum*, ed. XXXIII, p. 131-137) :

canon 12 (Dz. 382), p. 59, 102/103 (I, x, 79/80).

AVGVSTINVS, *Retractationes*, ed. P. KNÖLL, in CSEL 36 :

II, XLI, 2, p. 148, 7 (XI, v, 46/47) ; II, XLI, 3, p. 148, 12/14 (XI, x, 17/19) ; II, XLI, 5, p. 149, 15/16 (I, i, 1).

BEATVS, *Aduersus Elipandum libri ii*, in PL 96, col. 893-1030 :

I, X-XII, col. 900-901 (XV, xxvi, 23/69) ; I, LXVII-LXVIII, col. 936 (IV, xiv, 1/20).

BEDA, *Collectio ex opusculis sancti Augustini in epistulas Pauli apostoli*, in codice SAINT-OMER, Bibl. mun., 91 :

f. IV-2 (XII, vi, 45/62) ; f. 9^v (IV, i, 23/30) ; f. 9^v-10^v (XIII, xvi, 52/90) ; f. 15^v (IV, iii, 58/75) ; f. 24 (IV, iii, 39/45) ; f. 28 (XIV, xviii, 12/23) ; f. 36 (I, vi, 78/87) ; f. 36 (I, vi, 91/99) ; f. 36-36^v

(1) Numeris inclinatis, parenthesi inclusis, iuxta ponuntur loci sancti Augustini, *De trinitate*, secundum libros, capitula, lineas huius editionis. Vide conspectum testium secundum ordinem librorum *De trinitate* in Prolegomena, p. XLVIII-LXX.

(XIV, xvi, 1/7); f. 42 (VII, iii, 46/49); f. 42^v (I, xiii, 1/14); f. 46 (VI, iii, 1/8); f. 46 (VI, iii, 8/16); f. 48 (VII, iii, 91/99); f. 49^v (VI, iii, 8/16); f. 49^v (VI, iii, 16/25); f. 49^v (VI, iv, 19/26); f. 50-50^v (XIV, xiv, 84/96); f. 57^v (VI, ix, 32/46); f. 57^v (XII, vii, 91/97); f. 57^v-58 (XII, vii, 97/109); f. 60 (XV, vii, 117/122); f. 60 (XV, viii, 1/3); f. 60 (XV, viii, 3/9); f. 60 (XV, ix, 2/5); f. 60 (XV, ix, 7/15); f. 60-60^v (XV, ix, 19/33); f. 60^v (XV, ix, 41/52); f. 63 (I, viii, 41/58); f. 63 (I, viii, 68/77); f. 63 (I, x, 1/7); f. 63 (I, x, 66/67); f. 63-63^v (I, viii, 33/36); f. 63^v (I, viii, 1/8); f. 70^v-71 (XV, viii, 3/9); f. 71 (XV, viii, 9/23); f. 71 (XV, viii, 24/41); f. 71-71^v (XV, xi, 78/83); f. 72^v (XIV, xvii, 1/15); f. 72^v (XIV, xvii, 20/24); f. 72^v-73 (XIV, xix, 14/17); f. 83 (XII, vii, 91/97); f. 84 (II, v, 40/43); f. 84 (II, v, 87/93); f. 94^v-95 (XV, xix, 30/57); f. 95-95^v (XV, xix, 68/83); f. 96 (XIV, xvi, 7/26); f. 96 (XIV, xvi, 34/36); f. 96 (XIV, xvi, 36/39); f. 99^v-100 (I, vii, 13/25); f. 100 (I, vii, 34/38); f. 101^v (I, vi, 112/135); f. 103^v (I, iii, 41/45); f. 105 (XV, xix, 162/169); f. 106^v (XIII, xix, 15/27); f. 106^v-107 (XIII, xix, 50/55); f. 107 (XIV, xvi, 36/69); f. 107 (XIV, xvi, 39/42); f. 109 (XII, vii, 80/91); f. 109-109^v (XII, vii, 91/97); f. 109^v (XIV, xvi, 52/56); f. 109^v (XIV, xvi, 64/66); f. 116^v (I, vi, 36/49); f. 116^v (I, vi, 50/63).

BEDA, *Libellus precum*, Orationes iii, in *PL* 94, col. 529 :

Oratio 3, col. 529 (XV, oratio, 1/13).

BEDA, *In Lucae euangelium expositio*, ed. D. HURST, in *CC* 120, p. 5-425 :

Prol., p. 5, 30/32 (I, iii, 25/28).

BENEDICTVS Anianensis, *Munimenta fidei*, in codice PARIS, Bibl. Nat., Lat. 2390 :

II, f. 2^v-3 (I, i, 3/71); II, f. 3-3^v (V, i, 28/46); II, f. 3^v (V, ii, 1/17); III, f. 6^v-7^v (VI, x, 1/62); IV, f. 8 (VIII, proem., 24/32); IV, f. 8 (VIII, i, 1/34); IV, f. 8-8^v (VIII, ii, 1/40); V, f. 8^v-9^v (VIII, iii, 1/80); V, f. 9^v (VIII, iv, 1/3); VI, f. 9^v-10 (VIII, iv, 3/25); VI, f. 10 (VIII, v, 37/42); VI, f. 10-10^v (VIII, vii, 1/39); VI, f. 10^v (VIII, vii, 58/62); VI, f. 10^v-11 (VIII, viii, 1/60); VI, f. 11 (VIII, ix, 1/3); VI, f. 11 (VIII, ix, 35/40); VI, f. 11-11^v (VIII, x, 1/17); VII, f. 11^v-12 (IX, i, 1/61); VII, f. 12-12^v (IX, ii, 1/43); VII, f. 12^v (IX, iii, 1/20); VII, f. 12^v-13 (IX, iv, 1/39); VII, f. 13 (IX, v, 1/5); VII, f. 13 (IX, v, 25/31); VII, f. 13-13^v (IX, xii, 75/80); VII, f. 13^v (VI, v, 1/9); VII, f. 13^v (VI, v, 30/33); VIII, f. 14 (X, i, 1/3); VIII, f. 14-14^v (X, viii, 1/28); VIII, f. 14^v (X, ix, 1/26); VIII, f. 14^v-15^v (X, x, 1/87); VIII, f. 15^v (X, xi, 1/3); VIII, f. 15^v-16 (X, xi, 29/63); VIII, f. 16 (X, xii, 1/3); IX, f. 16^v-17 (XV, iv, 1/14); IX, f. 17 (XII, vii, 75/85); X, f. 20 (XV, vi, 82/90); X, f. 20 (XV, vii, 1/51); X, f. 20^v-21^v (XV, vii, 53/122); XI, f. 21^v (XV, viii, 1/41); XI, f. 21^v-22^v (XV, ix, 1/66); XI, f. 22^v-23^v (XV, x, 1/95); XI, f. 23^v-24^v (XV, xi, 1/91); XI, f. 24^v (XV, xii, 87/98); XI, f. 24^v-25 (XV, xiii, 1/51); XI, 25-25^v (XV, xiv, 1/39); XI, f. 25^v-26^v (XV, xv, 1/78); XI, f. 26^v-27 (XV, xvi, 1/34); XII, f. 27 (XV, xvi, 34/36); XII, f. 27-28^v (XV, xvii, 1/134); XII, f. 28^v (XV, xviii,

1/32) ; XII, f. 28^v-30^v (XV, *xix*, 1/169) ; XII, f. 30^v-31 (XV, *xx*, 1/39) ; XII, f. 31 (XV, *xxi*, 22/46) ; XII, f. 31^v (XV, *xxii*, 1/31) ; XII, f. 31^v-32 (XV, *xxiii*, 1/56) ; XII, f. 32-32^v (XV, *xxiv*, 1/18) ; XII, f. 32^v (XV, *xxv*, 1/21) ; XV, f. 42 (XV, *xx*, 45/64) ; XV f. 42-42^v (XV, *xxi*, 1/24).

CAROLVS Magnus, *Capitulare de imaginibus*, siue *Libri Carolini*, ed. H. BASTGEN, in *MGH*, Legum sectio III, Concilia II, Supplementum, p. 1-228 :

III, II, p. 112, 30/32 (XV, *xxvi*, 110/113) ; III, II, p. 112, 35/37 (XV, *xxvi*, 115/118) ; III, IV, p. 114, 39 - 115, 12 (V, *xiii*, 1/25) ; III, IV, p. 115, 12/15 (V, *xiii*, 31/34) ; III, IV, p. 115, 15/27 (V, *xiv*, 1/18) ; III, IV, p. 115, 28/33 (V, *xiv*, 30/37).

CAROLVS Magnus, *Epistula xix ad Leonem III papam*, in *PL* 98, col. 923-929 :
col. 929 (XV, *xxvii*, 7/19) ; col. 929 (XV, *xxvii*, 28/32).

CASSIODORVS, *Expositiones in psalmos*, ed. M. ADRIAEN, in *CC* 97 :
in ps. lx, 11, p. 541, 230/231 (XV, *xvii*, 2/3) ; in ps. lxi, 3, p. 543, 60/65 (XV, *iii*, 57/62).

Collecta uide Excerpta.

Collectio Auellana, ed. GÜNTHER, in *CSEL* 35-II, p. 655-656 :
Epist. 196 (Iustiniani), p. 656, 17/18 (II, *ix*, 56/57).

Collectio Nouariensis uide Exempla.

DVNGALVS, *Responsa contra peruersas Claudii Taurinensis episcopi sententias*, in *PL* 105, col. 465-530 :
col. 498 (VIII, *vi*, 1/7).

ELIPANDVS, *Epistula iv ad Albinum*, in *PL* 96, col. 870-880 :
col. 877-878 (I, *xi*, 23/28).

EVGIPPIVS, *Excerpta ex operibus s. Augustini*, ed. P. KNÖLL, in *CSEL* 9-1 :

p. 5, 14/15 (BR. XIV, *ix*, 16/17) ; p. 6, 14/17 (BR. III, *vii-viii*, 15/17) ; p. 6, 18/19 (BR. IV, *iii*, 5/6) ; p. 6, 20/24 (BR. IV, *x-xii*, 19/23) ; p. 6, 26/29 (BR. IV, *xv-xix*, 28/38) ; p. 24, 7/20 (BR. I, *vi-ix*, 8/22) ; p. 24, 21/31 (BR. II, *ii-v*, 3/12) ; p. 24, 32/33 (BR. III, *v*, 11/12) ; p. 25, 1/7 (BR. V, *xiv-xvi*, 33/40) ; p. 25, 8 (BR. VI, *v*, 15) ; p. 25, 9/10 (BR. VI, *ix*, 23) ; p. 25, 11/15 (BR. XII, *vii-viii*, 15/19) ; p. 25, 16/17 (BR. XV, *iii*, 5/6) ; p. 25, 18/20 (BR. XV, *xvii*, 36/39) ; p. 25, 21/23 (BR. XV, *xx*, 43/44) ; p. 25, 24/28 (BR. XV, *xxii-xxiii*, 48/52) ; p. 25, 29/32 (BR. XV, *xxvi-xxvii*, 57/61) ; p. 33, 3/9 (BR. VIII, *vii-x*, 11/17) ; p. 51, 20/24 (XIV, *ix*, 1/5) ; p. 51, 24 - 52, 19 (XIV, *ix*, 26/50) ; p. 79, 9/10 (BR. IV, *xv-xix*, 28/38) ; p. 79, 11 - 81, 22 (IV, *xviii*, 1/64) ; p. 90, 23 - 95, 5 (III, *vii*, 1/122) ; p. 95, 8 - 96, 27 (III, *viii*, 19/65) ; p. 97, 4 - 101, 11 (IV, *iii*, 1/112) ; p. 101, 14/16 (IV, *ix*, 19/21) ; p. 101, 16 - 102, 7 (IV, *x*, 1/19) ; p. 102, 10 - 103, 7 (IV, *xi*, 1/21) ;

p. 103, 10/17 (*IV*, *xii*, 1/9); p. 103, 20 - 104, 13 (*IV*, *xv*, 1/19);
 p. 104, 17 - 105, 6 (*IV*, *xix*, 1); p. 722, 5 - 725, 24 (*I*, *vi*, 1/144);
 p. 728, 5 - 730, 2 (*I*, *vii*, 1/50); p. 730, 5 - 731, 19 (*I*, *viii*, 1/36);
 p. 731, 19 - 737, 2 (*I*, *viii*, 41/165); p. 737, 6/19 (*I*, *ix*, 1/14);
 p. 737, 23 - 738, 2 (*I*, *ix*, 50/54); p. 738, 3 - 741, 5 (*I*, *x*, 1/87);
 p. 741, 11 - 742, 23 (*I*, *xi*, 1/34); p. 742, 24 - 749, 2 (*I*, *xii*, 1/164);
 p. 749, 7 - 754, 27 (*I*, *xiii*, 1/165); p. 755, 7/25 (*II*, *ii*, 1/19);
 p. 756, 5 - 757, 8 (*II*, *iii*, 1/29); p. 757, 13/29 (*II*, *iv*, 1/17);
 p. 758, 4 - 763, 4 (*II*, *v*, 1/131); p. 763, 8 - 764, 3 (*III*, *v*, 14/29);
 p. 764, 4/10 (*III*, *vi*, 1/8); p. 764, 15 - 765, 23 (*V*, *xiv*, 3/37);
 p. 765, 28 - 766, 14 (*V*, *xv*, 1/16); p. 766, 19 - 768, 32 (*V*, *xvi*,
 1/78); p. 769, 4 - 770, 6 (*VI*, *v*, 1/33); p. 770, 10 - 771, 28 (*VI*, *ix*,
 1/46); p. 772, 5 - 773, 22 (*XII*, *vii*, 66/109); p. 774, 5/21 (*XII*,
viii, 1/18); p. 774, 25 - 778, 17 (*XV*, *iii*, 1/112); p. 778, 23 - 783,
 21 (*XV*, *xviii*, 1/32); p. 783, 22 - 784, 26 (*XV*, *xviii*, 1/32);
 p. 784, 27 - 791, 9 (*XV*, *xix*, 1/169); p. 793, 5 - 794, 8 (*XV*, *xxii*,
 1/31); p. 794, 12 - 796, 9 (*XV*, *xxiii*, 1/56); p. 799, 11 - 803, 19
 (*XV*, *xxvii*, 1/117); p. 881, 25 - 882, 18 (*IV*, *v*, 1/23); p. 1084,
 25 - 1085, 5 (*VIII*, *vi*, 134/140); p. 1085, 6 - 1087, 20 (*VIII*, *vii*,
 1/62); p. 1087, 25 - 1090, 8 (*VIII*, *viii*, 1/63); p. 1090, 14 -
 1092, 5 (*VIII*, *ix*, 1/40); p. 1092, 9/18 (*VIII*, *x*, 1/10).

Excerpta : 'Ex libris beati Augustini de sancta trinitate haec collecta
 sunt', in codice BOULOGNE-SUR-MER, Bibl. mun., 51 :

f. 1-1^v (*I*, *iv*, 1/24); f. 1^v-2^v (*I*, *vi*, 6/23); f. 2^v (*I*, *vi*, 48/53);
 f. 2^v (*I*, *vi*, 78/84); f. 2^v-4 (*I*, *vii*, 16/50); f. 4-4^v (*I*, *viii*, 59/71);
 f. 4^v (*I*, *viii*, 78/81); f. 4^v (*I*, *viii*, 105/106); f. 4^v-5 (*I*, *viii*,
 121/126); f. 5 (*I*, *viii*, 128/130); f. 5 (*I*, *viii*, 133/137); f. 5-6
 (*I*, *ix*, 1/28); f. 6 (*I*, *ix*, 47/54); f. 6^v (*I*, *x*, 21/23); f. 6^v (*I*, *x*,
 25/35); f. 6^v-7 (*I*, *xiii*, 31/35); f. 7-7^v (*I*, *x*, 54/65); f. 7^v (*I*, *x*,
 68/71); f. 7^v (*I*, *x*, 79/80); f. 7^v (*I*, *xi*, 2/4); f. 7^v-8 (*I*, *xi*, 6/13);
 f. 8 (*I*, *xi*, 17/19); f. 8-8^v (*I*, *xi*, 21/34); f. 8^v (*I*, *xii*, 1/3); f. 8^v
 (*I*, *xii*, 13/20); f. 8^v-9 (*I*, *xii*, 49/51); f. 9 (*I*, *xii*, 72/77); f. 9
 (*I*, *xii*, 111/116); f. 9-9^v (*I*, *xii*, 106/109); f. 9^v (*I*, *xii*, 123/124);
 f. 9^v (*I*, *xii*, 126/127); f. 9^v-10 (*I*, *xii*, 129/141); f. 10 (*I*, *xii*, 142);
 f. 10 (*I*, *xii*, 146/148); f. 10 (*I*, *xiii*, 3/7); f. 10-10^v (*I*, *xiii*, 12/16);
 f. 10^v (*I*, *xiii*, 20/27); f. 10^v (*I*, *xiii*, 73/74); f. 10^v (*I*, *xiii*, 76/79);
 f. 10^v-11 (*I*, *xiii*, 139/140); f. 11 (*I*, *xiii*, 148/151); f. 11 (*I*, *xiii*,
 154/156); f. 11 (*II*, *i*, 11/15); f. 11-11^v (*II*, *ii*, 7/19); f. 11^v-12^v
 (*II*, *i*, 16/37); f. 12^v (*II*, *i*, 45/52); f. 12^v-13 (*II*, *i*, 55/59); f. 13
 (*II*, *i*, 67/68); f. 13-14 (*II*, *iii*, 4/33); f. 14 (*II*, *iv*, 2/11); f. 14^v
 (*II*, *iv*, 12/13); f. 14^v (*II*, *v*, 2/7); f. 14^v-15 (*II*, *v*, 8/26); f. 15
 (*II*, *v*, 31/34); f. 15-15^v (*II*, *v*, 40/44); f. 15^v (*II*, *v*, 68/73);
 f. 15^v (*II*, *v*, 79/81); f. 15^v-16 (*II*, *v*, 82/87); f. 16 (*II*, *v*, 90/98);
 f. 16-17 (*II*, *v*, 100/131); f. 17^v-18 (*II*, *vi*, 1/26); f. 18-18^v (*II*, *vi*,
 31/33); f. 18^v (*II*, *vi*, 69/73); f. 18^v (*III*, *ix*, 109/116); f. 18^v-19
 (*III*, *x*, 1/9); f. 19 (*III*, *x*, 23/28); f. 19^v-20^v (*IV*, *xx*, 1/39);
 f. 20^v-21 (*IV*, *xx*, 66/80); f. 21-22^v (*IV*, *xx*, 84/128); f. 23 (*IV*, *xx*,
 136/145); f. 23-24^v (*IV*, *xxi*, 8/46); f. 24^v-25 (*IV*, *xxi*, 51/63);
 f. 25-25^v (*IV*, *xxi*, 73/82); f. 25^v-26 (*V*, *i*, 39/46); f. 26-26^v (*V*, *ii*,
 1/17); f. 26^v (*V*, *v*, 1/2); f. 26^v-27 (*V*, *iv*, 26/32); f. 27-28^v (*V*, *viii*,
 1/42); f. 28^v (*V*, *ix*, 1); f. 28^v (*V*, *x*, 16/27); f. 29 (*V*, *xi*, 4/8);
 f. 29-29^v (*V*, *xi*, 13/24); f. 29^v (*V*, *xi*, 27/35); f. 29^v-30 (*V*, *xii*,

1/12); f. 30 (V, xii, 17/19); f. 30-30^v (V, xiii, 1/8); f. 30^v-31 (V, xiii, 12/22); f. 31 (V, xiii, 23/24); f. 31 (V, xiii, 28/29); f. 31 (V, xiii, 30); f. 31 (V, xiii, 33/34); f. 31 (V, xiv, 1/4); f. 31-31^v (V, xiv, 7/18); f. 31^v-32 (V, xiv, 30/37); f. 32 (V, xv, 9/16); f. 32 (V, xvi, 3/4); f. 32-32^v (V, xvi, 49/56); f. 32^v (V, xvi, 62/66); f. 32^v-33 (VI, iv, 16/26); f. 33-33^v (VI, v, 1/9); f. 33^v (VI, v, 11/12); f. 33^v (VI, vi, 33/34); f. 33^v-34^v (VI, vii, 1/18); f. 34^v (VI, viii, 1/3); f. 34^v (VI, viii, 16/19); f. 34^v (VI, x, 52/56); f. 34^v (VI, x, 62); f. 35 (VII, i, 8/10); f. 35-36 (VII, i, 144/167); f. 36-37 (VII, ii, 1/29); f. 37-37^v (VII, iii, 25/32); f. 37^v (VII, iii, 34/35); f. 37^v (VII, iii, 37/38); f. 37^v-38 (VII, iii, 39/46); f. 38 (VII, iii, 50/52); f. 38 (VII, iii, 83/91); f. 38-38^v (VII, iii, 100/109); f. 38^v-39 (VII, v, 16/26); f. 39 (VII, vi, 1/2); f. 39 (VII, vi, 7/9); f. 39-39^v (VII, vi, 20/33); f. 39^v (VII, vi, 53/56); f. 39^v (VII, vi, 111/112); f. 39^v-40 (VII, vi, 122/135); f. 40 (VIII, i, 1/2); f. 40-41 (VIII, i, 17/31); f. 41 (VIII, ii, 5); f. 41-41^v (VIII, ii, 13/25); f. 41^v (VIII, ii, 30/32); f. 41^v (VIII, iv, 9/11); f. 41^v-42 (XV, v, 4/9); f. 42 (XV, v, 15/22); f. 42-43 (XV, v, 23/47); f. 43-43^v (XV, v, 55/62); f. 43^v (XV, v, 66/75); f. 43^v-44 (XV, vi, 2/4); f. 44 (XV, vi, 15/21); f. 44 (XV, vi, 23/27); f. 44-44^v (XV, vii, 13/15); f. 44^v (XV, vii, 18/21); f. 44^v-45^v (XV, vii, 53/87); f. 45^v-46 (XV, vii, 113/115); f. 46-47 (XV, xiv, 1/31); f. 47-47^v (XV, xvi, 1/5); f. 47^v (XV, xvi, 11/17); f. 47^v (XV, xvii, 2/5); f. 47^v-48^v (XV, xvii, 48/72); f. 48^v-49 (XV, xvii, 96/110); f. 49-49^v (XV, xvii, 111/113); f. 49-49^v (XV, xvii, 118/123); f. 49^v (XV, xvii, 128/131); f. 49^v (XV, xvii, 132/134); f. 49^v-50 (XV, xviii, 3/7); f. 50 (XV, xviii, 29/32); f. 50 (XV, xix, 1/2); f. 50 (XV, xix, 3); f. 50 (XV, xix, 12/17); f. 50-50^v (XV, xix, 84/89); f. 50^v (XV, xix, 117/126); f. 50^v-51 (XV, xix, 131/135); f. 51 (XV, xix, 137/143); f. 51 (XV, xix, 150/151); f. 51^v (XV, xxii, 27/28); f. 51^v-52 (XV, xxvi, 1/9); f. 52-53 (XV, xxvi, 87/115).

Excerpta, in codice PARIS, Bibl. Nat., Lat. 9539 :

f. 1 (I, iii, 49/54); f. 1 (I, viii, 59/65); f. 1 (I, ix, 9/14); f. 1 (I, x, 56/64); f. 1 (I, xii, 27/30); f. 1 (I, xii, 39/40); f. 1 (I, xii, 100/106); f. 1 (I, xiii, 126/127); f. 1-1^v (I, xiii, 159/165); f. 1^v (II, prooem., 9/11); f. 1^v (II, prooem., 24/31); f. 1^v (II, i, 47/52); f. 1^v (II, vi, 9/10); f. 1^v (II, vi, 40/50); f. 1^v (II, xvi, 35/36); f. 1^v (II, xvii, 37/41); f. 1^v-2 (III, iv, 16/29); f. 2 (III, vii, 85/99); f. 2 (III, vii, 102/104); f. 2 (III, viii, 11/18); f. 2 (IV, prooem., 1/7); f. 2 (IV, iii, 68/72); f. 2 (IV, xiii, 88/90); f. 2-2^v (IV, xx, 21/34); f. 2^v (IV, xx, 67/69); f. 2^v (IV, xxi, 46/47); f. 2^v (V, i, 39/44); f. 2^v (V, ii, 1/17); f. 2^v-3 (V, iv, 1/32); f. 3 (V, v, 1/22); f. 3-3^v (V, vi, 1/20); f. 3^v (V, vi, 46/49); f. 3^v (V, vii, 17/42); f. 3^v (V, vii, 63/66); f. 3^v (V, xi, 19/25); f. 3^v (V, xi, 27/35); f. 3^v-4 (V, xii, 1/16); f. 83 (V, xiii, 11/12); f. 83 (V, xiv, 15/19); f. 83 (V, xv, 11/16); f. 83 (V, xvi, 4/9); f. 83-83^v (V, xvi, 11/71); f. 83^v-84 (VI, ii, 36/51); f. 84 (VI, iii, 1/2); f. 84 (VI, iii, 13/15); f. 84 (VI, vi, 12/34); f. 84-84^v (VI, vii, 1/18); f. 84^v (VI, viii, 1/3); f. 84^v (VI, viii, 6/11); f. 84^v (VI, x, 37/44); f. 84^v (VI, x, 52/56); f. 84^v (VII, iii, 40/41); f. 84^v (VII, iii, 100/101); f. 84^v-85^v (VII, iv, 56/137); f. 85^v (VII, iv, 141/150); f. 85^v (VII, v,

1/20) ; f. 85^v-86 (VII, v, 22/26) ; f. 86 (VII, vi, 1/8) ; f. 86 (VII, vi, 28/33) ; f. 86-86^v (VII, vi, 53/117).

Exempla Sanctorum Patrum ex Collectione Nouariensi, ed. E.

SCHWARTZ, in *ACO*, IV-II, p. 74-96 :

p. 75, 9/10 (II, ix, 55/57) ; p. 75, 12/14 (II, x, 112/115) ; p. 75, 16/19 (II, xv, 43/48) ; p. 75, 21/24 (II, xv, 64/68) ; p. 75, 26/30 (III, prooem., 78/84) ; p. 75, 33/35 (IV, xiv, 15/21) ; p. 76, 2/4 (IV, xxi, 26/30) ; p. 76, 6/8 (VI, ix, 32/34) ; p. 76, 10/15 (VII, vi, 7/15) ; p. 76, 17/22 (VIII, prooem., 15/22) ; p. 76, 24/25 (XII, vii, 9/12) ; p. 76, 27/29 (XIV, xviii, 3/7) ; p. 76, 31-77, 2 (XV, iii, 40/43) ; p. 77, 4/7 (XV, iii, 57/62) ; p. 77, 9/11 (XV, xiv, 24/27) ; p. 77, 13/16 (XV, xvii, 1/5) ; p. 77, 18/19 (XV, xx, 36/38).

FACVNDVS, *Pro defensione trium capitulorum concilii Chalcedonensis libri xii ad Iustinianum imperatorem*, in *PL* 67, col. 527-852 :
I, III, col. 538 (XV, iii, 57/62) ; VI, v, col. 682 (I, iii, 50/67) ;
XI, vi, col. 813 (I, ii, 24/25) ; XI, vi, col. 813 (I, iii, 1/11) ;
XI, vi, col. 814-815 (III, prooem., 31/47).

FERRANDVS, *Epistula vi ad Pelagium et Anatolium diaconos urbis Romae*, in *PL* 67, col. 921-928 :
col. 927 (I, ii, 24/25) ; col. 927 (I, iii, 1/7).

FLORVS, *Expositio epistularum beati Pauli*, in codicibus LYON, Bibl. mun., 484 ; (TROYES, Bibl. mun., 96) :

— AD ROMANOS — f. (3-3^v) (XII, vi, 35/58) ; f. (5) (XV, ii, 34/52) ;
f. (5^v) (IV, xvii, 27/46) ; f. (5^v) (XIII, xix, 38/50) ; f. (21) (IV, i, 9/38) ;
f. (21-21^v) (XIII, x, 8/60) ; f. (21^v) (XIII, xi, 1/27) ;
f. (21^v) (XIII, xii, 1/41) ; f. (21^v) (XIII, xiii, 1/11) ; f. (21^v-22)
(XIII, xiv, 1/23) ; f. (22) (XIII, xiv, 32/47) ; f. (22-22^v) (XIII, xvi,
37/90) ; f. (30) (IV, iii, 58/75) ; f. (43^v) (IV, iii, 37/48) ; f. (53)
(XIII, xvi, 1/33) ; f. (53^v) (XIV, xviii, 11/24) ; f. (69) (II, xvii,
41/61) ; f. (71) (XIII, ii, 1/16) ; f. (78^v) (VI, x, 9/62) ; f. (79^v)
(XIV, xvi, 1/7) ; f. (83^v) (VIII, vii, 6/34) ; f. (84^v) (VIII, vi,
134/140) ;

— I AD CORINTHIOS — f. (94-94^v) (IV, xx, 78/84) ; f. (94^v) (XV,
vii, 42/58) ; f. (96) (VII, iii, 46/52) ; f. (96^v) (I, i, 72/87) ; f. (96^v)
(I, xii, 14/26) ; f. (97) (I, xiii, 1/14) ; f. (98) (V, xv, 12/30) ;
f. (101) (III, vii, 72/85) ; f. (101^v) (VI, iii, 1/29) ; f. (105^v) (VII,
iii, 91/99) ; f. (112) (VI, viii, 3/13) ; f. (112) (XIV, xiv, 82/96) ;
f. (113^v) (XII, x, 1/17) ; f. (122) (IV, prooem., 1/21) ; f. (134)
(VI, ix, 30/46) ; f. (134^v) (XII, vii, 4/48) ; f. (134^v) (XII, vii,
67/109) ; f. (134^v-135) (XII, viii, 1/18) ; f. (135) (VII, vi, 140/169) ;
f. (139^v) (IX, x, 6/15) ; f. (140) (V, xiii, 20/33) ; f. (140-140^v) (XII,
xiv, 1/54) ; f. (141) (IV, xx, 102/115) ; f. (141) (XV, xix, 117/132) ;
f. (143^v) (XV, xvii, 128/134) ; f. (143^v-144) (XV, xviii, 1/32) ;
f. (145^v) (VIII, vii, 57/62) ; f. (145^v) (VIII, viii, 1/11) ; f. (146)
(XV, vii, 117/122) ; f. (146) (XV, viii, 1/41) ; f. (146-146^v) (XV, ix,
1/66) ; f. (148) (VIII, iv, 1/25) ; f. (149) (XV, xvii, 73/90) ; f. (151^v)
(IV, xii, 35/47) ; f. (151^v) (IV, iii, 103/107) ; f. (151^v) (I, viii, 48/
51) ; f. (151^v-152) (I, viii, 59/104) ; f. (152) (I, x, 1/5) ; f. (152) (I, x,
40/44) ; f. (152) (I, x, 66/71) ; f. (152) (I, xiii, 27/35) ; f. (152)
(I, viii, 51/58) ; f. (153^v) (I, viii, 1/31) ; f. (154) (I, viii, 33/36) ;
f. (154) (I, viii, 41/47) ; f. (159^v) (XIV, xix, 8/26) ;

— II AD CORINTHIOS — f. 9 (166) (*II, x, 98/111*) ; f. 9 (166) (*XV, viii, 5/9*) ; f. 9-9^v (166-166^v) (*XV, viii, 13/41*) ; f. 9^v (166^v) (*XV, xi, 78/88*) ; f. 12 (168) (*XI, i, 1/14*) ; f. 12 (168-168^v) (*XII, i, 1/19*) ; f. 12-12^v (168^v) (*XII, ii, 1/22*) ; f. 12^v (168^v) (*IV, iii, 14/27*) ; f. 12^v-13 (168^v-169) (*XIV, xvii, 1/40*) ; f. 13 (169) (*XIV, xviii, 1/2*) ; f. 15^v (170^v) (*I, viii, 113/121*) ; f. 21^v-22 (174^v) (*VIII, ix, 3/35*) ; f. 36^v (184^v) (*I, xiii, 6/14*) ;
 — AD GALATAS — f. 44^v (190) (*III, x, 149/187*) ; f. 47^v-48 (192^v) (*II, v, 37/43*) ; f. 48 (192^v) (*IV, xix, 1/27*) ; f. 48 (192^v-193) (*IV, xx, 44/65*) ; f. 48 (193) (*IV, xx, 149/154*) ; f. 62^v (202) (*II, xvii, 18/41*) ;
 — AD EPHESIOS — f. 76 (209-209^v) (*XIII, ii, 28/47*) ; f. 77-77^v (209^v-210) (*XV, xix, 24/72*) ; f. 79-79^v (210^v-211) (*XIV, xvi, 1/66*) ;
 — AD PHILIPPENSES — f. 101 (222^v-223) (*I, vii, 13/50*) ; f. 101-101^v (223) (*VI, iii, 29/50*) ; f. 108 (227) (*I, vi, 112/144*) ; f. 113 (231) (*IX, i, 7/33*) ; f. 113^v (231^v) (*I, iii, 41/45*) ; f. 114-114^v (232^v) (*XV, xiii, 11/38*) ;
 — AD COLOSSENSES — f. 117 (234^v) (*XV, xix, 140/169*) ; f. 117^v (235) (*XIII, xv, 1/33*) ; f. 118 (235^v) (*I, xii, 27/42*) ; f. 118^v-119 (236) (*VII, iii, 52/83*) ; f. 120-120^v (237-237^v) (*XIII, xix, 1/63*) ; f. 121^v (238-238^v) (*XIV, xvi, 36/42*) ; f. 122 (238^v-239) (*IV, xiii, 42/86*) ; f. 126^v (242) (*XII, vii, 80/88*) ; f. 126^v (242) (*XIV, xvi, 52/56*) ; f. 126^v (242) (*XIV, xvi, 64/66*) ;
 — I AD TIMOTHEVM — f. 145 (255^v) (*II, xvii, 123/143*) ; f. 145-145^v (255^v) (*II, xviii, 1/57*) ; f. 151 (259^v) (*XII, vii, 49/66*) ; f. 159-159^v (265^v) (*I, vi, 22/73*) ; f. 159^v-160 (265^v-266) (*I, i, 60/68*) ;
 — II AD TIMOTHEVM — f. 170-170^v (273-273^v) (*XV, oratio, 24/33*) ;
 — AD TITVM — f. 174^v (276^v) (*XII, v, 21/39*) ;
 — AD HEBRAEOS — f. 178 (279) (*III, iv, 3/29*) ; f. 180-180^v (280^v-281) (*III, x, 1/75*) ; f. 180^v (281) (*III, x, 148/164*) ; f. 187^v (286) (*IV, xiii, 118/120*) ; f. 187^v (286-286^v) (*IV, xiv, 1/21*) ; f. 202 (297^v) (*XIV, i, 15/24*).

FVLGENTIVS, *Ad Monimum libri iii*, ed. I. FRAIPONT, in CC 91, p. 1-64 :
 II, xiv, 6, p. 51, 728/730 (*I, iii, 25/28*).

FVLGENTIVS, *Epistula xiv ad Ferrandum*, ed. I FRAIPONT, in CC 91, p. 387-444 :
 12, p. 399, 432/434 (*I, iv, 22/24*) ; 12, p. 399, 438/439 (*I, v, 1*) ; 13, p. 399, 400 - 400, 452 (*I, viii, 124/137*) ; 13, p. 400, 457/461 (*I, ix, 50/54*) ; 13, p. 400, 463/471 (*I, x, 70/77*) ; 13, p. 400, 472/475 (*I, xii, 54/57*) ; 13, p. 400, 477 - 401, 484 (*XV, xxiii, 1/7*) ; 13, p. 401, 484/488 (*XV, xxiii, 20/23*) ; 13, p. 401, 491/494 (*XV, xxiii, 24/27*) ; 16, p. 404, 602/612 (*V, x, 17/27*) ; 16, p. 404, 614/623 (*VIII, prooem., 6/15*) ; 17, p. 405, 641/650 (*I, xii, 106/116*) ; 38, p. 432, 1582/1583 (*VI, iv, 35/36*) ; 38, p. 432, 1584 - 433, 1591 (*VI, v, 1/9*) ; 38, p. 433, 1591/1596 (*VI, v, 16/20*) ; 38, p. 433, 1597/1602 (*VI, v, 26/33*).

FVLGENTIVS, *De trinitate ad Felicem notarium*, ed. I. FRAIPONT, in CC 91A, p. 633-646 :
 VII, 1, p. 641, 332/333 (*XV, oratio, 21/22*).

GODESCALCHVS, *De trina deitate*, ed. C. LAMBOT, in *Œuvres théologiques et grammaticales de Godescalc d'Orbais* (Spicilegium Sacrum Louaniense, XX), p. 81-99 :

III, p. 97, 24/25 (XV, xix, 81/82) ; IV, p. 99, 6/7 (I, vii, 44/46).

GODESCALCHVS, *Excerpta de trinitate*, ed. C. LAMBOT, o.c., p. 101-130 :

p. 113, 8 (BR. I, vi, 8) ; p. 113, 9 - 114, 16 (I, vi, 1/36) ; p. 114, 16/20 (I, vi, 60/64) ; p. 114, 20 - 115, 3 (I, vi, 70/84) ; p. 115, 4 (BR. VI, ix, 23) ; p. 115, 5/21 (VI, vii, 1/18) ; p. 115, 22/24 (BR. VI, viii, 20/22) ; p. 115, 25 - 116, 5 (VI, ix, 1/11) ; p. 116, 6/13 (VI, ix, 17/24) ; p. 116, 13/28 (VI, x, 47/62).

GODESCALCHVS, *Responsa de diuersis*, ed. C. LAMBOT, o.c., p. 130-179 :

IV, p. 142, 9/11 (II, prooem., 9/11).

GODESCALCHVS, *De trinitate*, ed. C. LAMBOT, o.c., p. 259-279 :

p. 268, 29 - 269, 2 (XV, v, 43/44) ; p. 269, 2/3 (XV, v, 45/47) ; p. 271, 13/17 (V, xi, 8/19).

GODESCALCHVS, *De diuersis*, ed. C. LAMBOT, o.c., p. 294-324 :

5, p. 303, 7/13 (V, i, 40/46) ; 15, p. 317, 28 - 318, 2 (I, vii, 44/46).

GODESCALCHVS, *Opusculum primum de rebus grammaticis*, ed. C. LAMBOT, o.c., p. 353-420 :

I, 5, p. 405, 19/21 (I, vii, 44/46).

HADRIANVS I papa, *Epistula secunda*, ed. K. HAMPE, in *MGH, Epistulae V* (Aeui Karolini III), p. 5-58 :

p. 9, 25/32 (IV, xx, 102/114) ; p. 9, 33/37 (XV, xxvi, 13/18) ; p. 9, 37/38 (XV, xxvi, 24/26) ; p. 13, 1/3 (VI, ii, 40/43) ; p. 13, 29/33 (VII, vi, 9/15) ; p. 13, 35 - 14, 2 (VIII, prooem., 20/25) ; p. 28, 15/17 (III, ix, 52/56) ; p. 28, 17/22 (III, ix, 58/65) ; p. 54, 8/11 (II, xvii, 69/74).

Hispalensis uide Spalensis concilii secundi Decretum.

Hispaniae episcoporum Epistula ad episcopos Franciae, ed. A. WERMINGHOFF, in *MGH, Legum Sectio III, Concilia II* (Aeui Karolini I-II), p. 111-119 :

p. 114, 40/42 (I, xiii, 5/7) ; p. 115, 10/12 (IV, xxi, 43/46).

IOHANNES diaconus, *Expositum in Heptateuchum seu Expositio in Genesim aliosque Pentateuchi libros et Iudicum egregie collecta*, in codice PARIS, Bibl. Nat., Lat. 12309 :

f. 72^v (II, xiii, 9/11) ; f. 72^v (II, xiii, 21/24) ; f. 77^v (III, vii, 8/20) ; f. 77^v (III, vii, 28/35) ; f. 77^v-78 (III, vii, 42/58) ; f. 93^v (II, xvii, 63/66) ; f. 94 (II, xiv, 5/9) ; f. 97 (II, x, 112/113) ; f. 98 (II, xv, 12/22) ; f. 98 (II, xv, 32/37) ; f. 103 (II, xvi, 14/21) ; f. 103 (II, xvi, 25/26) ; f. 103 (II, xvi, 29/35) ; f. 103 (II, xvii, 1/10) ; f. 103 (II, xvii, 18/19) ; f. 103 (II, xvii, 32/37) ; f. 103^v

(II, xvii, 67/69); f. 103^v (II, xvii, 77/86); f. 103^v (II, xvii, 91/98); f. 103^v (II, xvii, 103/105).

IOHANNES papa II, *Epistula*, ed. E. SCHWARTZ, in *ACO*, IV-II, p. 206-210:
p. 207, 18/22 (XV, iii, 57/62).

ISIDORVS, *Liber numerorum*, in *PL* 83, col. 179-200:

VII, 28, col. 184 (IV, iv, 3/5); VII, 29, col. 184 (IV, iv, 7/8); VII, 29, col. 184 (IV, iv, 10/11); VII, 29, col. 185 (IV, iv, 16/20); VII, 29, col. 185 (IV, iv, 22/23); VII, 30, col. 185 (IV, iv, 50/53); XXIV, 100, col. 198 (IV, v, 1/3); XXIV, 100, col. 198 (IV, v, 4/5); XXIV, 101, col. 198 (IV, v, 5/7); XXIV, 101, col. 198 (IV, v, 11/12); XXIV, 102, col. 198 (IV, v, 17/21).

ISIDORVS, (*Etymologiarum siue*) *Originum libri xx*, ed. LINDSAY:
I, I, 1 (XIV, i, 15/24); I, XXXVII, 10 (III, x, 127/129); II, XXVI, 11-12 (VII, v, 3/5); IV, v, 2 (IV, xviii, 6/8); VI, I, 5 (XV, xvii, 79/80); VII, I, 19 (II, ix, 29/34); VII, I, 39 (V, viii, 23/28); VII, II, 7-9 (XIII, x, 52/55); VII, VI, 3 (XIV, i, 35/38); X, 22 (XIII, v, 37/38); XI, I, 12 (XV, vii, 11); XI, I, 12 (XV, vii, 12/13); XI, I, 12 (XV, vii, 17); XII, II, 18 (XI, ii, 144/146); XII, IV, 3 (XII, xi, 1/2); XII, VIII, 14 (III, vii, 6/8).

Laureshamensis monasterii bibliothecae catalogus, ed. G. BECKER, in *Catalogi Bibliothecarum Antiqui*, p. 102-105:

n. 1-3 (BR. I, vi-viii, 8/13); n. 4-5 (BR. I, x-xi, 16/18); n. 6 (BR. I, xiii, 21/22); n. 7-11 (BR. II, ii-vi, 3/14); n. 12 (BR. II, xviii, 40/41); n. 13-14 (BR. III, iv-v, 9/12); n. 15 (BR. III, x, 21/23); n. 16-18 (BR. IV, i-iii, 1/6); n. 19-21 (BR. IV, vii-ix, 12/18); n. 22-27 (BR. IV, xiii-xviii, 24/35); n. 28 (BR. IV, xx, 39/41); n. 29-30 (BR. V, i-ii, 1/4); n. 31-39 (BR. V, viii-xvi, 19/40); n. 40-45 (BR. VI, iv-ix, 10/23); n. 46 (BR. VII, iii, 6); n. 47 (BR. VIII, iii, 6); n. 48 (BR. IX, i, 1); n. 49-53 (BR. XII, viii-xii, 17/28); n. 54 (BR. XII, xiv, 32/33); n. 55-71 (BR. XIII, iv-xx, 7/39); n. 72 (BR. XIV, xii, 22/23); n. 73-77 (BR. XIV, xv-xix, 28/40); n. 78 (BR. XV, ii, 3/4); n. 79-80 (BR. XV, iv-v, 7/11); n. 81 (BR. XV, xiv, 31/32); n. 82 (BR. XV, xvii, 36/39); n. 83 (BR. XV, xix, 42); n. 84 (BR. XV, xxvii, 61).

Libellus de processione spiritus sancti (Ps.-Alcuinus), in *PL* 101, col. 64-84:

col. 68 (IV, xx, 102/114); col. 68-69 (IV, xx, 116/123); col. 69 (XV, xxvi, 1/18); col. 75 (XV, xxvi, 87/101); col. 75 (XV, xxvi, 103/115); col. 75 (XV, xxvii, 16/19); col. 76-77 (XV, xxvii, 1/19); col. 81 (II, iii, 22/28); col. 81 (IV, xx, 95/99).

Libellus synodalis Parisiensis, ed. A. WERMINGHOFF, in *MGH*, Legum Sectio III, Concilia II (Aevi Karolini I-II), p. 480-532:
p. 515, 6/9 (III, ix, 52/56); p. 515, 10/14 (III, ix, 58/65); p. 519, 8/20 (I, vi, 111/129).

Libri Carolini uide CAROLVS Magnus, *Capitulare de imaginibus*.

LICINIANVS, *Epistula secunda*, ed. I. MADDOZ, in *Estudios Oniensis* I, uol. IV, p. 123-124 :

p. 123, 8/13 (II, vii, 26/31) ; p. 123, 14/16 (III, vii, 62/64) ;
p. 123, 17/19 (III, ix, 105/108) ; p. 124, 1/6 (VIII, ii, 22/27).

MAXENTIVS, *Libellus fidei*, ed. E. SCHWARTZ, in *ACO*, IV-II, p. 2-10 :

p. 4, 33/34 (V, vii, 12/14) ; p. 6, 20/22 (II, ix, 55/57) ; p. 6, 22/25 (II, x, 112/115).

Nouariensis collectio uide *Exempla Sanctorum Patrum*.

Parisiensis uide *Libellus synodalis Parisiensis*.

PELAGIVS, *In defensione trium capitulorum*, ed. R. DEVREESSE, in *Studi e testi*, LVII, p. 1-71 :

IV, p. 35, 26/33 (I, iii, 58/67).

PROSPER, *Sententiae ex operibus s. Augustini*, in *PL* 51, col. 427-496 :

LV, col. 435 (I, vi, 17/19) ; LVI, col. 435 (I, x, 79/80) ; LVII, col. 435 (II, v, 94/95) ; LVIII, col. 436 (III, iv, 23/29) ; LIX, col. 436 (IV, x, 4/7) ; LX, col. 436 (VI, viii, 6/11) ; LXI, col. 436 (VIII, ii, 14/16) ; LXII, col. 436 (BR. XIII, vi, 10/12 ; XIII, v, 33/37) ; LXIII, col. 436 (XIV, xii, 41/44).

SMARAGDVS, *Libellus de processione sancti spiritus*, ed. A. WERMINGHOFF, in *MGH*, Legum Sectio III, Concilia II (Aevi Karolini I-II), p. 236-239 :

p. 239, 7/16 (XV, xxvii, 7/19) ; p. 239, 17/19 (XV, xxvii, 28/32).

Spalensis concilii secundi Decretum, ed. I. VIVES, in *Concilios Visigóticos e Hispano-Romanos*, I, p. 163-185 :

p. 182 (I, vii, 47/50).

THEODVLVS, *De spiritu sancto*, in *PL* 105, col. 239-276 :

col. 259 (I, iv, 1/11) ; col. 259 (I, viii, 124/137) ; col. 259-260 (III, prooem., 49/57) ; col. 260 (IV, xx, 91/114) ; col. 260 (VI, x, 30/39) ; col. 260-261 (XV, xvii, 48/64) ; col. 261 (XV, xxvi, 1/26) ; col. 261-262 (XV, xxvi, 76/118) ; col. 262-263 (XV, xxvii, 1/48).

Toletani concilii undecimi Symbolum, ed. I. MADDOZ, p. 16-26 :

p. 18, 17/18 (XV, xxiii, 4) ; p. 22, 20/23 (IV, xxi, 44/46).

Toletani concilii quinti decimi Decretum, ed. I. VIVES, in *Concilios Visigóticos e Hispano-Romanos*, I, p. 449-474 :

p. 455 (XV, xx, 19/22) ; p. 460 (XIII, xvii, 4/7).

VINCENTIVS, *Excerpta*, ed. W. J. MOUNTAIN, in *Sacris Erudiri*, XVIII (1967-1968), p. 385-405 :

I, 20/45 (I, iv, 1/24) ; I, 45/46 (I, v, 1) ; I, 107/110 (I, vii, 1/4) ; II, 7/45 (I, vii, 4/40) ; III, 9/19 (I, vii, 40/50) ; III, 20/27 (I, viii, 1/8) ; IV, 6/19 (I, xi, 1/13) ; IV, 19/34 (I, xi, 21/34) ; IV, 34/35 (I, xii, 1/2) ; IV, 36/45 (I, xiii, 1/9) ; V, 5/23 (I, xii, 27/43) ; V, 23/32 (I, xii, 49/57) ; V, 32/41 (I, xii, 66/77) ; V, 42/48 (I, xii, 133/139) ; V, 49/73 (I, xii, 142/164) ; V, 75/77 (II, v, 2/3) ; V, 77/86 (II, v, 34/43) ; V, 88/91 (IV, xx, 149/152) ; V, 93/96 (IV, xxi, 40/43) ; V, 103/106 (IV, xxi, 43/46).

INDICES

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRAE

INDEX SCRIPTORVM

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRAE ⁽¹⁾

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Genesis :				
I, 1-31	IV	IV	10/11	169
I, 1	*I	XII	37/38	63
I, 2	II	XVIII	33	125
	IV	XX	112	200
	V	XIV	19	223
	VI	III	22	232
	*VI	III	23/24	232
I, 3	II	X	20	102
	II	X	33/34	103
I, 4-5	IV	VI	20/21	174
I, 6-27	II	X	34	103
I, 6	II	X	21	102
I, 9-24	II	X	21/23	102
I, 11-12	III	VII	42/48	140
I, 20-21	III	VII	35/36	140
I, 21	I	I	70	30
I, 24-25	III	VII	36/37	140
I, 24	III	V	23	138
I, 26-27	IV	IV	11	169
I, 26	BR. XI	I	1	15
	BR. XII	VI	14	16
	BR. XII	XI	24	17
	BR. XIV	III	5	19
	BR. XIV	IV	8	19
	BR. XIV	XII	22/23	20
	BR. XIV	XVI	31	20
	BR. XIV	XVIII	36	20
	BR. XIV	XIX	39	21
	BR. XV	I	1	21
	BR. XV	VII	15	21
	BR. XV	VIII	17	21
	BR. XV	XII	26	22
	BR. XV	XXI	46	23
	BR. XV	XXII	48	23
	BR. XV	XXIV	54	23
	I	VII	42	46
	I	VII	43	46
	I	VIII	132	52
	VII	VI	140/142	266
	VII	VI	145	266
	VII	VI	149	266
	VII	VI	150	266
	VII	VI	154	267
	VII	VI	156	267
	VII	VI	157	267
	VII	VI	159	267
	VII	VI	160/161	267
	VII	VI	163	267
	IX	II	43	295

(1) Indicem generalem in omnia opera s. Augustini inuenies in uol. LIX huius collectionis. — Siglo BR. designatur Breuiculus ; siglo BR. ALT. indicatur Breuiculus alter (appendix A). — Asterisco praenotantur loci ubi sacrum textum non iuxta Vulgatae uersionem affert s. Augustinus.

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE		
		lib.	cap.	lin.
Genesis :				pag.
1, 26		IX	XII	7/8 306
		XI	I	4/5 333
		XI	V	25 344
		XI	V	29 344
		XI	V	35 344
		XI	V	39 344
		XI	XI	26 355
		XII	IV	13 358
		XII	IV	14 358
		XII	VI	6/7 360
		XII	VI	8 360
		XII	VI	12 360
		XII	VI	27/28 361
		XII	VI	28 361
		XII	VI	30/31 361
		XII	VI	32/33 361
		XII	VII	1/2 363
		XII	VII	72 366
		XII	VII	84/85 366
		XII	XI	6/7 370
		XII	XI	13 370
		XIV	III	4/5 426
		XIV	XII	6 443
		XIV	XIX	1/2 456
		*XV	III	110/111 467
1, 27-28		*XII	VI	71/72 363
		*XII	VII	16/18 364
1, 27	BR. XI	I	I	15
	BR. XII	VI	14	16
	BR. XII	XI	24	17
	BR. XIV	III	5	19
	BR. XIV	IV	8	19
	BR. XIV	XII	22/23	20
	BR. XIV	XVI	31	20
	BR. XIV	XVIII	36	20
	BR. XIV	XIX	39/40	21
	BR. XV	I	I	21
	BR. XV	VII	15	21
	BR. XV	VIII	17	21
	BR. XV	XXI	46	23
	BR. XV	XXII	48	23
	BR. XV	XXIV	54	23
	*I	VII	41	46
	I	VII	42	46
	I	VIII	132	52
	IV	IV	13	170
	IX	II	43	295
	IX	XII	7/8	306
	XI	I	4/5	333
	XI	V	25	344
	XI	V	39	344
	XI	XI	26	355
	XII	IV	13	358
	XII	IV	14	358
	XII	VI	8	360
	XII	VI	14/15	360
	XII	VI	18/19	361

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Genesis :				
1, 27	XII	VI	29/30	361
	XII	VI	32/33	361
	*XII	VI	59	362
	XII	VI	60	362
	*XII	VI	70	363
	*XII	VI	72/74	363
	*XII	VI	75	363
	XII	VI	80	363
	XII	VI	80/81	363
	XII	VII	1/2	363
	XII	VII	18	364
	*XII	VII	20/22	364
	XII	VII	27	364
	XII	VII	38	365
	XII	VII	72	366
	XII	VII	84/85	366
	XII	XI	6/7	370
	XII	XI	13	370
	XIV	III	4/5	426
	XIV	IV	8/9	428
	XIV	IV	28	429
	XIV	IV	29	429
	XIV	VIII	3/4	436
	*XIV	VIII	10	436
	XIV	VIII	16	436
	XIV	XII	6	443
	XIV	XVI	10	452
	XV	III	110/111	467
	XV	VI	49/50	472
	XV	VIII	20	480
	XV	XI	42	488
	XV	XI	54	488
	XV	XX	49	516
1, 31	XI	V	29/30	344
2, 1-2	*IV	IV	10	169
2, 7	II	X	2	101
	II	XVIII	31/32	124
2, 8	II	X	48	103
2, 20	*XII	XIII	8/9	373
2, 21-22	XII	VI	83/86	363
	XII	VI	89/90	363
	XII	VII	9	364
	XII	XIII	10	373
2, 24	*VI	VIII	4/5	238
	XII	III	19	358
	XII	VI	79	363
3	XII	VIII	17/18	368
3, 1 sqq.	BR. IV	X	19	8
	IV	X	3/5	178
	IV	X	6/7	178
	IV	XII	20/21	180
	VI	XIII	21/22	182
3, 1-15	III	IX	61/62	148
3, 1-6	XII	XII	1/5 sqq.	371
3, 1	*XII	XIII	14/15	374
3, 5-6	XII	XI	3/4	370
	XII	XI	10/11	370

	AVGVSTINVS, DE TRINITATE			pag.
	lib.	cap.	lin.	
Genesis :				
3, 5	II	X	47	103
	XI	V	38	344
3, 6	II	X	46/47	103
3, 7	II	X	46	103
	XII	XI	5	370
3, 8 sqq.	BR. II	X	24	5
	II	X	1/2	101
	II	X	35	103
	II	X	43	103
	II	X	62	104
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
3, 8-10	II	X	11/15	102
3, 8-9 sqq.	II	X	25	102
3, 8-9	*I	X	77	104
3, 8	*II	X	7/9	102
	*II	X	25/27	102
	II	X	49	103
	II	X	51	103
	*II	X	52/53	103
	II	X	55/56	103
3, 9	*II	X	9	102
	*II	X	87	105
3, 10	*II	X	10	102
3, 14	*XIII	XII	6	402
	*XIII	XII	13	403
3, 19	*XIII	XII	7	403
	*XIII	XII	7	403
	*XIII	XII	10	403
	*XIII	XII	11	403
3, 21	XII	XI	5/6	370
4, 9 sqq.	II	X	59/60	104
4, 14	*II	X	56/57	103
5, 1-2	*XII	VI	72/74	363
	*XII	VII	16/18	364
	*XII	VII	20/22	364
5, 1	BR. XIV	XIX	39/40	21
	BR. XV	XII	26	22
	*I	VII	41	46
	I	VII	42	46
	*I	VIII	132	52
	*IV	IV	11	169
	XI	V	29	344
	XI	V	35	344
	XII	VI	27/28	361
	XII	VI	28	361
	*XII	VI	59	362
	*XII	VI	70	363
	*XII	VI	80	363
	*XII	VII	1/2	363
	*XII	VII	18	364
	*XII	VII	27	364
	*XII	VII	38	365
	*XII	VII	72	366
	*XII	VII	84/85	366
	XII	XI	6/7	370
	XII	XI	13	370

	AVGVSTINVS, DE TRINITATE			pag.
	lib.	cap.	lin.	
Genesis :				
5, 1	*XIV	III	4/5	426
	*XIV	IV	8/9	428
	*XIV	IV	28	429
	*XIV	VIII	3/4	436
	*XIV	VIII	10	436
	*XIV	VIII	16	436
	*XIV	XII	6	443
	*XIV	XVI	10	452
	XIV	XVII	31	455
	*XV	VI	49/50	472
	*XV	VIII	20	480
	*XV	XI	42	488
	*XV	XI	54	488
	*XV	XX	49	516
5, 2	*XII	VI	71/72	363
	*XII	VI	75	363
	XII	VI	80/81	363
6, 3	*XIII	XII	11/12	403
6, 7	I	I	30/31	28
	*I	I	45/46	29
6, 17	III	VIII	19/20	144
7, 22	*XIV	XVI	31/32	452
9, 6	BR. XI	I	I	15
	BR. XII	VI	14	16
	BR. XII	XI	24	17
	BR. XIV	III	5	19
	BR. XIV	IV	8	19
	BR. XIV	XII	22/23	20
	BR. XIV	XVI	31	20
	BR. XIV	XVIII	36	20
	BR. XIV	XIX	39/40	21
	BR. XV	I	I	21
	BR. XV	VII	15	21
	BR. XV	VIII	17	21
	BR. XV	XXI	46	23
	BR. XV	XXII	48	23
	BR. XV	XXIV	54	23
	I	VII	42	46
	I	VIII	132	52
	*IV	IV	11	169
	IV	IV	13	170
	IX	II	43	295
	*IX	XII	7/8	308
	IX	XII	7/8	308
	XI	I	4/5	333
	XI	V	25	344
	XI	V	39	344
	XI	XI	26	355
	XII	IV	13	358
	XII	IV	14	358
	XII	VI	32/33	361
	XII	VI	62	362
	XII	VI	65	362
	XII	VI	80	363
	*XII	VII	1/2	363
	XII	VII	18	364
	XII	VII	27	364

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Genesis :				
9, 6	XII	VII	38	365
	*XII	VII	72	366
	*XII	VII	84/85	366
	*XII	VII	96	367
	XII	XI	6/7	370
	XII	XI	13	370
	XIV	III	4/5	426
	XIV	IV	8/9	428
	XIV	IV	28	429
	XIV	VIII	3/4	436
	*XIV	VIII	10	436
	XIV	VIII	16	436
	XIV	XII	6	443
	XIV	XVI	10	452
	XV	VI	49/50	472
	XV	VIII	20	480
	XV	XI	42	488
	XV	XI	54	488
	XV	XX	49	516
12, 1	*II	X	89/91	105
	III	X	60	153
	III	X	74	153
	III	X	77	153
	III	X	78/79	153
	*III	X	80	153
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
12, 7 sqq.	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
12, 7	*II	X	93/94	105
	*II	X	95	105
	*II	X	96	105
	*II	X	97/98	105
	*II	X	114/115	106
	*II	X	124	106
	*III	X	80/81	153
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
18, 1-3 sqq.	BR. II	XI	26/27	5
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
18, 1 sqq.	II	XI	21/24	107
18, 1-8	II	X	115/116	106
18, 1-2	III	X	88/89	154
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
18, 1	*II	X	95	105
	*II	X	96	105
	*II	X	97/98	105
	*II	X	114/115	106
	*II	X	118	106
	*II	X	119	106
	*II	X	124	106
	*II	XI	2	106
	*II	XI	14	107
	II	XI	15/16	107
	II	XI	16/18	107

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Genesis :				
18, 1	*II	XVIII	55/56	125
	*III	X	82/84	153
	*III	X	145	156
18, 2-15	II	X	120/123	106
18, 2-3	II	XII	2/3	108
	II	XII	8/9	108
18, 2	II	XI	16/18	107
	*II	XVIII	55/56	125
	*III	X	84/85	154
	III	X	143/144	156
	III	X	145/146	156
	III	X	150	156
18, 3 sqq.	II	X	125/128	106
18, 3-5	II	XI	8	107
18, 33	*II	XI	29/30	108
	*II	XII	5/7	108
19, 1 sqq.	II	XI	26/28	107
	II	XII	9/10	108
19, 1-2	BR. II	XII	28/29	5
	*II	XII	11/14	108
	II	XII	15/17	108
19, 1	*II	XI	31	108
	*II	XII	7/8	108
	*II	XII	19	108
	II	XII	22	109
	III	X	89/90	154
19, 2 sqq.	II	XII	22/24	109
19, 2	II	XII	20/21	108
19, 13	II	XII	40	109
19, 17-19	*II	XII	24/29	109
19, 18-19	*II	XII	33/34	109
19, 18	*II	XII	30	109
	*II	XII	31	109
19, 29	II	XI	27/28	107
22, 1-16	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
22, 1-2	I	XII	5	61
	*III	X	97/101	154
22, 1	III	X	115	155
	III	X	134	155
22, 2	III	X	107/108	154
	III	X	114/115	155
22, 6	II	VI	58/59	96
22, 10-12	*III	X	102/106	154
22, 11	III	X	115/116	155
	III	X	116/117	155
	III	X	134	155
	III	X	149/150	156
22, 12	*I	XII	4	61
	III	X	108	154
	*III	X	112/114	155
	*III	X	123/124	155
22, 13-14	*III	X	118/122	155
22, 14	*III	X	131/132	155
	*III	X	133/134	155
22, 15-16 sqq.	*III	X	137/140	155
22, 15	III	X	136	155

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Genesis :				
22, 15	III	X	143	156
	III	X	149/150	156
22, 16	III	X	142	156
28, 11	III	IX	24/25	147
28, 16	III	IX	24/25	147
28, 18-22	II	VI	56/58	96
28, 18	III	IX	24/25	147
	III	IX	42	147
	III	IX	50/52	148
	III	IX	52	148
	III	IX	70	148
30, 37-41	III	VII	89/96	142
	III	VII	102/103	142
	III	VII	104/106	142
	III	VII	115/120	143
	XI	II	153/156	339
46, 27	VII	IV	25/26	255
Exodus :				
1, 5	VII	IV	25/26	255
2, 15	III	X	60	153
3, 1-6	*III	X	60	153
3, 1-4	*II	XIII	3/9	110
3, 1-2	BR. II	VII	15/16	5
	BR. II	XIII	30/31	5
	II	VII	2	97
	II	IX	5/6	99
	II	IX	36	101
	II	IX	50	101
	II	IX	55/56	101
	II	X	28	102
	II	XVII	124	122
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
	III	PROOEM.	65/66	129
	III	ix	75	149
	III	X	5/8	150
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
3, 2	*II	VI	45/46	95
	*II	VI	62/63	96
	*II	XIII	11	110
	*II	XIII	12	110
	*II	XIII	18/19	110
	*II	XIII	42/43	111
	*II	XIII	46	111
	*III	IX	37	147
	*III	X	73	153
	III	X	77	153
3, 4	II	XIII	46	111
3, 6	*II	XIII	9/10	110
	II	XIII	11	110
	*II	XIII	12/13	110
	*II	XIII	17/18	110
	*II	XIII	28	111
	*II	XIII	29/30	111
	*II	XIII	32/33	111

	AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Exodus :				
3, 6	II	XIII	46	111
	*III	IX	35/36	147
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
3, 10	*II	XIII	1/2	110
	*II	XIV	I	112
3, 14	I	I	57	29
	I	I	57	29
	I	VIII	84/85	50
	V	II	6	208
	V	II	6/7	208
	*VII	V	21/22	261
	XIV	XV	27	450
4, 3	III	V	25/26	138
	*III	IX	39/41	147
	III	IX	50/52	148
	*III	IX	54	148
	*III	IX	63	148
4, 4	III	IX	64	148
	III	IX	66/67	148
7, 1	I	VI	110	42
7, 8-16	IV	XV	7/10	187
7, 10	III	IX	39/41	147
	III	IX	50/52	148
	III	IX	54	148
	III	IX	61	148
	III	IX	63	148
7, 11-12 sqq.	*III	VII	3/4	138
7, 11-12	BR. III	VII	15	6
	III	VII	29/30	139
	III	VII	86/87	142
	*III	VII	121/122	143
	III	VIII	29/30	144
	III	VIII	51/52	145
	III	IX	67	148
	III	IX	71	149
7, 12	III	VII	5	139
7, 22	BR. III	VII	15	6
8, 7	BR. III	VII	15	6
	III	VII	29/30	139
	III	VII	86/87	142
	III	VII	121/122	143
	III	VIII	51/52	145
8, 18	III	VII	5/8	139
	III	VIII	50/51	145
8, 19	*III	VII	9	139
	*III	VIII	53/54	145
12, 2 sqq.	II	XV	51/52	115
12, 3 sqq.	III	X	178/179	157
12, 11	II	XVII	63/64	120
	II	XVII	79	120
12, 41	*II	XIV	I	112
13, 21-22	BR. II	VII	15/16	5
	BR. II	XIV	32	5
	II	VI	63	96
	II	VII	2	97
	II	IX	5/6	99

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Exodus :				
13, 21-22	II	IX	36	101
	II	IX	50	101
	II	IX	55/56	101
	II	X	28	102
	*II	XIV	2/5	112
	II	XVII	124	122
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
	III	PROOEM.	65/66	129
	III	IX	75	149
	III	X	5/8	150
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
14, 19-20	BR. II	VII	15/16	5
	BR. II	XIV	32	5
	II	VI	63	96
	II	VII	2	97
	II	IX	5/6	99
	II	IX	36	101
	II	IX	50	101
	II	IX	55/56	101
	II	X	28	102
	II	XVII	124	122
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
	III	PROOEM.	65/66	129
	III	IX	75	149
	III	X	5/8	150
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
14, 24	BR. II	VII	15/16	5
	BR. II	XIV	32	5
	II	VI	63	96
	II	VII	2	97
	II	IX	5/6	99
	II	IX	36	101
	II	IX	50	101
	II	IX	55/56	101
	II	X	28	102
	II	XVII	124	122
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
	III	PROOEM.	65/66	129
	III	IX	75	149
	III	X	5/8	150
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
16 10-12	BR. II	VII	15/16	5
	BR. II	XIV	32	5
	II	VI	63	96
	II	VII	3	97
	II	IX	5/6	99
	II	IX	36	101
	II	IX	50	101
	II	IX	55/56	101
	II	X	28	102
	*II	XIV	10/12	112

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Exodus :				
16, 10-12	II	XVII	124	122
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
	III	PROOEM.	65/66	129
	III	IX	75	149
	III	X	5/8	150
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
17, 6	II	VI	54/55	96
19, 1 sqq.	II	XV	52/53	115
19, 3 sqq.	II	XVIII	29	124
19, 16-19	BR. II	VII	15/16	5
	BR. II	XV	33/34	5
	II	VI	64/65	96
	II	VII	2/3	97
	II	IX	5/6	99
	II	IX	36.50	101
	II	IX	55/56	101
	II	X	28	102
	II	XVII	124	122
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
	III	PROOEM.	65/66	129
	III	V	10/13	137
	III	IX	75	149
	III	X	5/8	150
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
19, 18 sqq.	II	XV	41/42	114
19, 18-19	*II	XV	2/7	113
19, 18	*II	XV	58/60	115
20, 1 sqq.	III	X	152/153	156
	III	X	166	157
	IV	XVII	40/43	190
	IV	XIX	29/30	194
20, 1-17	II	XV	7	113
	II	XV	48/49	114
20, 5	I	I	30/31	28
	*I	I	45	29
20, 11	*IV	IV	10	169
20, 18-22	BR. II	VII	15/16	5
	BR. II	XV	33/34	5
	II	VII	2/3	97
	II	IX	5/6	99
	II	IX	36	101
	II	IX	50	101
	II	IX	55/56	101
	II	X	28	102
	II	XVII	124	122
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
	III	PROOEM.	65/66	129
	III	IX	75	149
	III	X	5/8	150
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
20, 18	*II	XV	8/9	113

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Exodus :				
20, 18	II	XV	19/20	113
	II	XVI	19/20	116
	II	XVII	123	122
	III	V	10/13	137
20, 21-22	*II	XV	9/11	113
	II	XV	20/21	113
20, 21	*II	XV	18/19	113
	*II	XVI	11/12	116
20, 22 sqq.	II	XVI	12/13	116
24, 9	II	XV	25	114
24, 10	*II	XV	26/28	114
24, 12	II	XV	48/49	114
24, 17	*II	XV	60/61	115
31, 17	*IV	IV	10	169
31, 18	II	XV	48/49	114
	II	XV	63/64	115
33, 9-23	BR. II	VII	15/16	5
	BR. II	XVI	35	5
	II	VII	2	97
	II	XVII	124	122
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
	III	PROOEM.	65/66	129
	III	IX	75	149
	III	X	5/8	150
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
33, 11	*II	XVI	2/3	115
	*II	XVI	14/15	116
	II	XVI	20/21	116
	II	XVII	10	117
33, 13	*II	XVI	4/6	115
	*II	XVI	16/17	116
	*II	XVI	25/26	116
	*II	XVII	34/35	118
	*II	XVII	36/37	119
33, 18	*II	XVI	7	115
33, 20-23	II	XVI	30	116
	*II	XVI	35/40	117
33, 20	*II	XVII	7/8	117
	*II	XVII	25/26	118
33, 21-22	*II	XVII	81/82	120
33, 21	*II	XVII	68/69	120
	*II	XVII	70/71	120
	*II	XVII	71	120
	*II	XVII	72	120
	*II	XVII	72/73	120
	*II	XVII	77/78	120
33 22-23	II	XVII	62	120
	II	XVII	79/80	120
	II	XVII	88	121
	*II	XVII	91/93	121
	II	XVII	103/104	121
	II	XVII	109/110	122
33, 22	*BR. II	XVII	38	6
	II	XVII	44	119
	*II	XVII	82	120

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Exodus :				
33, 22	*II	XVII	83/84	120
	*II	XVII	86/87	121
33, 23	*BR. II	XVII	38/39	6
	II	XVII	2	117
	II	XVII	4	117
	II	XVII	6	117
	II	XVII	42/43	119
	II	XVII	48	119
	II	XVII	69	120
	II	XVII	95	121
	II	XVII	117/118	122
	II	XVII	120/121	122
34, 5 sqq.	BR. II	VII	15/16	5
	BR. II	XVI	35	5
	II	VII	3	97
	II	XVII	124	122
	II	XVIII	63	126
	II	XVIII	67/69	126
	III	PROOEM.	65/66	129
	III	IX	75	149
	III	X	5/8	150
	III	X	194/195	158
	IV	XXI	36/37	203
Leuiticus :				
4, 2	XIV	XV	58 sqq.	451
4, 13-14	XIV	XV	58 sqq.	451
4, 22-23	XIV	XV	58 sqq.	451
4, 27-28	XIV	XV	58 sqq.	451
19, 18	*II	XVII	30/31	118
	VI	V	9	235
	VIII	VII	20/21	284
	*IX	VIII	8/9	304
Numeri :				
11, 17	*V	XIV	28/29	223
15, 22-29	XIV	XV	58 sqq.	451
17, 8	III	V	19	137
20, 7-11	II	VI	54/55	96
21, 9	III	IX	26/27	147
	III	IX	61	184
Deuteronomium :				
6, 4	*BR. V	XIII	32	10.
	*I	XII	156	68
	*V	XI	9/10	219
	V	XI	11	219
	*VII	IV	97	258
	*XII	VI	62	362
	XV	ORATIO	5	533
	*XV	ORATIO	6	533
	*XV	ORATIO	7	533
6, 5	*II	XVII	28/29	118
	VI	V	9	235
	X	VII	6/7	322
	XIV	XIV	5	445
6, 13	I	VI	116	43

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Deuteronomium :					
6, 13		*I	VI	119	43
		*I	VI	123	43
		I	VI	141/143	44
		*II	X	114	106
8, 14		XIV	XV	26	450
9, 10		III	X	152/153	156
10, 12		*II	XVII	28/29	118
		VI	V	9	235
10, 20		I	VI	116	43
		*I	VI	119	43
		*I	VI	123	43
		I	VI	141/143	44
		*II	X	114	106
10, 22		VII	IV	25/26	255
11, 13		II	XVII	28/29	118
		VI	V	9	235
Iosue :					
1, 8		I	III	38/39	33
Ruth :					
2, 4		XIV	XII	40	444
I Regum :					
4, 4		V	VIII	24/25	216
12, 25		I	XIII	20/21	70
II Regum :					
22, 29		IX	II	42/43	295
III Regum :					
11, 30-31		III	IX	19/22	146
17, 1 - 18, 2		III	V	4/6	137
18, 41-45		III	V	4	137
18, 43		III	V	6/7	137
18, 45		III	V	8	137
IV Regum :					
19, 15		V	VIII	24/25	216
I Paralipomenon :					
13, 6		V	VIII	24/25	216
16, 10		XV	II	8/9	461
16, 11		BR. IX	I	I	13
		BR. XV	II	3/4	21
		I	III	5	32
		I	XIII	178/179	78
		II	PROOEM.	I	80
		II	PROOEM.	17/18	80
		VIII	X	11/12	291
		IX	I	7	292
		IX	I	9	292
		XV	II	14	461
		XV	II	21/22	461
		XV	II	50	462
		XV	VII	122	479
		XV	ORATIO	14	534
		XV	ORATIO	16	534
		XV	ORATIO	16/17	534

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Tobias :				
8, 8	II	X	2	101
Iudith :				
3, 22	*V	XVI	68	227
16, 17	II	VI	22/23	94
Iob :				
1, 13 - 2, 7	III	VII	21/22	139
7, 1	*IV	III	24/25	166
15, 35	IX	IX	14/15	305
25, 4	*IV	III	26	166
26, 11	II	VI	23	94
	III	II	2	132
	III	VII	24	139
28, 12	*XIV	I	3	421
	XIV	I	25	422
	XIV	I	27	422
	*XV	III	106	467
28, 28	BR. XIV	I	1	19
	*XII	XIV	19/20	375
	*XII	XIV	34/35	376
	*XIV	I	14/15	421
	*XIV	I	15/16	421
	*XIV	I	25	422
	*XIV	I	27	422
	*XIV	XII	9/10	443
	XIV	XIX	28	457
	XV	III	100	466
	XV	III	107	467
28, 28 (LXX)	XII	XIV	22/24	375
	XIV	I	5	421
	XIV	I	15	421
37, 19	XV	XXIV	15	523
Psalmi :				
1, 2	I	III	38/39	33
2, 7	I	IV	7	35
	I	XII	104	66
	I	XII	115	66
	I	XIII	55	72
	I	XIII	72	73
	II	II	14	85
	II	II	16	85
	II	X	104/105	105
	II	XVIII	4/5	123
	IV	XX	67	198
	IV	XX	95	199
	IV	XX	96	199
	IV	XXI	81	205
	V	XIV	3	222
2, 8	II	XVIII	5/6	123
3, 9	V	XIV	17	223
	XII	VI	36	361
	XII	VI	37	361
5, 5	*I	VIII	91	50
5, 13	II	PROOEM.	14	80
6, 8	XII	VIII	9	368

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Psalmi :				
7, 15	IX	IX	14	305
	IX	IX	14/15	305
8, 6	I	VII	7/8	44
	IV	XIII	72	184
8, 8	I	VIII	35	48
	*II	XVIII	6	123
9, 2	X	VII	5/6	322
9, 8-9	I	XIII	181/182	78
9, 8	I	XIII	50	71
	I	XIII	73	73
9, 18	XIV	XIII	12/14	445
10, 3 (hebr.)	*XIII	V	21/22	392
10, 5	*VII	III	94	254
10, 6	VIII	VI	140	284
	XIV	XIV	12	445
13, 1	XIII	I	59/60	382
13, 2	*XV	II	29/31	461
14, 1	IV	III	74	168
14, 3	IV	III	74/75	168
15, 11	I	VIII	81	50
	I	VIII	102/103	51
	I	VIII	126/127	52
	I	VIII	130/131	52
16, 2	*XV	XXVII	81	532
16, 8	*I	I	42/43	28
17, 29	IX	II	42/43	295
17, 30	*XII	VI	38/39	361
	*XII	VI	39	361
18, 1	IV	XII	14/15	180
18, 4-5	*IV	XX	146/148	201
18, 5	*IV	XII	15/16	180
18, 6	I	XII	38/39	63
21, 1	*IV	III	60/61	167
21, 7	I	VII	7/8	44
21, 28	*XIV	XIII	14/16	445
	XIV	XV	35	450
	XIV	XVI	1/2	451
26, 4	*I	X	25/27	57
	*I	XIII	157/159	77
	*I	XIII	173/174	78
30, 21	*I	XIII	194/195	79
	I	XIII	197/198	79
	I	XIII	198/199	79
	*XIV	XIV	95	449
30, 23	IV	PROOEM.	32	160
31, 1	II	XVII	107/108	122
31, 4-5	*II	XVII	112/116	122
31, 4	II	XVII	99/100	121
	II	XVII	109	122
31, 8	*III	IX	16/17	146
	IV	PROOEM.	6	159
32, 9	IV	XIX	14	194
33, 2	V	I	9	206
33, 6	XIV	XIV	36/37	446
34, 19	XV	XVII	78	532
35, 8	I	I	42/43	28
35, 10	VII	III	29/30	252

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Psalmi :				
35, 10	VII	III	30	252
	*VII	III	31/32	252
36, 28	I	X	80	59
37, 11	XII	VIII	12	368
	*XIV	XIV	41/42	447
	XIV	XIV	48	447
	XIV	XIV	50	447
38, 4	*XV	VII	121	479
38, 6	II	XVII	11/12	118
38, 7	*XIV	IV	14/16	428
	*XIV	IV	19	428
	*XIV	IV	20/21	428
	*XIV	XIV	46/47	447
	XIV	XIV	47	447
	*XIV	XIV	49	447
39, 12	IV	XVIII	30	192
44, 6	XII	VI	40	361
	XII	VI	41	361
	XII	VI	42	362
	XII	VI	43	362
44, 8	*II	VI	6/7	94
	*III	IX	53/54	148
47, 8	II	XVIII	32	124
48, 13	BR. XII	XI	24/25	17
	XII	XI	4	370
	XII	XI	6	370
	XII	XI	13	370
	*XII	XI	14/15	370
52, 1	XIII	I	59/60	382
52, 3	*XV	II	29/31	461
56, 7	*IV	IV	33/34	170
58, 10	XIV	XIV	36	446
58, 18	XV	XVII	20	502
61, 6	*XV	XVII	17/18	502
62, 7	I	III	39	33
67, 10	*IV	I	16/18	161
67, 19	IV	XIII	74/75	184
	*XIII	X	30/31	400
	XV	XIX	38	509
	*XV	XIX	39/40	509
	XV	XIX	42	510
	XV	XIX	44	510
	*XV	XIX	48	510
	*XV	XIX	49	510
	*XV	XIX	53	510
	XV	XIX	54	510
	XV	XIX	71	511
67, 19	*XV	XIX	84	511
	*XV	XXVI	46	526
68, 5	XIII	XIV	10	406
	XV	XVII	78	504
68, 33	BR. IX	I	I	13
	BR. XV	II	3/4	21
	I	XIII	178/179	78
	II	PROOEM.	I	80
	II	PROOEM.	17/18	80
	VIII	X	11/12	291

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			pag.
	lib.	cap.	lin.	
Psalmi :				
68, 33	*IX	I	7	292
	IX	I	7/8	292
	XV	II	21/22	461
	XV	II	50	462
	XV	ORATIO	14	534
	XV	ORATIO	16	534
70, 5	XV	XVII	15	502
	XV	XVII	19	502
	XV	XVII	19/20	502
	XV	ORATIO	15/16	534
71, 18	I	VI	64	40
	I	VI	70/71	40
72, 1	I	XIII	132	76
	*I	XIII	133/134	76
	I	XIII	135	76
	I	XIII	152.162	77
72, 23	XIV	XII	39	444
72, 27	*VI	V	15	235
72, 28	*VI	V	14/15	235
	XII	XI	8	370
76, 10	*XIII	XII	33/34	403
79, 2	V	VIII	24/25	216
80, 9	*III	IX	38/39	147
80, 11	*III	IX	38/39	147
81, 6	I	VI	110	42
84, 12	IV	XVIII	37/38	192
	IV	XIX	3/4	193
85, 10	*V	VIII	14	215
	V	X	15	218
	V	X	21	218
87, 6	*XIII	XIV	8	406
89, 1	V	XVI	53/54	226
	XV	III	32	464
90, 9	XV	XVII	19/20	502
	XV	ORATIO	15/16	534
90, 16	*I	VIII	120/121	51
93, 8-9	*XIV	XIII	21/23	445
93, 11	*XV	ORATIO	39	535
93, 12-15	*XIII	XIII	18/23	404
93, 13	XIII	XIII	17	404
93, 14	XIII	XIII	24/25	405
93, 15	XIII	XIII	26/28	405
95, 1	*XV	XIX	74/75	511
95, 13	I	XIII	181/182	78
97, 9	I	XIII	181/182	78
98, 1	V	VIII	24/25	216
101, 27-28	*I	I	67/68	29
	*III	II	33/34	133
101, 28	V	VIII	27	216
102, 3	*XIV	XVII	12/13	454
	*XIV	XVII	13/14	454
	*XV	XXVII	75/77	531
	*XV	XXVII	116/117	533
102, 5	XIV	XIV	93	449
103, 4	*III	IV	5/6	135
	III	X	8/9	151
103, 6	*V	VIII	25/26	216

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Psalmi :				
104, 3-4	XV	II	3/5	460
104, 3	XV	II	6/7	461
	XV	II	8/9	461
104, 4	BR. IX	I	I	13
	BR. XV	II	3/4	21
	I	III	5	32
	I	XIII	178/179	78
	II	PROOEM.	I	80
	II	PROOEM.	17/18	80
	VIII	X	11/12	291
	IX	I	7	292
	IX	I	9	292
	XV	II	5	461
	XV	II	14	461
	XV	II	21/22	461
	XV	II	50	462
	XV	VII	122	479
	XV	ORATIO	14	534
	XV	ORATIO	16	534
	XV	ORATIO	16/17	534
109, 1	*II	X	105/106	105
109, 3	I	IV	7	35
	I	XII	29	62
	I	XII	104	66
	I	XII	115	66
	I	XIII	55	72
	I	XIII	72	73
	II	II	14	85
	II	II	16	85
	IV	XX	67	198
	IV	XX	95	199
	IV	XX	96	199
	IV	XXI	81	205
	V	XIV	3	222
109, 4	I	X	30	57
	I	X	31/32	57
	I	X	34	57
	IV	VII	I	175
110, 1	X	VII	5/6	322
111, 7	*I	XIII	197	79
111, 8	*I	VIII	56/58	49
113, 1	*BR. II	XIV	32	5
	II	XIV	I	112
116, 2	IV	XVIII	30	192
	IV	XVIII	61/64	193
119 - 133	XI	VI	31	347
119, 5-6	cf. *IV	XV	16/17	187
121, 3	III	II	27	133
	III	II	28/29	133
	III	II	30/31	133
137, 1	X	VII	5/6	322
138, 6	*XV	VII	117/118	479
	*XV	XXVII	73/74	531
138, 7-8	II	V	24/27	88
	III	PROOEM.	55	129
138, 7	*II	V	29/30	89
138, 8	*II	V	27/28	89

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Psalmi :				
138, 8	*V	VIII	27/28	216
	VIII	VII	60/61	286
140, 5	I	III	62/63	34
	II	PROOEM.	24/25	81
	*II	PROOEM.	30/31	81
142, 2	*II	XVII	12/13	118
	IV	III	25/26	166
145, 8	BR. VIII	IX	14	13
148, 8	*III	VIII	77	146
	III	VIII	80	146
	*XIV	XVI	33/34	452
Prouerbia :				
8, 22	*I	XII	30/31	62
	*I	XII	36	63
8, 25	*I	XII	27/28	62
9, 8	*XIV	I	41	422
10, 19	*XV	ORATIO	24	534
	*XV	ORATIO	26	534
	XV	ORATIO	33/34	535
	XV	ORATIO	37/38	535
13, 14	VII	III	30	252
14, 27	VII	III	30	252
19, 21	*XV	XX	11/12	515
	*XV	XX	16/17	515
29, 5	II	PROOEM.	29	81
30, 15	*XV	IX	26/27	481
Ecclesiastes :				
1, 15	I	I	19	28
2, 18	IV	PROOEM.	19/20	159
3, 18	XII	XI	4	370
3, 21	*XIV	XVI	28/30	501
6, 9	I	I	16/18	27
	cf. X	I	110	314
	cf. X	I	111	314
	cf. X	II	2/3	315
	cf. X	II	25/26	316
	cf. X	X	42	328
7, 6	I	III	62/63	34
	II	PROOEM.	24/25	81
7, 17	*III	X	10/11	151
8, 17	I	III	10	32
12, 12	I	VIII	103	51
	I	X	22	57
Canticum Canticorum :				
1, 10-11	*I	VIII	73/74	50
1, 11	*I	VIII	101/102	51
Sapientia :				
1, 1	I	I	10	27
1, 7	III	PROOEM.	55/57	129
1, 13	IV	XII	28	181
2, 1	*XV	X	18/19	484
	*XV	X	19/20	484
	XV	X	30/31	484
	XV	X	32/33	484

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Sapientia :				
2, 23	BR. XI	I	I	15
	BR. XII	VI	14	16
	BR. XII	XI	24	17
	BR. XIV	III	5	19
	BR. XIV	IV	8	19
	BR. XIV	XII	22/23	20
	BR. XIV	XVI	31	20
	BR. XIV	XVIII	36	20
	*BR. XIV	XIX	39	21
	BR. XV	I	I	21
	BR. XV	VII	15	21
	BR. XV	VIII	17	21
	BR. XV	XXI	46	23
	BR. XV	XXII	48	23
	BR. XV	XXIV	54	23
	*I	VII	41	46
	I	VII	42	46
	I	VIII	132	52
	*IV	IV	11	169
	IX	II	43	295
	IX	XII	7/8	308
	XI	I	4/5	333
	XI	V	25	344
	XI	V	39	344
	XI	XI	26	355
	XII	IV	13	358
	XII	IV	14	358
	XII	VI	32/33	361
	XII	XI	6/7	370
	XII	XI	13	370
	XIV	XII	6	371
2, 24	BR. IV	X	19	8
	IV	X	3/5	178
	IV	X	6/7	178
	IV	XII	20/21	180
	IV	XIII	21/22	182
3, 9	VIII	VII	58	286
6, 1	*XV	V	65	470
6, 25	I	V	22/23	37
6, 26	XIV	I	28/29	422
7, 7	II	XVI	24	116
7, 24	*IV	XIII	91	185
7, 25	*IV	XIII	91/92	185
	*IV	XX	18/19	196
	IV	XX	36	196
	IV	XX	37	197
	*IV	XX	40/41	197
7, 26	IV	XX	22/25	196
	IV	XX	27	196
	IV	XX	33/34	196
	IV	XX	35	196
	IV	XX	38	197
	IV	XX	76/77	198
7, 27	*II	VIII	2/3	98
	*II	VIII	14	99
	IV	XX	43/44	197
	*IV	XX	50/51	197

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Sapientia :				
8, 1	*II	V	22/23	88
	*II	XV	30/31	114
	II	XVII	72	120
	*II	XVII	73/74	120
	*III	I	46/47	132
	*IV	XIII	88/90	185
	*XV	V	38/39	469
9, 10	*IV	XX	46/47	197
	IV	XX	75	198
9, 13-16	I	I	12/16	27
9, 14-16	*III	IX	98/103	150
9, 14	XIV	XI	10/11	442
9, 15	II	XVII	9/10	117
	III	IV	31	136
	IV	III	24	166
	IV	XI	2/3	179
	VIII	II	28/29	271
	XII	XI	19	370
	*XV	XXIV	15/16	523
9, 16	III	IX	105/106	150
9, 17	III	IX	103/105	150
	III	IX	108/109	150
11, 21	BR. XI	XI	20	15
	III	VIII	16/17	143
	III	VIII	47	144
	XI	XI	16/17	355
	XI	XI	28	355
12, 18	*XIII	XVI	58/59	411
12, 27	I	VI	110/111	42
13, 1-5	XV	I	1/2	460
	*XV	II	36/45	462
13, 5	II	PROOEM.	16/19	80
	XV	II	33/34	462
	XV	IV	5/8	467
	XV	VI	52/53	473
13, 6-9	II	PROOEM.	1/11	80
13, 6	II	PROOEM.	8	80
14, 21	I	I	9/10	27
14, 22	I	I	10	27
14, 30	*BR. I	I	I	3
	*I	I	10	27
	*I	I	22/23	28
	*I	I	25/26	28
16, 24-25	*III	I	38/42	131
16, 24	*II	VI	23	94
	*II	XV	16	113
	II	XVI	32	117
	*III	I	36/37	131
	III	II	2/3	132
	III	III	23	134
	*IV	XXI	4	202
	*XV	III	30	464
Ecclesiasticus :				
1, 3-4	I	VI	41	39
	II	V	22	88
	II	V	85/86	91

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
Ecclesiasticus :	I, 3-4	II	V	92/93 92
		II	VIII	10 99
		II	XV	14 113
		II	XV	23/24 113
		II	XV	28 114
		*II	XVII	18/19 118
		II	XVII	26 118
		II	XVII	120 122
		II	XVIII	30 124
		III	I	45/46 132
		III	VII	99 142
		IV	XIII	88 185
		IV	XX	16 196
		XIV	I	2 421
	I, 3	VII	I	9/10 244
		VII	I	10/11 244
		VII	I	41 245
		VII	I	83 246
		VII	I	88 246
		VII	I	90 247
		VII	I	159 249
		VII	II	9 250
		VII	II	14 250
		VII	III	29 252
		VII	III	40/41 252
		XV	VI	23 471
		XV	VII	61 476
		*XV	XVII	65 504
		*XV	XVII	101 505
	I, 4-5	VII	I	22 244
		VII	III	13/14 251
	I, 4	*BR. VII	III	6 12
		*VI	I	27 229
		*VI	I	31 229
		*VI	I	38 229
		*VI	II	8 230
		*VI	II	13/14 230
		*VI	II	38 231
		VII	I	41 245
		VII	I	83 246
		VII	I	88 246
		VII	I	90 247
		VII	I	92 247
		VII	I	144 248
		VII	I	149 249
		VII	I	154 249
		VII	I	159 249
		VII	II	9 250
		VII	II	14 250
		*VII	II	15 250
		*VII	II	16/17 250
		*VII	II	17 250
		*VII	II	19/20 250
		*VII	III	1/2 251
		VII	III	3 251
		*VII	III	11 251
		VII	III	29 252

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ecclesiasticus :				
I, 4	VII	III	40/41	252
	XV	VI	23	471
	XV	VII	61	476
	*XV	VII	69/70	477
I, 5	BR. XV	X	21/22	22
	BR. XV	XI	24	22
	BR. XV	XV	33/34	22
	I	VI	7	38
	I	XII	116	66
	II	V	22	88
	II	VIII	2	98
	II	VIII	10	99
	II	XV	13/14	113
	II	XV	28	114
	II	XV	31	114
	II	XVII	120	122
	II	XVIII	30	124
	III	X	163	156
	*III	X	204	158
	IV	I	39	162
	*IV	I	56	163
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	107	185
	IV	XX	16	196
	*IV	XX	66	198
	*IV	XXI	37/38	203
	VII	I	41	245
	VII	I	43	245
	VII	I	83	246
	VII	I	88	246
	VII	I	90	247
	VII	II	6	250
	VII	II	9	250
	VII	II	13	250
	VII	II	15	250
	VII	II	17	250
	VII	III	22/23	251
	VII	VI	130	265
	*IX	XII	16	308
	*XV	XI	25	487
	XV	XI	34	488
	XV	XI	38/39	488
	XV	XI	71	489
	XV	XIV	1	496
	XV	XVI	9/10	496
	XV	XVI	12	496
	XV	XVII	54/55	503
	*XV	XVII	65	504
	*XV	XVII	96/97	505
	*XV	XVII	100	505
	*XV	XX	3	515
	XV	ORATIO	8	533
I, 8	BR. V	XIII	32	10
	*III	VIII	3	143
	*III	VIII	47/48	144
	V	XIII	14/15	221
	V	XIV	34	223

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ecclesiasticus :				
1, 8	V	XIV	37	223
1, 9	BR. VII	III	6	12
	VII	II	15	250
	VII	II	16/17	250
	VII	II	17	250
	VII	II	19/20	250
	VII	III	1/2	251
	VII	III	3	251
	*VII	III	11	251
	XV	VII	69/70	477
1, 14	VIII	VII	12	284
1, 24	XIV	XIX	28	457
	XV	III	107	467
10, 15	*XII	IX	3	368
17, 1	BR. XI	I	1	15
	BR. XII	VI	14	16
	BR. XII	XI	24	17
	BR. XIV	III	5	19
	BR. XIV	IV	8	19
	BR. XIV	XII	22/23	20
	*BR. XIV	XVI	31	20
	BR. XIV	XVIII	36	20
	*BR. XIV	XIX	39	21
	*BR. XV	I	1	21
	BR. XV	VII	15	21
	BR. XV	VIII	17	21
	*BR. XV	XXI	46	23
	BR. XV	XXII	48	23
	BR. XV	XXIV	54	23
	*I	VII	41	46
	I	VII	42	46
	*I	VIII	132	52
	*IV	IV	11	169
	IX	II	43	295
	*IX	XII	7/8	308
	XI	I	4/5	333
	XI	V	25	344
	XI	V	39	344
	XI	XI	26	355
	XII	IV	13	358
	XII	IV	14	358
	XII	VI	32/33	361
	*XII	VI	60	362
	XII	XI	6/7	370
	XII	XI	13	370
	*XIV	IV	29	429
	*XIV	XII	6	443
	*XV	III	110/111	467
18, 6	*IX	I	29/30	293
19, 1	*XII	X	19/20	370
22, 22-23	II	PROOEM.	19/21	80
23, 29	*XV	XIII	34/35	495
	*XV	XIII	35	495
	*XV	XIII	36/37	495
24, 1-4	I	VI	40	39
	XV	II	24	461
24, 1	*IV	XX	93	199

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ecclesiasticus :				
24, 5	*BR. VII	III	6	12
	I	XII	28	62
	IV	XX	93	199
	*VII	III	1/2	251
	*VII	III	3	251
	*VII	III	11	251
	XV	VII	69/70	477
	XV	XI	71	489
24, 8	I	VI	41	39
24, 12	*III	VII	54/55	140
24, 14	BR. VII	III	6	12
	I	XII	29/30	62
	VII	III	1/2	251
	VII	III	3	251
	*VII	III	11	251
	XV	VII	60/70	477
24, 29	*XV	II	24/25	461
25, 1	I	III	5/7	32
25, 2	I	III	58/59	34
25, 3	I	I	21	28
25, 5	*VII	II	15	250
	*VII	II	16/17	250
	*VII	II	17	250
	*VII	II	19/20	250
25, 12-13	I	II	15/18	31
25, 14-16	*I	II	19/20	32
25, 14	VII	II	15	250
	VII	II	16/17	250
	VII	II	17	250
	VII	II	19/20	250
25, 16	I	I	3	27
26, 24	II	XVII	44	119
	*II	XVII	83/84	120
34, 16	II	PROOEM.	19/21	80
37, 20	*XV	XI	61/62	489
38, 10	I	XIII	176	78
39, 21	*XI	V	29/30	344
43, 29	*XV	ORATIO	45/47	535
	*XV	ORATIO	47/48	535
43, 34-37	BR. V	I	1/3	9
	cf. V	I	37/46	207
44, 17	XIII	XVI	60/61	411
50, 31	VI	X	47	242
	*VII	I	159	249
Isaias :				
3, 16	III	IX	14	146
5, 18	*XI	VI	31/32	347
6, 9-10	*II	VIII	5	98
6, 9	*II	XVII	97/98	121
7, 9	*I	II	5/6	31
	*II	XIII	31	111
	*VII	VI	178/179	267
	*VIII	V	39	277
	*X	IX	12/13	325
	*XIII	I	120/122	384
	*XIII	II	46	387

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Isaias :				
7, 9	*XV	II	28	461
	*XV	V	44	470
	*XV	XX	2/3	515
	*XV	XX	12/13	515
	*XV	XXIV	3	522
	*XV	XXVII	58	531
7, 14	II	V	55/56	90
	IV	V	14/15	172
9, 6	*II	XIII	51/52	112
11, 2	II	XVI	24	116
26, 10	*XIV	XIX	22	457
28, 11	*XV	XVII	76	504
35, 10	*I	X	43	58
37, 16	V	VIII	24/25	216
40, 5	II	VI	12	94
	II	VI	13	94
40, 13	I	VI	88/89	41
47, 8	I	VIII	104	51
	*I	VIII	131	52
48, 16	BR. II	V	11	5
	BR. IV	XIX	36	8
	BR. IV	XX	41	9
	I	XI	20	60
	II	V	3	87
	II	V	32/33	89
	II	V	44	89
	II	V	52/53	90
	II	V	57	90
	II	V	79/80	91
	II	V	80/81	91
	II	V	83	91
	II	V	96	92
	II	V	96/97	92
	II	V	102/103	92
	II	V	106/107	92
	II	V	111	92
	II	V	115	93
	II	VII	33/34	98
	II	XII	40	109
	III	PROOEM.	50/51	128
	III	PROOEM.	53	129
	III	I	14/15	130
	IV	XIX	1/2	193
	IV	XIX	5/7	193
	IV	XX	6/7	195
	IV	XX	95/96	199
	IV	XX	97	199
	IV	XX	100/101	199
	IV	XXI	73/74	205
	XV	III	15	463
	XV	III	17/18	463
51, 11	*I	X	43	58
55, 6-7	*XV	II	10/13	461
55, 6	BR. IX	I	1	13
	BR. XV	II	3/4	21
	I	XIII	178/179	78
	II	PROOEM.	1	80

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Isaias :				
55, 6	II	PROOEM.	17/18	80
	XV	II	9/10	461
	XV	II	21/22	461
	XV	II	50	462
	XV	ORATIO	14	534
	XV	ORATIO	16	534
59, 4	IX	IX	15	305
61, 1	*I	XI	17/19	60
	I	XI	20	60
66, 1-2	*II	XVII	74/77	120
Jeremias :				
2, 2	III	IX	14	146
10, 10	I	VI	110/111	42
23, 24	II	V	17/18	88
	II	V	20/21	88
48, 26	IV	I	10	161
Threni :				
3, 4 ¹	cf. I	XII	163/164	68
Ezechiel :				
1, 15 - 2, 1	VII	III	59/61	253
	XV	XVI	26/27	501
10, 13 sqq.	XV	XVI	26/27	501
37, 5	III	VI	1	138
37, 9-10	III	VI	1	138
37, 9	*II	XVIII	32	124
Daniel :				
3, 55	V	VIII	24/25	216
7, 2	II	XVIII	28	124
7, 9-10	BR. II	XVIII	40/41	6
	*II	XVIII	11/17	124
7, 9	II	XVIII	2	123
7, 13-14	BR. II	XVIII	40/41	6
	II	XVIII	2/4	123
	*II	XVIII	17/23	124
7, 13	BR. I	XIII	21	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XIII	1	69
	I	XIII	25	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	85	73
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76
	I	XIII	150	77
	I	XIII	181/182	78
	IV	IV	12/13	170
	IV	VIII	2	176
	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Daniel :				
7, 13	*XIII	XIX	25	415
7, 14	II	XVIII	7	123
	II	XVIII	23/24	124
7, 22	I	XIII	181/182	78
9, 21	*III	X	146/147	156
12, 2	*I	XIII	125/126	75
	I	XIII	126	75
	I	XIII	144	76
	I	XIII	144/145	76
Osee :				
6, 7	BR. XII	XII	26/27	17
Amos :				
9, 2	VIII	VII	60/61	286
Michaeas :				
3, 5	II	PROOEM.	20/21	80
4, 12	*XV	XVI	15	103
Habacuc :				
2, 4	*I	VIII	60/61	49
	*I	VIII	93/94	50
	*I	VIII	111	51
	*I	X	41	57
	I	X	64	58
	I	X	83	59
	I	XII	149	68
	IV	III	44/45	166
	*IV	XV	14/15	187
	*XIII	XX	65	419
	*XIV	II	3/4	425
2, 20	*VII	III	94	254
Sophonias :				
2, 15	I	VIII	104	51
	*I	VIII	131	52
Zacharias :				
12, 10	*I	XIII	22	70
	*I	XIII	80	73
	*I	XIII	164	77
Malachias :				
2, 10	BR. V	XIII	32	10
	I	XII	156	68
	XII	VI	62	362
3, 6	XIII	XVI	40	410
II Machabaeorum :				
7, 28	IV	XIX	14	194
	*XV	XII	73/74	493
Matthaeus :				
1, 1	III	X	167/168	157

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Matthaeus :				
1, 17	*IV	IV	18/20	170
1, 18	BR. XV	XXVII	60	23
	II	V	50	90
	II	V	55/56	90
	II	V	72/73	91
1, 20-21	II	V	55/56	90
1, 21	IV	V	14/15	172
1, 23	II	V	55/56	90
2, 9-11	IV	XII	10	180
2, 12	*IV	XII	9/11	180
3, 13	I	IV	18/19	35
3, 16-17	II	X	69	104
3, 16	BR. IV	XXI	42	9
	I	IV	14/15	35
	I	V	9/10.13	36
	II	V	120/121	93
	II	VI	3/4	93
	II	VI	14/15	94
	II	VI	17	94
	II	VI	22	94
	II	VI	26/27	95
	II	VI	31	95
	II	VI	32	95
	II	VI	39	95
	II	VI	48	95
	II	VI	50/51	96
	II	VI	54	96
	II	VI	60	96
	II	VI	67/69	96
	II	VI	72/73	96
	II	VII	15/16	97
	II	VII	36/37	98
	II	IX	40	101
	III	PROOEM.	66	129
	III	PROOEM.	74/75	130
	III	I	16/17	131
	III	X	202/203	158
	IV	XXI	2	202
	IV	XXI	29	203
	IV	XXI	52/53	204
	IV	XXI	59/60	204
	XV	XXVI	51/52	526
3, 17	I	IV	18/19	35
	I	V	7	36
	I	V	11	36
	*II	X	73/74	104
	II	X	80	104
	IV	XXI	28	203
	IV	XXI	52	204
	IV	XXI	58	204
	XV	XIX	164	514
4, 1 sqq.	IV	XIII	32 sqq.	183
4, 10	I	VI	116	43
	I	VI	119	43
	I	VI	123	43
	I	VI	141/143	44
	II	X	114	106

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Matthaeus :				
5, 6	IV	PROOEM.	24	160
5, 8	I	I	72/73	30
	I	II	7/8	31
	*I	VIII	118/119	51
	I	XII	148/149	68
	I	XIII	28/29	70
	I	XIII	29	70
	I	XIII	91	74
	*I	XIII	108/109	74
	I	XIII	132/133	76
	I	XIII	176/177	78
	III	X	186	158
	IV	XIX	3/4	193
	VIII	IV	14	275
5, 12	*I	IX	15	54
	I	XIII	30	70
5, 14	*VII	III	38/39	252
5, 37	XV	XI	53	488
	XV	XI	64/65	489
	XV	XI	66	489
	XV	XIV	11	496
	XV	XV	22	498
5, 43	VIII	VII	20/21	284
6, 1	I	IX	15	54
	I	XIII	30	70
6, 8	*XV	XIII	22/23	494
6, 9	V	XI	12	219
6, 11	*V	XIV	22	223
6, 12	XII	XII	43/45	372
7, 7-8	I	V	38	37
7, 7	VIII	X	11	291
	cf. IX	XII	65	310
7, 12	*VIII	VII	25/27	285
7, 21	*IX	IX	14/15	306
7, 24-25	II	XVII	44	119
	*II	XVII	83/84	120
8, 12	XI	VI	30	346
8, 17	XIII	XIV	44/45	407
8, 22	*IV	III	31	166
9, 2	XV	X	21/22	484
9, 3	XV	X	22/23	484
	XV	X	23	484
	XV	X	32	484
	XV	X	33	484
	XV	X	59/60	485
9, 4	XV	X	24/25	484
	XV	X	32	484
	XV	X	33/34	484
	XV	X	60/61	485
	XV	X	62	485
9, 6	BR. I	XIII	21	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	I	XIII	25	70

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
Matthaeus :				
	9, 6	I	XIII	33 70
		I	XIII	39 71
		I	XIII	43 71
		I	XIII	58/59 72
		I	XIII	79 73
		I	XIII	85 73
		I	XIII	107/108 74
		I	XIII	123/124 75
		I	XIII	131 76
		I	XIII	146/147 76
		I	XIII	150 77
		IV	VIII	2 176
		IV	XVIII	38 192
		IV	XX	152 201
		*XIII	IX	26 399
		*XIII	XIX	25 415
10, 20		BR. XV	XVII	37 22
		I	IV	10 35
		I	V	19/20 36
		I	VIII	128/129 52
		III	X	206 158
		IV	XX	104 199
		IV	XX	113 200
		IV	XX	118 200
		V	XI	22 219
		V	XII	7 220
		V	XIV	15/16 223
		VI	V	16 235
		XV	XVII	3 501
		XV	XXIII	7 520
		XV	XXVI	4/5 524
		XV	XXVI	7/9 525
		XV	XXVII	88 532
10, 23		BR. I	XIII	21 4
		I	VIII	163 53
		I	X	31 57
		I	XII	129/130 67
		I	XIII	1 69
		I	XIII	16 69
		I	XIII	25 70
		I	XIII	33 70
		I	XIII	39 71
		I	XIII	43 71
		I	XIII	58/59 72
		I	XIII	79 73
		I	XIII	85 73
		I	XIII	107/108 74
		I	XIII	123/124 75
		I	XIII	131 76
		I	XIII	146/147 76
		I	XIII	150 77
		IV	VIII	2 176
		IV	XVIII	38 192
		IV	XX	152 201
		*XIII	IX	26 399
		*XIII	XIX	25 415
10, 28		*II	IX	18/20 100

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Matthaeus :				
10, 28	IV	III	86/87	168
11, 13	*XV	XVII	80/81	504
11, 25	I	I	38	28
11, 27	I	VIII	66/68	49
	*VII	III	18/19	251
11, 28-29	*VIII	VII	51/52	286
11, 28	IV	VII	13	176
	IX	IX	20/21	305
	XV	XXIV	13/15	523
11, 29	VIII	VII	53/54	286
	VIII	VII	56/57	286
12, 28	II	XV	49/50	114
	II	XV	63/64	115
12, 29	XIII	XV	10/11	408
12, 32	*I	XI	11/13	60
12, 35	*I	XIII	141/143	76
12, 37	*IX	IX	23/24	305
12, 40	IV	V	23/25	173
13, 12	I	XIII	156	77
13, 14-15	*II	VIII	5	98
13, 15	*II	XVIII	97/98	121
13, 25-26	III	VII	87/88	142
	III	VIII	17/18	143
13, 38	XV	XVIII	2	501
14, 25	II	I	39/40	83
14, 31	XIII	II	40/41	387
14, 33	BR. I	XIII	21	4
	BR. IV	VIII	14	7
	I	VI	31	39
	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	I	XII	116	66
	I	XII	127	67
	I	XII	131	67
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	XVI	10	116
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	78/79	198
	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
15, 11	XV	X	37/39	484
	*XV	X	41	484
	*XV	X	42/43	484
15, 16-17	XV	X	44/46	485
15, 17	XV	X	41	484

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Matthaeus :				
15, 18-19	XV	X	47/49	485
15, 18	XV	X	42/43	484
15, 28	XIII	II	40	387
16, 16	BR. I	XIII	21	4
	BR. IV	VIII	14	7
	I	VI	31	39
	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	I	XII	116	66
	I	XII	127	67
	I	XII	131	67
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	XVI	10	116
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	78/79	198
	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
16, 18	II	XVII	46/47	119
	II	XVII	83/84	120
16, 21	II	XVII	105	121
16, 27	BR. I	XIII	21	4
	BR. I	XIII	21/22	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	I	XIII	25	70
	*I	XIII	25/26	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	42/43	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	79	73
	I	XIII	85	73
	I	XIII	100	74
	I	XIII	100	74
	I	XIII	107/108	74
	I	XIII	123/124	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76
	I	XIII	150	77
	I	XIII	181/182	78
	IV	VIII	2	176

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Matthaeus :				
16, 27	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399
	*XIII	XIX	25	415
16, 28	BR. I	XIII	21	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	I	XIII	25	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	79	73
	I	XIII	85	73
	I	XIII	107/108	74
	I	XIII	123/124	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76
	I	XIII	150	77
	IV	VIII	2	176
	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399
	*XIII	XIX	25	415
17, 1-2	*II	X	67/68	104
17, 1	*I	IV	19/20	35
17. 5	*I	IV	19/20	35
	I	V	7	36
	I	V	11	36
	II	X	67	104
	*II	X	73/74	104
	II	X	80	104
	IV	XXI	28	203
	IV	XXI	52	204
	IV	XXI	58	204
17, 9	I	XIII	59	72
18, 11	BR. IV	I	2	7
19, 5	XII	III	19	358
	XII	VI	79	363
19, 16	I	XIII	90/91	73
	I	XIII	137/139	76
	I	XIII	143/149	76
	I	XIII	144	76
	V	VIII	17	215
19, 17	I	XIII	132	76
	I	XIII	135	76
	I	XIII	139/140	76
	I	XIII	147	76
	I	XIII	152	77
	*I	XIII	159/160	77
	I	XIII	162	77
	I	XIII	163	77
	I	XIII	166/167	77
	I	XIII	201	79

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Matthaeus :				
19, 19	VIII	VII	20/21	284
	*IX	VIII	8/9	304
19, 28	BR. I	XIII	21	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	I	XIII	25	70
	*I	XIII	25/26	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	41/43	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	79	73
	I	XIII	85	73
	I	XIII	100	74
	I	XIII	107/108	74
	I	XIII	123/124	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76
	I	XIII	150	77
	I	XIII	181/182	78
	IV	VIII	2	176
	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399
	*XIII	XIX	25	415
20, 23	*I	XII	50/52	62
	I	XII	53	64
	I	XII	64/65	64
	I	XII	69/70	64
	I	XII	71/72	64
	I	XII	75/76	64
	I	XII	77	65
	I	XII	80/81	65
	*I	XII	159/160	68
22, 10	I	XIII	23	70
	I	XIII	78/79	73
	I	XIII	87/88	73
	I	XIII	119	75
22, 13	XI	VI	29/30	346
	XI	VI	30	346
22, 30	*IV	IX	11/12	177
22, 37	*II	XVII	28/29	118
	VI	V	9	235
	X	VII	6/7	322
	XIV	XIV	5	445
22, 38	VI	V	9	235
	*XIV	XIV	4/5	445
	XV	XXVI	22/24	525
22, 39-40	*XV	XXVI	22/24	525
22, 39	*II	XVII	30/31	118
	VIII	VII	20/21	284
	*IX	VIII	8/9	304
22, 40	*II	XVII	31/32	118

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Matthaeus :				
22, 40	*VI	V	10/11	235
	*VIII	VII	11/12	284
	VIII	VII	30	285
	*XV	XVII	81/82	504
22, 44	*II	X	105/106	105
24, 19	*IX	IX	21/22	305
24, 24	IV	XVII	50/51	190
24, 27-30	I	XIII	23	70
	I	XIII	87/88	73
	I	XIII	106/107	74
	I	XIII	108	74
	I	XIII	110	75
	I	XIII	130/131	76
	I	XIII	134/135	76
	I	XIII	150/152	77
24, 30	I	XIII	78/79	73
	I	XIII	181/182	78
24, 44	I	XII	100	74
24, 45	*I	XIII	193/194	79
25, 21	I	XIII	193/194	79
25, 23	I	XIII	193/194	79
25, 29	I	X	61/62	58
	I	XIII	156	77
25, 30	XI	VI	30	346
25, 31-33	I	XIII	23	70
	I	XIII	37	71
	I	XIII	87/88	73
	I	XIII	106/107	74
	I	XIII	108	74
	I	XIII	119	75
	I	XIII	130/131	76
	I	XIII	134/135	76
	I	XIII	150/152	77
25, 31	BR. I	XIII	21	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	*I	XIII	17/18	70
	I	XIII	25	70
	*I	XIII	25/26	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	41/43	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	46/47	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	79	73
	I	XIII	85	73
	I	XIII	100	74
	I	XIII	107/108	74
	I	XIII	123/124	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76
	I	XIII	150	77
	I	XIII	181	78

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Matthaeus :				
25, 31	IV	VIII	2	176
	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399
	*XIII	XIX	25	415
25, 32-46	I	XIII	19/20	70
25, 32	I	XIII	18/19	70
	I	XIII	47	71
	I	XIII	79	73
	I	XIII	181/182	78
25, 34	*I	XIII	186	78
	I	XIII	187/188	78
	XIV	XIX	20/21	457
25, 37	*I	XIII	183	78
25, 40	*XV	XIX	52/53	510
25, 41	*I	XIII	184/185	78
	*I	XIII	187	78
25, 46	I	XIII	125/126	75
	I	XIII	126	75
	I	XIII	144	76
	I	XIII	144/145	76
	*I	XIII	188/189	78
	XIV	XIX	23/24	457
26, 28	XIII	XIV	6/8	406
	*XIII	XV	6	407
26, 38	I	XI	27/28	61
26, 39	*I	XI	28	61
26, 61	BR. IV	VI	11	7
	*IV	V	2/3	172
	*IV	V	20/21	173
	IV	VI	1	173
26, 64	I	XIII	23	70
	I	XIII	78/79	73
	I	XIII	87/88	73
	I	XIII	106/107	74
	I	XIII	108	74
	I	XIII	119	75
	I	XIII	130/131	76
	I	XIII	134/135	76
	I	XIII	150/152	77
	I	XIII	181/182	78
26, 75	II	XVII	85/86	121
27, 24	IV	II	7	164
27, 40	BR. IV	VI	11	7
	*IV	V	2/3	172
	*IV	V	20/21	173
	*IV	VI	1	173
27, 45	IV	VI	7/8	173
27, 46	*IV	III	60/61	167
	IV	VI	8	173
27, 50	IV	VI	8	173
	*IV	XIII	14/16	182
27, 54	IV	XIII	13/14	182
27, 57 sqq.	VIII	V	18/19	277
27, 58	IV	XIII	20	182
27, 60	IV	V	12/13	172
28, 2 sqq.	II	XV	53/54	115

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Matthaeus :				
28, 5	I	I	80	30
	I	XIII	5	69
	I	XIII	6	69
	I	XIII	12	69
	I	XIII	13	69
	I	XIII	16	69
28, 19	*XV	XXVI	28/29	525
	*XV	ORATIO	3	533
Marcus :				
1, 1	BR. I	XIII	21	4
	BR. IV	VIII	14	7
	I	VI	31	39
	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	I	XII	116	66
	I	XII	127	67
	I	XII	131	67
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	XVI	10	116
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	78/79	198
	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
1, 4	XIV	XVII	2/3	454
1, 9-10	I	IV	14/15	35
	*III	PROOEM.	66	129
	IV	XXI	2	202
	IV	XXI	29	203
	IV	XXI	52/53	204
	IV	XXI	59/60	204
1, 9	I	IV	18/19	35
1, 10-11	II	X	69	104
1, 10	BR. IV	XXI	42	9
	I	V	9/10	36
	I	V	13	36
	*II	V	120	93
	II	VI	3/4	93
	II	VI	14/15	94
	II	VI	17	94
	II	VI	22	94
	II	VI	26/27	95
	II	VI	31	95
	II	VI	32	95
	II	VI	39	95

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
Marcus :	1, 10	II	VI	48 95
		II	VI	50/51 96
		II	VI	54 96
		II	VI	60 96
		II	VI	67/69 96
		II	VI	72/73 96
		II	VII	15/16 97
		II	VII	36/37 98
		II	IX	40 101
		III	PROOEM.	74/75 130
		III	I	16/17 131
		*III	X	202/203 158
		XV	XXVI	51/52 526
	1, 11	I	IV	18/19 35
		I	V	7 36
		I	V	11 36
		II	X	73/74 104
		*II	X	80 104
		IV	XXI	28 203
		IV	XXI	52 204
		IV	XXI	58 204
		XV	XIX	164 514
		IV	XIII	32 sqq. 183
		XV	X	32 484
		XV	X	32 484
		XV	X	33/34 484
	1, 12 sqq. 2, 6 2, 8	BR. I	XIII	21 4
		I	VIII	163 53
		I	X	31 57
		I	XII	129/130 67
		I	XIII	1 69
		I	XIII	16 69
		I	XIII	25 70
		I	XIII	33 70
		I	XIII	39 71
		I	XIII	43 71
		I	XIII	58/59 72
		I	XIII	79 73
		I	XIII	85 73
		I	XIII	107/108 74
		I	XIII	123/124 75
		I	XIII	131 76
		I	XIII	146/147 76
		I	XIII	150 77
	2, 10	IV	VIII	2 176
		IV	XVIII	38 192
		IV	XX	152 201
		*XIII	IX	26 399
		*XIII	XIX	25 415
	3, 12	BR. I	XIII	21 4
		BR. IV	VIII	14 7
		I	VI	31 39
		I	X	31 57
		I	XI	1/2 60
		I	XII	116 66
		I	XII	127 67
		I	XII	131 67

	AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Marcus :				
3, 12	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	XVI	10	116
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	78/79	198
	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
3, 27	XIII	XV	10/11	408
4, 25	I	XIII	156	77
6, 48	II	I	39/40	83
7, 37	XI	V	29/30	344
8, 23	II	I	40/41	83
8, 31	II	XVII	105	121
8, 38	BR. I	XIII	21	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	I	XIII	25	70
	I	XIII	25/26	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	41/43	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	79	73
	I	XIII	85	73
	I	XIII	100	74
	I	XIII	107/108	74
	I	XIII	123/124	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76
	I	XIII	150	77
	IV	VIII	2	176
	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399
	*XIII	XIX	25	415
9, 1-2	*II	X	67/68	104
9, 1	*I	IV	19/20	35
9, 6	*I	IV	19/20	35
	I	V	7	36
	I	V	11	36
	II	X	67	104
	*II	X	73/74	104

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATL</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
Marcus :				
9, 6		*II	X	80 104
		IV	XXI	28 203
		IV	XXI	52.58 204
9, 8		BR. I	XIII	21 4
		I	VIII	163 53
		I	X	31 57
		I	XII	129/130 67
		I	XIII	1.16 69
		I	XIII	25.33 70
		I	XIII	39.43 71
		I	XIII	58/59.59 72
		I	XIII	79.85 73
		I	XIII	107/108 74
		I	XIII	123/124 75
		I	XIII	131 76
		I	XIII	146/147 76
		I	XIII	150 77
		IV	VIII	2 176
		IV	XVIII	38 192
		IV	XX	152 201
		*XIII	IX	26 399
		*XIII	XIX	25 415
9, 9		I	XIII	59 72
10, 17		I	XIII	90/91 73
		I	XIII	137/139 76
		I	XIII	143/149 76
		I	XIII	144 76
		V	VIII	17 215
10, 18		I	XIII	132.135 76
		I	XIII	140 76
		I	XIII	152 77
		I	XIII	159/160 77
		I	XIII	162.167 77
		I	XIII	201 79
		V	VIII	16.19/20 215
12, 25		*IV	IX	11/12 177
12, 29-30		VI	V	9 235
12, 29		BR. V	XIII	32 10
		I	XII	156 68
		III	IX	111 150
		XII	VI	62 362
12, 30		*II	XVII	28/29 118
		X	VII	6/7 322
		XIV	XIV	5 445
12, 31		*II	XVII	30/31 118
		VI	V	9 235
		VIII	VII	20/21 284
		IX	VIII	8/9 304
12, 32		BR. V	XIII	32 10
		I	XII	156 68
		XII	VI	62 362
12, 33		*II	XVII	28/29 118
		*II	XVII	30/31 118
		VIII	VI	136/137 283
		VIII	VII	20/21 284
		IX	VIII	8/9 304
13, 17		*IX	IX	21/22 305

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Marcus :				
13, 26	I	XIII	181/182	78
13, 32	BR. I	XII	19/20	4
	*I	XII	1/2	61
	I	XII	13	62
14, 34	I	XI	27/28	61
14, 36	*I	XI	28	61
14, 58	BR. IV	VI	11	7
	*IV	V	2/3	172
	*IV	V	20/21	173
	IV	VI	1	173
14, 72	II	XVII	85/86	121
15, 25	IV	VI	6/7	173
15, 33	IV	VI	7/8	173
15, 34	*IV	III	60/61	167
	IV	VI	8	173
15, 37	IV	VI	8	173
	*IV	XIII	14/16	182
15, 39	IV	XIII	13/14	182
15, 42 sqq.	VIII	V	18/19	277
15, 42	*IV	VI	9	173
15, 43	IV	XIII	20	182
15, 44-45	IV	XIII	19/20	182
15, 46	*IV	V	12/13	172
	IV	VI	9	173
16, 5 sqq.	II	XV	53/54	115
Lucas :				
I, 15	*IV	XX	132	201
	*XV	XXVI	65	527
I, 17	V	XIV	26	223
I, 26-38	XIII	XVIII	9/10	413
I, 31	II	V	55/56	90
	IV	V	14/15	172
I, 34	II	V	47/48	89
I, 35	BR. I	XIII	21	4
	BR. IV	VIII	14	7
	I	VI	31	39
	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	I	XII	116	66
	I	XII	127	67
	I	XII	131	67
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	V	48/49	89
	II	V	55/56	90
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	78/79	198

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Lucas :				
1, 35	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
1, 46-55	IV	XX	134/135	201
1, 67-79	*IV	XX	133/134	201
2, 14	*XIII	XIII	33/34	405
2, 25-38	IV	XX	135/136	201
3, 3	XIV	XVII	2/3	454
3, 6	II	VI	12	94
	II	VI	13	94
3, 21-23	XV	XXVI	61/62	527
3, 21-22	*I	IV	14/15	35
	I	IV	18/19	35
	*III	PROOEM.	66	129
	IV	XXI	2	202
	IV	XXI	29	203
	IV	XXI	52/53	204
	IV	XXI	59/60	204
3, 21	III	X	202/203	158
3, 22	BR. IV	XXI	42	9
	I	V	7	36
	*I	V	9/10	36
	I	V	11	36
	*I	V	13	36
	II	V	121	93
	II	VI	3/4	93
	II	VI	14/15	94
	II	VI	17	94
	II	VI	22	94
	II	VI	26/27	95
	II	VI	31	95
	II	VI	32	95
	II	VI	39	95
	II	VI	50/51	96
	II	VI	54	96
	II	VI	60	96
	II	VI	67/69	96
	II	VI	72/73	96
	II	VII	15/16	97
	II	VII	36/37	98
	II	IX	40	101
	*II	X	69	104
	II	X	73/74	104
	*II	X	80	104
	III	PROOEM.	74/75	130
	III	I	16/17	131
	VI	XXI	28	203
	IV	XXI	52, 58	204
	XV	XIX	164	514
	XV	XXVI	51/52	526
	*XV	XXVI	52	526
4, 1 sqq.	IV	XIII	32 sqq.	183
4, 8	I	VI	116, 119	43
	I	VI	123	43
	I	VI	141/143	44
	II	X	114	106

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Lucas :				
4, 15-17	I	XI	15/16	60
4, 18	I	XI	17/19	60
	I	XI	20	60
4, 19	I	XI	17/19	60
4, 21	I	XI	16/17	60
4, 41	BR. I	XIII	21	4
	BR. IV	VIII	14	7
	I	VI	31	39
	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	I	XII	116	66
	I	XII	127	67
	I	XII	131	67
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	XVI	10	116
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	78/79	198
	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
5, 21-22	XV	X	26/30	484
5, 21	*XV	X	31	484
5, 22	XV	X	32	484
	XV	X	33/34	484
5, 24	BR. I	XIII	21	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	I	XIII	25	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	79.85	73
	I	XIII	107/108	74
	I	XIII	123/124	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76
	I	XIII	150	77
	IV	VIII	2	176
	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399
	*XIII	XIX	25	415

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
Lucas :				
6, 5		BR. I	XIII	21 4
		I	VIII	163 53
		I	X	31 57
		I	XII	129/130 67
		I	XIII	1.16 69
		I	XIII	25.33 70
		I	XIII	39.43 71
		I	XIII	58/59 72
		I	XIII	79.85 73
		I	XIII	107/108 74
		I	XIII	123/124 75
		I	XIII	131 76
		I	XIII	146/147 76
		I	XIII	150 77
		IV	VIII	2 176
		IV	XVIII	38 192
		IV	XX	152 201
		*XIII	IX	26 399
		*XIII	XIX	25 415
6, 19		XV	XXVI	17/18 525
6, 35		*I	IX	15 54
		I	XIII	30 70
6, 45		*I	XIII	141/143 76
6, 48		II	XVII	44 119
		*II	XVII	83/84 120
8, 18		I	XIII	156 77
9, 22		II	XVII	105 121
9, 26		BR. I	XIII	21 4
		I	VIII	163 53
		I	X	31 57
		I	XII	129/130 67
		I	XIII	1.16 69
		I	XIII	25.25/26 70
		I	XIII	33 70
		I	XIII	39 71
		I	XIII	41/43.43 71
		I	XIII	58/59 72
		I	XIII	79 73
		I	XIII	85 73
		I	XIII	100 74
		I	XIII	107/108 74
		I	XIII	123/124 75
		I	XIII	131 76
		I	XIII	146/147 76
		I	XIII	150 77
		IV	VIII	2 176
		IV	XVIII	38 192
		IV	XX	152 201
		*XIII	IX	26 399
		*XIII	XIX	25 415
9, 28-29		*II	X	67/68 104
9, 28		*I	IV	19/20 35
9, 35		*I	IV	19/20 35
		I	V	7.11 36
		II	X	67 104
		II	X	73/74 104
		II	X	80 104

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Lucas :				
9, 35	IV	XXI	28	203
	IV	XXI	52.58	204
9, 60	*IV	III	31	166
10, 21	I	I	38	28
10, 22	I	VIII	66/68	49
10, 27	II	XVII	28/29	118
	*II	XVII	30/31	118
	VI	V	9 (<i>bis</i>)	235
	VIII	VII	20/21	284
	*IX	VIII	8/9	304
	X	VII	6/7	322
	XIV	XIV	5	445
10, 30-34	XV	XXVII	77/79	532
10, 39	*I	X	8/9	56
	I	X	14	56
10, 40	I	X	12/13.15	56
10, 42	I	X	5	56
	I	X	16/17.18	56
	I	XIII	156	77
11, 3	*V	XIV	22	223
11, 9-10	I	V	38	37
11, 9	VIII	X	11	291
	cf. IX	XII	65	310
11, 20	*I	XI	14/15	60
	II	XV	49/50	114
	II	XV	63/64	115
12, 16	XV	X	34	484
12, 17	XV	X	35	484
12, 20	*XIV	XIV	51/52	447
13, 6-9	IV	IV	38/41	171
13, 11-13	IV	IV	31/32	170
13, 16	IV	IV	31/32	170
	IV	IV	34/35	170
14, 10	VIII	X	11	291
	cf. IX	XII	65	310
15, 13	cf. *IV	XV	16/17	187
18, 18	I	XIII	90/91	73
	I	XIII	137/139	76
	I	XIII	143/149	76
	I	XIII	144	76
	V	VIII	17	215
18, 19	I	XIII	132	76
	I	XIII	135	76
	*I	XIII	140	76
	I	XIII	152	77
	I	XIII	159/160	77
	I	XIII	162	77
	*I	XIII	167	77
	*I	XIII	201	79
	*V	VIII	16	215
	*V	VIII	19/20	215
20, 36	IV	III	27	166
	*IV ^r	IX	11/12	177
21, 18	*IV	III	96	168
21, 23	*IX	IX	21/22	305
21, 27	I	XIII	181/182	78
22, 19	III	IV	42/43	156

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Lucas :				
22, 42	*I	XI	28	61
22, 61	II	XVII	85/86	121
23, 46	*IV	XII	14/16	182
23, 47-48	IV	XIII	13/14	182
23, 50 sqq.	VIII	V	18/19	277
23, 52	IV	XIII	20	182
23, 53	*IV	V	13/14	172
24, 3 sqq.	II	XV	53/54	115
	II	XVI	10	116
24, 7	II	XVII	105	121
24, 34	*BR. IV	VI	11	7
24, 39	*IV	III	91/92	168
24, 44	*XV	XVII	84/86	504
24, 46	I	XIII	59	72
	II	XVII	105	121
Iohannes :				
I, 1-14	XIII	I	9/25	381
I, 1-5	XIII	I	32/36	382
I, 1-3	IV	XIX	42	195
I, 1	BR. XV	X	21/22	22
	BR. XV	XI	24	22
	I	VI	5/6	38
	I	VI	7	38
	I	VI	11/12	38
	I	VII	38	46
	I	XII	116	66
	I	XIII	10	69
	I	XIII	14	69
	I	XIII	42	71
	I	XIII	203	79
	II	II	12/13	85
	II	V	22	88
	II	V	78	91
	II	V	84	91
	*II	V	84/85	91
	II	V	87/89	91
	II	VI	5	94
	II	VI	8	94
	II	VI	33	95
	II	VIII	2	98
	II	VIII	10	99
	II	IX	14	100
	II	X	23	102
	II	XIII	35	111
	II	XIII	53	112
	II	XV	13/14	113
	II	XV	28	114
	II	XV	31	114
	II	XVI	22/23	116
	II	XVII	120	122
	II	XVIII	30	124
	III	X	163	156
	III	X	204	158
	IV	I	39	162
	IV	I	47/49	162
	IV	I	56	163

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
Iohannes :	I, I	IV	VII	2 175
		IV	VIII	1 176
		IV	VIII	5 176
		IV	XIII	107 185
		IV	XX	16 196
		IV	XX	66 198
		IV	XXI	37/38 203
		VI	II	19 230
		VI	II	20 230
		VI	II	21 230
		VI	II	23 230
		VI	II	26 230
		VI	II	26/27 230
		VI	II	35 231
		VII	I	23/24 244
		VII	I	41 245
		VII	I	43 245
		VII	I	83 246
		VII	I	88 246
		VII	I	90 247
		VII	II	6 250
		VII	II	9 250
		VII	II	13 250
		VII	II	15 250
		VII	II	17 250
		VII	III	35 252
		VII	III	35 252
		VII	VI	130 266
		XII	VI	22 361
		XV	X	71/72 485
		XV	XI	25 487
		XV	XI	34 488
		XV	XI	36 488
		XV	XI	59 489
		XV	XIV	1 496
		XV	XIV	35 497
		XV	XV	17 498
		XV	XVI	9/10 500
		XV	XVI	12 500
		XV	XVII	54/55 503
		XV	XVII	65 504
		XV	XVII	96 505
		XV	XVII	100 505
		XV	XX	3 515
		XV	ORATIO	8 533
	I, 2-3	I	VI	12/13 38
		I	XII	36 63
	I, 3-4	*IV	I	45/47 162
		*IV	I	56/59 163
	I, 3	*BR.ALT. IV	II	3/4 543
		I	VI	21 38
		I	VI	21/22 38
		I	VI	77/78 41
		I	VI	95 41
		I	VI	96/98 42
		I	VI	100/101 42
		I	VI	101 42

	AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
1, 3	I	VI	102/103	42
	I	XI	21	61
	I	XII	203/204	79
	II	VIII	8	98
	II	X	23	102
	II	X	34	103
	*III	VII	101/102	142
	*III	VII	104	142
	IV	I	49	162
	IV	I	49/50	162
	IV	I	51	162
	IV	I	52	163
	IV	XIX	15	194
	VII	I	24	244
	*XII	VI	4/5	360
	XV	XI	37	488
	XV	XI	72	489
	XV	XX	3/4	515
1, 4	*IV	I	52/53	163
	IV	I	64/65	163
	IV	II	3/4	163
1, 5	IV	I	66/67	163
	*IV	XX	81/82	198
	*XIII	I	39/40	382
	*XV	XXVII	52/53	531
1, 6-7	XIII	I	43/45	382
1, 6	XIII	I	55/57	382
1, 7-9	*VII	I	160	249
1, 7	XIII	I	92	383
	XIII	I	95	384
1, 8	XIII	I	96	384
1, 9-11	*XIII	I	97/100	384
1, 9	II	V	9	88
	II	V	10	88
	II	V	14	88
	II	V	15	88
	II	V	43	89
	*VII	I	159	249
	VII	III	33/34	252
	*VII	III	39	252
	VII	III	56	253
	IX	II	42/43	295
	XIII	II	4	385
1, 10	*II	V	11/13	88
	*II	V	15/16	88
	II	V	16	88
	II	V	20	88
	II	V	31/32	89
	*II	V	42	89
	III	PROOEM.	53	129
	*III	PROOEM.	54	129
	*VII	III	70	253
	*VII	III	70	253
	XIII	I	113	384
1, 11-12	III	X	168/169	157
1, 11	*II	V	13	88
	II	V	14	88

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
1, 11	*II	V	43	89
	III	PROOEM.	53	129
	XIII	I	106	384
	XIII	I	122	385
	XIII	II	4	385
1, 12-13	XIII	II	18/21	386
1, 12	V	XIV	11/12	222
	V	XVI	61	227
	*XIII	VIII	54/55	398
	*XIII	IX	17	399
	*XIII	IX	19	399
	*XIII	IX	28	399
1, 13	*XIII	IX	20/21	399
1, 14	BR. I	VII	10	3
	*BR. II	II	6	4
	BR. XIII	XIX	36	19
	BR. XIV	XVIII	37	20
	BR. XV	XI	24	22
	BR. XV	XIV	31/32	22
	BR. XV	XX	43/44	23
	I	V	12	36
	I	VI	7	38
	I	VI	7	38
	I	VI	8	38
	I	VI	8/9	38
	I	VII	21	45
	I	XII	107/108	66
	I	XII	116	66
	*II	I	20/21	82
	*II	I	34	82
	*II	I	45/46	83
	*II	I	47	83
	*II	I	49	83
	II	I	51	83
	*II	I	52	83
	*II	I	67	84
	*II	II	4	84
	*II	II	10	84
	II	II	18	85
	*II	III	9/10	85
	*II	III	26	86
	*II	III	29/30	86
	II	III	31	86
	II	V	22	88
	II	V	78	91
	II	V	84	91
	II	V	90	91
	II	V	92/93	92
	II	VI	5	94
	II	VI	9	94
	II	VI	10	94
	II	VI	11/12	94
	II	VII	12	97
	II	VIII	2	98
	II	VIII	10	99
	II	IX	14	100
	II	X	23	102

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
I, 14	II	XV	13/14	113
	II	XV	28	114
	II	XV	31	114
	II	XVII	120	122
	II	XVIII	30	124
	III	PROOEM.	70/71	129
	III	X	163	156
	III	X	204	158
	IV	I	39	162
	IV	I	56	163
	IV	II	1/2	163
	IV	IV	12/13	170
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	107	185
	IV	XIX	40/41	195
	IV	XX	9	196
	IV	XX	16	196
	IV	XX	57	197
	IV	XX	66	198
	IV	XX	73	198
	IV	XX	83/84	199
	IV	XXI	6	202
	IV	XXI	29	203
	IV	XXI	37/38	203
	IV	XXI	37/38	203
	IV	XXI	41/42	203
	IV	XXI	51	204
	VI	IX	37	240
	VI	IX	45	240
	*VI	X	9/10	241
	VII	I	41	245
	VII	I	43	245
	VII	I	83	246
	VII	I	88	246
	VII	I	90	247
	VII	II	6	250
	VII	II	9	250
	VII	II	13	250
	VII	II	15	250
	VII	II	17	250
	VII	III	7/8	251
	VII	III	49	252
	VII	VI	130	266
	XIII	IX	23/24	399
	XIII	IX	26/27	399
	XIII	XVII	16	412
	XIII	XVIII	45	414
	XIII	XIX	1/2	415
	XIII	XIX	7/8	415
	XIII	XIX	23/24	415
	XIII	XIX	27/29	416
	XIII	XIX	35	416
	XIV	XVIII	10/11	456
	XV	XI	7	487
	XV	XI	9/10	487
	XV	XI	12	487
	XV	XI	25	487

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :					
I, 14		XV	XI	34	488
		XV	XI	37/38	488
		XV	XI	58/59	489
		XV	XI	59	489
		XV	XI	74/75	489
		XV	XIV	1	496
		XV	XVI	9/10	500
		XV	XVI	12	500
		XV	XVII	54/55	503
		XV	XVII	65	504
		XV	XVII	96	505
		XV	XVII	100	505
		XV	XX	3	515
		*XV	XXVI	47	526
		XV	XXVI	56	526
		*XV	XXVI	88	528
		XV	ORATIO	8	533
I, 17		*XV	XVII	79/80	532
		XV	XVII	88/89	532
I, 18		BR. I	VII	10	3
		BR. XV	XIV	31/32	22
		BR. XV	XX	43/44	23
		I	VI	7	38
		I	VII	21	45
		I	XII	107/108	66
		II	III	31	86
		III	PROOEM.	58	129
		VIII	V	73	279
I, 29		I	IV	18/19	35
		II	VI	34	95
		II	VI	35	95
		XV	XXIV	18	523
I, 32-33		II	X	69	104
I, 32		BR. IV	XXI	42	9
		I	IV	14/15	35
		I	V	9/10	36
		I	V	13	36
		*II	V	120	93
		II	VI	3/4	93
		II	VI	14/15	94
		II	VI	17	94
		II	VI	22	94
		II	VI	26/27	95
		II	VI	31	95
		II	VI	32	95
		II	VI	39	95
		II	VI	48	95
		II	VI	50/51	96
		II	VI	54	96
		II	VI	60	96
		II	VI	67/69	96
		II	VI	72/73	96
		II	VII	15/16	97
		II	VII	36/47	98
		II	IX	40	101
		*III	PROOEM.	66	129
		III	PROOEM.	74/75	130

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :					
I, 32		III	I	16/17	131
		*III	X	202/203	158
		IV	XXI	2	202
		IV	XXI	29	203
		IV	XXI	52/53	204
		IV	XXI	59/60	204
		XV	XXVI	51/52	526
		XV	XXVI	51	526
I, 33		*II	V	120	93
		II	VI	3/4	93
		II	VI	14/15	94
		II	VI	17	94
		II	VI	22	94
		II	VI	26/27	95
		II	VI	31	95
		II	VI	32	95
		II	VI	39	95
		II	VI	50/51	96
		II	VI	54	96
		II	VI	60	96
		II	VI	67/69	96
		II	VI	72/73	96
		II	VII	15/16	97
		III	PROOEM.	74/75	130
		XV	XXVI	51/52	526
		XV	XXVI	51	526
I, 34		BR. I	XIII	21	4
		BR. IV	VIII	14	7
		I	IV	18/19	35
		I	V	7	36
		I	V	11	36
		I	VI	31	39
		I	X	31	57
		I	XI	1/2	60
		I	XII	116	66
		I	XII	127	67
		I	XII	131	67
		I	XIII	2	69
		I	XIII	33	70
		I	XIII	36	71
		I	XIII	40/41	71
		I	XIII	95	74
		I	XIII	104	74
		I	XIII	115/116	75
		II	VI	48	95
		II	XVI	10	116
		III	X	142	156
		III	X	167	157
		IV	VIII	1	176
		IV	XIII	65	184
		IV	XIX	1	193
		IV	XX	78/79	198
		IV	XX	152	201
		VI	IV	27	234
		VII	II	16	250
		VII	II	18	250
I, 36		II	VI	35	95

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin.
Iohannes :				pag.
1, 49		BR. I	XIII	21
		BR. IV	VIII	14
		I	VI	31
		I	X	31
		I	XI	1/2
		I	XII	116
		I	XII	127
		I	XII	131
		I	XIII	2
		I	XIII	33
		I	XIII	36
		I	XIII	40/41
		I	XIII	95
		I	XIII	104
		I	XIII	115/116
		II	XVI	10
		III	X	142
		III	X	167
		IV	VIII	1
		IV	XIII	65
		IV	XIX	1
		IV	XX	78/79
		IV	XX	152
		VI	IV	27
		VII	II	16
		VII	II	18
2, 9		*III	I	23
		*III	V	16/17
2, 19-20		*IV	VI	1
2, 19		*IV	V	2/3
		*IV	V	20/21
2, 20-21		BR. IV	V	9/10
2, 20		*IV	V	2/3
		*IV	V	4/5
		*IV	V	19
		*IV	V	20/21
		IV	V	1
2, 21		*IV	V	21
		I	I	77/78
3, 3		I	I	77/78
3, 5		XV	XVIII	4/6
3, 6		*I	VI	109
		*I	VI	110
		II	V	42/43
		*II	VI	32
		*II	X	107/108
		*II	XIII	53
		*V	XI	14/15
		*V	XI	18
		*V	XIII	32/33
		*VI	IV	23
		*XIV	XVI	17
		*XV	V	21/22
		*XV	XVII	23
		*XV	XVIII	29/30
		*XV	XX	42
3, 8		III	I	45

	AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes				
3, 8	XV	XIX	128	513
3, 13-14	BR. I	XIII	21	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	I	XIII	25	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	79	73
	I	XIII	85	73
	I	XIII	107/108	74
	I	XIII	123/124	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76
	I	XIII	150	77
	IV	VIII	2	176
	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399
	*XIII	XIX	25	415
3, 13	II	VI	4	93
3, 14-15	*III	IX	55/58	148
3, 16	BR. I	VII	10	3
	BR. IV	X	19/20	8
	BR. XV	XIV	31/32	22
	BR. XV	XX	43/44	23
	I	VI	7	38
	I	VII	21	45
	I	XII	107/108	66
	II	III	31	86
	IV	I	9/10	161
	IV	I	24	161
	IV	X	2	178
	IV	X	6	178
	IV	XIII	30	182
3, 17	BR. II	V	11	5
	BR. IV	XIX	36	8
	BR. IV	XX	41	9
	I	XI	20	60
	II	V	32/33	89
	II	V	57	90
	II	V	79/80	91
	II	V	80/81	91
	II	V	83	91
	II	V	96	92
	II	V	96/97	92
	II	V	102/103	92
	II	V	106/107	92
	II	V	111	92
	II	V	115	93
	II	XII	40	109
	III	PROOEM.	50/51	128
	III	PROOEM.	53	129

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
3, 17	*III	PROOEM.	53	129
	IV	XIX	1/2	193
	IV	XIX	5/7	193
	IV	XX	6/7	195
	*IV	XX	85/86	199
	IV	XX	95/96	199
	IV	XX	97	199
	IV	XX	100/101	199
	*IV	XX	151/152	201
	IV	XXI	73/74	205
	XV	III	15	463
	XV	III	17/18	463
	XV	ORATIO	10	534
3, 18	BR. I	VII	10	3
	BR. XV	XIV	31/32	22
	BR. XV	XX	43/44	23
	I	VI	7	38
	I	VII	21	45
	I	XII	107/108	66
	II	III	31	86
3, 36	I	VI	30	39
	I	VI	31	39
	I	VI	33	39
	I	VI	35	39
	I	XII	116	66
4, 7	XV	XIX	14	508
4, 9-11	*XV	XIX	14/19	508
4, 10-14	XV	XIX	12	508
4, 10-11	XV	XIX	23	509
4, 10	BR. V	XV	37	10
	BR. XV	XIX	42	22
	III	VIII	57	145
	IV	XX	101	199
	V	IX	5	217
	V	XI	24	219
	V	XI	34/35	220
	V	XII	17	220
	V	XV	3/6	224
	V	XVI	3/4	224
	VII	IV	10	255
	VII	IV	64	257
	VII	VI	131	266
	VIII	PROOEM.	3	268
	XV	XVII	55	503
	XV	XVII	61	504
	XV	XVIII	1	507
	XV	XVIII	30	508
	XV	XIX	1	508
	XV	XIX	9	508
	XV	XIX	24	509
	XV	XIX	25/27	509
	XV	XIX	55	510
	XV	XIX	113	512
	XV	XIX	117	512
	XV	XIX	122	513
	XV	ORATIO	9	534
4, 13-14	*XV	XIX	19/23	509

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
4, 13	*IX	IX	12/13	305
4, 14	XV	XIX	28/29	509
4, 24	I	VI	109	42
	I	VI	110	42
	*II	VI	32	95
	*II	X	107/108	105
	*II	X	53	112
	*V	XI	14/15	219
	*V	XI	18	219
	*V	XIII	32/33	222
	*VI	IV	23	234
	*XIV	XVI	17	452
	XV	V	21/22	469
	*XV	XVII	23	502
	*XV	XVIII	29/30	508
	*XV	XX	42	516
4, 34	I	XI	24/25	61
5, 17	II	I	46	83
	II	I	57/58	83
	II	V	68	90
	II	V	70/72	91
5, 18	XV	XVII	57	503
5, 19	*I	VI	66/67	40
	*II	I	36/37	82
	II	I	42/43	83
	II	I	46	83
	II	I	48	83
	*II	I	50	83
	II	I	51	83
	II	I	51/52	83
	*II	I	55/56	83
	*II	I	56	83
	II	I	57	83
	II	I	57/58	83
	II	I	58/59	83
	II	III	22/23	86
	II	V	68	90
	II	V	70/72	91
	XV	XIV	15/17	496
	XV	XV	18/19	498
5, 21	I	VI	68	40
	I	VI	69/70	40
5, 22	I	XIII	50/51	71
	I	XIII	51	72
	*I	XIII	52/53	72
	I	XIII	68	72
	*I	XIII	71	73
	I	XIII	74	73
	*I	XIII	74/75	73
	*I	XIII	76/77	73
	*I	XIII	84/85	73
	*II	I	30/31	82
5, 23	BR. II	V	11	5
	BR. IV	XIX	36	8
	BR. IV	XX	41	9
	I	XI	20	60
	II	V	32/33	89

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
5, 23	II	V	57	90
	II	V	79/80	91
	II	V	80/81	91
	II	V	83	91
	II	V	96	92
	II	V	96/97	92
	II	V	102/103	92
	II	V	106/107	92
	II	V	111	92
	II	V	115	93
	II	XII	40	109
	III	PROOEM.	50/51	128
	III	PROOEM.	53	129
	IV	XIX	1/2	193
	IV	XIX	5/7	193
	IV	XX	6/7	195
	IV	XX	95/96	199
	IV	XX	97	199
	IV	XX	100/101	199
	IV	XXI	73/74	205
	XV	III	15	463
	XV	III	17/18	463
5, 24	BR. II	V	11	5
	*BR. IV	X	19/20	8
	BR. IV	XIX	36	8
	BR. IV	XX	41	9
	I	XI	20	60
	*I	XIII	88/90	73
	I	XIII	126	75
	I	XIII	144	76
	II	V	32/33	89
	II	V	57	90
	II	V	79/80	91
	II	V	80/81	91
	II	V	83	91
	II	V	96	92
	II	V	96/97	92
	II	V	102/103	92
	II	V	106/107	92
	II	V	111	92
	II	V	115	93
	II	XII	40	109
	*II	XVII	88/89	121
	III	PROOEM.	50/51	128
	III	PROOEM.	53	129
	IV	X	2	178
	IV	X	6	178
	IV	XIII	30	182
	IV	XIX	1/2	193
	IV	XIX	5/7	193
	IV	XX	6/7	195
	IV	XX	95/96	199
	IV	XX	97	199
	IV	XX	100/101	199
	IV	XXI	73/74	205
	*VIII	V	66	278
	XV	III	15	463

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
Iohannes :		XV	III	17/18 463
5, 24		*I	XIII	92/93 74
5, 25		*I	XI	25/27 61
5, 26		I	XII	106 66
		*I	XII	111/112 66
		I	XII	113 66
		*I	XII	114/115 66
		*I	XIII	54/55 72
		*I	XIII	70 72
		*I	XIII	98/99 74
		*II	I	35/36 82
		II	II	11/12 84
		*II	II	13/14 85
		II	II	14/15 85
		II	II	15 85
		*VII	III	32/33 252
		*XV	XXVI	90/91 528
		*XV	XXVI	94/95 528
		XV	XXVII	34/35 530
5, 27		BR. I	XIII	21 4
		I	VIII	163 53
		I	X	31 57
		I	XII	129/130 67
		I	XIII	1 69
		I	XIII	16 69
		I	XIII	25 70
		I	XIII	33 70
		I	XIII	39 71
		I	XIII	43 71
		I	XIII	58/59 72
		I	XIII	79 73
		I	XIII	85 73
		I	XIII	102/103 74
		I	XIII	105/106 74
		I	XIII	107/108 74
		*I	XIII	114/115 75
		I	XIII	123/125 75
		I	XIII	123/124 75
		I	XIII	131 76
		I	XIII	146/147 76
		I	XIII	150 77
		*II	I	32/33 82
		IV	VIII	2 176
		IV	XVIII	38 192
		IV	XX	152 201
		*XIII	IX	26 399
		*XIII	XIX	25 415
5, 28-29 sqq.		I	XIII	99/101 74
5, 28-29		I	XIII	23 70
		I	XIII	87/88 73
		I	XIII	106/107 74
		I	XIII	108 74
		I	XIII	119 75
		*I	XIII	119/122 75
		I	XIII	130/131 76
		I	XIII	134/135 76
		I	XIII	150/152 77

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
5, 28-29	I	XIII	181/182	78
5, 28	I	XIII	111/112	75
5, 29	I	XIII	90/91	73
	I	XIII	125/126	75
	I	XIII	144	76
	I	XIII	144/145	76
5, 36	I	XII	103	65
	I	XII	105/106	66
5, 46	*III	X	165/166	157
6, 19	II	I	39/40	83
6, 27	XV	XVII	57	503
6, 38	I	XI	24/25	61
6, 46	II	I	48	83
	II	I	50	83
6, 55	I	VI	30	39
	I	VI	31	39
	I	VI	33	39
	I	VI	35	39
	I	XII	116	66
6, 59	I	VI	36	39
6, 64	II	XVIII	31/32	124
6, 70	BR. I	XIII	21	4
	BR. IV	VIII	14	7
	I	VI	31	39
	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	I	XII	116	66
	I	XII	127	67
	I	XII	131	67
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	XVI	10	116
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	78/79	198
	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
7, 16	BR. II	V	11	5
	BR. IV	XIX	36	8
	BR. IV	XX	41	9
	I	XI	20	60
	*I	XI	33/34	61
	I	XII	133	67
	I	XII	133/134	67
	I	XII	135	67
	*I	XII	139	67
	I	XII	140	67

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
Iohannes :				
7, 16		*II	II	7/8 84
		II	II	12/13 85
		II	II	15 85
		II	II	16 85
		*II	II	16 85
		*II	II	19 85
		*II	III	11/12 85
		II	V	3 87
		II	V	32/33 89
		II	V	57 90
		II	V	79/80 91
		II	V	80/81 91
		II	V	83 91
		II	V	96 92
		II	V	96/97 92
		II	V	102/103 92
		II	V	106/107 92
		II	V	111 92
		II	V	115 93
		II	XII	40 109
		III	PROOEM.	50/51 128
		III	PROOEM.	53 129
		IV	XIX	1/2 193
		IV	XIX	5/7 193
		IV	XX	6/7 195
		IV	XX	95/96 199
		IV	XX	97 199
		IV	XX	100/101 199
		IV	XXI	73/74 205
		XV	III	15 463
		XV	III	17/18 463
		*XV	XXVII	12 529
7, 17		XV	XV	19/20 498
7, 29		II	I	51 83
		II	II	18 85
7, 37-38		XV	XIX	4/6 508
7, 38-39		XV	XIX	11 508
7, 38		XV	XIX	27/28 509
7, 39		*IV	XX	124/125 200
		IV	XX	126 200
		*IV	XX	137/138 201
		V	XIV	10 222
		V	XIV	14 222
		V	XV	16 224
		V	XVI	3/4 224
		XIII	X	28/29 400
		XV	XIX	6/7 508
8, 15		II	V	113/114 93
8, 25		I	XII	37 63
		V	XIII	7/8 221
		V	XIII	12/13 221
8, 26		XV	XV	19/20 498
8, 28		XV	XV	19/20 498
8, 31		*IV	XVIII	56/57 193
8, 32		IV	XVIII	32/33 192
		IV	XVIII	54/55 193
		IV	XVIII	58/59 193

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
8, 32	IV	XVIII	60	193
8, 35	II	V	83	91
8, 38	XV	XV	19/20	498
8, 42	*BR. II	II	6	4
	*II	I	20/21	82
	*II	I	34	82
	*II	I	45/46	83
	*II	I	47	83
	*II	I	49	83
	II	I	51	83
	*II	I	52	83
	*II	I	67	84
	*II	II	4	84
	*II	II	10	84
	*II	III	9/10	85
	*II	III	26	86
	*II	III	29/30	86
	*II	V	112	92
	*XV	XXVI	88	528
8, 50	I	XIII	49	71
	I	XIII	75/76	73
9, 1	II	I	40/41	83
9, 6-7	II	I	40/41	83
9, 16	I	X	59	58
9, 24	I	X	59	58
10, 17	*IV	XIII	11/13	182
10, 18	BR. IV	XIII	25	8
	*IV	XIII	11/13	182
10, 28	I	VI	30	39
	I	VI	31	39
	I	VI	33	39
	I	VI	35	39
	I	VI	36	39
	I	XII	116	66
10, 30	I	VIII	123	52
	I	VIII	124	52
	I	IX	20/21	54
	I	XI	23	61
	I	XII	54	64
	*I	XII	155/156	68
	II	I	25	82
	IV	IX	5/6	177
	IV	XX	97/98	199
	V	III	13/14	208
	V	IX	7	217
	V	IX	8	217
	VI	II	56/57	231
	VI	III	26/27	232
	VI	III	29	232
	VII	VI	133/134.139	266
10, 34-35	I	VI	110	42
10, 36	BR. I	XIII	21	4
	BR. II	V	11	5
	BR. IV	VIII	14	7
	BR. IV	XIX	36	8
	BR. IV	XX	41	9
	I	VI	31	39

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes : 10, 36	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	I	XI	20	60
	I	XII	116	66
	I	XII	127	67
	I	XII	131	67
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	V	3	87
	II	V	32/33	89
	II	V	57	90
	II	V	59	90
	*II	V	60/62	90
	II	V	79/80	91
	II	V	80/81	91
	II	V	83	91
	II	V	96	92
	II	V	96/97	92
	II	V	102/103	92
	II	V	106/107	92
	II	V	111	92
	II	V	115	93
	II	VII	33/34	98
	II	XII	40	109
	II	XVI	10	116
	III	PROOEM.	50/51	128
	III	PROOEM.	53	129
	III	I	14/15	130
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
IV	XIII	65	184	
IV	XIX	1	193	
IV	XIX	1/2	193	
IV	XIX	5/7	193	
IV	XX	6/7	195	
IV	XX	78/79	198	
IV	XX	95/96	199	
IV	XX	97	199	
IV	XX	100/101	199	
IV	XX	152	201	
IV	XXI	73/74	205	
VI	IV	27	234	
VII	II	16	250	
VII	II	18	250	
XV	III	15	463	
XV	III	17/18	463	
10, 38	I	IX	21/22	54
	I	IX	23	55
11, 1-44	VIII	V	15/18	277
11, 25	I	XII	114	66
	II	II	11/12	84

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
11, 25	II	II	14/15	85
11, 27	I	XII	131	67
	I	XIII	95	74
	I	XIII	115/116	75
11, 49	IV	XVII	24/25	189
11, 51	IV	XVII	24/25	189
12, 23	BR. I	XIII	21	4
	BR. II	IV	9	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	I	XIII	25	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	79	73
	I	XIII	85	73
	I	XIII	107/108	74
	I	XIII	123/124	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76
	I	XIII	150	77
	I	XIII	191/193	78
	II	IV	8	87
	II	IV	16	87
	IV	VIII	2	176
	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399
	*XIII	XIX	25	415
12, 27	II	X	70	104
12, 28	I	IV	20/21	35
	I	V	7	36
	I	V	11	36
	II	X	71	104
	II	X	82/83	104
	*II	X	84/85	105
12, 34	BR. I	XIII	21	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	I	XIII	25	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	79	73
	I	XIII	85	73
	I	XIII	107/108	74
	I	XIII	123/124	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lín.	pag.
Iohannes :				
12, 34	I	XIII	150	77
	IV	VIII	2	176
	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399
	*XIII	XIX	25	415
12, 44	*I	XII	142	67
	*I	XII	144/145	67
	*I	XII	146	68
	*I	XII	151	68
	*I	XII	152	68
	I	XII	153	68
	*I	XII	157/158	68
12, 47	*I	XII	78/79	65
	*I	XII	80	65
	*I	XII	81/82	65
	*I	XII	87	65
	I	XII	92	65
	*I	XII	123/124	66
	*I	XII	125/126	66
	*I	XII	127/128	67
	*I	XII	129	67
	*I	XII	132	67
	*I	XII	161	68
	I	XIII	14	69
	I	XIII	45	71
	I	XIII	47/48	71
	I	XIII	48	71
12, 48	*I	XII	83/84	65
	*I	XII	85/86	65
	*I	XII	87	65
	*I	XII	92	65
	*I	XII	93	65
	*I	XII	96	65
	I	XII	97	65
	I	XII	98	65
	*I	XII	119/120	66
	I	XII	120	66
	*I	XII	124	66
	I	XII	126	66
	I	XII	140	67
	I	XII	141	67
	I	XIII	25/26	70
	I	XIII	44/45	71
	I	XIII	45/46	71
12, 49-50	*I	XII	88/92	65
	I	XII	97/98	65
	I	XII	99	65
	I	XII	121	66
	I	XII	124/125	66
	XV	XV	19/20	498
12, 49	I	XII	94/95	65
	*I	XII	100	65
12, 50	I	XII	121	66
	I	XII	121/122	66
13, 1	*II	XVII	65/66	120
13, 21-24	*XV	X	86/90	486

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
13, 31-32	BR. II	IV	9/10	4
13, 31	BR. I	XIII	21	4
	I	VIII	163	53
	I	X	31	57
	I	XII	129/130	67
	I	XIII	1	69
	I	XIII	16	69
	I	XIII	25	70
	I	XIII	33	70
	I	XIII	39	71
	I	XIII	43	71
	I	XIII	58/59	72
	I	XIII	79	73
	I	XIII	85	73
	I	XIII	107/108	74
	I	XIII	123/124	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	146/147	76
	I	XIII	150	77
	IV	VIII	2	176
	IV	XVIII	38	192
	IV	XX	152	201
	*XIII	IX	26	399
	*XIII	XIX	25	415
13, 34	I	III	59	34
	VI	V	9	235
	VIII	VI	121	283
	VIII	VII	20/21	284
14, 1	I	XII	153	68
	*I	XII	154	68
	I	XII	155	68
14, 6	I	XII	32	62
	I	XII	33	62
	I	XII	114	66
	II	II	11/12	84
	II	II	14/15	85
14, 8	I	VIII	103/105	51
	I	VIII	106	51
	I	VIII	108	51
	I	VIII	121/122	52
	I	VIII	131	52
	I	VIII	133	52
	I	VIII	134	52
	I	VIII	135	52
	I	VIII	136	52
	I	VIII	144	52
	I	VIII	146	53
	I	IX	13/14	54
	I	IX	14/15	54
	I	IX	19	54
	I	IX	21	54
	I	IX	22	54
	I	IX	24	55
	I	X	23	57
	I	X	49/50	58
14, 9	*I	VIII	109/111	51
	*IV	XIX	33/35	195

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
14, 10	*I	VIII	112/113	51
	I	IX	21/22	54
	I	IX	23	55
	XV	XV	19/20	498
14, 10 (uct. lat.)	*II	I	46	83
	*II	I	57/58	83
	*II	V	68	90
	*II	V	70/72	91
14, 11	*I	VIII	112/113	51
	I	IX	21/22	54
	I	IX	23	55
14, 15-17	*I	VIII	138/141	52
14, 16	*I	VIII	143/144	52
	*I	IX	47/48	55
	I	IX	49/50	55
14, 17	*I	VIII	130	52
	*I	IX	39/40	55
	*I	IX	42	55
14, 20	I	IX	8	54
	I	IX	21/22	54
14, 21	*I	VIII	108	51
	I	IX	15	54
	*I	IX	16/18	54
	*I	IX	19	54
	I	IX	21	54
	I	IX	22	54
	*I	IX	23	54
	*I	IX	28	55
	I	IX	33/34	55
	*I	XIII	38/39	71
	I	XIII	110/111	75
	*I	XIII	130	76
	*I	XIII	174/175	78
	*IV	XIX	37/39	195
14, 22-23	I	IX	15	54
	*I	IX	29/33	55
14, 23	I	IX	34/35	55
	I	IX	36/37	55
	I	IX	41	55
	I	IX	43/44	55
	I	IX	48/49	55
	*VII	VI	137/139	266
14, 25-26	*I	XII	60/62	64
14, 26	BR. II	V	11/12	5
	I	XII	68	64
	II	V	4/5	87
	II	V	6	88
	II	V	32/33	89
	II	V	118	93
	II	VI	69	96
	II	VII	12/13	97
	II	VII	33/34	98
	II	XII	40	109
	III	PROOEM.	52	129
	III	PROOEM.	54/55	129
	III	PROOEM.	71	129
	III	I	14/15	130

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
14, 26	IV	XX	102/103	199
	IV	XX	118/120	200
	IV	XX	126	200
	IV	XXI	74/75	205
	XIII	X	29	400
	XV	III	15	463
	XV	XXVI	12/13	525
	XV	ORATIO	11	534
14, 28	BR. I	VII	11	3
	BR. I	IX	14/15	3
	BR. I	XI	18	4
	BR. II	II	4	4
	BR. IV	XIX	36/37	8
	I	VII	7/8	44
	I	VII	14/15	45
	I	VII	26/27	45
	I	VIII	15	47
	I	VIII	24	48
	*I	VIII	29	48
	*I	VIII	30	48
	*I	IX	3/4	54
	I	IX	5	54
	I	IX	6	54
	I	X	57/58	58
	I	X	70	59
	I	XI	4	59
	I	XI	9	60
	I	XI	9/10	60
	I	XIII	87	73
	I	XIII	96	74
	II	I	6	81
	II	I	7/8	81
	II	I	14	81
	II	I	27	82
	*II	I	30	82
	II	I	33	82
	II	I	38/39	83
	II	II	3	84
	II	IV	2/3	87
	II	V	2/3	87
	II	VI	70	96
	III	PROOEM.	50	128
	IV	XX	4	195
	IV	XXI	73	205
	*VI	III	32	233
	VI	III	37	233
	*VI	IX	38/39	240
	XV	III	17	463
14, 30	*XIII	XIV	13	406
14, 31	I	XII	103	65
	I	XII	105/106	66
	*XIII	XIV	14/15	406
15, 5	XIV	XVII	26	502
15, 12	VI	V	9	235
15, 13	*IV	XIII	68/69	184
15, 15	*I	XII	8/10	62
15, 17	VI	V	9	235

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
15, 25	*XV	XVII	77/78	504
15, 26	*BR. II	III	8	4
	BR. II	V	11/12	5
	BR. XV	XXVII	60/61	23
	I	XII	66/68	64
	*II	III	9/10	85
	II	III	18/20	86
	II	III	21	86
	*II	III	29	86
	*II	III	30	86
	II	V	32/33	89
	II	V	118	93
	II	VI	69	96
	II	VII	12/13	97
	II	VII	33/34	98
	II	XII	40	109
	II	XV	54/55	115
	III	PROOEM.	52	129
	III	PROOEM.	54/55	129
	III	PROOEM.	71	129
	III	I	14/15	130
	IV	XX	94	199
	IV	XX	101/102	199
	IV	XX	102/103	199
	IV	XX	109	200
	IV	XX	117	200
	IV	XX	120/121	200
	*IV	XX	122/123	200
	IV	XX	126	200
	IV	XXI	75	205
	IV	XXI	81/82	205
	V	XI	25	219
	*V	XIV	4	222
	V	XIV	8	222
	V	XV	11/13	224
	XII	V	10	359
	XIII	X	29	400
	XV	III	15	463
	XV	VII	74/75	477
	XV	XVII	56/57	503
	*XV	XVII	109/110	505
	*XV	XVII	128/129	506
	*XV	XXVI	12	525
	*XV	XXVI	14	525
	XV	XXVI	20/21	525
	XV	XXVI	25/26	525
	*XV	XXVI	76/77	527
	*XV	XXVI	94/95	528
	*XV	XXVI	97	528
	*XV	XXVI	99/100	528
	*XV	XXVI	113/115	529
	*XV	XXVII	10	529
	*XV	XXVII	15	529
	*XV	XXVII	19	530
	*XV	XXVII	86/87	532
	XV	ORATIO	12	534
16, 6-7	*I	VIII	158/161	53

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
16, 7	BR. II	V	11/12	5
	I	VIII	162/163	53
	I	IX	I	53
	I	IX		54
	I	XII	58	64
	I	XII	66/68	64
	II	V	7	88
	II	V	32/33	89
	II	V	118	93
	II	VI	69	96
	II	VII	12/13	97
	II	VII	33/34	98
	II	XII	40	109
	II	XV	54/55	115
	III	PROOEM.	52	129
	III	PROOEM.	54/55	129
	III	PROOEM.	71	129
	III	I	14/15	130
	IV	XX	102/103	199
	IV	XX	126	200
	IV	XXI	75	205
	XIII	X	29	400
	XV	III	15	463
16, 12	*I	XII	12/13	62
16, 13	I	VIII	129/130	52
	I	VIII	146/147	53
	I	VIII	147/148	53
	*I	VIII	152	53
	I	VIII	156	53
	II	III	3/6	85
	II	III	12/13	85
	II	III	21	86
	II	III	27/28	86
	II	XIII	49/50	111
16, 14	II	III	6/7	85
	II	III	13/14	85
	II	III	14/15	85
16, 15	*I	XI	31/32	61
	*I	XII	76/77	64
	II	III	7/9	85
	II	III	15/16	86
	*II	IV	6/7	87
	*II	IV	9	87
16, 22-23	I	VIII	81	50
	I	VIII	130/131	52
16, 22	*I	X	5	56
	*I	X	6/7	56
	I	XIII	135/136	76
16, 24	I	VIII	81	50
	I	VIII	130/131	52
16, 25	*I	X	45/47	58
	*I	X	49	58
	I	X	49/50	58
	*I	X	50	58
16, 26-28	*I	X	51/55	58
16, 26	I	X	69	59
	I	X	82	59

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
16, 27	I	X	69/70	58
	I	X	72	58
	I	X	76	59
	I	X	79	59
	I	X	82/83	59
	I	X	85	59
16, 28	BR. I	IX	14/15	3
	*BR. II	II	6	4
	BR. II	V	11	5
	BR. IV	XIX	36	8
	BR. IV	XX	41	9
	I	IX	5	54
	*I	X	56	58
	*I	X	58	58
	I	X	60/61	58
	I	X	62	58
	I	XI	20	60
	*II	I	20/21	82
	*II	I	34	82
	*II	I	45/46	83
	*II	I	47	83
	*II	I	49	83
	II	I	51	83
	*II	I	52	83
	*II	I	67	84
	*II	II	4	84
	*II	II	10	84
	II	II	18	85
	*II	III	9/10	85
	*II	III	26	86
	*II	III	29/30	86
	II	V	3	87
	II	V	8/9	88
	*II	V	9	88
	*II	V	10	88
	*II	V	14	88
	*II	V	15	88
	II	V	16	88
	II	V	19/20	88
	II	V	31/32	89
	II	V	32/33	89
	II	V	43	89
	II	V	44	89
	II	V	57	90
	II	V	83	91
	II	V	96	92
	II	V	96/97	92
	II	V	102/103	92
	II	V	106/107	92
	II	V	111	92
	II	V	115	93
	II	XII	40	109
	III	PROOEM.	53	129
	*III	PROOEM.	53	129
	IV	XIX	1/2	193
	IV	XIX	5/7	193
	IV	XX	1	195

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
		lib.	cap.	lin.	pag.	
Iohannes :	16, 28	IV	XX	4	195	
		IV	XX	6/7	195	
		*IV	XX	73/74	198	
		*IV	XX	79	198	
		IV	XX	95/96	199	
		IV	XX	97	199	
		IV	XX	100/101	199	
		*IV	XX	151/152	201	
		IV	XXI	73/74	205	
		*VI	X	9/10	241	
		XV	III	15	463	
		*XV	XXVI	88	528	
		17, 1	BR. II	IV	9/10	4
			*II	IV	3	87
II	IV		13/14	87		
VI	IX		9/10	239		
17, 2-3	I	VI	30	39		
	I	VI	31	39		
	I	VI	33	39		
	I	VI	35	39		
17, 2	I	XII	116	66		
	IV	XVIII	21	191		
	IV	XVIII	28/29	192		
17, 3	*BR. I	VI	9	3		
	*BR. V	XIII	32	10		
	*BR. VI	IX	23	11		
	*I	II	3	31		
	*I	VI	1/3	37		
	*I	VI	29	39		
	*I	VI	53	40		
	*I	VI	72	40		
	*I	VIII	87/88	50		
	I	VIII	119	51		
	I	XII	116	66		
	*I	XII	156	68		
	I	XIII	90/91	73		
	I	XIII	126	75		
	*I	XIII	127/128	75		
	*I	XIII	129/130	76		
	*I	XIII	144	76		
	*I	XIII	189/191	78		
	*II	VII	21	97		
	*II	VIII	17	99		
	*II	IX	47	101		
	*II	XIII	27	111		
	*II	XVII	139	123		
	*II	XVIII	62	126		
	*IV	VII	7/8	175		
	*IV	XVIII	31/32	192		
	*VI	IX	3	239		
	*VI	IX	10/11	239		
	*VI	IX	14	239		
	*VI	IX	15	239		
	*VI	IX	17/18	239		
	*VI	IX	18	239		
	*VI	IX	19	239		
	*VI	IX	21	239		

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
17, 3	VI	IX	21/22	239
	*VI	IX	23/24	239
	XII	VI	22	361
	*XII	VI	30/31	361
	*XII	VI	33	361
	*XII	VI	62	362
	*XIV	XIX	24/26	457
17, 4	BR. II	IV	10	4
	*II	IV	14	87
17, 5	BR. II	IV	9	4
	*I	XIII	191/193	78
	*II	IV	3	87
	II	IV	8	87
	II	IV	16	87
17, 10	*I	XI	32/33	61
17, 12	I	III	47	34
	*XV	XVIII	2	507
17, 19	II	V	59	90
	*II	V	62/63	90
17, 20-22	*IV	VIII	6/11	176
	IV	IX	1	177
	IV	IX	3	177
	IV	IX	7	177
17, 21-23	BR. VI	III	8/9	11
17, 21-22	IV	VII	17	176
	IV	VIII	5	176
17, 21	*IV	IX	10	177
	IV	IX	17	178
	XV	ORATIO	50	535
17, 22	IV	IX	10.15/19	177
	VI	III	5/6	232
	VI	III	27	232
	VI	III	28/29	232
17, 23	IV	IX	21	178
17, 24	BR. II	IV	9	4
	I	XIII	191/193	78
	II	IV	8	87
	II	IV	16	87
	*V	XVI	72	227
18, 38	VIII	II	32/33	271
19, 11	*III	VII	13	139
19, 14	IV	VI	12	173
19, 17	II	VI	58/59	96
19, 30	IV	XIII	14/16	182
	XIV	XVI	25/26	452
19, 31-32	IV	XIII	17/18	182
19, 33	IV	XIII	18/19	182
19, 34	III	IX	86/87	149
19, 37	*I	XIII	22	70
	*I	XIII	80	73
	*I	XIII	164	77
19, 38 sqq.	VIII	V	18/19	277
19, 38	IV	XIII	20	182
19, 41	*IV	V	13/14	172
20, 5 sqq.	II	XV	53/54	115
20, 9	I	XIII	59	72

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes :				
20, 9	*II	XVII	105	121
20, 17	BR. I	IX	14/15	3
	I	IX	5	54
	I	IX	9	54
	I	IX	10	54
	I	IX	12	54
	II	XVII	83	120
	IV	III	77/78	168
	IV	III	81/82	168
	IV	III	97	168
	IV	III	98	168
	IV	III	101/102	169
	IV	III	102/103	169
20, 20-27	IV	III	98	168
	IV	III	101/102	169
20, 22	*IV	XX	105/106	199
	IV	XX	111	200
	*XV	XXVI	15/16	525
	XV	XXVI	19/20	525
	XV	XXVI	24/25	525
	XV	XXVI	27/28	525
20, 24	*IV	III	92/93	168
20, 26 sqq.	IV	III	94/95	168
20, 27	XIII	I	81	383
20, 28	*IV	III	93/94	168
20, 29	I	XII	146/147	68
	XIII	I	40/41	382
	XIII	II	46	382
20, 31	BR. I	XIII	21	4
	BR. IV	VIII	14	7
	I	VI	31	39
	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	I	XII	116	66
	I	XII	127	67
	*I	XII	131	67
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	*I	XIII	115/116	75
	II	XVI	10	116
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	78/79	198
	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
21, 14	I	XIII	59	72

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Actus Apostolorum :				
1, 3	II	XV	53	115
1, 9-12	VIII	V	19	277
1, 9-10	I	IX	2/3	53
	I	IX	12	54
1, 9	I	IX	1	53
1, 11	I	XIII	181/182	78
2, 1-4	BR. IV	XXI	42	9
	*I	IV	15/18	35
	*II	V	121/125	93
	II	VI	3/4	93
	II	VI	14/15	94
	II	VI	22	94
	II	VI	67/69	96
	II	VI	72/73	96
	II	VII	15/16	97
	*III	PROOEM.	60/61	129
	III	PROOEM.	74/75	130
	*IV	XX	111/112	200
	IV	XXI	2	202
	IV	XXI	52/53	204
	IV	XXI	60	204
2, 1	*III	X	203/204	158
2, 2-4	XV	XIX	36/37	509
2, 2-3	II	XV	55/58	115
2, 2	II	VI	17	94
	II	VI	61	96
	III	X	203/204	158
2, 3	II	VI	18	94
	*II	VI	27/29	95
	II	VI	33	95
	II	VI	39	95
	II	VI	40	95
	*II	VI	42	95
	*II	VI	45/46	95
	*II	VI	47/48	95
	II	VI	48/49	95
	II	VI	54	96
	II	VI	60	96
	II	VII	37	98
	II	IX	40	101
	*II	XV	56/58	115
	III	I	17	131
	III	X	203/204	158
2, 4	*II	VI	29/30	95
	IV	XX	141/142	201
	XV	XXVI	20/21	525
	XV	XXVI	25/26	525
	*XV	XXVI	31/32	526
2, 6-11	IV	XX	144/145	201
2, 14 sqq.	II	XVII	84/85	121
2, 33	XV	XXVI	70/71	527
2, 34	*II	X	105/106	105
2, 37-41	II	XVII	105/106	121
2, 37	*XV	XIX	85/87	511
2, 38	XIV	XVII	2/3	501
	*XV	XIX	87/89	511
	XV	XIX	118/119	512

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Actus Apostolorum :				
2, 38	XV	XIX	121	513
3, 12 sqq.	II	XVII	84/85	121
3, 15	I	XIII	59	72
3, 26	I	XIII	59	72
4, 4	II	XVII	93/94	121
4, 8 sqq.	II	XVII	84/85	121
4, 10	I	XIII	59	72
4, 12	I	VII	5/6	44
	*XV	XXV	10/11	523
4, 31	II	XVII	84/85	121
4, 32	XIII	II	38	387
5, 30	I	XIII	59	72
6, 7	*XV	XI	26/27	487
	XV	XI	33	487
7, 2	*III	X	61	153
	*III	X	74	153
	III	X	77	153
	III	X	78	153
	III	X	78/79	153
7, 14-15	VII	IV	25/26	255
7, 29-33	*III	X	65/73	153
7, 30	III	X	73	153
	III	X	76/77	153
	III	X	78	153
7, 38	III	X	151	156
	III	X	154	156
	III	X	166	157
	IV	XVII	40/43	190
	IV	XIX	29/30	194
7, 49-50	*II	XVII	74/77	120
7, 51-53	*III	X	154/159	156
7, 52	III	X	162/163	156
7, 53	III	X	161	156
	III	X	164	157
	*III	X	181	157
8, 15-17	XV	XXVI	35/36	526
8, 18-19	XV	XIX	90/92	511
8, 18	XV	XXVI	38	526
	*XV	XXVI	41/44	526
8, 19	XV	XXVI	39/41	526
8, 20	BR. V	XV	37	10
	BR. XV	XIX	42	22
	III	VIII	57	145
	IV	XX	101	199
	V	IX	5	217
	V	XI	24	219
	V	XI	34/35	220
	V	XII	17	220
	V	XV	3/6	224
	V	XVI	3/4	224
	VII	IV	10	255
	VII	IV	64	257
	VII	VI	131	266
	VIII	PROOEM.	3	268
	XV	XVII	55	503
	XV	XVII	61	504
	XV	XVIII	I	507

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Actus Apostolorum :				
8, 20	XV	XVIII	30	508
	XV	XIX	1	508
	XV	XIX	9	508
	XV	XIX	24	509
	XV	XIX	55	510
	*XV	XIX	93/94	512
	XV	XIX	113	512
	XV	XIX	117	512
	XV	XIX	122	513
	XV	ORATIO	9	534
8, 33-37	BR. I	XIII	21/22	4
8, 33	I	XIII	26/27	70
8, 37	I	VI	7	38
9, 4	XV	XIX	51	510
9, 20	I	XII	131	67
	*I	XIII	95	74
	*I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
10, 24 sqq.	XV	XIX	95/96	512
10, 38	*XV	XXVI	48/49	526
	*XV	XXVI	51	526
10, 40	I	XIII	59	72
10, 41	I	XIII	59	72
10, 42	I	XIII	23/24	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	78	73
	I	XIII	85	73
	I	XIII	118	75
10, 44-46	*XV	XIX	97/101	512
10, 45	*XV	XIX	118/119	512
	*XV	XIX	121	513
11, 1 sqq.	XV	XIX	102/105	512
11, 15-17	*XV	XIX	106/112	512
13, 30	I	XIII	59	72
13, 33	I	IV	7	35
	I	XII	104	65
	I	XII	115	66
	I	XIII	55	72
	I	XIII	72	73
	II	II	14	85
	II	II	16	85
	II	X	104/105	105
	II	XVIII	4/5	123
	IV	XX	67	198
	IV	XX	95	199
	IV	XX	96	199
	IV	XXI	81	205
	V	XIV	3	222
13, 34	I	XIII	59	72
13, 37	I	XIII	59	72
13, 48	BR. XIII	X	18/19	18
14, 14	I	XII	37/38	62
	IV	XIX	14	194
	*XV	XII	73/74	493
15, 9	I	VIII	116	51
	*I	VIII	116/117	51
	I	VIII	117/118	51

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Actus Apostolorum :				
15, 9	II	XV	32/33	114
17, 3	*II	XVII	105	121
	III	X	180	157
17, 23	VIII	V	75	279
17, 27-28	*IV	I	65/66	163
	*VIII	III	78/80	274
17, 27	VIII	VII	35	285
	VIII	X	15	291
	*XIV	XII	28	443
	XV	II	I	460
	XV	II	21/22	461
	XV	II	50	462
	XV	ORATIO	14	534
	XV	ORATIO	16	534
17, 28	*IV	XVII	28	190
	*XIV	XII	29/30	443
	*XIV	XII	31/32	444
	XIV	XII	37/38	444
	XIV	XV	29	450
17, 30-31	I	XIII	181/182	78
17, 31	I	XIII	59	72
20, 28	I	X	66/67	59
26, 13-14	XIII	XV	13/14	408
26, 16-18	*XIII	XV	16/21	408
28, 26-27	*II	VIII	5	98
28, 27	*II	XVII	97/98	121
28, 28	II	VI	12	94
Ad Romanos :				
1, 3-4	XII	VI	45/48	362
1, 3	II	IX	4	99
	III	X	179	157
1, 4	*XII	VI	49/50	362
	XII	VI	50/51	362
	*XII	VI	52	362
	*XII	VI	52/53	362
	*XII	VI	53/54	362
	*XII	VI	54/55	362
	*XII	VI	55	362
	*XII	VI	55/56	362
	*XII	VI	58	362
1, 17	I	VIII	60/61	49
	I	VIII	93/94	50
	I	VIII	111	51
	I	X	41	57
	I	X	64	58
	I	X	83	59
	I	XII	149	68
	IV	III	38	166
	IV	III	44/45	166
	IV	XV	14/15	187
	XIII	XX	65	419
	XIV	II	3/4	425
1, 18	II	PROOEM.	10/11	80
	*XIII	XIX	42/43	416
1, 19	I	I	50/52	29
1, 20-21	I	I	53/54	29

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
Ad Romanos :				
I, 20	BR. XV	VIII		17/18 21
	II	PROOEM.		16/19 80
	*II	XV		38/40 114
	*IV	XVI		3/4 188
	IV	XVII		29/30 190
	VI	X		45/46 242
	*XIII	XIX		39/40 416
	XV	I		1/2 460
	*XV	II		34/35 462
	XV	III		62/63 465
	XV	IV		5/8 467
	*XV	VI		52/53 473
	XV	VI		70 473
	*XV	VI		75/76 473
	*XV	XX		47/48 516
	XV	XXII		15 519
I, 21	I	I		48/50 29
	*IV	XVII		29 190
	*IV	XVII		30/31 190
I, 22	IV	XVII		31 190
I, 23	*XIII	XIX		46/49 416
I, 25	I	VI		113/114 43
	I	VI		121/122 43
	*I	VI		124 43
	II	PROOEM.		10/11 80
	II	XV		16 113
	II	XVI		32 117
	IX	I		55/56 294
	XIII	XIX		49/50 416
	XV	III		30 464
2, I-29	cf. XIV	XV		55/59 451
2, 13	cf. XIV	XV		58 sqq. 451
3, 23-24	cf. XIV	XV		8/9 449
3, 24	BR. IV	I		1 7
3, 26	I	XII		46/47 63
3, 28	IV	VII		16/17 176
3, 30	BR. V	XIII		32 10
	I	XII		156 68
	*VIII	V		72/73 279
	XII	VI		62 362
4, 5	I	XII		46 63
	IV	III		15/16 165
	XIV	XII		17 443
	cf. XIV	XV		55/59 451
4, 13	I	II		10 31
	IV	III		38 166
4, 21	*I	III		47/48 34
4, 24	I	XIII		59 72
4, 25	II	XVII		52/54 119
	IV	III		22 165
5, 5	BR. V	XV		35/36 10
	V	XIV		10 222
	V	XIV		14 222
	V	XV		16 224
	V	XVI		3/4 224
	VII	III		79/80 253
	*VIII	VII		16/18 284

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Romanos :				
5, 5	XIII	X	26/27	400
	XIII	X	28	400
	XV	XVII	129/130	506
	*XV	XVII	133/134	507
	*XV	XXVI	21/22	525
5, 6-10	XIII	XI	14/15	402
5, 6	*XIII	X	48/49	401
	XIII	X	49	401
	XIII	X	49	401
	*XIII	X	56/57	401
	XIII	X	59	401
	XIII	X	60	401
5, 8-10	*IV	I	26/32	161
5, 8-9	*XIII	X	33/36	400
	*XIII	XVI	49/52	410
5, 8	IV	I	10/11	161
	IV	I	24/25	161
	XIII	X	40	400
	XIII	X	44	401
	XIII	X	46	401
	XIII	X	58	401
	XIII	X	59	401
	XIII	XVI	66	411
5, 9-10	XIII	XVI	60/61	411
5, 9	BR. XIII	XI	21	18
	IV	VII	16/17	176
	XIII	X	41	401
	XIII	X	42/43	401
	XIII	XI	1	401
	XIII	XI	25	402
	*XIII	XIV	6	406
	XIII	XIV	41/42	407
	XIII	XVI	52/53	410
	XIII	XVI	54/55	410
	XIII	XVI	55/56	410
5, 10-11	BR. IV	I	1	7
	IV	X	2	178
	IV	XII	3	180
5, 10	XIII	X	37/39	400
	XIII	X	40	400
	XIII	X	42	401
	XIII	X	43	401
	XIII	X	45	401
	XIII	X	46	401
	XIII	X	58	401
	XIII	X	59	401
	XIII	XI	3	401
	XIII	XI	25/26	402
	XIII	XVI	61/64	411
	XIII	XVI	66	411
	XIII	XVI	67/70	411
	XIII	XVI	74	411
5, 11	XIII	XVI	72/74	411
	XIII	XVI	74/77	411
5, 12 sqq.	IV	VII	13 sqq.	176
5, 12	IV	XII	17	180
	*IV	XII	17/20	180

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Romanos :				
5, 12	IV	XII	46/47	181
	XIII	XVI	1/2	409
	*XIII	XVI	78/81	411
	XIII	XVIII	3	413
5, 13	*IV	IV	26	170
	cf. XIV	XV	55/59	451
5, 14	BR. XII	XII	26/27	17
5, 18	IV	VII	5/6	175
	*IV	XII	45/46	181
5, 21	IV	XII	45/46	181
6, 6	*IV	III	62/63	167
	IV	III	67	167
	IV	III	70	167
6, 9	*XIII	XIV	37/38	407
	*XIII	XX	14/15	418
6, 13	IV	III	67/68	167
	*XII	XII	26/27	372
6, 14	IV	IV	27	170
7, 22	XIV	II	4	425
7, 24-25	*XII	XI	24/26	371
8, 3	I	X	59	58
	II	V	83/84	91
	II	V	86	91
	II	V	92/93	92
	II	V	96	92
	II	V	96/97	92
	II	IX	4	99
	III	X	179	157
8, 9	*V	XI	26	219
8, 10	IV	III	7	165
	*IV	III	42/44	166
	IV	VII	14	176
8, 11	I	XIII	59	72
	*IV	III	45/48	166
8, 15	V	XIV	11/12	222
	V	XVI	60/61	226
8, 18	IV	III	27	166
8, 20	BR. III	X	22	7
8, 21	I	VIII	90	50
8, 23	I	X	42/43	58
	*II	XVII	58/59	119
	*III	IV	33/34	136
	V	XIV	11/12	222
	V	XVI	60/61	226
8, 24-25	*I	VIII	99/101	51
8, 26	*I	X	24/25	57
8, 28-30	*XIII	XVI	25/31	409
8, 28-29	BR. XIV	XVIII	37/38	20
8, 28	VIII	VII	14/15	284
8, 29	BR. XIII	X	18/19	18
	XIV	XVIII	8/9	456
	*XIV	XVIII	11/13	456
	XIV	XVIII	16	456
8, 30	I	XII	43	63
	*I	XII	43/45	63
	*I	XII	47/48	63
	I	XIII	10/11	69

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Romanos :					
8, 30		*IV	XIII	56/57	183
8, 31-32		*IV	I	32/35	162
		*XIII	XI	9/12	402
		*XIII	XVI	34/36	410
8, 32		*I	X	77/78	59
		*II	V	63	90
		*II	V	64/66	90
		XIII	XI	16/17	402
		*XIII	XVI	65/66	411
8, 34		I	X	30	57
		*I	X	41/42	57
		I	X	43/44	58
		*I	X	67/68	59
		*I	X	81/82	59
		IV	VIII	4	176
9, 5		*II	XIII	14/16	110
		II	XIII	36/37	111
9, 14-18		I	I	30/31	28
9, 22-23		XIII	XV	12	408
10, 3		*XIV	XII	18/19	443
		*XIV	XII	20/22	443
10, 9		I	XIII	59	72
		*II	XVII	51/52	119
10, 17		*XV	XI	28	487
11, 33		*I	VI	85/88	41
		XV	VII	119	479
11, 34		I	VI	88/89	41
11, 35		*I	VI	89	41
11, 36		*I	VI	78/80	41
		I	VI	81	41
		I	VI	82	41
		*I	VI	84	41
		*I	VI	90	41
		I	VI	92/93	41
		I	VI	96/98	42
		I	VI	102/103	42
		*II	XV	37	114
		III	IV	22/23	136
		*V	VIII	33/34	216
		VI	V	12	235
		*VI	X	61	243
		*VI	X	62	243
		XIV	XII	35/36	444
		XIV	XII	36/37	444
12, 2	BR. XIV	XVI		31	20
	BR. XIV	XVII		34	20
		I	I	72	30
		I	II	7/8	31
		*VII	VI	165/166	267
		XI	V	23/24	344
		XII	XIII	29/30	374
		XIV	XVI	2/3	451
		*XIV	XVI	4/5	451
12, 3		III	IX	109	150
		*III	X	10/12	151
12, 5		IV	IX	3	177
13, 8		*VIII	VI	120/121	283

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Romanos :				
13, 9	*II	XVII	30/31	118
	VI	V	9	235
	VIII	VII	20/21	284
	*IX	VIII	8/9	304
13, 10	VIII	VII	12	284
13, 11	*V	XIV	18	223
14, 9	XIV	XVIII	6	456
15, 13	I	VIII	98/99	51
I ad Corinthios :				
1, 8	III	X	162/163	156
1, 13-23	I	I	77/81	30
1, 18	VII	I	41	245
	VII	I	83	246
	VII	I	88	246
	VII	I	90	247
	VII	III	29	252
1, 21	I	VI	41	39
	II	V	22	88
	II	V	85/86	91
	II	V	92/93	92
	II	VIII	2	98
	II	VIII	10	99
	II	XV	14	113
	II	XV	23/24	113
	II	XV	28	114
	II	XVII	18/19	118
	II	XVII	26	118
	II	XVII	120	122
	II	XVIII	30	124
	III	I	45/46	132
	III	VII	99	142
	IV	XIII	88	185
	IV	XX	16	196
	IV	XX	59	197
	IV	XX	61	198
	*IV	XX	80/83	198
	VII	I	41	245
	VII	I	83	246
	VII	I	88	246
	VII	I	90	247
	VII	I	159	249
	VII	II	9	250
	VII	II	14	250
	VII	III	29	252
	VII	III	40/41	252
	XIV	I	2	421
	XV	VI	23	471
	XV	VII	61	476
	XV	XVII	65	504
	XV	XVII	101	505
1, 23	III	IV	35	136
1, 24	BR. VI	I	1/2	10
	I	VI	41	39
	II	V	22	88
	II	V	86	91
	II	VIII	2	98

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
I ad Corinthios :				
1, 24		II	VIII	10 99
		II	XV	14 113
		II	XV	23/24 113
		II	XV	28 114
		II	XVII	18/19 118
		II	XVII	26 118
		II	XVII	120 122
		II	XVIII	30 124
		III	I	45/46 132
		III	VII	99 142
		IV	XIII	88 185
		IV	XX	16 196
		VI	I	3 228
		VI	I	7/8 228
		VI	I	20 228
		VI	I	45 229
		VI	II	38/39 231
		VI	III	40/42 233
		VII	I	8 244
		VII	I	10/11 244
		VII	I	41 245
		VII	I	41 245
		VII	I	57 246
		VII	I	59/60 246
		VII	I	61 246
		VII	I	64 246
		VII	I	83 246
		VII	I	83 246
		VII	I	88 246
		VII	I	88 246
		VII	I	90 247
		VII	I	90 247
		VII	I	159 249
		VII	II	9 250
		VII	II	14 250
		VII	III	28 251
		VII	III	29 252
		VII	III	29 252
		VII	III	40/41 252
		XIV	I	2 421
		XV	III	35/36 464
		XV	VI	20 471
		XV	VI	23 471
		XV	VII	61 476
		*XV	XVII	65 504
		XV	XVII	101 505
		XV	XVII	101/102 505
1, 25		XIII	XIV	46/47 408
1, 30		VII	I	41 245
		VII	I	83 246
		VII	I	88 246
		VII	I	90 247
		VII	I	159 249
		VII	II	9 250
		VII	II	14 250
		VII	III	4 251
		VII	III	8/9 251

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
		lib.	cap.	lin. pag.
I ad Corinthios :				
1, 30		VII	III	11 251
		VII	III	29 252
		VII	III	40/41 252
		VII	III	46 252
		XV	VI	23 471
		XV	VII	61 476
2, 2		*I	I	81/82 30
		*I	XII	14/15 62
2, 3		*I	I	83/84 30
2, 6		I	XII	21 62
		I	XII	22 62
2, 8		I	XII	42 63
		I	XII	48/49 63
		I	XIII	3/5 69
		I	XIII	6 69
		I	XIII	11 69
		I	XIII	12 69
		I	XIII	16 69
2, 11		I	VIII	154 53
		*I	VIII	154/155 53
		I	VIII	156/157 53
		I	XII	16 62
		*II	XVIII	31 124
		IV	XX	112 200
		V	XIV	19 223
		V	XIV	20/21 223
		V	XIV	22/23 223
		VI	III	21/22 232
		VI	III	22 232
		*VI	III	23/24 232
		*VI	III	24 232
		*VI	IV	23 234
2, 12		V	XIV	16 223
		V	XIV	19 223
2, 14		I	I	16/17 27
		I	I	78 30
		I	XII	16 62
		II	VI	25/26 94
		III	PROOEM.	6/7 127
		V	XIV	19 223
		VI	III	22 232
		*VI	III	23/24 232
		VII	VI	114 265
		VIII	I	2/3 269
2, 15		*I	VIII	141/142 52
2, 16		I	VI	88/89 41
3, 1-2		*I	I	84/87 30
		III	PROOEM.	6/7 127
3, 1		I	I	78 30
		I	I	78/79 30
		*I	XII	17/18 62
		I	XII	21 62
3, 2		I	I	78 30
3, 4		VI	III	7 232
3, 6		III	VII	75 141
3, 7		III	V	15/16 137
3, 8		VI	III	8 232

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
I ad Corinthios :				
3, 16	II	XVIII	33	125
	IV	XX	112	200
	V	XIV	19	223
	VI	III	22	232
	*VI	III	23/24	232
	VII	III	93	254
	VII	III	93/94	254
3, 19	XIV	I	26/27	422
3, 22-23	*VI	IX	30/31	240
4, 5	*I	VIII	88/89	50
	IX	II	42/43	295
4, 7	*V	XIV	23/24	223
	*XIV	XV	14/16	449
6, 15	I	VI	136	44
	I	VI	138	44
	I	VI	139	44
6, 16	*VI	III	16	232
	*VI	III	17	232
	*VI	III	18	232
	*VI	VIII	4/5	238
	XII	III	19	358
	XII	VI	79	363
6, 17	I	X	68	59
	VI	III	19/20	232
	VI	III	20/21	232
	*VI	IV	24/25	234
	VI	V	13/14	235
	VI	VIII	11/12	238
	*VI	VIII	13	238
	XIV	XIV	87/88	448
6, 18	BR. XII	X	22/23	16
	XII	X	9	369
	*XII	X	14	369
6, 19-20	*VII	III	96/99	254
6, 19	*I	VI	134/135	44
	I	VI	136/137	44
	I	VI	139	44
	I	VI	140/141	44
	*II	XIII	39/40	111
6, 20	*I	VI	143/144	44
	*II	XIII	38	111
	IV	XIII	97	185
7, 7	cf. I	III	27/28	33
8, 1	IV	PROOEM.	16	159
	XII	XI	18/19	370
	XII	XIV	1/3	374
8, 2-3	*IX	I	10/12	292
8, 2	VIII	IV	4	274
	VIII	X	13/14	291
8, 3	*VIII	VII	15/16	284
	*IX	I	13	292
8, 5-6	*II	X	99/103	105
8, 5	I	VI	110	42
8, 6	*I	VI	74/76	41
	I	VI	93/94	41
	I	VI	96/98	42
	I	XII	156	68

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
I ad Corinthios :				
8, 6	II	X	23	102
	IV	IX	3/4	177
	V	VIII	33	216
	V	VIII	34	216
	VI	X	61	243
10, 4	II	VI	52/53	96
	II	VI	55/56	96
10, 11	*III	X	28/30	151
10, 13	BR. XII	X	22	16
	XII	X	6/7	369
	XII	X	8/9	369
	*XIII	XVI	18/20	409
10, 33	cf. I	III	61/62	34
11, 2	II	I	1/2	81
11, 3	*I	VI	106	42
	*VI	IX	31/32	240
	*VI	IX	33	240
	VI	IX	44	240
11, 5	XII	VII	12/13	364
	XII	VII	24/25	364
	XII	VII	43/44	365
	XII	VII	68	366
	XII	VII	102/106	367
11, 7	BR. XII	VII	15/16	16
	VII	III	53	253
	VII	VI	146	266
	VII	VI	147	266
	VII	VI	149	266
	*VII	VI	155/156	267
	VII	VI	156	267
	VII	VI	157	267
	VII	VI	161	267
	XII	IV	13	358
	XII	IV	14	358
	XII	VI	32/33	361
	*XII	VII	4	364
	*XII	VII	6/7	364
	XII	VII	9	364
	XII	VII	10	364
	XII	VII	15	364
	XII	VII	23/24	364
	XII	VII	30	364
	XII	VII	32/33	365
	XII	VII	35	365
	XII	VII	40	365
	*XII	VII	97/99	367
	XII	VII	102/106	367
	XII	XII	64/65	373
	XII	XIII	25/26	374
	*XIV	II	7/8	425
	*XV	VIII	22	480
	*XV	VIII	22/23	480
	XV	VIII	26/27	480
	*XV	VIII	29/30	480
11, 24	III	IV	42/43	136
11, 25	III	IV	42/43	136
12, 3	*IX	X	12/13	306

	AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
	lib.	cap.	lin.	pag.
I ad Corinthios :				
12, 4-6	I	IV	22/24	35
	I	V	6/7	36
	I	V	15/17	36
	I	VI	99	42
	I	VIII	41	48
	I	VIII	125	51
	I	XII	56/57	64
	II	I	46	83
	II	I	57/58	83
	II	V	68	90
	II	V	70/72	91
	II	X	72/73	104
	IV	XXI	9/10	202
	IV	XXI	32/33	203
	XV	III	20	463
12, 6	IV	XX	113/114	200
	*V	XIII	30/31	221
12, 7-12	XV	XIX	56/60	510
12, 7-11	*V	XIII	22/29	221
12, 7-8	*XIII	XIX	18/21	415
12, 8 sqq.	XV	XVIII	3	507
12, 8	BR. XII	XIV	32/33	17
	*XII	XIV	14/15	375
	XII	XIV	34	376
	XII	XIV	44/45	376
	*XII	XV	47/48	379
	XIII	XIX	3/4	415
	XIII	XIX	7	415
	XIII	XIX	29/30	416
	XIII	XIX	50/60	416
	XIII	XIX	61/62	417
	XIII	XX	25/26	418
	XIV	I	51/52	423
	XIV	I	53/54	423
	XIV	I	55/56	423
	XIV	I	67	424
	XIV	XIX	28	457
	XV	III	100	466
	XV	III	107	467
12, 10	*III	VIII	58	145
12, 11	V	XIII	20	221
	*XV	XIX	60/62	510
	*XV	XIX	129/131	513
12, 12	II	XVII	59/60	119
	IV	VII	18	176
	IV	IX	3	177
12, 13	*XV	XIX	8	508
12, 20	IV	IX	3/4	177
12, 27	II	XVII	59/60	119
12, 29	XV	XIX	71/72	511
13, 1-3	*XV	XVIII	7/13	507
	*XV	XVIII	14/22	507
13, 3	XV	XVIII	3/4	507
13, 4	*VIII	VII	57	286
13, 9	X	III	17/18	317
	X	III	46/47	318
	X	IV	18/19	319

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
I ad Corinthios :				
13, 12-13	I	XII	149	68
13, 12	BR. XV	VIII	17	21
	BR. XV	IX	19	21
	I	VIII	63	49
	I	VIII	78	50
	I	VIII	79	50
	I	VIII	80	50
	I	VIII	95	50
	I	IX	26/27	55
	I	X	3	56
	I	X	21	57
	I	X	27/28	57
	I	X	42	58
	I	X	47/48	58
	I	X	65	59
	I	X	84	59
	I	X	84/85	59
	I	XIII	30	70
	I	XIII	168	78
	I	XIII	170/171	78
	II	XVII	10	117
	III	III	45	135
	III	IV	32	136
	IV	II	7/8	164
	IV	VII	19/20	176
	IV	XVIII	32/33	192
	IV	XVIII	54/55	193
	V	I	6	206
	VI	X	56	243
	VI	X	56/57	243
	VII	IV	7	255
	VIII	IV	4/5	274
	IX	I	26	293
	X	III	17/18	317
	X	III	46/47	318
	X	IV	18/19	319
	*XII	XIV	11	375
	XII	XIV	12/13	375
	XII	XIV	28/30	375
	XIII	XX	31/32	418
	*XIV	II	14	425
	XIV	XVII	33/34	455
	XIV	XIX	16/17	457
	XV	VIII	3/4	479
	XV	VIII	8/9	479
	XV	VIII	13	479
	XV	IX	1/2	480
	XV	IX	2	480
	XV	IX	35/36	482
	XV	IX	39/40	482
	XV	IX	40/41	482
	XV	IX	50	482
	XV	X	69/70	485
	XV	XI	24	487
	XV	XI	82	489
	XV	XI	87	490
	XV	XI	88	490

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
I ad Corinthios :				
13, 12	*XV	XI	88/89	490
	XV	XIII	7/8	494
	XV	XVI	18	500
	XV	XVI	35	501
	XV	XX	49/50	516
	XV	XXI	7	517
	XV	XXI	22	518
	XV	XXIII	46/48	522
	XV	XXIII	54/56	522
	XV	XXIV	5	522
	XV	XXIV	9/10	522
	BR. ALT. XV	V	5	547
13, 13	VIII	IV	18	275
14, 3	I	XII	26	62
14, 14	*XIV	XVI	20/22	452
14, 21	*XV	XVII	76	504
	XV	XVII	77	504
15, 14	VIII	V	42	278
15, 17	VIII	V	42	278
15, 21	IV	VII	5/6	175
	*IV	XII	36/37	181
15, 22	IV	XII	17	180
15, 23	*IV	III	104/105	169
15, 24	BR. I	X	16	4
	I	VIII	22/23	47
	*I	VIII	43/44	48
	*I	VIII	45/46	48
	I	VIII	46	49
	I	VIII	48/49	49
	I	VIII	50	49
	I	VIII	59	49
	I	VIII	64	49
	*I	VIII	68/69	49
	I	VIII	81	50
	I	VIII	92/93	50
	I	IX	11	54
	I	IX	25	55
	I	X	1	56
	I	X	3/4	56
	I	X	28/29	57
	I	X	40	57
	I	X	44	58
	I	X	66	59
	I	X	81	59
	I	XIII	31/32	70
	I	XIII	193	79
15, 25	I	VIII	53	49
	*I	VIII	54/55	49
	I	VIII	61	49
	I	VIII	94	50
15, 26-27	*I	VIII	32/34	48
15, 26	II	XVIII	6	123
15, 27-28	IV	XI	20	179
	IV	XVII	22	189
15, 27	I	VIII	35	48
	I	VIII	46	49
	I	X	33	57

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
I ad Corinthios :				
15, 27	I	X	34	57
15, 28	BR. I	VIII	13	3
	*I	VIII	1/3	46
	*I	VIII	9/10	47
	*I	VIII	19/20	47
	*I	VIII	20/22	47
	I	VIII	42	48
	I	X	21	57
	*I	X	32/33	57
	I	X	34/35	57
	I	XIII	32/34	70
	*I	XIII	34/35	70
	IX	V	4/5	300
	XV	ORATIO	48/49	535
15, 42	XIV	XIX	12	457
	XIV	XIX	13	457
15, 43	*XIV	XIX	12	457
	XIV	XIX	12	457
	XIV	XIX	13	457
	*XIV	XIX	14	457
15, 44	XIV	XIX	12/13	457
	XIV	XIX	14	457
15, 45 sqq.	XIII	XVI	81 sqq.	411
	XIV	XVIII	19/20	456
15, 45-49	II	PROOEM.	6	80
15, 49	*XIV	XVIII	18/19	456
15, 51-52	IV	VII	17/18	176
15, 52	III	VI	1/2	138
	*XIV	XIX	10/11	457
	XIV	XIX	11	457
15, 53-54	I	XII	35	63
II ad Corinthios :				
1, 12	IV	III	82/83	168
1, 17	I	IX	46	55
1, 18	XV	XV	22	498
1, 19	BR. XIII	X	19	18
	I	VII	35	46
	I	XIII	59	72
	II	I	5	81
	II	V	78	91
	II	XI	16	107
	IV	XIV	7	186
	IV	XXI	61	204
	XIII	IX	25	399
	XIII	IX	30/31	399
	XIII	X	17	400
	XIII	XIX	24	415
	XV	XV	22	498
	XV	XVI	9	500
1, 22	V	XII	15	220
3, 6	II	XVIII	31/32	124
3, 13-15	XV	XI	80/81	489
3, 17	II	X	107/108	105
	II	X	110/111	106
	II	XIII	53	112
3, 18	BR. XIII	X	19	18

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
II ad Corinthios :					
3, 18		BR. XIV	XVI	31	20
		IV	IV	13	170
		*XIV	XVII	34/36	455
		*XV	VIII	10/12	479
		XV	VIII	13	479
		XV	VIII	19	479
		XV	VIII	19/20	479
		XV	VIII	21	480
		XV	VIII	24	480
		*XV	VIII	34/35	480
		*XV	VIII	36/37	480
		XV	VIII	39	480
		*XV	XI	80/84	489
4, 4		VII	I	42	245
		VII	I	43	245
		VII	I	84	246
		VII	I	89	247
		VII	I	90	247
		VII	II	16	250
		VII	II	17	250
		VII	III	82	253
		VII	VI	158	267
		VII	VI	160	267
4, 6		*IV	VI	16/17	174
4, 13		*III	X	12/13	151
4, 16		*BR. XI	I	2	15
		BR. XIV	XVI	31	20
		BR. XIV	XVII	34	20
		*IV	III	16/17	165
		*IV	III	18/19	165
		IV	III	53	167
		IV	III	56/58	167
		IV	III	64	167
		*IV	III	69	167
		IV	III	70	167
		IV	III	70	167
		IV	III	74	168
		IV	III	84	168
		IV	III	89/90	168
		IV	III	99/100	168
		IV	III	111/112	169
		IV	IV	29/30	170
		*XI	I	8/9	333
		*XI	I	10	333
		*XI	XI	23/25	355
		*XIV	XVII	16/18	454
		XIV	XVII	21	455
		XIV	XVII	36/37	455
		XIV	XIX	15/16	457
5, 4		IV	XI	2/3	179
5, 5		V	XII	15	220
5, 6-7		BR. VIII	IV	7	12
		BR. XIII	VII	13	18
		BR. XIII	XX	38/39	19
		BR. XIV	II	2/3	19
		BR. XV	XXV	55	23
		*I	VIII	113/115	51

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
II ad Corinthios :				
5, 6-7	*II	XVII	41/42	119
	*XIV	II	1/3	425
	XIV	II	12/13	425
5, 6	II	XVII	8/9	117
	III	III	44/45	135
	III	IV	1/2	135
5, 7	I	VIII	60/61	49
	I	VIII	62	49
	I	VIII	93/94	50
	I	VIII	111	51
	I	X	41	57
	I	X	64/65	58
	I	X	65	59
	I	X	83	59
	I	X	84/85	59
	I	XII	149	68
	II	XVII	27	118
	II	XVII	37	118
	IV	VII	19/20	176
	IV	XV	14/15	187
	IV	XVIII	25	191
	*VIII	IV	3/4	274
	XIV	II	15/16	425
5, 18-19	BR. IV	I	I	7
5, 21	I	X	59	58
	IV	XIII	46	183
	*XIII	XIV	36	407
	XIII	XV	5/6	407
	*XIII	XVI	55	410
6, 2-10	*VIII	IX	4/17	289
10, 17	XIII	XVIII	39	414
11, 14	IV	X	18	179
12, 9	BR. IV	I	I	7
	IV	I	22/23	161
13, 4	I	I	79	30
	I	I	80	30
	I	I	80	30
	I	XIII	5	69
	I	XIII	6	69
	I	XIII	12	69
	I	XIII	13	69
	I	XIII	13/14	69
	I	XIII	16	69
Ad Galatas :				
1, 10	cf. I	III	61/62	34
2, 17	IV	VII	16/17	176
2, 20	*II	V	63/64	90
	*II	V	66/67	90
	*XIII	XI	23	402
3, 5	I	XI	13/14	60
3, 11	I	VIII	60/61	49
	I	VIII	93/94	50
	I	VIII	111	51
	I	X	41	57
	I	X	64	58
	I	X	83	59

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Galatas :				
3, 11	I	XII	149	68
	IV	III	44/45	166
	IV	XV	14/15	187
	XIII	XX	65	419
	XIV	II	3/4	425
3, 19	*III	X	170/173	157
	*III	X	173	157
	III	X	175	157
	III	X	195	158
	IV	XXI	38/39	203
3, 20	BR. IV	X	19/20	8
	BR. V	XIII	32	10
	I	X	30	57
	I	X	41	57
	I	XII	156	68
	III	IX	111	150
	IV	VII	20/21	176
	IV	IX	10	177
	IV	IX	20	178
	IV	X	2	178
	IV	XIII	30	182
	IV	XIV	18	187
	XII	VI	62	362
3, 21	*III	X	151	156
	III	X	161	156
	III	X	180	157
3, 26-28	XII	VII	90/94	367
3, 26	XII	VII	86	367
	XII	VII	88	367
3, 27	XII	VII	87	367
4, 4-5	I	VII	39/40	46
4, 4	BR. II	V	11	5
	BR. IV	XIX	36	8
	BR. IV	XX	41	9
	*I	VI	9	38
	*I	VIII	25	48
	I	XI	20	60
	I	XI	22	61
	II	V	32/33	89
	*II	V	34/36	89
	II	V	37	89
	II	V	40	89
	II	V	41	89
	II	V	45	89
	II	V	57	90
	*II	V	69/70	90
	II	V	75	91
	II	V	79	91
	II	V	80/81	91
	II	V	83	91
	*II	V	90/91	91
	II	V	96	92
	II	V	96/97	92
	II	V	102/103	92
	II	V	106/107	92
	II	V	111	92
	II	V	115	93

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE		
		lib.	cap.	lin.
Ad Galatas :				pag.
4, 4		*II	VI	16
		*II	VII	7/9
		II	VII	33/34
		II	VII	35/36
		II	XII	40
		III	PROOEM.	50/51
		III	PROOEM.	53
		III	PROOEM.	57/58
		*III	PROOEM.	68
		III	I	14/15
		III	I	16
		IV	VII	2
		IV	XIX	1/2
		IV	XIX	5/7
		IV	XIX	24
		IV	XIX	28/29
		IV	XIX	41
		IV	XX	6/7
		*IV	XX	52/53
		IV	XX	79/80
		IV	XX	95/96
		IV	XX	97
		IV	XX	100/101
		IV	XX	150/151
		IV	XXI	73/74
		VIII	V	5
		XIII	XX	22/23
		XV	III	15
		XV	III	17/18
		XV	ORATIO	10
4, 5		II	V	36
		V	XIV	11/12
		V	XVI	60/61
4, 6	BR. XV	XVII		37
		I	IV	10
		I	V	19/20
		I	VIII	129
		III	X	206
		IV	XX	104
		IV	XX	113
		IV	XX	118
		V	XI	22
		V	XII	9
		V	XIV	15/16
		VI	V	16
		XV	XVII	3
		XV	XXIII	7
		XV	XXVI	4/5
		XV	XXVI	6/7
		XV	XXVII	88
4, 9		*IX	I	14/15
4, 22		XV	IX	28/29
4, 24		*XV	IX	10/11
		*XV	IX	12/13
		XV	IX	27/28
		XV	IX	30/31
5, 6	*XIII	II		16

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Galatas :				
5, 6	*XIII	X	26	400
	XIII	XX	65	419
	*XV	XVIII	23/25	507
5, 13	I	VI	114/115	43
5, 14	*II	XVII	30/31	118
	VI	V	9	235
	VIII	VII	20/21	284
	*VIII	VII	23/25	284
	*IX	VIII	8/9	304
6, 2	*VIII	VII	22/23	284
6, 14	*II	XVII	22/23	118
Ad Ephesios :				
1, 4	V	XVI	72	227
	*XIII	XI	20/21	402
	*XIII	XV	31/32	408
	XIII	XV	32	408
1, 5	V	XIV	11/12	222
	V	XVI	60/61	226
	XIII	XV	31	408
1, 7	I	X	66/67	59
1, 13-14	IV	PROOEM.	6	159
1, 14	V	XII	15	220
1, 22	IV	VII	19	176
	IV	IX	3	177
1, 23	*IV	IX	2	177
	IV	IX	3	177
2, 1-3	BR. XIII	XII	24	18
	*XIII	XII	14/20	403
2, 1	IV	III	5/6	165
	IV	VII	13/14	176
2, 2	XIII	XII	21	403
	*XIII	XII	22/23	403
2, 3	XIII	XII	25	403
2, 5	IV	III	5/6	165
	IV	VII	13/14	176
2, 8	BR. IV	I	1	7
4, 3	*VI	V	8/9	235
4, 5	XIII	II	38	387
	*XIII	II	41	387
4, 6	BR. V	XIII	32	10
	I	XII	156	68
	XII	VI	62	362
4, 7	*XV	XIX	30/31	509
4, 8	IV	XIII	74/75	184
	*XIII	X	30/31	400
	*XV	XIX	33/34	509
	XV	XIX	38	509
	XV	XIX	42	510
	XV	XIX	44/45	510
	XV	XIX	48	510
	XV	XIX	48/49	510
	XV	XIX	53	510
	XV	XIX	54	510
	*XV	XIX	65/66	510
	XV	XIX	71	511
	*XV	XIX	78	511

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Ephesios :				
4, 8	*XV	XIX	82/83	511
	XV	XXVI	46	526
4, 9-11	*XV	XIX	66/70	511
4, 12	BR. IV	V	9/10	7
	III	II	28/29	133
	IV	V	1	172
	XV	XIX	73/74	511
4, 13	BR. XV	X	21	22
4, 15	II	XVII	59/60	119
4, 18	IV	X	3	178
4, 22	IV	III	19	165
	IV	III	70	167
	*IV	III	71	167
4, 23-24	XII	VII	71/73	366
	*XII	VII	76/77	366
	XIV	XVI	7/9	451
4, 23	BR. XIV	XVI	31	20
	BR. XIV	XVII	34	20
	I	I	72	30
	I	II	7/8	31
	IV	III	70	167
	IV	IV	29/30	170
	XII	VII	80	366
	XII	VII	85/86	366
	XII	VII	97	367
	XII	VII	100	367
	XIV	XVI	14	452
	*XIV	XIX	14/15	457
	XV	III	109	467
4, 24	*IV	III	71/72	167
	XII	XI	6/7	370
	XII	XI	13	370
	XIV	XVI	9/10	451
	XIV	XVI	46/47	453
	XIV	XVI	49	453
	XIV	XVI	51	453
	XIV	XVI	52/53	453
	XIV	XVI	54	453
	XIV	XVII	17/18	454
	XIV	XVII	20	454
4, 25	*IV	III	72/73	167
	IV	III	73/74	167
5, 1	*VII	VI	166/167	267
5, 8	*IV	VI	18/19	174
5, 14	IV	III	27	166
5, 23	I	XII	34/35	63
	II	XVII	59/60	119
	IV	VII	19	176
	*IV	IX	2	177
	IV	IX	2	177
	IV	IX	3	177
	IV	IX	3	177
5, 31	*VI	VIII	4/5	238
	XII	III	19	358
	XII	VI	79	363

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Philippenses :				
1, 18	III	VII	77/79	141
1, 23	*III	IV	32/33	136
2, 6-8	VIII	V	2/3	276
2, 6-7	BR. IV	VIII	14	7
	*I	VII	32/35	45
	I	VII	44	46
	I	XIII	33/34	70
	*I	XIII	153/155	77
	II	IX	15/17	100
	IV	VIII	2/4	176
2, 6	BR. I	VII	11	3
	*BR. I	VII	11/12	3
	*BR. I	XI	17/18	4
	*BR. II	II	5/6	4
	BR. IV	XIX	37	8
	*BR. IV	XIX	37/38	8
	BR. IV	XX	39	9
	BR. XV	XIV	31/32	22
	*I	I	79	30
	*I	VI	98/99	42
	*I	VI	104/105	42
	*I	VII	19	45
	I	VII	20	45
	I	VII	21	45
	I	VII	22	45
	*I	VII	22	45
	I	VII	23/24	45
	*I	VII	26	45
	I	VII	27	45
	I	VII	35	46
	I	VII	37	46
	*I	VII	38	46
	I	VII	38	46
	I	VII	40/41	46
	I	VIII	31	48
	*I	VIII	31	48
	I	IX	7/8	54
	*I	IX	13	54
	*I	X	56/57	58
	*I	X	63/64	58
	*I	X	68/69	59
	*I	X	71	59
	I	XI	3	60
	*I	XI	3	60
	I	XI	6/7	60
	*I	XI	7	60
	I	XI	21	61
	I	XI	23	61
	I	XI	25	61
	I	XI	29	61
	I	XI	31	61
	I	XII	27	62
	I	XII	31/32	62
	I	XII	36/37	63
	I	XII	39	63
	I	XII	42	63
	*I	XII	74	64

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Philippenses :				
2, 6	I	XII	138	67
	*I	XII	149	68
	*I	XII	153	68
	*I	XIII	2/3	69
	I	XIII	10	69
	*I	XIII	27	70
	*I	XIII	27	70
	I	XIII	36	71
	*I	XIII	36	71
	I	XIII	41/42	71
	*I	XIII	42	71
	I	XIII	50	71
	I	XIII	59	72
	*I	XIII	59	72
	*I	XIII	60	72
	*I	XIII	72	73
	I	XIII	73	73
	I	XIII	86	73
	*I	XIII	86	73
	*I	XIII	96/97	74
	I	XIII	97	74
	*I	XIII	105	74
	I	XIII	109	74
	I	XIII	116/117	75
	*I	XIII	117	75
	I	XIII	162	77
	*II	I	5	81
	II	I	5/6	81
	*II	I	15	82
	*II	I	25/26	82
	*II	I	33	82
	*II	II	4	84
	II	II	9	84
	*II	II	10	84
	*II	II	10/11	84
	II	III	24	86
	II	V	109	92
	*II	XI	9/10	107
	*II	XVII	6/7	117
	II	XVII	119	122
	*IV	VIII	2	176
	*IV	XIX	31	194
	*IV	XX	3	195
	IV	XX	34	196
	IV	XX	39	197
	*V	III	19	208
	*V	III	25	209
	*V	VI	32	212
	*V	VI	42/43	212
	*VI	III	37	233
	*VI	III	38	233
	*VI	III	45/46	233
	*VI	III	48	233
	*VI	III	49	233
	*VI	IV	32	234
	VI	IV	35	235
	*VI	IV	35	235

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Philippenses :	2, 6	VI	V	27	236
		VII	III	64	253
		*VII	III	64	253
		*VII	III	82	253
		*XV	XIV	2	496
		XV	XV	75	500
		XV	XV	77	500
2, 7-8		IV	X	5	178
		IV	X	7	178
		IV	XIX	12/13	194
2, 7		BR. I	VII	10	3
		BR. I	IX	14/15	3
		BR. IV	XIX	36	8
		BR. XIII	X	19/20	18
		I	VII	7/8	44
		I	VII	17/18	45
		I	VII	18	45
		I	VII	19/20	45
		I	VII	20/21	45
		I	VII	22	45
		I	VII	24	45
		I	VII	27/28	45
		I	VII	35	46
		I	VII	36	46
		I	VII	39	46
		I	VII	41	46
		I	VIII	4	47
		I	VIII	24/25	48
		I	VIII	30	48
		I	VIII	164/165	53
		I	IX	1	53
		I	IX	7	54
		I	X	32	57
		I	X	57	58
		I	X	58/59	58
		I	XI	4	60
		I	XI	9	60
		I	XI	10/11	60
		I	XI	22	61
		I	XI	24	61
		I	XI	27	61
		I	XI	30	61
		I	XI	33	61
		I	XII	30	62
		I	XII	32	62
		I	XII	38	63
		I	XII	41	63
		I	XII	49	63
		I	XII	71	64
		I	XII	138	67
		I	XII	147/148	68
		I	XIII	2	69
		I	XIII	5	69
		I	XIII	6/7	69
		I	XIII	25	70
		I	XIII	42/43	71
		I	XIII	50/51	71

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Philippenses :				
2, 7	I	XIII	58/59	72
	*I	XIII	60	72
	I	XIII	61	72
	I	XIII	74	73
	I	XIII	86/87	73
	I	XIII	96	74
	I	XIII	124/125	75
	I	XIII	131	76
	I	XIII	149/150	77
	I	XIII	150	77
	I	XIII	163	77
	*II	I	6	81
	II	I	7	81
	II	I	7/8	81
	II	I	9/10	81
	II	I	28	82
	II	I	38	83
	II	I	64	84
	II	II	8	84
	II	III	2	85
	II	III	24	86
	II	V	100/101	92
	II	V	108	92
	II	V	112/113	92
	II	VI	4/5	93
	II	VI	10	94
	II	VI	15/16	94
	II	VI	70	96
	II	VI	71	96
	II	IX	4	99
	II	IX	9/10	100
	II	IX	38	101
	*II	XI	7	107
	*II	XI	11/12	107
	II	XVII	118	122
	III	PROOEM.	58/59	129
	IV	II	7	164
	IV	IV	12/13	170
	IV	XIII	108	185
	VI	IX	37/38	240
	VII	III	9	251
	VII	III	67	253
	VII	III	69	253
2, 8-11	*I	XIII	62/67	72
2, 8	I	XI	30/31	61
	I	XIII	26/27	70
	*III	IX	54/55	148
	IV	XIII	8/9	182
	*XIII	XIV	32/33	407
	XIII	XVII	18	412
	*XIII	XVII	24/25	413
2, 9	*I	XIII	56/57	72
3, 3	*I	VI	126/127	43
	*I	VI	128/129	43
	*I	VI	130/131	43
	I	VI	131	43
3, 12	*I	V	28	37

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Philippenses :				
3, 13-15	*XI	I	15/19	292
3, 13-14	*I	V	31/33	37
3, 13	I	I	53	29
	*I	V	30	37
	*IX	I	20/21	292
3, 15	*I	III	42/43	33
3, 16	I	III	41/42	33
3, 20-21	*I	VIII	37/41	48
3, 21	BR. XIII	X	19	18
	I	VIII	35/36	48
	*IV	III	106/107	169
	VII	III	81	253
4, 19	I	IX	15/16	54
Ad Colossenses :				
1, 13-14	*XIII	XV	22/24	408
1, 13	I	X	66/67	59
	I	XII	34	63
	XV	XIX	76	511
	*XV	XIX	155/156	514
	*XV	XIX	158	514
	*XV	XIX	163	514
	*XV	XIX	167/168	514
	XV	XXV	5/6	523
1, 14	I	X	66/67	59
	*XIII	XIV	6/8	406
	*XIII	XV	6	407
1, 15	I	XII	39/40	63
	I	XIII	169/170	78
	VI	II	23	230
	VII	I	42	245
	VII	I	43	245
	VII	I	84	246
	VII	I	89	247
	VII	I	90	247
	VII	II	16	250
	VII	II	17	250
	VII	III	82	253
	VII	VI	158	267
	VII	VI	160	267
1, 16	I	VI	77	41
	I	VI	96/98	42
	I	XII	36	63
	II	X	23	102
	III	IV	22/23	136
	III	VII	104	142
1, 17	I	XII	28	62
	*I	XII	40/41	63
1, 18	*I	XII	33	62
	I	XII	34/35	63
	I	XII	41/42	63
	II	XVII	59/60	119
	IV	VII	19	176
	*IV	IX	2	177
	IV	IX	3	177
	IV	IX	3	177
	VII	III	74/75	253

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Colossenses :				
1, 18	*XIV	XVIII	13/14	456
1, 20	BR. IV	I	1	7
1, 21-22	IV	X	2/3	178
1, 21	IV	X	3	178
1, 24	III	IX	65	148
	*IV	III	88/89	168
	XV	XIX	77	511
	XV	XXVI	52/53	526
2, 1-3	*XIII	XIX	9/15	415
2, 2-3	*XIII	XIX	8/9	415
2, 3	BR. XIII	XIX	37	19
	I	I	76/77	30
	XIII	XIX	3/4	415
	XIII	XIX	29/30	416
	XIII	XIX	50/60	416
	XIII	XIX	54/55	417
	XIII	XX	25/26	418
	XIV	I	51/52	423
	XIV	I	55/56	423
	XIV	I	67	424
	XIV	XIX	28	457
	XV	III	107	467
2, 11	XIV	XVI	36/37	453
	XV	XIX	120	513
2, 12	IV	VII	16/17	176
2, 14	*IV	XIII	77	184
2, 15	*IV	XIII	51/52	183
2, 17	XV	XI	81	489
2, 20	*II	XVII	23/24	118
3, 1-2	*IV	III	79/81	168
3, 1	I	XII	163/164	68
3, 3	*I	VIII	75/76	50
3, 4	*I	VIII	76/77	50
3, 9-10	XII	VII	71/73	366
	*XII	VII	78/80	366
	*XIV	XVI	43/46	453
3, 10	BR. XIII	X	19	18
	BR. XIV	XVII	34	20
	*BR. XIV	XVII	34/35	20
	BR. XIV	XIX	40	21
	BR. XV	X	21	22
	I	VII	42	46
	*I	VIII	132	52
	*VII	VI	167/169	267
	*XI	I	6/7	333
	*XII	VII	81/82	366
	XII	VII	84	366
	*XII	VII	85	366
	XII	VII	85/86	366
	XII	VII	87	367
	*XII	VII	95	367
	*XII	VII	100/101	367
	XII	XI	6/7.13	370
	*XIV	XVI	48/49	453
	*XIV	XVI	50	453
	*XIV	XVI	51/52	453
	XIV	XVI	53	453

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Colossenses :				
3, 10	XIV	XVI	55	453
	*XIV	XVI	64/65	454
	*XIV	XVII	17	454
	*XIV	XVII	20	454
	*XIV	XIX	15	457
	*XV	III	109/110	467
4, 11	IV	VII	17	176
I ad Thessalonicenses :				
2, 13	BR. XV	XV	33/34	22
	VII	I	41	245
	VII	I	43	245
	VII	I	83	246
	VII	I	88	246
	VII	I	90	247
	VII	II	6	250
	VII	II	9	250
	VII	II	13	250
	VII	II	15	250
	VII	II	17	250
	VII	III	22/23	251
	VII	VI	130	266
	*IX	XII	16	308
	XV	XI	29/30	487
	XV	XI	33	488
	*XV	XI	40	488
	*XV	XV	27	498
	*XV	XVI	I	500
3, 13	III	X	162/163	156
4, 13	XIV	XVIII	6	456
4, 16-17	I	XIII	181/182	78
5, 6-8	*XV	IX	21/23	481
II ad Thessalonicenses :				
1, 4-5	I	X	64	58
2, 9	*IV	X	19	179
2, 15	II	I	1/2	81
I ad Timotheum :				
1, 4	*VIII	IV	15	275
1, 5	BR. VIII	IV	7	12
	BR. XIII	VII	13	18
	BR. XV	XXV	55	23
	I	III	59	34
	VIII	IV	23/24	275
	VIII	V	40	277
	VIII	V	42	278
	XV	XXIV	9	522
1, 13	cf. XIV	XV	58 sqq.	451
1, 15	VII	III	69	253
1, 17	I	XIII	169/170	78
	II	VIII	18/20	99
	II	IX	42/43	101
	II	IX	47	101
	II	XI	6	107
	II	XVII	136	123
2, 5	BR. IV	X	19/20	8

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
I ad Timotheum :				
2, 5	BR. V	XIII	32	10
	I	VII	6/7	44
	I	VII	22/23	45
	I	VIII	26/27	48
	I	VIII	61/62	49
	I	VIII	94/95	50
	I	X	28/29	57
	I	X	30	57
	I	X	36	57
	I	X	41	57
	I	XII	156	68
	I	XIII	16	69
	II	VI	33	95
	III	X	167	157
	III	X	176	157
	III	X	177/178	157
	IV	VII	20/21	176
	IV	VIII	1/2	176
	IV	IX	3/4	177
	IV	IX	10	177
	IV	IX	17/18	178
	IV	IX	20	178
	IV	X	2	178
	IV	XIII	30	182
	IV	XIV	18	187
	IV	XXI	61	204
	VI	IX	40	240
	*VI	IX	45	240
	XII	VI	62	362
	XIII	X	6/7	399
	XIII	XVII	12	412
	XIII	XVII	21	413
	XIII	XVIII	2	413
	XIII	XIX	40/41	416
	XV	XXV	7/8	523
2, 14	XII	VII	54	365
2, 15	*XII	VII	55/56	365
3, 16	*BR. XV	XI	24/25	22
	IV	XX	58	197
	IV	XX	60	197
	*IV	XX	62/65	198
	XV	XI	6	487
	XV	XI	8	487
5, 5	*XII	VII	51/54	365
5, 6	*IV	III	36/37	166
6, 10	*XII	IX	8	368
6, 13	XIII	XII	38	404
6, 14-16	*I	VI	44/50	39
6, 14	I	VI	62	40
6, 15-16	*I	VI	36/39	39
	*II	VIII	20/23	99
6, 15	I	VI	52	40
	I	VI	61	40
	*I	VI	62/63	40
6, 16	BR. II	IX	22/23	5
	I	I	60	29
	I	I	62	29

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			pag.
	lib.	cap.	lin.	
I ad Timotheum :				
6, 16	I	II	9/10	31
	I	VI	28/29	39
	I	VI	32/33	39
	I	VI	44	39
	*I	VI	55/56	40
	I	VI	63	40
	II	PROOEM.	4	80
	II	IX	9	100
	II	IX	14	100
	II	IX	15	100
	II	IX	23	100
	II	IX	25	100
	II	IX	26	100
	II	IX	27	100
	*II	IX	43/44	101
	*II	XVII	7/8	117
	*II	XVII	25/26	118
	*II	XVII	137	123
	*II	XVIII	10	124
	*II	XVIII	38/39	125
	XV	V	27/28	469
II ad Timotheum :				
1, 10	IV	PROOEM.	14/15	159
2, 8	II	XVII	56/57	119
2, 26	IV	XIII	43/44	183
	*XV	XIX	76	511
3, 16	II	PROOEM.	16/19	80
4, 1	I	XIII	16	69
	I	XIII	23/24	70
	I	XIII	25/26	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	37	71
	I	XIII	39/40	71
	I	XIII	50	71
	I	XIII	73/74	73
	I	XIII	78	73
	I	XIII	118	75
4, 2	XV	ORATIO	30	534
	XV	ORATIO	31/32	534
Ad Titum :				
1, 1	I	II	21/23	32
	III	PROOEM.	26	128
1, 2	XV	IV	2/3	467
1, 15	*XII	V	21/23	359
2, 12	VIII	VII	7	284
3, 5-7	IV	IV	27/28	170
3, 5	BR. XIV	XVII	33	20
Ad Hebraeos :				
1, 5	I	IV	7	35
	I	XII	104	66
	I	XII	115	66
	I	XIII	55	72
	I	XIII	72	73
	II	II	14	85

AVGVSTINVS, DE TRINITATE				
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Hebraeos :				
1, 5	II	II	16	85
	II	X	104/105	105
	II	XVIII	4/5	123
	IV	XX	67	198
	IV	XX	95	199
	IV	XX	96	199
	IV	XXI	81	205
	V	XIV	3	222
1, 7	*III	IV	5/6	135
	III	X	8/9	151
1, 9	II	VI	6/7	94
1, 12	*I	I	67/68	29
	V	VIII	27	216
1, 13-14	*III	X	21/25	151
1, 13	*II	X	106	105
1, 14	I	VIII	70/71	49
	*III	X	8/9	151
	*III	X	32/37	152
2, 1-3	BR. III	IX	19	7
2, 2	I	VIII	70/71	49
	III	IX	32/33	147
	III	IX	92	149
	III	X	9	151
	III	X	20/21	151
	III	X	26	151
	*III	X	31	151
	III	X	38/39	152
	III	X	58	152
	III	X	81	153
	III	X	150/151	156
	III	X	154	156
	III	X	166	157
	III	X	167	157
	III	X	195	158
	IV	XVII	18	189
	IV	XVII	40/43	190
	IV	XXI	38/39	203
2, 3-4	*III	X	39/43	152
2, 3	III	X	37	152
	III	X	39	152
2, 4	*XV	XIX	63/64	510
2, 8	I	VIII	35	48
	*II	XVIII	6	123
	IV	XVII	22	189
	I	VII	7/8	44
2, 9	I	VII	5/6	44
2, 10	*II	XV	37	114
2, 14-15	BR. XIII	X	19/20	18
2, 14	BR. IV	X	19	8
	I	X	57	58
	I	XII	147/148	68
	IV	X	3/5	178
	IV	X	6/7	178
	IV	XII	20/21	180
	IV	XIII	21/22	182
3, 1	BR. IV	II	3	7
	I	VI	33/34	39

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Hebraeos :				
3, 1	I	VI	35	39
	I	VI	35/36	39
3, 14	BR. IV	II	3	7
	I	VI	33/34	39
	I	VI	35	39
	I	VI	35/36	39
4, 14	II	I	1/2	81
5, 5	I	IV	7	35
	I	XII	104	66
	I	XII	115	66
	I	XIII	55	72
	I	XIII	72	73
	II	II	14	85
	II	II	16	85
	II	X	104/105	105
	II	XVIII	4/5	123
	IV	XX	67	198
	IV	XX	95	199
	IV	XX	96	199
	IV	XXI	81	205
	V	XIV	3	222
5, 6	I	X	30	57
	I	X	31/32	57
	I	X	34	57
	IV	VII	I	175
5, 14	*XII	XIII	18/20	374
6, 12	II	PROOEM.	15	80
7 - 10	IV	XIV	6/21	186
7 - 8	I	X	30	57
	I	X	31/32	57
	I	X	34	57
	IV	VII	I	175
7, 19	XV	XI	85	490
7, 25	I	X	30	57
	I	X	41/42	57
	I	X	43/44	58
	I	X	67/68	59
	I	X	81/82	59
8, 6	BR. IV	X	19/20	8
	I	X	30	57
	I	X	41	57
	IV	VII	20/21	176
	IV	IX	10	177
	IV	IX	20	178
	IV	X	2	178
	IV	XIII	30	182
	IV	XIV	18	187
8, 8	BR. III	X	22	7
9, 15	BR. IV	X	19/20	8
	I	X	30	57
	I	X	41	57
	IV	VII	20/21	176
	IV	IX	10	177
	IV	IX	20	178
	IV	X	2	178
	IV	XIII	30	182
	IV	XIV	18	187

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Ad Hebraeos :				
9, 27-28	I	XIII	37	71
	I	XIII	41/43	71
9, 27	I	XIII	50	71
	I	XIII	73/74	73
9, 28	I	XIII	51	72
	I	XIII	74	73
	I	XIII	150/152	77
	*I	XIII	161	77
10, 1	XV	XI	81	489
10, 12	IV	XII	47	181
10, 23	II	I	1/2	81
10, 30	I	XIII	25/26	70
10, 38	I	VIII	60/61	49
	I	VIII	93/94	50
	I	VIII	111	51
	I	X	41	57
	I	X	64	58
	I	X	83	59
	I	XII	149	68
	IV	III	44/45	166
	IV	XV	14/15	187
	XIII	XX	65	419
	XIV	II	3/4	425
11, 1	*XIII	I	90	383
11, 3	II	V	102/103	92
11, 10	IV	PROOEM.	21	159
11, 13-16	cf. VIII	II	38/40	271
11, 13-14	IV	PROOEM.	20	159
11, 13	IV	I	5/6	161
11, 15	IV	I	6/8	161
11, 16	IV	PROOEM.	21	159
12, 7	XIV	I	19/20	422
	*XIV	I	20/21	422
12, 8	BR. IV	II	3	7
	I	VI	33/34	39
	I	VI	35	39
	I	VI	35/36	39
12, 11	XIV	I	19/20	422
	*XIV	I	22/24	422
12, 22	III	II	29	133
12, 24	BR. IV	X	19/20	8
	I	X	30	57
	I	X	41	57
	IV	VII	20/21	176
	IV	IX	10	177
	IV	IX	20	178
	IV	X	2	178
	IV	XIII	30	182
	IV	XIV	18	187
Epistula Iacobi :				
1, 15	IX	IX	8	305
	IX	IX	19/20	305
1, 17	*I	I	64/67	29
1, 21	IV	II	3/6	163
1, 23	X	III	17/18	317
2, 8	*II	XVII	30/31	118

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE		
	lib.	cap.	lin.	pag.
Epistula Iacobi :				
2, 8	VI	V	9	235
	VIII	VII	20/21	284
	*IX	VIII	8/9	304
2, 9	III	X	170	157
2, 10	III	X	169	157
2, 11	III	X	170	157
	XIV	XV	57	451
2, 19	BR. V	XIII	32	10
	I	XII	156	68
	XII	VI	62	362
	XV	XVIII	25/26	508
2, 23	V	XVI	68	227
3, 9	BR. XIV	XIX	39/40	21
	BR. XV	XII	26	22
	I	VII	42	46
	*I	VIII	132	52
	XI	V	29	344
	XI	V	35	344
	XII	VI	27/28	361
	XII	VI	28	361
	XII	XI	6/7	370
	XII	XI	13	370
	XIV	XVII	31	455
4, 4	I	VIII	141	52
	I	X	59/60	58
	I	X	61	58
5, 12	XV	XI	53	488
	XV	XI	64/65	489
	XV	XI	66	489
	XV	XIV	11	496
	XV	XV	22	498
I Petri :				
1, 3	V	XI	12/13	219
1, 8	I	XII	146/147	68
1, 20	XIII	XI	19	402
	XIII	XV	31	408
	*XIII	XV	31/32	408
1, 23	I	I	77/78	30
2, 5	III	II	28/29	133
2, 22	IV	XIII	46	183
	*XIII	XIV	36	407
	*XIII	XV	5/6	407
	*XIII	XVI	55	410
2, 24	IV	III	5/6	165
	IV	VII	13/14	176
	XIII	XIV	44/45	407
3, 18	II	XVIII	31/32	124
3, 22	III	X	27/28	151
4, 5	I	XIII	16	69
	I	XIII	23/24	70
	I	XIII	25/26	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	37	71
	I	XIII	39/40	71
	I	XIII	50	71
	I	XIII	73/74	73

	AVGVSTINVS, <i>DIE TRINITATL</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
I Petri :				
4, 5	I	XIII	78	73
	I	XIII	118	75
II Petri :				
1, 4	IV	II	16	164
2, 4	III	VII	9/12	139
	IV	XIII	94/95	185
2, 7	II	XI	27	107
2, 9	IV	XIII	94/95	185
2, 12	BR. XII	XI	24/25	17
I Iohannis :				
1, 2	I	XII	148	68
1, 4	I	VIII	130/131	52
1, 5	*VII	I	160	249
	*VII	III	35/36	252
	*VII	III	88	254
	VIII	II	31	271
	VIII	VIII	52/53	288
1, 7	IV	II	7	164
1, 9	VIII	VIII	53	288
	VIII	VIII	54	288
1, 11	VIII	VIII	54	288
2, 8	I	VIII	89/90	50
2, 10	BR. VIII	VIII	12	12
	VIII	VIII	29/30	287
	VIII	VIII	31/32	287
2, 15	I	VIII	141	52
	I	X	59/60	58
	I	X	61	58
2, 25	XV	IV	2/3	467
3, 1	IV	I	9/10	161
	IV	I	24	161
3, 2	*I	VIII	81/84	50
	I	XIII	172	78
	II	XVII	10	117
	*II	XVII	14/16	118
	IV	III	23	165
	*XII	XIV	30/33	375
	*XIV	XVII	38/40	455
	XIV	XVIII	1/4	455
	XIV	XVIII	4/5	455
	XIV	XIX	6/7	456
	XIV	XIX	8	456
	XIV	XIX	18/19	456
	XV	VIII	37/38	480
	XV	VIII	38/39	480
	XV	XI	86/87	490
	XV	XIII	8	494
	*XV	XVI	21	500
3, 6	I	XIII	27/28	70
	I	XIII	91	74
	I	XIII	117	75
	I	XIII	126/127	75
3, 7-8	BR. XIII	XIII	25/26	18
3, 8	BR. I	XIII	21	4
	BR. IV	VIII	14	7

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
I Iohannis :				
3, 8	I	VI	31	39
	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	I	XII	116	66
	I	XII	127	67
	I	XII	131	67
	I	XII	148	68
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	XVI	10	116
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	*IV	IV	12	170
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	78/79	198
	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
3, 14	BR. IV	X	19/20	8
	IV	X	2	178
	IV	X	6	178
	IV	XIII	30	182
4, 2	I	V	8	36
	I	V	12	36
	I	VI	8/9	38
	II	V	83/84	91
	II	V	86	91
	II	V	92/93	92
	II	V	96	92
	II	V	96/97	92
	II	IX	4	99
	II	IX	56	101
	III	PROOEM.	57/58	129
	III	X	179	157
	IV	XIX	33	195
	IV	XX	78	198
	IV	XXI	29	203
4, 7-8	*VIII	VIII	35/38	288
	*XV	XVII	105/107	505
4, 7	BR. VIII	VIII	13	12
	BR. XV	XVIII	40	22
	VIII	VIII	40	288
	*XV	XVII	104/105	505
	XV	XVII	108	505
	XV	XVII	113	506
	XV	XVII	131	506
	*XV	XVII	131/132	506
	*XV	XVIII	26/27	508
	XV	XIX	134	513

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
I Iohannis :				
4, 7	XV	XIX	139	513
4, 8	BR. VIII	VIII	13	12
	BR. VIII	IX	16	13
	BR. XV	XVII	37/39	22
	BR. XV	XVIII	40/41	22
	VI	V	20	235
	*VI	V	32	236
	VII	III	87	254
	*VIII	VII	32	285
	*VIII	VII	57	286
	*VIII	VII	59	286
	VIII	VIII	13/14	287
	VIII	VIII	40	288
	*VIII	VIII	45	288
	*VIII	VIII	51	288
	*VIII	VIII	59	288
	IX	I	54	294
	XV	III	67/68	465
	XV	VI	44/45	472
	XV	XVII	8	502
	XV	XVII	9/10	502
	XV	XVII	12/13	502
	XV	XVII	22	502
	XV	XVII	26	502
	*XV	XVII	108	505
	*XV	XVII	111	506
	*XV	XVII	112/113	506
	*XV	XVII	118	506
	*XV	XVII	122/123	506
	*XV	XVII	128	506
	*XV	XVIII	27	508
	XV	XIX	133/134	513
	XV	XIX	139	513
4, 9	BR. I	VII	10	3
	BR. IV	X	19/20	8
	BR. XV	XIV	31/32	22
	BR. XV	XX	43/44	23
	I	VI	7	38
	I	VII	21	45
	I	XII	107/108	66
	I	XII	148	68
	II	III	31	86
	IV	X	2	178
	IV	X	6	178
	IV	XIII	30	182
	XV	XVII	114	506
4, 10	*II	XVII	49	119
	XIII	XI	16	402
	*XV	XVII	115/116	506
	XV	XVII	132	506
4, 11	XV	XVII	116/117	506
4, 12	XV	XVII	117	506
4, 13	*XV	XVII	119/120	506
	*XV	XVII	121/122	506
	*XV	XVII	126/127	506
	*XV	XIX	134/136	513
4, 15	BR. I	XIII	21	4

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>		
	lib.	cap.	lin.	pag.
I Iohannis :				
4, 15	BR. IV	VIII	14	7
	I	VI	31	39
	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	I	XII	116	66
	I	XII	127	67
	I	XII	131	67
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	XVI	10	116
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	78/79	198
	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
4, 16	BR. VIII	VIII	13	12
	BR. VIII	IX	16	13
	BR. XV	XVII	37/39	22
	BR. XV	XVIII	40/41	22
	VI	V	20	235
	*VI	V	32	236
	VII	III	87	254
	*VIII	VII	32	285
	*VIII	VII	33	285
	*VIII	VII	57	286
	*VIII	VII	59	286
	VIII	VIII	14	287
	VIII	VIII	40	288
	*VIII	VIII	45	288
	VIII	VIII	50/51	288
	*VIII	VIII	51	288
	*VIII	VIII	59	288
	IX	I	54	294
	XV	III	67/68	465
	XV	VI	44/45	472
	XV	XVII	8	502
	XV	XVII	9/10	502
	XV	XVII	12/13	502
	XV	XVII	22	502
	XV	XVII	26	502
	*XV	XVII	124	506
	*XV	XVII	124/125	506
	*XV	XVII	128	506
	*XV	XVIII	27	508
	XV	XIX	133/134	513
	XV	XIX	139	513
4, 19	II	XVII	49	119

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
I Iohannis :					
4, 20		*VIII	VIII	47/48	288
		VIII	VIII	49	288
		VIII	VIII	49/50	288
		*VIII	VIII	58/60	288
4, 21		*BR. VIII	VIII	12	12
5, 1		IV	XX	67	198
		IV	XX	96	199
5, 3		I	III	59	34
5, 4		*II	V	42	89
5, 5		BR. I	XIII	21	4
		BR. IV	VIII	14	7
		I	VI	7	38
		I	VI	31	39
		I	X	31	57
		I	XI	1/2	60
		I	XII	116	66
		I	XII	127	67
		I	XII	131	67
		I	XIII	2	69
		I	XIII	33	70
		I	XIII	36	71
		I	XIII	40/41	71
		*I	XIII	95	74
		*1	XIII	104	74
		1	XIII	115/116	75
		II	XVI	10	116
		III	X	142	156
		III	X	167	157
		IV	VIII	1	176
		IV	XIII	65	184
		IV	XIX	1	193
		IV	XX	78/79	198
		IV	XX	152	201
		VI	IV	27	234
		VII	II	16	250
		VII	II	18	250
5, 7		BR. I	VI	8	3
		BR. IV	IX	17/18	8
		BR. IV	XXI	43	9
		BR. VI	V	15	11
		I	IV	4/6	35
		I	IV	22/24	35
		I	V	6/7	36
		I	V	15/17	36
		I	VI	99	42
		I	VIII	41	48
		I	VIII	125	51
		I	XII	56/57	64
		II	I	46	83
		II	I	57/58	83
		II	V	68	90
		II	V	70/72	90
		II	X	72/73	104
		II	XIII	34/40	111
		II	XIII	40	111
		*IV	XX	99	199
		IV	XXI	9/10	202

AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>				
	lib.	cap.	lin.	pag.
I Iohannis :				
5, 7	*IV	XXI	16/17	202
	IV	XXI	32/33	203
	VII	IV	56	256
	*IX	XII	77/78	310
	*X	XI	37	331
	*X	XI	62/63	331
	XV	III	20	463
5, 8	*IX	XII	77/78	310
	*X	XI	37	331
	*X	XI	62/63	331
5, 11-13	I	VI	30	39
	I	VI	31	39
	I	VI	33	39
	I	VI	35	39
	I	XII	116	66
5, 11	II	II	11/12	84
	II	II	14/15	85
5, 20	BR. I	XIII	21	4
	BR. IV	VIII	14	7
	I	VI	7	38
	*I	VI	24/26	38
	I	VI	30	39
	I	VI	31	39
	I	VI	31	39
	I	VI	33	39
	I	VI	35	39
	I	VIII	119	51
	I	X	31	57
	I	XI	1/2	60
	*I	XI	29	61
	I	XII	116	66
	I	XII	116	66
	I	XII	117	66
	I	XII	127	67
	I	XII	131	67
	I	XIII	2	69
	I	XIII	33	70
	I	XIII	36	71
	I	XIII	40/41	71
	I	XIII	95	74
	I	XIII	104	74
	I	XIII	115/116	75
	II	II	11/12	84
	II	II	14/15	85
	II	XVI	10	116
	III	X	142	156
	III	X	167	157
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	65	184
	IV	XVIII	38	192
	IV	XIX	1	193
	IV	XX	87/79	198
	IV	XX	152	201
	VI	IV	27	234
	VII	II	16	250
	VII	II	18	250
	XII	VI	22	361

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE		
	lib.	cap.	lin.	pag.
II Iohannis :				
12	I	VIII	130/131	52
III Iohannis :				
11	I	XIII	27/28	70
	I	XIII	91	74
	I	XIII	117	75
	I	XIII	126/127	75
Iudae :				
6	III	VII	9/12	139
	IV	XIII	94/95	185
10	BR. XII	XI	24/25	17
20-21	*BR. VIII	IV	7	12
	*BR. XIII	VIII	15	18
	BR. XIII	XX	38/39	19
	BR. XIV	II	2/3	19
	BR. XIV	IX	16	20
	VIII	IV	15	275
Apocalypsis :				
1, 5	I	X	66/67	59
	*I	XII	33	62
1, 6	I	X	66/67	59
	I	XII	34	63
1, 7	I	XIII	22	70
	I	XIII	23	70
	I	XIII	80	73
	I	XIII	87/88	73
	I	XIII	106/107	74
	I	XIII	108	74
	I	XIII	119	75
	I	XIII	130/131	76
	I	XIII	134/135	76
	*I	XIII	136	76
	I	XIII	150/152	77
	I	XIII	164	77
	I	XIII	181/182	78
1, 8	V	XIII	12	221
1, 10	II	VI	38	95
	II	VI	41	95
	II	VI	49	95
4, 11	I	VI	77	41
	I	VI	96/98	42
	II	X	23	102
5, 6	II	VI	34	95
	II	VI	35/36	95
	II	VI	46	95
5, 9	I	X	66/67	59
	IV	XIII	76/77	184
5, 10	I	X	66/67	59
	I	XII	34	63
5, 11	VIII	II	24/25	271
5, 12	XV	XXV	3/4	523
12, 3	II	VI	45/46	95
14, 4	XV	XXIV	17	523
16, 7	*XIII	XVI	56/57	410
	*XIII	XVI	59/60	411

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Apocalypsis :				
19, 2	*XIII	XVI	56/57	410
	*XIII	XVI	59/60	411
19, 13	BR. XV	XI	24	22
	I	VI	7	38
	I	XII	116	66
	II	V	22	88
	*II	V	78	91
	II	V	84	91
	II	VI	5	94
	II	VIII	2	98
	II	VIII	10	99
	II	XV	13/14	113
	II	XV	28	114
	II	XV	31	114
	II	XVII	120	122
	II	XVIII	30	124
	III	X	163	156
	*III	X	204	158
	IV	I	39	162
	*IV	I	56	163
	IV	VIII	1	176
	IV	XIII	107	185
	IV	XX	16	196
	*IV	XX	66	198
	*IV	XXI	37/38	203
	VII	I	41	245
	VII	I	43	245
	VII	I	83	246
	VII	I	88	246
	VII	I	90	247
	VII	II	6	250
	VII	II	9	250
	VII	II	13	250
	VII	II	17	250
	VII	III	22/23	251
	VII	VI	130	266
	*IX	XII	16	308
	*XV	XI	25	487
	XV	XI	34	488
	XV	XIV	1	496
	XV	XVI	9/10	500
	XV	XVI	12	500
	XV	XVII	54/55	503
	*XV	XVII	65	504
	*XV	XVII	96	505
	*XV	XVII	100	505
	*XV	XX	3	515
	XV	ORATIO	8	533
21, 6	*V	XIII	12	221
21, 8	XIII	XV	29/30	408

*

* *

Ps. - AVGVSTINVS, ORATIO IN LIBROS DE TRINITATE lin. pag.			Ps. - AVGVSTINVS, ORATIO IN LIBROS DE TRINITATE lin. pag.		
Deuteronomium :			Ecclesiasticus :		
4, 25	73	554	15, 11	32/33	552
9, 7	73	554	38, 39	43/44	553
9, 18	73	554			
III Regum :			Isaias :		
14, 9	73	554	1, 20	73	554
21, 22	73	554	7, 9 (LXX)	3/4	551
II Paralipomenon :			30, 9	73	554
28, 25	73	554	63, 10	73	554
34, 25	73	554	65, 3	73	554
Esdrae :			Ieremias :		
5, 12	73	554	4, 17	73	554
Nehemias :			7, 18	73	554
9, 26	73	554	7, 19	73	554
Tobias :			25, 6	73	554
14, 15	48/49	553	25, 7	73	554
Esther :			32, 32	73	554
9, 22	69	554	44, 3	73	554
Iob :			Zacharias :		
32, 8	2/4	551	8, 14	73	554
Psalmi :			Matthaeus :		
31, 8	1/2	551	5, 3	63	554
79, 10	1	551	5, 4	62	554
118, 34	1/2	551	5, 7	61	554
118, 73	1/2	551	5, 9	62	554
118, 125	1/2	551	5, 29-30	54/55	553
118, 144	1/2	551	18, 8-9	54/55	553
118, 169	1/2	551	22, 40	25/26	552
138, 21-22	32/33	552	Marcus :		
Ecclesiastes :			9, 42-46	54/55	553
7, 17	30	552	12, 33	33	552
7, 22	43/44	553	Lucas :		
Sapientia :			12, 46	25	552
7, 15	1/2	551	Iohannes :		
12, 5	54	553	11, 26	86/87	555
12, 27	71	554	13, 34	33	552
13, 5	82	555	15, 5	90	555
	89/90	555	17, 3	71	554
15, 6	46/47	553	17, 12	19/20	552
Ecclesiasticus :			Actus Apostolorum :		
3, 22	49	553	4, 12	18/19	552
3, 24	49	553	Ad Romanos :		
6, 33	43/44	553	2, 4-5	39	553
10, 10	69	554	10, 10	18/19	552
			12, 3	30	552
			12, 15	38/39	553
			12, 16	45	553

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRAE

721

Ps. - AVGVSTINVS, ORATIO IN LIBROS DE TRINITATE lin. pag.			Ps. - AVGVSTINVS, ORATIO IN LIBROS DE TRINITATE lin. pag.		
I ad Corinthios :			II ad Timotheum :		
4, 8	64	554	3, 7	65/66	554
4, 10	64	554			
4, 12	67/68	554	Ad Titum :		
10, 5	74/75	554	3, 3	81	555
16, 14	88/89	555			
Ad Ephesios :			Epistula I Petri :		
2, 8	18/19	552	4, 7	64	554
I ad Timotheum :			4, 9	67	554
6, 10	55/56	553			

INDEX SCRIPTORVM

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Aetius					
<i>Placita philosophorum</i> (ed. H. Diels, 'Doxographi graeci') :					
I, prooem., 2	(p. 273, 12)	cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
'Ambrosiaster'					
<i>Commentaria in xii epistolas beati Pauli</i>					
(PL 17) :					
ad Gal., IV	(col. 384 ^A)	XV	IX	12/13	481
Ambrosius					
<i>Exameron</i> (CSEL) :					
<Clauis 123>					
VI, 7, 40 - 8, 45	(p. 231-236)	cf. XII	VII	71/73	366
		cf. XII	VII	82/84	366
		cf. XIV	III	4/5	426
		cf. XIV	IV	8/9	428
<i>De Noe [et arca]</i> (CSEL 32-1) :					
<Clauis 126>					
92	(p. 478 sq.)	cf. XII	XIII	1/2	373
<i>De Isaac uel anima</i> (CSEL 32-1) :					
<Clauis 128>					
8, 78	(p. 698, 10/16)	cf. IV	XV	16/17	187
<i>De bono mortis</i> (CSEL 32-1) :					
<Clauis 129>					
2, 5	(p. 706, 5 sq.)	cf. VIII	II	39	271
5, 17	(p. 718, 5 sq.)	cf. VIII	II	39	271
<i>Expositio de psalmo cxviii</i> (CSEL 62) :					
<Clauis 141>					
10, 16	(p. 212-213)	cf. VII	VI	152/154	266
<i>Expositio euangelii secundum Lucam</i>					
(CSEL 32-4) :					
<Clauis 143>					
X, 49	(p. 474, 10/12)	cf. VII	VI	152/154	266
<i>De officiis ministrorum</i> (PL 16) :					
<Clauis 144>					
I, xxiv, 115	(col. 57)	cf. VIII	VI	94/95	282
		cf. VIII	VI	117/120	283
<i>De fide</i> (CSEL 78) :					
<Clauis 150>					
Prologus	(p. 59, 32/33)	cf. V	VI	18/19	211
		cf. V	VII	3/4	213
I, 16, 106	(p. 46, 47/48)	V	I	42	207
		XIII	XIX	5	415
		XIV	XV	28	450

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

Ambrosius

De fide (CSEL 78) :

<Clavis 150>

I, 17, 108	(p. 48, 1/2)	I	VI	23	38
I, 18, 120	(p. 51, 13)	cf. VI	I	11/12	228
		cf. VI	I	18/19	228
		cf. VI	I	24/25	228
I, 19, 123	(p. 52, 1)	cf. VI	I	11/12	228
		cf. VI	I	18/19	228
		cf. VI	I	24/25	228
II, 12, 107	(p. 97, 68/69)	V	XI	16/18	219
III, 7, 49	(p. 125, 25 sqq.)	cf. V	XIII	6 sqq.	221
III, 8, 55	(p. 128, 11/12)	cf. V	XIV	9/10	222
IV, 6, 68	(p. 180, 32/35)	I	IV	22/24	35
		I	V	6/7	36
		I	V	15/17	36
		I	VI	99	42
		I	VIII	41	48
		I	VIII	125	52
		I	XII	56/57	63
		II	I	46	83
		II	I	57/58	83
		II	V	68	90
		II	V	70/72	91
		II	X	72/73	104
		IV	XXI	9/10	202
		IV	XXI	32/33	203
		XV	III	20	463
IV, 8, 79	(p. 184, 19)	cf. VI	I	11/12	228
		cf. VI	I	18/19	228
		cf. VI	I	24/25	228
IV, 9, 96	(p. 190, 1/4)	cf. VI	I	11/12	228
		cf. VI	I	18/19	228
		cf. VI	I	24/25	228
IV, 9, 99	(p. 192, 27/28)	XII	V	26	359

De spiritu sancto (CSEL 79) :

<Clavis 151>

Inscriptio	(p. 5)	I	VI	107	42
Titulatio libri III, XIX	(p. 13, 38)	I	VI	107.109	42
	(p. 13, 39/40)	I	VI	109	42
		I	VI	113	43
I, III, 3, 44	(p. 33, 68/70)	cf. V	XI	21/22	219
I, IV, 4, 55	(p. 39, 13/15)	cf. V	XI	21/22	219
II, VI, 5, 44-47	(p. 103 sqq., 104/111)	I	VI	112/131	42
II, VI, 5, 44	(p. 103, 95)	I	VI	125	43
		I	VI	137.140	44
		I	XI	8	60
II, VI, 5, 45	(p. 103, 97/98)	I	VI	121/123	43
	(p. 103, 98/99)	I	VI	123/124	43
	(p. 103, 100/102)	I	VI	125/127	43
II, VI, 5, 46	(p. 103 sqq., 102/104)	I	VI	130/131	43
	(p. 104, 104/106)	I	VI	128/129	43
II, VI, 5, 47	(p. 104, 106/108)	I	VI	113/114	43
	(p. 104, 109/110)	I	VI	116	43
	(p. 104, 110/111)	I	VI	118/119	43
III, X, 10, 59	(p. 174, 3)	cf. I	VI	109	42
		cf. V	XI	14/15.18	219

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

Ambrosius

De spiritu sancto (SCEL 79) :

<Clauis 151>

III, x, 10, 59	(p. 174, 3)	cf. V	XIII	32/33	222
III, xvi, 109	(p. 196, 3/5)	cf. V	VIII	7/9	215
		cf. VIII	PROOEM.	6/10	268
III, xviii, 16, 109	(p. 196, 3)	V	XI	16/18	219
III, xix, 18, 132-133	(p. 206 sq., 1/19)	I	VI	107/112	42
III, xix, inscr.	(p. 206, 1)	I	VI	107.109	42
	(p. 206, 2 ^{app.})	I	VI	109	42
		I	VI	113	43
III, xix, 18, 132	(p. 206, 6)	I	VI	107	42
III, xix, 18, 133	(p. 207, 16)	I	VI	109/110	42
III, xix, 18, 140	(p. 209, 65)	I	VI	125	43
		I	XI	8	60

De incarnationis dominicae sacramento
(CSEL 79) :

<Clauis 152>

8, 79	(p. 264, 1/11)	cf. V	III	6/11	208
		cf. XV	III	21/25	463
8, 80	(p. 264 sq., 13/19)	cf. XV	XXVI	111/113	467

Explanatio symboli (SC 25bis) :

<Clauis 153>

3	(p. 48, 5/6)	II	V	70/72	91
4	(p. 50)	II	XVIII	28/29	124
5	(p. 52, 31/32)	II	V	70/72	91

ps.-Ambrosius

De trinitate seu tractatus in symbolum
apostolorum (PL 17) :

<Clauis 171>

I	(col. 538 ^A)	cf. VI	X	2/3	241
		cf. XV	III	44/45	464

Exhortatio ad neophytos de symbolo :

<Clauis 178>

—		cf. VII	VI	120/121	265
		cf. IX	I	35	293

Anaximenes

—

cf. X	VII	12/13	322
-------	-----	-------	-----

Aristoteles

Categoriae

IV, 1b, 25 — 2a, 3	V	IV	24/32	210
	V	VII	21/45	213
VII, 6a, 36 — 8b, 24	cf. V	V-VI	—	210
	cf. V	V	3	210
	cf. V	VI	16.18	211
	cf. V	VIII	3	215
	cf. VII	I	116/117	248
	cf. VII	V	24	261
	cf. XV	III	28/29	464
	cf. XV	III	31	464

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Aristoteles					
<i>De interpretatione</i> :					
I		cf. XV	x	93/95	486
<i>Parua naturalia</i> :					
431b, de sensu		cf. IX	III	11/13	296
		cf. XI	II	108 sqq.	338
<i>De caelo</i> :					
I, 2, 269a		cf. X	VII	20/26	323
<i>De anima</i> :					
II, I, 412		cf. X	VII	13/17	322
Arnobius Iunior					
<i>Conflictus cum Serapione</i> (PL 10) :					
<Clavis 239 ; 461>					
II, 13	(col. 725)	I	XIII	7	69
'Arriani'					
—		II	XV	15	113
		V	III	3	208
		VI	I	8	228
		VI	IX	11	239
		XV	III	21	463
Arrius					
—		VI	I	11/12	228
		VI	I	18/19	228
		VI	I	24/25	228
ps.-Athanasius					
<i>De trinitate</i> :					
	uide 'ps.-Eusebius'				
<i>Symbolum « Quicumque »</i> :					
<Clavis 1746>					
	uide 'Symbola'				
'Atomistae'					
—		X	VII	10/12	322
Augustinus					
<i>Retractationes</i> (CSEL 36) :					
<Clavis 250>					
I, I, 9		cf. I	II	7/8	31
		cf. I	XIII	179/180	78
		cf. I	XIII	185	78
		cf. III	PROOEM.	25	127
		cf. III	II	31/32	133
		cf. VIII	III	62	274
		cf. XIII	VII	12	394
		cf. XIII	x	32	399
I, VIII, 2		cf. XII	XV	1/4	377
I, XIV		cf. XI	VI	1/2	345
		cf. XIII	III	52/53	389
		cf. XIII	IV	2	389
		cf. XIII	IV	35/36	391

AUGUSTINVS, *DE TRINITATE*

lib. cap. lin. pag.

Augustinus

Retractationes (CSEL 36) :

<Clavis 250>

I, XIV

cf. XIII	V	29	392
cf. XIII	VIII	1	396
cf. XIII	VIII	41/42	397
cf. XIII	XX	1	417
cf. XIII	XX	4/5	417
cf. XIII	XX	7	417
cf. VI	I	26/27	229
cf. XI	V	46/47	345
cf. XI	X	17/19	354
cf. XII	X	9/14	369

I, XXV, 24

(p. 118, 4/6)

II, XLI, 2

(p. 148, 6/11)

II, XLI, 3

(p. 148, 11 - 149, 4)

II, XLI, 4

(p. 149, 5/13)

Confessiones :

<Clavis 251>

I, III, 3

cf. V	I	42	207
cf. XIII	XIX	5	415
cf. XIV	XV	28	450
cf. VIII	IX	21	290
cf. IV	PROOEM.	41/43	160
cf. XI	VI	1/2	345
cf. XIII	III	52/53	389
cf. XIII	IV	2	389
cf. XIII	IV	35/36	391
cf. XIII	V	29	392
cf. XIII	VIII	1	396
cf. XIII	VIII	41/42	397
cf. XIII	XX	1	417
cf. XIII	XX	4/5	417
cf. XIII	XX	7	417
cf. XI	VI	1/2	345
cf. XIII	III	52/53	389
cf. XIII	IV	2	389
cf. XIII	IV	35/36	391
cf. XIII	V	29	392
cf. XIII	VIII	1	396
cf. XIII	VIII	41/42	397
cf. XIII	XX	1	417
cf. XIII	XX	4/5	417
cf. XIII	XX	7	417

III, VI, 11

VII, X, 16 [141]

X, XX, 29

X, XXI, 31

Soliloquia :

<Clavis 252>

II, 11, 20

cf. XIV I 16/18 421

II, 20, 35

cf. XII XV 1/4 377

Contra academicos (Stromata patristica
et mediaevalia II) :

<Clavis 253>

I - III

XV XII 62 492

I, II, 5

(p. 15, 39)

cf. XI	VI	1/2	345
cf. XIII	III	52/53	389
cf. XIII	IV	2	389
cf. XIII	IV	35/36	391
cf. XIII	V	29	392
cf. XIII	VIII	1	396
cf. XIII	VIII	41/42	397

AVGVSTINVS, DE TRINITATE

Augustinus

Contra academicos (Stromata patristica
et mediaevalia II) :

<Clavis 253>

I, II, 5	(p. 15, 39)	cf. XIII	XX	I	417
		cf. XIII	XX	4/5	417
		cf. XIII	XX	7	417
I, III, 9 - IV	(p. 18, 13 sqq.)	cf. XV	XII	45 sqq.	492
I, VI, 16	(p. 23, 3/4)	cf. XIV	I	49	423
		cf. XIV	I	51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
I, VI, 18	(p. 24, 4)	cf. XIV	I	49	423
		cf. XIV	I	51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
I, VIII, 23	(p. 26, 24)	cf. XIV	I	49	423
		cf. XIV	I	51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
II, V, 11	(p. 34, 24/25 sqq.)	cf. XV	XII	7/8	490
III, XI, 25	(p. 59, 18 sqq.)	cf. XV	XII	21/27	491
III, XI, 26	(p. 60, 7 sqq.)	cf. XV	XII	13/17	490
	(p. 60, 11/14)	cf. XV	XII	14/15	490
	(p. 60, 15/16)	cf. XV	XII	15	491
III, XII, 27	(p. 61, 8 sqq.)	cf. XV	XII	13/17	490
	(p. 61, 12)	cf. XV	XII	15/16	491
	(p. 61, 15/16)	I	II	7/8	31
		I	XIII	179/180	78
		I	XIII	185	78
		III	PROOEM.	25	127
		III	II	31/32	133
		cf. VIII	III	62	274
		XIII	VII	12	394
		XIII	X	32	400
III, XII, 28	(p. 61, 26 sqq.)	cf. XV	XII	21/27	491
III, XIV, 31	(p. 64, 12/13)	cf. XIV	I	30	422
		cf. XIV	I	45	423
III, XIX, 42	(p. 70, 40 sq.)	cf. IV	XV	16/17	187

De beata uita (Stromata patristica et
mediaevalia II) :

<Clavis 254>

I, 2.3.4	(p. 75, 16/17 ; 76, 10.32)	I I 21 28
I, 2	(p. 75, 24)	cf. IV XV 16/17 187
II, 7	(p. 78, 38/39)	cf. XV XII 26/37 491
II, 10	(p. 80, 36)	cf. XI VI 1/2 345
		cf. XIII III 52/53 389
		cf. XIII IV 2 389
		cf. XIII IV 35/36 391
		cf. XIII V 29 392
		cf. XIII VIII 1 396
		cf. XIII VIII 41/42 397
		cf. XIII XX 1 417
		cf. XIII XX 4/5 417

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*

lib. cap. lin. pag.

Augustinus

De beata uita (Stromata patristica et
mediaevalia II) :

<Clavis 254>

II, 10	(p. 80, 36)	cf. XIII	XX	7	417
	(p. 81, 7/11)	cf. XIII	V	10/12	391
		cf. XIII	V	14/16	392
		cf. XIII	V	24	392
		cf. XIII	V	33/38	393
		cf. XIII	VI	4/5	393
		cf. XIII	VII	8	394
		cf. XIII	VII	18	394
		cf. XIII	VII	39	395
		cf. XIII	VII	45	395
		cf. XIII	VII	52	395
		cf. XIII	VII	55/56	395
		cf. XIII	VIII	7/9	396
IV, 25	(p. 89, 22)	cf. XIII	VII	58/59	396
IV, 34	(p. 94, 34/35)	cf. VIII	V	41	277

De ordine (Stromata patristica et
mediaevalia II) :

<Clavis 255>

II, XI, 31	(p. 135, 39/40)	cf. VII	IV	21/22	255
		cf. XV	VII	2/3	474
		cf. XV	XI	41	488
		cf. XV	XIII	4	494

De immortalitate animae :

<Clavis 256>

8, 14		cf. I	I	35/36	28
		cf. XV	XVI	23/24	501

De quantitate animae :

<Clavis 257>

XX, 34		cf. XII	XV	1/4	377
--------	--	---------	----	-----	-----

De libero arbitrio (CSEL 74) :

<Clavis 260>

II, 9, 27 sqq.		cf. XI	VI	1/2	345
		cf. XIII	III	52/53	389
		cf. XIII	IV	2	389
		cf. XIII	IV	35/36	391
		cf. XIII	VIII	1	396
		cf. XIII	VIII	41/42	397
		cf. XIII	XX	1	417
		cf. XIII	XX	4/5	417
		cf. XIII	XX	7	417
II, 14, 37-38		cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
II, 16, 44		cf. VIII	III	14/21	272
		cf. VIII	III	45/46	273
		cf. VIII	III	50/52	273
II, 17, 45		cf. VIII	III	14/21	272
		cf. VIII	III	45/46	273
		cf. VIII	III	50/52	273

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

Augustinus

*De moribus ecclesiae catholicae et de
moribus manichaeorum :*

<Clavis 261>

I, III, 4

cf. XI	VI	1/2	345
cf. XIII	III	52/53	389
cf. XIII	IV	2	389
cf. XIII	IV	35/36	391
cf. XIII	V	10/12	391
cf. XIII	V	14/16	392
cf. XIII	V	24.29	392
cf. XIII	V	33/38	392
cf. XIII	VI	4/5	393
cf. XIII	VII	8.18	394
cf. XIII	VII	39	395
cf. XIII	VII	45	395
cf. XIII	VII	52	395
cf. XIII	VII	55/56	395
cf. XIII	VIII	1.7/9	396
cf. XIII	VIII	41/42	397
cf. XIII	XX	1	417
cf. XIII	XX	4/5	417
cf. XIII	XX	7	417
cf. V	I	42	207
cf. XIII	XIX	5	415
cf. XIV	XV	28	450
VII	VI	120/121	265
IX	I	35	293

I, XI, 19

II, VII, 9

Epistulae (CSEL 34-1.2 ; 44 ; 57 ; 58) :

<Clavis 262>

7

104, IV, 12

cf. XII	XV	1/4	377
cf. XI	VI	1/2	345
cf. XIII	III	52/53	389
cf. XIII	IV	2	389
cf. XIII	IV	35/36	391
cf. XIII	V	29	392
cf. XIII	VIII	1	396
cf. XIII	VIII	41/42	397
cf. XIII	XX	1	417
cf. XIII	XX	4/5	417
cf. XIII	XX	7	417
cf. XIII	V	10/12	391
cf. XIII	V	14/16	392
cf. XIII	V	24	392
cf. XIII	V	33/38	392
cf. XIII	VI	4/5	393
cf. XIII	VII	8	394
cf. XIII	VII	18	394
cf. XIII	VII	39	395
cf. XIII	VII	45	395
cf. XIII	VII	52	395
cf. XIII	VII	55/56	395
cf. XIII	VIII	7/9	396
cf. XIV	IX	8/9	438
cf. X	XI	3	329
cf. X	XI	17/18.29	330
cf. X	XI	40/46	331

143, 3

169, II, 6

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

Augustinus

Epistulae (CSEL 34-1.2 ; 44 ; 57 ; 58) :

<Clausis 262>

169, II, 6

cf. XIV	VI	52/54	432
cf. XIV	VII	51/52	434
cf. XIV	IX	5/8	438
cf. XIV	XI	4/7	441
cf. XIV	XI	12/13	442
cf. XV	III	77/78	466
cf. XV	VII	25	475
cf. XV	VII	87/113	478
cf. XV	XX	51	517
I	III	62/67	34
II	PROOEM.	24/29	81
XIII	III	43	388
XIV	XV	38/39	450
cf. XIV	IX	8/9	438

231, 3

(57, p. 505, 22/23)

258, I

De doctrina christiana :

<Clausis 263>

III, 10, 16

IV, 3, 4

IV, 17, 34

cf. VIII	IX	2/3	289
cf. XIV	IX	8/9	438
cf. XIV	IX	8/9	438

De uera religione (CC 32) :

<Clausis 264>

18, 35

(p. 208, 3)

29, 53

(p. 222, 29)

cf. XV	XVI	23/24	501
cf. XV	XII	14/15	490

De genesi ad litteram (CSEL 28-1) :

<Clausis 267>

III, 20

(p. 86, 27)

IV, 34

(p. 135, 15/16)

XII, 7

(p. 389, 10/29)

XII, 16

(p. 401, 13/15)

XII, 24

(p. 417, 10/16)

cf. XII	VII	38	365
cf. IX	III	8/10	296
cf. XI	II	108 sqq.	338
cf. XIV	XVI	17/46	452
cf. IX	III	8/10	296
cf. XI	II	108 sqq.	338
cf. XIV	XVI	14/17	452

De consensu euangelistarum :

<Clausis 273>

I, xxxv, 53

cf. IV	XVIII	13/14	191
--------	-------	-------	-----

De sermone domini in monte (CC 35) :

<Clausis 274>

I, 3, 10

(p. 8, 171/173)

cf. I	II	7/8	31
cf. I	XIII	179/180	78
cf. I	XIII	185	78
cf. III	PROOEM.	25	127
cf. III	II	31/32	133
cf. VIII	III	62	274
cf. XIII	VII	12	394
cf. XIII	X	32	400
cf. I	III	62/67	34
cf. II	PROOEM.	24/29	81
cf. XIII	III	47/48	389
cf. XIII	III	49/52	389
cf. XIV	XV	38/39	450

II, 1, I

(p. 91, 11 sqq.)

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
<i>Augustinus</i>					
<i>Tractatus in Iohannis euangelium</i> (CC 36) :					
<Clavis 278>					
I, 8, 30-33	(p. 5)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
II, 2, 25-26	(p. 12)	cf. IV	XV	16/17	187
II, 3, 13 - 4, 43	(p. 13-14)	cf. IV	XV	16/17	187
XXXIV, 6, 16	(p. 314)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
XCIX, 8-9	(p. 587, 1/12.1/18)	BR. XV	XXVII	59	23
		XV	XXVII	8/36	529
<i>« Enarrationes » in psalmos</i> (CC 38 & 39) :					
<Clavis 283>					
52, 6		cf. IV	II	15/16	164
57, 1	(39, p. 708, 9 sqq.)	cf. XIV	XV	37 sqq.	450
		cf. XIV	XV	55/59	451
<i>De diuersis quaestionibus lxxxiii</i> :					
<Clavis 289>					
XXXI, 1		cf. X	XI	3	329
		cf. X	XI	17/18	330
		cf. X	XI	29	330
		cf. XIV	VI	52/54	432
		cf. XIV	VII	51/52	434
		cf. XIV	IX	5/8	438
		cf. XIV	XI	4/7	441
		cf. XIV	XI	12/13	442
		cf. XV	III	77/78	466
		cf. XV	VII	25	475
		cf. XV	VII	87/113	478
		cf. XV	XX	51	517
LI, 4		cf. VII	VI	152/154	266
LXV, 65		cf. IV	V	5/21	172
LXVI, 2		cf. XII	II	17 sqq.	357
<i>De fide et symbolo</i> :					
<Clavis 293>					
IV, 5		cf. VII	VI	120/121	265
		cf. IX	I	35	293
X, 23		cf. IX	II	18/19	295
<i>De ciuitate dei</i> (CC 47 & 48) :					
<Clavis 313>					
II, 9	(47, p. 42, 29/30)	I	III	62/67	34
		II	PROOEM.	24/29	81
		XIII	III	47/48	389
		XIII	III	49/52	389
		XIV	XV	38/39	450
VII, 23	(47, p. 204, 20/22)	cf. IV	I	59/60	163
		XV	I	3/4	460
		cf. XV	VII	13	475
	(47, p. 204, 20)	XV	I	6	460
IX, 17, 4-7	(47, p. 265)	cf. IV	XV	16/17	187
X, 1	(47, p. 271, 1/2)	cf. XI	VI	1/2	345
		cf. XIII	III	52/53	389

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

Augustinus

De ciuitate dei (CC 47 & 48) :

<Clauis 313>

X, 1	(47, p. 271, 1/2)	cf. XIII	IV	2	389
		XIII	IV	24/25	390
		cf. XIII	IV	35/36	391
		cf. XIII	V	29	392
		cf. XIII	VIII	1	396
		cf. XIII	VIII	41/42	397
		cf. XIII	XX	1.4/5.7	417
		cf. XIV	IX	8/9	438
		cf. IV	XV	16/17	187
		cf. V	V-VI	—	210
		cf. XV	XII	11/12	490
		cf. IV	PROOEM.	41/43	160
		cf. V	II	2	207
		V	VIII	41	216
		cf. VII	IV	3/4	255
		cf. VII	IV	108	258
		cf. VII	V	22	261
		cf. VII	VI	2/6	261
		cf. XV	III	51/53	465
		XIII	IX	11/12	398
		cf. XIV	IX	8/9	438
		cf. XIII	VII	58/59	396
		cf. X	XI	23/24	330
X, 1	(47, p. 272, 58)				
X, 29, 9-11	(47, p. 304)				
XI, 10, 1	(48, p. 330)				
XI, 26	(48, p. 346-347)				
XI, 28	(48, p. 348, 29/32)				
XII, 2, 15	(48, p. 356)				
XII, 20	(48, p. 376)				
XIV, 18	(48, p. 441, 18/19)				
XIV, 25	(48, p. 448, 16/17)				
XIX, 1, 27	(48, p. 657)				

Contra epistulam Manichaei quam uocant

«*fundamenti*» (CSEL 25) :

<Clauis 320>

15, 20 sqq.	(p. 212 sqq.)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450

De spiritu et littera (PL 44) :

<Clauis 343>

xxiv, 49	(col. 223)	cf. XIV	XV	8/9	449
xxiv, 40	(col. 225)	cf. XIII	XV	31/32	408
xxvii, 48	(col. 229-230)	cf. XIV	XV	37 sqq.	450
		cf. XIV	XV	55/59	451
xxviii	(col. 230)	cf. XII	VII	63/66	366

Contra Iulianum :

<Clauis 351>

I, 3, 9		I	X	59	58
---------	--	---	---	----	----

De praedestinatione sanctorum (PL 44) :

<Clauis 354>

8, 13	(col. 970)	cf. I	IV	22/24	35
		cf. I	V	6/7.15/17	36
		cf. I	VI	99	42
		cf. I	VIII	41	48
		cf. I	VIII	125	51
		cf. I	XII	56/57	64
		cf. II	I	46.57/58	83
		cf. II	V	68	90
		cf. II	X	72/73	104
		cf. IV	XXI	9/10	202

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Augustinus					
<i>De praedestinatione sanctorum</i> (PL 44) :					
<Clauis 354>					
8, 13	(col. 970)	cf. IV	XXI	32/33	203
		cf. XV	III	20	463
<i>Contra secundam Iuliani responsionem imperfectum opus</i> (PL 45) :					
<Clauis 356>					
VI, 26	(col. 1566 ^A)	cf. XI	VI	1/2	345
		cf. XIII	III	52/53	389
		cf. XIII	IV	2	389
		cf. XIII	IV	35/36	391
		cf. XIII	V	29	392
		cf. XIII	VIII	1	396
		cf. XIII	VIII	41/42	397
		cf. XIII	XX	1.4/5.7	417
<i>Contra sermonem Arianorum</i> (PL 42) :					
<Clauis 702>					
I, 2 — II, 3	(col. 684-685)	cf. XV	XX	25/34	516
ps.-Augustinus					
<i>Categoriae</i> × <i>ex Aristotele excerptae</i>					
(PL 32) :					
<Clauis 362>					
XI	(col. 1430)	cf. V	V	3	210
		cf. V	VI	16.18	211
		cf. V	VIII	3	215
		cf. VII	I	116/117	247
		cf. VII	V	24	261
		cf. XV	III	28/29	464
		cf. XV	III	31	464
Basilius					
<i>Hexaameron</i> (PG 29) :					
IV, 6	(col. 205-207)	cf. VII	VI	141/146	266
<i>Aduersus Eunomium</i> (PG 29) :					
IV (spur.), II, 2	(col. 684 ^B)	cf. V	VI	46/47	212
	(col. 685 ^A)	cf. V	VI	28/30	212
V, de spiritu, 2	(col. 769-772)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
<i>De spiritu sancto</i> (PG 32) :					
9, 22	(col. 108)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
<i>Epistulae</i> :					
38		cf. V	VIII	43/51	216
		cf. VII	IV	3/4	255
		cf. VII	VI	2/6	261
		cf. XV	III	51/53	465
236		cf. V	VIII	43/51	216
		cf. VII	IV	3/4	255
		cf. VII	VI	2/6	261
		cf. XV	III	51/53	465

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*

lib. cap. lin. pag.

Caesar

De bello gallico :

III, XIX, 6

cf. XV I 6/9 460

VI, v, I

cf. XV I 6/9 460

Catullus

Poesis :

65, 4

cf. XV I 6/9 460

Chrysippus

Fragmenta (ed. H. von Arnim,
‘Stoicorum ueterum fragmenta’) :

15

cf. X VII 3/4 322

35

cf. III III 49 135

cf. IV PROOEM. I 159

cf. XIV I 49 423

cf. XIV I 51 423

cf. XIV I 54/56 423

cf. XIV VII 66/67 435

cf. XIV X 1/2 440

Cicero

De inuentione :

II, LIII, 160

cf. VIII VI 94/95 282

cf. VIII VI 117/120 283

cf. X XI 3 329

cf. X XI 17/18 330

cf. X XI 29 330

cf. XIV VI 52/54 432

cf. XIV VII 51/52 434

cf. XIV IX 5/8 438

cf. XIV XI 4/7 441

cf. XIV XI 12/13 442

cf. XV III 77/78 466

cf. XV VII 25 475

cf. XV VII 87/113 478

cf. XV XX 51 517

De oratore :

I, I, 22

XIII IX 2/3 398

I, XLIX, 212

cf. III III 49 135

cf. IV PROOEM. I 159

cf. XIV I 49 423

cf. XIV I 51 423

cf. XIV I 54/56 423

cf. XIV VII 66/67 435

cf. XIV X 1/2 440

cf. X XI 16 330

cf. X XI 16 330

cf. XV I 6/9 460

I VII 47/48 46

I VIII 10/11 47

I VIII 18 47

cf. II V 105/106 92

cf. II VI 19 94

cf. II VI 21 94

II, XXXIX, 162

III, xx, 77

III, XVIII, 57

III, XLV, 177

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

Cicero

De oratore :

III, XLV, 177

cf. II	VI	26	95
cf. II	VII	30	98
II	IX	32	100
cf. III	I	8	130
cf. III	I	21/22	131
cf. III	II	1/2	132
cf. IV	XXI	43	203
V	IV	8	209
cf. V	IV	15	209
V	XIII	22	221
VIII	II	24	271
cf. XI	IV	16/17	342

Oratoriae partitiones :

VII, 23

I	VII	47/48	46
I	VIII	10/11	47
I	VIII	18	47
cf. II	V	105/106	92
cf. II	VI	19	94
cf. II	VI	21	94
II	VI	26	95
cf. II	VII	30	98
cf. II	IX	32	100
cf. III	I	8	130
cf. III	I	21/22	131
cf. III	II	1/2	132
cf. IV	XXI	43	203
cf. V	IV	15	209
cf. XI	IV	16/17	342

In Catilinam :

I, v, 10

II	XVIII	76/77	126
V	VII	46	214
IX	I	57	294
XI	II	124	338
XII	VI	63	362

Academica priora (Lucullus) :

II, passim

II, VI, 18

II, VII, 19

II, VII, 21

cf. XV	XII	60	492
cf. XV	XII	7/8	490
XV	XII	14/15	490
cf. VII	IV	21/22	255
cf. XV	VII	2/3	474
cf. XV	XI	41	488
cf. XV	XIII	4	494
cf. XV	XII	21/27	491
XV	XII	20/21	491
cf. I	I	16	27
cf. X	I	110	314
cf. X	I	111	314
cf. X	II	2/3	315
cf. X	II	25/26	316
cf. X	X	42	328
cf. XIV	VII	26 sqq.	434
cf. XV	XII	13/17	490
XV	XII	14/15	490

II, XXV, 79-80

II, XXV, 79

AVGVSTINVS, DE TRINITATE.
lib. cap. lin. pag.

Cicero

Academica priora (Lucullus) :

II, xxvii, 88 sqq.

cf. XV XII 20/21 491

II, xxix, 95 - xxx, 96

cf. XV XV 12/16 497

De finibus bonorum et malorum :

passim

cf. XIII IV 5/7 389

cf. XIII IV 16/19 390

cf. XIII IV 19/21 390

cf. XIII IV 25/26 390

cf. XIII IV 28/29 390

cf. XIII IV 30/31 390

cf. XIII IV 37/38 391

cf. XIII IV 42/43 391

cf. XIII V 3/4 391

II, xii, 37

cf. III III 49 135

cf. IV PROOEM. I 159

cf. XIV I 49 423

cf. XIV I 51 423

cf. XIV I 54/56 423

cf. XIV VII 66/67 435

cf. XIV X 1/2 440

III, i, 2

I II 7/8 31

I XIII 179/180 78

I XIII 185 78

III PROOEM. 25 127

III II 31/32 133

VIII III 62 274

cf. XIII VII 12 394

cf. XIII X 32 400

XIV XIV 22/25 446

cf. XIV XIV 22/25 446

cf. BR. X V 7 14

cf. BR. X VIII 13 14

cf. BR. X IX 15 14

cf. BR. X X 16 14

cf. BR. XIV V 9 19

cf. BR. XIV VI 10/11 19

cf. IV PROOEM. 3 159

cf. X II 32 316

cf. X III 1/2 317

cf. X III 31 318

cf. X III 34 318

cf. X IV 6 319

cf. X V 1 320

cf. X VIII 11 324

cf. X VIII 22 324

cf. X IX 4 325

cf. X IX 5 325

cf. X IX 7 325

cf. X IX 16 326

cf. X IX 17 326

cf. X IX 22 326

cf. X X 61 328

cf. X XII 8 332

IV, vii, 16

cf. VI II 33/34 230

cf. XIII IX 14 398

cf. XV V 23 469

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Cicero					
<i>De finibus bonorum et malorum :</i>					
IV, VII, 16	cf. XV	VII	6/7	474	
V, XII, 34	VI	II	33/34	230	
	XIII	IX	14	398	
	cf. XV	I	6/9	460	
	XV	V	23	469	
	XV	VII	6/7	474	
V, XIII, 36	XV	I	6	460	
	cf. XV	I	6/9	460	
	XV	I	7	460	
	cf. XV	VII	3	474	
	XV	VII	13	475	
	XV	VII	13	475	
V, XVI, 44	cf. BR. X	V	7	14	
	cf. BR. X	VIII	13	14	
	cf. BR. X	IX	15	14	
	cf. BR. X	X	16	14	
	cf. BR. XIV	V	9	19	
	cf. BR. XIV	VI	10/11	19	
	cf. IV	PROOEM.	3	159	
	cf. X	II	32	316	
	cf. X	III	1/2	317	
	cf. X	III	31	318	
	cf. X	III	34	318	
	cf. X	IV	6	319	
	cf. X	V	1	320	
	cf. X	VIII	11	324	
	cf. X	VIII	22	324	
	cf. X	IX	4	325	
	cf. X	IX	5	325	
	cf. X	IX	7	325	
	cf. X	IX	16	326	
	cf. X	IX	17	326	
	cf. X	IX	22	326	
	cf. X	X	61	328	
	cf. X	XII	8	332	
V, XXII, 61	I	III	62/67	34	
	XIII	III	47/48	389	
	XIII	III	49/52	389	
	XIV	XV	38/39	450	
<i>Tusculanae disputationes :</i>					
I, passim	cf. X	III-X	—	317	
I, IX, 18 - XI, 22	cf. X	VII	2/33	322	
I, IX, 18	cf. X	VII	17/19	323	
I, XII, 26	cf. X	VII	20/26	323	
I, XVI, 38	cf. X	VIII	11/13	324	
I, XXII, 52	cf. BR. X	V	7	14	
	cf. BR. X	VIII	13	14	
	cf. BR. X	IX	15	14	
	cf. BR. X	X	16	14	
	cf. BR. XIV	V	9	19	
	cf. BR. XIV	VI	10/11	19	
	cf. IV	PROOEM.	3	159	
	cf. X	II	32	316	
	cf. X	III	1/2	317	
	cf. X	III	31	318	

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Cicero				
<i>Tusculanae disputationes :</i>				
I, xxii, 52	cf. X	III	34	318
	cf. X	IV	6	319
	cf. X	V	1	320
	cf. X	VIII	11	324
	cf. X	VIII	22	324
	cf. X	IX	2/3	325
	cf. X	IX	4	325
	cf. X	IX	5	325
	cf. X	IX	7	325
	cf. X	IX	13/14	326
	cf. X	IX	16	326
	cf. X	IX	16/17	326
	cf. X	IX	17	326
	cf. X	IX	22	326
	cf. X	X	61	328
	cf. X	XII	8	332
I, xxii, 53	cf. X	X	3/5	326
	cf. X	X	8/9	326
I, xxiv, 57	XII	XV	4/8	377
I, xxvii, 66	cf. X	VII	20/25	323
I, xxvii, 67	cf. IX	III	6/8	296
	cf. X	III	13/15	317
I, xxix, 70	cf. X	X	5/9	326
I, xxx, 73	cf. X	III	16/17	317
IV, xxvi, 57	cf. III	III	49	135
	cf. IV	PROOEM.	1	159
	cf. XIV	I	49	423
	cf. XIV	I	51	423
	cf. XIV	I	54/56	423
	cf. XIV	VII	66/67	435
	cf. XIV	X	1/2	440
V, iii, 7	cf. III	III	49	135
	cf. IV	PROOEM.	1	159
	cf. XIV	I	49	423
	cf. XIV	I	51	423
	cf. XIV	I	54/56	423
	cf. XIV	VII	66/67	435
	cf. XIV	X	1/2	440
V, iii, 8	XIV	I	33/38	422
	XIV	I	42/43	422
	XIV	I	46/47	423
V, x, 28	cf. XI	VI	1/2	345
	cf. XIII	III	52/53	389
	cf. XIII	IV	2	389
	cf. XIII	IV	35/36	391
	cf. XIII	V	29	392
	cf. XIII	VIII	1	396
	cf. XIII	VIII	41/42	397
	cf. XIII	XX	1	417
	cf. XIII	XX	4/5	417
	cf. XIII	XX	7	417
<i>De republica :</i>				
IV, fragm. vi, 6	cf. X	I	101/102	314
IV, fragm. x, 12	I	III	62/67	34
	XIII	III	47/48	389

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

Cicero

De republica :

IV, fragm. x, 12

VI, IX ('*Somm. Scip.*'), 3, 14

VI, IX ('*Somm. Scip.*'), 9

XIII	III	49/52	389
XIV	XV	38/39	450
cf. VIII	II	39	271
cf. XV	I	6/9	460

De legibus :

I, IX, 26

I, XXII, 58

cf. XII	I	9 sqq.	356
cf. BR. X	V	7	14
cf. BR. X	VIII	13	14
cf. BR. X	IX	15	14
cf. BR. X	X	16	14
cf. BR. XIV	V	9	19
cf. BR. XIV	VI	10/11	19
cf. IV	PROOEM.	3	159
cf. X	II	32	316
cf. X	III	1/2	317
cf. X	III	31	318
cf. X	III	34	318
cf. X	IV	6	319
cf. X	V	1	320
cf. X	VIII	11	324
cf. X	VIII	22	324
cf. X	IX	4	325
cf. X	IX	5	325
cf. X	IX	7	325
cf. X	IX	16	326
cf. X	IX	17	326
cf. X	IX	22	326
cf. X	X	61	328
cf. X	XII	8	332
cf. BR. X	V	7	14
cf. BR. X	VIII	13	14
cf. BR. X	IX	15	14
cf. BR. X	X	16	14
cf. BR. XIV	V	9	19
cf. BR. XIV	VI	10/11	19
cf. IV	PROOEM.	3	159
cf. X	II	32	316
cf. X	III	1/2	317
cf. X	III	31	318
cf. X	III	34	318
cf. X	IV	6	319
cf. X	V	1	320
cf. X	VIII	11	324
cf. X	VIII	22	324
cf. X	IX	4	325
cf. X	IX	5	325
cf. X	IX	7	325
cf. X	IX	16	326
cf. X	IX	17	326
cf. X	IX	22	326
cf. X	X	61	328
cf. X	XII	8	332

I, XXIII, 61

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Cicero					
<i>De officiis</i> :					
I, XLIII, 153		cf. III	III	49	135
		cf. IV	PROOEM.	I	159
		cf. XIV	I	49	423
		cf. XIV	I	51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
II, II, 5		cf. III	III	49	135
		cf. IV	PROOEM.	I	159
		cf. XIV	I	49	423
		cf. XIV	I	51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
<i>Timaeus seu de universo</i> :					
III, 8		cf. IV	XVIII	13/14	191
<i>Hortensius</i> (fragmenta — ed. Müller) :					
Exord., 36	(p. 316)	BR. XIII	IV	7/8	17
		XI	VI	1/2	345
		XIII	III	52/53	389
		XIII	IV	2	389
		XIII	IV	35/36	391
		cf. XIII	V	6	391
		XIII	V	29	392
		XIII	VIII	1	396
		XIII	VIII	41/42	397
		XIII	XX	1	417
		XIII	XX	4/5	417
		XIII	XX	7	417
39	(p. 317)	BR. XIII	V	9	18
		BR. XIII	VI	10/12	18
		XIII	V	10/12	391
		XIII	V	14/16	392
		XIII	V	24	392
		XIII	V	33/38	392
		XIII	VI	4/5	393
		XIII	VII	8	394
		XIII	VII	18	394
		XIII	VII	39	395
		XIII	VII	45	395
		XIII	VII	52	395
		XIII	VII	55/56	395
		XIII	VIII	7/9	396
50	(p. 318-319)	XIV	IX	10/20	438
		XIV	IX	23/29	439
97	(p. 325)	XIV	XIX	31/43	457
		XIV	XIX	44/48	458
		XIV	XIX	49/54	458
		XIV	XIX	57/64	458
100	(p. 326)	cf. XIV	I	30	422
		cf. XIV	I	45	423

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Clemens Alexandrinus					
<i>Paedagogus</i> (GCS, Clem. 1) :					
II, II, 25, 3	(p. 171, 16/17)	cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
<i>Stromata</i> (GCS, Clem. II & III) :					
I, V, 30, 1	(II, p. 19, 15/16)	cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
I, VI, 35, 3	(II, p. 23, 11)	cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
IV, XXVI, 163, 4	(II, p. 321, 2/3)	cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
VI, XVI, 133, 5	(II, p. 449, 25/26)	cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
VI, XVII, 160, 2	(II, p. 514, 17/18)	cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
VI, XVIII, 162, 2-4	(II, p. 515, 2/31)	cf. XIV	I	57/66	424
VII, XII, 70, 5	(III, p. 50, 29 sq.)	cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
Columella					
<i>De re rustica</i> :					
II, 2, 9		I	XII	23/24	62
Commodianus					
<i>Instructiones</i> (CC 128) :					
<Claui 1470>					
II, XXXI (XXXV), 14	(p. 68)	I	XII	163/164	68
Cyprianus Carthaginensis					
<i>De dominica oratione</i> (CSEL 3) :					
<Claui 43>					
31	(p. 289)	I	XII	163/164	68
Cyrillus Alexandrinus					
<i>Contra Iulianum</i> :					
I & VIII		cf. V	VIII	43/51	216
		cf. VII	IV	3/4	255
		cf. VII	VI	2/6	258
		cf. XV	III	51/53	465
Democritus					
—		cf. X	VII	10/12	322

		AUGUSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Didymus Alexandrinus					
<i>De trinitate</i> (PG 39) :					
II, xxvi	(col. 759)	cf. V	viii	43/51	216
		cf. VII	iv	3/4	255
		cf. VII	vi	2/6	258
		cf. XV	iii	51/53	465
<i>De spiritu sancto</i> (interprete Hieronymo)					
(PG 39) :					
17	(col. 1049 ^b)	II	v	70/72	91
Diogenes Laërtius					
<i>De uiris illustribus</i> :					
I, 12		XIV	i	33/38	422
		XIV	i	42/43	422
		XIV	i	46/47	423
VIII, 4		XII	xv	25/27	378
X		XI	vi	1/2	345
		XIII	iii	52/53	389
		XIII	iv	2	389
		XIII	v	3	391
		XIII	v	29	392
		XIII	viii	1	396
		XIII	viii	41/42	397
		XIII	xx	1	417
		XIII	xx	4/5	417
		XIII	xx	7	417
Empedocles					
<i>Fragmenta</i> (ed. Diels-Kranz, 'Fragmente der Vorsokratiker, 1) :					
129	(p. 363-364)	XII	xv	25/27	378
Ennius					
<i>Annales</i> (fragmenta — ed. Vahlen) :					
10, incertae sedis	(p. 80, 551)	I	iii	62/67	34
		II	PROOEM.	24/29	81
		XIII	iii	43	388
		XIV	xv	38/39	450
Epicurus Samius					
—		cf. X	vii	10/12	322
		XIII	iv	6	389
		XIII	iv	17/18	390
<i>Epistula ad Menoecen</i> :					
—		X	vi	1/2	345
		XIII	iii	52/53	389
		XIII	iv	2	389
		XIII	v	3	391
		XIII	v	29	392
		XIII	viii	1	396
		XIII	viii	41/42	397
		XIII	xx	1	417
		XIII	xx	4/5	417
		XIII	xx	7	417

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

(ps.-) Eusebius Vercellensis

De trinitate (CC 9) :

<Clauis 105>

I, 1	(p. 3, 6/7)	VII	III	108/109	254
	(p. 3, 6)	XV	V	3	468
		XV	V	4/5	468
		XV	VI	26/27	472
I, 11	(p. 6, 98)	I	VI	82/83	41
		I	XIII	155	77
		II	IX	47	101
		XV	XXII	26/27	520
		XV	XXIII	3	520
		XV	XXIII	4	520
		XV	XXIII	22/23	521
I, 23	(p. 8, 195)	V	XI	15/16	219
		V	XI	31/32	219
		XV	XIX	147	514
I, 52	(p. 15)	cf. IX	I	36/38	293
	(p. 15, 427 sqq.)	VII	IV	9 sqq.	255
	(p. 15, 430/434)	I	IV	7/9	35
IV, 22-24	(p. 62, 174/197)	I	VI	78/83	41
IV, 34-37	(p. 64 sq., 269/298)	cf. V	IX	4/8	217
V, 17	(p. 70, 142/145)	VI	I	20/21	228
V, 19	(p. 70, 161/162)	cf. VI	I	11/12	228
		cf. VI	I	18/19	228
		cf. VI	I	24/25	228

ps.-Eusebius Vercellensis

De trinitate IX [XI] :

<Clauis 105 ; 552>

uide 'Libellus fidei'

De trinitate X [IX] :

<Clauis 105>

uide 'Expositio fidei catholicae'

De trinitate XI [VIII] :

<Clauis 105>

uide 'Professio ariana
et confessio catholica'

'Expositio fidei catholicae' (CC 9) :

11	(p. 136 sq., 75/83)	XV	XX	5/7	515
60	(p. 145, 401/404)	I	IV	7/9	35

Frontinus

Liber gromaticus (ed. Lachmann) :

—	(p. 58, 2)	I	XII	23/24	62
---	------------	---	-----	-------	----

ps.-Galenus

Historia philosopha (ed. H. Diels,

'Doxographi graeci') :

5	(p. 603, 2)	cf. XIV	I	49	423
		cf. XIV	I	51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Gellius					
<i>Noctes Atticae</i> :					
XVIII, 2, 10	cf. XV	XV	12/16	497	
Germinius Sirmiensis					
<i>Symbolum</i> (ed. A. - G.L. Hahn, § 192) :					
<Clauis 439 ; 686>					
—	XV	XI	55	488	
	XV	XIV	1/2	496	
	XV	XIV	8	496	
'Graeci'					
— ("μία οὐσία, τρεῖς ὑποστάσεις uel					
τρία πρόσωπα graece, latine <i>una</i>					
<i>essentia, tres substantiae</i> ") :					
	BR. V	IX	22	10	
	BR. VII	VI	10	12	
	V	VIII	43/51	216	
	V	IX	1	217	
	V	IX	10	217	
	VII	IV	3/4	255	
	VII	IV	65	257	
	VII	IV	78	257	
	VII	IV	82/83	258	
	VII	IV	94	258	
	VII	IV	108	258	
	VII	V	22	261	
	VII	V	23	261	
	VII	VI	2/6	261	
	VII	VI	29	262	
	VIII PROOEM.		15/16	268	
	X	XI	32	330	
	XV	III	51/53	465	
	XV	VII	21	475	
	XV	XXII	26	520	
	XV	XXIII	6	520	
	XV	XXIII	23	521	
	XV	XXIII	26	521	
Gregorius Illiberitanus					
<i>De fide orthodoxa</i> (PL 17) :					
<Clauis 551>					
Prologus (col. 581 ^o)	cf. XV	XXVI	28/30	525	
ps.-Gregorius Illiberitanus					
<i>De fide nicaena</i> :					
<Clauis 552>					
uide 'Libellus fidei'					
Gregorius Nazianzenus					
<i>Orationes</i> (PG 36) :					
XXIX (col. 73 sqq.)	cf. V	V-VI	—	210	
XXIX, VI (col. 80-81)	cf. XV	XX	4/6	515	
	XV	XX	25/34	516	
Grillius					
<i>Commenta in Ciceronis 'De inuentione'</i>					
(ed. Martin) :					
— (p. 10, 25)	X	XI	15/16	330	

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Heraclides Ponticus					
—		XII	XV	25/27	378
		XIV	I	33/38	422
		XIV	I	42/43	422
		XIV	I	46/47	423
Heraclitus Ephesinus					
—		cf. X	VII	12/13	322
Hieronymus (uide etiam apud Didymum et Origenem)					
<i>Commentarii in Hiezechielem</i> (CC 75) :					
<Clauis 587>					
IX, xxix, 17/21	(p. 417, 997/9)	cf. XIV	XV	58	451
IX, xxx, 20/26	(p. 432, 1458/9)	cf. XI	VIII	59/60	351
XIII, xlii, 1/12	(p. 609, 129)	cf. I	I	16	27
		cf. X	I	110, 111	314
		cf. X	II	2/3	315
		cf. X	II	25/26	316
		cf. X	X	42	328
		cf. XIV	VII	26 sqq.	434
<i>Commentarii in Danielelem</i> (CC 75A) :					
<Clauis 588>					
III, xi, 1	(p. 897, 820/822)	III	IX	15/17	146
<i>Commentarii in iv epistulas Paulinas</i> (PL 26) :					
<Clauis 591>					
ad ephesios,					
I, 1, 9	(col. 452A)	cf. XIV	I	49	423
		cf. XIV	I	51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
<i>Epistulae</i> (CSEL 54) :					
<Clauis 620>					
15, 3-5	(p. 64-67)	cf. V	VIII	43/51	216
		cf. VII	IV	3/4	255
		cf. VII	VI	2/6	261
		cf. XV	III	51/53	465
53, 9, 2	(p. 462, 10)	cf. I	I	16	27
		cf. X	I	110	314
		cf. X	I	111	314
		cf. X	II	2/3	315
		cf. X	II	25/26	316
		cf. X	X	42	328
		cf. XIV	VII	26 sqq.	434
57, 12, 4	(p. 525, 18/19)	cf. I	I	16	27
		cf. X	I	110	314
		cf. X	I	111	314
		cf. X	II	2/3	315
		cf. X	II	25/26	316
		cf. X	X	42	328
		cf. XIV	VII	26 sqq.	434

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Hilarius Pictaviensis					
<i>Tractatus super psalmos</i> (CSEL 22) :					
<Clavis 428>					
in ps. 118,					
8	(p. 526, 26 - 527, 1)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
in ps. 129,					
3, 5	(p. 649, 28 - 650, 5)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
in ps. 144,					
21	(p. 838, 17)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
<i>Fragmenta</i> (PL 10) :					
<Clavis 432>					
8	(col. 725-726)	I	X	59	58
<i>De trinitate</i> (PL 10) :					
<Clavis 433>					
I, 34	(col. 47 ^B)	cf. VI	I	11/12	228
		cf. VI	I	18/19	228
		cf. VI	I	24/25	228
II, 1, 1	(col. 51 ^A)	BR. VI	X	24/25	11
		VI	X	2/3	241
		XV	III	44/45	464
II, 6	(col. 55)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
V, 8	(col. 134)	cf. VII	VI	141/146	266
IX, 54-56	(col. 325-327)	II	I	65/68	84
X, 25	(col. 365-366)	I	X	59	58
XII, 18	(col. 444 ^A)	VI	I	11	228
XII, 21	(col. 445 ^D)	VI	I	11	228
<i>De synodis</i> (PL 10) :					
<Clavis 434>					
11	(col. 489)	I	VII	13/15	45
'Excerpta ex opere historico : <i>Symbolum Germinii Sirmiensis</i> ' (PL 10 —					
ed. A. - G.L. Hahn, § 192) :					
<Clavis 436 ; 439 ; 686>					
—		XV	XI	55	488
		XV	XIV	1/2	496
		XV	XIV	8	496
<i>Ad Constantium imperatorem</i> (PL 10) :					
<Clavis 461>					
fragm. 6	(col. 725)	I	XIII	7	69
Horatius					
<i>Satyræ</i> :					
II, 6, 58		cf. XII	XIV	74	377
<i>Epistulae</i> :					
II, 2, 163		cf. X	I	101/102	314

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Iohannes Chrysostomus					
<i>De incomparabili dei natura</i> (PG 48) :					
1, 3	(col. 704)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
<i>Expositio in ps. 138</i> (PG 55) :					
2	(col. 413)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
Irenaeus					
<i>Adversus haereses</i> (PG 7) :					
I, xxx, 1	(col. 694)	cf. XII	v	2/9	359
		cf. XII	v	17/18	359
Isocrates					
<i>Contra sophistas</i> :					
XIII, 17		cf. X	XI	16	330
Iuuenalis					
<i>Saturarum lib. v</i> :					
15, 25		cf. X	I	101/102	314
Lactantius					
<i>Divinae institutiones</i> (CSEL 19) :					
<Clavis 85>					
III, 13, 10	(p. 214, 2/3)	cf. XIV	I	49	423
		cf. XIV	I	51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
VII, 5, 16	(p. 599, 15/16)	VI	II	33/34	230
		XIII	IX	14	398
		XV	V	23	469
		XV	VII	6/7	474
<i>Epitome divinarum institutionum</i> (CSEL 19) :					
<Clavis 86>					
[26] 31, 2	(p. 700, 14/15)	cf. XIV	I	49	423
		cf. XIV	I	51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
Leucippus					
—		cf. X	VII	10/12	322
'Libellus fidei' (CC 9) :					
<Clavis 552>					
1	(p. 129, 2/6)	XV	V	3.4/5	468
		XV	VI	26/27	472
	(p. 129, 2)	XV	XVII	57	503
	(p. 129, 6/10)	I	IV	6	35
		II	XIII	40	111
2	(p. 129, 13)	I	IV	7	35

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
' <i>Libellus fidei</i> ' (CC 9) :					
<Clauis 552>					
2	(p. 129, 13)	IV	XX	67	198
		IV	XX	95.96	199
		IV	XXI	81	205
		V	XIV	3	222
		XV	XVII	61	504
	(p. 129, 18)	I	IV	8	35
		IV	XX	68	198
		IV	XX	95.97	199
		V	VII	2/3	213
		V	VII	51/52	214
		V	VII	57/58	214
		XV	XVII	56	503
3	(p. 129, 25)	BR. XV	XVII	37	22
		I	IV	10	35
		I	V	19/20	36
		III	X	206	158
		IV	XX	104	199
		IV	XX	113.118	200
		V	XI	22	219
		V	XIV	15/16	223
		VI	V	16	235
		XV	XVII	3	501
		XV	XVII	62	504
		XV	XXIII	7	520
		XV	XXVI	4/5	524
		XV	XXVI	10	525
		XV	XXVII	88	532
	(p. 129, 31/32)	I	IV	7	35
		IV	XX	67	198
		IV	XX	95.96	199
		IV	XXI	81	205
		V	XIV	3	222
6	(p. 130, 50)	BR. XIII	XIX	36	19
	(p. 130, 50/54)	XIII	X	17/18	400
	(p. 130, 50/52)	IV	XVIII	40/41	192
	(p. 130, 52/53)	XIII	XVI	40	410
Lucanus					
<i>Pharsalia</i> :					
VII, 62-63					
		XIV	IX	8/9	438
Lucretius					
—					
		cf. X	VII	10/12	322
<i>De natura rerum</i> :					
I, 73					
III, 94					
		IV	PROOEM.	18	159
		cf. XV	I	6/9	460
Marcellus Ancyranus (cf. A. - G.L.					
Hahn, 'Bibliothek der Symbole und					
Glaubensregeln der alten Kirche'					
[Hildesheim, 1962 ³], § 192 & 193)					
—					
		XV	XI	55	488
		XV	XIV	1/2.8	496

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Marius Victorinus					
' <i>Adversus Arium</i> ' (SC 68) :					
<Clauis 95>					
I, 57, 7 - 58, 14	(p. 366-368)	cf. XII	V	2/9	359
		cf. XII	V	17/18	359
I, 62	(p. 378 sqq.)	cf. XII	XIII	1/2	373
I, 64	(p. 386, 24)	cf. XII	VI	75/77	363
IV, 16	(p. 544, 9)	cf. VI	X	16/20	241
IV, 21	(p. 564, 26)	cf. VI	X	16/20	241
IV, 22	(p. 564, 4/6)	cf. VI	X	16/20	241
'Mimographorum incertorum fragmenta'					
' <i>Comicorum fragmenta</i> ' (ed. Ribbeck ³ ,					
' <i>Scaenicae Romanorum Poesis</i>					
<i>Fragmenta</i> ', II) :					
fragm. 12		XIII	III	11	387
		XIII	III	27	388
		XIII	III	35/36	388
		XIII	III	42	388
'Missa'					
' <i>Ordo missae</i> ' :					
—	(« Dominus uobiscum »)	XIV	XII	40	444
—	(« Sursum corda »)	I	XII	163/164	68
—	(« Sine fine dicentes »)	XV	ORATIO	49	535
Nemesius					
<i>De natura hominis</i> (PG 40, 503-818) :					
2		cf. IX	IV	63/94	299
3		cf. IX	IV	63/94	299
		cf. IX	VI	12/79	301
Nonius					
<i>De compendiosa doctrina</i> :					
—		cf. X	I	101/102	314
'Officium defunctorum'					
' <i>Oratio</i> ' :					
		XV	XXV	6	523
Origenes					
<i>Contra Celsum</i> :					
III, 72		cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
<i>De principiis</i> (GCS 22) :					
IV, 3, 30	(p. 352, 28/29)	cf. V	I	42	207
		cf. XIII	XIX	5	415
		cf. XIV	XV	28	450
<i>Homiliae in genesim</i> (GCS 29) :					
I, 3	(p. 15-18)	cf. XII	VII	71/73	366
		cf. XII	VII	82/84	366
		cf. XIV	III	4/5	426
		cf. XIV	IV	8/9	428

	AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Origenes				
<i>Homiliae in genesim</i> (GCS 29) :				
XIII, 4 (p. 119-121)	cf. XII	VII	71/73	366
	cf. XII	VII	82/84	366
	cf. XIV	III	4/5	426
	cf. XIV	IV	8/9	428
<i>Homiliae in leuiticum</i> :				
VI, 2	cf. XII	XI	5/26	370
<i>Homiliae in Ieremiam</i> (interprete Hieronymo) (PG 13) :				
VIII [V interpr. Hieron.], 2 (col. 337 ^c -338 ^c)	XIV	I	15/16	421
	cf. XIV	I	49	423
	cf. XIV	I	51	423
	cf. XIV	I	54/56	423
	cf. XIV	VII	66/67	435
	cf. XIV	X	1/2	440
Ouidius				
<i>Metamorphoses</i> :				
I, 84-86	XII	I	9/11	356
I, 349	XII	XIV	74	377
Palladius				
<i>Opus agriculturae seu de re rustica</i> (ed. Schmitt) :				
VI, 3, 1	I	XII	23/24	62
Pelagius				
<i>Libellus fidei ad Innocentium papam</i> :				
<Clavis 731>				
—	VII	VI	120/121	265
	cf. IX	I	35	293
Philo				
<i>De congressu eruditionis gratia</i> :				
(14,) 79	cf. XIV	I	49	423
	cf. XIV	I	51	423
	cf. XIV	I	54/56	423
	cf. XIV	VII	66/67	435
	cf. XIV	X	1/2	440
'Philosophicum axioma'				
—	I	I	35/36	28
—	XV	XVI	23/24	501
'Physici'				
—	X	VII	12/13	322
Plato				
<i>Menon</i> :				
70a	cf. X	XI	16	330
81d-84	BR. XII	XV	34/35	17
	XII	XV	4/8	377

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Plato					
<i>Phaedrus</i> :					
24		XIV	XIX	59	459
249a		XIII	IX	4/10	398
249c-250		cf. XII	XV	4/8	377
269d		cf. X	XI	16	330
<i>Phaido</i> :					
72		cf. X	III	23/25	317
72e		cf. XII	XV	4/8	377
81e		XIII	IX	4/10	398
<i>De republica</i> :					
611A-B		XIV	XIX	59	459
<i>Timaens</i> :					
29c		IV	XVIII	13/14	191
		IV	XVIII	16	191
		IV	XVIII	41/42	192
		IV	XVIII	52/54	193
		XIII	XIX	32/34	416
		XIII	XIX	36/38	416
42		XIV	XIX	59	459
42c		XIII	IX	4/10	398
43		XIV	XIX	59	459
45b-d		IX	III	8/10	296
		cf. XI	II	108 sqq.	338
46a		IX	III	10/11	296
[<i>Vbi</i> ?] :					
—		cf. V	VIII	43/51	216
		cf. VII	IV	3/4	255
		cf. VII	VI	2/6	261
		cf. XV	III	51/53	465
Plato ?					
—	(« Scio quod nescio »)	cf. I	I	16	27
		cf. X	I	110	314
		cf. X	I	111	314
		cf. X	II	2/3	315
		cf. X	II	25/26	316
		cf. X	X	42	328
		cf. XIV	VII	26 sqq.	434
—	(« Inuenio non quod nescio sed unde non cogito »)	XIV	V	28 sqq.	430
		XIV	VII	23/24	433
Plautus					
<i>Aulularia</i> :					
355		cf. X	I	101/102	314
<i>Miles gloriosus</i> :					
215	(« Age si quid agis »)	I	XIII	181	78
<i>Persa</i> :					
659	(« Age si quid agis »)	I	XIII	181	78

	AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
	lib.	cap.	lin.	pag.
Plotinus				
—	XIII	IX	4/10	398
<i>Enneades</i> (ed. P. Henry - H.R. Schwyzer, 'Plotini opera', I-II) :				
I, 6 (1), 7 (I, p. 113, 4/9)	cf. XII	XI	5/26	370
I, 6 (1), 8 (I, p. 112 sq.)	cf. VIII	II	38/40	271
	cf. VIII	VII	35/38	285
(I, p. 115-116, 16.21/22)	cf. IV	XV	16/17	187
I, 6 (1), 9 (I, p. 116, 1 sqq.)	cf. X	VIII	11/13	324
III, 2 (47), 9 (I, p. 283, 20)	cf. XII	XI	10.11.16	370
	cf. XII	XI	20/21	370
III, 4 (15), 2 (I, p. 312)	XIII	IX	4/10	398
III, 7 (45), 11 (I, p. 386 sq.)	cf. IX	I	21	292
IV, 3 (27), 2 (II, p. 14-15)	XIII	IX	4/10	398
IV, 3 (27), 20 (II, p. 144, 28/30)	cf. IX	IV	29/31	297
IV, 3 (27), 29 (II, p. 59, 22/27)	cf. VIII	VI	69/70.79	281
IV, 3 (27), 30 (II, p. 59, 3)	cf. VIII	VI	69/70.79	281
IV, 5 (29), 2 (II, p. 154-158)	cf. IX	III	11/13	296
	cf. XI	II	108 sqq.	338
IV, 8 (6), 7 (II, p. 244.246, 1/17)	cf. XII	XI	10.11.16	370
	cf. XII	XI	20/21	370
V, 1 (10), 1 (II, p. 260 sq.)	cf. X	VIII	11/13	324
V, 3 (49), 1 (II, p. 298 sq., 17/19 ; p. 300, 24/27)	X	III	35 sqq.	318
(II, p. 298 sq., 17/19)	IX	III	7/8	296
V, 3 (49), 5 (II, p. 304 sq., 1/15)	X	III	46 sqq.	318
VI, 4 & 5 inscr. (I, p. 46, 8/9.11/12)	cf. V	I	42	207
	cf. XIII	XIX	5	415
	cf. XIV	XV	28	450
Plutarchus				
<i>Vitae</i> :				
IV, 21	cf. X	VII	3/4	322
<i>Ethica seu Moralia</i> :				
450 ^D	cf. VII	IV	21/22	255
	cf. XV	VII	2/3	474
	cf. XV	XI	41	488
	cf. XV	XIII	4	494
ps.-Plutarchus				
uide 'Aetius, <i>Plac. phil.</i> '				
Porphyrus				
— (uide J.J. O'Meara, 'Porphyry's Philosophy from Oracles in Augustine', in 'Études Augustiniennes', 1959, p. 152) :	XIII	XIX	38/39	416
<i>Isagoge</i> (CAG 4-1) (cf. A. Dahl, 'Augustin und Plotin', p. 48) :				
4a, 25-35 (p. 12, 24 - 13, 8)	cf. V	IV	3.9	209

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

Porphyrius

Σύμμικτα ζητήματα (uide J. Pépin,
'Une nouvelle source de Saint
Augustin : Le *ζήτημα* de Por-
phyre sur l'union de l'âme et du
corps', in 'Revue des Études
Anciennes' LXVI, 1-2, 1964) :

(2)	(a.c., p. 97-98)	cf. IX	IV	63/94	299
(3)	(a.c., p. 99-100)	cf. IX	IV	63/94	299
		cf. IX	VI	12/79	301

De regressu animae (uide J.J. O'Meara,
a.c.) :

(a.c., p. 151-152)	XIII	IX	4/10	398
(a.c., p. 152)	cf. XIII	XIX	4/49	415

Sententiae ad intelligibilia ducentes
(uide J. Pépin, a.c.) :

13		cf. XV	XVI	23/24	501
17		cf. VIII	VI	69/70.79	281
40, 5-6	(a.c., p. 103-104)	cf. VIII	VII	35/38	285
		cf. IX	XII	31/39	309
		cf. X	III	35/50	318
		cf. X	V	10/13	320
		cf. X	X	64	328
		cf. XIV	VI	29/31	431
		cf. XIV	XIV	12/13	445
43, 2-4	(a.c., p. 105-106)	cf. IX	III	5/19	296

*Philosophicae historiae seu De uitis
philosophorum*, IV : *De uita Platonis* :
fragmentum (PG 39, col. 759)

cf. V	VIII	43/51	216
cf. VII	IV	3/4	255
cf. VII	VI	2/6	261
cf. XV	III	51/53	465

Epistula ad Aneborem (uide J. Pépin,
'St. Augustin et le symbolisme de la
vêtüre', p. 293-306) :

cf. XII	XI	5/26	370
---------	----	------	-----

'*Professio ariana et confessio catholica*'
(CC 9) :

X, 24	(p. 152, 159)	cf. VI	I	11/12	228
		cf. VI	I	18/19	228
		cf. VI	I	24/25	228
	(p. 153, 162/164.170/171)	VI	I	20/21	228

Prosper Aquitanus

Sententiae ex operibus s. Augustini :
<Clauiis 525>

381		cf. I	VIII	10/11.18	47
-----	--	-------	------	----------	----

Protagoras

Fragmenta (ed. H. Diels, 'Fragmente
der Vorsokratiker', II) :

3	(p. 264, 23/24)	cf. X	XI	16	330
---	-----------------	-------	----	----	-----

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Pythagoras					
—		cf. XIV	I	33/38	422
		cf. XIV	I	42/43	422
		cf. XIV	I	46/47	423
Pythius Apollo Delphicus					
—	(« γνώθι σεαυτόν »)	BR. X	V	7	14
		BR. X	VIII	13	14
		BR. X	IX	15	14
		BR. X	X	16	14
		BR. XIV	V	9	19
		BR. XIV	VI	10/11	20
		IV	PROOEM.	3	159
		X	II	32	316
		X	III	1/2	317
		X	III	31.34	318
		X	IV	6	319
		X	V	1	320
		X	VIII	11.22	324
		X	IX	4.5.7	325
		X	IX	16.17.22	326
		X	X	61	328
		X	XII	8	332
Rufinus					
	<i>Historia ecclesiastica</i> (PL 21) :				
	⟨Clavis 198k⟩				
I, xxix	(col. 499-500)	cf. VII	IV	118/120	259
Quintilianus					
	<i>De institutione oratoria</i> :				
I, 9, 13		cf. XV	I	6/9	460
II, 14, 2		cf. V	II	1/5	207
VI, 2, 3		cf. X	XI	16	330
VII, III, 15		VII	IV	21/22	255
		XV	VII	2/3	474
		XV	XI	41	488
		XV	XIII	4	494
VIII, 6, 52		XV	IX	25/26	481
X, 3, 22		cf. XII	XIV	74	377
Sallustius					
	<i>De bello catilinario</i> :				
I, 1		cf. XII	I	9 sqq.	356
		XV	VIII	28	480
I, 2		IV	I	63	163
XX, 4		XIII	II	44	387
	<i>De bello iugurthino</i> :				
II, 1		VI	II	33/34	230
		XIII	IX	14	398
		XV	V	23	469
		XV	VII	6/7	474
XI, 8		cf. XV	I	6/9	460

		AVGVSTINVS, <i>DE TRINITATE</i>			
		lib.	cap.	lin.	pag.
Seneca					
<i>De uita beata :</i>					
I, I		XI	VI	13	346
		XIII	IV	1/3	389
		XIII	IV	24/25	390
		XIII	IV	29/30	390
		XIII	V	6	391
xv, 5		cf. XV	I	6/9	460
<i>Epistulae ad Lucilium :</i>					
58, 6		cf. V	II	1/5	207
89, 4		cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
Sextus Empiricus					
<i>Contra mathematicos :</i>					
IX, 13 & 125		cf. XIV	I	49.51	423
		cf. XIV	I	54/56	423
		cf. XIV	VII	66/67	435
		cf. XIV	X	1/2	440
Socrates					
—	(« Scio quod nescio »)	cf. I	I	16	27
		cf. X	I	110.111	314
		cf. X	II	2/3	315
		cf. X	II	25/26	316
		cf. X	X	42	328
		cf. XIV	VII	26 sqq.	434
Socrates ?					
—	(uide H. Ritter - H. Preller, 'Historia philosophiae graecae et romanae', 3)	cf. XIV	I	33/38	422
		cf. XIV	I	42/43	422
		cf. XIV	I	46/47	423
Statius					
<i>Thebaidos :</i>					
XII, 234		I	XII	23/24	62
'Stoici'					
—		X	VII	3/4.12/13	322
'Fragmenta' (ed. H. von Arnim, 'Stoicorum ueterum fragmenta') :					
60		XIII	VI	19/20	393
'Vetus stoica definitio' :					
—	(« Sapientia est rerum humanarum diuinarumque scientia »)	III	III	49	135
		cf. IV	PROOEM.	I	159
		XIV	I	15	421
		XIV	I	49.51	423
		XIV	I	54/56	423
		XV	III	100	466

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*

lib. cap. lin. pag.

'Symbola'

'*Symbolum Nicaenum*' (hac in editione,
appendix C e-f) :

1-2

I

2

3

4-6

4-5

4

5-6

5

II	X	21/22	102
II	XVI	21	116
XV	XVII	57	503
XV	ORATIO	7/8	533
BR. V	XIII	32	10
II	I	17	82
II	XII	37	109
II	XIII	31/32	111
II	XIV	8	112
IX	I	34/35	293
XII	VI	62	362
XV	ORATIO	1/2	533
IX	I	34/35	293
XV	III	55/56	465
XV	ORATIO	1/2	533
III	VII	54	140
III	VII	79	141
VII	VI	120/121	265
II	III	31	86
XV	ORATIO	1/2	533
XV	ORATIO	8	533
BR. II	XVII	37	5
BR. VIII	V	8/9	12
I	VI	1	37
II	XII	37	109
II	XIII	51	112
II	XVII	1/2	117
III	X	176	157
BR. I	VII	10	3
BR. XV	XX	43/44	23
I	VI	7	38
I	VII	21	45
I	XII	107/108	66
I	XII	141	67
IV	XX	123	200
XV	XVII	100	505
BR. I	XIII	21	4
BR. IV	VIII	14	7
I	VI	31	39
I	X	31	57
I	XI	1/2	60
I	XII	116	66
I	XII	127	67
I	XII	131	67
I	XIII	2	69
I	XIII	33	70
I	XIII	36	71
I	XIII	40/41	71
I	XIII	95	74
I	XIII	104	74
I	XIII	115/116	75
II	I	16	82
II	XVI	10	116
III	X	142	156
III	X	167	157

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*

'Symbola'

'*Symbolum Nicaenum*' (hac in editione,
appendix C e-f) :

5

6-7

6

7

8

lib. cap. lin. pag.

IV	VIII	I	176
IV	XIII	65	184
IV	XIX	I	193
IV	XX	78/79	198
IV	XX	152	201
VI	IV	27	234
VII	II	16	250
VII	II	18	250
IX	I	34/35	293
XV	III	55/56	465
XV	XX	3/4	515
XV	XIII	48/49	495
XV	XIX	168/169	514
XV	XX	4/5	515
BR. II	II	6	4
BR. XV	XIV	31/32	22
II	I	20/21	82
II	I	34	82
II	I	45/46	83
II	I	47	83
II	I	49	83
II	I	52	83
II	I	67	84
II	II	4	84
II	II	10	84
II	III	9/10	85
II	III	26	86
II	III	29/30	86
IV	XIV	6	186
V	XIV	10/11	222
V	XIV	12	222
VI	X	9/10	241
XV	VII	73/74	477
XV	XI	41	488
XV	XI	54/55	488
XV	XI	59	489
XV	XIII	I	494
XV	XVII	109	505
XV	XX	3	515
XV	XXVI	3	524
XV	XXVI	88	528
XV	XXVI	113	529
II	I	24	82
BR. VI	II	4	11
I	VI	2	37
I	VI	3	38
I	VI	10	38
I	VI	23	38
I	VIII	51	49
I	X	33/34	57
I	X	36	57
I	XII	74	64
I	XIII	10	69
I	XIII	14	69
I	XIII	42	71

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*

'Symbola'

'*Symbolum Nicaenum*' (hac in editione,
appendix C e-f) :

8

lib. cap. lin. pag.

II	I	16	82
II	I	17	82
II	VI	33	95
II	XIII	35	111
II	XIII	53	112
IV	VII	2	175
IV	VIII	5	176
VI	I	29	229
VI	II	40	231
VI	II	41	231
VI	II	42/43	231
VI	II	44/45	231
VI	II	45	231
VI	II	47/48	231
VI	II	49	231
VI	IV	19	234
VII	I	160	249
VII	III	29/30	252
VII	III	41	252
VII	III	41	252
XII	VI	22	361
XV	VI	24	471
XV	VI	24	471
XV	XI	41	488
XV	XI	54/55	488
XV	XIII	2	494
XV	XIV	2	496
XV	XXVII	17	529
I	VI	23	38
VI	IX	12	239
BR. V	VIII	21	9
BR. XV	XIV	32	22
I	II	4/5	31
I	IV	5	35
I	VI	2	37
I	VI	10/11	38
I	VI	15	38
I	VI	16/17	38
I	VI	17	38
I	VI	19/20	38
I	VI	22	38
I	VI	101/102	42
I	XI	8	60
I	XII	57	64
II	I	24	82
II	XI	20	107
II	XII	36	109
IV	I	50/51	162
IV	IX	4	177
IV	IX	6	177
IV	IX	16	177
IV	XX	3	195
IV	XX	19/20	196
IV	XX	67	198
IV	XX	71	198

9

10

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

'Symbola'

'*Symbolum Nicaenum*' (hac in editione,
appendix C e-f) :

10

IV	XXI	8/9	202
V	III	14/15	208
V	VI	30	212
V	VI	46	212
V	VIII	4	215
VI	IV	36	235
VII	I	72	246
VII	I	75	246
VII	II	I	249
cf. IX	IV	86	299
cf. XI	IV	50/51	343
cf. XV	III	94	466
XV	XVII	56	503

11

I	VI	15/16	38
I	VI	96/98	42
I	VII	38/39	46
I	XII	108	66
I	XIII	203/204	79
II	VIII	8	98
II	IX	15	100
II	X	23	102
II	XV	31	114
II	XVI	23	116
II	XVII	19	118
III	VII	104	142
IV	I	39/40	162
IV	I	49/50	162
IV	II	1/2	163
IV	XIX	8	194
IV	XIX	24/25	194
IV	XIX	36/37	195
IV	XIX	42/43	195
VII	III	3	251
VII	III	23	251
XII	VI	4/5	360
XV	XI	72/73	489
XV	XX	3/4	515

13-14

15-17

15-16

15

I	XII	164	68
I	IV	12/13	35
I	V	8/9	36
I	VIII	16/17	47
I	VI	8/9	38
I	VII	41	46
II	V	92/93	92
II	VI	10	94
III	X	176	157
III	X	201	158
IV	XIX	8	194
IV	XIX	36	195
IV	XXI	42	203
IV	XXI	61/62	204
VII	III	9	251
VIII	V	2	276
II	XVII	3/4	117
I	VIII	16	47

16

17

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

'Symbola'

'*Symbolum Nicaenum*' (hac in editione,
appendix C e-f) :

17	I	XIII	100	74
	IV	XVIII	48	192
18	IX	I	34/35	293
	XV	III	55/56	465
	XV	ORATIO	1/2	533
	XV	ORATIO	9	534
18 add. tom. Dam.	I	VI	109	42
	I	VI	113	43
	I	VI	125	43
	I	VI	137	44
	I	VI	140	44
	I	XI	8	60
19 (anath.)	II	VIII	1	98
	I	VI	1	37
19a (anath.)	cf. VI	I	11/12	228
	cf. VI	I	18/19	228
	cf. VI	I	24/25	228
	XV	XXIII	30	521
19c (anath.)	I	I	32/33	28
	I	VI	15	38
	I	XI	8	60
19d-e (anath.)	I	VIII	17/18	47
	I	VIII	26	48
19d (anath.)	I	II	5	31
	I	VI	19/20	38
	II	I	24	82
19e (anath.)	cf. V	VIII	43/44	216
	I	VI	3/4	38
	II	VI	19	94
	II	VIII	3/4	98
	II	XV	31	114
	IV	XIII	107	185
	XV	V	8/9	468

'*Symbolum Romano-Mediolanense*' (hac
in editione, appendix C a-c) :

I-III,

I	II	X	21/22	102
	II	XVI	21	116
	XV	XVII	57	503
2-3	II	IX	35	100
2	I	XII	141	67
	XV	XVII	100	505
3-6	I	IV	12/13	35
	I	V	8/9	36
3	BR. XIII	XVIII	34/35	19
	I	V	12	36
	I	VI	9	38
	I	VIII	25	48
	II	V	42/43	89
	II	V	69/70	90
	II	VI	16	94
	II	VII	35/36	98
	II	IX	4	99
	II	X	74/75	104

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*

'Symbola'

'*Symbolum Romano-Mediolanense*' (hac
in editione, appendix C a-c) :

I-III,

3

lib. cap. lin. pag.

II	XI	3	107
III	I	16	131
III	X	201/202	158
IV	XX	59/60	197

I (appendix C a),

I

BR. I	VI	9	3
BR. V	XIII	32	10
BR. VI	IX	23	11
I	II	3	31
I	VI	1/3	37
I	VI	3	38
I	VI	29	39
I	VI	53	40
I	VI	72	40
II	VII	21	97
II	VIII	17	99
II	IX	47	101
II	IX	48	101
II	XIII	27	111
II	XV	35/36	114
II	XVII	139	123
II	XVIII	8/10	123
II	XVIII	62	126
IV	VII	7/8	175
VI	IX	3	239
VI	IX	15	239
VII	VI	118/120	265
VII	VI	118/120	265
XII	VI	30/31.33	361
XII	VI	62	362
BR. I	VII	10	3
BR. II	XVII	37	5
BR. VIII	V	8/9	12
BR. XV	XIV	31/32	22
BR. XV	XX	43/44	23
I	VI	1	37
I	VII	21	45
I	XII	107/108	66
II	III	31	86
II	XIII	51	112
II	XVII	1/2	117
VII	VI	118/120	265
XIV	I	2/3	421
XV	XI	59	489
XV	XIV	1	496
XV	XIX	154	514
XV	XX	3	515
II	III	9/10	85
IV	XX	123	200
XV	VII	73/74	477
XV	XIII	1	494
XV	XVII	109	505

2a

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*

lib. cap. lin. pag.

'Symbola'

'*Symbolum Romano-Mediolanense*' (hac
in editione, appendix C a-c) :*I* (appendix C a),

2b

BR. VI	II	4	11
I	VI	3	38
I	VI	23	38
2d	I	15/16	38
	I	96/98	42
	I	38/39	46
	I	XII	108
	I	XIII	203/204
	II	VIII	8
	II	IX	15
	II	X	23
	II	XV	31
	II	XVI	23
	II	XVII	19
	III	VII	104
	IV	I	39/40
	IV	I	49/50
	IV	II	1/2
	IV	XIX	8
	IV	XIX	24/25
	IV	XIX	36/37
	IV	XIX	42/43
	VII	III	3.23
	XII	VI	4/5
	XV	XI	72/73
	XV	XX	3/4
2c-f	I	XII	164
3	II	XI	4
	XII	V	24
4	I	XIII	5.6
	I	XIII	12
	I	XIII	13
	I	XIII	16
5	II	XVII	56/57
6	I	VIII	16
9	VII	VI	118/120

II (appendix C b),

1

2

3

4-5

4

5

XIII	VII	2	394
I	VI	7	38
II	VIII	3	98
II	X	24	102
IV	XIV	6	186
XV	XVII	96	505
IV	XXI	62	204
VIII	V	5	276
XIII	XVIII	8/9	413
XIII	XVIII	42	414
I	VIII	16/17	47
XIV	XVIII	6	456
II	XVII	3	117
I	XIII	59	72
II	XVII	3/4	117
VIII	V	60	278

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

'Symbola'

'*Symbolum Romano-Mediolanense*' (hac
in editione, appendix C a-c) :

II (appendix C a),

6	I	VIII	16	47
	IV	XVIII	48	192
8	I	XIII	100	74
12	IV	IV	28/29	170
	IV	XVI	1	188

III (appendix C c),

1	XIII	VII	2	394
2	I	VI	7	38
	II	VIII	3	98
	II	X	24	102
	IV	XIV	6	186
	XV	XVII	96	505
3	II	XVII	3	117
	III	PROOEM.	58	129
	III	X	174	157
	XV	XXVI	77	527
4	I	I	80	30
	I	XIII	5	69
	I	XIII	6	69
	I	XIII	12	69
	I	XIII	13	69
	I	XIII	16	69
5-6	XIII	XIV	33/35	407
	XV	XIX	35/36	509
5	I	XIII	59	72
	II	XVII	3/4	117
	VIII	V	60	278
6	I	VIII	16	47
	IV	XVIII	48	192
8	I	XII	162	68
	I	XIII	16	69
	I	XIII	37	71
	I	XIII	39/40	71
	I	XIII	100	74
12	IV	IV	28/29	170
	IV	XVI	1	188

'*Symbolum Africanum*' (hac in editione,
appendix C d) :

1-3	VIII	V	28/29	277
1	I	VI	3	38
	II	IX	48	101
	II	XV	35/36	114
	II	XVI	21	116
	II	XVIII	8/10	123
	XIII	VII	2	394
	XV	XVII	57	503
	XV	ORATIO	1/2	533
2-3	II	IX	35	100
2	I	VI	7	38
	I	XII	141	67
	II	VIII	3	98
	II	X	24	102

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*

lib. cap. lin. pag.

'Symbola'

'*Symbolum Africanum*' (hac in editione,
appendix C d) :

2	IV	XIV	6	186
	XV	XVII	96	505
	XV	ORATIO	1/2	533
3-6	I	IV	12/13	35
	I	V	8/9	36
3	BR. XIII	XVIII	34/35	19
	I	V	12	36
	I	VI	9	38
	I	VIII	25	48
	II	V	42/43	89
	II	VI	16	94
	II	VII	35/36	98
	II	IX	4	99
	II	X	74/75	104
	II	XI	3	107
	III	I	16	131
	III	X	201/202	158
	IV	XX	59/60	197
	XV	XXVI	59/60	527
4	I	XIII	5	69
	I	XIII	6	69
	I	XIII	12	69
	I	XIII	13	69
	I	XIII	16	69
5	I	XIII	59	72
	II	XVII	3/4	117
6	I	VIII	16	47
	IV	XVIII	48	192
8	I	XIII	100	74
9	XV	ORATIO	1/2	533
11	IV	IV	28/29	170
	IV	XVI	1	188

'*Symbolum «Quicumque»*' (hac in edi-
tione, appendix C b) :

1	I	XIII	198	79
	II	I	1/2	81
3	BR. I	VI	8	3
	BR. IV	IX	17/18	8
	BR. IV	XXI	43	9
	BR. V	XIII	32	10
	BR. VI	V	15	11
	BR. XV	VII	16	21
	I	V	1	36
	I	IX	53	56
	I	XIII	198	79
	II	X	113	106
	II	XIII	31/32	111
	II	XIV	8	112
	V	VIII	22	215
	V	XI	4	218
	V	XI	35	220
	VI	X	60	243
	XII	VI	62	362
4-6	I	IV	4/6	35

		AVGVSTINVS, DE TRINITATE		
		lib.	cap.	lin. pag.
'Symbola'				
' <i>Symbolum «Quicumque»</i> ' (hac in editione, appendix C b) :				
4	I	IX	51/52	56
	I	IX	53/54	56
	II	I	24	82
	VII	VI	175/176	267
6	BR. IV	XXI	43	9
	BR. XV	XIV	32	22
	BR. XV	XVII	36	22
	I	IX	54	56
10	V	XVI	1/2	224
13-16	VIII	PROOEM.	6/10	268
13-14	V	VIII	31/33	216
15-16	I	V	2/4	36
	I	VIII	51	49
	II	XIII	34/40	111
	VI	IX	16/17	239
	VI	IX	20/21	239
	VII	IV	83/84	257
	XV	XVII	51/53	503
15	I	VI	109	42
	I	VI	110	42
	I	X	33/34	57
	I	X	36	57
	I	XII	74	64
	I	XIII	10	69
	I	XIII	14	69
	I	XIII	42	71
	II	VI	32	95
	II	VI	33	95
	II	VI	33	95
	II	XIII	35	111
	II	XIII	53	112
	IV	VII	2	175
	IV	VIII	5	176
	V	XIII	32	222
	VII	III	43	252
	VII	III	43	252
	VII	III	90	254
	VII	III	91/92	254
	XII	VI	22	361
	XII	VII	11	364
	XV	XVIII	29/30	508
	XV	XX	42	516
16	BR. V	XIII	32	10
	I	IV	6	35
	II	XIII	40	111
	V	XI	17	219
	V	XIII	15	221
	V	XIII	33	222
	V	XIV	33/34	223
	VI	III	30	232
	VI	IV	21	234
	VI	V	11	235
	VI	X	60	243
	VI	X	62	243
	VII	III	45	252

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

'Symbola'

'*Symbolam «Quicumque»*' (hac in editione, appendix C b) :

16	VII	VI	30	262
	VIII	V	72/73	279
	XII	VI	13/14	360
	XII	VI	62	362
	XV	V	3	468
	XV	V	4/5	468
	XV	VI	26/27	472
	XV	XXII	27/28	502
	XV	XXIII	3	520
	XV	XXIII	4	520
	XV	XXIII	22/23	521
17-18	V	VIII	7/9	215
18	V	XIV	34	223
	V	XIV	37	223
19	I	VI	80/84	41
	I	IX	51/52	56
	II	XIII	53/54	112
20	V	VII	16	213
21-22	BR. XV	XXVII	60/61	23
	II	III	30/31	86
21	I	IV	8	35
	I	VI	15	38
	I	VI	16/17	38
	I	VI	101/102	42
	I	XI	8	60
	I	XII	115	66
	I	XIII	55	72
	I	XIII	72	73
	II	II	14	85
	II	II	16	85
	IV	XX	7	195
	IV	XX	15	196
	IV	XX	68	198
	IV	XX	95	199
	IV	XX	97	199
	IV	XX	100	199
	V	VII	2/3	213
	V	VII	51/52	214
	V	VII	57/58	214
	XV	XVII	56	503
	XV	XXVI	88	528
22	I	V	18/19	36
	I	VI	109	42
	I	VI	113	43
	I	VI	125	43
	I	VI	137	44
	I	VI	140	44
	I	XI	8	60
	II	III	21	86
	II	III	29	86
	II	III	30	86
	II	III	32	86
	IV	XX	102/103	199
	IV	XX	109	200
	IV	XX	122/123	200

AVGVSTINVS, DE TRINITATE
lib. cap. lin. pag.

'Symbola'

'*Symbolum «Quicumque»*' (hac in editione, appendix C b) :

22	XV	XVII	56/57	503
	XV	XXVI	78	527
	XV	XXVI	88/89	528
	XV	XXVI	95/96	528
	XV	XXVI	98	528
	XV	XXVI	107	528
	XV	XXVI	115	529
	XV	XXVI	117/118	529
	XV	XXVII	21/22	530
	XV	XXVII	30	530
23	II	III	31	86
	VII	IV	57/63	257
24-25	I	IV	10/11	35
	I	VI	111/112	42
	II	XI	18/19	107
24	BR. VI	VIII	21/22	11
	BR. VIII	I	2/3	12
	BR. XV	XIV	32	22
	BR. XV	XVII	36	22
	II	I	60/61	84
	II	I	65/67	84
	II	III	22/27	86
	II	VI	1/3	93
	VIII	PROOEM.	20/22	268
	VIII	I	1/2	269
	VIII	I	18/19	269
	XV	III	58/62	465
	XV	XX	43	516
	XV	XXII	26	520
	XV	XXIII	6	520
	XV	XXIII	23	521
	XV	XXIII	26	521
25	BR. I	VI	8	3
	BR. IV	IX	17/18	8
	BR. IV	XXI	43	9
	BR. VI	V	15	11
	BR. XV	XXIII	51/52	23
	I	IV	4/6	35
	I	IX	53	56
26	II	IX	28	100
27	BR. II	XVII	37	5
	BR. VIII	V	8/9	12
	BR. XIII	XVII	32	19
	I	VI	1	37
	I	VI	8/9	38
	I	VII	5	44
	I	VII	11/12	45
	I	XII	107	66
	I	XIII	94/95	74
	II	V	69	90
	II	XIII	51	112
	II	XVII	1/2	117
	III	X	193	158
	IV	XXI	37	203
	IV	XXI	51	204

AVGVSTINVS, DE TRINITATE

'Symbola'

'Symbolum «Quicumque»' (hac in editione, appendix C b) :

28-35

lib. cap. lin. pag.

28

I	X	33/34	57
I	X	35/36	57
I	X	36	57
I	XIII	6/7	69
I	XIII	10	69
I	XIII	14	69
I	XIII	42	71
II	I	9/10	81
II	VI	33	95
XIII	XIV	21/27	406
XIII	XVIII	41	414
BR. II	XVII	37	5
BR. VIII	V	8/9	12
BR. XIII	X	19	18
BR. XV	XXV	55	23
I	VI	1	37
I	VII	35	46
I	VII	44/46	46
I	XII	107	66
I	XIII	59	72
I	XIII	198	79
II	I	5	81
II	V	78	91
II	X	24	102
II	XI	16	107
II	XIII	51	112
II	XVII	1/2	117
IV	XIV	7	186
IV	XXI	45/46	204
IV	XXI	61	204
IV	XXI	61	204
XIII	IX	25	399
XIII	IX	30/31	399
XIII	X	17	400
XIII	XIX	24	415
XV	XVI	9	500
II	I	24	82
IV	VIII	4/5	176
IV	IX	4	177
IV	IX	16	177
IV	VIII	4/5	176
IV	XXI	44/45	204
IV	XXI	61	204
BR. I	VII	11	3
BR. I	VII	11/12	3
BR. I	XI	17/18	4
BR. I	XI	18	4
BR. II	II	4	4
BR. II	II	5/6	4
BR. IV	XIX	36/37	8
BR. IV	XIX	37/38	8
BR. IV	XX	39	9
BR. XV	XIV	31/32	22
I	I	79	30
I	I	79	30

29

30

31

AVGVSTINVS, DE TRINITATE

'Symbola'

'*Symbolum «Quicumque»*' (hac in editione, appendix C b) :3¹

lib. cap. lin. pag.

I	I	80	30
I	VI	98/99	42
I	VII	19	45
I	VII	22	45
I	VII	26	45
I	VII	35	46
I	VII	36	46
I	VII	36	46
I	VII	38	46
I	VIII	31	48
I	IX	6	54
I	IX	7/8	54
I	IX	13	54
I	X	56/57	58
I	X	57/58	58
I	X	63/64	58
I	X	68/69	59
I	X	70	59
I	X	71	59
I	XI	3	60
I	XI	4	60
I	XI	7	60
I	XI	9	60
I	XII	74	64
I	XII	149	68
I	XII	153	68
I	XIII	13/14	69
I	XIII	27	70
I	XIII	36	71
I	XIII	42	71
I	XIII	60	72
I	XIII	72	73
I	XIII	86	73
I	XIII	87	73
I	XIII	96	74
I	XIII	96/97	74
I	XIII	105	74
I	XIII	117	75
II	I	5	81
II	I	6	81
II	I	7/8	81
II	I	14	81
II	I	15	82
II	I	24	82
II	I	27	82
II	I	33	82
II	I	33	82
II	I	38/39	83
II	II	3	84
II	II	4	84
II	II	10	84
II	VI	70	96
III	PROOEM.	50	128
IV	VIII	2	176
IV	VIII	2/4	176

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

“Symbola”

“*Symbolum «Quicumque»*” (hac in editione, appendix C b) :

3 ¹	IV	IX	4	177
	IV	IX	16	177
	IV	XIX	27	194
	IV	XIX	31	194
	IV	XX	3	195
	IV	XX	5	195
	IV	XX	34	196
	IV	XX	39	197
	IV	XX	73	205
	V	III	25	209
	V	VI	32	212
	V	VI	42/43	212
	VI	III	37	233
	VI	III	38	233
	VI	IV	32	234
	VI	IV	35	235
	VI	V	27	236
	VII	III	82	253
	VII	VI	158	267
	VII	VI	162	267
	XV	III	17	463
	XV	XIV	2	496
	XV	XV	77	500
3 ²	I	VII	44/46	46
	IV	VIII	4/5	176
33-34	II	V	104/106	92
33	BR. XIII	X	19/20	18
	I	VII	46/49	46
	I	VIII	4/6	47
	I	VIII	17/18	47
	I	VIII	21/22	47
	I	VIII	26	48
	I	X	57	58
	I	XII	107/108	66
	I	XII	147/148	68
	I	XIII	150	77
	II	I	28/29	82
	II	II	3	84
	II	V	100/101	92
	II	V	108/109	92
	II	VI	4	93
	II	VI	15/16	94
	II	IX	4	99
	II	IX	15	100
	II	IX	38	101
	IV	VIII	2/4	176
	IV	XIII	108	185
	IV	XXI	42/43	203
	VII	III	67/69	253
	XIII	XVI	41	410
34	BR. I	XIII	21	4
	BR. IV	VIII	14/15	7
	II	VI	71	96
	VII	VI	175/176	267
35	I	VII	44/46	46

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

'Symbola'

'*Symbolum «Quicumque»*' (hac in editione, appendix C b) :

35	II	VI	10	94
	IV	VIII	4/5	176
	IV	XXI	44/45	204
	IV	XXI	45/46	204
	IV	XXI	61	204
36-37	I	IV	12/13	35
	I	V	8/9	36
36	I	XIII	59	72
	II	XVII	3/4	117
37	I	VIII	16	47
	I	XIII	100	74
	IV	XVIII	48	192
39	I	XIII	188/189	78
40	I	V	1	36
	I	XIII	198	79
	II	I	1/2	81

Terentius

Andria :

II, 1, 5-6

II, 1, 5

II, 1, 6

XIII	VII	58/59	396
XIII	VII	50	395
XIII	VII	53/54	395
XIII	VII	53/54	395
XIII	VII	62/63	396

Tertullianus

Apologeticum :

<Clavis 3>

21

cf. V	II	I	207
cf. V	VIII	42	216
cf. VII	IV	3/4	255
cf. VII	V	23	261
cf. VII	VI	2/6	261
cf. XV	III	51/53	465

De anima :

<Clavis 17>

18

cf. XII	XIII	1/2	373
---------	------	-----	-----

Adversus Praxean :

<Clavis 26>

2 & 26

cf. V	II	I	207
cf. V	VIII	42	216
cf. VII	IV	3/4	255
cf. VII	V	23	261
cf. VII	VI	2/6	261
cf. XV	III	51/53	465

'*Symbolum*' (e uariis eius operibus restitutum — ed. A. - G.L. Hahn, § 44) :

3

cf. VII	VI	120/121	256
---------	----	---------	-----

AVGVSTINVS, *DE TRINITATE*
lib. cap. lin. pag.

Tertullianus

'*Symbolum*' (e uariis eius operibus res-
restitutum — ed. A. - G.L. Hahn,
§ 44) :

3 cf. IX I 35 293

'Tomus Damasi'

Anathemata (hac in editione, appendix
Cg) :

2 VII IV 125/127 259

12 IV XX 3 195

VI IX 11/12 239

20 cf. XV V 9/11 468

21 cf. XV V 6/8 468

24-25 V XIII 32/33 222

VI IX 17/21 239

25 VII VI 122/123 265

Valerianus Calagoritanus

'*Fides*' :

<Clauis 558a>

— VII IV 95/97 258

Varro

*Antiquitates rerum humanarum et
diuinarum* :

fragmentum

IV I 59/60 163

XV I 3/4.6 460

cf. XV VII 13 475

Vergilius

Aeneis :

III, 628-629 XIV XI 18/19 442

VI, 289 VIII II 8/9 270

VIII, 202 VIII II 8/9 270

X, 63 cf. XII XIV 74 190

X, 159-160 XV XVI 7/8 500

Georgica :

III, 513-514 XIV XIV 20/21 446

IV, 201-204 III VII 52/54 140

'Veteres'

— («sicut ueteres definierunt»)

VII IV 21/22 255

XV VII 2 474

Victorinus Afer

uide 'Marius Victorinus'

Zeno

— cf. X VII 12/13 322

XIII IV 5/6 389

XIII IV 18 390

XIII IV 20/21 930

XIII V 3/4 391

*

* *

PS.-AVGVSTINVS,
ORATIO
IN LIBROS
DE TRINITATE
lin. pag.

Augustinus

De trinitate (CC 50A) :

<Clavis 329>

XV, ORATIO

(p. 535, 50)

92 555

CONSPECTVS MATERIAE

(*tomus L*)

Prolegomena	VII-LXXXII
Bibliographia selecta	LXXXIII-XCVI
Conspectus siglorum	XCVII-CII

DE TRINITATE

BREVICVLVS	3-23
PROLOGVS	25-26
LIBER I	27-79
LIBER II	80-126
LIBER III	127-158
LIBER IV	159-205
LIBER V	206-227
LIBER VI	228-243
LIBER VII	244-267
LIBER VIII	268-291
LIBER IX	292-310
LIBER X	311-332
LIBER XI	333-355
LIBER XII	356-380

(*tomus L A*)

LIBER XIII	381-420
LIBER XIV	421-459
LIBER XV	460-535

Appendices

A. BREVICVLVS ALTER	541-547
B. ORATIO IN LIBROS DE TRINITATE	550-555
C. SYMBOLA	558-567
D. TESTIVM LECTIONES VARIANTES ALIAE	571-586
E. CONSPECTVS TESTIVM	589-598

Indices

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRAE	
<i>De trinitate</i>	601-719
<i>Oratio in libros de trinitate</i>	720-721
INDEX SCRIPTORVM	
<i>De trinitate</i>	723-773
<i>Oratio in libros de trinitate</i>	774

Conspectus materiae	775
---------------------------	-----

Imprimé par les Usines Brepols S.A. — Turnhout (Belgique)
Printed in Belgium.

D/1968/0095/47

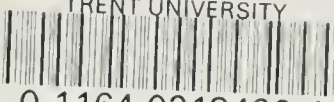
Date Due

~~NOV 21~~

~~APR 10 1993~~

MAY 31 2010

TRENT UNIVERSITY

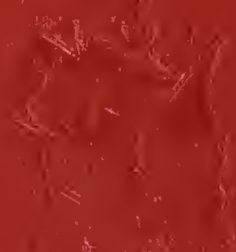
0 1164 0213429 4

LR BR60 .C49 v.50A
Corpus Christianorum. Series
Latina.

DATE	ISSUED TO
	116377

116377

1840'S

TURNHOLE